

ГИМНАЗИЈА

ОПШТИ СМЈЕР

2021. године

НАСТАВНИ ПЛАН

ГИМНАЗИЈА ОПШТИ СМЈЕР

(на српском језику)

Р/Б	ПОДРУЧЈЕ/НАЗИВ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА	РАЗРЕД И СЕДМИЧНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА				
		I	II	III	IV	
А. Језичко подручје						
1.	Српски језик и књижевност	3	3	4	4	
2.	Енглески језик - први страни језик	3	3	3	3	
3.	Њемачки језик - други страни језик**	основни програм	2	2	2	2
		напредни програм	4	4	4	4
4.	Латински језик	2	2			
УКУПНО А:		10 (12)	10 (12)	9 (11)	9 (11)	
Б. Природно-математичко подручје						
1.	Математика	4	4	3	3	
2.	Физика	2	2	2	2	
3.	Хемија	2	2	2	2	
4.	Биологија	2	2	2	2	
5.	Информатика	2	2	2	2	
6.	Географија	2	2	2	2	
УКУПНО Б:		14	14	13	13	
Ц. Друштвено подручје						
1.	Историја	2	2	2	2	
2.	Филозофија				2	
3.	Логика			1		
4.	Психологија			2		
5.	Социологија				2	
6.	Демократија и људска права			2		
УКУПНО Ц:		2	2	7	6	
Д. Умјетничко и спортско подручје						
1.	Ликовна култура	1	1			
2.	Музичка култура	1	1			
3.	Спортска култура	2	2	2	2	
УКУПНО Д:		4	4	2	2	
Е. Изборни предмет						
1.	Један од наведених наставних предмета				1	
УКУПНО Е:					1	
Ф. Изборно-обавезни предмети*						
1.	Православна вјеронаука	1	1	1	1	
2.	Католичка вјеронаука	1	1	1	1	
3.	Исламска вјеронаука	1	1	1	1	
4.	Етика	1	1	1	1	
УКУПНО Ф:		1	1	1	1	
УКУПНО А+Б+Ц+Д+Е+Ф:		31 (33)	31 (33)	32 (34)	32 (34)	
УКУПНО НАСТАВНИХ ПРЕДМЕТА		15	15	15	15	

*- Ученик се одређује за један од понуђених наставних предмета

** - Ученик се одређује за један од понуђених програма

Садржај

ПРВИ РАЗРЕД	7
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ.....	8
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК.....	24
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - ОСНОВНИ ПРОГРАМ.....	31
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - НАПРЕДНИ ПРОГРАМ.....	43
ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК.....	56
МАТЕМАТИКА.....	60
ФИЗИКА.....	67
ХЕМИЈА.....	75
БИОЛОГИЈА.....	82
ИНФОРМАТИКА.....	107
ГЕОГРАФИЈА.....	109
ИСТОРИЈА.....	123
ЛИКОВНА КУЛТУРА.....	130
МУЗИЧКА КУЛТУРА.....	133
СПОРТСКА КУЛТУРА.....	141
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА.....	150
КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА.....	154
ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА.....	166
ЕТИКА.....	172
ДРУГИ РАЗРЕД	181
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ.....	182
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК.....	191
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - ОСНОВНИ ПРОГРАМ.....	195
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - НАПРЕДНИ ПРОГРАМ.....	198
ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК.....	209
МАТЕМАТИКА.....	215
ФИЗИКА.....	222
ХЕМИЈА.....	229
БИОЛОГИЈА.....	237
ИНФОРМАТИКА.....	260
ГЕОГРАФИЈА.....	263
ИСТОРИЈА.....	279
ЛИКОВНА КУЛТУРА.....	288
МУЗИЧКА КУЛТУРА.....	293
СПОРТСКА КУЛТУРА.....	300
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА.....	306
КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА.....	311
ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА.....	320
ЕТИКА.....	323
ТРЕЋИ РАЗРЕД	329
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ.....	330
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК.....	341
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - ОСНОВНИ ПРОГРАМ.....	347
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - НАПРЕДНИ ПРОГРАМ.....	351
МАТЕМАТИКА.....	362
ФИЗИКА.....	368
ХЕМИЈА.....	376
БИОЛОГИЈА.....	381

ИНФОРМАТИКА	416
ГЕОГРАФИЈА.....	418
ИСТОРИЈА.....	427
ЛОГИКА.....	436
ПСИХОЛОГИЈА	450
ДЕМОКРАТИЈА И ЉУДСКА ПРАВА	457
СПОРТСКА КУЛТУРА	462
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА	470
КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА.....	476
ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА	486
ЕТИКА.....	489
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	496
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ.....	497
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК – ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК.....	509
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - ОСНОВНИ ПРОГРАМ	515
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - НАПРЕДНИ ПРОГРАМ	520
МАТЕМАТИКА.....	532
ФИЗИКА.....	538
ХЕМИЈА.....	546
БИОЛОГИЈА.....	552
ИНФОРМАТИКА	580
ГЕОГРАФИЈА.....	583
ИСТОРИЈА.....	594
ФИЛОЗОФИЈА	610
СОЦИОЛОГИЈА	630
СПОРТСКА КУЛТУРА	641
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА	647
КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА.....	651
ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА	662
ЕТИКА.....	668

ПРВИ РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105

Општи и посебни циљеви програма од првог до четвртог разреда

Циљ наставе српског језика и књижевности је образовање и васпитање ученика као слободне, креативне и културне личности, критичког ума и оплемењеног језика и укуса.

Настава српског језика треба да омогући висок степен развоја индивидуалности, односно остваривање ученикове персоналности и својеврсности у стицању знања и стваралачком исказивању.

Задаци наставе српског језика и књижевности од првог до четвртог разреда су да:

- уводи ученика у проучавање језика као система знакова и у лингвистичка знања и појмове;
- развија језички сензибилитет и изражајне способности ученика;
- оспособљава ученика да теоријска знања о језичким појавама и правописној норми српског књижевног језика успјешно примјењују у пракси;
- васпитава у духу језичке толеранције према другим језицима;
- развија умијеће у усменом и писменом изражавању;
- подстиче ученике на усавршавање говорења, писања и читања, као и на његовање културе дијалога;
- оспособљава ученике да се успјешно служе разним облицима казивања и одговарајућим стиловима у говорним ситуацијама;
- упознаје ученике са књижевном умјетношћу;
- развија хуманистичко и књижевно образовање на најбољим дјелима српске, јужнословенске и свјетске културне баштине;
- развија књижевни укус, усавршава литерарну перцепцију и ствара трајне читалачке навике;
- упућује ученике на истраживачки рад и критички однос према књижевности, оспособљава их за самостално читање, доживљавање, разумијевање, тумачење и оцјењивање књижевно-умјетничких дјела;
- обезбјеђује функционална знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумијевања и успјешнијег проучавања умјетничких текстова;
- васпитава у духу општег хуманистичког прогреса на начелу поштовања, чувања и богаћења културне и умјетничке баштине, цивилизацијских тековина и материјалних добара;
- шири сазнајне видике ученика и подстиче их на критичко мишљење и оригинална гледишта;
- подстиче и развија стално интересовање за нова сазнања и вјештине потребне за учење током читавог живота.

А) Језик и култура изражавања (34 наставна часа)

1. Општи појмови о језику
2. Књижевни/стандардни језик
3. Језички систем и науке које се њиме баве
4. Фонетика (с фонологијом и морфофонологијом)
5. Правопис
6. Култура изражавања

1. Општи појмови о језику

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије да језик представља једно од основних обиљежја људског рода; • разумије да је језик биолошка, социолошка и психолошка појава; • разликује језик и говор; • разликује природне и вјештачке језике • зна да је развијеност језика у основи друштвени, а не лингвистички критеријум; • зна да је језик систем знакова и разликује битна формално-функционална обиљежја језика; • разумије појам језичког знака и функционисање језика као система знакова; • разумије особине језика: економичност, продуктивност и дислокацију; • разликује језичке функције: комуникацијску, когнитивну/сазнајну, културну, симболичку, естетску, магијску, контактну, метајезичку; према елементима говорне ситуације; • разумије систем успјешне комуникације; • разумије функције поруке: експресивну, импресивну и обавјештајну. 	<p>Природа и функција језика.</p> <p>Функције и особине језика.</p> <p>Битна својства језика; мјесто језика у људском животу; језик и говор; језик и комуникација.</p> <p>Лингвистика.</p> <p>Метајезик.</p> <p>Примјери различитих функција језика.</p> <p>Комуникација.</p> <p>Говорник, порука, код, контекст, контакт и слушалац.</p>	<p>Страни језици Математика Физика Хемија Информатика</p>

2. Књижевни језик

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије појмове дијалек(а)т, социолект и идиолект; • разликује мјесни говор, дијалек(а)т и нарјечје; екавски, (и)јекавски и икавски изговор; дијалекте штокавског нарјечја; • разумије језичку норму и стандардизацију, књижевни (стандардни) језик и нестандардне језичке варијетете; • разликује књижевни језик и језик књижевног дјела; • познају појам функционални стил; • познаје карактеристике разговорног, административног и књижевно-умјетничког стила; • познаје почетке писмености јужнословенских (словенских) народа; • познаје словенска писма; • зна како се развијао српски књижевни језик до 19. вијека; • разумије како су историјске промјене утицале на развој српског књижевног језика; • познаје најзначајније јужнословенске писане споменике; • зна зашто је најзначајнија српска рукописна књига • Мирослављево јеванђеље уписана у Унесков Свјетски регистар културне баштине “Памћење свијета”; • зна да су српски писани споменици дио културне баштине свијета. 	<p>Раслојавање језика – индивидуално, територијално, социјално, функционално. Језик и дијалекат. Штокавско нарјечје (дијалекатска основица српског језика). Језичка норма и стандардизација; књижевни (стандардни) језик. Нестандардни језички варијетети – жаргон, арго, сленг.</p> <p>Функционални стилови. Разговорни стил, административни, књижевно-умјетнички стил. Почети писмености. Глагољица, ћирилица и латиница. Развој српског књижевног језика и писма. Најстарија словенска писма (глагољица, ћирилица); старословенски језик и рецензије старословенског језика. Најстарији писани споменици јужнословенске културе. Најстарији споменици писани глагољцом. Најстарији споменици писани ћирилицом. Мирослављево јеванђеље. Повеља Кулина бана. Натписи на стећцима. Српски књижевни језик до 19. вијека – старословенски, српкословенски, рускословенски, славеносрпски.</p>	<p>Страни језици</p> <p>Географија, миграције Историја Ликовна умјетност (минијатура)</p>

3. Језички систем и науке које се њиме баве

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије да је језик систем знакова; • разумије језички знак као израз одређеног садржаја; • познаје нивое језичке структуре; • познаје науке које се баве језиком; • зна три главна значења ријечи граматика; • разумије граматичке односе, граматичке категорије и граматичке врсте ријечи; • зна предмет изучавања фонетике; • зна предмет проучавања морфологије; • зна предмет проучавања синтаксе; • зна предмет проучавања лексикологије. 	<p>Језик као систем знакова. Структура језика. Језичке јединице. Граматика: дио структуре језика, лингвистичка дисциплина, књига Фонетика и фонологија. Појам фонема; глас и фонема; слог; прозодија. Морфологија. Морфема. Синтакса. Синтаксичке јединице. Лексикологија. Лексема. Граматике и рјечници српскога језика и начин њихове употребе.</p>	

4. Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје гласовни систем српског књижевног језика; • правилно артикулише гласове; • разликује глас и фонем (у); разумеје термилошки низ: фонема – алофон – фон; • разликује фонетику и фонологију; • познаје фонолошки систем српског књижевног језика; • познаје гласовне промјене и законе и правилно их примјењује приликом говора и писања; • познаје алтернације у српском књижевном језику; • познаје акценатски систем српског књижевног језика; • уочава акценат и правилно акцентује ријечи, групе ријечи, реченице; • уочава нестандартну акцентуацију у говору. 	<p>Гласовни систем српског књижевног језика. Фонема. Графема и фонема. Говорни и писани језик. Фонолошки систем српског књижевног језика Фонетика, фонологија. Гласовне промјене и закони. Дистинктивна функција фонема; варијанте фонема; типови фонемских опозиција; дистинктивне опозиције и дистинктивне црте. Морфофонологија. Морфофонолошке алтернације и њихова улога у промјени и творби ријечи. Алтернације у српском књижевном језику. Правописна рјешења. Акценатски систем српског књижевног језика и његово обиљежавање. Акценат и клитике (проклитике и енклитике). Контрастирање акценатског система књижевног језика и регионалних дијалеката, служење рјечником за утврђивање правилног акцента. Књижевна артикулација гласова. Акценат ријечи, групе ријечи, реченице.</p>	<p>Страни језици</p>

5. Правопис

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје принципе фонетског и етимолошког правописа; • поштује правописна правила српског језика; • досљедно поштује правила о замјени гласа јат; • проширује знања о писању великог слова; • утврђује и проширује знања о састављеном и растављеном писању одричне рјечце не; • утврђује и проширује знања и писању интерпункцијских знакова (запета, наводници); • утврђује и проширује знања о подјели ријечи на крају реда (фонетска и семантичка граница слога); • зна да користи правописне приручнике. 	<p>Основни принципи правописа српског књижевног језика.</p> <p>Фонетски правопис.</p> <p>Етимолошки правопис.</p> <p>Правописи и правописни приручници и служење њима.</p> <p>Писање великог слова.</p> <p>Писање одричне рјечце не.</p> <p>Писање интерпункцијских знакова (запета, наводници).</p> <p>Подјела ријечи на крају реда, фонетска и семантичка граница слога.</p>	<p>Страни језици</p>

6. Култура изражавања

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • говори јасно, правилно и разумљиво; • у говору и читању наглашава ријечи, групе ријечи, реченице у складу са значењем; • зна да исприча догађај/доживљај; • прилагођава тон изражавања публици; • прилагођава стил изражавања ситуацији; • има изграђену културу говора; • зна да слуша друге; • поштује правила добре комуникације; • богати свој рјечник; • пише читким рукописом; • савлада технику писања састава; • зна да напише различите форме потребне у свакодневной комуникацији; • самостално анализира прочитани текст (оно што је слушао, видео); напише наративни текст; састав обликује јасно и прегледно; дигитализује текст на основу писаног предлошка; пише о прочитаном, слушаном, виђеном слиједећи смјернице; самостално ствара састав користећи машту; пише поштујући правописна правила. 	<p>Артикулација гласова, књижевна артикулација, мелодије реченице, јачина, висина тона, боја гласа, темпо изговора, пауза (логичка и психолошка, и њена изражајна функција). Акцент ријечи, групе ријечи, реченице. Отклањање нестандартне акцентуације из ученичког говора. Акцентовање ријечи и обиљежавање акценатских цјелина (на одабраним пјесмама).</p> <p>Вјежбе говорења пред публиком. Стилске вјежбе: функционални стилови – разговорни, књижевно-умјетнички и административно-пословни. Молба, жалба, захвалница, писмо (електронско и писано руком), честитка, телеграм, оглас.</p> <p>Техника писања састава. Принципи компоновања писменог састава.</p> <p>Домаћи писмени задаци на различите теме (читање и анализа на часу).</p> <p>Три школска писмена задатка.</p> <p>Правописне вјежбе: писање великог слова, одричне рјечце не, запете, наводника, подјела ријечи на крају реда.</p>	<p>Страни језици</p>

Напомена: 3 школска писмена задатка: 9 наставних часова (2 писмени + 1 исправак)

Б) Књижевност (71 наставни час)

1. Увод у проучавање књижевног дјела
2. Књижевност старог вијека
3. Средњовјековна књижевност
4. Народна књижевност
5. Хуманизам и ренесанса
6. Барок и класицизам
7. Лектира

1. Увод у проучавање књижевног дјела

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије књижевност као умјетност; • уочава разлику између усмене и писане књижевности; • познаје врсте умјетности; • зна да класификује умјетности према изражајним средствима; • разумије области проучавања науке о књижевности; • зна одлике књижевних родова и њихових врста и уочава их у тексту; • разумије и интерпретира књижевна дјела; • умије да објасни универзалност књижевног дјела; • схвата и објашњава значај књижевности за индивидуални развој појединца, као и њен значај у друштвеном животу; • самостално аналитичко-синтетички тумачи књижевни текст; • примјењује стечена знања и искуства у тумачењу књижевног текста; <ul style="list-style-type: none"> • аргументовано говори и пише о прочитаном дјелу; • користи примарне и секундарне изворе у проучавању књижевног дјела; • зна технику истраживања књижевно-умјетничког дјела и примјењује је; 	<p>Природа и смисао књижевности Појам и назив књижевности. Књижевност као умјетност, књижевност и друге умјетности, усмена и писана књижевност. Улога књижевне умјетности у друштву, књижевност и њено проучавање: теорија, историја књижевности, књижевна критика и есејистика. Родови и врсте. Лирско, епско и драмско. Врсте лирске поезије, тематска и традиционална подјела, ритам, рима, метрика; лирско-епске пјесме. Епска поезија (одлике и подјела на стих и на прозу). Епска поезије у прози: приповијетка, новела, роман; мит, бајка, прича. Епска поезија у стиху: епска пјесма, еп (епопеја). Драмска поезија: одлике, подјела: трагедија, комедија, драма у ужем смислу ријечи; драма и позориште. Умјетнички доживљај: утисци, разумијевање, сазнавање и доживљавање умјетничких вриједности у књижевном дјелу. Књижевно дјело и литература о дјелу: примарни извори (књижевно дјело), секундарни извори (литература о дјелу); технике читања књижевног дјела и вођење биљежака.</p>	<p>Ликовна умјетност Музичка умјетност</p>

<ul style="list-style-type: none"> • познаје особине пјесничког језика; • разликује стандардни и пјеснички језик; • разумије значење термина стил као специфичног начина усменог и писаног изражавања; • познаје средства умјетничког изражавања; • познаје стилске фигуре; • зна шта је тема и тематика; • зна шта је мотив, а шта мотивација; • зна шта је фабула, а шта сиже; • разумије начине приказивања времена, простора и збивања у књижевном дјелу; • познаје појмове: лик, портрет, карактер, тип (типски ликови у књижевности), јунак, карактер, приповједач (наратор), писац; • разумије функцију и значење лика, главне и споредне ликове; • разумије књижевно-теоријске термине и служи се њима на одговарајући начин; • уочава да је књижевно 	<p>Језик као изражајно средство књижевне умјетности (умјетност ријечи).</p> <p>Особине пјесничког језика – конкретност, фигуративност, емоционалност, ритмичност, хармоничност, преображај и пуноћа значења. Стилистика и стил.</p> <p>Стилске фигуре – (дикције, тропи, фигуре конструкције, фигуре мисли).</p> <p>Асонанца и алитерација, ономотопеја, лирски паралелизми, метафора, метонимија, синегдоха, персонификација, епитет, алегорија, симбол, парадокс, градација, таутологија, хипербола, апострофа, инверзија, реторско питање, елипса, асиндет и полисиндет, поређење, контраст.</p> <p>Тема, мотиви, фабула, сиже, и лик у књижевном дјелу.</p> <p>Тема (однос теме и наслова) и тематика; мотив (најмања тематска јединица), начини повезивања мотива у цјелину.</p> <p>Фабула и сиже; појам варијаната (усмена творевина једнаких фабула а различитих сижеа).</p> <p>Хронолошко, ретроспективно и асоцијативно причање, ретардација.</p> <p>Лик, портрет, карактер, тип (типски ликови у књижевности), причалац (наратор), писац.</p> <p>Умјетнички поступци у процесу стварања лика: карактеризација, индивидуализација, мотивација типизација; функција и значење лика;</p>	
--	---	--

<p>дјело слојевито;</p> <ul style="list-style-type: none"> • препознаје слој мисаоне суштине; • уочава вишезначност књижевног дјела – идеје, поруке, мисли; • аргументовано говори и пише о идејама и мислима израженим у књижевном дјелу; • уочава свевременост књижевног дјела, • износи своје виђење прочитаног књижевног текста; • процјењује критички књижевне текстове; • уочава композиционе цјелине у епском, лирском и драмском дјелу; • препознаје јединство мотива – статички, динамички, везивни, слободни; • уочава начине повезивања дијелова у цјелину; • уочава мотивацију, мотиве, врсте мотива; • говори и пише о композицији књижевног дјела. 	<p>главни и споредни ликови. Идеје и мисли у књижевном дјелу Смисао књижевноумјетничког стварања. Стваралачки процес (поступак): осјећања, мисао, машта. Слојевитост књижевног дјела: слој звучања, слој значења, слој мисаоне суштине. Вишезначност књижевноумјетничког дјела: идеје, емоције, мисли – побуђене и развијене у читаоцу. Композиција књижевног дјела. Композиционе цјелине (на примјерима лирског, епског и драмског дјела); јединство мотива (статички, динамички, везани, слободни); асоцијативно и узрочнопосљедично повезивање; композиционо-мотивациони склад.</p>	
<p>Тематске цјелине УВОДА У ПРОУЧАВАЊЕ КЊИЖЕВНОСТИ обрадити на дјелима: Иво Андрић: Аска и вук Дјевојка бржа од коња, народна приповијетка Иво Андрић: О причи и причању, бесједа приликом примања Нобелове награде Десанка Максимовић: Стрепња Сунце се дјевојком жени, народна пјесма Лаза Лазаревић: Први пут с оцем на јутрење Бановић Страхиња, народна епска пјесма Софокле: Антигона Антон П.Чехов: Туга Данило Киш: Рани јади</p>		

2. Књижевност старог вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје најзначајнија цивилизацијска дјела настала у старом вијеку и одређује њихов културни контекст; • схвата и објашњава два приступа дјелу: Библија као историја и као умјетничко дјело са симболичким значењем; • познаје основне тематске и стилске одлике епова старе књижевности; • познаје основна обиљежја античке књижевности (најзначајнија дјела, представнике и врсте); познаје најважније симболе, мотиве и ликове из античке књижевности; • зна шта је мит; зна шта је катарза; познаје значај и улогу позоришта; • говори и пише о прочитаном дјелу, изражава лични став и аргументује га. 	<p>Основне информације о развоју, врсти, тематици и особеностима књижевности старог вијека. Библија, Талмуд, Куран. Библија: из Старог завјета Легенда о Потопу, Пјесма над пјесмама; из Новог завјета – Страдање и васкрсење Христово, Бесједа на гори (Јеванђеље по Матеју) Еп о Гилгамешу (одломци) Хомер: Илијада (одломак – VI пјевање) или Одисеја (одломак) Хексаметар.</p>	<p>Историја Вјеронаука Култура религија Историја умјетности</p>

3. Средњовјековна књижевност

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије историјски тренутак у којем почиње словенска писменост; • разумије значај рада Ћирила и Методија и њихових ученика; • познаје врсте средњовјековне књижевности: апокрифи, житија, романи и приповијетке, похвале, поезија; • препознаје и објашњава главна тематска и стилска обиљежја средњовјековне књижевности; • зна које су најзначајније средњовјековне биографије; • разумије културни, историјски и политички аспект средњовјековне биографије; • уочава међусобне везе писане и усмене књижевности. 	<p>Почеци словенске писмености; значај рада Ћирила и Методија и њихових ученика.</p> <p>Главне врсте средњовјековне књижевности (апокрифи, житија, похвале, поезија), међусобне везе и утицај писане и усмене књижевности.</p> <p>Писменост и стваралаштво у српским манастирима.</p> <p>Мирослављево јеванђеље.</p> <p>Запис Григорија Дијака. Повеља Кулина бана.</p> <p>Натписи на стећцима.</p> <p>Св. Сава: Житије св. Симеуна (Болест и смрт св. Симеуна)</p> <p>Доментијан: Житије св. Саве (одломак)</p> <p>Констатин Филозоф: Житије деспота Стефана Лазаревића (о смрти Краљевића Марка; о Косовској бици).</p> <p>Јефимија: Похвала кнезу Лазару</p> <p>Деспот Стефан Лазаревић: Слово љубве</p> <p>Силуан: Слово о Сави</p>	<p>Историја.</p>

4. Народна (усмена) књижевност

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије процес настанка и обликовања народних творевина: стваралац, дјело, слушаоци, идентификовање слушаоца с казивачем, насљеђивање образаца; • познаје историјски оквир настанка народне епике; • познаје подјелу и врсте народне епике, композицију, језик и стил епске пјесме; • познаје теме и подјелу народне лирике и стилске карактеристике; • познаје карактеристике лирско-епских врста (балада, романса); • познаје врсте, композицију, језик и стил народне прозе; • говори и пише о прочитаном дјелу користећи се одговарајућим књижевно-теоријским терминима; • говори и пише о свом доживљају пјесме. 	<p>Поетика народне књижевности. Постанак и развој; родови и врсте; синкретизам, анимизам, аниматизам, магијски начин мишљења; интезитет колективних осјећања. Процес обликовања усмених творевина.</p> <p>Усмени стваралац као представник средине; однос: стваралац – дјело – слушаоци; идентификовање слушаоца са казивачем; индивидуалност ствараоца и насљеђивање образаца, пјевач као чувар друштвеног, моралног и националног кодекса. Трајност врста усмене књижевности; њихова основна обиљежја и разлике у функцији.</p> <p>Народна епска пјесма. Историјски оквир, тематски кругови; јунаци као узори своје средине: композиција (фабула, мотиви, сиже, епизоде) језик и стил епске пјесме.</p> <p>Косовка дјевојка, Диоба Јакшића, Ропство Јанковић Стојана, Почетак буне против Дахија, Бој на Мишару, циклус пјесама о Марку Краљевићу. Лирске народне пјесме. Теме и подјела народних лирских пјесама; стилске особености. Виша је гора од горе, Бисерна брада и др.</p> <p>Лирско-епске народне пјесме - балада, романса. Хасанагиница, Стојан и Љиљана (или Удаја сестре Љубовића).</p> <p>Народна приповијетка и краће прозне врсте.</p> <p>Основне карактеристике и подјела; алегоријска структура; композициони принципи; језик и стил. Избор: Златна јабука и девет пауница, Ђаво и његов шегрт, Човјек од чеперка, Дубровчанин Кабода и Дука од Млетака, Насрадин-хоџа и</p>	<p>Историја.</p>

	Француз, Мудрац и сељанка и др.	
--	---------------------------------	--

4. Хуманизам и ренесанса

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> разумије културно-историјски контекст настанка хуманизма и ренесансе; уочи значај епохе за развој савремене европске културе; разумије обиљежја, сличности и разлике епоха хуманизма и ренесансе; <ul style="list-style-type: none"> зна најзначајније представнике и дјела хуманизма и ренесансе; познаје сонетну форму; познаје одлике новеле. 	<p>Хуманизам и ренесанса у Европи и код нас. Појмови, особености, значај, претече ренесансне књижевности. Данте Алигијери: Божанствена комедија (одломци из Пакла) Франческо Петрарка: Канцонијер (избор сонета) Ђовани Бокачо: Декамерон (избор новела) Виљем Шекспир: Хамлет или Ромео и Јулија Марин Држић: Дундо Мароје (одломак) Мигуел де Сервантес: Дон Кихот (одломак: I поглавље и још два по избору)</p>	<p>Историја Географија – велика открића Музичка умјетност Ликовна умјетност - сликарство, вајарство, архитектура ренесансе</p>

5. Барок и класицизам

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> уочи обиљежја епохе барока на примјеру књижевног текста; уочи обиљежја епохе класицизма на примјеру књижевног текста; зна најзначајније представнике; анализира ликове са различитих тачака гледишта користећи категорије: класа, моћ, пол. 	<p>Барок и класицизам у умјетности и књижевности – особености; најзначајнији ствараоци и књижевна дјела у Европи и код нас. Иван Гундулић: Осман (одломци из I и VIII пјевања) Молијер: Тврдица</p>	<p>Историја Ликовна умјетност Музичка умјетност</p>

6. Лектира

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да</p> <ul style="list-style-type: none"> самостално усмено и писмено анализира прочитано дјело; говори о роду, врсти, теми, идеји, композицији, ликовима, користећи се књижевно-теоријским терминима на одговарајући начин. 	<p>Драгослав Михаиловић: Кад су цветале тикве Два дјела по избору ученика и наставника. Џ. Д. Селинџер: Ловац у житу М. Капор: Белешке једне Ане и др.</p>	

НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105
Ниво постигнућа: A2+

Општи и посебни циљеви програма:

Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним књижевним и свакодневним говорним и писаним језиком до нивоа који ће им омогућити да се (у говору и писању) служе тим језиком приликом споразумијевања с људима других земаља, те да се преко језика који уче упознају са културом и начином живота изворних говорника што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, изграђивању свијести о улози језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Ученици би на овом нивоу требало да разумију основне идеје стандардног писаног и говорног језика везане за ствари са којима се човјек обично сусреће на послу, у школи и часовима доколице, те на туристичким путовањима. Ученици би, такође, требало да једноставнијим структурама кохерентно и смислено говоре и пишу о познатим стварима и њиховим интересовањима, да опишу извјесна искуства и дешавања, говоре о својим сновима, надама и амбицијама, те да укратко дају објашњења везана за своје ставове и планове.

Савремена настава страног језика треба да оспособи ученика за самостално учење и цјеложивотно учење. Овај циљ се може реализовати кроз разне облике рада на развијању самосталног, сарадничког и тимског учења, стратегија и техника учења и оспособљавања ученика за самовредновање и самооцењивање.

Тема	Оквирни број наставних часова	Садржаји
Young people	8	Млади (слободно вријеме, пријатељство, школа, дружење, љубав, проблеми и сукоби).
Home and Family	8	Породица (лични подаци, чланови породице, становање, познаници, посјете, дописивање).

Society	8	Друштво (начина живота, култура, друштво, традиција).
Contemporary life	9	Савремени живот (актуелна збивања, медији, интеркултурализам, Интернет).
Health and food	8	Здравље (здравље, болести, повреде, овисност, здрава исхрана, спорт).
Climate and weather	8	Клима и вријеме (временска прогноза, временски услови, непогоде и катастрофе).
Science and technology	8	Наука и технологија (истраживачи и проналазачи, научна и технолошка достигнућа).
Sport and Leisure activities	8	Слободно вријеме (млади и њихова интересовања, спорт, музика, медији).
Art and Literature	8	Познати умјетници (сликарство и књижевност) - живот и најпознатија дјела
Future	9	Живот у будућности, достигнућа, развој, проблеми...
Environment	8	Заштита околине (природа, екологија, еколошки покрет и организације).

Преостали часови су предвиђени за два писмена задатка, тестове и контролне радове.

Предложене теме су обавезни дио садржаја Наставног плана и програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичним структурама, што значи да их не треба схватити као градиво предвиђено за једну лекцију у уџбенику.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
---------------------------------------	----------------------------------	--

<p>ЧИТАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • утврде да ли је ријеч о књижевном тексту, новинском чланку, ел. пошти, и сл., • издвоје релевантне информације из задатог текста писаног стандардним и колоквијалним језиком; • увиде повезаност различитих дијелова текста, • разумију значење ријечи из контекста. <p>СЛУШАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумију основно значење слушаног текста везаног за садржаје из свакодневног живота, • издвоје релевантне податке из слушаног текста, • разумију податке излагања стандардним и колоквијалним језиком о познатим темама, • разумију једноставна упутства, <p>ГОВОР Ученици ће уз разумљив изговор и интонацију с успјехом моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • учествују у свакодневном разговору, • износе и образлажу своје ставове, • представе себе и своја интересовања, итд, • учествују у разговору на све теме предвиђене овим нивоом. <p>ПИСАЊЕ Ученици ће моћи да правилно:</p> <ul style="list-style-type: none"> • примијене правописна правила и користе знакове 	<p>Word Level</p> <p><u>Nouns</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • regular and irregular plural forms • countables & uncountables • genitive's, • gerund <p><u>Pronouns</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • personal pronouns • demonstrative pronouns • possessive pronouns • relative pronouns • reflexive pronouns • indefinite pronouns • negative pronouns <p><u>Determiners</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Demonstratives • Possessives • Relative pronouns and participles • Quantifiers • Adjectives –ed, -ing, compound adjectives, adjectives and nouns that go together • Adverbs • Prepositions • Phrasal verbs • Conjunctions • Word formation <p><u>Verbs</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Modal verbs and expressions • Present Simple • Present Continuous • Past Simple • Past Continuous • Present Perfect Revision • Past Perfect • Used to • Futurity (Fut.Sim, going to, Pres. Sim, Pres. Cont.) • Passive Voice(present, past, future) • Imperative • Information questions • most frequent prefixes and suffixes 	<p>Корелација са свим предметима који се изучавају у 1. разреду гимназије. Знања која се стичу у оквиру ових предмета доприносе бољем и успјешнијем развијању постигнућа и вјештина у области изучавања страног језика. Корелација са предметима који изучавају природне науке (биологија, физика, хемија), те са предметима који се баве друштвено-хуманистичким наукама попут српског језика и књижевности, филозофије, социологије, итд.</p>
--	---	---

<p>интерпункције,</p> <ul style="list-style-type: none"> • примјењују граматичка правила и у контексту употребљавају новоусвојени вокабулар, • јасно повежу идеје, • пишу кратке текстове једноставним реченицама, • испуне формулар, • пишу писма, ел. поруке и краће саставе, • описују догађаје, мјеста, осјећања и напишу лични став о неким питањима. 	<p><u>Sentence Level</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Word order • Affirmative sentences • Negative sentences • Interrogative sentences • Question Tags (yes/no and wh-questions)) • Relative clauses • Linking words • Spelling and pronunciation <p>Литература:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Садржано у наставним јединицама 	
--	---	--

ДИДАКТИЧКА УПУСТВА И ПРЕПОРУКЕ ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА:

На почетку школске године наставници треба да упознају ученике са системом рада и оцјењивања. Поред контролних радова, писмених испита, тестова, диктата и домаћих задатака, оцјењује се ученикова активност на наставном часу. У том смислу би требало избјегавати класично усмено испитивање ученика, већ усмену оцјену извести на основу ученикове активности на наставном часу. Уколико ученик није активан и не одговара на професорово подстицање да се укључи у рад одјељења, професор га може усмено испитати и на тај начин провјерити и вредновати његово знање.

Приликом објашњавања граматичких партија наставници треба да сведу употребу сложене терминологије (метајезика) на минимум.

Препоручује се писмено и усмено тестирање усвојености вокабулара и граматике у контексту, а не директним испитивањем значења ријечи и знања граматичких правила.

Приликом оцјењивања ђака наставници треба да праве дистинкцију између наученог и усвојеног градива. Научени наставни садржај, на примјер, везан је за препознавање одређених глаголских форми, док усвојени наставни садржај подразумијева тачну употребу одређених глаголских форми у контексту. Када је ријеч о вокабулару, научени наставни садржај се односи на учениково познавање значења ријечи, док усвојени вокабулар подразумијева употребу ријечи у различитим контекстима. У том смислу се усвојени наставни садржај вреднује више од наученог.

Настава енглеског језика у средњој школи оријентише се на когнитивно учење. Приликом реализације наставног процеса паралелно се развијају и усмена и писана комуникација. То значи да се пажња подједнако обраћа развоју свих језичких вјештина: слушању и читању у оквиру разумијевања, говорној интеракцији и продукцији, те писању.

Програм првог страног језика намијењен је четворогодишњем образовању у гимназијама свих смјерова и представља континуитет у односу на наставу енглеског језика за основну школу. Први разред представља понављање и утврђивање основних језичких, граматичких структура које су рађене током деветогодишњег школовања, тј. седам година учења страног језика уз одређено проширивање.

У другом разреду се наставља са развијањем језичких вјештина код ученика уз понављање и утврђивање основних језичких, граматичких структура које су рађене током првог разреда уз надоградњу и проширивање.

Трећи разред представља наставак развијања језичких вјештина код ученика уз понављање, утврђивање и проширивање основних језичких, граматичких и морфосинтаксичких структура које су обрађиване у претходним разредима.

Четврти разред представља наставак развијања и усавршавања сложенијих језичких вјештина код ученика уз понављање и утврђивање претходно обрађених језичких структура уз одређено проширивање.

У реализацији наставног процеса, у средишту пажње је ученик и процес учења. Наставник није више једини извор знања и треба да упућују ученике да користе друге изворе знања и како да уче. Атмосфера на часу треба да буде пријатна и радна, јер таква атмосфера дјелује подстицајно на ученике. Код ученика треба развијати демократске и емпатичке особине. Наставник треба да развија код ученика самопоуздање и независност, кооперативност, културу дијалога, толерантност, разумијевање и уважавање различитости, мултикултуралности и плурилингвализма.

У наставном процесу, српски језик треба користити што је мање могуће, тј. само у ситуацијама када је то крајње неопходно.

Наставник треба да води рачуна да наставу реализује тако да је прилагођена различитим нивоима постигнућа ученика у одјељењу, као и различитим стиловима учења, да користи разне методе, средства, облике рада и активности.

Приликом припремања и реализације наставног процеса у четвртом рареду наставници користе разноврсне и савремене методе (интераактивна настава, проблемска настава, методе демонстрације, илустрације, разговора, рада са и на тексту), облике рада (рад у пару, у групи и индивидуални рад), типове задатака (underline, circle, fill in, match, write, answer, ask) и расположива наставна средства (ЦД плејери, компакт дискови са снимљеним аудио материјалом, видео бим, постери, рјечници, ТВ, интернет...) што омогућава ученицима да увјежбају и што боље усвоје презентоване садржаје, тј. развијање и унапређење језичких компетенција.

Слушање и разумијевање - Наставник треба да користи што разноврсније снимљене аутентичне материјале за слушање с циљем оспособљавања ученика да разумије природан говор.

Читање и разумијевање - За развијање ове вјештине треба користити разноврсне изворне текстове уз кориштење одговарајуће технике читања. Разумијевање текста се може провјеравати за вријеме или након читања. За провјеравање разумијевања прочитаног текста треба користити разноврсне вјежбе типа допуњавања, повезивања, избора понуђеног одговора, одговора на питање и сл.

За ове двије вјештине је потребно истаћи да ученици не морају разумјети цијели текст од ријечи до ријечи, али је потребно да разумију текст у глобалу и идентификују потребну информацију у тексту.

Говор - Препоручују се активности које омогућавају стварну размјену знања, информација, идеја, мишљења, било да се ради о активностима дијалошког или монолошког типа. Пожељно је да у активностима учествује што више ученика (рад у пару/групи).

Писање - За развијање ове вјештине може се користити писање на задату тему или писање на слободну тему. Ученицима треба указати на важност самог процеса писања и писменог изражавања. Писани текст треба да има одговарајућу форму, лексичку, те граматичку, правописну, и интерпункцијску тачност.

У настави енглеског језика, за учење **граматичких** структура препоручује се индуктивни приступ. Ученици из низа предочених примјера идентификују језичке структуре и учоче правила која касније примјењују у пракси. Граматичке структуре се уводе постепено и примјењују на великом броју вјежбања базираних на реалним ситуацијама. Понављање већ

познатих структура омогућава да ученици утврде оне дијелове које нису најбоље савладали у претходном периоду. Познавање граматичких правила није циљ наставе енглеског језика, стога не треба тражити од ученика да их репродукују уколико их правилно употребљавају.

Лексика је један од битних елемената у учењу страног језика. За објашњавање нове лексике, наставници треба да користе контекстуални приступ. Ученике треба подстицати на усвајање парадигми ријечи и колокација.

У другом и трећем разреду наставници припремају разноврсне активности за циклично понављање већ обрађене лексике. У четвртном разреду наставници припремају сложеније и захтјевније активности и садржаје за систематско понављање и употребу већ обрађене лексике

Код исправљања **грешака**, наставник треба да буде обазрив. Ученике не треба прекидати због грешака које праве у току усменог излагања. Наставник треба да укаже на њих по завршетку излагања. У писаним радовима, наставник треба да означи врсту грешке. Када је то могуће, треба пружити прилику ученицима да сами исправе своје грешке.

Домаћи рад, као наставак рада у школи, омогућава ученику континуитет у усвајању презентованог наставног садржаја.

Израда пројеката је веома корисна за ученике у настави енглеског језика. Оваква активност омогућава развијање самосталности и одговорности код ученика. Пројектни задатак треба да је јасно дефинисан, са детаљним упутством за израду и прилагођен способностима ученика. Ученици могу реализовати пројектни задатак индивидуално, у пару или у групи (што зависи од плана рада наставника и договора између ученика и наставника). Завршетак рада на пројекту представљају презентације које ученик/пар/група реализују на часу. Презентације могу бити разноврсне - зидне новине, постери, излагања праћена слајдовима, видео презентације, итд.

Праћење, вредновање и оцјењивање

Праћење, вредновање и оцјењивање ученика је континуиран и сталан процес у настави енглеског језика. Наставници прате, вреднују и оцјењују ученике путем усмених и писмених провјера постигнућа.

Усне провјере постигнућа се врше у току реализације наставних садржаја на часовима, тј. рада у пару, у групи и индивидуалног рада ученика. Наставник редовно прати и записује запажања о правилном изговору, јасном изражавању, правилној употреби граматике, богатству вокабулара, начину изражавања, сналажењу у разним ситуацијама. У току полугодишта, наставник треба да најмање два пута оцијени ученика према способностима за учествовање у говорној интеракцији и за усмено излагање.

Писмене провјере постигнућа се реализују кроз низове задатака објективног типа, тестове, контролне радове, диктате и вишеминутне провјере постигнућа, писање слободних или састава на задату тему, расправа и извјештаја. Приликом вредновања и оцјењивања води се рачуна о правопису, јасном изражавању мисли, логичком излагању идеја, граматичкој тачности, богатству вокабулара, конструкцији реченица, организацији текста.

ИСХОДИ УЧЕЊА:

Ученици првог разреда гимназије треба да савладају, у говорној и писаној комуникацији, програмске садржаје дате у наставном плану и програму, развијајући и унапређујући истовремено све језичке вјештине. Ученици треба да активно учествују у разговору (уз одређену помоћ професора), да започну и воде једноставан лични разговор, да се снађу у једноставном рутинском говору, пренесу и разумију идеје и информације о познатим темама у предвидивим свакодневним ситуацијама, те да са релативном лакоћом учествују у разговору. У монолошком излагању, једноставним ријечима могу изразити како се осјећају, опширније описати свакодневне аспекте свог окружења, описати прошле активности, лична искуства, обичаје, свакодневне радње, износе своје планове, и једноставним дескриптивним реченицама говоре о предметима и стварима које посједују.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК ОСНОВНИ ПРОГРАМ

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА: понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе и првог разреда гимназије, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу А2.1 (Заједнички европски референтни оквир за језике). На крају наставне године ученик треба да усвоји говорни језик у оквиру нових 500 ријечи, што чини око 1000 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више.

Настава и учење страног језика доприносе развоју радних навика, одговорности, самопоуздања и креативности код ученика, те развоју стратегије самосталног учења. Учење страног језика доприноси развоју хармоничне личности ученика, ширењу сазнања и опште културе, те развоју моралних и естетских вриједности. Код ученика се развијају култура лијепог понашања, хуманих односа међу људима, култура дијалога, свијест о значају мултикултурализма и плурилингвизма.

Суштина наставе њемачког језика састоји се, прије свега, у сљедећем:

- оспособљавање ученика за усмену и писану комуникацију на том језику;
- свеукупан интелектуални развој ученика који се, кроз развој језичких способности и вјештина, упознаје са културом и начином живота народа чији језик изучава и
- стварање добре лингвистичке основе за даље изучавање језика.

Осим ових, настава њемачког језика обухвата и друге општеобразовне и васпитне садржаје и циљеве:

- развијање све четири језичке вјештине код ученика у смислу оспособљавања ученика за самосталну вербалну, невербалну и писану комуникацију на њемачком језику у различитим животним ситуацијама;
- развијање опште културе, креативности, самопоуздања, моралних и етичких вриједности, културе лијепог понашања и културе дијалога, те хуманих односа међу људима;
- развој опште културе, креативности, самопоуздања, моралних и етичких вриједности, културе лијепог понашања и културе дијалога, те хуманих односа међу људима;
- развијање природне радозналости и оспособљавање ученика за самосталан, активан и одговоран рад на усвајању језика; рад на транзицији из спољашње у унутрашњу мотивацију, те развијање развојног менталног склопа чија основа је размишљање ученика кроз „Ја то желим и ја то могу“, умјесто „Ја то не знам и ја то морам“.

За реализацију наведених циљева ученици стичу сљедеће компетенције и знања:

1. комуникативне компетенције,
2. интеркултурне компетенције,
3. лингвистичке компетенције,
4. социолингвистичке компетенције,
5. дискурсне компетенције,
6. познавање стратегија рјешавања проблема у комуникацији,
7. социокултуролошка знања и
8. познавање стратегија самосталног учења.

ЗАЈЕДНИЧКИ НИВОИ КОМПЕТЕНЦИЈА ОД I ДО IV РАЗРЕДА

Највиши ниво	C2 (C2.1+C2.2)	Без напора може разумјети све што прочита или чује. У стању је да чињенички аргументовано реконструише исказ, користећи различите писмене и усмене изворе на јасан и кохерентан начин. Изражава се течно, спонтано и прецизно, исказујући истанчан осјећај за значење и смисао исказа о темама комплексне садржине.
Напредни почетни ниво	C1 (C1.1+C1.2)	У стању је разумјети шири опсег дужих и захтјевних текстова и препознати скривена значења. Изражава се течно и спонтано, сасвим неупадљиво приступа тражењу правих ријечи и израза. У приватном животу, на послу или у школи језиком се служи на дјелотворан и умјешан начин. У стању је да говори о сложеним темама на јасан и осмишљен начин, испољавајући способност контролисаног инструментарија у организацији, артикулацији и кохезији властитог дискурса.
Виши средњи ниво	B2 (B2.1+B2.2)	У стању је да разумије суштину конкретних или апстрактних садржаја у неком сложеном тексту, као и стручну расправу из своје области. У стању је да се изражава са одређеним степеном спонтаности и лакоће, тако да разговор са изворним говорником не представља напор ниједном ни другом. Изражава се јасно и потпуно о великом броју тема, умије да исказе своје мишљење о актуелним дешавањима и изложи предности и мане у односу на будући развој ситуације.
Средњи ниво	B1 (B1.1+B1.2)	У стању је разумјети кључне ставке исказа, уколико се ради о јасном и стандардном језику и познатим стварима и догађајима са посла, из школе, слободног времена итд. Сналази се у већини ситуација на путовањима, у подручјима гдје се говори језик који учи. У стању је да говори о познатим стварима и стварима које га занимају на једноставан и кохерентан начин. У стању је да преприча неки догађај, дешавање, сан, да изрази очекивања, циљ или да укратко образложи и објасни разлоге који се односе на неки пројекат или идеју.
Виши почетни ниво	A2 (A2.1+A2.2)	У стању је разумјети реченице изван контекста и често кориштене изразе у вези са опсегом његових основних активности (на примјер, основни подаци о себи и породици, куповина, комшилук, посао). У стању је да води разговор током уобичајених и обичних послова, који се своди на размјену једноставних и директних информација о свакодневним и познатим стварима. У стању је да једноставним изразима опише своје занимање, непосредно окружење и евоцира теме које су у вези са непосредним потребама.
Почетни ниво	A1 (A1.1+A1.2)	У стању је разумјети и користити фамилијарне и свакодневне изразе, као и прости реченице које му помажу да задовољи неке конкретне потребе. Умије да представи себе и другог и поставља питања о некој особи, као на примјер о мјесту становања, познанствима, имовини и да одговара на исти тип питања. У стању је да води једноставну комуникацију уколико саговорник полако и разговоријетно говори и жели да помогне.

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ САДРЖАЈ:

Ученици ће учити језик и проширивати свој вокабулар ослањајући се на знање стечено кроз учење других наставних предмета, а у оквиру датих тема, као и на њихово опште знање и појединачна интересовања.

ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ ВЈЕШТИНЕ:

Ученици ће:

- проширивати своју способност споразумијевања ван граница српског језика и тако развити способност за разумијевање и поштовање других култура и цивилизација (ученици уче да упознају културу других земаља, да уоче главне разлике између властите културе и културе земље чији језик уче, да упознају обичаје и навике народа чији језик уче, те сличности и различитости између њихове земље и земаља њемачког говорног подручја у области културе, образовања, слободног времена и начина живљења, а у оквиру датих тема);
- упознати се социолингвистичким аспектом неопходним за учтиво понашање и комуникацију са припадницима циљне културе;
- се навикавати да се учтиво понашају у комуникацији са припадницима циљне културе;
- учити да комуницирају и да се понашају у свакодневним ситуацијама на начин који је природан за културу земаља њемачког говорног подручја;
- научити да поштују традицију, обичаје, навике других људи, итд.;
- развијати свијест о мултикултурализму;
- научити да поштују властите традиције и обичаје.

УЧЕЊЕ КАКО ТРЕБА УЧИТИ:

Ученици ће учити да:

- буду одговорни, активни и упорни када уче језик;
- користе различите методе и стратегије учења типичне за учење језика;
- разумију разлике у стиловима учења, те да препознају, унапређују и модификују свој стил;
- користе информационе технологије код учења језика;
- оцјењују своје активности и активности својих другова из одјељења, као и ниво свог и њиховог знања у односу на постављене циљеве и, ако је потребно, мијењају стратегије учења;
- користе самостално уџбенике, рјечнике и друге приручнике;
- активно учествују на часу, пажљиво слушају и примјењују упутства и препоруке наставника.

Корелација са другим наставним предметима

- Ученици ће учити језик и проширивати свој вокабулар ослањајући се на знање стечено кроз учење других наставних предмета у оквиру датих тема.
- На сваком нивоу учења страног језика од велике користи је знање из српског језика и других страних језика. Већ усвојена теоретска знања из српског језика олакшаће разумијевање појединих језичких категорија у страном језику. Приликом учења њемачког језика ученици ће такође користити стечена знања из других предмета (српски језик, енглески језик, латински језик, историја, географија, биологија, ликовна, музичка и спортска култура, информатика) што ће им омогућити да се боље упознају и схвате сличности и разлике међуљудских односа. Ученици ће настојати да успоставе контакте са кореспондентима из земље чији језик уче.

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ ЗА НАСТАВНИКЕ ОД 1. ДО 4. РАЗРЕДА

Савремена настава њемачког језика од првог до четвртог разреда усмјерена је првенствено на развијање комуникативне компетенције ученика и њихових интересовања, потреба и посебности. Ученик је у средишту наставног процеса и овај вид наставе омогућава подстицање како интелектуалних тако и емоционалних, практичних и естетских способности и потреба ученика. Од великог је значаја мотивисаност ученика за учење језика подстакнута спонтаном примјеном усвојених језичких структура. Стављањем ученика у средиште наставног процеса постиже се активност, самоодговорност, иницијативност и креативност ученика у индивидуалном и кооперативном учењу и продуктивној језичкој дјелатности. Наставник унапређује и помаже самосталан и креативан рад ученика, мотивише и подстиче њихово самопоуздање. Наставу треба поспјешивати и оплемењивати директним контактима са изворним говорницима, путем размјене електронских писама, слушања аутентичних текстова и говора, симулирањем свакодневних и/или тематских ситуација, вођења разговора у којима ученик може да искаже своје мисли и осјећања. Наставни процес је тако конципиран да захтијева доминантну употребу њемачког језика на часу. Ученици се оспособљавају за осамостаљивање и користеће методе и облике рада који подстичу комуникативност, активност, самосталност и продуктивно дјеловање (рад у паровима, групни рад, интервјуи, игре, самостална обрада теме, учење подучавањем, дописивање са вршњацима са њемачког говорног подручја, креативне радионице, симулације ситуација, зидне новине, текстови, колажи, размјена ученика, позивање њемачких аутора и наставника, креативно писање итд.). У изузетним ситуацијама може да се користи и српски језик, нарочито у мотивационе сврхе за превазилажење тренутних потешкоћа и као помоћ за самостално учење. За активну употребу језика код ученика се развијају четири језичке вјештине: слушање, говор, читање и писање.

РЕЦЕПТИВНЕ ВЈЕШТИНЕ

СЛУШАЊЕ

У учењу језика ученицима треба, као и у претходним годинама континуирано омогућавати слушање изворних говорника са циљем глобалног, селективног или детаљног разумијевања. Зато је веома важно да ученици буду суочени са аутентичним говорним текстовима у свакодневним ситуацијама.

Слушање је помјерено на дуже текстове, али је дужина текстова усклађена са могућностима ученика. Према потреби ученици имају могућност да једанпут понове слушање текста.

Прије слушања текста наставник одговарајућим активностима припрема ученике за успјешно разумијевање садржаја. Те активности усмјеравају пажњу ученика на текст који ће слушати и провјеравају познавање теме, фонда ријечи итд: разговор о теми текста, представљање садржаја, понављање најтежих фраза и израза, а код тежих текстова и писање неких ријечи и фраза на табли.

Активности прије слушања

- разговор о теми текста,
- припрема асоциограма и асоцијација на задани појам,
- представљање садржаја помоћу слика,
- представљање кључних ријечи и/или фраза,

- провјеравање досадашњег познавања теме/садржаја помоћу питања, попуњавањем табела,
- упознавање са задатком који ће ученици рјешавати док слушају.

У току слушања припреме се одговарајући упоредни задаци са минималним читањем и одговорима.

Разумијевање онога што се слуша има централну улогу у комуникационом процесу и односи се већином на глобално, селективно и/или детаљно разумијевање послушаних текстова.

Ученици треба да се оспособе за разумијевање и у говорним ситуацијама које прате бука и шумови.

Слушање текста, према потреби, треба једном поновити, а затим провјерити колико су ученици разумјели садржину текста (питања и одговори, допуна реченица, кратко усмено препричавање, попуњавање табеле и сл.).

Активности у току слушања

- са одговорима без ријечи (заокруживање, праћење текста на сликама, допуњавање слика),
- са одговорима помоћу ријечи (записивање ријечи у свеску, набрајање личност и ствари, допуњавање реченица, одговори тачно/нетачно).

Активности после слушања

Послије одслушаног садржаја, ученици провјеравају разумијевање и покушавају да креативно одговоре.

При томе се употребљава што више различитих вјежби.

Одговор може бити:

- означавање, распоређивање слика,
- помоћу ријечи,
- помоћу W – питања, тачно/нетачно, помоћу одговора на главна питања,
- рјешавање задатака вишеструког избора,
- уписивање ријечи које недостају у тексту, уписивање података,
- повезивање текста са сликама, информације и изјаве говорника,
- понављање или препричавање садржаја.

ЧИТАЊЕ

Главни циљ развијања ове вјештине је да се ученици оспособе за читање одговарајућом брзином и разумијевање нових или непознатих текстова, као и да разумију њихову основну идеју, одређене појединачне информације, суштину прочитаног, уочавају поједине детаље или разумијевање на глобалном и селективном нивоу. При одабиру текстова треба водити рачуна о различитим врстама и садржајима текстова, те одабиром обухватити и интегрисати и књижевне/позоришне/новинарске текстове примјерене узрасту и интересовањима ученика. Веома је важно да ученици разумију суштину текста користећи и помоћ слика, симбола и слично. Рад на тексту обухвата три фазе: активности прије читања, у току читања и после читања.

Активности прије читања текста

- разговор о тексту са којим побудимо интересовање, активирамо искуства и предзнања ученика,
- на основу сликовног, звучног и /или визуелног стимуланса и кључних ријечи ученици износе претпоставке о садржају текста.

Активности у току читања

- разумијевање садржаја (опис личност и њихов карактер, активности у слободно вријеме, савјети, медији),

- преношење података у табеле,
- повезивање текста са сликама или дијаграмима,
- подвлачење занимљивих и употребљених израза,
- писање одређених ријечи,
- сређивање помијешаних слика, ријечи, фраза,
- придруживање подналова дијеловима текста,
- утврђивање хронолошког редослиједа реченица.

Активности после читања (којима се провјерава разумијевање прочитаног текста)

- повезивање текста са сликама или дијаграмима,
- одговори на питања, избор правилних и погрешних тврдњи,
- сређивање помијешаних дијелова текста,
- лична објашњења текста,
- кратко препричавање садржаја текста, изражавање мишљења о тексту,
- промјена врсте текста (нпр. интервју у игри улога),
- писање текста у другом времену или лицу (језичка компонента).

ПРОДУКТИВНЕ ВЈЕШТИНЕ

ГОВОР

Иако комуникативни приступ у настави подразумијева усклађеност све четири језичке вјештине, посебну пажњу треба посвећивати развијању вјештине говора. При томе се бирају теме које интересују ученике и произлазе из природне ситуације, из разговора у разреду или симулиране ситуације ван школе. У овим активностима требало би да учествује што више ученика, па се настава изводи у групама или у паровима. За такав начин извођења наставе потребна је добра припрема за рад, јер спречава евентуалне проблеме дисциплине, а подстиче да се премосте разлике у знању и способностима појединаца. Да би се сви ученици мотивисали, прикладно је укључити их у једноставне говорне задатке: игре, касније у рад у групи или у разговор двоје и више ученика, у играње улога, симулирање ситуација и слично. Временом активности ученика треба све више усмјеравати на самостално препричавање, извјештавање, описивање, препричавање догађаја, приче.

У разговору ученици треба да размјењују мишљења о стварима и ситуацијама. Важно је да је циљ разговора смислен, тако да ученици стварно траже информације, дођу до неког рјешења или реалног закључка у којем могу формирати лични став.

У току спонтане вјежбе течног говора ученике не прекидамо. Одступена и грешке записујемо, а после рада их представимо и поправимо или направимо одговарајуће вјежбе за њихово елиминисање. Често прекидање и поправљање дјелује збуњујуће на ученике и не води ка самосталности и стваралаштву.

Њемачки језик се користи као језик комуникације у одјељењу. Устаљене активности, упутства за активности, коментаре на ученички рад треба изражавати на њемачком језику. Успостављању амбијента може допринијети и уношење елемената културе земаља њемачког говорног подручја у учионицу.

Садржаји везани за културу земаља њемачког говорног подручја (њем. Landeskunde) су саставни дио наставе њемачког језика, јер учећи њемачки језик, ученици истовремено упознају и културу њемачког говорног подручја. Сваки текст, свака слика могу садржати информације које ученицима говоре о начину живота у земљи језика циља и које га упознају са једном новом културом. Због тога циљ наставе њемачког језика треба да буде и преношење знања о земљи језика циља и култури те земље. Да би се то постигло, треба искористити сваку информацију и ученицима предочити један нови свијет са свим оним што га карактерише: свакодневни живот,

услови живота, систем вриједности, убјеђења, говор тијела, социјалне конвенције, обичаји итд, нудећи истовремено ученицима одређени језички материјал како би се у датим ситуацијама могли примјерено понашати и изјашњавати. При томе треба водити рачуна да се стереотипи и предрасуде, уколико постоје код ученика, отклоне. Ученике такође треба оспособити да врше поређење властите и стране културе и да у тим двјема културама проналазе сличности и разлике. Интеркултуралност треба да допринесе томе да кроз страну културу ученици упознају себе и властиту културу. Упознавање културе треба да доведе до развоја личности ученика, до проширења видика и обогаћивања општег знања.

ПИСАЊЕ

Циљ развијања вјештине писања је оспособљавање ученика да у писаној форми оствари комуникацију и своје мисли изрази на логичан и разумљив начин, што подразумева да се поштује задана тема, логички слиједи догађаји који се описују, користи одговарајућа лексика, поштују граматичка и правописна правила. На крају четврте године учења, ученици износе мисли у облику проширених реченица, које онда обликују у краће текстове. Сам процес писања мора бити добро организован, а задатак прецизно и детаљно образложен.

Писање може бити вођено (довршавање текста, писање према моделу, попуњавање формулара, једноставан опис) или слободно (писање извјештаја, порука, мејлова, есеја) у складу са језичким компетенцијама ученика.

Поштовање правописа спада такође у учење писања, али ипак не представља главни циљ.

Диктате, који служе за провјеравање правописа, је препоручљиво реализовати по један у полугодишту.

ВОКАБУЛАР

Циљ рада на вокабулару је непрестано усвајање нових ријечи, а у каснијој фази проширивање већ постојећег вокабулара и коректна примјена ријечи које су ученици усвојили и које познају. Без довољног познавања ријечи не могу се остварити циљеви комуникативно оријентисане наставе. Због тога рад на вокабулару треба да заузима значајно мјесто у настави њемачког језика. Приликом објашњавања непознатих ријечи користити разне технике семантизације и свакако контекстуални приступ. Гдје год је могуће, употрежити нове ријечи у контексту који је ученицима познат или у примјерима из учениковог окружења. Превођење на српски језик треба избјегавати. Препоручује се писано и усмено тестирање усвојености вокабулара у контексту, а не директним изолованим испитивањем значења ријечи. Ученик треба да разумије и производи лексичке склопове као цјелину, а не као број лексема, те да ти склопови постану узорак на којем ће се учавати граматичке правилности и неправилности. Пожељно је континуирано понављање лексичких јединица у облику краћих активности на почетку или крају часа. Кратке активности нарочито погодују усвајању, увјежбавању и понављању вокабулара.

ГРАМАТИКА

Рад на граматички треба да буде саставни дио наставе њемачког језика, али никако да заузима централно мјесто у тој настави. Граматика не смије да буде сама себи циљ, она треба да буде средство које води ка циљу, то значи да настава граматике треба да оспособи ученике да стварају што исправније реченице и исказе на њемачког језику с циљем преношења комуникативне поруке. Уз примјену индуктивног приступа нове граматичке структуре не треба обрађивати изоловано него их увијек презентовати у контексту, тј. у тексту или довољном броју примјера. Од ученика се очекује да идентификују граматичке структуре и уоче правила, увјежбају их, те иста касније примјењују у усменој и писаној комуникацији. Познавање граматичких правила није циљ наставе њемачког језика, стога не треба тражити од ученика да их репродукују уколико их правилно употребљавају.

ВЈЕЖБЕ

Да би ученици стекли комуникативну компетенцију треба оставити довољно времена за вјежбе. Вјежбе треба да буду разноврсне (затвореног, полуотвореног и отвореног типа), током часа да се крећу од оних једноставнијих, у којима ће ученици само препознавати информације и репродуковати језик, до оних комплекснијих, у којима ће сами произвести говор или текст.

Комбиновање више језичких вјештина у вјежбама, било рецептивних, било продуктивних, уз истовремено увјежбавање и примјену нове лексике и нових граматичких структура, учиниће час занимљивијим, а ученици ће бити мотивисанији за рад и учење. Било би пожељно да наставник, кад год је у могућности, у вјежбе укључи додатна наставна средства као што су: картице (у боји), слике, цртеже, постере, креде или маркере у боји, паное на чијој изради могу учествовати и ученици, игре, аудио и видео-записе, као и дигиталне медије. У току наставе потребно је примјењивати разне облике рада као што су: рад у пару, групни рад, индивидуални рад, фронтална настава, пленум, као и измјене облика рада.

ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЈЕЊИВАЊЕ

Праћење, вредновање и оцјењивање се врши континуираним праћењем активности на часовима, приликом индивидуалног и рада у паровима и групама.

Вредновање као учење подразумијева активно укључивање ученика у процес вредновања уз сталну подршку наставника, а одвија се саморефлексијом, самовредновањем и вршњачким вредновањем са циљем подстицања ученика на самосталност и саморегулацију учења, тј. на развој свијести о властитом учењу.

Ефикасно вредновање учења укључује наставничко континуирано прикупљање и евидентирање информација о остварености образовно-васпитних циљева. Усмјерено је на подстицање рефлексије о учењу, разумијевање процеса и резултата учења, те на повећање ефикасности учења и поучавања. Вредновање учења укључује различите формалне и неформалне методе, те различите формате попут постављања питања, провјере домаћих задаћа, краћих писаних провјера знања, рубрика, листа провјере, анегдотских забљешки, портфолија, опажања итд. При вредновању води се рачуна о чињеници да владање језичким законитостима није само себи сврха, већ је средство за остваривање успјешне комуникације, те да су грешке у језичком изражавању прихватљива и очекивана пратећа појава у процесу учења.

Провјеравање знања је саставни дио наставе и треба да се обавља на сваком часу.

Оцјењивање знања и вјештина представља наставак и надовезује се на провјеравање знања.

Код оцјењивања знања потребно је поштовати сљедећа начела:

- свако оцјењивање је такође и провјеравање, а свако провјеравање није нужно и оцјењивање,
- циљеви оцјењивања код активности морају бити дефинисани, јасни и ученици су са њима упознати (нпр. оцјењивање разумијевања путем читања, оцјењивање језичког знања, разумијевање упутстава, правопис),
- активности тј. врсте задатака су оне са којима се ученици упознају већ при провјери знања,
- упутства су јасна и недвосмислена, планирани задаци морају имати примјер,
- критеријуми оцјењивања су унапријед дефинисани и договорени и ученици их знају,
- оцјењује се учениково знање, не незнање (узимамо у обзир и знање, уколико ученици покушавају да створе нешто самостално, иако са грешкама),
- оцјењивањем се покушава (и) да мотивише ученика,
- оцјењују се разноврсност вокабулара и граматичка исправност, те комплексност израза као и сам садржај усменог или писаног текста.

Усмене провјере постигнућа

Усмене провјере постигнућа подразумијевају континуирано праћење ученика при одређеним активностима. Врше се у току реализације наставних садржаја на часовима када наставник прати и записује своја запажања о напредовању ученика. Наставник такође прати и вреднује активност ученика на часу.

Писане провјере постигнућа

Писане провјере постигнућа оцјењујемо, када на основу праћења утврдимо, да је наставни садржај примјерено усвојен и утврђен. Оцјењујемо врсте задатака који су слични онима које смо и увјежавали.

Задацима за писану провјеру оцјењује се још и:

- разумијевање путем слушања и читања,
- познавање правописа,
- способност употребе језичких законитости,
- познавање вокабулара и одговарајућа примјена истог.

Домаћи задаци су саставни дио учења њемачког језика, али не би требало да оптерећују ученике. Морају бити пажљиво припремљени, са јасним упутствима и циљевима. Наставник, по потреби, даје ученицима задужења, помоћу којих се навикавају на редовно испуњавање обавеза. Домаћи задаци не смију превазилазити могућности ученика нити захтијевати укључивање родитеља (одраслих). Исто тако значајна је и диференцијација задатака у односу на различите способности, сазнања и наставне стилове, као и интересовање ученика.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Предложене теме су обавезни дио садржаја наставног програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичким структурама, што значи да их не треба схватити као градиво предвиђено за једну лекцију у уџбенику.

У табели није дат оквирни број часова за реализацију неке теме. Наставник ће приликом планирања и припремања за наставни процес, узимајући у обзир факторе попут нивоа постигнућа ученика, нивоа сложености наставне теме и слично, одредити број наставних часова који је потребан за реализацију појединих садржаја у оквиру неке теме. Преостали часови су предвиђени за писане провјере постигнућа.

У првом и другом полугодишту потребно је реализовати по један једночасовни школски писани задатак. Обим писаног задатка мора бити одговарајући и провјерен. Послије писаног задатка слиједи једночасовни исправак који ученици заједно пишу (за два писмена задатка са исправкама укупно четири наставна часа).

Поред наведених, наставник планира и реализује и друге врсте писаних провјера постигнућа. На тестовима је број могућих бодова унапријед одређен и написан. Тест је састављен тако да се почиње лакшим, па настави тежим задацима.

У наставу је потребно интегрисати и садржаје који подразумевају развијање дигиталних компетенција.

Тема	Садржаји
Идентитет, личност	информације о себи, интересовања, жеље, склоности
Живот младих	школа, пријатељство, хоби, куповина, кино, ресторан, актуелности, одјећа, мода и сл.
Живот у школи	хоби, излети, такмичења, школски прибор, предмети, распоред часова, пријатељство и сл.
Живот у породици	занимање чланова породице; опис куће/стана и сл.
Спорт и здравље	врсте спорта, спортски догађаји и такмичења, начин живота, прехранбене навике, дијета
Слободно вријеме младих у Њемачкој и БиХ	спортске и друге активности; медији и сл.
Храна и пиће	врсте хране и пића, рецепти, организовање журки
Традиције и обичаји земаља њемачког говорног подручја и БиХ	празници, прославе, музика, обичаји

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови
<p>Ученици ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изразе усмено и писмено свој став и мишљење у вези са датим темама дајући аргументе за и против - опишу (усмено и писмено) мјеста, активност, разне промјене, - пореде људе, активности, мјеста, предмете, - постављају питања и дају одговоре на лична питања, као и питања у вези са мишљењем других, - пишу коментаре, маилове, блогове, краће есеје, - траже краће информације на интернету, у часописима, литератури - говоре (и пишу) о позитивним и негативним странама нечега у оквиру дате теме - интервјуишу свог друга/другарицу на основу чега знају написати кратак извјештај, - раде заједнички на изради пројекта. <p>РЕЦЕПЦИЈА</p> <p>СЛУШАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да тражену информацију на основу глобалног, селективног и/или детаљног слушања, - разумије фразе и најчешће кориштене ријечи из подручја непосредног личног интересовања (нпр. податке о себи и породици, информације везане за куповину или активности у слободно вријеме), - повезује значења смислених цјелина и садржаја о познатим темама, - тумачи друштвене и етичке вриједности споразумијевања (нпр. поштовање туђе културе и проналажење корелације са властитом културом), - схвати значење кратких, једноставних и јасних порука, - схвати јавна обавјештења. <p>ЧИТАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чита и разумије тематске текстове, - пронађе одређену, предвидиву информацију у свакодневним писаним материјалима као што су огласи, проспекти, јеловници и возни редови, - разумије кратка, лична писма, - пронађе главне идеје и битне детаље у тексту, - повезује информације из различитих извора и да заузме свој став, - чита једноставније текстове о животу земаља њемачког говорног подручја, разумије информације и може да упореди са обичајима из свог окружења, тј. да препозна да ли су обичаји исти или различити. <p>ПРОДУКЦИЈА</p> <p>ГОВОР</p> <p>Ученик ће знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - комуницира у једноставним и уобичајеним ситуацијама, које 	<p>Ученик ће учити и/или понављати:</p> <p>Именице: Род именица, множина именица, деklinација именица (номинатив, акузатив, датив једнине и множине); Сложенице; Инфинитив у служби именице; Творба ријечи.</p> <p>Глаголи: Транзитивни (<i>kaufen, sehen</i>) Мјешовити (<i>denken – gedacht, kennen – gekannt</i>) Презент; Перфекат слабих и јаких глагола; глаголи на – iegen; Глаголи са одвојивим и неодвојивим префиксом и њихов перфекат; Модални глаголи у презенту и имперфекту; Императив; Глаголи са дативом; Глаголи са приједлозима; Повратни глаголи; Коњунктив II за изражавање учтивости, приједлога и жеља (модални глагол <i>können</i> и глагол <i>haben</i>)</p> <p>Члан: -одређени, неодређени, негативни члан</p> <p>Замјенице: Присвојни детерминативи у једнини и множини;</p>

<p>захтијевају једноставну и непосредну размјену информација о познатим темама и активностима,</p> <ul style="list-style-type: none"> - учествује у врло кратким разговорима, гдје и не може довољно добро да подржи конверзацију, - даје информације о одређеном садржају, - даје савјете у случају да саговорник има одређени проблем као и да затражи савјет од саговорника, - изнесе и кратко образложи став на одређену тему, - користи низ фраза и реченица како би описао своје животне услове или своју школу, - укратко опише своје жеље (нпр. жеље које се тичу даљег образовања или неке слободне активности), - укратко опише догађај из своје ближе или даље прошлости. <p>ПИСАЊЕ</p> <p>Ученик ће знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - примјењује усвојена језичка правила у изради једноставнијих реченичних и текстуалних цјелина, - примјењује устаљене фразе о познатим темама из непосредног окружења, - примјењује свакодневни вокабулар, - правилно користи научене ријечи и изразе, - напише кратку поруку, у којој треба да пренесе кратко обавјештење, - напише кратак лични мејл, у коме треба да захвали или да уручи позив, - развија процес писања и креативно писање. 	<p>Неодређена замјеница: nichts, niemand, jemand, alles, etwas, irgend –</p> <p>Придјеви: Поређења са <i>als</i> и <i>wie</i>; Компаратив и суперлатив; Грађење придјева на -иг, -lich и – isch; Увод у слабу и мјешовиту придјевску деклинацију</p> <p>Приједлози: - у акузативу, дативу - акузативу и дативу</p> <p>Везници: denn, oder, aber, und trotzdem, deshalb da, wenn, als nicht..., sondern</p> <p>Реченица: Зависне реченице: “Dass - реченица” и узрочна реченица са “weil”.</p>
<p>Лектира: Ученици читају</p> <ul style="list-style-type: none"> - најмање једну пјесму - најмање једну причу (краћу или дужу) - скраћене верзије дјела из њемачке књижевности у полугодишту (по избору наставника или ученика и у складу са библиотечким фондом) <p>Филм: Препоручује се гледање најмање једног њемачког филма у току школске године, прикладног за њихов узраст уз обраду истог.</p> <p>Пројекти/презентације: Ученици додатно истражују теме и области које се обрађују на часу, те их излажу осталим ученицима у виду презентације (најмање двије презентације током школске године).</p>	<p>Препорука 1: Обрада слободне теме: Обичаји широм свијета, у БиХ и у земљама њемачког говорног подручја или сл.</p> <p>Препорука 2: Текстове за читање и слушање из уџбеника повремено замијенити актуалним и занимљивијим.</p>

КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА:

Ученици првог разреда гимназије владају, у говорној и писаној комуникацији, програмским садржајима датим у Наставном плану и програму, развијајући и унапређујући истовремено све језичке вјештине. Ученици активно учествују у разговору (уз одређену помоћ наставника), започињу и воде једноставан разговор, сналазе се у једноставном рутинском говору, преносе и разумију идеје и информације о познатим темама у предвидивим свакодневним ситуацијама, те да са релативном лакоћом учествују у једноставном разговору. У стању су да разумију једноставна питања, упутства, саопштења, те да издвоје битне информације. У монолошком излагању, једноставним ријечима могу изразити како се осјећају, описати свакодневне аспекте свог окружења, описати једноставне активности, лична искуства, обичаје, свакодневне радње,

износе своје планове, и једноставним дескриптивним реченицама говоре о предметима и стварима које посједују.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК НАПРЕДНИ ПРОГРАМ

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 140

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА : понављање и продубљивање градива из основне школе на нивоу A2 Заједничког европског референтног оквира за језике, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу B1 (Заједнички европски референтни оквир за језике).

Општеобразовни циљеви од првог до четвртог разреда

Ученици треба да:

- Упознају начине споразумијевања и језик као један од средстава комуникације;
- Обликују свијест о себи као појединцу, те као припаднику заједнице, како друштвене, тако и националне/етничке или међународне заједнице и да у контакту са другим језицима и културама стичу свијест о значају сопственог језика и културе на основу чега развијају и његују културне вриједности; Упознају разлике међу људима, друштвеним те националним заједницама и вриједностима и да на тај начин уче да поштују и цијене ту различитост;
- Развијају одговарајуће стратегије за разумијевање и за састављање вербалних и писаних текстова; развијају стратегију учешћа у разговору.
- Шире своје комуникативне вјештине преко граница простора у којем се користи српски језик односно у мултикултурално окружење;
- Упознају карактеристике, културе и постигнућа земаља у којима се користи њемачки језик;
- Његују своју радозналост, жељу и потребу за новим знањима те развијају способност за стицање и очување знања и вјештина;
- Развијају своје когнитивне способности вишег нивоа, односно анализе, синтезе, просуђивања и вредновања које им омогућава функционалану употребу информација у новим околностима;
- Развијају стваралаштво, потребу за изражавањем и осјећај за естетске вриједности;
- Обликују личне циљеве учења, спознају и вреднују своја постигнућа те раде на њиховом побољшању;
- Увиде да су сами одговорни за своје учење и знање, те да преузму дио одговорности за то;
- Уче разумјети своје и туђе осјећаје, те се на одговарајући начин одазвати на њих;
- Развијају способности рада у групи, међусобне сарадње и подршке;

Обликују опште културне и образовне вриједности. **Стратешке компетенције од првог до четвртог разреда**

Ученици:

- развијају способност избора и усклађивања порука;
- способност савладавања препрека у разумијевању и неспоразумима;
- способност поштовања саговорника;

- проширују своје комуникативне способности преко језичних граница подручја у којем се користи српски језик;
- упознају различите културе њемачког говорног подручја, те према њима усклађују своје поруке;
- упознају и развијају стратегије самосталног учења (активности које им помажу за стицање, похрањивање и употребу података и знања), а које им омогућавају лакше, угодније и успјешније учење које је могуће примијенити у новим ситуацијама те га самостално усмјеравати;
- развијање способности цјеложивотног учења. Врста стратегије, начин развијања зависи од старости ученика, њиховим когнитивним способностима, стиливима учења и сл.

Задаци наставе страног језика су да ученици:

- усвоје говорни језик у оквиру нових 800 ријечи, што чини око 2200 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више;
- његују правилан изговор и интонацију;
- разумију говор (непосредно и путем медија), спонтано се изражавају у оквиру тема из свакодневног живота;
- разумијевање писаног текста;
- овладају стиливима читања (глобално, селективно, детаљно);
- развијају способности правилног писменог изражавања, писања краћих самосталних састава и њихове усмене интерпретације;
- стичу нова сазнања о карактеристикама земаљка и народа чији језик уче;
- стичу општу културу и развијају међукултуралну сарадњу и толеранцију, моралне, радне и естетске вриједности, као и интеркултуралне способности, машту креативност;
- оспособе се за даље образовање и самообразовање кориштењем рјечника и друге литературе;

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Теме (ниво B1)

Persönliches:

Kennenlernen
Informationen zu Person
Steckbriefe
Interessen

Freundschaft:

Jugendliche und ihre Freunde (früher und heute)
Freunde und Clique
Freundschaft und Liebe
E-Mail- und/oder Brieffreundschaften

Freizeit, Unterhaltung:

- Freizeitaktivitäten
Hobbys, ungewöhnliche Hobbys
- Musik und Sport
Ausgehen: Theater, Kino, Konzerte, Discos, Cafes
Computer und Internet
Soziales Engagement

Schule:

das Schulsystem in den deutschsprachigen Ländern und in BiH
Schulformen
Noten und Zeugnisse
Schulprobleme

Traumschule

Schuluniform

Familie:

Familienleben, familiäre Beziehungen

das tägliche Leben in der Familie

Pflichten zu Hause, Haushalt

Einrichtung des Hauses/ der Wohnung: Wohnstile-Wohnwelten

Essen und Trinken:

gesunde und ungesunde Ernährung (Ratgeber)

Restaurants und Fast-Food-Restaurants

deutsche und bosnisch-herzegowinische Spezialitäten

Restaurantkritik

Musik

Musikrichtungen

populäre Musiker/ Musikbands

Konzertbesuche

Arbeit an verschiedenen Hip-Hop und Pop-Rock- Songs mit didaktisierten Materialien

Reisen:

Jugendreisen, Ferien

Verkehrsmittel

Unterkunft: Jugendherberge, Hotel, Camping

Planung und Organisation einer Reise

Reisevorbereitung: richtig packen

Film: ein aktueller deutschsprachiger Film mit didaktisierten Materialien; Filmkritik

Циљеви:

- представљање, постављање питања у вези личних података саговорника и одговарање на таква питања
- спровођење интервјуа уз помоћ понуђених језичких средстава,
- израда личног профила у писаној форми,
  - дефинисање особина карактеристичних за пријатељство,
  - понављање језичких средстава на теме пријатељство и љубав,
  - историјске промјене у односима са пријатељима,
  - разумијевања интервјуа са младима и популарног и књижевног текста на тему пријатељство на глобалном и селективном нивоу,
  - разумијевање, описивање и израда статистике у свом одјељењу на теме: слободно вријеме, забава, хобији, пријатељство, лична интересовања, школа и школски системи, уз кориштење одговарајућих понуђених језичких средстава,
  - изражавање мишљења о пријатељству, начину корисног провођења слободног времена, школе и образовном систему, породици, здравом начину исхране, путовањима, музици, начину становања,
  - разумијевање и писање текста на тему изласци, школске униформе, породици и породичним односима, путовањима на основу понуђених информација и језичких средстава,
  - глобално, селективно и детаљно разумијевање писаног и слушаног текста,
  - анализа врсте текста „Chat“, припрема симулације таквог текста уз помоћ карактеристичних елемената и скраћеница,
  - проширивање знања о аматерским омладинским музичким групама на њемачком говорном подручју и у БиХ,
  - развијање свијести о значају друштвеног ангажовања у различитим видовима,
  - изражавање става о позитивним и негативним странама школе, школског живота, школским предметима и оцјенама.
  - разумијевање интервјуа и радио-емисија на тему успјех у школи,
  - препознавање кључних информација и појединости слушаног и писаног текста, експлицитних и имплицитних информација у текстовима званичне штампе,
  - писање неформалног писма,
  - самостално разумијевање књижевног текста и чланка у лексиконима/енциклопедијама (биографија писца, друштвени и природни феномени),
  - развијање критичког става према породичним односима и сукобу генерација,
  - припрема и извођење (симулација) дијалога на тему свађе у породици (са родитељима, браћом и сестрама),
  - усвајање знања о институцијама попут социјалних служби,
  - глобално, селективно и детаљно разумијевање радио-репортаже,
  - разумијевање и састављање аутентичних огласа,
  - давање савјета о здравом начину исхране,
  - симулација разговора у ресторану, другим локалима, у школи, на путовањима у различитим ситуацијама,
  - проширивање знања о земљама њемачког говорног подручја,
  - писање рецепта,
  - планирање забаве,
  - изражавање претпоставки и описивање слике на тему музика, путовања, школа, хобији, слободно вријеме на основу понуђених језичких средстава,
  - разумијевања интервјуа са познатим личностима музичарима/писцима/глумцима и

писање сажетка интервјуа на основу датих питања и одговора,

- изражавање става (похвала/критика) и претпоставки о слушаном музичком дјелу (комаду, пјесми)

проширивање знања о познатим композиторима са њемачког говорног подручја и размијевање/анализа њихових пјесама и текстова,

- разумијевање одломака из романа за младе,
- разумијевање и биљежење информација из телефонских разговора и припрема и симулација телефонског разговора (на тему договора за састанке, посјета манифестацијама),
- описивање типичних ситуација на путовањима/годишњим одморима на основу слика и цртежа

писање разгледница, кратких електронских порука (СМС) и електронских писама (e-mail) са путовања/годишњег одмора,

- проширивање знања о могућностима смјештаја за младе људе (омладински хостели),
- разумијевање понуда за путовања за младе из проспеката путничких агенција одређивање позитивних и негативних карактеристика путовања ,
- планирање путовања на основу датих понуда у писаној форми,
- израда колажа и проспекта са туристичким понудама,
- састављање и симулација дијалога на тему планирања путовања,
- писање текста и разговор на тему предности и недостатака годишњег одмора са родитељима,
- феријални рад у земљама њемачког говорног подручја и у БиХ, размијевање огласа о феријалним пословима,
- изражавање претпоставки о садржају актуелног филма, анализа сцена из филма, анализа поруке филма.

Sprachhandlungen – Језичке вјештине

Persönliches:

Kontakt mit den Anderen aufnehmen

persönliche Daten angeben, nach den persönlichen Daten fragen

über eigene Interessen berichten, nach Interessen der anderen fragen

Freundschaft

über die Freunde sprechen

mit angegebenen Redemitteln Eigenschaften einer Freundschaft beschreiben

Interview in der Klasse zum Thema "Freunde und Clique" vorbereiten und durchführen

eine Statistik mit angegebenen Redemitteln beschreiben

Freizeit, Unterhaltung

Interview in der Klasse zum Thema "Freizeitaktivitäten" vorbereiten und durchführen

Textverknüpfungselemente beim Schreiben eines kurzen zusammenhängenden Textes verwenden

über eine gut/missgelungene Party mündlich und schriftlich berichten

Meinung, Zustimmung und Ablehnung mit passenden Redemitteln in einer Diskussion ausdrücken

über eigene Hobbys und Freizeitbeschäftigungen berichten

sich mit anderen zu einem Chat-Thema in Form eines simulierten Chats austauschen

Schule

- über das eigene Schulleben berichten: Lieblingsfächer, Lieblingslehrer

Redemittel zur Argumentation sammeln, verstehen und anwenden

Kurzgespräche zwischen Eltern und Kindern zum Thema Zeugnisse und Noten simulieren

Schulsysteme mit angegebenen Redemitteln vergleichen

in einer Diskussion Pro.- bzw. Contra-Positionen formulieren, Gefallen, Missfallen, Zustimmung, Ablehnung und Gegenargumente äußern

Familie

über das Verhalten der einzelnen Familienmitglieder mit angegebenen Redemitteln diskutieren
über die Vorteile und Nachteile unterschiedlicher Formen des Zusammenlebens diskutieren
über Wohnungsstile und Wohnungseinrichtungen, über die Lage der Wohnung sprechen
das eigene Zimmer beschreiben

Essen und Trinken

sich über Vorlieben beim Essen und Trinken äußern
Tipps zur gesunden Ernährung geben
sich zum Thema "Ausgehen in Restaurants" äußern
Bestellungen machen
beim Rezeptschreiben Zutaten und die Mengen nennen und Notizen versprachlichen
bei einer Partyplanung und -organisation sich über das Angebot im Buffet, über Ort, Zeit, Gästeliste und Musik einigen

Musik

ein Informationsgespräch zu Veranstaltungen am Telefon führen
in freiem Gespräch sich über Musikvorlieben, Lieblingsinterpreten, -komponisten und ihre Lieder austauschen
beliebte Titel zu den diversen Musikrichtungen nennen, Beliebtheitskala mündlich präsentieren
Fragen zu einem Interview formulieren und stellen

Reisen

über Ferienaktivitäten sprechen
über Vorteile und Nachteile der Ferienangebote mit angegebenen Redemitteln diskutieren
eine E-Mail mit der Nachfrage über die Reiseangebote mit angegebenen Redemitteln verfassen
eine Diskussion zu den Vor- und Nachteilen von Ferien mit den Eltern führen
einen Text für das Internet-Forum schreiben
Ratschläge zum „richtig Packen“ formulieren

Film

eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren
über ein Filmthema diskutieren
eine Filmkritik schriftlich verfassen

Kommunikationsabsichten – Комуникативни циљеви

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

Ansprechen

Gruß, sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf, Verabschiedung
sich vorstellen, jemanden vorstellen

Anredeformen und verabschiedung in persönlichen Briefen und E-Mails

Dank und passende Erwiderung

sich entschuldigen und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

Dank, Freude

Zufriedenheit, Unzufriedenheit

Hoffnung

Leid

Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
Einverständnis, Nichteinverständnis
Interesse, Desinteresse
Gefallen, Missfallen
Lob, Kritik
Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
Prferenz: Vorlieben

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
Beschreibung von Ereignissen
Informationsbitte und Informieren
Bejahende, verneinende Antwort
Gewissheit, Unsicherheit
Kennen, Nichtkennen

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen

Bitte
Verbot, Aufforderung
Vorschlag, Reaktion darauf
um Hilfe bitten, Reaktion darauf
Anbieten und Reaktion darauf
Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

Rückfrage, Wiederholungsbitte
Nichtverstehen
um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Аутентичне ситуације

Ученик се може на адекватан начин писмено и усмено изразити у следећим аутентичним ситуацијама:

Situation	Rolle
in der Familie, bei der Familie, im Freundeskreis, Familiengespräche	Gastgeber, Gast Mutter, Vater, Kind, Geschwister
im Restaurant, Kaffeehaus, Gasthof, Fast-Food-Restaurant/Imbiss	Gast, Kellner
in der Jugendherberge, auf dem Campingplatz, im Hotel, in der Pension	Gast, Personal
in der Schule	Schüler, Mitschüler, Lehrer
an der Grenze	Tourist
in Dienstleistungseinheiten (Reisebüro,	Kunde, Angestellte

Kartenvorverkaufskasse, Post)	
In Massenverkehrsmitteln (Zug, Bus, Straßenbahn, Taxi, Flugzeug, auf dem Schiff, am Bahnhof, am Flughafen)	Fahrgast, Mitreisender, Angestellte

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Граматичке конструкције

У табели су наведена граматичка знања која се стичу у I разреду.

FORM	Jahrgang 1 B1		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	Zeitverhältnisse: Gegenwart Vergangenheit Gleichzeitigkeit Vorzeitigkeit Zukunft
Tempusformen			
Präsens			
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Hilfsverben der Zeitformen			sein, haben, werden
	+	+	
Modus			Modalität: Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, Befehl, Absicht usw.
Indikativ	+	+	
Imperativ	+	+	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.

Aktiv und Passiv Vorgangs – (Handlungs)passiv Präsens Präteritum Perfekt Plusquamperfekt Futur I Vorgangspassiv mit Modalverb Zustandspassiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
	+	+	
	+	+	
	+	-	
	+	-	
	+	-	
	+	-	
	+	-	
Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
Funktionsverbgefüge	+	-	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			
Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta			
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung			
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive			
	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee der starke Motor
Akkusativ	+	+	ein starker Mensch
Dativ	+	+	
Genitiv	+	-	
4.3. Komparation			
	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive			
	+	-	Abhängigkeiten

5. NUMERALIEN	Quantitätsverhältnisse Rangverhältnisse Reihenfolge		
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduiative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	(ich, ...)
	+	+	Es freut mich...
	+	-	Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	-	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	-	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Reziprokpronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN	Raum- und Zeitverhältniss e, Abhängigkeite n		
Прäпоситионен мит Аккусатив	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	-	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	-	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	-	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	

Unterordnung Satzwertiger Infinitiv	+	+	
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz Objektsatz	+	+	Behauptung, Meinung, Bericht
Fragesatz: direkt indirekt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen, Neugier Höfliche Aufforderung
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung, Befehl, Mahnung
Wunschsatz	+	-	Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	-	-	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz: Prädikat im Indikativ	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

Напомена:

У току школске године планирана су два двочасовна писмена задатка са исправком (укупно шест наставних часова).

Опис компетенција и вјештина

Дидактичка упутства и препоруке од I до IV разреда

Циљ наставе њемачког језика

На почетку сваког наставног часа наставник треба да има јасан циљ шта жели постићи на том наставном часу, тј. треба да има јасну представу о томе шта ученици треба да знају на крају наставног часа што нису знали прије почетка наставног часа. На основу тога наставник треба да испланира наставни час и осмисли активности које ће водити ка остварењу зацртаног циља.

У првом плану треба да стоје активности које се односе на језичке вјештине и оне треба да буду у функцији развијања комуникативне компетенције код ученика, то значи да ученике треба оспособити за разумијевање аутентичних текстова које чују или прочитају и за усмено или писмено изјашњавање у реалним свакодневним ситуацијама.

Рецептивне вјештине

Рецептивне вјештине *Hören* и *Lesen* имају заједнички циљ, а то је разумијевање неког текста или само одређене/их информације/а из тог текста. Потребно је омогућити ученицима да читају, односно слушају разне врсте текстова и при томе примјењивати разне стилове читања, односно слушања јер различите текстове читамо с различитим циљем. Не инсистирати на детаљном разумијевању сваког текста него значајно мјесто дати глобалном и селективном разумијевању. Сходно томе давати и одговарајуће задатке који ће усмјерити ученике ка циљаном читању текста и развијању појединих стилова читања, односно слушања. Објаснити ученицима да није потребно разумјети текст од ријечи до ријечи како би се схватило о чему се у тексту ради или пронашла одређена информација у њему.

Прије обраде самог текста потребно је направити увод како би се активирало предзнање ученика, а сами ученици мотивисали за даљи рад. При томе се могу користити различите методе: асоциограм (на основу кључне ријечи или слике), постављање хипотеза, разговор са ученицима о теми уз укључивање њихових искустава. Уколико су уз текст дате слике, цртежи, графике, обавезно их прокоментарисати. И визуелно истакнута мјеста у писаном тексту (насловe, поднасловe) такође треба прокоментарисати.

Продуктивне вјештине

Осим што је потребно да ученици препознају информације, они треба да су у стању и да их стварају. Због тога је потребно оспособити ученике да се усмено и писмено изражавају на њемачком језику. Да би ученици били мотивисани за комуникацију, симулирати на наставном часу што реалније свакодневне ситуације у којима ће моћи да износе властито мишљење и говоре из властитог искуства. За стимулисање комуникације могу се користити сљедећи извори: теме и садржаји из обрађиваних текстова, слике, цртежи, план града, плакати, постери, географска карта и сл. Гдје год је могуће, тражити од ученика да повуку паралелу између културе полазног језика и културе језика циља и да при томе открију сличности и разлике између те двије културе. У први план ставити садржај, а не граматичку коректност исказа, што значи да приликом усменог изражавања ученике не треба кориговати све док грешке не ометају комуникацију. Подстаћи ученике на размишљање, заузимање става, изношење властитог мишљења. Створити опуштену атмосферу на наставном часу, ослободити ученике страха од прављења грешака, спријечити исмијавање од стране других ученика у случају прављења грешака.

Вјештини писања треба дати значајно мјесто у оквиру наставе њемачког језика, али не само писању као средству (рад на граматици, вокабулару и правопису) него и писању као циљу (продукција властитог текста). Ученицима понудити довољно примјера како би научили форму различитих врста текстова (писмо – формално и неформално, мејл, смс-порука, позивница, формулар и сл.).

Од ученика тражити да записују што више од онога што се ради на наставном часу, јер тако ће имати писани траг и подсјетник.

Кад је у питању и усмено и писмено изражавање, потребно је да ученици, прије него што пређу на продукцију властитог говора или писаног текста, довољно дуго увјежбавају језички материјал који ће им бити потребан за ову активност како би им она на овај начин била олакшана.

Вокабулар

Циљ рада на вокабулару је непрестано усвајање нових ријечи, проширивање већ постојећег вокабулара и коректна примјена ријечи које су ученици усвојили и које познају. Без довољног познавања ријечи не могу се остварити циљеви комуникативно оријентисане наставе. Због тога рад на вокабулару треба да заузима значајно мјесто у настави њемачког језика.

Приликом објашњавања непознатих ријечи користити разне технике семантизације. Превођење на српски језик треба да буде посљедња могућност. Гдје год је могуће,

употријeбити новe ријeчи и контексту који је ученицима познат или примјерима из учениковог окружења. Учење нових ријeчи у контексту много је ефикасније него учење изолованих ријeчи . На једном часу не вршити семантизацију великог броја непознатих ријeчи, ограничити се на 7-10 нових ријeчи.

Граматика

Рад на граматички треба да буде саставни дио наставе њемачког језика, али никако да заузима централно мјесто у тој настави. Граматика не смије да буде сама себи циљ, она треба да буде средство ка циљу, то значи да настава граматике треба да оспособи ученике да стварају што исправније реченице и исказе на њемачког језику. Ученицима не треба само објаснити како се прави нека граматичка структура него на који начин и у коју сврху се она најчешће употребљава. Нове граматичке структуре не треба обрађивати изоловано него увијек презентовати у контексту, тј. у тексту или довољном броју примјера. Гдје год је могуће, тражити од ученика да сами изведу граматичко правило, јер ће на тај начин боље усвојити градиво него кад им наставник понуди готова рјешења. Такође, неопходно је да се граматичке структуре увјежбавају у контексту, а не изоловано.

Вјежбе

Да би ученици стекли комуникативну компетенцију, треба оставити довољно времена за вјежбе. Вјежбе треба да буду разноврсне, током часа да се крећу од оних једноставнијих, у којима ће ученици само репродуковати језик, до оних комплекснијих, у којима ће сами произвести говор или текст. Комбиновање више језичких вјештина у вјежбама, било рецептивних, било продуктивних, уз истовремено увјежбавање и примјену нове лексике и нових граматичких структура, учиниће час занимљивијим, а ученици ће бити мотивисанији за рад и учење. Било би пожељно да наставник, кад год је у могућности, у вјежбе укључи додатна наставна средства као што су: картице (у боји), слике, цртеже, постере, креде или маркере у боји, паное на чијој изради могу учествовати и ученици. Ако опремљеност школе дозвољава, укључити у наставу и техничка средства, што стимулативно може дјеловати на рад ученика. За увјежбавање неких језичких структура треба користити и игре. У току наставе потребно је примјењивати разне облике рада као што су: рад у пару, групни рад, индивидуални рад, фронтална настава, пленум.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

Циљ наставе латинског језика је оспособљавање ученика за превођење одабраних реченица и лакших књижевних текстова са латинског језика на српски и обрнуто као и упознавање географско-историјског оквира у којем је настао и развијао се овај језик. Познавањем овог језичког система ученицима се омогућава да лакше савладају језичке системе и граматичка устројства српског језика као и осталих језика које познају и изучавају. Један од циљева наставе латинског језика је тачније и боље сналажење у интернационалном рјечнику науке и умјетности.

Посебни циљеви:

- сазнајни – оспособљавање ученика за морфосинтактичку анализу и превођење текста – конкретна примјена научених садржаја,
- социјални – боље разумијевање актуелне стварности и друштвених односа те развијање критичке свијести кроз усвајање знања о римској цивилизацији и друштвеним односима унутар ње,
- мотивациони – побуђивање и развијање радозналости код ученика,
- морално – етички – усвајање позитивних вриједности код ученика.

Теме и број наставних часова:

Латински језик (историјат и значај) - 1 наставни час

Латинско писмо; изговор; акценат - 2 наставна часа

Врсте ријечи; Карактеристике именске групе ријечи - 2 наставна часа

Карактеристике глагола - 1 наставни час

Деклинације именица и придјева и компарација придјева – 20 наставних часова

Прва или а-деклинација;

Именице и придјеви друге деклин. мушког рода

Именице и придјеви друге деклин. средњег рода

Трећа деклинација –сугласничке основе

Трећа деклинација –самогласничке основе

Четврта деклинација

Пета деклинација

Придјеви треће деклинације

Компарација придјева

Суплетивна компарација

Прилози - 2 наставна часа

Компарација прилога

Бројеви - 2 наставна часа

Личне замјенице – 10 наставних часова

Присвојне замјенице

Показне замјенице

Односна замјеница

Упитне замјенице

Глаголи - 26 наставних часова

Глагол sum, esse, fui (инд. презента, инд. имперфекта, футур I, II, инд. перфекта, инд. плусквамперфекта)

Индикатив презента актива и пасива глаг.од I до IV конјугације

Индикатив имперфекта актива и пасива глаг.од I до IV конјугације

Футур први актива и пасива глаг. од I до IV конјугације

Императив

Описна компарација

У току школске године планирана су два једночасовна писмена задатка са исправком - 4 наставна часа.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -анализира римску цивилизацију и њен развој, -уочи подјелу гласова, дифтонге и њихов изговор -анализира класични и традиционални изговор. 	<p>латински језик (историјат и значај)</p> <p>латинско писмо;</p> <p>изговор;</p> <p>акцент</p>	<p>Историја, Географија, Ликовна култура, Српски језик, савремени говорни језици</p>
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје врсте ријечи, -разликује промјењиве и непромјењиве врсте ријечи, -разликује припадност деклинацији и конјугацији, 	<p>Врсте ријечи:</p> <p>Promjenljive:</p> <p>substantiva</p> <p>adiectiva</p> <p>pronomina</p> <p>numeralia</p> <p>verba</p> <p>Непромјењиве:</p> <p>adverbia</p> <p>praepositiones</p> <p>coniunctiones</p> <p>interiectiones</p>	<p>Српски језик</p>

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје карактеристике именске врсте ријечи и начин њихове промјене, -зна навођење латинских именица и разлог за то - препознавање припадности деклинацији, -зна падешки систем, -уочи и дефинише правила о истим падежима, те о средњем роду, -препознаје падешке облике и њихову функцију, анализира их и преводи, -уочава разлику између именица различитог рода исте деклинације, -уочава разлику између сугласничких и самогласничких основа треће деклинације, -анализира и разликује систем грађења и компарације придјева, -разликује врсту бројева и употребу промјењивих и непромјењивих бројева, -познаје слагање броја са именицом, -познаје врсте и промјену замјеница и њихову употребу уз именицу. 	<p>Карактеристике именске групе ријечи</p> <p>род</p> <p>број</p> <p>падеж</p> <p>рјечнички облик</p> <p>назив деклинација именица и разлике</p> <p>I или а- деклинација</p> <p>II или о- деклинација</p> <p>III или сугласничка деклинација</p> <p>III или самогласничка деклинација</p> <p>IV или у- деклинација</p> <p>V или е- деклинација</p> <p>придјеви; компарација придјева</p> <p>бројеви: основни и редни, деклинација бројева,</p> <p>замјенице, употреба</p>	<p>Српски језик, савремени говорни језици</p>

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје начин навођења глагола и разлог за то, -дефинише основе глагола, -препознаје лице, начин, вријеме, гл. стање у тексту и његову семантичке вриједност, -препознаје облике и сва значења помоћног глагола, -овлада способношћу претварања активних реченица у пасивну и обрнуто. <p>Познаје карактеристике и употребу непромјењивих врста ријечи.</p>	<p>навођење глагола и разлог за то</p> <p>конјугације:</p> <p>I a –are</p> <p>II e- ere</p> <p>III cons- ere</p> <p>III i-ere</p> <p>IV i-ire</p> <p>времена у индикативу; императив, времена у активу и пасиву, помоћни глагол</p>	<p>Српски језик, савремени говорни језици</p>

Провјера знања ученика врши се усмено и писмено.

Усмени провјера се односи на:

- препознавање облика и њихове функције у реченици (граматичка анализа)
- превод реченица и лакших континуираних књижевних текстова
- познавање римске цивилизације.

Усменим вјежбама постиже се правилни изговор и акцендовање.

Писмене провјере чине школски писмени (2 у току године) и контролни задаци.

У сваком полугодишту је обавезан 1 писмени и 1 контролни задатак.

Писмени задаци садрже превод на латински језик и са њега.

Контролни рад може осим текста за превод садржати и питања из граматике.

Дидактичка упутства и препоруке:

- Наставник на наставном часу са ученицима треба да успостави пријатну и радну атмосферу;
- Стално радити на подстицању самосталности у раду, култури дијалога и толеранцији, култура лијепог говора и понашања;
- Различити облици наставе;
- Развијање вјештина слушања, читања и писања;
- Ученици треба да сами закључују (изводе правила);
- Самосталан рад ученика (самостално проналажење одговарајућих примјера за граматичка правила, инсистирати на сентенцама);
- У наставу уносити цивилизацијске елементе (римска култура и развој друштва на примјерима, упућивање ученика на дјела античке књижевности, стицање знања о античкој цивилизацији);
- Ученик уочава, препознаје и разумије језичку грађу текста.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МАТЕМАТИКА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова : 140

Општи циљеви програма

- Развијање способности логичког мишљења (правила формалне логике).
- Развијање основних менталних операција: апстраховања, упоређивања, сређивања, уопштавања.
- Развијање социјално-афективних циљева, вриједносних оријентација и позитивних односа према науци.
- Стицање математичких знања и способности неопходних за разумијевање квантитативних и просторних односа и законитости у природи и друштву.
- Развијање способности ученика да правилно расуђују и логички исправно закључују, математички описују и моделирају једноставније појаве и процесе.
- Развијање прецизности и концизности у изражавању.
- Развијање самосталности, систематичности и одговорности према раду.
- Његовање потребе за доградњу и стицање нових знања.
- Развијање свијести о присуству математике у природним и друштвеним наукама, навођењем примјера из физике, хемије, географије и економије.
- Развијање осјећаја за лијепо путем складности математичких односа и релација.
- Подстицање правилног развоја ученикове личности у интелектуалном, емоционалном и моралном смислу.

Посебни циљеви програма

1.Реални бројеви (40)

- да се упознају са основном логичком симболиком, те да обнове постојећа знања о скуповима;
- да ученици систематизују и обједине стечена знања о бројевима и начину формирања скупа реалних бројева;
- да овладају сређивањем цијелих алгебарских израза и растављањем на факторе.

2.Геометрија у равни (32)

- да упознају ученике са основним чињеницама и теоремама планиметрије;
- да прошире и продубе стечена знања из домена конструкције геометријских фигура;
- да систематизују основне чињенице о векторима и операцијама са векторима;
- да упознају ученике са основним изометријским трансформацијама.

3. Рационални алгебарски изрази (28)

- да овладају трансформисањем рационалних алгебарских израза;
- да систематизују и прошире досадашња знања о линеарним алгебарским једначинама и неједначинама;
- да овладају рјешавањем једначина и неједначина са апсолутним вриједностима.

4. Координатни систем у равни и системи линеарних једначина (16)

- да обнове и продубе знања о линеарној функцији,
- да се упознају са функцијама које садрже апсолутну вриједност,
- да систематизују и продубе знање и у цијелости овладају рјешавањем и примјеном система линеарних једначина са двије непознате.

5. Хомотетија и сличност (12)

- да овладају Талесовом теоремом и науче да је примјењују у рјешавању геометријских и практичних проблема;
- да науче трансформисати фигуре хомотетијом и схвате какав је њен утицај на димензије фигура;
- да науче користити сличност троуглова у рјешавању задатака.

Напомена: У сваком полугодишту обавезне су по два двочасовна школска писмена задатка са једночасовним исправцима (12 часова).

Тема 1. Реални бројеви (оквирни број часова 40)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије значење и самостално употребљава основне логичке симболе; • понавља стечена знања о скуповима N и Z; • растави број на просте чиниоце, • израчуна највећи заједнички дјелилац NZD и најмањи заједнички садржалац NZS; • усваја појам скупа рационалних бројева; • уочава релације $N \subset Z \subset Q$, • рачуна са рационалним бројевима; • схвата да $\sqrt{2} \notin Q$ и уводи појам скупа ирационалних бројева; • усваја појам апсолутне вриједности реалног броја; • заокружује децималне бројеве; • наводи појам степена са цјелобројним изложиоцем и операције са њима; • спретно рачуна са степенима чији су изложиоци природни и цијели бројеви; • уочава и разликује: разлику квадрата, квадрат бинома, збир и разлику кубова, куб бинома итд.; • усвоји и увјежбава поступак растављања полинома на просте чиниоце. 	<p>Искази и операције са исказима. Исказне формуле и таутологија. Скупови, операције са скуповима ($\cup, \cap$, разлика и комплемент).</p> <p>Декартов производ. Појам функције. Скупови N, Z, NZD, NZS.</p> <p>Скуп Q, децимални запис рационалних бројева, операције са децималним бројевима. Претварање децималних бројева у разломке и обрнуто, периодични децимални бројеви. Скуп ирационалних бројева, $\sqrt{2} \in I$ (доказ).</p> <p>Скуп реалних бројева, операције и особине операција сабирања и множења, представљање на бројној оси, интервали. Апсолутна вриједност реалног броја, особине, удаљеност двије тачке на бројној оси. Приближне вриједности и заокруживање бројева. Степени са цијелим изложиоцем. Операције са степенима. Полином као цијели алгебарски израз, операције. Степеновање бинома (квадрат и куб бинома, збир и разлика степена). Растављање полинома на чиниоце. Растављање квадратног тринома. Размјера и пропорција, директна и индиректна Рачун подјеле и мијешања. Примјене пропорција. Процентни рачун.</p>	<p>1. Хемија (проблем мијешања) 2. Физика 3. Информатика</p>

Упутства и препоруке:

У оквиру теме логика на примјерима треба показати шта је исказ, а шта није. Треба нагласити да се тачном исказу додјељује Т, нетачном $\perp$. Увести сложене исказе (конјукцију, дисјункцију, негацију, импликацију, еквиваленцију) помоћу таблица истинитости. Треба нагласити шта је исказна формула, таутологија и доказивање важнијих таутологија помоћу таблица истинитости

. Особине скупова се могу навести, али их не треба доказивати. Функцију $f : A \rightarrow B$ треба дефинисати као правило по којем се сваком елементу $a \in A$ додјељује тачно један елемент $f(a)$ скупа B , те је илустровати у случају када су A и B коначни скупови (нпр. $f : \{1,2,3,4\} \rightarrow \{4,5,6\}$). Такође, навести да се A назива домен, а B кодомен. Релацију поменути информативно. Ирационалне бројеве треба увести преко непериодичних децималних бројева.

Тема 2. Геометрија у равни (оквирни број наставних часова 32)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • понавља знања о троуглу, четвороуглу и правилном многоуглу; • разликује врсте четвороуглова; • схвата везу између периферијског и централног угла (периферијски углови над истим луком, над пречником); • усваја појам вектора и операција са векторима; • уочава једнаке и супротне векторе на конкретним примјерима; • разлаже вектор на компоненте и рјешава задатке са примјеном вектора у геометрије, физици, електротехници; • разликује изометријске трансформације и одређује изометричне слике једноставнијих геометријских фигура (дужи, праве, троугла, круга); • рјешава једноставније конструктивне задатке. 	<p>Права, одређеност праве. Дуж, мјерење дужи, угао, врсте углова мјерење углова. Подударност фигура. Подударност троуглова - 4 става о подударности. Примјена подударности троуглова. Трансверзални углови, углови са паралелним крацима. Основне теореме о страницама и угловима троугла. Значајне тачке троугла. Четвороугао, подјела, особине паралелограма, основне теореме о многоуглу. Кружница и круг, централни и периферијски угао. Тангентни и тетивни четвороугао. Вектори: дефиниција, операције. Колинеарност вектора. Примјена вектора. Изометријска пресликавања. Основне конструкције - нормала, паралела, преношење дужи, преношење угла, симетрала дужи, симетрала угла. Елементарне конструкције троугла. Конструкције троуглова. Конструкција четвороугла. Површине равних фигура.</p>	<p>1. Физика (вектори) 2. Географија</p>

Упутства и препоруке:

У овој наставној теми обрађује се искључиво планиметрија. Основни појмови не треба да се уводе аксиоматски нити путем прецизних дефиниција. На почетку треба нагласити да кроз двије различите тачке пролази тачно једна права. Препоручујемо и слједеће:

- Односе између напоредних и унакрсних углова извести коришћењем мјере угла у степенима

дужину дужи дефинисати као негативан реалан број који зависи од избора мјерне јединице (наћи одговарајућа појашњења у препорученим уџбеницима).

- Подударност фигура дефинисати овако: двије фигуре су подударне (конгруентне) ако се могу нанијети једна на другу до потпуног поклапања, уз предочавање и ситуације када су фигуре осносиметричне једна другој, јер се у том случају не могу поклопити искључиво кретањем у равни.
- Четири правила за подударност троуглова увести као аксиоме.
- Паралелне праве дефинисати као оне које имају празан пресјек; навести (без доказа) да ако су сагласни углови на трансверзали једнаки, онда су праве паралелне; помоћу аксиоме паралелности доказати обрат претходне тврдње, те нагласити да се наведени обрат без те аксиоме не може доказати, уз историјски осврт на проблем.

Векторе, такође, треба посматрати само у равни. Код осне симетрије нагласити шта значи да су двије тачке P и P' симетричне у односу на дату праву, те објаснити да је додјељивање P а P' заправо једна функција (трансформација) равни у саму себе која свакој тачки равни додјељује њој симетричну тачку. Такође, треба доказати да осна симетрија чува дужину сваке дужи, па тиме и сваки троугао пресликава у њему подударан троугао, те поменути да и сваку фигуру пресликава у подударну фигуру, али да при том долази до промјене њене оријентације. Треба објаснити и шта је осносиметрична фигура. Ротацију око дате тачке за дати угао (ако је мјера угла позитивна у смјеру супротном од казаљке на сату итд.). Ученици треба да схвате као трансформацију равни у саму себе, при чему је очувана дужина сваке дужи (доказ), али и која сваку фигуру пресликава у подударну фигуру. Централну симетрију треба дефинисати као ротацију за 180° , те навести примјере централносиметричних фигура. Требало би доказати да се и код translације чува дужина дужи. На крају треба дефинисати изометријску трансформацију као трансформацију равни у саму себе која чува дужину сваке дужи (и такође сваку фигуру преводи у њој подударну) и нагласити да су све напријед поменуте трансформације изометрије, те да се свака изометрија може добити њиховим комбиновањем.

Код конструкција треба нагласити да се могу извести конструкција праве кроз двије дате тачке (лењиром) и кружнице са заданим центром и полупречником (шестаром). На основу тога могу се извршити и сљедеће елементарне конструкције: пренос дужи, нормала из тачке на праву, симетрала дужи и угла, паралела, угао једнаког датом углу (пренос угла), те елементарне конструкције троугла.

Тема 3. Алгебарски изрази (оквирни број наставних часова 28)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усваја дијељење полинома једне промјењиве, као и одређивање NZS и NZD за полиноме; • разликује и именује цијеле и рационалне алгебарске изразе и одређује њихове области дефинисаности; • рјешава линеарне једначине и неједначине са и без апсолутних вриједности. 	<p>Дијељење полинома. Безуова теорема. NZD и NZS Сабирање и одузимање алгебарских разломака. Множење и дијељење алгебарских разломака. Двојни разломци. Операције са рационалним алгебарским изразима. Линеарне једначине, рјешење, Дискусија. Линеарне једначине са апсолутним вриједностима. Примјена линеарних једначина. Линеарне неједначине, рјешавање. Систем линеарних неједначина</p>	<p>1. Хемија 2. Физика</p>

	са једном непознатом. Неједначине са апсолутним Вриједностима.	
--	--	--

Тема4. Координатни систем у равни. Системи линеарних једначина (оквирни број наставних часова 16)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усвоји, разумије и употребљава везу између уређеног пара бројева и тачака у равни; • црта график линеарне функције, • интерпретира и употребљава график линеарне функције и препознаје њене примјене; • зна одредити једначину праве при задатим условима; • рјешава систем линеарних једначина. 	<p>Координатни систем у равни, квадранти, одређеност тачке. Линеарна функција, график. Особине линеарне функције. Линеарна функција са апсолутном заградом. Системи линеарних једначина са 2 непознате. Рјешавање система методом замјене и Гаусовом методом. Графичко рјешавање система линеарних једначина са двије непознате. Метода детерминанти . Системи са промјењивим коефицијентима (дискусија). Системи са 3 непознате.</p>	<p>Економија (линеарни раст)</p>

Упутства и препоруке:

Требало би поменути линеарну једначину са двије непознате и нагласити да скуп свих њених рјешења образује праву. Трансформисањем наведене једначине долази се до линеарне функције $y = kx + n$, а нагласити геометријску интерпретацију коефицијената k и n (што се тиче коефицијента k , обрадити случајеве $k > 0$, $k < 0$, нагласити да што већи $k > 0$, то већи и заклапајући угао са x -осом). Од особина линеарне функције поменути монотоност и знак. Рјешавање проблема пресјека двије праве природно води до система линеарних једначина.

Тема 5. Хомотетија и сличност (оквирни број наставних часова 12)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • примјењује Талесову теорему у рјешавању геометријских задатака; • уз помоћ сличности троуглова рјешава једноставне задатке; • зна да примени сличност на правоуглом троуглу. 	<p>Талесова теорема и пропорционалност дужи. Примјена Талесове теореме. Хомотетија, особине. Сличност. Сличност троуглова. Обим и површина сличних Фигура. Примјена сличности на правоугли троугао.</p>	<p>Ликовна умјетност</p>

Упутства и препоруке:

Треба формулисати и доказати Талесову теорему (обрат није неопходан), те као обавезан примјер навести подјелу дужи на једнаке дијелове. Код хомотетије је потребно истакнути да се свака дуж пресликава у паралелну дуж с фактором k а затим навести да се права пресликава у паралелну праву и угао у подударан угао с паралелним крацима, кружница у кружницу, те обрадити случај $k = -1$.

Сличност не треба дефинисати као трансформацију, већ је увести на сљедећи начин: двије фигуре F и F' су сличне, ако постоји хомотетија која фигуру F пресликава у фигуру подударну фигури F' . Доказ једног смјера првог става о сличности троуглова би тада изгледао овако: ако троуглови $\triangle ABC$ и $\triangle A'B'C'$ имају исти угао у C одн. у C' и пропорционалне одговарајуће странице с фактором k , онда прво треба хомотетијом с фактором k пресликати $\triangle ABC$ у $\triangle A_1B_1C_1$, а посљедњи троугао је на основу аксиома подударности подударан троуглу $\triangle A'B'C'$, па су на основу дефиниције $\triangle ABC$ и $\triangle A'B'C'$ слични. Слично, ако су све три странице два троугла пропорционалне с фактором k , онда се први од њих хомотетијом с фактором k преслика у троугао који по аксиому подударности мора бити подударан другом троуглу. Треба истакнути да се обим сличних фигура увећава са фактором k , а површине са фактором k^2 , те наведено доказати у случају троугла.

Рјешавање правоуглог троугла и дефиниција тригонометријских функција на правоуглом троуглу.

УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ**Дидактичка упутства и препоруке од првог до четвртог разреда:**

Уколико наставнику није могуће увести одређени интеграл као граничну вриједност интегралних сума, може га дефинисати као „површину“ испод графика функције, при чему се узима да је „површина“ позитивна на дијелу на којем је функција позитивна, а негативна иначе.

Сугерише се наставницима да у раду комбинују примјену савремених метода интерактивне наставе и активног учења, смишљено одабиру и припремају инструктивне примјере и задатке, правилно употребљавају наставна средства и помагала и тиме стварају услове у којима ће ученици сопственим напором, на претходно стеченим знањима и способностима, усвајати нова трајна и активна математичка знања, те се оспособљавати за примјену истих.

Укупан број наставних часова предвиђен за наставне теме сам наставник треба да распореди по типовима часова поштујући однос часова обраде нових садржаја и осталих типова наставног часа (понављање, утврђивање, вјежбање, провјера знања), 2:3.

У погледу математичке терминологије мора постојати континуитет у односу на кориштење прописане терминологије у основној школи.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ФИЗИКА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Општи циљеви:

- Разумијевање улоге физике у технолошком развоју.
- Разумијевање економске, социјалне и етичке ефекте научних достигнућа.

Посебни циљеви:

- Показати разумијевање научних чињеница и концепата, научних метода и технике, научне терминологије, метода представљања научних информација.
- Примени и користити научне чињенице и концепте, научне методе и технику, научну терминологију у комуникацији. одговарајуће методе представљања научних информација.
- Поставити, анализирати и вредновати хипотезе, истраживачка питања, научне методе и технику, научна објашњења.
  - Показати истрајност и одговорност у научном истраживању и рјешавању научних проблема;
  - Показати вјештине потребне за научно истраживање.
  - Стећи навике за рационално кориштење и штедњу свих видова енергије.

Тематске области и оквирни број наставних часова:

Увод (2 наставна часа)

- Кинематика транслаторног и кружног кретања материјалног тијела (тачке) (16).
- Сила. Динамика транслаторног кретања (10).
- Динамика ротационог кретања (6).
- Равнотежа тијела (5).
- Гравитационо поље (9).
- Механички рад, механичка снага, механичка енергија (6).
- Закони одржања (8).

Напомена: Реализација писменог задатка (планирана 2 писмена задатка за наставну годину - припрема за писмени задатак, израда писменог задатка и исправак) што је 6 наставних часова и 2 наставна часа на закључивање оцјена.

САДРЖАЈИ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

Увод

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> зна предмет проучавања и задатак физике; схвата однос физике и других наука; разумије значај експеримента у физици 	<p>Предмет физике. Задатак физике. Физика и друге науке. Експеримент и теорија</p>	

Тема 1. Кинематика транслаторног, кружног и ротационог кретања материјаног тијела (материјалне тачке) (16)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> дефинише материјалну тачку и тијело; разумије појам кретања и релативност кретања; разликује вектор положаја материјалне тачке, вектор помјераја, путању и пут, транслаторно, кружно, ротационо кретање; прикаже кретање на различите начине: табеларно, графички и формулом; дефинише и уочава разлику између средње и тренутне брзине, средњег и тренутног убрзања, те разликује кретање према облику путање, према брзини и убрзању; црта, користи и тумачи графике $v=v(t)$; $s=s(t)$; $a=a(t)$ за различите врсте кретања и на основу $v=v(t)$ графика рачуна пређени пут; примијени кинематичке формуле у рјешавању једноставнијих задатака; дефинише кружно кретање и разликује величине везане за кружно кретање (период, фреквенција, угаона брзина, угаоно убрзање, центрипетално убрзање, укупно убрзање); схвати ограниченост нерелативистичког закона сабирања брзина; схвати да убрзање може бити посљедица не само промјене интензитета него и правца брзине; разумије везу правца убрзања и правца 	<p>Механичко кретање (материјална тачка, референтни систем, вектор положаја, помјерај, путања и пут); транслаторно и кружно кретање. Брзина (средња и тренутна). Нерелативистички закон слагања брзина. Убрзање (средње и тренутно). Равномјерно праволинијско кретање. Равномјерно промјењиво праволинијско кретање. Кружно кретање. Величине којима се описује кружно кретање (брзина и убрзање, угаони помјерај, угаони помак, угаона брзина, угаоно убрзање). Равномјерно кружно кретање. Период и фреквенција. Равномјерно промјењиво кружно кретање. Укупно убрзање. Ротационо кретање тијела. Величине којима се описује ротационо кретање. Аналогија транслаторног и ротационог кретања. Анимације и демонстрациони огледи: phet. simulacie Colorado www.vascak.cz</p>	<p>Математика Информатика</p>

силе;	Лабораторијска вежба: Одређивање убрзања тијела помоћу Атвудове машине.	
-------	---	--

Тема 2. Сила. Динамика транслаторног кретања (10)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • схвати инертност тијела и инертну масу; • схвати силу као векторску величину; • разумије однос силе, масе и убрзања, • разумије шта је узрок промјени импулса тијела; • разумије разлику између импулса тијела и импулса силе; • формулише Њутнове законе; • примјењује Њутнове законе; • примјењује једначину транслаторног кретања (други Њутнов закон) на рјешавање једноставнијих проблема; • разумије појам инерцијалне силе; • разликује статичко од динамичког трења; • користи симулације у вези са Њутновим законима и силом трења; • разумије природу силе трења (сила трења је посљедица електромагнетне интеракције); • рјешава једноставније проблеме са силом трења 	<p>Први и Други Њутнов закон механике. Сила, маса и импулс тијела. Трећи Њутнов закон. Трење (мировања, клизања и котрљања). Центрипетална сила. Инерцијални референтни системи. Једначина транслаторног кретања у инерцијалном систему. Инерцијалне силе. Једначина транслаторног кретања у неинерцијалном систему.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи: phet. simulacie Colorado www.vascak.cz</p> <p>Лабораторијска вежба: Провјера Другог Њутновог закона</p>	<p>Математика Информатика</p>

Тема 3. Динамика ротационог кретања (6)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • схвати појам чврстог (крутог) тијела; • разликује момент силе, момент инерције и момент импулса тијела; • наводи примјере ротационог кретања у којима се одржава момент импулса; • рјешава једноставније проблеме у вези са 	<p>Момент силе. Момент инерције. Штајнерова теорема. Момент импулса. Основни закон динамике ротације.</p> <p>Анимације и демонстрациони</p>	<p>Математика Информатика</p>

ротационим кретањем; • користи симулације у вези са ротационим кретањем.	огледи: phet. simulacie Colorado www.vascak.cz	
---	---	--

Тема 4. Равнотежа тијела (5)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: • примјењује слагање и разлагање сила у конкретним примјерима; • експериментално одређује тежиште тијела у једноставнијим примјерима; • разумије разлику између динамичке и статичке равнотеже; • објасни услове равнотеже; • наведе примјере примјене полуге и стрме равни.	Слагање сила истих и различитих праваца. Разлагање сила. Слагање паралелних сила. Тежиште тијела. Динамичка и статичка равнотежа тијела. Услови равнотеже тијела. Стабилност равнотеже. • Равнотежа полуге Анимације и демонстрациони огледи : phet. simulacie Colorado www.vascak.cz	Математика Информатика

Тема 5. Гравитационо поље (9)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: • наведе основне хипотезе о геоцентричном и хелиоцентричном систему; • формулише Кеплерове законе; • разум ије појам секторске брзине планете; • примијени Трећи Кеплеров закон на одређивање удаљености планета; • формулише Њутнов закон гравитације и разумије његову универзалност; • схвати разлику у интензитету и домету гравитационе, електромагнетне и нуклеарне силе; • схвати појам поља силе;	Кеплерови закони. Њутнов закон гравитације. Јачина гравитационог поља. Земљина тежа. Тежина тијела. Бестежинско стање. Кретања у пољу силе Земљине теже: - Слободан пад. - Вертикални хитац. - Коси хитац. - Хоризонтални хитац. Анимације и демонстрациони огледи:	Математика Информатика

<ul style="list-style-type: none"> • објасни разлику између силе теже и тежине тијела; • објасни постизање бестежинског стања; • рјешава једноставније проблеме из гравитационог поља 	<p>phet. simulacie Colorado www.vascak.cz Лабораторијска вежба : Одређивање гравитационог убрзања силе Земљине теже</p>	
--	--	--

Тема 6. Механички рад, механичка снага, механичка енергија (6)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише рад, енергију и снагу; разумије дефиницију рада преко скаларног производа вектора силе и вектора помераја; • наведе примјере трансформације кинетичке и гравитационе потенцијалне енергије тијела у механички рад; представља рад графички (када је сила константна и када је сила промјењива) • препознаје конзервативне силе • користи симулације у вези са механичким радом и енергијом схвати значај обновљивих извора енергије 	<p>Механички рад. Кинетичка енергија тијела. Рад и кинетичка енергија. Снага. Степен корисног дејства машине. Потенцијална енергија гравитационе интеракције (у близини Земље и на великом растојању од Земље). Референтни ниво или референтна тачка. Потенцијална енергија еластичне опруге. Обновљиви извори енергије.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи: phet. simulacie Colorado www.vascak.cz Лабораторијска вежба: Одређивање коефицијента еластичности опруге</p>	<p>Математика Информатика</p>

Тема 7. Закони одржања (8)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • одређује центар маса два тијела; 	<p>Центар маса. Кретање центра маса.</p>	<p>Математика Информатика</p>

<ul style="list-style-type: none"> • схвати утицај унутрашњих и спољашњих сила на положај центра маса; • разумије примену закона одржања импулса на кретање ракете; • схвата низ појава, на примјер падање тијела и осциловање клатна, као претварање једног облика енергије у други; • разликује еластичне и нееластичне сударе; • примјењује закон одржања импулса и закон одржања енергије на примјерима чеоних судара тијела; • разумије примјену закона одржања момента импулса на једноставним примјерима. 	<p>Закон одржања импулса. Закон одржања енергије (механичке енергије и енергије у општем случају). Друга космичка брзина. Судари (еластични и нееластични). Закон одржања момента импулса. Анимације и демонстрациони огледи: phet. simulacie Colorado www.vascak.cz Лабораторијска вежба: Провјера закона очувања енергије на примјеру кретања колица које вуче тег (или на примјеру хоризонталног хица).</p>	
--	---	--

Општа дидактичка упутства и препоруке од I до IV разреда

Број наставних часова за поједине тематске цјелине дат је оријентационо. Редослијед реализације наставних тема није обавезујући. Наставник може у глобалном планирању прерасподелити садржаје према својој процјени. Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз сљедеће основне облике:

- Излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе и рачунарске симулације.
- Рјешавање квалитативних и квантитавних задатака.
- Лабораторијске вјежбе.
- Коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумијевању садржаја теме (домаћи задаци, реферати, семинарски радови, пројекти...).
- Систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Важно је да наставник током реализације прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: расвјетљавање и формулисање физичких закона и њихова примјена. Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили, потребно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса.

Методичка упутства за излагање садржаја теме

У свакој тематској цјелини предвиђено је извођење демонстрацијских огледа. Методички поступак рада (учења) када се изводи демонстрацијски оглед је:

- ученик описује појаву коју посматра или демонстрира на нивоу личног разумијевања,
- након тога наставник дефинише појмове (величине) термилошки јасно и прецизно,
- прелази се на представљање закона у математичком облику.

У неким случајевима могуће је кориштење проблемске наставе. Наставник поставља ученицима проблем (по могућности) изражен на занимљив начин и стимулише ученике да они самостално, у паровима или групно дођу до рјешења. Улога наставника је да усмјерава постављајући питања и подсјећајући их на нешто што су учили и што треба да примијене. Погодне теме ученици реализују самостално кроз радионице или припремањем реферата, које презентују појединачно или у паровима. Наставник ће ученицима за овај начин рада дати упутства и омогућити им да искажу властиту креативност.

Упутства за рјешавање задатака

Рјешавање задатака је важна компонента наставе физике. Основни циљ рјешавања задатака је у томе да ученици дубље схвате физичке величине, законе и њихову примјену у рјешавању одређених проблема. Рјешавање задатака подстиче мисаону активност ученика и помаже развоју логичког начина мишљења као основне претпоставке за разумијевање физичких законитости и закона. За остварење оптималних резултата потребно је комбиновати квалитативне (задатке-питања), квантитативне (рачунске), графичке и експерименталне задатке. Наставна пракса је показала да рјешавање рачунских задатака задаје највише тешкоћа ученицима. Зато је обавеза наставника да ученицима буде одговарајућа подршка када рјешавају задатке. По методичком правилу почиње се са најједноставнијим задацима који служе за утврђивање проучених појмова, величина и закона. На основу готових формула, једноставном замјеном података добијају се вриједности за поједине величине. Након тога, поступно, се раде типични задаци за дату тему и наставник указује ученицима на најчешће грешке које се праве при рјешавању таквих задатака. Број задатака који се ураде на часу је мање важан од чињенице да су задаци пажљиво одабрани, то значи да се полази од најједноставнијих, да су задаци егземпларни, да је сваки корак у рјешавању задатка прецизно анализиран и да је указано на најчешће грешке.

Анализа задатка и његово рјешавање се одвија у три фазе:

Прво се уоче физички садржаји на који се задатак односи, затим се ријечима исказују закони по којима се појаве одвијају.

У другој фази се на основу математичке форме закона израчунава вриједност тражене величине.

У трећој етапи се тражи физичко тумачење добијеног резултата.

Тек када већина ученика успјешно рјешава задатке једног нивоа сложености прелази се поступно на рјешавање задатака сљедећег нивоа. Као оријентација до ког нивоа сложености се може ићи са задацима у редовној настави могу послужити задаци који се појављују на пријемним испитима на појединим факултетима.

Упутства за извођење лабораторијских вјежби

Лабораторијске вјежбе су саставни дио редовне наставе. Методичка припрема за реализацију лабораторијске вјежбе је сљедећа: наставник даје упутстава цијелом одјељењу за руковање потребном апаратуром, посебно водећи рачуна о мјерама сигурности ученика.

Упутства за друге облике рада

- Домаћи задаци

Домаћи задаци су један од основних облика самосталног рада ученика и логичан наставак наставног часа. Наставник планира домаће задатке у својој припреми за наставни час. Задаци (квантитативни, квалитативни и графички) се по правилу односе на наставни садржај који је обрађен непосредно на наставном часу и на повезивање овог наставног садржаја са претходним. За домаћи задатак се могу давати и семинарски радови и мањи пројекти, које би ученици радили индивидуално и у групама. Наставник има обавезу да прегледа домаће задатке и саопшти ученицима евентуалне грешке како би они имали повратну информацију о успјешности свог рада.

- **Реферати**

Нарочит значај овог приступа организације наставе се огледа у потреби да ученик користи различите изворе знања, наставна и техничка средства, учи на смислен и функционалан начин, износи своје ставове, доказује тврдње, критикује и учи друге. Правила, којих ученик треба да се придржава приликом припремања и реализације теме су: стручна коректност, дужина трајања (не дуже од 20 мин); коришћење разноврсних извора и наставних средстава (скице, цртежи, слике, Интернет, кабинетска опрема), анимација осталих ученика и сл. Ови елементи представљају и критеријум за вредновање реализованог реферата. Наставник сваком реферату додељује одређен број бодова који у одређеном проценту учествују у коначној оцјени из физике. Осим предложених реферата, препоручује се да наставник у сваком полугодишту предложи по један реферат у вези са најновијим истраживањима у физици, до научног нивоа који је разумљив за ученике.

Праћење рада ученика

Наставник је обавезан да непрекидно прати, вреднује и оцјењује рад сваког ученика. Објективности оцјењивања доприноси употреба разноврснијих начина и техника оцјењивања: помоћу усменог испитивања; кратких (15-минутних) писмених провјера; тестова на крају већих цјелина и контролних рачунских вјежби и провјером експерименталних вјештина. На почетку школске године, посебно ако наставник преузима ново одјељење, пожељно је да спроведе дијагностички тест. Такав тест омогућава наставнику да дође до података о предзнањима ученика са којим улазе у школску годину и омогућава му да дјелотворније планира свој рад. Резултати дијагностичког теста се не уносе у одјељенску књигу и не утичу на закључну оцјену.

Анимације

Анимације треба користити да би ученици боље схватили неку физичку појаву. Такође је уочена примјена виртуал лаб као начин реализације лабораторијске вјежбе, гдје реални услови нису испуњени за њену реализацију. Изузетна је заинтересованост ученика за такве врсте мјерења. Посебно су корисне интерактивне анимације које омогућавају ученицима да самостално испитује неку физичку појаву.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ХЕМИЈА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

Садржаји наставног предмета општа хемија се надовезују на програм хемије у основној школи и представљају солидну теоријску основу за изучавање и разумијевање садржаја наставних предмета у вишим разредима гимназије, неорганске и органске хемије и биохемије. Ради остваривања општих циљева, у оквиру овог наставног предмета, усвајају се знања о вези између структуре материје и њених особина и изучавају се и квалитативно тумаче енергетске промјене које прате хемијске реакције. Истовремено се ученици упознају са елементарним принципима савремене хемијске технологије и оспособљавају се за практичну примјену знања у вези са заштитом животне средине.

Садржајима овог предмета се остварују и неки посебни циљеви у вези са појмовима атома, елемената, оксидације и редукције и киселина и база. Ученици се оспособљавају да особине атома и елемената, њихову електронегативност, енергију јонизације, афинитет према електронима, реактивност и врсту везе коју образују тумаче на основу таласно-механичког модела атома. На овом степену образовања се проширује појам оксидоредукције увођењем оксидационих бројева, рјешавањем редокс једначина, упознавањем с напонским низом метала и корозијом метала. Ученици упознају природну везу неметал, оксид неметала и киселина, као и везу метал, оксид метала и база. Циљ је и да ученици у оквиру овог предмета схвате и науче каква је зависност квалитативних и квантитативних особина елемената у вези с периодним системом елемената и законом периодичности и грађом електронског омотача њихових атома. Демонстрацијом огледа ученици треба да прихвате експеримент као најбољи начин упознавања садржаја из хемије као природне науке.

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма

Теме

1. Материја 2 наставна часа
2. Атомска структура материје 6 наставних часова
3. Периодни систем елемената наставна 4 часа
4. Хемијска веза, молекули и Христали 10 наставних часова
5. Хемијске реакције и хемијске једначине наставних 10 часова
6. Термохемија 4 наставна часа
7. Хемијска кинетика 6 наставних часова
8. Раствори 12 наставних часова
9. Киселине и базе 9 наставних часова
10. Оксидационо-редукционе реакције 9 наставних часова

Тема: Материја

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: - зна које су врсте материја и да разликује смјесе и чисте супстанце на основу њихових особина, -познаје основне начине одвајања чистих	Врсте материје, смјесе и чисте супстанце. Одвајање чистих супстанци. Елементарне материје и	Физика: Физичке особине материје и агрегатна стања

супстанци, -на основу особина познаје разлику између елементарних материја и хемијских једињења.	хемијска једињења.	
---	--------------------	--

Тема: Атомска структура материје

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да зна: -врсту, масу и набој честица које улазе у састав језгра и омотача атома, - распоред електрона по енергетским нивоима (електронским љускама), просторни изглед с и п поднивоа (подљуске), односно орбитале, и принципе попуњавања енергетских нивоа (љуски), -шта су апсолутна и релативна атомска маса, изотопи, изобари и изотони.	Структура атома, енергетски нивои електрона и атомске орбитале, изградња електронског омотача, Паулијев принцип забране. Апсолутна и релативна атомска маса, изотопи, изобари и изотони. Афинитет атома елемената према електронима и енергија јонизације.	Физика: Структура атома, елементарне честице и јединица елементарног наелектрисања. Математика: рачунске операције при израчунавању апсолутне атомске масе.

Тема: Периодни систем елемената

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да зна: -Менделјејев и Мозлијев закон периодичности, -везу између структуре атома и положаја елемента у периодном систему елемената, -како се мијењају афинитет према електронима и енергија јонизације у периодама и групама, -везу између структуре електронског омотача атома елемената и промјене особина елемента у групама и периодама.	Веза између атомског броја, електронске конфигурације атома елемената и групе и периоде у периодном систему елемената. Подјела елемената у периодном систему елемената према задњој подљусци коју попуњавају.	Физика: Енергија јонизације и силе привлачења (одбијања) између наелектрисаних честица.

Тема: Хемијска веза, молекули и Кристали

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да зна: -везу између електронске структуре атома елемената и врсте везе коју граде,	Типови хемијских веза. Јонска веза и јонски Кристали (електронска	Физика: Понашање наелектрисаних честица,

<p>-принцип изградње јонске, ковалентне и металне везе и начин како атоми елемената, при изградњи хемијске везе, постижу конфигурацију наредног или претходног инертног гаса,</p> <p>-разлику између поларне и неполарне ковалентне везе и појам електронегативности,</p> <p>-особине једињења грађених јонском, ковалентном или металном везом,</p> <p>-да разликује атомске, молекулске и јонске Кристале,</p> <p>-да представља елементе и једињења одговарајућим формулама.</p>	<p>теорија валенце и правило октета).</p> <p>Ковалентна веза, поларност ковалентне везе и поларност молекула, молекулски и атомски Кристали.</p> <p>Метална веза, Кристали метала.</p> <p>Водонична веза и међумолекулске силе.</p> <p>Формуле елемената и формуле једињења.</p>	<p>Кристали и Кристални системи.</p>
---	--	--------------------------------------

Тема: Хемијске реакције и хемијске једначине

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>-шта представља симбол, а шта формула,</p> <p>-појам релативне молекулске масе, мола, моларне (молске) масе и моларне (молске) запремине,</p> <p>-да рјешава задатке у вези са релативном молекулском масом, молем и моларном (молском) запремину.</p>	<p>Квантитативно значење симбола и формула</p> <p>Релативна молекулска маса, мол, моларна (молска) маса и моларна (молска) запремина</p> <p>Стехиометријска израчунавања.</p>	<p>Математика: Рачунске операције при стехиометријским израчунавањима.</p>

Тема: Термохемија

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>-принципе теорије судара и појам енергије активације,</p> <p>-појам унутрашње енергије и енталпије и промјену енталпије у току реакције,</p> <p>-неуништивост енергије као појавног облика материје,</p> <p>-правилно представљање термохемијске реакције</p>	<p>Енергетске промјене у хемијским реакцијама (егзотермне и ендотермне реакције).</p> <p>Реакциона топлота и топлота растварања.</p> <p>Хесов закон.</p>	<p>Физика: Енергетске промјене у системима, калориметрија.</p> <p>Математика: графичко представљање функционалне зависности двију промјењивих величина.</p>

термохемијским једначинама и на основу њих рјешавати задатке.		
---	--	--

Тема: Хемијска кинетика

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -каква је веза између брзине кретања честица, њихових судара и брзине хемијске реакције, -који фактори, и како, утичу на брзину хемијске реакције, -разлику између повратних и неповратних хемијских реакција, -како се изводи константа хемијске равнотеже за повратну реакцију и чега је она мјерило, -како фактори концентрација, температура и притисак утичу на стање хемијске равнотеже, -каква је примјена контролосања услова хемијске равнотеже у хемијској технологији. 	<p>Кретање честица као услов хемијске реакције. Брзина хемијске реакције. Фактори који утичу на брзину хемијске реакције и закон о дејству маса. Повратне и неповратне хемијске реакције. Хемијска равнотежа и константа хемијске равнотеже. Ле Шателјеов принцип. Примјена хемијске равнотеже у хемијској технологији.</p>	<p>Физика: кинетичка теорија гасова, гасни закони. Математика: математичке операције у вези са израдом задатака из хемијске кинетике; графичко представљање функционалне зависности двију промјењивих величина.</p>

Тема: Раствори

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -које су врсте и особине дисперзних система, -од чега зависи растворљивост неке супстанце у растварачу, -шта су то количинска концентрација и масени удио, -разлику између електролита и неелектролита, -чега су мјерило константа дисоцијације и степен дисоцијације, -да изведе јонску на основу молекулске једначине за реакције између електролита, -кад долази, а кад не долази до промјене 	<p>Дисперзни системи. Растворљивост. Прави и колидни раствори. Количинска концентрација и масени удио. Електролити и електролитичка дисоцијација и степен дисоцијације. Јачина електролита и константа дисоцијације. Јонске реакције и јонске једначине. Хидролиза соли.</p>	<p>Математика: рачунске операције у вези са стехиометријским израчунавањима, а у вези са масеном концентрацијом, масени удио, степен дисоцијације и константу равнотеже.</p>

киселости или базичности средине при растварању неке соли у води.		
---	--	--

Тема: Киселине и базе

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разлику између киселина и база (састав, анхидриди, понашање у воденом раствору), -протолитичку теорију, -које су јаке, а које слабе киселине и базе, -извести јонски производ воде, -шта је рН вриједност и њен значај у примијењеним наукама. 	<p>Појам киселина и база.</p> <p>Протолитичка теорија киселина и база.</p> <p>Јачина киселина и база.</p> <p>Протолитичка равнотежа у води.</p> <p>рН вриједност.</p>	<p>Математика:</p> <p>Познавање рачунских операција које су потребне за израду задатака везаних за рН</p>

Тема: Оксидационо-редукционе реакције

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -основне појмове у вези са реакцијама оксидације и редукције (одређивање оксидационих бројева, кад је оксидација, а кад редукција, шта је оксидационо, а шта редукционо средство), -каква је веза између редокс-потенцијала и напонског низа метала, -који су хемијски извори електричне енергије и како се она у њима ствара, -основне принципе електролизе воденог раствора или растопа електролита, -који се хемијски процеси дешавају при 	<p>Оксидациони број</p> <p>Основни појмови у вези са редокс реакцијом (оксидација, редукција, оксидован и редукован, оксидационо и редукционо средство).</p> <p>Хемијски извори електричне енергије, галвански елементи</p> <p>Електролиза Корозија</p>	<p>Физика:</p> <p>Познавање процеса на електродама и редокс-потенцијала.</p>

корозији и како се она може да спријечи.		
--	--	--

При реализацији наставних садржаја по темама могу се користити сљедећа наставна средства и извести демонстрациони огледи, односно вјежбе:

Тема: Материја

Раздвајање смјесе сумпорног праха и праха гвожђа магнетом и загријавање исте смјесе при чему настаје гвожђе-сулфид,
 Раздвајање смјеше (суспензије) креде у води филтрацијом,

Тема: Атомска структура материје

Слике или цртежи структуре језгра и електронског омотача једноставнијих атома елемената, Слике, цртежи или модели с и п орбитала.
 Извођење конфигурације за атоме елемената мањег атомског броја.

Тема: Периодни систем елемената

Реактивност елемената Ia групе (реакције калијума и натријума са водом) и бојење пламена
 Реактивност елемената VIIa (реакције хлора са калијум-бромидом и калијум-јодидом и брома са калијум-јодидом).
 Промјена металних и неметалних особина елемената III периоде.

Тема: Хемијска веза, молекули и Христали

Растварање амонијака и хлороводоника у води и додавање фенолфталеина.
 Модели Христалних решетки натријум-хлорида, графита, дијаманта и натријума.
 Сублимација јода.
 Електропроводљивост чврстог и раствореног калијум-нитрата.

Тема: Хемијске реакције и хемијске једначине

Рјешавање већег броја стехиометријских задатака везаних за релативну молекулску масу, мол, моларну (молску) запремину.

Тема: Термохемија

Калориметријско одређивање топлоте неутрализације.
 Рјешавање задатака израчунавања реакционе топлоте на основу термохемијских једначина.

Тема: Хемијска кинетика

Реакција метан-киселине са бромном водом на различитим температурама.
 Разлагање водоник-пероксида са и без катализатора.
 Утицај концентрације на брзину хемијске реакције натријум-тиосулфата и сумпорне киселине.

Тема: Раствори

Одређивање електричне проводљивости водених раствора амонијака, амонијум- хлорида, натријум-хлорида и глацијалне и разблажене етан-киселине.
 Припремање раствора различитих концентрација и масеног удјела.

Испитивање киселости, односно базичности водених раствора натријум-хлорида, натријум-ацетата и алуминијум-хлорида.

Тема: Киселине и базе

Рјешавање једноставнијих стехиометријских задатака везаних за рН.

Добијање алуминијум-хидроксида и испитивање његове растворљивости у киселинама и базама.

Одређивање рН вриједности (индикатори, индикаторски папир, рН-метар) у воденим растворима хлороводоника, натријум-хидроксида, амонијака, етан-киселине, натријум-карбоната, натријум-ацетата и амонијум-ацетата.

Тема: Оксидационо-редукционе реакције

Реакције гвожђа и раствора бакар-сулфата или бакра и раствора сребро-нитрата.

Електролиза раствора цинк-јодида.

Рјешавање задатака одређивање коефицијената у редокс једначинама на основу броја отпуштених односно примљених електрона.

Наставници могу наведене огледе или вјежбе прилагодити условима рада у школи.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ БИОЛОГИЈА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА:

Општи циљеви и задаци наставе биологије од првог до четвртог разреда су да:

- допринесе развоју комплетне личности ученика (у васпитном и образовном смислу),
- ученици користе познате чињенице, генерализације, интелектуалне вјештине и способности у стицању нових знања,
- се развију позитивни ставови, интересовања и облици понашања,
- се развију сензорне вјештине, навике и способности,
- се развију интелектуалне вјештине и способност,
- се развијају радне и изражајне вјештине, навике и способности,
- се ученик оспособи за самоиницијативно и самостално истраживање,
- се ученици оспособе за самообразовање и самосталан избор занимања.

Посебни циљеви и задаци наставе биологије су да:

- ученици стекну општа научна знања из области биолошке науке и праксе неопходна за разумијевање живота и животних појава,
- да прошире знања стечена у основној школи и усвоје нова знања о живим бићима и животним појавама,
- схвате улогу и значај биологије као науке и њену повезаност и однос са другим наукама,
- ученици разумеју опште законитости које владају у природи и прихвате их као основу за формирање сопствених ставова, интересовања и облика понашања према средини у којој живе,
- ученици развију вјештину, навику и способност посмарања и проучавање живог свијета и човјека у њему,
- ученици развију интелектуалне вјештине и способност анализе, синтезе, индукције, дедукције, аналогije, апстраховања, поимања, упоређивања и уопштавања биолошких појмова, правила, принципа, закључака, доказа, хипотеза, теорија,...
- ученици развију вјештине и способности критичког мишљења, тумачења биолошких чињеница, разумијевања и примјене биолошких принципа и доказа, закључивања из научних података, формулисања хипотеза и постављања огледа, способност процјењивања лијепог...
- ученици развију вјештине и способности: микроскопирања, израде микроскопских препарата, хербаризовања биљака, конзервирања биолошког материјала, планирања и постављања експерименталних апаратура, дисекције, коришћења мјерних инструмената...
- ученици развију свијест да је очување, унапређење и заштита животне средине њихов приоритетни задатак,
- ученици уоче основне карактеристике флоре и фауне у БиХ и на Балкану,
- ученици развију свијест о важности заштите и очувања угрожених биљних и животињских врста.

Тематске цјелине и оквирни број наставних часова:

Увод: БИОЛОГИЈА – ОСНОВНИ ПОЈМОВИ (оквирни број наставних часова 1)

Тематска област I: ОСНОВИ ЦИТОЛОГИЈЕ - Биологија ћелије (оквирни број наставних часова 22)

Тематска област II: РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОГ СВИЈЕТ (оквирни број наставних часова 47)

САДРЖАЈ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Увод: БИОЛОГИЈА – ОСНОВНИ ПОЈМОВИ		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба да: -развије интересовање за биологију, -дефинише појам биологија, -уочи историјаски развој биологије и њену везу са другим наукама, -разликује подјелу биологије, -наброји биолошке дисциплине и дефинише предмет и врсту проблема који проучавају, -објасни улогу биологије и њен значај у свакодневном животу, као и њен утицај за напредак човјечанства, -уочи разноликост истраживачких метода у биологији,</p> <p>-уочи да се на сваком наредном степену компоненте предходног система уграђују у нову цјелину, -разликује појмове: молекула, ћелија; ткиво; орган, органски системи; организам, популација, биоценоза, екосистем, биосфера.</p>	<p>1.Биологија и биолошки системи</p> <p>Појам биологије, подјела и значај биологије Живот, наука, биологија, историјат, биолошке дисциплине (зоологија, ботаника, антропологија, микробиологија, цитологија, анатомија, морфологија, хистологија, физиологија, онтогенија, ембриологија, систематика, филогенија, молекуларна биологија, генетика, екологија, еволуција, палеонтологија). Лупа, свјетлосни микроскоп, електронски микроскоп (вјежба - примјена ових средстава у експериментима у биологији-демонстрација).</p> <p>Биолошки системи Молекула, ћелија, ткиво, орган, органски системи, организам; популација, биоценоза, екосистем, биосфера.</p>	<p>Хемија -структура материје</p> <p>Физика - оптички и електронски уређаји</p>

Тематска област I: ОСНОВЕ ЦИТОЛОГИЈЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да: -наброји најстарије облике живота у форми прокариота (бактерије, цијанобактерије/модрозелене алге), -дефинише, опише, упореди и разликује прокариотску и еукариотску ћелију, биљну и животињску ћелију.</p> <p>Ученик треба да: -уочи значај хемијских елемената и једињења за функционисање ћелије, -дефинише и класификује биогене елементе, -наброји неорганска и органска једињења која улазе у састав ћелије, -објасни грађу и наведе улогу воде и минералних соли, -објасни грађу и наведе улогу угљених хидрата, протеина, масти, нуклеинских киселина, -разликује мономере и полимере органских једињења, -скицира и објасни грађу нуклеотида, -наброји врсте нуклеинских киселина, -објасни грађу и улогу ДНК и РНК, -упореди ДНК и РНК и уочи сличности и разлике, -објасни грађу и наведе улогу АТП.</p>	<p>1. Еволуција ћелије Прокариотска и еукариотска ћелија. -прокариотска ћелија; еукариотска ћелија; нуклеоид (лажно једро, прокарион); нуклеус (право једро, еукарион); типове еукариотских ћелија -разлика између биљне и животињске ћелије.</p> <p>Хемијски састав ћелије Хемијски елементи и неорганска једињења у ћелији Хемијски елементи: биогени елементи, макроелементи, микроелементи, елементи у траговима - појам и класификација; Неорганска једињења – грађа и улога (вода, минералне соли, катиони, аниони). 2.2. Органска једињења у ћелији: шећери, протеини и масти Органска једињења – грађа и улога (угљени хидрати: моносахариди, олигосахариди, полисахариди; протеини: аминокиселине, пептидна веза; масти: засићене и незасићене масне киселине). 2.3. Органска једињења у ћелији: нуклеинске киселине ДНК, РНК – грађа и улога (нуклеотид, азотне базе: пуринске и пиримидинске); иРНК, тРНК, рРНК. АТП</p>	<p>Хемија Физика</p> <p>Хемија - неорганске и органске супстанце -колиодни раствори -осмоза, дифузија</p>

<p>3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дефинише ћелију као основну градивну и функционалну јединицу живих бића, -уочи разлику и опише облик и величину ћелије, -опише грађу, наведе улогу и значај ћелијског зида, -опише грађу и објасни улогу ћелијске мембране, -наброји механизме транспорта материја кроз ћелијску мембрану, -разликује активни и пасивни транспорт, -објасни дифузију, осмозу, олакшану дифузију, ендоцитозу (фагоцитозу, пиноцитозу), егзоцитозу, јонску пумпу, -објасни протоплазму ћелије као хидрофилни колоидни раствор, -опише грађу и улогу цитоплазме и објасни гел и сол стање, -опише грађу и објасни улогу ћелијских органела: рибозома/полизома, митохондрија, Голџијевог апарата, ендоплазматичног ретикулума, лизозома, вакуола, пластида, центриола, цитоскелета... -објасни међусобну повезаност ћелијских органела у функционисању ћелије, -опише једро, објасни његову грађу и улогу, -објасни значај хроматина, -дефинише, скицира и опише хромозом, -наброји и разликује врсте хромозома према положају центромере, -дефинише појмове: гени, хаплоидност, диплоидност -опише грађу и објасни улогу једарцета, -наброји и препозна дијелове микроскопа, -разликује оптичке и механичке дијелове микроскопа, 	<p>3. Грађа ћелије</p> <p>Ћелија - основна градивна и функционална јединица живих бића; откриће ћелије; облик и величина ћелије.</p> <p>3.1. Ћелијски зид и ћелијска мембрана</p> <p>Ћелијски зид - грађа и улога (муреин, целулоза, пектин),</p> <p>Ћелијска мембрана - грађа и улога (фосфолипиди, двослој, течност-мозаични модел, периферни, интегрални и трансмембрански протеини, семипермеабилност, пасивни и активни транспорт, дифузија, осмоза, олакшана дифузија, ендоцитоза (фагоцитоза, пиноцитоза), егзоцитоза, јонска пумпа.</p> <p>3.2. Цитоплазма и ћелијске органеле</p> <p>1. Протоплазма, цитоплазма - гел и сол стање, цитосол;</p> <p>Ћелијске органеле: вакуола, рибозоми (полизоми) - грађа и улога.</p> <p>Ћелијске органеле: ендоплазматични ретикулум голџијев апарат, митохондрије, лизозоми - грађа и улога.</p> <p>Ћелијске органеле: ендоплазматични ретикулум, Голџијев апарат, митохондрије, лизозоми - грађа и улога.</p> <p>Ћелијске органеле: пластиди, центрозома, цитоскелет, специфичне грануле - грађа и улога.</p> <p>Ћелијске органеле: пластиди (хлоропласти, хромопласти, леукопласти), центрозома, цитоскелет, специфичне грануле - грађа и улога.</p> <p>Ћелијске органеле: једро и једарце.</p> <p>Једро/нуклеус - грађа и улога.</p> <p>Нуклеолема, нуклеоплазма, хроматин (ДНК, РНК, хистонски и нехистонски протеини), хромозоми (хроматиде, центромера), врсте хромозома према положају центромере (метацентрични, субметацентрични, акроцентрични, телоцентрични хромозоми), гени, хаплоидност, диплоидност.</p> <p>Нуклеолус - грађа и улога.</p> <p>Посматрање ћелије под микроскопом (вјежба).</p>	<p>Хемија</p> <p>неорганске и органске супстанце колиодни раствори осмоза, дифузија</p> <p>Физика</p> <p>оптички и електронски уређаји</p>
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> -рукује микроскопом, -направи привремени препарат, -анализира грађу ћелије под микроскопом, -нацрта и обиљежи дијелове ћелије-органеле.		
---	--	--

<p>4. Ученик треба да: -дефинише појмове: ћелијски циклус, интерфаза, -објасни суштину амитозе, митозе и мејозе, -наведе фазе ћелијског циклуса, - објасни значај интерфазе, -наброји и препозна фазе митозе и мејозе -опише фазе митозе и мејозе, -упореди фазе митозе и мејозе (сличности и разлике), -наведе значај митозе и мејозе за организам.</p> <p>Посматра фазе митозе и мејозе под микроскопом.</p>	<p>Ћелијски циклус. Митоза. Мејоза.</p> <p>Ћелијски циклус. Појам и фазе ћелијског циклуса, врсте диобе (амитоза, митоза, мејоза); Интерфаза. Митоза – појам, фазе и суштина / резултат митозе, тјелесне (соматске) ћелије, профаза, метафаза, анафаза, телофаза, екваторијална плоча (раван), диплоидан број хромозома. Мејоза – појам, фазе и суштина / резултат: полне ћелије (гамети); редукциона диоба; мејоза I и мејоза II; профаза I и II, метафаза I и II, анафаза I и II, телофаза I и II; хомологи хромозоми, хаплоидан број хромозома.</p> <p>Посматрање фаза митозе и мејозе под микроскопом (вјежба)</p>	<p>Физика - оптички и електронски уређаји</p>
--	--	---

Тематска област II: РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОГ СВИЈЕТА		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да: -уочи повезаност и зависност живе и неживе природе, -наброји, објасни и разликује особине живих бића, -уочи различитост у грађи и функцији живих бића, -разликује једноћелијске, колонијалне и вишећелијске организме, -наведе нивое организације биљних и животињских организама.</p> <p>Ученик треба да: -уочи разноврсност и богатство живог свијета -дефинише систематику, филогенију и таксономију -објасни историјски развој систематике и основе савремене систематике (Карл Лине) -уочи критеријуме разврставања живих бића -објасни принципе бинарне номенклатуре на примјеру -дефинише појам ботаничке номенклатуре, -наброји и дефинише систематске категорије, те уочи њихову хијерархију, -наведе савремену класификацију живог свијета (по Whittackery), -класификује живи свијет у основна царства.</p>	<p>Особине и класификација живог свијета</p> <p>Особине организама (живих бића) Особине: индивидуалност, организација, јединствен састав, метаболизам (дисање, исхрана, излучивање), покретљивост, растење, осјетљивост, прилагођавање, размножавање, старење, смрт.</p> <p>1.2. Класификација живог свијета Систематика, таксономија, филогенија. Карл Лине, бинарна номенклатура, систематске категорије (врста, род, породица, ред, класа, тип - раздио, царство, надцарство, домене). Класификација живог свијета; класификација живог свијета по Whittackery (надцарство, Прокариота, Еукариота, царство, Монера, Протиста, Плантае, Фунци, Анималија).</p>	

<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -одреди мјесто вируса у класификацији живог свијета, -објасни разноликост вируса (величина, облик, типови) те њихову подјелу (према домаћину, нуклеинским киселинама), -уочи да су вируси нећелијски организми, на молекуларном нивоу, -објасни грађу и начин размножавања вируса (бактериофаг), -анализира зашто вируси имају особине живе и неживе природе, -разликује инфективност и патогеност, -опише субвирусне честице. <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -опише грађу и обилјежи дијелове прокариотске ћелије (бактерије и цијанобактерије), -разликује бактерије по облику и начину бојења, -разликује једноћелијске, колонијалне и кончасте цијанобактерије, -разликује покретне и непокретне бактерије и цијанобактерије, -наведе станишта, особине, начине исхране и размножавања бактерија и цијанобактерија, -наведе организме примитивније од бактерија. <p>Посматра вирусе и прокариоте под микроскопом. Докаже присуство бактерија у води, земљишту, ваздуху.</p>	<p>Вируси и прокариоте</p> <p>Вируси и субвирусне честице (нећелијски/ацелуларни системи)</p> <p>Грађа и особине: вирологија, нуклеокапсид; умножавање/репликацију вируса, фаг (животни циклус бактериофага); приони; виroidи;</p> <p>Прокариоте/Монера: Бактерије и цијанобактерије</p> <p>Упоредни преглед: станиште, особине, грађа, исхрана, размножавање.</p> <p>Бактерије - подјела: архебактерије и еубактерије; грађа; бацили, грам позитивне и грам негативне бактерије, коке (диплококе, стрептококе, стафилококе), спирохете, спирили, вибриони, аутоτροφне (фотоаутоτροφне и хемоаутоτροφне) и хетеротрофне (сапрофитске и паразитске); диоба, споре; микоплазме и рикеције.</p> <p>Цијанобактерије (модрозелене алге) - грађа; фотосинтетичке бактерије, бактериохлорофил, фрагментација, хетероцисте.</p> <p>Посматрање вируса и прокариота под микроскопом (вјежба)</p> <p>Доказивање присуства бактерија у води, земљишту, ваздуху (вјежба).</p>	<p>Физика</p> <p>- оптички и електронски уређаји</p>
---	---	---

<p>2.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -објасни путеве вирусних инфекција, -разликује за човјека корисне и штетне вирусе, - Наведе значај вируса (експериментални објекти, генетички инжињеринг, хортикултура, регулатори бројности других организама), -наброји карактеристичне вирусне човјека, животиња и биљака, -дефинише шта је АИДС, објасни путеве ХИВ инфекције и реакцију организма на инфекцију ХИВ вирусом, као и начин заштите и лијечење, -уочи могућности ширења вируса и значај заштите (превенције), -објасни начине борбе против вируса, -разликује корисне и штетне бактерије, -наведе значај бактерија и цијанобактерија, труљење, минерализација, ферментација (алкохолно и млијечно- киселинско врење), азотофиксација, експериментални објекти, генетички инжињеринг, симбиоза, пионирске врсте -наброји карактеристична бактеријска обољења човјека, биљака и животиња, -уочи могућности ширења бактеријских обољења и значај заштите (превенције) -наведе начине бактеријских инфекција, -наброји, објасни и разликује начине борбе против бактерија, -објасни значај стерилизације. 	<p>2.3. Значај вируса, бактерија и цијанобактерија за човјека</p> <p>- Корисни и штетни вируси и бактерије:</p> <p>вирусне (АИДС/ ХИВ), и вакцина, превенција; инфективност, патогеност, вирусне, вакцина, превенција; сапрофитске и паразитске бактерије; труљење, минерализација, ферментација (алкохолно и млијечно-киселинско врење), начини борбе против вируса и бактерија (дезинфекција, пастеризација, стерилизација, антибиотици, хигијена); фотосинтеза, азотофиксација;</p> <p>-Ученички реферати, трибине и представе на тему „Вируси - опасности од вирусних инфекција, губитак имунитета”.</p>	
---	--	--

<p>3.1. 3.2. Ученик треба да: -наведе основне карактеристике гљива, због којих се оне издвајају у посебно царство, -наведе и објасни разлике у грађи гљива (типове талуса гљива), -наведе основне критеријуме за разврставање гљива, -наброји особине мјешинарки и стапчара/печурке, -уочи смјену генерација у размножавању гљива и разликује бесполну и полну генерацију, -наброји и разликује основне представнике, -упореди главне особине и значај појединих гљива, -наведе значај гљива у свакодневној употреби (медицина, фармација, прехранбена индустрија, пољопривреда...) -наведе и разликује корисне и штетне гљиве</p>	<p>Морфологија, систематика и филогенија гљива</p> <p>Једноставне гљиве: слузаве гљиве и алгашице или плијесни -морфолошке карактеристике, грађа, размножавање, систематика, филогенија, екологија и значај -хетеротрофни протисти – једноставне гљиве: слузаве гљиве и алгашице или плијесни: сапрофити, паразити, представници (сива или црна плијесан - Муцор муцедо, пероноспора) 3.2. Сложене гљиве: мјешинарке и стапчаре главне особине, систематика и значај мјешинарке и стапчара/печурке: аскоспоре, базидиоспоре, мицелиј, хифе, вегетативне и репродуктивне хифе, плодносно тијело, печурке, клубук, корисне и штетне гљиве, микозе, представници (квасци, пепелнице, ражена гљивица, зелена плијесан – кистац, пеницилин, смрчак, тартуфи, зелена пупавка). А. Флеминг</p>	<p>Географија - клима и биљни свијет (фитогеографија)</p>
--	--	---

<p>4.1. Ученик треба да: - наведе класификацију биљака, -наведе особине нижих биљака, -наведе класификацију нижих биљака, -уочи њихова станишта и главне особине, (фотосинтетички пигменти и продукти фотосинтезе).</p> <p>Ученик треба да: -наброји и разликује начине размножавања алги, -наброји и разликује основне представнике силикатних, еугленоидних, зелених, црвених, смеђих/мрких и хара, -упореди главне особине и значај појединих раздјела еукариотских алги, -наведе појаву цвјетања мора, -уочи привредни значај еукариотских алги (исхрана, козметика, лијекови, агар), -посматра неке еукариотске алге -уради табеларни преглед основних карактеристика алги.</p> <p>Ученик треба да: -дефинише појмове симбиоза, анабиоза, -уочи да су лишаци грађени од ћелија алги и гљива, -наведе и објасни разлике у грађи и облику талуса лишација, -наведе особине и начине размножавања лишација, -препозна лишација као индикаторе загађеног ваздуха, -користи кључеве за детерминацију неких врста гљива и лишација из околине школе (разликују представнике гљива и лишација на слици или биљном материјалу).</p>	<p>Морфологија и систематика биљака</p> <p>Класификација биљака, -класификација нижих биљака и опште карактеристике, -разлике између појединих раздјела алги, -станиште, грађа: нивои организације, пигменти и резервне материје, исхрана, размножавање, представници и значај.</p> <p>Еукариотске алге Особине нижих биљака (талофита) Класификација еукариотских алги Упоредни преглед раздјела еукариотских алги -опште карактеристике, систематика, сличности и разлике у грађи, размножавању, распрострањености и екологији; значај алги; силикатне, еугленоидне, зелене, црвене, смеђе/мрке и харе; особине (силикатна лъуштура, једноћелијске, -колонијалне, вишећелијске – талофите, талус, разноврсност талуса - кормоидан талус: ризоид, каулоид, филоид); станиште (планктонске, бентосне); пигменти (хлорофил, каротин, -ксантофил, фикоцијанин, фикоеритрин, фукоксантин); резервна материја (хризопаминарин, уља, скроб, алкохол, манит, ламинарин, флоридеа скроб); начини размножавања: бесполно (вегетативно – диоба, фрагментација, и спорулативно- зооспоре, апланоспоре), - полно (изогамија, овогамија, конјугација) и значај (цвјетање мора, дијатомејски муљ, исхрана, агар, козметика, лијекови...).</p> <p>4. 3. Лишацијеви Опште карактеристике: грађа, размножавање, систематика, фиогенија, екологија, распрострањеност и значај; симбиоза, анабиоза, талус (кораст, листаст, жбунаст); лишацијске киселине, соредије, изидије, пионирске врсте, индикатори загађеног ваздуха.</p> <p>Детерминација неких врста гљива и лишација (вјежба).</p>	<p>Географија - клима и биљни свијет (фитогеографија)</p>
---	--	--

<p>5.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разликује више од нижих биљака, -наброји прилагодбе на копнени начин живота, -наброји ткива (творна, трајна) и опише основне морфолошке карактеристике, -наведе вегетативне и генеративне биљне органе, -опште морфолошке особине биљних органа, -наведе класификацију виших биљака (до раздјела), - наведе прве копнене биљке и уочи њихов значај у еволуцији биљака, <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -наведе зашто маховине нису у потпуности прилагођене сувоземним условима живота, -објасни грађу маховина, -уочи однос гаметофита и спорофита -дефинише спорофит, гаметофит, антеридије, архегоније, смјену генерација, споре, гамете, -објасни начине размножавања и смјену генерација у развићу маховина, -наведе основне представнике и значај маховина, <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -уочи редукцију гаматофита код папрати, -наведе основне карактеристике пречица и раставића, - наведе основне карактеристике фосилних и савремених пречица и њихове представнике, -уочи однос спорофита и гаметофита -објасни грађу папрати, -објасни начине размножавања и смјену генерација у развићу папрати, -наведе карактеристичне представнике папрати, -уочи значај фосилних и савремених папрати, -користи кључеве за детерминацију неких 	<p>Морфологија, систематика и филогенија виших биљака</p> <p>Адаптације на копнени начин живота</p> <p>Више биљке - кормофите: особине виших биљака и адаптација на копнени начин живота; ткива (врсте, основне карактеристике); органи (вегетативни, генеративни-основне морфолошке карактеристике) класификација; Риниофите (ринија и куксонија), опште карактеристике и њихов значај.</p> <p>Маховине</p> <p>Грађа, размножавање и развиће: смјена генерација, доминација гаметофита, антеридије, архегоније, спорофит, спорогон, споре, протонема, гамети; систематика (јетрењаче, праве маховине); филогенија, екологија и значај маховина у природи.</p> <p>Папрати</p> <p>пречице и раставићи: опште карактеристике; фосилне и савремене пречице</p> <p>Папрати: грађа, размножавање и развиће: ризом, соруси, проталијум, смјена генерација: изоспорне и хетероспорне папрати; систематика и филогенија (фосилне и савремене папрати); екологија и значај папрати у природи.</p> <p>Детерминација неких врста маховина и папрати (вјежба)</p>	<p>Географија</p> <p>- клима и биљни свијет (фитогеографија)</p>
---	--	---

врста маховина и папрати
из околине школе,
-наброји представнике
маховина и папрати и наведе
њихов значај.

<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -наведе значај еволуције биљака са сјеменом, -наброји особине биљака са сјеменом -разликује голосјеменице и скривеносјеменице, -наброји репродуктивне органе виших биљака, -дефинише појмове опрашивања, оплођења, расијавања и уочи њихову разноврсност и значај, -опише грађу сјеменог заметка, -класификује биљке са сјеменом. <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -објасни опште морфолошке карактеристике цикаса, гнетопсида, гинкопсида, -уочи значај сјемених папрати, цикаса и гинка у филогенији голосјеменица, -опише грађу четинара на примјеру бора, -препозна особине, голосјеменица код представника четинара, -наведе основне карактеристике размножавања голосјеменица, (уочи даљу редукцију гаметофита), -објасни животни циклус бора, -разликује игличасте, љуспасте и перастолисне голосјеменице. <p>5.6, 5.7, Ученик треба да, користећи табеларни приказ (упоредним прегледом) најпознатијих фамилија дикотила и монокотила, представника тих фамилија из окружења:</p> <ul style="list-style-type: none"> -наброји особине монокотила и дикотила, -уочи разноврсност породица монокотила и дикотила, -разликује зељасте и дрвенасте врсте монокотила и дикотила, -опише морфолошке особине карактеристичних представника породица, -наброји карактеристичне представнике изучаваних породица, -користи кључеве за 	<p>Особине и подјела биљака са сјеменом</p> <p>Сјеменице: еволуција биљака са сјеменом, сјемени заметак, редукција гаметофита.</p> <p>Опште карактеристике голосјеменица и скривеносјеменица; опрашивање, оплођење; сјемени заметак, ембрион; сјеме; (сјемењача, ендосперм, клица), плод (расијавање); разлике између голосјеменица и скривеносјеменица</p> <p>Систематика и филогенија (живи фосили).</p> <p>Особине и систематика голосјеменица</p> <p>Цикаси, гнетопсида, гинкопсида, четинари.</p> <p>Опште морфолошке карактеристике и распрострањеност: цикаси, гнетопсида (велвичија, гнетум, ефедрa) и гинкопсида (гинко билоба).</p> <p>Опште карактеристике четинара на примјеру бора: грађа (четине, шишарке), размножавање и развиће четинара, систематика (четинари и перастолисне</p> <p>голосјеменице), филогенија, екологија и значај.</p> <p>Детерминација неких врста четинара (вјежба)</p> <p>Особине и систематика скривеносјеменица</p> <p>Класификацију скривеносјеменица. Најзначајније породице дикотила и монокотила.</p> <p>Особине дикотила и монокотила и разлике између њих.</p> <p>На примјеру љутића и љиљана анализирати особине дикотила и монокотила.</p> <p>Особине и систематика неких породица дикотила и монокотила.</p> <p>Упоредни преглед породица дикотила и монокотила: букава, бреза, купуса, ружа, боба, уснатица, главочика; љиљана, шашева и трава - опште карактеристике: распрострањеност, морфологија и карактеристични представници.</p> <p>Детерминација неких врста дикотила и монокотила (вјежба).</p>	<p>Географија</p> <p>- клима и биљни свијет (фитогеографија)</p>
---	---	--

детерминацију неких родова
Монокотила,

<p>-користи кључеве за детерминацију неких врста дикотила и монокотила из околине школе, -разликује представнике дикотила и монокотила.</p> <p>5.8. Ученик треба да: -уочи значај биљака као аутотрофних организама за одржање живота на Земљи, -уочи значај биљака за живот човјека, -наброји и разликује најважније пољопривредне, љековите, јестиве, отровне, украсне и индустријске биљке, -наброји основне карактеристике флоре у БиХ и на Балкану, -препознаје и наводи заштићене и угрожене врсте, -разликује појмове реликте и ендеме развије вјештину и способност хербаризовања биљака.</p> <p>6.1. Ученик треба да: -класификује животиње, -разликује једноћелијске, колонијалне и вишећелијске животиње, -наброји и разликује типове симетрије праживотиња, -описује цефализацију, сегментације, тјелесне дупље, -описује грађу амебе, папучице и зелене еуглене, -разликује начине кретања код праживотиња, -разликује аутотрофне и хетеротрофне протисте, -наброји начине размножавања праживотиња, -разликује бесполно и полно размножавање, -наброји карактеристичне претставнике, -уочи да су праживотиње структурно на нивоу ћелије, а функционално на нивоу организма, -наброји обољења која изазивају праживотиње, -објасни повезаност праживотиња и болести, -посматра неке протисте</p>	<p>Филогенија и значај биљака за живот. Филогенија и значај биљака (аутотрофи, културе, хибриди, љековите, јестиве, отровне, украсне и индустријске биљке) основне карактеристике флоре у БиХ и на Балкану: биодиверзитет, реликти. ендеми, изумрле, угрожене и заштићене врсте, црвене и црне књиге.</p> <p>Израда хербарске збирке (карактеристичних биљака, љековитих биљака, коровских биљака).</p> <p>Морфологија, систематика и филогенија животиња.</p> <p>Морфологија, систематика и филогенија бескичмењака. Класификација и опште особине животиња.</p> <p>Класификација животиња: једноћелијске и вишећелијске животиње, двослојне и трослојне животиње-асиметричне и симетричне животиње (типови симетрије), паренхиматичне, псеудоцеломате и целомате, цефализација, сегментација, бескичмењаци, кичмењаци.</p> <p>Праживотиње/протиста -једноћелијски еукариотски организми - подјела, особине и значај: хетеротрофни протисти, праживотиње, амеба, бичари, трепљари, пеликула, псеудоподије, бесполно и полно размножавање (бинарна диоба, конјугација), срдобољна амеба (дизентерија), плазмодијум (маларија), трипанозома (болест спавања); Аутотрофни протисти: зелена еуглена (пеликула, бич, фоторецептор, хлорофил, парамилум, очна мрља, вакуола).</p> <p>Посматрање протиста под микроскопом (вјежба).</p>	<p>Географија клима и биљни свијет (фитогеографија)</p> <p>Географија клима и животињски свијет</p>
--	--	---

под микроскопом и развија
вјештину и способност
микроскопирања.

<p>Ученик треба да: -објасни поријекло, настанак и опште карактеристике вишећелијских животиња, -упоредним прегледом укратко опише појаву и еволуцију различитих органа,</p> <p>-описује грађу сунђера и разликује типове сунђера, -уочи да су сунђери асиметрични, сесилни и аваскуларни организми, -уочи значај воде у обављању животних процеса, -објасни исхрану, дисање, излучивање и размножавање код сунђера, -уочи значај регенерације (сито) -дефинише појмове хермафродити и гонохористи, -наведе представнике сунђера.</p> <p>Ученик треба да: -објасни радијалну симетрију, -разликује полипе и медузе, -уочи значај гастроваскуларне дупље и жарних ћелија, -уочи значај воде у обављању животних процеса, -објасни исхрану, дисање, излучивање и размножавање код хидре, -уочи појаву нервног система, -објасни смјену генерација код обелије, - наведе представнике жарњака.</p>	<p>Метазоа</p> <p>Поријекло метазоа (Хекелова и Хаџијева теорија). Упоредни преглед органа метазоа (грађа, исхрана, дисање, излучивање, циркулација, осјетљивост-нервни систем размножавање)-преглед еволуције и појаве различитих органа. Паразоа: плакозоа и сунђери. Дупљари/жарњаци. Пљоснате, ваљкасте глисте, мекушци. Чланковите глисте и зглавкари. Бодљокошци. Паразитске врсте бескичмењака. Значај бескичмењака.</p> <p>Паразоа: плакозоа и сунђери – опште карактеристике (станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, чула, размножавање); систематика (представници); асиметрија, оскулум, поре, спонгоцел, мезоглеја, ћелије са крагном или огрлицом, аскон, сикон, леукон, гемуле, хермафродити, гонохористи, регенерација.</p> <p>Еуметазоа Дупљари/жарњаци - опште карактеристике (станиште, грађа на примјеру хидре, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање) и представници. Хидра-радијална симетрија, полипи, медузе, жарне ћелије, гастроваскуларна дупља, мрежаст нервни систем, пупљење, метагенеза, власуље, коралји, атоли.</p>	
---	--	--

<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -објасни билатералну симетрију, -објасни основну грађу, начин живота и класификацију пљоснатих глиста, -уочи активно кретање и усложњавање грађе (цефализација), -уочи развој протонефридија и врпчастог нервног система, -објасни исхрану, дисање, излучивање и размножавање код пљоснатих глиста, -уочи еволутивни значај немертина, -наведе прогресивне особине немертина (цријевни и крвни систем органа), <p>-дефинише појмове: адаптација, паразит, ектопаразит, ендопаразит,</p> <ul style="list-style-type: none"> -наброји и објасни адаптације на паразитски начин живота, -објасни циклусе развића метилга и пантљичара, -разликује дефинитивног и прелазног домаћина, -објасни значај паразитских пљоснатих глиста за човјека. <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -повежу назив и појаву примарне тјелесне дупље, -опису значај псеудоцелома, -објасни исхрану, дисање, циркулацију, излучивање и размножавање код ваљкастх глиста, -објасни паразитизам на примјеру дјечије глисте и трихине (циклус размножавања и развића), -објасни значај паразитских псеудоцеломата за човјека. 	<p>Пљоснате глисте</p> <p>Опште карактеристике и систематика. Упоредни преглед турбеларија и паразитских пљоснатих глиста: станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање.</p> <p>Турбеларије - билатерална симетрија, паренхим, протонефридије, врпчаст нервни систем, хермафродити.</p> <p>Немертине - прогресивне особине (потпун цријевни систем и затворен крвни систем)</p> <p>Паразитске пљоснате глисте - адаптације на паразитски начин живота - метилги (велики и мали метилг) и пантљичаре (свињска и псећа пантљичара): адаптације, паразит, ектопаразит, ендопаразит, пијавке, кукице, сколекс, проглотис, стробила, дефинитивни и прелазни домаћин, циклус развића метилга и пантљичаре, адаптације на паразитски начин живота.</p> <p>Псеудоцеломате</p> <p>Појава псеудоцелома, систематика, представници.</p> <p>Обле (ваљкасте) глисте - опште карактеристике (станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање, значај); псеудоцеломате, псеудоцелом, гонохористи, човјечија глиста, дјечја глиста, трихина, трихинелоза.</p>	<p>Географија</p> <p>- клима и животињски свијет</p>
--	--	---

<p>Ученик треба да: -назив групе повеже са појавом секундарне тјелесне дупље, -објасни значај целома, -класификује целомате до нивоа раздјела, -објасни асиметрију код пужева, -разликује грађу и начине кретања код изучаваних класа мекушаца, -уочи разлике у исхрани, дисању, циркулацији, излучивању и размножавању код пужева, шкољки и главоножаца, -препозна најпознатије врсте пужева, шкољки и главоножаца, -објасни значај мекушаца за човјека. -направи збирку љуштура мекушаца.</p> <p>Ученик треба да: -уочи сегментације тијела, -објасни хомономну сегментацију, -објасни исхрану, дисање, циркулацију, излучивање и размножавање код кишне глисте и пијавице, -наброји адаптације на специфичан начин живота, -објасни значај чланковитих глиста за човјека, -сецира кишну глисту и уочи способност регенерације,</p>	<p>Целомате Појава целома и систематика целомата Мекушци - упоредни преглед општих карактеристика изучаваних класа (станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање, представници, значај) Пужеви, шкољке, главоношци – асиметрија, Љуштура, стопало, сифон, сесилни организми, млазни погон, радула, филтрација, шкрге, плућа, хемоцијанин, хемолимфа, отворен и дјеломично затворен крвни систем, метанефридије, ганглионаран нервни систем, спољашње оплођење.</p> <p>Чланковите/прстенасте глисте Опште карактеристике и систематика Кишна глиста и пијавице – упоредни преглед општих карактеристика (станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање, значај); хомономна сегментација, клителум, хете, затворен крвни систем, Љествичаст нервни систем, регенерација, кокон.</p> <p>Дисекција кишне глисте (вјежба)</p>	<p>Географија - клима и животињски Свијет</p>
--	--	---

<p>Ученик треба да: -објасни хетерономну сегментацију, -разликује хомономну и хетерономну сегментацију, -уочи различита станишта зглавкара, -уочи усложњавање грађе – цефализација и егзоскелет, -објасни грађу, исхрану, дисање, циркулацију, излучивање, и начине размножавања код зглавкара, -разликује просте и сложене очи, -објасни мозаичко виђење, -објасни и разликује развиће са потпуном и непотпуном метаморфозом, -направи збирку зглавкара (инсеката).</p> <p>Ученик треба да: -уочи да су бодљокошци искључиво морски организми, -разликује симетрију одраслих и ларви, -уочи појаву унутрашњег скелета, -објасни грађу и улогу водено васкуларног система, -разликује карактеристичне представнике (на примјеру морске звијезде).</p> <p>7. Ученик треба да: -објасни филогенију бескичмењака, -уочи значај бескичмењака за живот на земљи, -разликује за човјека корисне и штетне врсте, -наброји значајне паразитске врсте и преносиоце заразних обољења, -наброји и разликује најважније јестиве и отровне врсте, -уочи значај зглавкара (посебно инсеката), -разликује начине борбе против инсеката.</p>	<p>Зглавкари Опште карактеристике (хетерономна сегментација, цефализација) и систематика. Упоредни преглед: станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање, представници.</p> <p>Пауколике животиње, ракови, стоноге и инсекти -Опште карактеристике и грађа: глава, груди, трбух, главеногрудни регион, егзоскелет, карапакс, хитин, екстремитети, крила, усни апарат, трехеје, Малпигијеви судови, антеналне жлијезде, љествичаст нервни систем, просте и сложене очи, мозаичко виђење, феромони, хемолимфа, отворен крвни систем, метаморфоза (потпуна, непотпуна) јаје, ларва, (лутка), имаго, крпељи и гриње.</p> <p>Бодљокошци Опште карактеристике (станиште, грађа, исхрана, дисање, циркулација, излучивање, нервни систем и чула, размножавање); представници: морске звијезде, морске змијуљице, морски јежеви, морски краставци, морски кринови – радијална и билатерална симетрија, унутрашњи скелет, орални и аборални пол, водено васкуларни систем.</p> <p>Филогенија и значај бескичмењака Филогенија и значај бескичмењака. Значајне паразитске врсте бескичмењака и преносиоци заразних обољења. Значај зглавкара – инсеката. Начини борбе против инсеката.</p>	<p>Географија -клима и животињски свијет</p>
--	--	--

<p>8.1, 8.2, 8.3, 8.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -наброји опште особине хордата, -класификује хордате, -наброји опште особине кичмењака, -класификује кичмењаке, -разликује водене од копнених кичмењака, -уочи појаву амниона, -наброји амниоте, -разликује поиклотерме и хомеотерме, <ul style="list-style-type: none"> -разликује станишта, грађу тијела, исхрану, излучивање, дисање, крвни систем, нервни систем и размножавање код риба, водоземаца, гмизаваца, птица и сисара, -разликује овипарне, ововивипарне и вивипарне организме, -препозна и наброји карактеристичне врсте, (представнике) риба, водоземаца, гмизаваца, птица и сисара, -правилно користи кључ за детерминацију риба <ul style="list-style-type: none"> -сецира рибу или жабу, -развија способност дисекције. 	<p>Морфологија, систематика и филогенија хордата.</p> <p>Опште особине и систематика хордата и кичмењака. Опште особине - хорда, цјеваст нервни систем, кесасте израштаји ждријела, мишићав репни регион; систематика (плашташи, копљаши, кичмењаци). Кичмењаци – опште карактеристике, систематика и упоредни преглед (станиште, грађа тијела, исхрана, излучивање, дисање, крвни систем, нервни систем, размножавање, значај и представници).</p> <p>8.2. Упоредни преглед риба и водоземаца. Опште карактеристике, систематика и упоредни преглед- станиште, грађа тијела, исхрана, излучивање, дисање, крвни систем, нервни систем, размножавање, значај и представници. Рибе – поиклотерми, глава, труп, реп, крљушти, парне и непарне пераје, потпун цријевни систем, бубрег, шкрге (дводихалице), срце, крвни судови, аортин лук, мозак и кичмена мождина, овипарни организми Водоземци - поиклотерми, жлијезде, потпун цријевни систем (клоака), бубрег, кожа, слузокожа, шкрге, срце, крвни судови, мозак и кичмена мождина, ововивипарни организми, метаморфоза</p> <p>Детерминација слатководних риба помоћу кључа (вјежба).</p> <p>Дисекција рибе, жабе (вјежба)</p>	<p>Географија - клима и животињски свијет</p>
--	---	---

<p>8.5. Ученик треба да: -објасни значај кичмењака за живот човјека, -објасни филогенетске односе у животињском свијету, -објасни основне карактеристике фауне у БиХ и на Балкану, -препозна и наведе заштићене и угрожене врсте.</p> <p>Посјети најближи национални парк, зоолошки врт или природњачки музеј.</p>	<p>Упоредни преглед гмизаваца и птица. Гмизавци - поиклотерми, пигментске ћелије, глава, труп, реп, рожне крљушти и плоче, потпун цријевни систем (клоака), бубрег, плућа, срце, крвни судови, велики и мали крвоток, мозак и кичмена мождина, амниоти. Птице – летећи кичмењаци, крила, хомеотерми, перје, митарење, трична жлијезда, кљун, потпун цријевни систем (клоака), бубрег, плућа, ваздушне кесе, срце, крвни судови, велики и мали крвоток, мозак и кичмена мождина, овипарни организми, амниоти.</p> <p>Морфологија и систематика сисара Сисари - најсложенији кичмењаци, хомеотерми, глава, врат, труп, удови, реп, знојне, лојне и млијечне жлијезде, длаке, лињање, потпун цријевни систем, бубрег, плућа, срце, крвни судови, велики и мали крвоток, мозак и кичмена мождина, вивипарни организми, амниоти.</p> <p>Филогенија и значај животиња. Значај кичмењака. Филогенетски односи у животињском свијету. Значај животиња у животу човјека (хетеротрофи, исхрана, отровне, украсне и хибридне врсте животиња, паразити, преносиоци обољења). Основне карактеристике фауне у БиХ и на Балкану и заштита животињског свијета (заштићене и угрожене врсте, реликти и ендеми).</p>	<p>Географија - клима и животињски свијет</p>
---	---	---

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

У првом разреду:

Наставник треба да сагледа ниво знања са којим ученици долазе из основне школе како би прилагодио свој рад у току реализације наставних садржаја у складу са важећим НПП-ом. Наставник треба да упућује ученике на повезивање претходних и новостечених знања и на коришћење различитих извора информација. Иако је улога наставника да ученицима саопшти основне информације, те је ова метода неизбежна, ипак, не треба да буде доминантна, већ наставник треба да усмјерава ученике да самостално долазе до закључака, да уочавају разлике и откривају узрочно-последичне везе. Зато је потребно комбиновати различите облике и методе рада.

Мотивисати ученике да постављају питања и трагају за одговорима. Наставници могу ученике додатно мотивисати навођењем занимљивости из живота појединих научника, неких врста биљака, животиња или других занимљивости.

Наставник треба да подстичу ученике да се оспособе да користе различите изворе знања: да користе литературу, интернет, медије, да систематски прикупљају и класификују информације.

У првом разреду изучавају се основни биолошки појмови, цитологија и разноврсност живог свијета.

С обзиром на континуираност наставних садржаја у вишим разредима, тежиште треба да буде на градиву из цитологије, посебно нуклеинским киселинама и грађи ћелије. Зато наставник треба да инсистира на разумијевању и трајности усвојених знања. Да би се то постигло, приликом реализације програма, поред коришћења очигледног материјала и извођења вјежби, наставник треба да инсистира на мисаоној активности ученика у току наставе. То се може остварити кроз активно учешће ученика у свим фазама часа, као и учењем путем открића, примјеном наученог и сл. Поред тога, неопходно је да се изучавање овог градива доведе у везу са хемијом и физиком (хемијски састав и грађа ћелије).

Кроз наставу о вирусима и бактеријама (са посебним нагласком на ХИВ), циљ је стицање знања која су дио опште културе, али и формирање хигијенских навика. Ученици треба да уоче значај превентивних мјера у очувању сопственог здравља.

Наставник треба да развије код ученика разумијевање функционисања организма као система, те односа и међузависности елемената у систему. Такође, треба да код ученика развије свијест о значају разноликости и богатству живог свијета на Земљи и пробуди интересовање за изучавање живог свијета. У ову сврху, ученици могу погледати филм (нпр. Микрокосмос, Свијет који нестаје, Опстанак, Необичне врсте...).

У теми у којој се врши упоредни преглед неких раздјела еукариотских алги, наставник треба да нагласи карактеристичне пигменте и резервне материје, као и њихов значај.

При обради општих карактеристика сјеменица треба набројати репродуктивне органе, објаснити опрашивање и оплођење, као и стварање сјемена из сјеменог заметка. Детаљнија грађа репродуктивних органа и вегетативни органи изучаваће се у вишим разредима.

При упоредном прегледу најпознатијих породица дикотила и монокотила наставник може да издвоји карактеристичне представнике и на њима објасни морфолошке особине породица.

Опште карактеристике плљоснатих глиста, наставник може да објасни анализом турбеларија, а затим треба да нагласи по чему се паразитске врсте разликују од њих. Посебно треба истаћи адаптацију на паразитски начин живота и само навести прогресивне особине немертина.

Мекушце треба анализирати упоредним прегледом класа пужева, шкољки и главоножаца, а зглавкаре упоређујући пауколике животиње, ракове, стоноге и инсекте. На крају ове теме, наставник треба посебно обрадити значај анализираних бескичмењака.

Проучавајући хордате, ученик треба да уочи њихове основне особине, специфичне адаптације и наведе представнике. Зато наставник може да упоредо анализира рибе и водоземце као кичмењаке који зависе од водене средине, затим гмизавце и птице као копнене организме, и посебно сисаре. При томе треба издвојити специфичне адаптације.

О разноврсном биљном и животињском свијету постоји читаво богатство различитог текстуалног и сликовног материјала. Добро је ученике подстицати да овај материјал користе приликом учења, али да се не задржавају само на посматрању одређених слика и слично, већ

их упућивати на прављење различитих шема, прегледа, класификација.

Биљни и животињски свијет је зонално распоређен. Неопходно је да се изучавање овог градива доведе у везу са географијом, јер су то интердисциплинарни садржаји (биогеографија-фитогеографија и зоогеографија). То су теме које омогућавају наставнику да развија код ученика логичко мишљење, на примјер, кроз уочавање веза између услова за живот и разноликости и богатства живог свијета итд., те да стичу системска, а не парцијална знања. Анализирајући флору и фауну у ученици треба да схвате да је очување, унапређење и заштита животне средине и заштита и очување угрожених биљних и животињских врста приоритетни задатак.

Осим усвајања кључних знања, наставник треба да оспособи ученике да самостално, или уз помоћ наставника, изводе одређене лабораторијске вјежбе и мања истраживања. Ученици треба да развију вјештине и способности: микроскопирања, израде микроскопских препарата, хербаризовања биљака, конзервирања биолошког материјала, планирања и постављања експерименталних апаратура, дисекције, коришћења мјерних инструмената. Након завршетка одређених области, може се организовати округли сто на тему “Чудесни свијет животиња” и “Чудесни свијет биљака”

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИНФОРМАТИКА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви:

Ученик треба да самостално користи рачунар, да у другим наставним предметима користи могућности и предности рачунара, да усвоји наставне садржаје којима ће стећи информатичке компетенције..

Основни циљеви предмета су:

- спознаја значаја и улоге информационих технологија у модерном друштву,
- разумијевање утицаја информатике на економске, социјалне, научне и друге аспекте човјековог дјеловања,
- усвајање основних знања и спретности у коришћењу савремених информационих технологија за задовољавање личних и друштвених информационих потреба,
- развијање комуникационих способности,
- усмјеравање и надоградња индивидуалних способности ученика/ца,
- спознавање потребе за правилним радом са рачунаром,
- налажење информација из различитих извора и њихово критичко вредновање,
- развијање способности квалитетног и прецизног обликовања информација,
- усвајање знања неопходних за претраживање, чување, обраду и употребу података,
- развијање способности рада у групи и развијање одговорности,
- указивање на значај безбједности и заштите података,
- обогаћивање ријечник ученика/ца и развој правилног и прецизног изражавања.

Тема: Основни информатички појмови (оквирно 24 наставна часа)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -зна да објасни основне информатичке појмове, -зна да ради са Бинарном алгебром, -зна грађу рачунара према Вон Нојману, -зна да објасни хардвер, софтвер и врсте софтвера.	Појам податка, информације и комуникације. Бинарни бројни системи грађа рачунара. Хардвер, софтвер, врсте софтвера.	Ликовна култура: посматрање слике. Биологија: повратна веза у биолошким процесима.

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз разговор и претрагом интернета разјаснити основне појмове.

Исходи учења: Ученик треба да самостално зна наћи одговарајуће податке на интернету.

Тема: Windows (оквирно 6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -понови и прошири своја	Манипулисање фајловима/фолдерима и	Енглески језик

знања из основне школе, да зна да користи Windows.	екстерним уређајима. File Explorer. Settings.	
--	---	--

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе и одговарајуће тестове поновити и проширити знања из оперативног система.

Исходи учења: Ученик треба да препозна неке основне могућности које пружа рад на оперативном систему.

Тема: Обрада текста (оквирно 30 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -користи текст процесор, -да је оспособљен да самостално напише реферате, семинарске, матурски и било који рад или документ.	фонтови стилови табулатори табеле оквири, слике обрасци формуле графикони	Српски језик: правопис, писање докумената. Енглеки језик

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе и одговарајуће тестове поновити и проширити знања из програма за обраду текста.

Препорука је да се користи програм MS Word.

Исходи учења: Ученици треба да знају користити неки текст процесор за креирање и уређење документа.

Тема: Рачунарске мреже и интернет (оквирно 10 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -се упозна са врстама и начином рада рачунарских мрежа, -је оспособљен да их користи.	Подјеле рачунарски мрежа Топологија рачунарских мрежа Начин рада рачунарских мрежа	Енглески језик

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе проширити знања из начина коришћења интернета. Да креирају и-мејл адресе (ако их ученици немају) и да их користе слањем вјежби свом наставнику.

Исходи учења: Ученици треба да знају на који начин функционише интернет и да претраживањем сами одаберу корисне информација, да користе и-мејл за слање података.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ГЕОГРАФИЈА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

Општи циљеви: Продубљивање постојећих географских знања из физичке географије усвајањем нових појмова и уочавањем законитости територијалног размјештаја физичко-географских објеката и тумачење физичко-географских појава и процеса.

Посебни циљеви: Праћење актуелних физичкогеографских појава и процеса, тумачење њихових узрока и посљедица и њихов утицај на географску валоризацију простора. Стицање практичних знања које ученици треба да усвоје на оперативном нивоу.

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма и оквирни број наставних сати

Тема 1. Увод у географију – 5 наставних часова

Географија: предмет, подјела, задаци проучавања, кратак историјски развој географске науке.

Географски омотач: састав и структура.

Физичка географија: предмет, подјела, задаци проучавања, методе и примјена.

Основне физичко-географске законитости у географском омотачу.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да:		
1.1. • разумије предмет изучавања географије и географске науке, • зна подјелу географске науке, • развија свијест о комплексности и апликативности географских знања.	1.1. • дефиниција, предмет, задаци и развој географске науке, • перспективе даљег развоја географије, • систем географских наука, географске дисциплине: физичка, друштвена и регионална географија, • методе географских проучавања.	1.1. Историја
1.2. • зна појам географског омотача, • разумије састав и структуру географског омотача, • подијели географски омотач на геосфере, • зна њихове карактеристике и доводи их у међусобну везу, • познаје појам геосистема и разумије сложеност.	1.2. • Земљине сфере и њихова повезаност, • појам антропосфере и помијерање њених граница, • појам пејзажа, • појам геосфере и геокомпоненти, • геосфере (литосфера, хидросфера, атмосфера, биосфера), • појам геосистема.	1.2. Физика
1.3. • разумије предмет изучавања физичке географије, • зна подјелу физичке географије, • уочава практични значај физичке географије, • познаје методе истраживања.	1.3.	1.3. Физика, Биологија

<p>1.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • изгради свијест о цјелокупности и међусобној повезаности свих сегмената на Земљи као планети, • разумије законитости о кружењу материје и енергије и зна примјере, • схвата закон цикличности и зна примјере, • може да објасни зоналност географских појава и садржаја. 	<ul style="list-style-type: none"> • појам физичке географије, • подјела физичке географије и предмет изучавања, • методологија истраживања и проучавања. <p>1.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • универзалне физичкогеографске законитостима у географском омотачу: закон цјелокупности, закон о кружењу материје и енергије, закон ритмичности, цикличности и периодичности, закон саморегулације, закон зоналности, закон повезаности 	<p>1.4. Физика.</p>
---	---	-------------------------

Тема 2. Космос и Земља у космосу – 4 наставна часа

Научне теорије о настанку космоса и Сунчевог система.

Сунце и Сунчев систем.

Географске посљедице облика Земље и њених кретања.

Вријеме и његово рачунање.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије појам космоса (васионе), • познаје научне теорије о настанку космоса, • разликује свемирска тијела и правилно користи стручне термине, • схвата бесконачност космоса, • прати свемирска истраживања. <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • изгради представу о Земљиној величини и облику, • анализира и разумије посљедице облика Земље, • усваја знања о Земљиним кретањима, • разумије посљедице Земљиних кретања, • објашњава смјену дана и ноћи, • схвата разлике у трајању дана и ноћи, • објашњава смјену годишњих доба, • зна законитости у формирању топлотних појасева и њихов размјештај. <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • доводи у везу облик Земље и Земљина кретања, 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • настанак космоса (васионе) – научне теорије, • основни појмови о космосу и небеским тијелима, • упознавање Сунчевог система, • дефинисање Земље у Сунчевом систему, дефинисање свјетлосне године. <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • облик и величина Земље, • посљедице облика Земље, • Земљина кретања (ротација и револуција), • равнодневница, дугодневница и краткодневница, • посљедице Земљиних кретања. <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам звјезданог дана и 	<p>2.1. Физика</p> <p>2.2. Физика</p> <p>2.3. Физика</p>

<ul style="list-style-type: none"> • има јасну представу о времену (дан, мјесец, година), • разумије подјелу на временске зоне, прерачунава временске разлике и зна практични значај, • зна настанак и врсте календара, упоређује их и зна на чему се заснивају. 	<p>сунчевог дана,</p> <ul style="list-style-type: none"> • локално вријеме, зонално и свјетско вријеме, • датумска граница, • временске зоне, • календар (јулијански, грегоријански, Миланковићев). 	
---	---	--

Тема 3. Унутрашња грађа Земље и развој Земљине коре – 6 наставних часова

Геосфере: грађа и састав унутрашњости Земље.

Земљина кора: минералошко-петролошки састав.

Стијене: начин постанка и подјела, руде и минерални ресурси.

Геолошка историја и развој Земљине коре.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • има представу о геолошкој историји Земље, • зна анализирати грађу Земље и састав Земљине унутрашњости, • доводи у везу Земљину грађу и покрете у унутрашњости Земље, • познаје методе истраживања унутрашњости Земље. <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • има изграђену представу о настанку и карактеристикама литосферног омотача, • зна довести у везу појаву минерала с термодинамичким условима у Земљиној кори, • зна на бази минералошке грађе извршити географску валоризацију простора, • доводи у везу физичке и хемијске особине минерала с њиховим привредним значајем. <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна објаснити процес настанка стијена, • зна објаснити разлику у њиховим особинама на основу постанка, • зна разврстати стијене и минерале по постанку, • зна објаснити појам руда и минералних ресурса, те њихов привредни значај, • изграђује ставове о ограничениости резерви минералних и рудних ресурса. <p>3.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна да издвоји фазе развоја Земљине коре, • повезује геолошка раздобља и орогенезе, 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • геологија – предмет проучавања и развој, • старост Земље, • грађа унутрашње геосфере: језгро, омотач језгра, Земљина кора – карактеристике, • методе упознавања Земљине унутрашњости. <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам литосфере, • дебљина литосферног слоја и хемијски састав, • минералогичка – предмет изучавања, • минерали, • хемијске и физичке особине минерала, • привредни значај минерала. <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • подјела стијена по постанку, • процес настанка стијена и њихове особине, • магматске, седиментне и метаморфне стијене, • руде и минерални ресурси, распрострањеност и валоризација. 	<p>3.1.</p> <p>Физика, Хемија</p> <p>3.2.</p> <p>Хемија, Физика</p> <p>3.3.</p> <p>Хемија</p> <p>3.4.</p> <p>Физика,</p>

<ul style="list-style-type: none"> • објашњава утицај орогенеза на формирање рељефа, • стиче јасну слику о формирању континенталне масе и морских басена, • зна развој Земљине коре повезати с појавом живог свијета, • зна објаснити утицај климатских промјена на стварање услова насељености и размјештај живог свијета. 	<p>3.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • фазе развоја Земљине коре – геолошка раздобља, • трајање појединих геолошких • раздобља и развој биљног и животињског свијета, • формирање рељефа у појединим фазама, орогенезе, • карактеристике геолошких фаза. 	Биологија
---	---	-----------

Тема 4. Рељеф Земљине површине – 17 наставних часова

Рељеф литосфере: унутрашње силе и њихов утицај на формирање рељефа; епирогени покрети.

Орогени покрети и утицај на стварање облика рељефа.

Вулканска активност.

Земљотреси: појава, подјела и зоне.

Дјеловање егзогених сила на настанак рељефа; ерозивно– акумулативни процеси.

Инсолација, распадање стијена и денудација: ерозивни и акумулативни облици рељефа.

Ријечна или флувијална ерозија: флувијални ерозивно-акумулативни облици рељефа.

Крашка ерозија: површински и подземни облици рељефа.

Глацијална ерозија: ерозивни и акумулативни облици рељефа.

Еолска ерозија: ерозивни и акумулативни облици рељефа.

Абразија: ерозивни и акумулативни облици рељефа.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије научни и практични значај геоморфологије, • зна дефинисати основне појмове везане за рељеф, • зна геоморфолошке агенсе и начин њиховог дјеловања, • објашњава постанак (генезу) крупних облика рељефа, • зна дефинисати ендегене покрете те објаснити њихове узроке и посљедице, • доводи у везу промјену климе и унутрашње покрете са облицима рељефа. <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна дефинисати орогене покрете, • уочава разлике у рељефним облицима насталим хоризонталним и вертикалним покретима, • објашњава начин стварања громадних и вјеначних планина, • зна разлику у генези, изгледу и другим обилежјима између громадних и вјеначних 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • геоморфологија – предмет изучавања, • појам геоморфолошких агенса, • крупни облици рељефа, • унутрашње силе (Земљина гравитација и топлота) и њихов рад, • епирогени покрети и њихове карактеристике, • трансгресија и регресија – узроци и посљедице. <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • орогени покрети, • вертикални и хоризонтални орогени покрети, • радијални покрети (расједање) и процес стварања громадних планина, • процес набирања и стварања вјеначних планина, • облици рељефа настали 	<p>4.1. Физика</p> <p>4.2. Физика</p>

<p>планина и разликује их на географској карти,</p> <ul style="list-style-type: none"> • препознаје крупне облике рељефа (планине, висоравни, низије, котлине, крашка поља и зна објаснити њихову генезу). <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна објаснити формирање вулкана и појаву вулканске активности, • успоставља узрочно– посљедичну везу између вулканске активности, геолошке грађе и облика рељефа, • препознаје типове вулкана, • издваја вулканске зоне на Земљи и доводи их у везу са геолошком стабилности, • врши географску валоризацију вулкана и зона вулканске активности. <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна објаснити настанак појединих врста земљотреса, • доводи у везу јачину земљотреса и њихово рушилачко дејство, • препознаје мјерне инструменте и скале, • зна доводити у везу вулканску и сеизмолошку активност с трусним зонама на Земљи и појавом великих природних катастрофа (цунами), • развија свијест о значају предвиђања и праћења сеизмичких активности у циљу ублажавања посљедица од природних катастрофа, • прати актуелна дешавања у вези појаве земљотреса, • развија осјећај хуманости и солидарности. <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна објаснити разлику и везу између ерозије и акумулације, • повезује дјеловање егзогених сила и настанак различитих типова рељефа, • препознаје егзогене силе које мијењају Земљину површину, • доводи у везу ерозивне факторе, • препознаје процесе који мијењају рељефне облике, те на основу властитих запажања и знања наводи примјере тих промјена у непосредној околини, • доводи у везу међусобно дјеловање више фактора. <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише и објашњава процесе и препознаје рељефне облике настале инсолацијом, распадањем стијена и денудацијом, • доведи у међусобну везу геолошку грађу и 	<p>дјеловањем орогених покрета.</p> <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • вулканизам, • елементи вулкана, • изливање вулканских продуката (гасовити, течни, чврсти), • појам магме, • површински и подземни облици магматизма, • вулкански облици рељефа, • типови вулкана, • вулканске зоне на Земљи. <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам сеизмизма и земљотреса, • узроци појава земљотреса, • типови земљотреса – карактеристике, јачина земотреса (интензитет и енергија), рушилачка снага, • посљедице појаве земљотреса, • мјерни инструменти и могућност предвиђања земљотреса, • трусне зоне на Земљи. <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам егзогених сила, • врсте егзогених сила, начин дјеловања егзогене силе као геоморфолошки агенси, • појам ерозије и акумулације, • ерозивни фактори и модификатори ерозивних процеса (интензитет ерозивне енергије, рељеф, геолошки састав, педолошки састав, биљни и животињски свијет, вријеме и човјек). <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • инсолација, • посљедице инсолације, • процес распадања стијена, • фактори који утичу на распадање стијена, • физичко и хемијско распадање стијена и њима настали рељефни облици, • процес денудације, посљедице денудације и рељефни облици настали денудацијом. 	<p>4.3. Физика, Хемија</p> <p>4.4. Физика</p> <p>4.5. Физика, Хемија</p> <p>4.6 Физика, Хемија, Биологија</p>
---	---	---

<p>наведене процесе,</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује ерозивне и акумулативне облике рељефа изазване дјеловањем наведених сила. <p>4.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • схвата ријечну ерозију као процес који стално мијења облике рељефа, • зна објаснити дјеловање ријечне ерозије и њену везу са геолошком грађом, • анализира услове у којима настају ерозивни, а у којим акумулативни ријечни облици рељефа, • у стању је извршити географску валоризацију појединих облика рељефа насталих ријечном ерозијом. <p>4.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • изгради став према крашкој ерозији као процесу који стално мијења облике рељефа, • објашњава дјеловање крашке ерозије и њену везу с геолошком грађом, • зна анализирати у којим условима настају ерозивни, а у којим акумулативни крашки облици рељефа, • зна извршити географску валоризацију појединих облика рељефа насталих крашком ерозијом, • објашњава разлику између површинских и подземних крашких облика рељефа. <p>4.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна објаснити дјеловање глацијалне ерозије и њену везу с геолошком грађом и климатским карактеристикама, • закључује у којим условима настају ерозивни, а у којим акумулативни глацијални облици рељефа, • зна објаснити разлику између појединих глацијалних облика рељефа и доводи их у везу с геолошком грађом и постанком, • у стању је извршити географску валоризацију појединих облика рељефа насталих глацијацијом ерозијом. <p>4.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирају став о еолској ерозији као процесу којим су формиран облици рељефа на великим географским пространима, • зна објаснити дјеловање еолске ерозије и њену везу с геолошком грађом и 	<p>4.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам ријечне ерозије, • објаснити процес одвијања ријечне (флувијалне) ерозије, • ерозивни ријечни облици рељефа: ријечно корито, ријечна долина, басен ријечног слива (настанак и карактеристике), • типови ријечних долина, • акумулативни ријечни облици рељефа: плавине, аде, делте, • алувијалне равни (настанак и карактеристике, географска валоризација флувијалних облика рељефа. <p>4.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам крашке ерозије, • процес одвијања крашке ерозије, • површински и подземни крашки облици рељефа и њихове карактеристике, • географски размјештај и појава крша и крашких облика рељефа, • ерозивни крашки облици рељефа, • акумулативни крашки облици рељефа, • географска валоризација крашких облика рељефа. <p>4.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам глацијације и услови појаве глацијације, • процес одвијања глацијалне ерозије, • настанак ерозивних и акумулативних глацијалних облика рељефа, • географска распрострањеност глацијалних облика рељефа и њихова географска валоризација, • утицај климатских колебања на распрострањеност глацијалних облика рељефа. <p>4.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам еолске ерозије и услови у којима се она јавља, • процес одвијања еолске 	<p>4.7. Хемија</p> <p>4.8. Физика, Хемија</p> <p>4.9. Физика</p> <p>4.10. Физика,</p>
---	---	---

<p>температурним колебањима,</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира и закључује у којим условима настају ерозивни, а у којим акумулативни еолски облици рељефа, • зна извршити географску валоризацију појединих облика рељефа насталих еолском ерозијом, • уочава могућности човјековог дјеловања на ублажавање посљедица дјеловања еолске ерозије, • схвата могућности човјековог дјеловања у условима савременог технолошког развоја на трансформацију рељефа формираног под утицајем еолске ерозије. <p>4.11.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна да дефинише и објасни појам абразије, • разликује и зна објаснити у којим условима настају ерозивни, а у којим акумулативни абразиони облици рељефа, • доведи у везу дјеловање абразије с геолошком грађом и кретањима морске воде, • зна и разликује типове морских обала, • зна извршити географску валоризацију и поређења појединих абразионих облика рељефа. 	<p>ерозије,</p> <ul style="list-style-type: none"> • ерозивни и акумулативни еолски облици рељефа, • географска распрострањеност облика рељефа, • утицај климатских колебањима и вегетацијског покривача на распрострањеност еолских облика рељефа. <p>4.11.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам абразије и њено дјеловање на мијењање изгледа рељефа, • ерозивни и акумулативни абразиони облици рељефа, • географска распрострањеност појединих абразионих облика рељефа , • географска валоризација појединих абразионих облика рељефа, • типови морске обале. 	<p>Хемија, Биологија</p> <p>4.11. Физика</p>
---	--	--

Тема 5. Атмосфера – 15 наставних часова

Структура и састав атмосфере.

Климатски елементи и фактори.

Температура ваздуха.

Ваздушни притисак.

Вјетрови: периодични, стални и локални.

Водена пара у атмосфери.

Падавине: ниске и високе.

Вријеме.

Клима: топлотни појасеви и типови климе.

Човјек и клима – климатске промјене.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје слојевитост атмосфере и састав ваздуха, • зна процесе који се одвијају у атмосфери, • схвата значај атмосфере за опстанак живота на Земљи, • развија свјести о одговорном човјековом дјеловању на очувању квалитета тропосфере, • има изграђену свијест о штетном дјеловању радијације и понашању у складу с тим, • познаје карактеристике и значај озонског омотача и прати промјене. 	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам атмосфере, • хемијски састав атмосфере, • вертикална слојевитост атмосфере, • утицај атмосфере на живот на Земљи, • ефекат стаклене баште и колебање климата, • сунчева радијација, • озонски омотач. 	<p>5.1. Хемија, Физика</p> <p>5.2.</p>

<p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује климатске елементе и климатске факторе, • доводи у везу климатске елементе и климатске факторе, • разумије утицај климатских фактора на формирање климатских карактеристика појединачно и комплексно, • упоређује поједине климатске факторе и анализира на примјерима. <p>5.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна факторе који утичу на температуру ваздуха, • познаје начин мјерења температура ваздуха и одређује средње вриједности, • познаје рад с мјерним инструментима, • доводи у везу просјечне температуре ваздуха и рељеф, • објашњава појаву термичке инверзије, • зна објаснити термичка колебања на Земљи и може се служити изотермним картама. <p>5.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише ваздушни притисак и доводи га у везу с надморском висином и температуром ваздуха, • уочава разлику између циклона и антициклона, • зна факторе формирања великих ваздушних фронтова, • зна објаснити географски размјештај циклона и антициклона, • разумије општу циркулацију атмосфере, • познаје рад с мјерним инструментима, • зна читати изобарне карте. <p>5.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна како настаје вјетар, • објашњава како се формирају ваздушна струјања, • зна законитости и објашњава кретања вјетрова, • анализира услове појаве сталних, периодичних и локалних вјетрова и упоређује их, • зна утицај вјетрова на настанак и појаву природних непогода, • издваја географске области с појавом 	<p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • климатски елементи и фактори, • значај климатских фактора и утицај на формирање климатских типова, • веза између климатских елемената и фактора, • анализа сваког климатског фактора и његовог утицаја на климатске елементе појединачно и комплексно. <p>5.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • фактори који утичу на температуру ваздуха, • мјерење температуре ваздуха и средње вриједности, • мјерни инструменти и поступци при мјерењу, • термички градијент и температурна инверзија, • зотермне карте. <p>5.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам ваздушног притиска, • фактори који утичу на промјене ваздушног притиска, • мјерење ваздушног притиска, • мјерни инструменти и поступци при мјерењу, • појам и карактеристике циклона и антициклона, • формирање ваздушних фронтова, • утицај ваздушних фронтова на временске прилике, • изобарне карте. <p>5.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам вјетра и законитости ваздушних кретања, • компоненте вјетра, мјерење, ружа вјетрова, • подјела вјетрова: стални, периодични и локални, • географски размјештај вјетрова, • рушилачки вјетрови, • утицај вјетрова на 	<p>Физика</p> <p>5.3. Физика</p> <p>5.4. Физика</p> <p>5.5. Физика</p>
--	--	--

<p>олујних вјетрова, <ul style="list-style-type: none"> • разумије значај појединих вјетрова за географску валоризацију простора, • зна нацртати ружу вјетрова. <p>5.6 <ul style="list-style-type: none"> • објашњава како вода доспијева у атмосферу, • зна како се одређује апсолутна и релативна влажност ваздуха и на шта утиче, • зна како настаје магла, • препознаје области учестале појаве магле и њене последице за организацију живота, • зна објаснити процес кондензације и сублимације и формирања облака, • зна и уочава типове облака и њихове карактеристике, • зна како се одређује облачност, • повезује облачност и неке климатске елементе, • зна читати изонефне карте. <p>5.7. <ul style="list-style-type: none"> • објашњава процес формирања падавина, • уочава разлику између појединих врста падавина и услова њиховог настанка, • познаје начин мјерења падавина, • зна издвојити географске просторе са екстремно ниским или високим количинама падавина, • доводи у везу количину падавина с климатским елементима и факторима, • познаје важност количине падавина за живот човјека и привредне активности. <p>5.8. <ul style="list-style-type: none"> • зна појам времена, разумије његов значај, • може објаснити временска колебања, • објашњава факторе који утичу на формирање и промјену временских прилика, • разумије и објашњава како се крећу ваздушне масе и формирају ваздушни фронтови, те њихов утицај на промјену временских прилика, • разумије важност праћења и прогнозирања временских прилика у циљу превентивних дјеловања и ублажавања пољедица временских непогода, • чита синоптичке карте. <p>5.9. <ul style="list-style-type: none"> • зна појам климе и факторе који утичу на формирање климатских типова, </p></p></p></p></p>	<p>формирање услова насељености.</p> <p>5.6. <ul style="list-style-type: none"> • водена паре у ваздуху и фактори који утичу на њену појаву, • апсолутна влажност ваздуха, • релативна влажност ваздуха, • мјерење и инструменти, • процеси кондензације и сублимације, • настанак магле, • формирање и типови облака, облачност, • изонефне карте. <p>5.7. <ul style="list-style-type: none"> • падавине, • подјела падавина на ниске и високе, • услови формирања ниских и високих падавина, • мјерење падавина и мјерни инструменти, • географска расподела падавина, • карте изохијета, • значај падавина за формирање услова насељености и привређивање, • праћење количине падавина (мјерење). <p>5.8. <ul style="list-style-type: none"> • појам и предмет проучавања метеорологије, • појам времена и временских прилика, • фактори који утичу на формирање и промјену временских прилика, • ваздушне масе и фронтови и њихов географски размјештај и кретање, • временске непогоде, • временска прогноза и синоптичке карте. <p>5.9. <ul style="list-style-type: none"> • појам и предмет изучавања климатологије, подјела и практични значај, • појам климе, • климатски елементи, </p></p></p></p>	<p>5.6. Физика</p> <p>5.7. Физика, Биологија</p> <p>5.8. Физика</p>
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • зна типове климе и њихове карактеристике, • упоређује поједине типове климе, • доводи у везу климатске услове с насељености и привредним активностима на Земљиној површини, • чита и црта климатске дијаграме, те их повезује са типовима климе, • објашњава услове формирања микроклимата, • прати савремена климатска колебања и активности у њиховом праћењу. <p>5.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • схвата промјењивост климе кроз географско – историјски развој и разумије посљедице климатских колебања у географској валоризацији простора и размјештају становништва, • разумије утицај климатских колебања на помјерање вегетацијских зона, • развија комплексан приступ разумијевању климатских промјена и утицају климе на живот на Земљи, • усваја и прихвата осјећај одговорности за очување животне средине у циљу осигурања одрживог развоја, • прати временске непогоде и човјекове активности везане за њихово проучавање и спречавање. 	<ul style="list-style-type: none"> • климатски фактори, • фактори формирања климатских појасева и климатских типова, • читање и анализа климатских дијаграма, • микроклима – фактори формирања, • клима градова – карактеристике, • криптоклима, • савремена климатска колебања. <p>5.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • климатска колебања кроз историју, • узроци климатских колебања: природни и антропогени фактори (сунчева и вулканска активност, Миланковићева теорија, емисија гасова и загађење ваздуха, ефекат стаклене баште, сјеча шума, урбана средина), • савремена климатска колебања, • промјене у озонском омотачу, • киселе кише, • учесталост временских непогода, • утицај климатских колебања на помјерање вегетацијских зона. 	<p>5.10. Историја, Биологија, Физика</p>
--	---	--

Тема 6. Хидросфера – 14 наставних часова

Свјетско море: хоризонтална подјела и рељеф дна морских басена.

Физичке и хемијске особине морске воде.

Кретање морске воде: таласи, струје, плима и осека.

Значај и заштита свјетског мора.

Воде на копну: подјела, значај и заштита.

Подземне воде: класификација, значај и заштита.

Ријеке: основни елементи водотока, ријечни систем, слив и мрежа.

Основне хидролошке карактеристике ријека: водостај и режим, значај и заштита.

Језера: постанак, класификација, живи свијет, значај и заштита.

Лед на копну.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да:		

<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна дефинисати основне појмове везане за свјетско море, • зна подјелу свјетског мора, типове мора и његове особине, • повезује подјелу и морфометријске карактеристике свјетског мора и постанак рељефа, • разликује и препознаје типове мора и морских обала, јасна му је њихова генеза и валоризација. <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна физичке особине морске воде, • објашњава узроке разлика у температури, провидности и боји морске воде, • објашњава свјетлуцање морске воде, • зна издвојити поједина мора по физичким специфичностима, • успоставља узрочно-посљедичну везу између појединих физичких особина морске воде, • зна хемијске особине морске воде, • објашњава зашто постоје разлике у сланоћи морске воде, • зна довести у везу салинитет с географском валоризацијом, • може да доведе у везу салинитет и тачку леђења морске воде. <p>6.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје својства и кретања морске воде, • разликује морска кретања и факторе који на њих утичу, • доводи у међусобну везу морска кретања, • зна посљедице морских кретања, • уочава и објашњава утицај морских струја на климатске карактеристике, • врши географску валоризацију. <p>6.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • доводи у везу физичке и хемијске особине мора са живим свијетом, • зна подјелу живог свијета, • схвата значај живог свијета мора као извора хране, • објашњава и анализира утицај мора на климу, • схвата важност мора као извора питке воде и енергије, • увиђа важност свјетског мора у саобраћајном повезивању од давнина до данас, • развија став о потреби комплексне заштите мора као великог природног ресурса. 	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • хидрологија – предмет проучавања, практични значај, • подјела свјетског мора, • главне морфометријске карактеристике океана, • типови мора и његове особине, • карактеристике рељефа дна океанских и морских басена, • мјерења дубине мора. <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • физичке особине морске воде (температура, провидност, боја, свјетлуцање и од чега зависе), • хемијске особине морске воде, • утицај физичких и хемијских особина морске воде на географску валоризацију мора. <p>6.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • кретања морске воде и шта их узрокује, • таласи – формирање, карактеристике, • морске струје – географски размјештај топлих и хладних морских струја, • значај морских струја, • утицај морских струја на климу, • плима и осека – период плиме и осеке и колебања. <p>6.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • значај мора, • живи свијет мора, • море као извор хране, • десалинизација – извор воде, • извор енергије, • утицај мора на климу, • саобраћајни значај, • геостратешки значај. 	<p>6.2. Хемија, Физика</p> <p>6.3. Физика</p> <p>6.4. Биологија, Хемија, Физика</p> <p>6.5.</p>
--	---	---

<p>6.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна разликовати воде на копну и упоређује њихова обилјежја, • анализира постанак копнених вода, • врши класификацију копнених вода и зна на чему се она заснива, • уочава и објашњава разлике у размјештају копнених вода, • зна привредни значај вода на копну, • разумије процес кружења воде у природи, • изграђује став о одговорности раполагања и заштити копнених вода. <p>6.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • објашњава настанак подземних вода, • успоставља везу између подземних вода, њихових особина и геолошке грађе, • разликује типове подземних вода, • зна извршити валоризацију подземних вода, • издваја географске просторе карактеристичне за поједине типове подземних вода и објашњава њихов постанак, • свјестан је значаја и рационалног управљања експлоатацијом подземних вода. <p>6.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • објашњава како се формира ријечни ток, • разликује елементе ријечног тока, • анализира и упоређује различите ријечне токове, • зна шта је ријечни систем и слив, • зна како се формира ријечна мрежа, • уочава на карти развође и вододјелнице, • доводи у везу карактеристике ријечног тока и слива с геолошком грађом. <p>6.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује водостај, водостање и протицај и зна како се формирају, • објашњава и разумије везу између климатских елемената и водостаја, • разумије значај праћења водостаја, • зна начине човјековог дјеловања на контролу протицаја и изливања вода, • зна како се формира режим вода и од чега зависи, • има изграђену свијест о водама као ресурсу неопходном за човјеков опстанак и потреби заштите. <p>6.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна како се формирају језера, • разликује типове језера, наводи примјере, • врши упоређивања по карактеристикама, 	<p>6.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • копнене воде и њихове основне карактеристике, • размјештај, подјела и значај копнених вода, • начин постанка вода на копну и фактори њиховог размјештаја, • значај копнених вода, • угроженост и заштита вода. <p>6.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • подземне воде, • класификација подземних вода по јачини издани, • образовање подземних вода, • типови подземних вода, њихове карактеристике и привредни значај, • термоминералне воде, • заштита подземних вода. <p>6.7.</p> <ul style="list-style-type: none"> • најзначајније површинске воде, тј. ријеке, • начин формирања ријечног тока, • елементи ријечног тока, • ријечни систем, слив и мрежа, • веза између геолошке грађе и карактеристика ријечног слива, • привредни значај. <p>6.8.</p> <ul style="list-style-type: none"> • основне хидролошке карактеристике ријека, • водостај, водостање и протицај, • веза између климатских елемената и водостаја, • начин и значај праћења водостаја, • веза између климатских типова и режима вода, • значај водотока, • заштита вода и њихова рационална експлоатација, • најзначајније водене саобраћајнице и ријеке с највећим хидроенергетским потенцијалом. 	<p>Физика</p> <p>6.6. Хемија, Физика</p>
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • зна како настају депресије и криптодепресије, • уочава значај живог свијета језера, • уочава привредни значај језера (саобраћајни, привредни, туристички), • доводи у везу тип језера и његову географску валоризацију, • развија свијест о потреби заштите језера. <p>6.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна како се формира лед на копну и његов географски размјештај, • доводи у везу снијежну границу и распрострањеност биљног и животињског свијета, • објашњава како се формирају лавине, • разликује типове ледника и упоређује их, • повезује утицај глацијације на формирање рељефа, • развија свијест о значају ледника као резерве слатке воде и ледника као фактора у регулацији климатских промјена и нивоа свјетског мора. 	<p>6.9.</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес настанка језера, • генетска класификација, • основне карактеристике појединих типова језера, примјери, • живи свијет језера, • привредни значај и заштита. <p>6.10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирање леда на копну, • веза између климатских карактеристика и формирања леда, • подјела ледника, • географски размјештај леда на копну, • значај ледника (климатски, извор слатке воде). 	
--	--	--

Тема 7. Биосфера и педосфера – 5 наставних часова

Педолошки покривач формирање, типови тла и заштита.

Утицај природних и друштвених фактора на географски размјештај биљног и животињског свијета.

Распрострањење биљних заједница и животињског свијета на Земљи.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>7.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна процес настанка тла, • зна класификовати тла и повезати их с биоклиматским заједницама, • врши упоређивања тла, • зна карактеристике појединих врста тла, • изграђује свијест о тлу као природном ресурсу, • уочава деградацију тла, • зна методе и поступке заштите и побољшање квалитета тла. <p>7.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна одредити границе биосфере, • зна извршити подјелу биљног и животињског свијета, • доводи у везу природне услове с 	<p>7.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • формирање тла, • класификација тла, • веза између карактеристика земљишта и биљне заједнице, • значај тла у производњи хране, • деградација земљишта, • начини побољшања земљишта. <p>7.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • појам и границе биосфере, • подјела биосфере на биотопе (копнени, водени и 	<p>7.1.</p> <p>Биологија, Хемија</p> <p>7.2.</p> <p>Биологија</p>

<p>распрострањењем биљног и животињског свијета, • разумије и анализира утицај друштвених фактора на распрострањење биљног и животињског свијета. 7.3. • доводи у везу рељеф и климатски појас с вегетацијским појасевима, • уочава везу између размјештаја биљног и животињског свијета са насељеношћу на Земљи, • упознат је с позитивним и негативним посљедицама човјековог дјеловања на распрострањеност биљног и животињског свијета, • изграђује свијест о потреби заштите биљног и животињског свијета.</p>	<p>ваздушни), • утицај природних фактора на распрострањење биљног и животињског свијета, • утицај човјека на распрострањење биљног и животињског свијета. 7.3. • биљне заједнице и њихово географско распрострањење, • вертикална и хоризонтална подјела биљних заједница, • значај биљног и животињског свијета и њихова угрожењеност, • одговорно дјеловање.</p>	<p>7.3. Биологија, Хемија</p>
---	---	---

Тема 8. Географске основе заштите животне средине – 4 наставна часа

Појам природне, географске и животне средине.

Угроженост геокомпоненти и елемената животне средине и њихова заштита.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>8.1. • разликује природну, географску и животну средину, • доводи у везу технолошки напредак и бројност популације с трансформацијом природне средине, • уочава промјене у свом окружењу.</p> <p>8.2. • препознаје активности и понашања који угрожавају животну средину, • зна објаснити утицај човјекових активности на животну средину уз примјере, • схвата важност заштите животне средине, • усваја и прихвата осјећај одговорности за очување животне средине у циљу осигурања одрживог развоја.</p>	<p>8.1. • појам природне, географске и животне средине, • трансформација природне средине, • колерација између технолошког развоја и повећања популације и степена трансформације природне средине, • измијењеност природних ареала. 8.2. • геокомпоненте, • фактори и актери нарушавању квалитета животне средине, • везе између човјековог дјеловања и стања животне средине, • геопростори са највећим степеном угрожености животне средине, • појединачна и колективна одговорност и обавеза заштите животне средине.</p>	<p>8.1. Биологија</p> <p>8.2. Биологија</p>

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСТОРИЈА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

- усвајање основних знања о историји као науци и наставном предмету;
- развијање способности разумијевања историјског времена, простора и употребе историјске литературе и терминологије;
- упознавање ученика са свим врстама историјских извора, као и са њиховом критичком процјеном;
- упознавање са значајним догађајима, процесима и личностима политичке, економске и културне историје, које су обиљежиле одређене историјске епохе;
- афирмисање садржаја из националне историје којима се остварује развој националног идентитета;
- развијање способности критичког и историјског мишљења и логичког закључивања;
- његовање демократских облика понашања, вјерске и националне толеранције;

- оспособљавање ученика за наставак школовања и процес цјеложивотног учења;

- оспособљавање ученика за спознају узрочно-посљедичних веза и вредновање извора;

- схватање садашњости као посљедице историјског развоја друштва;

- обликовање властитог аргументирана стајалишта и интерпретације, расправљање отворено и конструктивно те уважавање различите утемељене перспективе и перцепције о прошлости;

- разумијевање професионалнетиких норми и вриједносних аспеката повезаних с проучавањем историје на основу којих ученик обликује лични систем вриједности, ставова и увјерења;

- разумијевање важности очувања културе и историјске баштине као носиоца информација о прошлости.

Оперативни циљеви

Оперативни циљеви произилазе из општих циљева и усмјерени су на ученика. Показују шта ученик треба да научи, сазна, постигне и треба да уради.

Обједињују:

- 1) садржајне (појмови, принципи, законитости),
- 2) процесне циљеве (разне когнитивне и комуникацијске способности и компетенције),
- 3) служи као основа за дефинисање стандарда знања.

Предложене активности произилазе из постављених циљева и упућују на процесе и радње путем којих ученик остварује циљ.

Појмови које би ученици требало да усвоје као дио општег образовања и који чине основу за учење историје каснијих епоха (у наредним разредима).

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма

Тема: Увод у историју

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи значај историје у проучавању прошлости људског друштва; • схвати значај историје као науке и као наставног предмета; • препознаје историјске изворе и критички их процјењује; • објасни различите начине рачунања времена; • зна да изврши периодизацију прошлости људског друштва; • тумачи карактеристике друштвено-економских формација; • упознанај значајније помоћне историјске науке и схвати њихов однос са историјом; • примјењује стечено знање у односу према остацима материјалне културе. 	<p>Увод у историју: историја, праисторија, хронологија, ера, периодизација, цивилизација, историјски извори, култура, друштвено-економска формација (робовласништво, феудализам, капитализам, социјализам, комунизам) хералдика, нумизматика, палеографија, дипломатика, хришћанска и муслиманска ера.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализа историјских извора. Математика, физика, географија; • рачунање времена.

Тема: Праисторија – првобитна људска заједница

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни појам праисторије; • зна на основу чега је извршена подјела праисторије; • објасни како су природне и географске промјене утицале на развој човјека; • опише живот људи у праисторији; • да разликује друштвене заједнице настале у праисторији; • схвати значај проналаска ватре, метала и техничких проналазака који су унаприједили израду оруђа и оружја; • анализира услове у којима је дошло до појаве друштвене подјеле рада; 	<p>Праисторија: Камено и метално доба; првобитна људска заједница, палеолит, мезолит, неолит, матријархат, патријархат, анимизам, тотемизам, политеизам, монотеизам, фетишизам, род, племе, братство, класе, Лепенски вир, Старчевачка култура, Бутмирска култура; Крапинска шпиља, Хушњаково брдо, Вучедолска култура, Сопотска култура.</p>	<p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • умјетничко стваралаштво у доба праисторије; • археолошки локалитети.

<ul style="list-style-type: none"> • упозна разлоге за појаву првих вјеровања и потребе за изражавањем осећања путем умјетности; • упозна најстарије народе који су живели на Балкану; • препозна на карти најзначајнија археолошка налазишта на нашим просторима; • упозна сва археолошка налазишта каменог и металног доба на тлу свих држава бивше Југославије (Босна и Херцеговина, Србија, Хрватска, Словенија, Црна Гора и Сјеверна Македонија). 		
--	--	--

Тема: Стари исток

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе подручја и ријеке око којих су настале прве високо развијене цивилизације; • објасни услове у којима су настале прве државе на подручју Старог истока; • схвати значај иригационог система за живот људи (на примјерима Египта и Месопотамије); • упозна по избору неку од држава Старог истока (Асирија, Персија, Хетити...); • препозна карактеристике источњачког ропства; • да познаје друштвену и државну структуру најстаријих држава; • опише начин живота различитих друштвених слојева; • наведе карактеристике привредног развоја древних цивилизација; • тумачи одредбе Хамурабијевог закона; • уочи значај религије у животу људи и њен утицај на културно стваралаштво првих цивилизација; • наведе најзначајније тековине културног стваралаштва раних 	<p>Стари исток:</p> <p>Египат, Месопотамија, Индија, Кина, цивилизација, источњачка деспотија, иригациони систем, нома, катаракта, пирамида, мастаба, балсамовање, мумија, хијероглифи, пиктографско, клинасто и фонетско писмо, Хамурабијев закон, фараон.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прва писма, почеци писмености, епови. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класе, касте, државно и друштвено уређење, друштвено- економске формације, закони. <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познати филозофи и развој филозофске мисли. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • облици државног и друштвеног уређења, први закони. <p>Математика, географија, екологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познати математичари, физичари, астрономи, научници о природи. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • египатска умјетност (архитектура, вајарство, сликарство); • археолошки локалитети; • културно историјски споменици.

цивилизација.		
---------------	--	--

Тема: Стара Грчка

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> опише природно-географске услове грчких области; разликује најстарије периоде грчке историје; <ul style="list-style-type: none"> познаје тековине критско-микенске културе; објасни живот старих Грка у Хомерово доба; <ul style="list-style-type: none"> наведе узроке, правце и посљедице грчке колонизације; објасни организацију и функционисање полиса; <ul style="list-style-type: none"> уозна карактеристике грчке религије; познаје основне карактеристике друштвеног и државног уређења Атине; <ul style="list-style-type: none"> познаје основне карактеристике друштвеног и државног уређења Спарте; процијени значај заједничке борбе Грка за слободу; <ul style="list-style-type: none"> наведе узроке, најзначајније битке и посљедице грчко-персијских ратова; вреднује „златно Периклово доба“; наведе узроке Пелопонеског рата и схватиште тност унутар грчких сукоба; <ul style="list-style-type: none"> уозна нај већа културна достигнућа Грка у књижевности, науци и филозофији; опише успон македонске државе, на карти уочи просторна станка империје Александра Македонског, уочи вријеме настанка, величину и значај; <ul style="list-style-type: none"> анализира организацију хеленистичких монархија након смрти Александра 	<p>Стара Грчка: Крит, Микена, херојско доба, полис, Атина, Спарта, таласо кратија, Тројански рат, базилеус, полис, колонизација, хеленизација, Лаконија, спартијати, периојечи, хелоти, олигархија, герузија, апела, ефори, спартанско васпитање, еупатриди, демос, архонти, ареопаг, даконски, еклесија, тиранија, Делски савез, Атински поморски савез, форос, Партедон, панхеленизам, хегемонија, антропоморфизам, панатенејске свечаности, дорски, јонски и коринтски стил, курсоси, коре, каријатиде, Александар Македонски: македонска фаланга, Филипике, хеленистичке монархије, сатрапије, мозаик, Александријска библиотека,</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> епови (Хомер – Илијада и Одисеја), грчке трагедије, митови, легенде, развој говорништва. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> класе, државно и друштвено уређење, друштвено-економске формације, закони. <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> познати мислиоци антике и развој филозофске мисли. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> облици државног и друштвеног уређења, први закони и уставни, људска права. <p>Математика, географија, екологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> познати математичари, физичари, астрономи, научници о природи. <p>Ликовна и музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> грчка умјетност (архитектура, вајарство, сликарство); <ul style="list-style-type: none"> археолошки локалитети; културно-историјски споменици.

<p>Македонског;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе најзначајнија достигнућа хеленистичке културе. • познаје Грчку колонизацију на Источној обали Јадрана (Исса, Пхарос, Коркура...) 		
--	--	--

Тема: Стари Рим

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије географске особености Апенинског полуострва; • опише настанак града Рима; • објасни структуру и организацију римског друштва и државе у доба краљева; • познаје основна обиљежја римског друштва и државе у доба републике; • опише римску војску и појасни њену улогу и значај у ширењу римске државе; анализира посљедице римских освајања; • разумије суштину аграрно-социјалних реформи, војних реформи и опише положај робова у Риму; • утврди узроке пропадања римске републике и уочи услове у којима је дошло до успостављања монархије; • објасни карактеристике друштвеног и државног уређења у доба царства; • опише свакодневни живот различитих слојева римског друштва; • уочи на карти границе царства у периоду највећег успона; • анализира узроке привредне и друштвене кризе царства; • уочи правце сеоба, подјеле и пропасти Западног Римског царства; • наведе основна обиљежја римске религије и опише друштвену и духовну подлогу хришћанства; 	<p>Римска цивилизација, краљевство, република, царство, патрицији, плебејци, Сенат, Закони 12 таблица, народни трибуни, нобили, магистрати, конзули, претори, квестори, цензори, диктатор, комиције, Пунски ратови, романизација, латифундије, пролетери, аграрна реформа проскрипције, тријумвират, пенати, лари, мани, лемури, анали, инсуле, форум, амфитеатар, терме, провинције, едикт, колони, тетрархија, анона, Колосеум, аквадукт, славолуци, јеванђеље, апостоли, васељенски сабор, вандализам, Илири, Келти, Трачани, легија, центурија, вето, тријумф, оптимат, популар, принцепс, понтифик, катакомбе.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • писма старих Римљана, извори из дјела римских писаца, развој говорништва. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класе, државно и друштвено уређење, друштвено- економске формације, закони, извори римског права. <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познати мислиоци антике и развој филозофске мисли. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • облици државног и друштвеног уређења, први закони и уставни, људска права. <p>Математика, географија: - познати математичари, физичари, астрономи.</p> <p>Ликовна и музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • римска умјетност (архитектура, вајарство, сликарство); • археолошки локалитети; • културно- историјски споменици.

<ul style="list-style-type: none"> • препозна специфичности римске културе и наведе највеће домете Римљана у области права, књижевности, историографије, умјетности; • процијени значај римске културе за савремени свијет; • се упозна с илирским племенима и римско-илирским ратовима (Теута) • наведе најзначајније остатке римске културе на Балкану; 		

Дидактичка упуства и препоруке

У припреми за реализацију наставе историје потребно је извршити глобално и оперативно планирање. Потребно је, такође, у реализацији наставе предвидјети примјену различитих метода и облика рада и коришћење одговарајућих наставних средстава. Избор наставних метода треба ускладити са садржајем програма, менталним узрастом ученика, њиховим знањима и инетересовањима, као и условима у којима се настава историје реализује. Потребно је, такође, анимирати и подстицати ученике на самостално извођење заључака, вођење разговора, коришћење и анализу историјских извора, историјских карата, шема, графикона и материјала које могу пронаћи на интернету. Одређен број часова, обавезно планирати за посјете музејима, архивима, археолошким локалитетима или посјетама културно-историјским споменицима. Наставу историје освјежити занимљивостима из живота значајних личности из прошлости.

ОКВИРНИ ПЛАН РАДА ЗА ПРВИ РАЗРЕД

1. Историја као наука и наставни предмет
2. Историјски извори, рачунање времена и периодизација прошлости
3. Живот људи у каменом добу
4. Живот људи у металном добу
5. Праисторијска налазишта и културе на централном Балкану
6. Опште одлике историје Старог истока, државе Месопотамије - Сумер и Акад
7. Персијско царство
8. Феникија и Палестина
9. Египат – Старо, Средње и Ново царство
10. Писменост, култура и право народа Старог истока, религија и свакодневни живот народа Старог истока
11. Древна Индија
12. Древна Кина
13. Најстарија историја Грчке – егејски свет и минојски Крит
14. Најстарија историја Грчке, Хомерско доба – микенска Грчка и Тројански рат
15. Настанак полиса и грчка колонизација – ахајско доба
16. Спарта – особености уређења и живота
17. Атина – друштвено и државно уређење
18. Атинско законодавство (Дракон, Пизистрат, Солон и Клистен)
19. Грчко-персијски ратови (499–449. год. п.н.е.)
20. Атина у Периклово доба, Пелопонески рат (431–404. год. п.н.е.)
21. Култура и свакодневни живот старих Грка –религија, митологија и умјетност
22. Криза полиса и успон Македоније
23. Освајања Александра Великог и хеленистичке монархије

24. Хеленистичка култура
25. Најстарија историја Рима – доба краљева
26. Доба републике – оснивање републике, друштвено и државно уређење
27. Римска освајања у Италији
28. Римска освајања у Средоземљу – пунски ратови
29. Римска освајања у Средоземљу – ратови с хеленистичким монархијама
30. Криза римске републике реформе браће Грах
31. Криза римске републике и почетак грађанских ратова
32. Први и Други тријумвират
33. Августов принципат
34. Римско царство у I вијеку.
35. Римско царство у II и III вијеку.
36. Доминат – реформе Диоклецијана и Константина
37. Римска култура и религија
38. Појава и ширење хришћанства
39. Римске провинције на Балканском полуострву
40. Подјела Римског царства, опадање и пропаст Западног римског царства
41. Сеоба народа и стварање варварских држава на западу

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЛИКОВНА КУЛТУРА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1

Годишњи број наставних часова: 35

Општи и посебни циљеви програма

Надоградња теоретских и практичних знања из ликовне културе стечених у основној школи.

Упознавање различитих ликовних области кроз вријеме и простор.

Савладавање ликовног језика.

Ликовно описмењавање (разумијевање и изражавање, вредновање и пројектни рад).

Подизање естетског нивоа ликовне и опште културе ученика/ца.

Програм је развијен с намјером да:

- пружи преглед и распрострањеност умјетничких стилова,
- пружи спознају општих и појединих историјских стилова,
- изоштри осјетљивост за културно-умјетничко наслеђе, а тиме и вредновање, чување и заштиту,
- утиче на формирање свијести код ученика о универзалности умјетничког језика,
- оспособљава за самостално доживљавање, разумијевање и тумачење умјетности,
- подстиче мисаоне активности и развијање креативности.

Наставне јединице с оквирним бројем наставних часова:

Упознавање ученика с Наставним планом и програмом 1 наставни час.

Праисторијска умјетност 2 наставна часа.

Вјежбе цртања 1 наставни час.

Египатска умјетност 4 наставна часа.

Понављање и утврђивање градива 1 наставни час.

Месопотамске цивилизације и Персија 2 наставна часа.

Вјежбе, стилске карактеристике египатске и месопотамске умјетности 1 наставни час.

Умјетност егејског подручја (Киклади, Крета, Микена) 1 наставни час.

Понављање и утврђивање градива 1 наставни час.

Систематизација градива и приједлог закључних оцјена 1 наставни час.

Античка грчка умјетност и хеленизам 4 наставних часова.

Вјежбе, принципи античке грчке умјетности 1 наставни час.

Понављање и утврђивање градива 1 наставни час.

Етрурска умјетност 1 наставни час.

Античка римска умјетност 3 наставна часа.

Понављање и утврђивање градива 1 наставни час.

Касноантичка и ранохришћанска умјетност 1 наставни час.

Бизант 1 наставни час.

Исламска умјетност 1 наставни час.

Рани средњи вијек и предроманика 1 наставни час.

Романика 1 наставни час.

Готика 1 наставни час.

Вјежбе цртања 1 наставни час.

Понављање и утврђивање градива 1 час.

Систематизација градива и приједлог закључних оцјена 1 наставни час.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Теме:

- шта је умјетност,
- умјетност у простору и времену,
- умјетност и друштво,
- ликовна умјетност (појам, значај, основни елементи визуалног језика, начела и принципи ликовног обликовања, композиција),
- ликовне технике.

Ликовна дјела и споменици културе

Теме: праисторијска умјетност, умјетност древних цивилизација, античка умјетност средњовјековна умјетност, исламска умјетност

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелације са другим наставним предметима
<p>Јединица 1.</p> <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -схвати духовне вриједности и карактеристике старог вијека, -зна сакралне и профане споменике културе тог доба. 	<p>Јединица 1.</p> <p>Праисторија, друштвени услови, почеци умјетности.</p> <p>Египат, Месопотамија, Персија, Киклади, Крета, Микена.</p>	<p>Јединица 1.</p> <p>Српски језик и књижевност, Историја, Географија, Музичка култура</p>
<p>Јединица 2.</p> <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -схвати основе европске културе (филозофије, књижевности и умјетности), -схвати грчку, хеленистичку, етрурску и римску културу и умјетност, -зна дјела великих умјетника тог доба. 	<p>Јединица 2.</p> <p>Култура и умјетност античке Грчке.</p> <p>Хеленизам.</p> <p>Етрурска умјетност и култура.</p> <p>Римска култура.</p>	
<p>Јединица 3.</p> <p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -схвати утицај појаве монотеистичких религија на ликовну умјетност, -упозна основе карактеристике сакралних објеката (храм, црква, џамија), -запамти најпознатија остварења хришћанске и исламске умјетности. 	<p>Јединица 3</p> <p>Касноантичка и ранохришћанска умјетност</p> <p>Бизант</p> <p>Исламска умјетност</p>	
<p>Јединица 4.</p> <p>Ученик ће бити спличностн да:</p>	<p>Јединица 4.</p> <p>Средњовјековно поимање умјетности.</p>	

<p>-уозна умјетност средњег вијека и схвати прилике у којима је настала срењовјековна умјетност и култура, -да схвати утицај монотеистичких религија на ликовну умјетност.</p>	<p>Хришћанство као нова религија. Ранохришћанска умјетност. Средњовјековна умјетност на западу (рани средњи вијек, предроманика, романика и готика).</p>	
--	--	--

Унутар предвиђеног наставног садржаја неопходно је укључити и вјежбе креативног изражавања, које се односе на наставне јединице, а осмишљене су као помоћ ученицима да кроз самостални рад освијесте основне принципе ликовног обликовања, композицијска правила и стилске карактеристике поједине епохе, цивилизације или индивидуалног умјетничког дјела.

Дидактичка упутства и препоруке

Реализација садржаја

Примањем/учењем – омогућавање ученицима да стичу знања из области ликовне културе; савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медија и упознавање законитости и елемената ликовног језика.

Давањем/стварањем - подстицање ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и стварају резултате (увијек на вишем нивоу култивирања и јачања ликовне осјетљивости).

Примарни циљ ликовног образовања је откривање и упознавање комплексне визуалне и ликовне културе (чине је системи стваралаштва и системи кориштења).

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МУЗИЧКА КУЛТУРА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

ОПШТИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

Циљ наставе предмета Музичка култура је да подстицањем, стварањем и даљим његовањем интересовања, навика и потреба за слушањем и репродукцијом вриједних музичких остварења развија, на првом мјесту, код ученика љубав према музици, музичкој умјетности и умјетности уопште. Такође, циљ је да код ученика развија креативне и интелектуалне способности, да правилним његовањем музичког укуса доприноси њиховом естетском и хуманом развоју као и подизању нивоа њиховог музичког образовања и опште културе.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА СУ ДА

- упозна ученика са изражајним средствима музичке умјетности и са основним карактеристикама музике различитих стилова и жанрова,
- упозна ученика, кроз слушање и активно музицирање (пјевање/свирање), са највреднијим дјелима музичке умјетности композиторима,
- развија способности за заједничко извођење (пјевање/свирање/плесање) одабраних примјера из дјела свјетске и домаће литературе,
- кроз слушање музике код ученика развија способност слушне концентрације, перцепције и рецепције,
- се ствара и развија код ученика навика да слуша вриједна музичка дјела, изграђује позитиван став према музичкој умјетности, прати музички живот и формира сопствене дискотеке (фонотеке),
- обогаћује и оплемењује емоционални живот ученика,
- васпитава ученика у његовању патриотизама, хуманизма и интернационализма,
- правилним његовањем музичког укуса развија код ученика способност за процјену умјетничке вриједности, тј. да кроз успостављање и усвајање вриједносних мјерила за критичко и естетско процјењивање музике створи компетентног корисника музичке културе,
- даље упознаје ученика са изражајним средствима музичке умјетности ради бољег разумјевања музике и музичког дјела,
- континуирано развија музичке способности, музикалност, слух, општу и музичку интелигенцију, музичку меморију и креативност,
- прошири знање ученика о основним музичко-теоријским појмовима,
- упозна ученика са различитим професијама у области музике,

- његује хорско и оркестарско музицирање у школи,
- указује на везу музичке културе са садржајима других наставних предмета

Тема: Репетитум градива из предходних разреда:

Подсјећање на наставни садржај деветог разреда

1. Постанак музике, музика првобитне друштвене заједнице
2. Музичка умјетност старог вијека
3. Музика у античкој Грчкој.

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна да наведе изражајна средства музичке умјетности, -зна да објасни појам стила и хронологију развоја музичке умјетности, -разликује жанрове у музици, -зна да вербално опише основне карактеристике музике првих цивилизација; грчке умјетности и њен утицај на развој култура других народа, -зна да опише основне карактеристике грчке умјетности. 	<p>Музичка изражајна средства. Стилске епохе. Врсте и жанрови музике (репетиторијум градива из основне школе).</p> <p>Музика првих цивилизација.</p> <p>Грчка умјетност. Грчка трагедија. Римска умјетност.</p>	<p>Ликовна култура, Историја, Географија</p> <p>Историја, Географија, Ликовна култура, Српски језик и књижевност</p> <p>Историја, Географија, Ликовна култура, Српски језик и књижевност</p>

Тема: Средњи вијек:

1. Музика умјетности средњег вијека (једногласје)
2. Вишегласна музика средњег вијека
3. Развој музичке теорије и нотације

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна да наведе основне облике и карактеристике свјетовне музике средњег вијека и зна да активно учествује у заједничкој репродукцији музичких примјера обрађених на часу, -зна да наведе основне карактеристике грегоријанског пјевања и наведе ране облике вишегласја, 	<p>Развој једногласног пјевања-псалмодичко, мелизматичко пјевање, Грегоријански корал, миса.</p> <p>Грегоријански корал и рани облици вишегласја. Слушање музике: Gustate et videte (псалам 33), грегоријански корал Енигма – Sadeness Part I; Gregorian - Send</p>	<p>Историја, Ликовна култура, Српски језик и књижевност</p> <p>Историја, Ликовна култура, Српски језик и књижевност</p>

-зна да наведе појмове о нотацији и њеном напредовању кроз вијекове.	me an Angel. Прве љествице, појава неума, линијски систем, модална нотација, мензурална нотација, бијела нотација.	Историја, Ликовна култура, Српски језик и књижевност
--	---	---

Тема: Ренесанса:

1. Ренесанса у музичкој умјетности. Арс-нова.
2. Ренесанса на сјеверу Европе.
3. Италија у XVI вијеку

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -буде спличностн да препозна примјере ренесансне музике и опише њене главне карактеристике, -зна да наведе и опише прве облике вишегласја у западноевропској музици, -зна да наведе имена најпознатијих ренесансних композитора и њихова најзначајнија дјела, -зна да наведе и препозна аудитивно и визуелно инструменте ренесансе, -зна да наведе најзначајније представнике ренесансе са јужнословенских простора, -умије да активно учествује у заједничкој репродукцији обрађених музичких примјера. 	<p>Карктеристике епохе: Друштвене карактеристике Антички узор Стил у умјетности</p> <p>Развој вишегласја • полифонија, мотет, миса • свјетовна музика: мадригал, балада, каћа, појава монодије. Слушање музике: • Гијом де Машо: Месе де Ностре Даме, Курие • Гијом Дифај: Курие из Мисе L'homme armé • Јакоб Галус: Ecce quomodo moritur iustu.s</p> <p>Ђ. П. да Палестрина и О. ди Ласо; двохорски стил, Слушање музике: • Палестрина: Missa papae Marcelli, Курие • Ласо: а) Matona mia cara Инструментална музика (оргуље, лаута и ренесансни облици виола), Фрањо Босанац, Андреја Мотовуњанин, • Пјевање једне коледарске пјесме</p>	<p>Ликовна култура, Историја.</p> <p>Ликовна култура, Историја</p> <p>Ликовна култура и Историја</p>

Тема: Барок:

- Музичка умјетност у доба барока
- Постанак опере (XVII вијека) - Италија
- Француска, Енглеска и Њемачка опера
- Инструментална музика (А. Вивалди)
- Џ.Ф. Хендл - животне околности и старалаштво и Ј.С. Бах - животне околности и старалаштво

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>-зна да препозна барокну музику и наведе основне карактеристике барокног музичког стила,</p> <p>-зна да дефинише појам опере, наведе њене основне карактеристике и наброји најистакнутије представнике опере 17. вијека,</p> <p>-зна да препозна примјере музике Ж.Ф. Рамоа, Х. Персла, Х. Шица слушане на часу и направи поређење између њиховог стваралаштва,</p> <p>-да наведе и опише најзначајније инструменте барока,</p> <p>Зна да препозна примјере музике Г. Ф. Хендла и Ј. С. Баха слушане на часу и направи поређење између њиховог стваралаштва.</p>	<p>Карактеристике барокног стила:</p> <ul style="list-style-type: none"> • периодизација • друштвене одлике • стилске одлике: жанрови, музички облици, музички језик • однос између барокног сликарства и барокне музике <p>Настанак прве опере, њен развој и најистакнутији представници у 17. вијеку: К. Монтеверди, Ђ.Б. Лили, Х. Персл. Слушање музике: К. Монтеверди – Орфејева пјесма (II чин опере Орфеј).</p> <p>Најистакнутији представници опере у Њемачкој, Француској и Енглеској - „Књегиња од Наваре“ - „Дидона и Енеј“</p> <p>Развој инструменталне музике (гудачки, дувачки Инструменти са диркама), музички облици и најважнији представници: А. Корели, А. Вивалди, Ђ. Тартини Слушање музике: • А. Вивалди: Годишња доба (став из концерта по избору) • Ђ. Тартини – Соната ге-мол „Ђавољи трилер“ (Итзхак Перлман: Ванеса Ме) • Т. Албинони - Адађио - Yngwie Malmsteen • Филм: Црвена виолина</p> <p>Највећи композитори прве половине XVIII вијека: Г. Ф. Хендл и Ј. С. Бах Слушање музике: Г. Ф. Хендл: Музика на води (одломак) Музика за ватромет - Увертира Хор Алелуја из ораторијума Месија Ј. С. Бах: Токата у де-молу. Бадинера из Друге оркестарске свите Арија тенора са хором из Пасије по Матеју Концерт за две виолине у демолу, I став, Соната за соло виолину бр. 1 ге-мол</p>	<p>Ликовна култура, Историја, Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Историја</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Ликовна култура</p>

Тема: Предкласика и класика:

1. Музика умјетности у доба класике
2. Ф.Ј. Хајдн - животне околности и стваралаштво
3. В.А. Моцарт - животне околности и стваралаштво
4. Л. Ван Бетовен - животне околности и стваралаштво

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>-зна да препозна музику преткласике и наведе и опише његове основне карактеристике,</p> <p>-зна да препозна слушане примјере дјела Хајдна и наведе најпознатија,</p> <p>-зна да препозна слушане примјере дјела Моцарта и наведе најпознатија,</p> <p>-зна да препозна слушане примјере музике Л. ван Бетовена и наведе његова најпознатија музичка дјела.</p>	<p>Основне карактеристике преткласицизма и њени представници: Ј. В. Штамиц, К. Ф. Бах, Ј. К. Бах, Ј. Кванц, Л. Бокерини и М. Клементи. Слушање музике: К. Ф. Е. Бах – Трио Ге-дур, за флауту, виолу и клавир, Адађио</p> <p>Ф. Ј. Хајдн – симфонија и камерна музика Слушање музике: Ј. Хајдн: Симфонија бр. 10 , Де-дур, први став</p> <p>В. А. Моцарт – инструментална музика (концерти, симфоније, камерна и клавирска музика). Слушање музике: Симфонија бр. 40, ге-мол, I став Соната КВ. 330, I став вокалноинструментална дјела (опера Чаробна фула). Слушање музике: В. А. Моцарт: Песма Папагена из опере “Чаробна фула” Арија Краљице ноћи из опере “Чаробна фула” Дует Папагена и Папагене из опере “Чаробна фула”.</p> <p>Л. ван Бетовен – камерна музика и концерти. Слушање музике: Гудачки квартет це-мол, оп.18 бр.4, I став Концерт за виолину, I став 7. Л. ван Бетовен – симфоније Слушање музике: IX симфонија, оп.125, уводни део IV става Пјевање “Оде радости” V симфонија у це-молу 8. Л. ван Бетовен – клавирска музика Слушање музике: Соната це-мол, оп.13, I став.</p>	<p>Ликовна култура, Историја, Географија, Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура, Историја</p> <p>Ликовна култура, Историја</p> <p>Ликовна култура, Историја</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

Настава музичке културе реализује се на основним дидактичким принципима и требало би да представља активност која ничим не оптерећује ученике.

Користити различите наставне методе.

Приликом обраде тема обавезно користити очигледна наставна средства (дидактичке илустрације, образовну технологију и информационо комуникационе технологије) и увијек их повезивати са слушним примјерима и извођачком праксом.

Активно учествовање ученика у репродукцији музике, код ученика развија и одређене музичке али и опште когнитивне способности, појачава сензибилност за музику и требало би да има и рекреативан učinak. У оваквим активностима важнији је сам процес од исхода учења.

Групним и појединачним пјевањем или свирањем развија се интересовање ученика за активно учествовање у музичком животу своје средине.

Сви садржаји који се остварују првенствено се базирају на доживљају музичког дјела, упознавању његовог ствараоца и карактеристикама стила или епохе којој дјело припада. Садржаји се реализују кроз слушање или репродукцију музичких примјера тј. директним доживљајем музичког дјела.

Наставничко усмено излагање треба да послужи као информација и инспирација за слушање музике када оно представља централни дио наставног часа (20 посто излагања, 60 посто слушања музичког дјела у фрагментима или у цјелини у зависности од примјера, и 20 посто закључивања, разговор са ученицима, понављање слушања одређених дјелова композиције или цјелине).

Музички примјери се слушају поступком активног слушања – задавањем одређених задатака прије самог слушања одређене композиције или њеног дијела. Послије слушања дјела треба подстицати ученике да изводе закључке који произилазе из доживљеног слушања музичког дјела.

Приликом слушања музике, радити на прожимању примјера из класичних стилова и жанрова који користе класични музички материјал за модерне обраде и извођење на савременим музичким инструментима. Радити на компарацији између музичких примјера који се налазе у различитим стиливима и жанровима.

Примјери су илустрацијски и не морају се слушати у цјелини, али се слушање у цјелини препоручује, ако то раположиво вријеме допушта, како би ученици могли да доживе цјелину и схвате музичку форму. Свако дјело које се слуша требало би поновити у току васпитно-образовног процеса више пута и са новим задацима.

У програму је наведен шири дијапазон музичких дјела. Дакле, наведени музички примјери представљају одређену базу и сугестије за наставника, који има могућност избора музичких дјела. Важно је истаћи, да наставник, уколико у кабинету поседује савремене информационе технологије, користи их и за „гледање“ музике путем интернет сервиса за размјену видео садржаја, и на тај начин мотивише и заинтересује ученике да сами код својих кућа преслушају (*прегледају*) музичке примјере обрађене на наставном часу и препоручене од стране наставника, али и примјере из умјетничке музике које сами пронађу.

Музички инструменти се упознају кроз слушање одговарајућих музичких примјера. Приказати употребу инструмента у различитим жанровима и стиливима, уколико је присутан у више њих. Значајне карактеристике звука и техничке могућности инструмента приказати кроз аудио или аудио-видео примјере.

Пјесме се уче и пјевају по слуху и из нотног текста. Научене пјесме пјевати тако да се гледају ноте, ради повезивања нотне слике са кретањем мелодије. Вербално знање о музичким врстама, облицима и музичкотеоријским појмовима не треба да иде даље од онога што се може слухом открити на датом музичком примјеру.

Постигнућа ученика провјеравати уз употребу музичких примјера, вербално или кроз одређене

квизове, тестове као и писане радове у виду кооперативног учења. Активно учествовање у репродукцији музике не треба оцјењивати.

Наставник треба да перманентно ради на подизању нивоа образовања ученика из области музичке и опште културе.

Ученике треба усмјеравати и водити на концерте умјетничке музике, традиционалне, али и на наступе квалитетних џез, поп и рок ансамбала. Такође, пожељно је организовати посјете музичким институцијама и културно-умјетничким друштвима гдје се остварују директни контакти са музиком, музичарима и музичким инструментима. Са истом сврхом, препоручује се довођење професионалних музичара, али и квалитетних музичких аматера на часове музичке културе.

Епоха се повезује са предметима сродних садржаја, на основу корелације, ради што бољег усвајања и разумијевања одређених појмова, силских карактеристика, итд.

Кроз обавезне ваннаставне активности и факултативни наставу могу се веома успјешно осмишљавати и организовати разноврсни видови музичких активности.

Програм наставе музичке културе је отворен, што даје могућност наставнику да уз обавезне садржаје сам креира одређени дио наставе узимајући у обзир жеље и могућности ученика.

Наставник може да ради на формирању хора и/или оркестра у гимназији. Ради на једногласним, двогласним и вишегласним композицијама домаћих и страних аутора. У немогућности формирања хора или оркестра формирати мање групе или камерне саставе (вокалне, инструменталне или вокално- инструменталне). Такође, кроз наведене ансамбле, поред рада на промоцији умјетничке музике треба радити и на очувању традиционалне музичке баштине народа БиХ.

КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА

- Ученик има свијест о значају музике у животу и потреби учења о музици и музицирања кроз читав живот и развој интереса и жеље за бављењем музиком која треба да постане трајна потреба.
- Ученик има развијен одређени степен критичког мишљења и става о квалитетној и естетски вриједној музици, те зна да критички и аргументовано образлаже свој суд; дискутује о одређеном музичком делу; рангира музичка дјела по сложености извођења; препоручи одређено квалитетно музичко дјело; подржи рад одређене музичке секције.
- Умије да стечена стваралачка искуства и искуства у слушању музике користи за процјену својих и других музичких дјела.
- Умије да испољи одређене естетске и емоционалне осјетљивости на квалитет музике.
- Ученик умије да активно учествује у заједничкој репродукцији музичких примјера; ученик је спличностн да покретом демонстрира одређене музичке садржаје; учествује у групном и заједничком плесању и игрању; преводи мелодијско-ритмичке музичке садржаје у ритмичке и обрнуто.
- Ученик зна да препозна и опише основне карактеристике историјско-стилских периода, музичких жанрова и народног стваралаштва; умије да поређа и наброји музичке стилове; умије да да примјер за одређени музички стил (и да класификује музичке примјере у одређене музичке жанрове и стилове).
- Зна да препозна теме из музичких дјела које је слушао или гледао на настави током школске године.
- Ученик је у стању да звучно и визуелно идентификује (или илуструје) одређени инструмент, групу инструмената, одређени састав и боју гласа; зна да идентификује фотографије истакнутих музичких умјетника.
- Ученик зна да препозна и разликује одређене изражајна средства и елементе музичке умјетности (тонски род, темпо, мјеру, увод, строфу, рефрен, динамику, музички облик).

- За одређену слику пронађе одговарајући примјер и обрнуто; правилно поређа понуђене дијелове слушане композиције.
- Анализом издвоји главне карактеристике одређеног музичког дјела (уочи солистички инструмент, музички облик) од понуђених мелодијско-ритмичких фраза направи композицију.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ СПОРТСКА КУЛТУРА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Циљ и задаци

Циљ је да ученици кроз разноврсне облике система физичког вјежбања, теоретског васпитања, образовања и напора мисли схвате смисао, вриједности и значај спонтаних и организованих кретно-игровних и спортских активности за свој физички раст и развој, здравље и радну способност, личну и друштвену срећу, тј. задовољство које им оно пружа. Дефинисани циљ структурно може се приказати у четири сегмента:

- програм - наставни садржај (разноврсне и систематске моторичке активности повезане са осталим васпитно-образовним подручјима),
- циљ - интенција (интегралан развој личности, ученика у когнитивном афективном и моторичком погледу),
- како - методика (учење моторичка знања, умијећа и способности),
- чему - ефекат (примјена у дневним и посебним условима живота и рада).

Задаци наставе су да ученици:

- заволе игру, кретање, вјежбање, спорт као средстава физичког васпитања,
- постигну хармоничан физички раст и развој, побољшају моторичке способности и правилно држање тијела,
- прошире хигијенске навике ради ефикасног унапређивања и чувања здравља, повећања отпорности организма на штетне утицаје савременог начина живота и рада и неповољне утицаје средине,
- усвоје одређена моторичка знања, умијећа и навике неопходне за ефикасно испуњење потреба јачања и очувања здравља, коришћења слободног времена за физичко васпитање и рјешавања свакодневних кретних захтјева,
- подстичу, активирају и самопотврђују скривене способности и моторичке надарености за интегрално усавршавање у кретно-игровним и спортским активностима.

Оперативни задаци од I до IV разреда

- подстицати даљи физички раст и развој младе личности даљим усавршавањем моторичких способности,
- испуњавање примарног биотичког мотива израженог потребом за кретањем, игром и надметањем,
- усавршавање (васпитање) моторичких способности, посебно: координације, експлозивне и опште снаге, издржљивости, гipкости, прецизности, равнотеже, спретности, брзине и осталих,
- развити зглобно-мишићну (кинестетичку) осјетљивост која се исказује самосталним управљањем кретања,
- повезати моторичке задатке у цјелину, без стварања крутих моторичких аутоматизама,
- задовољити потребе за афирмацијом, и подстицање тенденције процјењивања властитих способности уз васпитање самокритичности код дјеце,
- испуњавати потребе за групном и личном идентификацијом и сарадњом које у знатној мјери убрзавају процес социјализације омладине у организованом систему припрема за: игре, надметања, сусрете и дружења,
- развијати способности посматрања, доживљавања, (само)критике и стварања естетских вриједности (љепота покрета и обликовања кретања, кретно-игровне и спортске активности у свим просторима за вјежбање и у природи),

- указивати на потребу за стваралаштвом у два основна смјера: спортско-техничких достигнућа (индивидуални и колективни учинак) и естетском и ритмичком обликовању и доживљавању моторичких активности.

ПРЕГЛЕД ТЕМАТСКИХ ЦЈЕЛИНА	Број наставних часова
Атлетика	12 наставних часова
Одбојка	18 наставних часова
Вјежбе на справама и тлу и ритмика	12 наставних часова
Кошарка	16 наставних часова
Процјена физичког раста и васпитање моторичких способности	12 наставних часова

Напомена: У зависности од услова рада дозвољава се наставнику да изврши прерасподјелу фонда часова у оквиру спортских игара.

ТЕМА: АТЛЕТИКА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Унапређивање и очување здравља, физичке кондиције и менталног здравља.</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -се прилагоди разним оптерећењима, -овлада техником, тактиком трчања, с обзиром на своје и могућности других, -схвати природу скока, начина савлађивања препрека, <p>-унаприједи своје функционалне способности у савла- давању технике залет, одраз, лет, доскок,</p> <p>-прикаже технику бацања кугле, лоптице, копља, камена и сл.</p>	<p>Техника трчања до 80м и истрајног трчања (500 и 800м).</p> <p>Скок удаљ (згрчно, увинуће).</p> <p>Скок увис (опкорачно, леђно).</p> <p>Бацање кугле (О'Брајан) или бацање лоптице (из мјеста).</p> <p>Усавршавање моторичких способности примјеном атлетских дисциплина (с отпором).</p> <p>Могућности: крос трчање, у природи, вјежбе реакције, из разних положаја, штафете,</p> <p>тркачке вјежбе, с отпором, поскоци.</p>	<p>Биологија: урођене и стечене способности, функције система органа и органа.</p> <p>Закони физике и биомеханике.</p> <p>Праволинијска и криволинијска кретања.</p> <p>Психологија и мотивација постигнућа општин и спортских.</p> <p>Екологија и физичко васпитање.</p> <p>Комуникација и вјештина опхођења, филозофија, стил живота и васпитна филозофија. Показати практично технику, омогућити прије свега сарадњу па и (само)надметања као својеврсне начине мотивације.</p>

ТЕМА: ОДБОЈКА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Усавршавање моторичких способности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интеракције, сарадњом, вербалне, невербалне комуникације.</p> <p>Ученик ће бити спличностн да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -примијени горње горње и доње одбијање, мијењање мјеста, -примијени 1 од сервиса (тенис сервис, школски), -користи праву технику и у сарадњи са другим поштује правила игре, -провјери како да напредује у усвајању знања из одбојке, -развијати осјећај за мекоћу одигравања, популарност и предности одбојке, љубав према одбојци и анимацију за вјежбање у школи и код куће, -примијени смеч и блок, -развије интересовање и користи одбојку ван школе, убудуће и у спортско-рекреативне сврхе, -поштује супарника, вођу, правила игре, стиче културу навијања, развија колективност, контролу, одговорност и иницијативу. 	<p>Одбојкашки став.</p> <p>Горње одбијање (прстима).</p> <p>Доње одбијање – „чекићем“; доњим и горњим чекићем.</p> <p>Тенис (школски) сервис, бочни (евентуално бочни, лелујавац).</p> <p>Смеч и блок (појединачни и двојни).</p> <p>Системи игре у одбрани и нападу.</p> <p>Игра парова, тројки.</p> <p>Надметања парова, тројки.</p> <p>„Ко дуже“, с три додир, једном и свим усвојеним техникама и примјеном у разним комбинацијама.</p>	<p>Физика: облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације, кретање тијела.</p> <p>Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чула вестибуларног апарата.</p> <p>Биологија: брзина реакције.</p> <p>Став тијела, главе, руку и ногу.</p> <p>Комуникација и вјештина опхођења, филозофија живота и васпитна филозофија.</p> <p>Показивање технике, омогућити прије свега сарадњу.</p> <p>Појединачна и групна надметања као својеврсни начини мотивације.</p>

ТЕМА: ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Оспособљавање за самостално вјежбање, развијање ритма и љепоте покрета у простору и времену, васпитање воље.</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -састави и изведе вјежбу или састав од пет елемената, -усаврши технику извођења (љепота извођења), -овлада и усвоји више повезаних елемената, -савлада задану препреку/е, -самостално изведе вјежбу, -одигра народно коло и бар један од савремених плесова у пару, -изведе вјежбу с реквизитом (справом), -упражњавати вјежбе дисања током вјежбања, пазити на ставове, позе, полазне, завршне положаје, -вјежбе на справама изводи уз појачану пажњу, дисциплину, асистирање, чување и одговорност, -оспособити ђака за асистенцију један или у пару, -развијати дух сарадње љубави према спорту и фер такмичења. 	<p>Колут напријед, назад и варијанте.</p> <p>Премет странице („звјезда“).</p> <p>Став о шакама (премет, склопка).</p> <p>Прескок: згрчка, разношка, 110 цм.</p> <p>Греда (вратило).</p> <p>Вјежба с повезаним елементима.</p> <p>Ритмика (ж); с реквизитима, неколико повезаних елемената.</p> <p>Вјежбање с лоптом, вијачом, обручем, чуњевима...</p> <p>Народно коло и (ли) плес.</p> <p>Заинтересованим омогућити према условима додатне часове уз музику: аеробика, вјежбе обликовања плеса и сл. (уз огледало).</p> <p>Користити: слике, видео записе, књиге „АБЦ технике“ основних спортова у школи и игре забавног карактера.</p> <p>Све елементе извести лијевом и десном руком уз претходно знање у све три равни.</p>	<p>Физика: кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела, сила Земљине теже.</p> <p>Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чула и вестибуларног апарата.</p> <p>Естетика, стил, комбинаторика.</p>

ТЕМА: КОШАРКА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Унапређење позитивних социјалних интеракција, позитивне слике о себи, непосредан контакт с другима.</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -води лопту рукама без гледања у лопту (с ометањем пара), -правилно заузме основни кошаркашки став, финта додавања, шута, -додаје и хвата лопту; додаје и хвата лопту са ометањем, -правилно изводи слободна бацања, финта шута и шут преко пара и у скоку, -уважава супарника, правила, стиче културу навијања, -омогућити ученицима сарадњу, а надметање користити само као средство, а не циљ. 	<p>Вођење лијевом и десном руком.</p> <p>Основни став додавање и хватање лопте.</p> <p>Додавање и хватање без и са ометањем (у пару и тројкама).</p> <p>Кошаркашки двокорак (лијевом и десном без и са противником).</p> <p>Слободна бацања, финта шута, додавања, шут-скок, из трчања, скок-шут, шут изненађења и др.</p> <p>Дриблинзи: варком тијела, ролингом, протурањем лопте између ногу, иза леђа.</p> <p>Игра је добро дошла када се могу примјенити усвојени основни елементи.</p> <p>Игра "Баскет" (2:2; 3:3; 4:4, 5:5) са утврђеним задацима, и једноставним комбинацијама.</p>	<p>Физика: кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела, сила земљине теже, притисак, аеродинамика.</p> <p>Комбинаторика.</p> <p>Теорија игара.</p> <p>Логика.</p> <p>Енглески језик: слушање НБА лиге.</p> <p>Процес прераде информација.</p> <p>Контрола и перцепција: просторних, временских, техничких и динамичких инпута.</p>

ТЕМА: ПРОЦЈЕНА ФИЗИЧКОГ РАСТА И РАЗВОЈА И УСАВРШАВАЊЕ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Упознавање сопствених физичких, функционалних и психичких особина, врлина, упознавање црта своје личности и других.</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -мјери висину, масу тијела; процијени, ојача поједине моторне способности, -континуирано води лични картон физичког раста и развоја и усавршавања моторичких способности, -упозна своје слабости у развоју и способностима ради на свом побољшању, -јача издржљивост у снази, морално-вољни ниво, -правилно држи тијело, -усклађеност појединих дијелова тијела: контрола тијела и покрета "око-рука", "око-нога", -обучавати ученике у методологији процјене уписа резултата и анимирање за сопствено вођење дневника физичких способности и сл. 	<p>Тест: држања тијела.</p> <p>Мјерење висине и масе тијела.</p> <p>Експлозивна снага ногу (скок удаљ из мјеста).</p> <p>Општа снага бацање медицинке.</p> <p>Трчање 60 (Ж) 500 и (М) 800 м.</p> <p>Стартна и основна брзина.</p> <p>Снага руку и раменог појаса (издржај у згибу до 120с) и мјешовити згиб.</p> <p>Гипкост (дубоки претклон).</p> <p>Општа координација - одбијање лопте од зид.</p> <p>"Сам свој тренер" или вођење сопственог картона или дневника физичких активности и вјежби. Посебно упражњавати вј. дисања и током вјежбања пазити на ставове, позе, полазне и завршне положаје. Тестирање се изводи на почетку и на крају, а у наредним годинама само на крају школске године. Паралелно изводити програм тестирања и нпр. кошарке како се не би чекало на радним мјестима. Упис контролних провјера и резултата.</p>	<p>Примјена једног од метода процјене правилног држања тијела.</p> <p>У току процјене ових карактеристика.</p> <p>Примјена рачунара за податке добијене од ученика из Дневника рада.</p> <p>Анатомија, биологија људског тијела, култура исхране, основне хранљиве материје, минерали и витамини хигијена одјеће, челичење.</p> <p>Информатика.</p> <p>Математика просјечне вриједности, одстепена, графички прикази.</p> <p>Психологија.</p> <p>Хемија, Биохемија - метаболизам и катаболизам.</p>

Минимални образовни захтјеви у складу са наставним предметом:

Атлетика: трчање на 1000, 800, 100 и 50 м. за ученике; 800, 500, 100 и 50 м. за ученице; скок удаљ, увис и бацање кугле – на резултат.

Вјежбе на справама и тлу: ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок, једна справа у упору или једна справа у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок и греда, вратило и плесови (народни и модерни)

Изборни програм: Спортска игра

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНОГ ПРОГРАМА И ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПРОГРАМА ОД I ДО IV РАЗРЕДА

Спортска култура, с обзиром на задатак и улогу коју има на укупни **развој личности**, значајан је и интегралан дио васпитно-образовног рада школе.

Концепцију програма спортске културе карактерише настојање да ученик буде активна личност у смислу ослобођеног индивидуалитета и друштвености и да (п)остаје полазна тачка спортске културе која је у потпуности окренута њему, његовим индивидуалним садашњим и будућим потребама.

Развојем друштва и потреба у XXI вијеку спортска култура постаје свакодневна животна потреба ученика, која превазилази дидактичко-методички формализам. Нова концепција изискује више педагошке креативности наставника и више креативне изражајности, мисаоно-кретне експресије ученика и мотивације сваког ученика, посебно унутрашње, у овом процесу.

Циљ и задаци спортске културе произилазе из циља и задатака основног васпитања и образовања и полазна су основа нове концепције. Свакој школи остављено је да самостално, на приједлог стручног актива наставника спортске културе, пронађе најпогоднији модел којим ће реализовати програм спортске културе. При том треба имати у виду потребе и могућности ученика и просторне и остале услове који утичу на остваривање циља спортске културе.

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЈЕДИНИХ ТЕМАТСКИХ ПОДРУЧЈА

Садржаји програма спортске културе усмјерени су на три тематска подручја:

- усавршавање моторичких способности,
- спортско-техничко образовање и
- повезивање спортске културе са животом и радом

Усавршавање моторичких способности

Програмирање наставе врши наставник спортске културе према нивоу потенцијалних могућности школе и потреба сваког ученика. Да би се то остварило, ученици сваког одјељења се према могућностима дијеле у три "хомогене" групе, а наставник процјењује и предлаже вјежбе и дозира оптерећење (обим и интензитет) за сваку од ових група.

На сваком часу спортске културе дио времена се посвећује:

- усавршавању основних елемената физичке спремности: координације, снаге руку и раменог појаса, трбушних и леђних мишића, спретности, издржљивости, прецизности, равнотеже, виткости (флексибилности) и др.
- одржавању и култури правилног држања тијела у мировању и кретању.

Ради интензивнијег рада на наставном часу треба користити савремене и сложеније организационо дидактичко-методичке облике рада: врсте са допунским вјежбањем, кружно-

интервални рад, рад са и на станицама и др. Треба уводити и користити прилике повезивања вјежбања и музике на часу или ваннаставним активностима.

Повезивање спортске културе са животом и радом

Садржај овог тематског подручја предвиђа активности којима се спортска култура повезује с цјеложивотним учењем.

Ове активности се реализују дијелом кроз наставу спортске културе и зато је одвојен један циклус, а дијелом током школских радних дана.

Морају се користити и интензивније методе рада као што су: метод допунског вјежбања, кружноинтервални метод, метод станица тј. са и на станицама, полигон, кружни рад, циљани тренинг и сл. О томе се посебно води рачуна у спортским секцијама.

Програмирање врши наставник према стању физичког развоја и моторичких способности, потенцијалних могућности, потреба и интересовања ученика. Ученици се према способностима групишу у три и више група, наставник одређује вјежбе и дозира оптерећења за сваку групу.

Већа ефикасност наставе спортске културе може се постићи у условима када се ученици излажу дејству оптималних физиолошких оптерећења. Без интензивних физиолошких надражаја вјежбе неће изазвати промјене у организму. Потребно је давати такве дозе физиолошких оптерећења, надражаја које ће изазвати одређене позитивне промјене органских система и органа. За васпитање односно усавршавање моторичких способности у методе вјежбања, избор вјежби и организационе форме треба уносити новине. Посебну пажњу треба посветити примјени индивидуалног организационог облика вјежбања и методама унутрашње мотивације ученика.

У практичном раду веома је важно користити чешће допунске вјежбе (приликом било које врсте чекања током вјежбања), рад са врстама, током тестирања, полигон. Ради боље мотивације ученика, тиме и ефеката, треба организовати на часовима вјежбање уз музику.

Упоредо с практичним извођењем вјежбе наставник треба ученике да упознаје с њиховим значењем и функцијом (теоријско образовање и идејно-васпитни рад).

Кроз спортску културу треба радити више на етици (аксиологији) физичког вјежбања.

Постизање исхода учења

У исходима учења треба да водимо рачуна: о *избору* садржаја (средстава физичког вјежбања), *структури* садржаја и *начину методичке интерпретације* односно: наставним методама, наставним средствима, општим облицима рада, али и оним организационо сложенијим (дидактичко-методичким), вредновању и посебно евалуацији. Сви они заједно, ако су на вишем нивоу, доприносе квалитетнијим ефектима обучавања и претходно наведеним *тематским подручјима* у спортској култури. Исто тако исходи учења морају бити дефинисани као минимални и очекивани образовни захтјеви, а заступљени су у: наставним јединицама, наставним темама, цјелинама, предметном подручју, појединим разредима и на крају, нивоу школовања.

Праћење напретка и достигнућа ученика

Праћење напредовања ученика у физичким способностима се обавља сукцесивно у току цијеле школске године (нивоа школовања), а на основу методологије која предвиђа примјену јединствене батерије тестова.

За праћење физичког развоја и моторичких способности служи батерија тестова која обухвата:

-**за физички развој** (висина и маса тијела);

-**за брзину** (трчање 100 м или 50-60 м.);

-**за општу снагу** (бацање медицинке);

- за репетитивну снагу руку и раменог појаса (згибови и издржај);
- за експлозивну снагу ногу (скок удаљ из мјеста);
- за координацију (бацање и хватање, лопте у одређеном периоду);
- за издржљивост (трчање на 500м - жене и 800м (1000м) - мушкарци).

Процјена ових способности (карактеристика) се обавља на крају сваке наставне године (мај, јун). Постигнути резултати се вреднују на основу критеријума за процјену физичког развоја и моторичких способности дјече и омладине узраста од 7 до 19 год.

Резултати и постигнућа служе сваком појединцу да упоређује утврђено стање с ранијим и (пр)оцијени напредак. За праћење спортско-техничких достигнућа служе минимални образовни захтјеви на основу којих се, након процјене моторичких знања, вреднује постигнути исход учења. Резултати процјене, исхода учења служе наставницима спортске културе као основа за програмирање рада у наредном периоду, посебно за индивидуални приступ и одређивање радних задатака за сваког или групу ученика.

Праћење и оцјењивање се врши на основу стања и напретка моторичких способности, спортско-техничких достигнућа и повезивања спортске културе са животом и радом (односа према раду). При оцјењивању моторичких способности узима се у обзир ниво моторичких способности сваког појединца, остварен у току школске године (или школовања), према његовим индивидуалним могућностима. Спортско-техничка постигнућа се (пр)оцјењују утврђивањем обима и нивоа овладаности наставно-спортским садржајима, ниво усвојености, чак и једног спорта.

Извори за наставнике:

- Вишњић, Д., Јовановић, А. и Милетић, К., *Теорија и методика физичког васпитања*, ФСФВ, Београд, 2004.
- Хмјеловјец И. *Спортска гимнастика*, Универзитет у Сарајеву, Факултет за спорт.
- Илић, Д., Здански, И., Галић, М. *Основе дидактике физичког васпитања*, Комесграфика, Бањалука-Београд, 2009.
- Табаковић М. *Предиктивне вриједности антрополошких обиљежја у спортској гимнастици*.
- Јенсен Ерик, *Подучавање с мозгом на уму*, Едука, Педагошка раскршћа, Београд, 2013.
- Крсмановић, Б, Берковић, Л. *Теорија и методика физичког васпитања*, Универзитет у Новом Саду, ФФК, Нови Сад, 1999.
- Матић, М., Бокан. Б. *Општа теорија физичке културе*, ФСФВ, Београд, 2005.
- Бешевић М., *Тјелесни и здравствени васпитање од I до IV разреда средњих школа, Сарајево 1997.*
- Ђорђевић, В., *Школско физичко васпитање*, ФСФВ, Универзитет у Новом Саду 2012.
- други одобрени уџбеници за употребу од мјеродавних образовних власти.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА
ПРВИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

1. ТЕМА: СВЕТО ОТКРИВЕЊЕ

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи учења	Смјернице за наставнике
1.	Господ нам се јави	Ученик ће бити спличностн да: -објасни смисао и могућности богопознања, -појасни значај Господњег оваплоћења – доласка и мисије Спаситеља, -дефинише значај Светог предања и процијени улогу и значај Светога писма у животу Цркве, -објасни како се Бог открива у Старом, а како у Новом завјету, -процијени важност учешћа у светим тајнама, кроз које заједничаримо са Богом.	Наставне јединице се могу реализовати кроз коришћење различитих, па и савремених (иновативних) метода како би се ученици више активирали у раду и самосталније стицали знање.
2.	Свето предање и Свето писмо		
3.	Бог у откривењу Старог и Новог завјета		
4.	У заједници са Богом кроз свете тајне		

2. ТЕМА: ТАЈНА ЦРКВЕ

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи учења	Смјернице за наставнике
1.	Црква је остварење божанске љубави у заједници	Ученик ће бити спличностн да: -објасни значај Цркве као заједнице љубави Бога и човјека, -спозна Господа Исуса Христа као главу и оснивача Цркве, -дефинише учење Цркве о трећем лицу Свете тројице – Светом духу, -разумије настанак Цркве силаском Светог духа и објасни улогу свештенства и мирјана у Цркви, -дефинише како је црква једна и света и саборна и апостолска, -упозна живот ране Цркве и проблеме са којима су се први хришћани сусретали, -анализира развој Цркве кроз	Подстицати ученике да слободно исказују своја мишљења о наставној јединици која се реализује. У раду је потребно користити различита наставна средства како би се ученицима интересантније презентовали наставни садржаји.
2.	Исус Христос – глава Цркве		
3.	Дух свети потврђује Христову цркву		
4.	Својства Цркве		
5.	Рана хришћанска Црква		
6.	Црква Христова кроз вијекове		

		вијекове и да дефинише њену улогу у садашњем времену.	
--	--	---	--

3. ТЕМА: СВЕТЕ ТАЈНЕ И СВЕТА ЛИТУРГИЈА

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи учења	Смјернице за наставнике
1.	Светим крштењем постајемо чланови Цркве	Ученик ће бити спличностн да: -препозна важност крштења као момента степена у црквену заједницу, -разумије крштење као израз наше вјере и исповиједања, -објасни настанак и развој свете тајне крштења, -разумије како се припремамо за свету тајну крштења и објасни улогу кума као свједока на крштењу, -анализира важност свете тајне миропомазања и дарова Светог духа за живот хришћана, -дефинише и разумије потребу и важност свете тајне покајања, -разумије улогу свештенства и свештенослужитеља у Цркви, -разумије смисао и значај молитве у животу хришћана и објасни шта су заједничке, а шта личне молитве, -дефинише важност и улогу	Наставне јединице у вези са храмом, богослужењима и светим тајнама могу се реализовати и у храму. Читати и коментарисати са ученицима дијелове из вјерских књига или чланака о Цркви, богослужењима, светим тајнама и посту.
2.	Настанак свете тајне крштења		
3.	Припрема за свете тајну крштења и улога кума		
4.	Света тајна миропомазања		
5.	Света тајна покајања		
6.	Света тајна свештенства		
7.	Молитве Цркве – личне и заједничке молитве		
8.	Храм као примарно богослужбено мјесто		
9.	Света литургија – заједничко дјело Бога и човјека		
10.	Дијелови Свете литургије и њихови садржаји		

11.	Симбол вјере и Оче наш у Светој литургији	храма као примарног богослужбеног мјеста, -препозна важност и суштину Свете литургије као централног богослужења, -појасни Свету литургију као заједничко дјело Бога и човјека, -објасни дијелове Свете литургије и њихове садржаје, -процијени важност исповиједања вјере на Светој литургији и читање молитве Оче наш, -разумије смисао и важност свете тајне брака и јелеосвећења и других молитвословља.	
12.	Света литургија као мјера (испуњење) свих светих тајни		
13.	Света тајна брака		
14.	Света тајна јелеосвећења и друга молитвословља		

4. ТЕМА: О ПОСТУ И ПРАЗНИЦИМА

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи учења	Смјернице за наставнике
1.	Пост (као хришћанска врлина)	Ученик ће бити спличностн да: -процијени улогу и важност хришћанског поста, -дефинише врсте постова и разумије начин на који се пости, -упореди и анализира разлике између хришћанског поста и разних облика савремених дијета, -анализира разлику и наброји Господње и Богородичине празнике и успомене светих, -објасни годишњи круг празника -дефинише смисао успомена светих, са посебним освртом на своју Крсну славу.	Објаснити смисао поста и хришћанских празника. Подстицати ученике да примјењују пост, одлазе на света богослужења и учествују у празновању успомена светих.
2.	Господњи празници		
3.	Богородичини празници		
4.	Дани успомена светих		

Редни број наставне теме	НАЗИВ НАСТАВНЕ ТЕМЕ/Број наставних јединица	Број часова за реализацију наставних јединица	Број наставних часова за утврђивање, понављање и систематизацију реализованог градива	Укупно наставних часова
1.	СВЕТО ОТКРОВЕЊЕ/4	4	1	5
2.	ТАЈНА ЦРКВЕ/6	6	1	7
3.	СВЕТА ТАЈНА И СВЕТА	14	3	17

	ЛИТУРГИЈА/14			
4.	О ПОСТУ И ПРАЗНИЦИМА/4	4	2	6
	УКУПНО ЧАСОВА	28	7	35

НАСТАВНИ ПРОГРАМ КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

УВОД

Према међународном споразуму односно *Основном уговору између Босне и Херцеговине и Свете Столице, Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ*, те школском законодавству и пракси на нивоу државе, ентитета, жупанија и дистрикта у БиХ, католичка вјеронаука у средњим школама, као и вјеронаука других вјерских заједница, обавезан је дио школског курикулума и има статус обавезног алтернативног предмета с правом избора, као у већини европских земаља. Алтернативни предмет вјеронауци је етика, што значи да ученици при упису у средње школе односно гимназије, заједно са својим родитељима или старатељима, морају обавезно изабрати хоће ли похађати наставу вјеронауке као редовног школског предмета или етику као алтернативни предмет вјеронауци.

Католичка вјеронаука у средњој школи по својој природи и задатку тежи целокупном васпитању и афирмацији људског бића као појединца и члана друштвене заједнице. У оквиру средњошколског образовања он посебно придонио остваривању васпитно-образовних циљева из друштвено-хуманистичког подручја те подстиче њихово религиозно и социјално сазријевање. Ученицима омогућује и помаже да објективно и систематично, у повезаности с властитим питањима и савременим животним искуством, на личном и заједничком нивоу, упознају и доживе католичку вјеру, да стекну знање и разумијевање њених основа, њеног односа према другим религијама и погледима на свијет, њеног историјског хода и утицаја на људско друштво. Помаже им да препознају њен допринос општеприхваћеним људским вриједностима, да уочавају и знају образложити њене специфичности те да кроз дијалог с вјерским садржајима, вриједностима и ставовима и сами постану хуманије особе. Вјеронаука им, у међупредметној корелацији са садржајима и циљевима других наставних предмета, жели пружити целокупну слику о њима самима и свијету у којем живе, отварајући нарочито питања смисла живота која тек на видiku трансценденције и говора о Богу налазе свој целокупан одговор. У ту сврху школска вјеронаука, поштујући васпитно-образовну властитост и циљеве плуралне и демократске школе, систематично се обликује у школски курикулум као и други наставни предмети, чувајући дакако своју вјерску, васпитну и образовну посебност. Док се ученицима, с једне стране, настоји пружити увид у питања смисла и усмјеравања живота и у целокупно познавање католичке вјере, њене традиције и вјерско-васпитне посебности, истовремено им се жели помоћи да развију властите духовне способности, етичко-моралну свијест и моралне вриједности, изграђен критички однос према животу и свијету. Осим изградње властите особности и оспособљавања за живот у свијету, Цркви и друштву, жели се да се млади васпитају за поштовање и искрени дијалог с различитим религијама и погледима на свијет, поштујући њихова увјерења, ставове и традиције. У складу с тим задатком, ученици треба да упознају различите облике религиозног говора те хрићанскога начина изражавања, посебно католичког, у првом реду Библију и главне документе Цркве.

Католичка вјеронаука у школи остварује и подстиче целокупан васпитање младих, како по свом садржају и дидактичким усмјерењима тако и по својим васпитно-образовним циљевима, водећи се начелом двоструке вјерности: *вјерности Богу и човјеку*. Зато вјеронаука у средњој школи помаже ученицима, који као појединачне личности и особности пролазе кроз одлучујуће раздобље свога одрастања и одређења, да поступно и систематично упознају историјско-културалну стварност у којој живе, опште етичке и моралне проблеме савременог човјека и друштва те целокупну науку, начела и вриједности Католичке цркве. Она им такође жели помоћи да постепено обликују властите спознаје и личну моралну свијест те да тако постану оспособљени за познавање и вредновање човјека и свијета, историјских чињеница, извора, различитих подручја и димензија живота, различитих врста говора и начина религиозног изражавања.

Католичка вјеронаука у школи, по свом основном садржају, васпитном и образовном задатку, најприје се усредсређује на особу Исуса Христа у отајству Пресветога Тројства. Једнако тако

усредсређује се на историју спасења, нарочито на Христово покајничко дјеловање, науку и традицију Католичке цркве, на њене историјске културалне и умјетничке изражаје, као и на укупан принос хришћанске вјере који ученике води према њиховој пуној људској и хришћанској зрелости. Циљ је омогућити цјелокупно и складно васпитање људског бића која је способна критички промишљати духовну, хришћанску, културну, традицијску и укупну стварност која је окружује. Тај циљ омогућује ученику да слободно, свјесно и одговорно доноси личну одлуку, обликује личне ставове вјере, да постигне важна животна увјерења и моралне вриједности по којима може остварити миран, радостан и плодан живот у људској и црквеној заједници.

Овај *Програм католичкога вјеронаука за четворогодишње средње школе* повезница је вјеронаучне традиције и вишегодишњег искуства вјеронаучне наставе у школи, а плод је сарадње бројних теолошких и педагошких стручњака и средњошколских вјероучитеља. У њега су уграђене савремене катехетске смјернице Цркве, захтјеви курикуларнога програмирања, а уграђена су и постигнућа савременога школског васпитно-образовног програмирања наставе бјеронауке на европском простору. Зато Програм не нуди нешто посве ново, него се нове спознаје и потребе на подручју вјерскога васпитања настоје складно уградити у готово двадесетогодишње искуство наставе вјеронауке у нашим средњим школама након демократских промјена. Намјера нам је складније повезати садржаје вјеронауке с васпитно-образовним постигнућима те потребама и интересима ученика у садашњем времену, и тако им омогућити што потпунији вјерско васпитање, боље познавање хришћанске вјере и богате баштине Католичке цркве. Намјера нам је такође да ученици, имајући у виду цјелину школскога васпитања и образовања, препознају и пронађу одговоре на важна животна питања како би се што боље оспособили за свјестан, критички и уравнотежен сусрет и дијалог с различитим подручјима људскога знања и културе што их обрађују други школски предмети. Програм једнако тако подстиче и развија дух међуљудскога, међурелигијскога и међукултурнога сусрета, толеранције, дијалога и екуменизма. Тај се дух огледа како у програмском садржају тако и у васпитањеним циљевима и понуђеним приједлозима за методичко обликовање наставе бјеронауке. Притом се не наглашава само когнитивни и феноменолошки ниво упознавања религијских чињеница, него се истовремено подстиче усвајање дијалогских ставова поштовања, критичко мишљење, промјена перспективе те различити приступи религијским чињеницама ради стицања васпитањених учинака. Такви приступи такође потичу наставничково вредновање и учениково самовредновање властитог напретка и залагања које треба бити што обухватније, а самим тиме и објективније и сврсисходније.

У овом *Програму католичке вјеронауке за четворогодишње средње школе* нису директно наведене посебности појединих средњошколских смјерова и околности ученика. Зато је јасно да се Програм не може једнако остваривати у разним врстама средњих школа, нарочито гимназије или средње стручне школе. Како је у стварању оперативног Програма незаобилазна улога наставника, неопходно је све дијелове овога програма прилагодити ученицима, врсти школе и броју годишњих часова. У том раду требаће имати у виду садржај и допринос других наставних предмета да би се што боље структурисали садржаји и одредили васпитно-образовни циљеви.

Католичка вјеронаука као наставни предмет у гимназијама и четворогодишњим стручним средњим школама омогућује ученицима стицање религиозних способности које обухватају:

- разумијевање човјека као религиознога бића и отвореност за религиозно тумачење стварности;
- способност цјелокупног приступа религиозној, религијској и вјерској стварности;
- освјешћивање властите религиозности и вјере и способност њеног изражавања на особној и заједничкој разини;
- упознавање хришћанства, нарочито католичке вјере, као носиоца историје и културе хрватскога народа те других народа на овим просторима, те њену незамјењиву улогу у савременом друштву;
- познавање садржаја хришћанске вјере као оријентације у властитом тумачењу свијета и спремност на суочавање с тим садржајима;
- препознавање хришћанске вјере као аутентичнога одговора на питање животнога смисла, усмјеравања и обликовања живота;
- познавање религиознога говора и способност комуникације вјере;

- способност критичкога размишљања и просуђивања различитих облика религиозног и вјерског мишљења и понашања;
- упознавање с другим религијама, конфесијама и погледима на свијет, афирмација екуменског заједништва, те усвајања става толеранције, дијалога и сарадње с другима и другачијима;

Имајући у виду битне компетенције, очигледно је да вјеронаука гради мостове према другим наставним предметима и њиховим садржајима, те да тематизује изазове савременог свијета и културе у којој млади живе, како би им помогао у властитом промишљању, позиционирању и заузимању хришћанских ставова.

Програм за свако годиште доноси пет или више *тематских цјелина*, а свака од њих подијељена је на неколико *тема*. Наставни садржај сваке теме кратко је описан и може се обрађивати у више наставних јединица или наставних сати. У свакој теми посебно су истакнути *кључни појмови* који поближе одређују садржајну структуру теме и њене *битне садржаје* ради вертикалног и хоризонталног усклађивања тих садржаја како се не би непотребно понављали или прешироко обрађивали. Битан дио Програма су *васпитно-образовна постигнућа* која омеђују тему, одређују њене циљне и садржајне битности и усмјеравају ток наставе према њеним образовним и васпитним исходима. Будући да су наставни циљеви формулисани у облику постигнућа која се очекују од ученика на крају васпитно-образовног процеса, они уједно служе као *смјернице за вредновање*. Зато се овог пута не доносе као засебни елемент програма. Треба имати на уму да се вредновање учења и наставе те праћење и оцјењивање ученика догађа кроз читав наставни процес те се не смије свести на традиционално закључно испитивање и оцјењивање. Праћење, вредновање и оцјењивање обухвата сва подручја циљева односно васпитно-образовних постигнућа: когнитивно, афективно и оперативно. Кључни појмови у исто вријеме наставницима пружају основне смјернице за методичко обликовање теме и конкретизацију оквирних садржаја. Тому придонесе и *приједлози за методичку обраду* теме који се овдје доносе егземпларно као могући подстицаји, а наставници ће у доброј припреми и практичном извођењу примијенити различите савремене дидактичко-методичке приступе, облике, методе и средства наставе вјеронауке. За остваривање циљева вјеронауке у процесима учења и поучавања није довољно настојање око систематичног излагања и усвајања јасних и основених садржаја католичке вјере. Важно је надасве омогућити способност развијања и примјене многоструких дидактичких процеса и метода активног учења, проблемске, хеуристичке, стваралачке и сарадничке наставе, афирмисања критичког просуђивања и заузимања става, усвајања ставова, пропитивања и усвајања вриједности и увјерења. Таквој свеобухватној дидактичкој обради наставних садржаја помаже предложен дидактички инструментариј с многим библијским, доктринарним, литерарним, документарним, сликовним и другим потицајима те основна литература наведена на крају овог програма. Док ће наставници једном приликом користити разне библијске, црквене, историјско-културне или друге прикладне документе, други пута користиће прилоге из дневне, седмичне или мјесечне штампе, као и оне који су плод појединачног или групног истраживања унутар самог предмета вјеронауке или су настали у мултидисциплинарном односно интердисциплинарном процесу повезивања садржаја и перспектива различитих наставних предмета. У тако конципираном и складном допуњавању различитих предмета и садржаја, жели се уз хришћанску и католичку димензију, афирмисати цјелокупно васпитање ученика.

Програм се, као и досадашњи, води начелом корелације теолошких и антрополошких захтјева, настојећи у избору и обради тема појединих годишта и средње школе као цјелине, уважавати теолошке захтјеве и егзистенцијалну важност садржаја за ученике, пратећи и промичући процес њихова општељудског и вјерског развоја и сазријевања. Програм у себи већ садржи све потребне елементе и начела на којима се основи актуална реформа средњошколског образовања: отвореност за сарадњу и корелацију с другим предметима, стицање кључних компетенција и усмјереност на васпитно-образовне исходе важне и за унутрашње и за вањско вредновање образовања, те основна усмјерења могућих пројектних и других иновативних модела наставе.

Треба имати у виду да се вјеронаука, у складу с постојећим документима, начелно изводи по два наставна часа седмично од првог до четвртог разреда. Како предуслов одржавања два наставна часа вјеронаук седмично нису остварени у свим школама, Програм је нужно прилагодити постојећој сатници. Зато се у Програму доноси и наставни план којим се предлаже

оквирна сатница тематских цјелина за њихово комплетно извођење, а вјероучитељи ће, у складу с тим, сатницу прилагодити годишњем програму своје школе. Осим предвиђеног времена за обраду појединих тематских цјелина, треба имати у виду да се наведена сатница односи и на елементе вредновања, што укључује вјежбање и понављање како битних садржаја поједине наставне теме тако онда и цијеле тематске цјелине.

I тематска цјелина: У ПОТРАЗИ ЗА СМИСЛОМ ЖИВОТА

Наставне теме

1. У вртлогу свијета и живота

- Питања младих у вријеме одрастања.
- Зашто уопште нешто постоји?
  - Одакле долазимо?
  - Куда идемо?
  - Која је будућност свемира, свијета, човјека?

Кључни појмови: тајна постојања, мистерија човјека, основна питања, будућност човјека, будућност свијета.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати нека битна животна питања и њихову животну важност; разумјети основне одговоре на питања: одакле смо, куда идемо и која је будућност свемира, свијета и човјека?; спремност прихватања властитог мјеста у свијету и отвореност трајном тражењу одговора и упоришта на основна питања смисла живота.

Приједлози за методичку обраду: ко смо, одакле долазимо, гдје идемо? (усп. У. Де Вана, *С адолесцентима*, стр. 128-129.); критички анализирати и интерпретирати књижевне текстове животно-проблемске тематике и водити разговор о добијеним резултатима; одговорити на питање: имам ли ја будућност? писмено изрећи искуства везана уз питање смисла, односно уз граничне ситуације људског живота.

2. Упознај самога себе – Властитости људског бића

- Ја сам јединствена личност.
- Моју оригиналност Неко је пројектовао.
- Упознати и прихватити самога себе.
- Знати да сам љубљен/а као основа повјерења у живот.
- Требамо љубав и признање.
  - Самопоштовање и захвалност.

Кључни појмови: особност, људско биће, јединственост људског бића, самопоштовање, љубити и бити љубљен.

Васпитно-образовна постигнућа: навести битна обиљежја људске особности; открити јединственост и оригиналност сваке људског бића; разумјети властите способности размишљања, доживљавања и одлучивања; прихватити себе као јединствену особу позвану на заједништво и сарадњу с другим личностма.

Приједлози за методичку обраду: музичко-егзистенцијална игра упознавања; интервју партнера; написати властити портрет на тему: Човјек је једино биће које може рећи "ја"; фотоговором поспјешити упознавање себе и других (симболичка фотографија) те водити разговор на тему препознавања различитих карактерних особина; писање кратких размишљања на основу афоризама или неких епитета која ми се најчешће приписују; израда каталога пожељних карактерних и људских особина и опредјељења који ми могу помоћи у прихватању себе самог као и узајамног поштовања, захвалности и признања других људи.

3. Смисао и бесмисао живота

- Искуство животног смисла (искуство радости, среће, успјеха, испуњеног живота).
- Искуство бесмисла живота - човјекова потреба за смислом и угроженост смисла у искуствима човјевих граница (болест, несрећа, неправда, трпљење, смрт...).
- Што људском животу даје смисао, а што га чини бесмисленим.

Кључни појмови: смисао и бесмисао живота, искуство патње и среће, гранична питања смисла, поглед на свијет.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети повезаност свагдашњег живота с питањем

смисла живота; препознати критеријуме на основу којих живот изгледа смисленим или бесмисленим; описати тумачења различитих наука (филозофије, психологије, медицине) и поглед на свијет о патњи и смислу живота; открити важност личног напора у тражењу животног смисла, наде и оптимизма.

Приједлози за методичку обраду: приказати кратки филмски исјечак или дијапозитиве (нпр. "Зашто умријети у двадесетој?" или "Смисао постојања - однос с другима") с вођеним разговором и просудбом уочених могућности примјене на живот; стварање проблемске ситуације и дискусија на тему смисла и бесмисла живота с питањима болести и трпљења, здравља и среће; критичко читање текстова, размишљања и порука о смислу живота; обликовати љествицу вриједност.

4. Хришћанска вјера као одговор смисла

- Разликовање између тренутног смисла (угодно искуство у свакодневици), дјелимичног смисла (пријатељство, ангажман) и општег смисла.
- Бог као претпоставка свеопштег смисла: смисао и за "бесмислени" живот.
- Заједница као пут до искуства смисла.

- Повезаност питања смисла живота и смрти (различите интерпретације: смрт као крај живота; реинкарнација; васкрснуће и живот вјечни; хришћанска нада онкрај смрти).

Кључни појмови: тренутачни и општи смисао, Бог – смисао живота, смрт, реинкарнација, хришћанска нада, васкрснуће и живот вјечни.

Васпитно-образовна постигнућа: разликовати тренутни, партикуларни и универзални смисао; препознати повезаност између питања о смислу и питања о Богу; познавати различите погледе и одговоре на питање смрти ради исправне спознаје о човјековој бесмртности.

Приједлози за методичку обраду: прикупљање животних искустава и вођени разговор на основу конкретних животних примјера о разлици између тренутног и општег смисла; припремљена расправа на тему: Шта значи умријети? (усп. У. Де Ванна, *С адолесцентима*, стр. 88.) стр. 69-72.); анализа и интерпретација библијских, хришћанских и нехришћанских приступа проблему смрти и живота након смрти; писмено изразити искуства везана уз питање смисла, односно уз граничне ситуације људског живота; водити разговор о супротностима између хришћанског схватања живота након смрти, вјери у васкрснуће мртвих и хришћанској нади у односу на говор о реинкарнацији; направити плакат на тему васкрснућа и вјечног живота (Христова обећања и вјера хришћана у васкрснуће и вјечни живот).

5. Живјети као протагонист – Животни ставови

Живот саткан од мноштва избора.

Не задовољити се животом од данас до сутра.

Стварати нацрт властитог живота (Присподоба о талентима Мт 25,14-30).

Животни циљеви у складу са животним смислом.

Живјети као протагонист - живот као дар и задатак.

Кључни појмови: животни ставови, таленти, протагонист, нацрт живота, живот – дар и задатак.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети важност критичког мишљења различитих понуда које доноси живот и заузимања властитог става и избора; познавати властите таленте и способности; спремност на изградњу личног живота, властитог животног пројекта и бољег свијета.

Приједлози за методичку обраду: анализирати, интерпретирати и драматизовати параболу о талентима; направити кратки састав на мисао И. Андрића, "Ја морам ноћу да се дижем..." (усп. Т. Иванчић, *Сусрет са живим Богом*, стр. 37); вођеним разговором тражити упоришне тачке у стварању нацрта властитог животног пута и остварења; обликовати хијерархију животних избора и циљева и одредити задатке за њихово постигнуће; описати обиљежја младе особе као протагониста у извршењу властитог дара и задатка.

II тематска цјелина: ЧОВЈЕК - РЕЛИГИОЗНО БИЋЕ

Наставне теме

1. Вјера - исконска људска потреба

- Човјек има различите потребе, од природних до стечених и наметнутих.
- Многе животне стварности прихватамо на основу повјерења (није могуће све искусити

и провјерити).

- Међуљудски односи основе се на повјерењу – вјера као основно искуство.
- Вјера и повјерење наспрам сумње и невјере.

Кључни појмови: природне потребе, повјерење, сумња, вјера, невјера, искуство вјере.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити да се сав људски живот заснива на вјеровању и повјерењу; познавати главна обиљежја вјере у Бога; отвореност изградњи властитог односа према Богу, према вјери, према религиозном феномену уопште.

Приједлози за методичку обраду: пронаћи што више ријечи које у себи имају коријен "вјера"; проблемско суочавање и дискусија на тему: је ли могуће живјети без повјерења у људе, од родитеља и пријатеља до непознатих људи; критичко просуђивање припадних текстова и вођени разговор с темом: младима се понекад чини да су слободнији без "терета" вјере. Је ли доиста тако?

2. Човјек је по природи религиозан

- Покушај дефинисања религије (појам, ознаке у битним цртама).
- Човјеков поглед не зауставља се код видљива и опипљива свијета (човјек поставља религиозна питања и отвара се отајству Невидљивога).
- Мистерија живота – религиозност као свеопшта појава.
- Какав је однос човјека према Богу (религија, магија, атеизам као поглед на свијет).

Кључни појмови: људска природа, мистерија Бога, религиозност, религија, магија, атеизам, вјера у Бога.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити појам религије; навести кључне одреднице религије; навести основне појавне облике религиозности; открити религиозно обиљежје људске природе; закључити која су основна питања на која религија настоји дати одговор; спремност на изградњу зреле религиозности отворене Божјим подстицајима и позиву на живот пун смисла.

Приједлози за методичку обраду: пронаћи примјере религиозности савременог човјека. Уочити разлику између праве и криве религиозности; анализирати човјекову религиозну жеђ у IV 4, 1-42 (Исус и Самарићанка); анализирати и критички просуђивати могућност спознаје Бога посредством видљива свијета према Рим 1, 18-32; рад у групи или у пару на тему "Мој однос према Богу"; написати појединачни одговор на наведену тему: Бог или свјетло идола?

3. Развој религије

- Појавни облици религиозности (вјеровање, обред, молитва, жртва, морал...).
- Предисторијски и историјски период те изворни монотеизам.
- Природна и натприродна објава.
- Објава Бога у историји – Посебности библијске и хришћанске објаве.

Кључни појмови: природна објава, натприродна објава, хришћанска објава, изворни монотеизам, вјеровање, обред, морални живот.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити која су основна питања на која религија настоји дати одговор; уочити развојни пут религије кроз историју; протумачити разлику између природне и натприродне Објаве; одредити које су то Објављене религије; набројити велике свјетске религије; открити важност и смисао религијских обреда, молитве, жртве...

Приједлози за методичку обраду: асоцијацијска вјежба, проучавање историјских погледа с податцима о развоју људске историје, религиозности и цивилизације; навођење и тумачење ријечи везаних уз свијет религије (нпр. обред, молитва, жртва, вјеровања...); читање и интерпретација текстова; израда плаката; фотоговор.

4. Политеистичке религије и религије без божанства и личног Бога

- Хиндуизам – древна индијска религија (историја, св. списи, наука, култ, морал).
- Источњачка духовност и филозофија: будизам, конфуцијанизам и таоизам (историја, св. списи, наука, култ, морал).

Кључни појмови: монотеистичка религија, политеистичка религија, вјеровања без појма личног Бога или божанства, хиндуизам, будизам, конфуцијанизам, таоизам.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити разлику између монотеистичких и политеистичких религија; навести вјеровања и поглед на свијете далеког Истока који не познају појам личног Бога или божанства; познавати неке основне значајке источњачких религија;

разумјети однос појединих великих религија према социјалној, културној и политичкој стварности.

Приједлози за методичку обраду: направити упоредну линију развоја свјетских религија и цивилизација; израдити табелу сличности и разлика политеистичких религија; вођени разговор о повезаности религијских традиција с културом великих народа које су колијевка великим религијама; истраживање неких битних обилежја тих религија; приповиједање и излагање; израда плаката или менталне мапе.

5. Монотеистичке религије

- Жидовство (историја, св. списи, наука, култ, морал).
- Хришћанство (историја, Христово посланство и наука, св. списи, наука, култ, морал).
- Ислам (историја, осниватељ, св. списи, наука, култ, морал).

Кључни појмови: монотеистичке религије, религије Књиге, жидовство, хришћанство, ислам.

Васпитно-образовна постигнућа: именовати ко је заједнички праотац трију великих монотеистичких религија; набројити и објаснити основне одреднице Жидовства: св. списи, вјеровање, култ и морал; навести сличности и разлике између Пасхе и Ускрса; навести основна раздобља жидовске историје; набројити и објаснити основне одреднице Ислама: осниватељ, св. списи, вјеровање, култ и морал; навести и објаснити пет стубова ислама; познавати битна обилежја Хришћанства, од Христа објавитеља и његових наука, до других монотеистичких обилежја хришћанске религије; изграђивати став поштовања духовних вриједности различитих религија, култура и цивилизација.

Приједлози за методичку обраду: пронаћи примјере и мјеста сусрета с вјерницима жидовима и муслиманима; израдити табелу сличности и разлика монотеистичких религија; припремити и организовати посјет заједници неке од објављених религија. Истраживање; излагање; разговор; читање и интерпретација текстова; израда плаката; упознавање и интерпретација молитава и пјесама из жидовства и ислама; дијамонтаже; фотоговор.

6. Посебност хришћанства у односу на друге религије

- религијски плурализам и хришћанство (свеопште Божје очинство).
- Христова посебност (Христово божанство, ујеловљење, откупљење).
  - Однос Цркве према нехришћанским религијама (међурелигијски дијалог, поштовање и толеранција).

Кључни појмови: јединчатост хришћанства, Христово божанство, Христ једини Посредник, „Ностра аетате“, религијски плурализам, међурелигијски дијалог.

Васпитно-образовна постигнућа: издвојити основне чињенице хришћанске вјере објављене у Исусу Христу и разумјети која је посебност хришћанства у односу на друге монотеистичке религије; набројити четири основна облика дијалога с нехришћанским религијама; усвојити став поштовања према другим религијама; развијати способности међурелигијског дијалога те уважавања туђих стајалишта и мишљења на подручју вјере и живота.

Приједлози за методичку обраду: анализирати и критички просуђивати поједине уломке документа "Ностра аетате" одговарајући на питање: Шта Црква каже о другим религијама?; схематски приказати основне спознаје о религиозности и обрађеним религијама; вођени разговор о централним чињеницама хришћанства и њихову значењу за конкретан живот хришћана; упоредно читање и вредновање библијских и других књижевно-умјетничких текстова; филмови; фотоговор.

III тематска цјелина: ХРИШЋАНСКА ОБЈАВА И СВЕТО ПИСМО

Наставне теме

1. Хришћанска објава и њезино преношење

- Хришћанска објава – дијалог Бога и човјека, Божји говор и човјеков одговор, Божји одговор на основна човјекова питања.
  - Јавна и приватна објава, надахуће, просвјетљење, мистична виђења.
  - Усмена предаја претходи Писму.
- Старозавјетна објава и њене властитости.
- Новозавјетна објава - Исус Христ, пунина и врхунац Објаве.
  - Цјелокупано преношење и тумачење Објаве (Црквено учитељство и објава).

Кључни појмови: Божја објава, јавна и приватна објава, преношење објаве, надахнуће, мистично виђење, Христ – пуноћа објаве.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети појам Објаве; навести примјере натприродне Објаве из Старога и Новог завјета; препознати начине преношења Објаве; уочити и објаснити различите врсте и обиљежја Објаве; разумјети Божју Објаву као захтјев који тражи човјеков слободни одговор; схватити улогу црквеног Учитељства у тумачењу Објаве и с повјерењем послушквати његове потицаје.

Приједлози за методичку обраду: Израдити историјску линију најважнијих догађаја библијске објаве; у скупном раду анализирати текст *Деи Вербум 7* и издвојити битне ознаке хришћанске објаве; библијским примјерима показати да је усмена предаја жива стварност која претходи Светом писму и потом писаној предаји; радом у групама анализирати и просудити разлике између јавне и приватне објаве, просвјетљења и мистичних виђења стављајући их у контекст данашњих феномена указања и мистичних искустава.

2. Библија као писана Божја ријеч и приступ Библији

- Библија - надахнута Божја ријеч људима.
- Књига вјерничког искуства и истина вјере.
- Приступ Библији:
- утјеловљење у језик и културу (историјски, географски и културни оквир);
  - слојевитост настанка библијских књига (развој религиозне мисли и вјере);
- различитост књижевних врста и облика.
- Структура и канон Библије.
- Библија је кључ за разумијевање историјаи, умјетности.

Кључни појмови: Библија – писана Божја ријеч, Библија – надахнута књига, библијски језик, књижевне врсте и облици.

Васпитно-образовна постигнућа: протумачити тврдњу *Библија је ријеч Божја*; препознати Библију као основ хришћанске вјере; објаснити појам, настанак, структуру, повијесни и географски оквир Библије; навести аутора Библије, језике којима су писане библијске књиге (у изворнику) и неке најважније преводне; навести подјелу библијских књига према неким главним књижевним врстама; препознати и примијенити начин цитирања библијских књига, поглавља и редака.

Приједлози за методичку обраду: асоцијације, вођени разговор и тумачење појма надахнућа Светога Писма; проналажење типичних ознака хебрејског језика и стила у књизи Постанак; анализа и интерпретација различитих библијских књижевних врста и облика; суобликовање библијског текста и вишедимензионално тумачење Библије; анализа и критичка просудба библијских мјеста која неке секте криво тумаче; израдити географски карту неких важнијих библијских мјеста и крајева; групна анализа неких познатијих умјетничких дјела надахнутих Библијом (у књижевности, ликовној и глумачкој умјетности, архитектури).

3. Библијски говор о Богу

- Обрадити неколико важних појмова и слика: истина, мудрост, праведност, милосрђе, љубав и вјерност.

Кључни појмови: Бог је истина, мудрост, праведност, милосрђе, љубав и вјерност.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети и назначити библијску поруку кроз однос човјека и Бога те међуљудске односе у неколико тема: истина, праведност, милосрђе, љубав и вјерност.

Приједлози за методичку обраду: анализа, интерпретација и актуелизација изабраних библијских тема и текстова те обликовати питања за библијски квиз; пронаћи библијске текстове који говоре о Божјем позиву човјеку на истину, праведност, милосрђе, љубав и вјерност те анализирати њихове поруке с примјеном на живот прикладним библијским методама.

4. Библија у животу хришћана

- Бог и данас говори по Писмима. Актуелност библијске поруке.
- Читање Светога писма у литургији и свакодневном животу хришћана.
- Различити облици личног и заједничког читања и разматрања Божје ријечи.

Кључни појмови: Библија – књига вјере и живота, Библија у личном животу и литургији, читање и медитирање Светог писма, Библија у књижевности и умјетности.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати Библију као истину вјере у којој човјек тражи и проналази одговоре на најважнија егзистенцијална питања; познавати вриједност читања Светог писма у литургији и свакодневици; разумјети прожетост савремене културе библијским мотивима и навести примјере из књижевности, умјетности, архитектуре; отворити се утицајима Духа који долазе читањем и разматрањем Божје ријечи садржане у Библији.

Приједлози за методичку обраду: практични рад с Библијом: како пронаћи библијска мјеста и како читати Библију, особно и у заједници; радом у групама приказати конкретну могућност организовања и рада библијских група и кружока; медитација одабраног библијског текста уз прикладну музику; упоредна анализа и интерпретација тематски блиских библијских и књижевно-умјетничких текстова.

IV. тематска цјелина: ИСУС ХРИСТ - ВРХУНАЦ ОБЈАВЕ

Наставне теме

1. Исус - историјска личност

- Хришћански извори.
- Нехришћански извори.
- Основне историјске чињенице о животу Исуса из Назарета.

Кључни појмови: Исус - историјска личност, нехришћански извори, хришћански извори, историјски извори и подаци о Исусу.

Васпитно-образовна постигнућа: разликовати нехришћанске и хришћанске изворе који говоре о Исусу као историјској личности; уочити важност и подударност нехришћанских и хришћанских извора о Исусу; препознати који извори приказују Исуса Христа као правог Бога и правог човјека; навести основне историјске чињенице о Исусу из Назарета

Приједлози за методичку обраду: радом у групама анализирати и издвојити поруку текста Лк 2, 1 и Лк 3, 1-3. (што дознајемо о Исусовој историчности?); упоредно анализирати неке важније нехришћанске и хришћанске изворе о Исусу и издвојити битне историјске чињенице; потражити у додатку Новог завјета хронолошку таблицу и пронаћи особе које су наведене у Лукину тексту, критички их смјештајући у историјски оквир; направити историјску хронологију догађаја Исусовог живота; погледати и разговарати о краткој видео-пројекцији о Исусовом животу; направити отуђивање мотива из Исусовог живота, односно уклапање традиционалног ликовног приказа Исусовог живота у савремени ликовни амбијент или обрнута.

2. Исусов лик и тајна његове особе

- Исусово име.
- Стил и програм дјеловања.
- Тајна Исусове особе

Кључни појмови: Исус, Месија, Исус Христ, Господин, Син Човјечји, Спаситељ.

Васпитно-образовна постигнућа: Објаснити значење Исусовог имена (најчешће називе) и препознати Исусов стил и програм дјеловања; уочити људске црте Исусове особе, начин приступа и постепена према људима чиме је неодољиво привлачио; открити посебност Исусова лика који остаје трајни изазов и надахнуће за властити живот.

Приједлози за методичку обраду: - вођени разговор на тему: како у мојој околини људи гледају на Исуса и је ли он можда посљедњи "табу" о којем се не говори?; направити властиту "слику о Исусу"?; остварити перспективно библијско приповиједање о Исусу с аспекта неког лика који је Исуса добро познавао (нпр. апостоли Петар и Иван); у групном раду интерпретирати ријечи познатог књижевника: "Запад је изгубио Христа и због тога умире, једино због тога". (Достојевски); погледати код куће филм о Исусу и након тога о њему разговарати (нпр. Ф. Зефирелли, *Исус из Назарета*).

3. Наговјештај краљевства Божјега

- Израел очекује Краљевство Божје.
- Порука о краљевству Божјем испуњење је исконских човјекових тежњи за миром, слободом, праведношћу и животом.
- Краљевство Божје означава нови свијет који човјек не може начинити сам, него га само

Бог може дати.

- Краљевство Божје није неко мјесто становања него нови однос. То је свијет праведности, истине, радости, мира, благодатања.

- Блаженства као програм краљевства Божјега.

Кључни појмови: Краљевство Божје (милост, истина, правда, љубав и мир), Говор на Гори – Манифест Божје владавине, „већ“ и „још не“ Краљевства Божјега, параболе о Краљевству, чудеса.

Васпитно-образовна постигнућа: протумачити појам *краљевства Божјега*; учити Христову поруку (краљевство Божје) као испуњење основних човјекских тежњи; повезати Исусов говор о Краљевству с његовим чудесима (дјеловањем у корист човјека), познавати основне поруке Исусова Говора на Гори; побудити став отворености и прихватања Исусове поруке с Горе у личном и друштвеном животу.

Приједлози за методичку обраду: - у групном раду анализирати неке савремене поруке и гласове на различитим подручјима живота који човјеку нуде успјех, срећу и благодатање те начинити критеријуме приступа тим гласницима и порукама и с обзиром на њихову вјеродостојност, снагу и остварење; критички просудити критеријуме разликовања и прихватања Божје ријечи и Божје поруке међу толиким ријечима и понудама; писање властите приче о Краљевству Божјем или есеја на тему: Како замишљам Божје краљевство истине, правде, љубави и мира?; креативни рад: млади у остварењу Краљевства Божјега у породици, школи и граду; анализа и просуђивање изабраних порука на Гори и њихова актуелност за наше вријеме; графичко обликовање позива Говора на Гори; писање кратког састава на неку од порука Говора на Гори

4. Исусово искупитељско дјело

- Разлози Исусове смрти (жидовски разлози и разлози римске власти).

- Исусова мука и смрт.

- Смисао Исусове смрти (искупитељска смрт).

- Васкрснуће и указања Ускрслога.

- Исусово васкрснуће - почетак свеопштег васкрснућа.

- Исус Христ, Спаситељ и искупитељ човјека и свијета.

Кључни појмови: Исусова смрт и васкрснуће, указање Васкрслога, Христ Искупитељ, Христ Спаситељ; искупитељска жртва (дјело), свеопште васкрснуће.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети разлог и смисао Исусове смрти; објаснити Исусов став безусловног прихватања сваког човјека; разумјети што значи *живјети у складу с вјером у Исуса Христа*; разумјети Христово васкрснуће као почетак и залог свеопштег васкрснућа; осјетити радост Ускрса и градити властити живот у вјери и нади Христовога васкрснућа.

Приједлози за методичку обраду: поређење библијских текстова о Христовој смрти и васкрснућу и издвајање разлога његове смрти; просудити смисао Христове муке и смрти у свјетлу тадашњих друштвених, политичких и вјерских околности; проблемски дискутовати на тему: што би било да није Христовога васкрснућа?; упоредити неке спознаје о Торинском платну и еванђеоске извјештаје о Исусовој смрти;

5. Исус Христ - прави Бог и прави човјек

- Исус Христ, испуњење месијанских очекивања.

- Божји син и једини посредник између Бога и људи (Дј 4,12).

- Утјеловљењем се Исус сјединио са сваким човјеком и понудио му спасење.

- Ницејско-цариградско вјеровање (Исус Христ у вјеровању Цркве).

Кључни појмови: Син Божји, једини Посредник, прави Бог, прави човјек, Ницејско-цариградско вјеровање.

Васпитно-образовна постигнућа: спознати најдубљу истину о Исусу Христу: он је прави Бог и прави човјек; разумјети да је Исус Христ једини посредник између Бога и људи - једини Спаситељ и искупитељ; разумјети вриједност спасења човјека, створења и свијета, оствареног у Исусу Христу.

Приједлози за методичку обраду: издвојити и анализирати библијске месијанске текстове и пронаћи месијанска обећања; издвајање, анализа и тумачење основних истина вјере у

Христово човјештво и божанство према Ницејско-цариградском вјеровању; проблемски анализирати и критички просудити вјеру Цркве: Христ је једини Спаситељ свих људи; написати писмо Христу којим се изриче властито повјерење у Њега те вјера у Његово божанство и човјештво.

6. Заједништво с Христом

- Исусова присутност данас: у Цркви, сахраментима, Божјој Ријечи, ближњему.
- Припадност Христу и наслеђовање Христа.
- Исус Христ у животу хришћанина.
- Исус ослобађа од идола (власт, иметак, ужитак, слава...).
- Исус позива на живот у пуњини.

Кључни појмови: стварна Христова присутност, отајствена присутност, сахраментална присутност, Христова ријеч, Христова ослободилачка присутност, наслеђивање Христа.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати начине Христове отајствене присутности у сахраментима, Цркви и свијету, особно се суочити Исусом Христом и његовом поруком; градити пут, ставове и крјепости властитог наслеђовања Христа.

Приједлози за методичку обраду: разговор о могућностима свакодневног сусрета с Христом и анализирати могућности сусрета с њим у сахраменталној стварности, у молитви, у породице и школи, у сусретима с људима, нарочито потребнима; анализом документарних и симболичких фотографија просуђивати разне животне ситуације и облике зависности, ропства и идола; навести могућности и путеве изласка из кризе и ропства овисности; обликовати нацрт вриједности које ослобађају, воде истинском животу, припадности Христу и наслеђовању његова пута; прикладном пјесмом изразити спремност хода Христовим путем.

V. тематска цјелина: ТАЈНА СТВАРАЊА - ГОВОР НАУКАИ И ГОВОР ВЈЕРЕ

Наставне теме

1. Природнонаучна тумачења настанка свијета

- Чудесност, величина и љепота створене збиље.
- Велики прасак, теорија еволуције.
- Праг хоминизације (настанак човјека).
- Научне теорије о постанку свемира и човјека нису коначне, оне се мијењају и допуњују.

Кључни појмови: настанак свијета, природнонаучне теорије, Велики прасак, еволуција, хоминизација.

Васпитно-образовна постигнућа: разликовати природознанствени и библијски приступ стварности и стварању свијета и човјека; познавати научне теорије о постанку свемира; уочити и разумјети различите приступе о настанку човјека; открити космичку и духовну јединственост и непоновљивост сваког појединог човјека као људског бића.

Приједлози за методичку обраду: анализирати и критички просудити различите приступе и теорије о настанку свијета и човјека према; скицирати теоријску линију еволуције и точно у њој одредити човјеково мјесто; проучити открића физичара S. W. Hawkinga и издвојити битне спознаје; скицирати на плакату разне теорије о настанку свијета и свемира.

2. Библијско-вјернички приступ стварању

- Метафорички и симболички говор Библије.
- Порука Првог библијског извјештаја о стварању (Пост 1, 1-2, 4а).
  - Порука Другог библијског извјештаја о стварању (Пост 2, 4б-25).
  - Стварање је непрестано Божје дјеловање: сав свемир трајно зависи од Бога.
  - Човјек – слика Божја, човјек сустворитељ.
  - Pierre Teilhard de Chardin: еволуција и довршење свега у Христу.

Кључни појмови: метафорички и симболички говор, Божје стварање, човјек – слика Божја, човјек сустворитељ.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети и објаснити библијски говор о постанку свијета и човјека према Пост 1,1-2,4 б; протумачити значење појма *човјек – слика Божја*; разумјети трајност процеса стварања и улогу човјека као сустворитеља; разумјети Божју намену да је свијет повјерен човјеку на одговорно управљање; навести примјер познатих научника који су били освједочени вјерници.

Приједлози за методичку обраду: - износити асоцијације на појам "стварање"; одговорити на питање: ствара ли човјек?; "Врућа столица" - интериоризовање и продубљивање теме (усп. F. W. Niexl 212 метода, 185); пронаћи одређене "нелогичности" и нејасноће у библијским текстовима о стварању (нпр. редослијед стварања и сл.) и критички одговорити могу ли се најновија научна достигнућа о постанку и развоју свемира помирити с Библијом; вођени разговор о човјеку - слици Божјој, његовој вриједности и пронаћи примјере нијекања и угрожавања слике Божје у човјеку; у писменом раду размишљати о себи као тражитељу на основу текста: "Ех, да ми је разумјети свијет око нас, како и зашто постоји, ваљда бих тада докучио и смисао властита постојања, односно пронашао чврсту тачку своје егзистенције"? (Архимед)

3. Однос вјере и природних наука

- Однос вјере и наука кроз историја.
- Науке имају своја подручја, циљеве и досеге.
- Вјера има своје подручје, циљеве и досеге.
- Вјера и разум – мисаона одговорност вјере.
- Великани вјере и науке.

Кључни појмови: природне науке, хуманистичке науке, вјера, разум, знање, мудрост.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити подручје природних наука и подручје вјере; познавати појам, начине и методе научних спознаја и њихове границе; открити додирне тачке науке и вјере; разумјети непостојеће двоумљење "вјера или наука" и уочити важност њихова узајамног прихватања и надопуне у откривању цјелокупане слике свијета и човјека.

Приједлози за методичку обраду: стварање проблемске ситуације и дискусија на тему: могу ли природне науке одговорити на питања из духовног подручја; вођени разговор на тему односа природних и хуманистичких наука – досези и границе; анализирати и протумачити однос вјере и разума, вере и науке; направити плакат с каталогом великих природознанственика и теолога и њиховим мислима о односу вјере и природних наука.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

ОПИС НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Чињеница да у суштини сваке цивилизације стоји одређена религија која битно одређује њен карактер, културу и начин живота довољно говори о потреби њеног познавања и изучавања у васпитно-образовном систему сваког друштва. У нашем случају ријеч је о изучавању ислама као доминантног погледа на свијет Бошњака и осталих муслимана који живе у Босни и Херцеговини, на којем је изграђена свијест о свијету и животу као Божијем дару, у које су утиснуте Његова неизмјерна љубав и доброта.

Исламска вјеронаука је интегрисана у опште васпитно-образовне циљеве демократске школе, својим садржајима представља дио васпитно-образовног система Босне и Херцеговине и сврха јој је да да комплементарним дјеловањем са другим школским предметима промовише cjелокупно и систематично васпитање човјека на начелима корелацијско-интегративног учења. Као аутономан школски предмет, исламска вјеронаука омогућава ученицима аутентично и систематично упознавање, чување и развијање њиховог вјерског и културног идентитета, промовишући, истовремено, дијалог и толеранцију у односу на различите људе, погледе на свијет, религије, конфесионална и културна изражавања.

Исламска вјеронаука у школи слиједи теолошке и антрополошко-педагошке основе васпитања и образовања ради упознавања ислама кроз све битне тјелесне, душевне и духовне способности ученика: спознајне, доживљајне, вољне и дјелатне. Тиме остварује и потврђује васпитно-образовну cjелокупаност, али и подупире универзалне процесе школског поучавања и учења.

Значај изучавања исламске вјеронаукае полази од исламске премисе да се свако дијете рађа у чистој природи с којом је ислам у знаку једнакости као што је у знаку једнакости с природним љепотама које нас окружују и говоре о љепоти и доброту Онога који све то даје. У том смислу крајњи васпитни, образовни и функционални циљ овог предмета јесте сачувати чисту човјекову природу кроз фазе његовог сазријевања и гајити у њему оне врлине којима се чувају и подржавају ред и закон, доброта, љубав, солидарност и позитивне активности у име Божије и за Његову љубав, а на корист своју и свих људи.

У оквиру предмета, ученици размишљају, истражују и постављају питања о свему и свачему (свијету, животу, природи и Богу, међуљудским односима, породици, отаџбини, мјесту и улози у Европској унији, саживоту и толеранцији...) и уче да је живот вриједност и дар Божији. Такође уче да их повезивање с Богом, поштовање Његових правила води срећном и сигурном животу. Наставни предмет исламска вјеронаука фундаментално доприноси изграђивању морално-етичких вриједности и кључних компетенција младих које омогућавају стваралачко и интегрисано учење, упознавање са фазама одрастања и изградње идентитета, одговорно суочавање са проблемима и свјесно остварење живота на основима ислама.

ОПШТИ ЦИЉ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Усвојити релевантна знања о својој вјери и развити позитиван однос према истој, те потакнути ученика да живи у духу ислама сходно својим могућностима као активан судионик заједнице и друштва.

ЗАДАЦИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Увести ученика у основе исламског учења на начин примјерен узрасту
Упознати ученика са вриједностима ислама у свакодневном животу
Приближити ученику Божије поруке из Кур'ана
Континуирано развијати љубав према Мухаммеду, а.с., и другим посланицима
Подучити ученика исправном разумијевању Посланиковог, а.с., суннета у традиционалном босанскохерцеговачком контексту

Развити проактивну улогу у породичном животу
 Развити свијест о адекватном обиљежавању вјерских и државних празника
 Упутити ученика на исправан однос према природи као Аллаховом дару
 Афирмисати позитивне међуљудске вриједности, саживот, толеранцију и сарадњу
 Васпитати у духу свакодневне преданости етичкој пракси ислама и афирмативног дјеловања на вршњаке у извршавању дужности
 Развијати културне, радне, здравствене и хигијенске навике уз наглашавање вјерског потицаја за њихово његовање
 Живјети здрав живот на основу учења ислама
 Развијати способност стварања и доживљавања умјетничких вриједности насталих на основу ислама
 Развијати код ученика естетске вриједности ислама
 Одгајати у духу патриотизма и потребе за заједничким животом на историјским, културним и вјерским одредницама Босне и Херцеговине
 Развијати свијест о повезаности традиционалног и модерног, духовног и материјалног, етничког и мултикултуралног у Босни и Херцеговини и европском амбијенту
 Унапређивати свијест о значају основних постулата интеркултуралног васпитања и људског достојанства и слободе
 Доприносити бољем разумијевању властитог идентитета
 Развијати креативност и критичко мишљење као метакомпетенција неопходних за интеграцију у друштво и ношење са сложеним захтјевима савременог живота
 Поттицати и континуирано унапређивати интелектуални, тјелесни, естетски, духовни, морални, друштвени развој ученика, у складу с његовим способностима и склоностима

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКА УПУТСТВА

Настава исламске вјеронаукае омогућава комбинацију традиционалних и савремених начина поучавања, са акцентом на активно учешће ученика у процесу учења. У средишту васпитно-образовног процеса је ученик, а улога наставника је да креира и организује начине рада који стварају оптималне услове за учење и поучавање.

Наставник има аутономију у планирању наставе, одређивању броја и типова сати, избору наставних метода, облика рада, средстава и активности за сваки васпитно-образовни исход. Стратегије наставе и учења засниваће се на вишеструкој улози наставника. Да би се постигао квалитет и трајност стечених знања, неопходно је остварити повезаност са другим предметима и међупредметним темама, као и ставити акценат на учење смислених, међусобно повезаних садржаја, корисних за даље образовање и свакодневни живот. Приликом планирања наставник треба да води рачуна шта треба постићи, водећи рачуна о циљевима, задацима и исходима учења, који је најбољи начин за то и којим наставним средствима располаже.

Избором и синхронизованом примјеном одговарајућих облика рада (индивидуални, фронтални, групни и рад у пару), метода и техника (вербалних, аудио-визуелних, практичних радова, рад на тексту, симулација, инсерт, гроздови...), наставних средстава (уџбеник, филмови, помоћна литература, ИЦТ, карте...) те обилазака, посјета и излета, ученик долази у центар педагошког интересовања. Комбинацијом наведених облика и метода рада, те употребом различитих наставних средстава обезбјеђује се квалитетна настава.

Наставник бира чиме и како ће подстаћи ученика да учи, како побудити интерес за рад, његову знатижељу, проицљивост, машту, емоције, хтијења и склоности, те креира разредну климу која треба да буде сврсисходна, радна, опуштена и емпатична. Треба да потиче ученика на учење, те одржава мотивисаност за наставу. Његује интерактиван однос у настави и базира га на начелном ставу посланика Мухаммеда, а.с.: «Олакшавајте, а не отежавајте, унесите радост, а не растјерујте!»

Наставник активира ученика мобилисањем претходних знања и искустава, упућивањем на самостално проналажење релевантних информација, на слободно и креативно размишљање, на аргументовано дискутовање и изношење ставова. Улога наставника је и да подстиче ученике на повезивање новостечених знања са свакодневним животом.

Предлаже се да реализација програмских садржаја буде заснована на самосталном раду ученика у што већем обиму, те да се сваком ученику омогући да дође до изражаја сходно његовим способностима. Наставник треба да упућује и подстиче ученике да систематски

прикупљају информације из литературе, користе интернет и друге медије, како би што квалитетније радили домаће задаће, самосталне радове, паное на задате теме и сл. Приликом обраде нових садржаја, потребно је опште повезивати са локалним и личним, полазити од конкретних чињеница, учинити их разумљивим и не удаљавати се од њих. За увјежбавање (меморисање) текста планирати неколико сати.

Комбиновањем традиционалних метода и савремених метода активног учења и интерактивне наставе, облика рада и техника рада (игре, квизови, питања и одговори, драматизације, разговоре, ученички радови, илустрације...) те поштивањем дидактичких принципа постиже дефинисане исходе учења.

Наставник у свом раду води рачуна о уређености учионице, примјени разноврсних наставних средстава и савремених технологија. Предност ће дати савременим приступима као што су: проблемска настава, хеуристичка настава, менторска настава, ванучионичка настава и др., трудећи се да свој рад што више приближи актуелном друштвеном контексту, а наставне садржаје исламске вјеронаукае приближи свакодневном животу ученика.

Наставник ће у свом раду користити пројектне задатке, израде паное, анимирати писмено изражавање на задане теме, организовати округле столове и дебате о одабраним темама, задавати самоевалуацијске задатке, иницирати разне социјалне акције и посјете разним објектима, те водити рачуна о мјерљивости ученичких знања примјеном адекватних писмених и усмених провјера знања

МЕЂУПРЕДМЕТНА КОРЕЛАЦИЈА

Мултидисциплинарна испреплетеност и повезаност васпитно-образовних подручја и међупредметних тема омогућује складност васпитно-образовних процеса, развој основних и специфичних компетенција ученика те отвореност према учењу. Наставни план и програм исламске вјеронаукае омогућава међупредметно повезивање садржаја на вертикалној и хоризонталној разини са предметима који изучавају сљедећа подручја:

Учење о људима, њиховим међусобним односима и односом људи према свијету, о културном развоју човјека и друштва, прошлим и актуелним догађајима, питањима везаним за постизање праведних и мировних међуљудских и друштвених односа

Вредновање и чување културне баштине завичаја, државе, европске и свјетске културне баштине

Анализа културног наслеђа, вјерске и културне традиције

Оспособљавање за одговоран однос и унапређење околиша

Питања идентитета, очувања и квалитетнијег властитог здравља и заједничког живота

Усвајање рјечника који омогућава самостално тражење, развијање и кориштење знања

Разматрање питања различитости и једнакоправности појединаца, полова, култура, вјера, раса и социјалне неједнакости

Разматрање кључних компетенција

Стјецање и развијање знања, вјештина и ставова који омогућавају успјешно остварење интереса, развијања властитих потенцијала уз активно учешће у савременом животу

Оспособљавање за сигурну и етичку употребу технологије у учењу и свакодневном животу

Разумијевање мултикултуралности као вриједности у савременим глобализацијским процесима

Развијање креативности, потицање маштовитости и способности изналажења вишеструких рјешења, учење продукције, развоја и реализације идеја, критичности и способности аргументације.

Пренос стеченог знања из васпитно-образовних подручја и међупредметних тема повећава аутономију наставника омогућавајући му флексибилније програмирање, планирање и реализацију васпитно-образовног рада усмјереног на ученика.

ЕВАЛУАЦИЈА УЧЕНИЧКИХ ПОСТИГНУЋА

Степен овладавања пожељним знањима, вјештинама и ставовима одређује се вредновањем, односно оцјењивањем овладавања васпитно-образовним исходима учења. Важно је имати на уму да су вредновање, поучавање и учење једнако значајни дијелови истог процеса.

Вредновање као повратна информација ученику о резултатима учења и поучавања одређује динамику даљег процеса учења/поучавања те дефинише индивидуалне потребе ученика у том

процесу. Вредновањем наставник добија релевантну информацију о квалитету свог рада. Ученичка постигнућа се вреднују у оквиру концепта времена и простора, узрока и посљедица, континуитета и промјена, извора информација и истраживања, те интерпретација и перспектива.

Вредновање треба да буде процес у оквиру наведених основних концепата вредновања. Приликом комплексног вредновања резултата рада ученика треба да се вреднује знање, мотивација, способности, радне навике, субјективне могућности и објективне околности у којима ученик живи и ради. Оцјена треба да буде резултат процјене колико ученик може да стечена знања и вјештине примијени у животу. Важно је водити рачуна о постигнућима у афективном и социјалном домену, односно о процесу од примања информација до интеграције увјерења, идеја, ставова, вриједности. Дио оцјене треба да буде и постојаност равнотеже код ученика између слободе и одговорности, спремност на преузимање одговорности за властито понашања, уважавање различитости и супротних ставова. Вредновање у школи је јавно, континуирано, непристрасно и бројчано у складу са важећим Правилником о оцјењивању.

Вредновање се врши комбиновањем усменог и писменог вредновања кроз праћење сљедећих елемената:

Усвојеност обрађених појмова и садржаја

Активно учешће ученика у реализацији наставних садржаја

Индивидуални ангажман у оквиру ваннаставних активности

Елементи критичког мишљења у току реализације сата

Ангажованост на индивидуалним, партнерским и групним пројектима

Учешће у разговору

Одговори на питања с вишеструким избором

Залагање и допринос током наставе

Усвојеност дефинисаних исхода учења

Креативност и самоиницијативност у раду

Кориштење различитих извора знања

Компјутерске процјене знања

Модифицирана есејска питања

Презентације...

ЦИЉ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Увођење ученика у тематска подручја ислама с циљем њиховог даљег развијања у вјери, моралности, међусобној сарадњи и отворености за суочавање са изазовима стварности.

ЗАДАЦИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Развијати способности сагледавања живота из угла религиозне, религијске и вјерске стварности

Јачати властиту вјеру и способност њеног изражавања на личној и заједничкој разини

Оспособити ученика за разумијевање смисла вјере у свакодневици, уз развијање свијести о континуитету божијих порука и очувању изворног учења

Упознати појам објаве као јединствене комуникације Бога са створењима

Прихватити ислам као Прави пут у властитом разумијевању свијета и одговора на питања смисла, сврхе, усмјеравања и обликовања живота

Упознати са суштином и смислом иманских шарта као основних основа исламског вјеровања

Развијати основне спознаје о божијем стварању свијета и човјека, те улози човјека као халифе – његовог намјесника на земљи

Упознати са суштином и смислом исламских шарта као основних основа исламског дјеловања

Развити еколошку свијест на основима учења ислама о природи као Божијем дјелу и одговоран однос према њој

Развити основе морала и етичности код ученика по узору на Мухаммеда, а.с.

Усвојити принципе ислама у одијевању и исхрани
 Упознати ученика са демократским начелима успоставе хилафета и периодом праведних халифа
 Развити личност ученика као духовно, душевно и дјелатно биће
 Упознати вјерски говор и развити способност критичког просуђивања различитих облика религиозног и вјерског мишљења и понашања
 Развијати толеранцију, дијалог и сарадњу с другима и другачијима
 Развијати свијест о повезаности традиционалног и модерног, духовног и материјалног, етничког и мултикултуралног у Босни и Херцеговини и европском амбијенту.
 Унапређивати свијест о значају основних постулата интеркултуралног васпитања и људског достојанства и слободе

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ

Наставни садржаји

ОД „ПОУЧАВАЊА ИМЕНИМА“ ДО НАРЕДБЕ „УЧИ“

Ислам као исконска и природна Божија вјера
 Ислам у историји од Адема, а.с., до Мухаммеда, а.с.
 Вјера у Бога је једна, а закона је више

ОЧУВАЊЕ ИЗВОРНОГ УЧЕЊА

Објава
 Историја Кур'ана и његов садржај
 Суннет - други извор ислама

ОСНОВИ ИМАНА

Вјеровање у Једног Бога и духовна бића
 Објаве и посланство
 Вјечност и слободна воља

АЛЛАХ ЈЕ СТВОРИТЕЉ

Научни и кур'ански поглед на стварање свијета и човјека

ОСНОВИ ИСЛАМА

Шехадет - Стабло ислама
 Радост у намазу
 Пост - пут до успјеха
 Сврха давања зеката
 Хаџ - Врхунац богобојазности

ИСЛАМ И ЕКОЛОГИЈА

Човјек и екологија
 Вјера и заштита природе
 Вода - извор и благодат живота

ПУТ ДО ЧОВЈЕКА

Човјек је морално биће
 Мухаммед, а.с., узор моралности

ВЈЕРА У СВАКОДНЕВИЦИ

Пристојност у одијевању
 Халал исхрана - извор здравља
 Слободно вријеме и изазови младости

ДЕМОКРАТСКИ ПОЧЕЦИ ИСТОРИЈЕ ИСЛАМА

Државно уређење и период праведне владавине

ИСЛАМ И КУЛТУРА ДИЈАЛОГА

10.1. Ислам вјера дијалога

Очекивани резултати/исходи учења

Описује развој вјере заједно са развојем човјека на Земљи и заједничку мисију свих Божијих посланика, од Адема, а.с., до Мухаммеда, а.с.

Анализира смисао преданости Узвишеном Аллаху, и прихвата ислам као нужну потребу душе
Наводи изворе ислама и описује начине достављања Објаве
Анализира улогу Кур'ана и суннета у аргументовању учења ислама и дјелује у складу с њима
Описује смисао вјеровања и препознаје вјеру као животну енергију која човјеку даје снагу у сусрету са изазовима живота
Повезује основе вјеровања са животом и одређује своје приоритете према њима
Објашњава настанак свијета и човјека из угла вјере и науке, упоређује учење вјере и науке о стварању, поријеклу свијета и човјека, те одређује властито поријекло
Подржава улогу исламских дужности у свом животу и исказује вјеру у емоционалном, интелектуалном, породичном и друштвеном животу
Повезује вјеру и живот, одређује властити пут и процјењује свој однос према исламским дужностима
Дефинише и објашњава појмове: ислам, монотеизам, политеизам, атеизам, објава-вахј, суннет, мелеки, Судњи дан, слободна воља, кадаа и кадер, хилафет, халифа
Описује еколошки принцип склада, мјере и одржавања равнотеже према учењу ислама
Идентифицира и разматра еколошке проблеме, тумачи ставове ислама према природним богатствима и улогу човјека у природи
Креира и предлаже мјере за обнављање и очување природних богатстава, практикује еколошку културу муслимана и реагује на нарушавање хармоније
Објашњава ставове ислама о моралу, добру и злу, анализира њихову улогу у свом животу
Препознаје оновремене изазове за младе особе и анализира начине одговора на њих
Анализира вјерску димензију културе одијевања у контексту трендовских токова и естетике
Описује улогу хране у различитим културама и препознаје да исламска култура промовише здраву храну
Објашњава демократски начин формирања исламске државе, истражује њено мјесто и улогу у историји човјечанства, те указује на особине њених праведних владара с циљем пружања помоћи младима у избору свог вође
Анализира одређене ајете и хадисе и повезује их са животом
Идентифицира дијалог као обиљежје ислама, препознаје упуте Кур'ана и Суннета за обликовање муслиманске културе дијалога
Објашњава како муслимани треба да се односе према другим и другачијим, те успоређује и одређује ниво културе дијалога код нас и других ради властитог усавршавања

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

ЕТИКА

ПРВИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

СВРХА И ЦИЉ

Етика је наставни предмет који уводи ученике у етику као филозофску дисциплину која систематично истражује и објашњава филозофско етичке спознаје примјењујући их у обликовању моралних погледа, разумијевању одлучивања и сагледавању моралног понашања и дјеловања.

Сврха је њеног учења и поучавања у стицању васпитних и образовних искустава која ученику омогућују развијање моралних и етичких компетенција, односно усвајање знања, развијање вјештина и формирање стајалишта потребних за морално одлучивање и дјеловање те разликовање исправног од неисправног сагледавањем ширине етичких научно-теоријских и практичних приступа у рјешавању ситуација с којима се ученик суочава лично и као члан заједнице и друштва.

Циљ је наставе етике током првог разреда средњих школа његовање и развијање креативног мишљења, раговјетног говорења и разборитог дјеловања, засновано на општим вриједностима и људским правима. Тумачењем митова, легенди и бајки стварају се ослонци за морално промишљање и оријентир у просуђивању свакодневног под видом свевременог. Сликвитост и симболичност као конституенси свијета користе се као подстицај за освјештавање моралне димензије живота.

У основи наставног предмета је подстицање и развијање моралних димензија људског живота. Проучавање појединачног живота као и живота у заједници, води ка развијању личног идентитета и потреби поштовања других људи. Појединац у друштву је суочен с различитим моралним дилемама, усваја систем вриједности ради живљења у заједници, породици, друштву, држави и слично.

Ученици ће се током проучавања садржаја наставног предмета етика упознати с филозофским и историјским предметним подручјима, те користити знања из других научних подручја. У циљу је оспособљавање ученика како би могли разликовати морално од неморалног дјеловања, те развијати креативно и дијалошко дјеловање у етичком промишљању и рјешавању различитих животних ситуација, како личних моралних дилема тако и друштвених. Ученици треба да стекну увид како ти проблеми погађају све људе јер цијели свијет је могуће поимати као једну велику цијелину, и како их није често могуће ријешити у издвојеним групама него тек у креативном дијалогу свих релевантних научних приступа и стајалишта.

Општи циљеви и задаци наставе етике јесу унапријеђење општег образовања, упознавање основних садржаја и развојно историјских токова етичке филозофске мисли. Доприноси развоју личности ученика (у образовном и васпитном смислу), води њиховом оспособљавању за јасно, критичко и апстрактно мишљење; ученицима пружа помоћ у схватању наставног садржаја других предмета; ученици користе познате чињенице, генерализације, интелектуалне вјештине и способности у стицању нових знања; оспособљава ученике за самоиницијативно и самостално истраживање и промишљање.

ПРОГРАМСКА ГРАЂА

ЗАДАЦИ/ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ

Етика је као филозофска дисциплина подручје промишљања и дјеловања те као наставни предмет усмјерена на остваривање вриједности и развој унутрашње мотивације за живот у складу с тим вриједностима. Током учења и поучавања овога предмета стварају се услови за

међудјеловање и оживотворење знања, слободе, достојанства, солидарности, одговорности и једнакоправности као основних цивилизацијских вриједности које ученику омогућују разумијевање и критичко промишљање у доношењу одлука. Знање које се стиче током учења и поучавања Етике помаже ученику разумијети да је за његову процјену о томе што је морално исправно или неисправно у понашању потребно просуђивање, рефлексивност, а не да се одлука о томе доноси према субјективним мјерилима, као што је тренутно раположење или под притиском вањских фактора, за које појединци често и нису свјесни колико су на њих утицали. Етичко образовање оспособљава ученика за успостављање односа с другим личностима као себи једнакима, али и за пропитивање свих ауторитета.

У учењу и поучавању Етике препознају се и оставарују основне цивилизацијске вриједности: знање, слобода, достојанство, солидарност, одговорност, једнакоправност и друге. Ти процеси заснивају се на начелима остваривања цјелокупаног когнитивног, емоционалног, моралног, социјалног и естетског развоја ученика примјереног његовом развојном периоду.

Задатак је да ученици овладају и наставним садржајем предвиђеним наставним програмом, треба да овладају и филозофском терминологијом значајном за схватање етике и етичких појмова. Кроз наставни садржај ученици упознају основне токове настанка и развоја етичког филозофског мишљења.

Наставним предметом код ученика би требало потакнути моралне осјетљивости и указивања на улогу моралних вриједности у изградњи идентитета и друштвеној интеграцији личности; указивање на моралну оријентацију и етичко промишљање свеукупних међуљудских односа у човјекову друштвеном окружењу; стицање критичког промишљања и стварање вриједносних ставова у основним животним питањима; успостављање свакидашњег искреног контакта с ученицима; постизање вишег степена толеранције; припремање ученика за преузимање одговорности над властитим животом; развијање осјећаја личне вриједности и потребе другог и другачијега; развијање осјећаја за општеприхваћене вриједности – слободу, праведност, истинитољубивост, толеранцију, солидарност, љубав; помагање у сазријевању појединца и заједнице; развијање љубави према другом и другачијем, према општем добру; изградња властитог система вриједности; усвајање основних етичких знања потребних за развијање способности моралног просуђивања и етичког аргументирања те оријентисања у животу.

Васпитно-образовни циљеви учења и поучавања Етике требало би да буду, између осталог: упознавање с етиком као филозофском и научном дисциплином (предметно поље, појмовље, специфичан приступ проблемима, историја и развој филозофско-етичке мисли, кључни приступи, теорије, аутори и дјела); развој вјештина моралног и етичког просуђивања и рјешавања проблема свакодневног живота те универзалних проблема људске и нељудске егзистенције претходно препознатих као моралних, односно етичких проблема, ослањајући се притом на етички инструментариј (концепти, методе, теорије, аутори); развој способности повезивања интердисциплинарних научних садржаја (друштвено-хуманистичких и природних) с властитим искуствима, ненаучним приступима и филозофско-етичким приступом као претпоставка цјелокупаног сагледавања, артикулисања и разрјешавања етичких проблема (интегративност) савременог и будућег друштва те свијета суоченог с непредвидивим последицама наглог научно-технолошког развоја; подршка ученику у суочавању с властитим, заједничким и глобалним проблемима истраживањем, разумијевањем, развијањем, преиспитивањем и одбраном властитог става, приступа и избора; развој вјештина аргументације (логички, морални и етички судови), презентације (организација, изношење и одбрана ставова) и комуникације (активно слушање, разумијевање, критичко прихватање и оповргавање) као кључних претпоставки критичког мишљења, наглашавајући притом прихватање и поштовање других личност и различитог мишљења.

Тематско подручје – ЕТИКА (оквирни број наставних часова: 35)		
ЦЈЕЛИНА I – ОСНОВЕ ЕТИКЕ (оквирни број наставних часова: 4 + 1)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>-објаснити основне појмове,</p> <p>-представити значај етике за свеукупан развој људске мисли,</p> <p>-објаснити етимолошку дефиницију кориштених термина,</p> <p>-схватити у којој мјери се етика простира кроз сфере људског живота,</p> <p>-објаснити сличности и разлике између филозофије и мита/ религије/ науке/ умјетности.</p>	<p>УВОД У ЕТИКУ</p> <p>Појам етике кроз историја филозофије</p> <p>Основе разликовања појмова етике и морала</p> <p>ОСНОВНИ ЕТИЧКИ ПОЈМОВИ</p> <p>ПОДЈЕЛА ЕТИКЕ</p> <p>АНАЛИЗЕ ТЕКСТОВА</p> <p>Зависно од комбинације одјељења и структуре ученика, те њиховог интереса, наставнику је остављена слобода избора приликом одабира текстова при понављању наставне цјелине</p>	<p>У сваком сегменту могућа је корелација с било којим наставним предметом (објашњење стоји под точком 3 овог документа</p> <p>Српски језик Историја Математика Друштвене и природне науке, науке уопште</p>
ЦЈЕЛИНА II – ДИМЕНЗИОНИРАЊЕ СЛИКЕ О СЕБИ (оквирни број наставних часова: 5)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима

<p>Ученик треба: -раздвајати значајно у наставном садржају, -формирати критички став,</p> <p>-схватити зашто се појављује глобална сумња,</p> <p>-запамтити да у овом периоду комбинацијом различитих култура нестаје занимање за науку због догађаја у свијету који их окружује.</p>	<p>УЧИМО СЛУШАТИ Шта је човјек Шта треба да чиним</p> <p>ВЛАСТИТА УМАЊЕНА И УВЕЋАНА СЛИКА Самоспознаја Проблем самоспознаје</p> <p>МОЈ ЛИК У ОДНОСУ НА ДРУГЕ Појам мишљења кроз историја филозофије у смислу етичког приступа Мјесто осјећаја у етици</p> <p>АЛИСА У ЗЕМЉИ ЧУДА Анализа текстова, радионица кроз гностицизам као могућност спознаје Пут према самоспознаји</p> <p>ГУЛЛИВЕРОВА ПУТОВАЊА Епистемиолошка и аксиолошка схватања Прихваћање и појам реалног</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопште</p>
--	--	--

ЦЈЕЛИНА III – ИЗАЗОВИ ОДРАСТАЊА И САЗРИЈЕВАЊА (оквирни број наставних часова: 6 + 1)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да: -усвоји основне појмове, -спозна основне ставове представника одређених периода -запамти појам вриједности у етици кроз аксиолошки аспект филозофије, -усвоји и схвати појмове религије и етике,</p> <p>-схвати разлике и сегменте које етику не доводе у контекст у којем се појављује у нашем окружењу као алтернатива вјеронауци већ се ради о самосталној</p>	<p>ЗАГОНЕТКА ЖИВОТА Употреба етичких појмова кроз различите сегменте СИСТЕМ ВРИЈЕДНОСТИ Преиспитивање властитог система вриједности Исправност или неисправност кориштења неких појмова ПРОМИШЉАЊЕ ПИТАЊА О ЧОВЈЕКУ Религија и етика Корисност вјере и сумње у етичким начелима Појмови вјере, сумње и снаге у етичким филозофским стајалиштима</p> <p>ОДНОС ЗНАЊА И МОЋИ У ИСТОРИЈИ</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика Друштвене и природне науке, науке уопште</p>

<p>филозофској дисциплини,</p> <p>-научи основне концепте филозофије Ф. Бекона</p>	<p>ЕТИКЕ</p> <p>Однос знања и моћи у историји филозофије</p> <p>Примјер односа према природи у етичким стајалиштима Френсиса Бекона</p> <p>МИТ О ЕДИПУ</p> <p>Анализа текста као осврт на наставну цјелину</p>	
<p>ЦЈЕЛИНА IV – ВРЛИНЕ И ПОРОЦИ (оквирни број наставних часова: 6)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба да:</p> <p>-схвати проблематику појма слободе и схватања овога појма кроз историја етике,</p> <p>-упозна се са дјеловањима најзначајнијих представника међу етичарима који су расправљали о појму слободе,</p> <p>-буде спличностн успоредити поимање врлина и порока у историји људске цивилизације,</p> <p>-схвати Аристотелову теорију врлина,</p> <p>-схвати разлике између појмова врлине и вјештине, -усвоји начине објашњавања етичара када су у питању врлине као нешто с чиме се рађамо или као нешто што је могуће научити.</p>	<p>ПОЈАМ СЛОБОДЕ У ИСТОРИЈИ ЕТИКЕ КАО ФИЛОЗОФСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ</p> <p>Само слободан човјек може бирати</p> <p>Појам слободе</p> <p>Појам избора</p> <p>Слобода избора или заблуда</p> <p>Однос филозофа етичара према могућности избора и препознавању исправног и неисправног моралног избора</p> <p>РАЗЛИЧИТОСТИ ВРЛИНА И ПОРОКА</p> <p>Схватање појмова моћ, власт, владар, владање, праведност</p> <p>Етичка начела односа према наведеним појмовима</p> <p>Однос према појмовима упорности, достојанства, слободе, одговорности</p> <p>Аристотелова теорија врлина</p> <p>ВРЛИНЕ И ВЈЕШТИНЕ</p> <p>Сличности и разлике наведених појмова</p> <p>Етичке и дијаноетичке врлине</p> <p>СВЕУКУПАН ПРИСТУП ЕТИКЕ ПОЈМОВИМА</p> <p>ВРЛИНЕ И ПОРОКА</p> <p>Опомена – Антун Бранко Шимић – осврт на наставну цјелину кроз анализу текста</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА V – СУКОБ ИДЕАЛНОГ И РЕАЛНОГ (оквирни број НАСТАВНИХ ЧАСОВА: 7)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>

<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -објасни појам логика срца, -разумије појам љубави и различита поимања љубави кроз етичке принципе, -уочи разлике логике срца и логике разума, -схвати могућност разликовања појмова ума и разума, -усвоји објашњење појма логике, -објасни појам аксиологије, -усвоји појам еудаимонизма као етичког концепта, -усвоји појам хедонизма као етичког концепта, -усвоји појам утилитаризма као етичког концепта, -схвати појам вриједности у етици, -уочи основе међуљудских односа, -упоредити основне појмове наставне јединице и слободе с актуелним ситуацијама у окружењу и свијету. -објасни појмове праведности и правде. 	<p>ЛОГИКА СРЦА Појам логике као филозофске дисциплине Појам љубави у етичком филозофском смислу Однос љубави и жртве кроз филозофију и филозофију религије као сегмент аксиологије ЛОГИКА РАЗУМА Основне етичке врлине Повратак на Аристотелове теорије Однос ума и разума Појам логике ЛОГИКА СРЦА ИЗНАД ЛОГИКЕ РАЗУМА Потрага за дворцем непостојања – анализа текста ПОТРАГА ЗА НЕДОСТИЖНИМ Појмови славе, користи и ужитка Притуп аксиологије као филозофске дисциплине унутра које се обликује етика Етика као сегмент аксиологије и основне дисциплине Еудаимонизам Хедонизам Утилитаризам</p> <p>ТРАНСЦЕНДИРАЊЕ РЕАЛИТЕТА Пут према вриједностима ЧАСТ И МОРАЛНО ДЈЕЛОВАЊЕ Господар прстенова – анализа филма, трилогије Појам части, моралног дјеловања, пријатељства, слободе, користи, ужитка кроз савремени приступ у смислу филмографије као осликовање античких филозофских принципа</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопште</p> <p>Српски језик и књижевност Историја Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА VI – МОРАЛНА ДИМЕНЗИЈА ЖИВОТА (оквирни број наставних часова: 4 + 1)</p>		

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Уочити промјене односа човјека и природе кроз развој људске цивилизације.</p> <p>Објаснити појмове човјек, природа, људска цивилизација, планета, биће, друштво.</p> <p>Усвојити појам морала.</p> <p>Уочити разлике односа човјека и природе на различитим територијама и у различитим временским периодима.</p> <p>Објаснити појам јунак, антика, мит, митологија.</p> <p>Схватити значај митологије за античког човјека.</p> <p>Упоредити однос античког човјека наспрам митологије и данашњег, савременог човјека наспрам неких вјеровања којима је окружен.</p>	<p>ОДГОВОРНОСТ ЗА СЕБЕ, ДРУГЕ И ПРИРОДУ</p> <p>Човјеков однос према природи</p> <p>Човјек и природа кроз историја људске цивилизације</p> <p>Етичка начела схватања повезаности бића на планети</p> <p>Угрожавање и очување околине</p> <p>МОРАЛ КАО УЗАЈАМНОСТ ОДНОСА С ДРУГИМА</p> <p>Осјећај вриједности у свијету и моје мјесто и улога у друштву</p> <p>ПИСМО ИНДИЈАНСКОГ ПОГЛАВИЦЕ АМЕРИЧКОМ ПРЕДСЈЕДНИКУ</p> <p>Приказ основа односа човјека и природе и схватање тог значења на основу писма из 1854. године</p> <p>ЈУНАЦИ АНТИЧКИХ МИТОВА</p> <p>Вјежба кроз познавање грчке митологије</p> <p>Митолошке поставке етичких вриједности и њихова примјењивост у свакодевици</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ НАСТАВНИМ ПРЕДМЕТИМА ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА

Етика је предмет који, с обзиром на то да је ријеч о филозофској дисциплини, припада друштвено хуманистичком подручју проучавања. Код ученика се развијају морално и етичко промишљање те морално и етичко дјеловање. Као предмет којим се развија етичко промишљање, уз претпоставку умног изворишта етичког промишљања и моралног дјеловања, има и наглашену васпитну улогу те је једна од окосница садржаја који су понуђени ученику јер непосредно утиче на стварање вриједности које су у самим основима васпитања и образовања. Исходи учења и поучавања овог предмета и етички садржај тако посредно утичу на све предмете и међупредметне теме.

Етика је предмет који код ученика развија етичко промишљање и позива га на морално дјеловање независно од проблема о којему промишља и ситуацији у којој дјелује. Исходи учења и поучавања етике стога се лако повезују и интегришу с исходима учења и поучавања свих наставних предмета и очекивањима свих међупредметних тема.

Повезаност етике са свим наставним предметима није двојбена, јер сваки предмет претпоставља да је човјек разборито и морално одговорно биће које дјелује у заједници. Етика као наставни предмет с наглашеним етичким промишљањем и позивом на морално дјеловање у заједници, које код ученика ствара посебан опрез и подстиче га да се усмијери на најпримјереније рјешавање моралних дилема, развија много мисаоних модела и образаца за

разборито, аргументирано и, прије свега, темељно промишљање које утиче на критичност и самокритичност у дјеловању. Филозофске методе спознаје и креативно мишљење јесу основа за примјену етичкога промишљања и моралнога дјеловања у свим подручјима и наукама, друштвеним и хуманистичким те природним и техничким. Осим у друштвено-хуманистичком подручју етика са својим исходима, темама и мисаоним моделима разрјешавања моралних дилема посебно је дјелотворно у сљедећим подручјима: спортско и здравствено, техничко и информатичко, умјетничко, језично-комуникацијско, пружајући обрасце промишљања и дјеловања који утичу на стварање трајних система вриједности, због чега су та подручја све важнија у друштвеној околини.

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА

Како би се остварили васпитно-образовни циљеви и исходи наставе етике, односно стицање и његовање знања, вјештина и вриједности важних за морално и етичко промишљање и дјеловање, потребно је осигурати разноврсна искуства учења и поучавања која ће омогућити цјелокупани развој ученика и то на когнитивном, емоционалном, социјалном, моралном и естетском нивоу.

Стога је у складу с два домена у склопу којих се етика учи и поучава (морално и етичко промишљање те морално и етичко дјеловање) методичко-дидактичко полазиште непрестано повезивање теорије и праксе на различитим нивоима и на различите начине (рефлексија и акција, општа морална и етичка начела те конкретне ситуације дјеловања, знање и информације, проучавање текстова и расправе о појединим проблемима итд.). С једне стране то значи да теорија треба потицати праксу, а с друге стране да дјеловање може бити надахнуће за препознавање и образлагање проблема те аргументирано доношење властитог етичког суда о њему.

С теоријскога гледишта ријеч је о сљедећим тематикама: о разлучивању информација, које се углавном добијају из медија, и знања потребнога за анализу великога броја неселектованих података; о анализи етички релевантних текстова и приближавању проблема, о којима се у њима говори, искуствима ученика; о контекстуализацији и актуализацији етичких концепата, начела и норми; о разликовању, али и посредовању партикуларнога и универзалнога, индивидуалнога и колективнога, локалнога и глобалнога; о томе да увиђање проблема и заузимање етичких стајалишта, уз претпоставку досљедности, захтијева разборито дјеловање.

С практичног гледишта ријеч је о увођењу метода (које доприносе не само образовним него и васпитним циљевима учења и поучавања предмета етика) као што су пројектна настава, теренска настава, волонтирање у локалној заједници, дебатоване, тематизирање етичких проблема с помоћу различитих умјетничких форма и сл.

Наставу етике треба усредоточити на разматрање учења највећих мислилаца и тако пратити развој етичких идеја и проблема, водећи рачуна о настанку тих идеја и проблема у одређеним културним срединама и о њиховом утицају на различите облике човјекове дјелатности. Зато би програм требало базирати и на историјско релевантним токовима како би ученици схватили да предмет етике знатно зависи од ситуације у којој је дато његово образложење, те да не могу базирати своје одговоре и радове само на личном осјећају, већ у складу с тумачењима одређеног периода и конкретног етичара. Важно је разумијевање питања, образложеност одговора и упитност тога одговора.

Како би се осигурало остварење планираног програма, треба избјегавати детаљније бављење појединим етичарима – мисли појединих филозофа етичара изучавају се, ако су примјерене за освјетљавање неког основног филозофског проблема, а усмјерити се на важна питања, која се јављају у појединим епохама развоја и уклапање етичких начела у цивилизацијске токове. Од почетка треба упућивати ученике на разумијевање етичких проблема прошлости са стновишта савременог мишљења и савременог сензибилитета.

Вредновање усвојености васпитно-образовних исхода етике темељи се на самоодговорности, самосталности, критичности, сарадњи и квалитети стеченога знања.

Вредновање остварености васпитно-образовних исхода означава све поступке којима ће наставник етике прикупљати и анализирати информације о постигнућима ученика и њиховом напретку те доносити професионалне процјене о учењу и резултатима учења, али и о успјешности поучавања. Главна је сврха вредновања да се допринесе побољшању учења и напретка у ученика, стога формативна сврха вредновања (поуздана повратна информација о томе напредује ли ученик у складу с очекивањима, односно приближава ли се и у којој мјери остваривању васпитно-образовних исхода) има предност у односу на сумативну сврху (оцјењивање).

При планирању, провођењу и у тумачењу резултата вредновања наставник етике свој професионални интегритет исказује тиме што разматра ученика и специфичности сваке групе коју поучава, а понајвише примјеном објективних и ученицима претходно познатих критеријума вредновања. Осим како би утврдио тренутно стање ученика у односу на задане исходе, наставник се етике користи резултатима вредновања како би закључио о потребним корацима у даљем планирању поучавања и учења, о могућим потребним промјенама у изведбеноме курикулуму, као и о начинима провођења вредновања која слиједе.

Наставници имају аутономију и одговорност да изаберу најприкладније методе и технике вредновања унутар појединих приступа вредновању (зависно од обиљежја ученика и школе те одређеним ситуацијским факторима). Ученицима у којих су опажена одстепена у остваривању васпитно-образовних исхода потребно је пружити одговарајућу васпитно-образовну подршку ради задовољавања њихових васпитно-образовних потреба.

У сврху вредновања за учење континуирано се прати активност током индивидуалнога рада и рада у групама, учешћа у расправама, ученикова редовноост рјешавања домаћих задатака, ученички истраживачки радови (нпр. проналажење закључака у текстовима из знанственог или свакодневнога живота), кратке писмене провјере којима је циљ формативно напредовање ученичких постигнућа те друге врсте ученичких активности којима не показују непосредно усвојеност исхода. Ученик мора имати јасну и благовремену повратну информацију. Наставник је самосталан у одређивању доприноса овог елемента у одређивању ученикове закључне оцјене.

ДРУГИ РАЗРЕД

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
ДРУГИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105

А. ЈЕЗИК (44 наставна часа)

1. Књижевни језик
2. Морфологија - у ужем смислу
3. Правопис
4. Култура изражавања

КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје друштвено-историјски контекст развоја српског књижевног језика у првој половини 19. вијека; -познаје рад Вука Ст. Караџића на реформи језика, писма и правописа; -зна која Вукова дјела и зашто представљају основ новог српског језика и писмености; -разумије зашто источнохерцеговачки и шумадијсковојвођански говори чине основу књижевног језика; -зна који су Вукови претходници и сектеници и који је њихов допринос развоју књижевног језика; -зна шта је језичка конвенција; -разумије значај стандардизације; -познаје значајне фазе стандардизације језика; -зна шта утврђује фонетска, морфолошка, творбена и синтаксичка норма српског књижевног језика; -разумије како су друштвене и политичке промјене, на простору бивше државе, у другој половини 20. вијека утицале на назив језика и на језичке прилике уопште; -познаје особине књижевног језика: аутономност, нормираност и функционална поливалентност; -зна да језичка култура означава његовање правилног, доброг и лијепог изражавања; -разумије да се језичка култура стиче и богати учењем; -познаје и користи приручнике за његовање језичке културе; -познаје функцију и особине научног стила. 	<p>Почетак стандардизације књижевног језика и правописа код Срба (прва половина 19. вијека). Вук Ст. Караџић: реформа језика, писма и правописа. Из Предговора Српском рјечнику. Вукова борба за народни језик у књижевности. Година 1847. – неформална побједа Вукових начела. Развој српског књижевног језика у другој половини 19. вијека и у 20. вијеку. Прихватање правописне норме - 1860. и 1868. година. Фазе стандардизације: одабирање (селекција), прописивање (кодификација), прихватање (акцептуација), примјењивање (имплементација), његовање (култивација). Основни принципи језичке норме. Ћирилица и латиница, екавски и ијекавски изговор. Савремени српски језик. Особине књижевног језика. Основни принципи језичке културе. Приручници за његовање језичке културе. Функционални стилови српског књижевног језика – научни стил.</p>	<p>Историја. Географија. Страни језици.</p>

МОРФОЛОГИЈА - у ужем смислу

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
--------------------------------	---------------------------	---

		предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна да класификује ријечи у врсте; -зна граматичке категорије ријечи; -познаје подјелу именица према значењу; -зна граматичке категорије именица (род, број, падеж); -правилно деклинира именице; -зна да одреди именице према врсти промјене; на карактеристике врста промјене именица; -зна врсте придјева; -разумије граматичку сродност са именицама; -зна придјевске категорије: вид, степен поређења; -зна деклинацију придјева; -зна компарацију придјева; -правилно пише облике компаратива и суперлатива; -зна врсте замјеница; -зна како се замјенице мијењају; -у говору и писању користи одговарајући облик замјенице; -правилно пише замјенице; -зна особине бројева, подјелу и промјену; -зна како се бројеви слажу са ријечима уз које стоје; -правилно пише бројеве; -познаје граматичке категорије глагола; -познаје морфолошке глаголске категорије; -правилно користи помоћне глаголе; -зна да одреди глаголе према врсти промјене; -зна карактеристике врста глаголске промјене; -зна врсте и граматичке категорије прилога; -правилно употребљава прилоге; -правилно употребљава приједлоге; -зна помоћне врсте ријечи и правилно их употребљава. 	<p>Врсте ријечи.*</p> <p>Промјењиве и непромјењиве ријечи.</p> <p>Морфолошке и класификационе категорије ријечи.</p> <p>Именице. Именичке категорије (падеж, род, број).</p> <p>Врсте именица према значењу. Деклинација именица.</p> <p>Врсте промјена именица: I, II, III и IV врста.</p> <p>Придјеви. Придјевске категорије (род, број, падеж, вид, степен поређења). Врсте придјева.</p> <p>Основне карактеристике придјева.</p> <p>Деклинација и компарација придјева.</p> <p>Замјенице. Именичке замјенице: личне замјенице; неличне именичке замјенице.</p> <p>Придјевске замјенице. Промјена замјеница.</p> <p>Бројеви: главни и редни.</p> <p>Врсте главних бројева: основни бројеви, збирни бројеви, бројне именице на -ица (двојица, тројица, итд.), бројни придјеви (једни, -е, -а, двоји, е-а, итд.).</p> <p>Глаголи. Непрелазни, прелазни, повратни глаголи.</p> <p>Подјела глагола по виду.</p> <p>Морфолошке глаголске категорије: вријеме и начин; лице и број (и род – код облика који разликују м., ж. и с. род); стање (актив и пасив); потврдност/одричност.</p> <p>Коњугацији (глаголске основе, глаголске врсте, лични и нелични глаголски облици, прости и сложени глаголски облици, пасив).</p> <p>Прилози. Врсте прилога.</p> <p>Помоћне ријечи: приједлози, везници и ријечце. Узвици.</p>	Страни језици.

* С обзиром на то да су ученици у основној школи учили врсте, значење и промјену ријечи, није потребно сваку врсту детаљно објашњавати. Потребно је на почетку другог разреда провјерити колико ученици знају и, у складу с тим шта је провјера показала, радити на проширивању знања из језика.

ПРАВОПИС

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -поштује правописна правила; -користи правописне знаке на одговарајући начин; -користи помоћне знаке на одговарајући начин; -поштује правила о састављеном и растављеном писању ријечи; правилно пише краћенице; -зна да раставља ријечи на крају ретка; -стекне навику да користи правопис, правописни рјечник, правописне приручнике. 	<p>Састављено и растављено писање ријечи.</p> <p>Правописни знаци – тачка, запета, црта, тачка и запета, двије тачке, заграда, наводници, упитник, узвичник, цртица.</p> <p>Остали правописни и помоћни знаци (три тачке, апостроф, угласти знак дужине, проздијски знаци, знаци поријекла, коса црта, подигнута звјездица, ситне бројке – експонентне и индексне, знак степена, знак процента и др.)</p> <p>Скраћенице.</p> <p>Растављање ријечи на крају ретка.</p>	

КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -говори и чита јасно, правилно и разумљиво; -богати свој рјечник; -планира своје излагање и зна да га прилагоди раположивом времену, -намјени, саговорницима, слушаоцима; -зна да своје излагање обликује у цјелину (смисаоно, језички и композиционо); -прича, усмено и писмено, о догађају и доживљају хронолошким и ретроспективним редом; -описује, усмено и писмено, бића, предмете, радње, појаве; -изражајно казује научене стихове, одломке текстова; учествује у разговору и користи аргументе; -показује да слуша саговорника, да уважава туђе мишљење и ставове; -зна да направи план писменог састава и пише према плану; -пише поштујући правописна правила; -самостално говори и пише о различитим темама; -пише читким рукописом; умије да направи побољшану верзију састава; 	<p>Усмено изражавање</p> <p>Причање (нарација) догађаја и доживљаја.</p> <p>Описивање (дескрипција) бића, предмета, радњи, појава (тачно, вјерно, сажето).</p> <p>Самостално излагање у функцији интерпретације књижевног текста.</p> <p>Изражајно казивање (напамет научених) лирских пјесама и краћих монолошких текстова.</p> <p>Учествовање у разговору.</p> <p>Доследно усвајање ортоепске норме и развијање вјештине говорења.</p> <p>Писмено изражавање. Правописне вјежбе: писање скраћеница, бројева и одричних облика глагола, писање запете, ред ријечи у реченици.</p> <p>Стилске вјежбе.</p> <p>Функционални стилови: научни.</p> <p>Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу). Три школска писмена задатка.</p>	<p>Страни језици.</p> <p>Рачунарство и информатика.</p>

-бира и користи лексику која одговара намјени текста; -зна да напише краћи текст научним стилем; на основу писаног предлошка дигитализује текст.		
---	--	--

Напомена: 3 школска писмена задатка: 9 наставних часова (2 наставна часа израда +1 анализа и исправак)

Б. КЊИЖЕВНОСТ (61 наставни час)

1. Просвјетитељство
2. Романтизам
3. Реализам
4. Лектира

ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разумије геополитички оквир у коме се развија српска књижевност у 17. и 18. вијеку; -разумије везу рационализма и просвјетитељства; -зна основне карактеристике просвјетитељства; -зна да народни језик улази у писану књижевност од 17. вијека; -зна да на граници српске средњовјековне и нове књижевности стоје Гаврило Ст. Венцловић и Захарије Орфелин; -да Гаврило Ст. Венцловић и Захарије Орфелин у својим дјелима изражавају вјеру у моћ разума, образовања и науке; -препозна просвјетитељске идеје изражене у дјелима Доситеја Обрадовића и Ј. Стерије Поповића; -зна основне жанрове просвјетитељства; -зна најзначајније представнике и дјела просвјетитељства; -разумије да у просвјетитељству књижевно дјело има првенствено васпитно-моралистички карактер; -зна шта је биографија; -зна шта је програмски текст. 	<p>Просвјетитељство – реформски покрет у Европи: култ разума, прогреса, природног права, осјећајности; вјерска толеранција. Геополитички и духовни оквири српског народа. Велика сеоба Срба. Између средњовјековних и модерних појава у књижевности (барокне тенденције, Г. Ст. Венцловић, З. Орфелин). Књижевност епохе просвјетитељства (сентиментализам, класицизам). Доситеј Обрадовић: Писмо Харалампију, Живот и прикљученија, први дио. Јован Стерија Поповић: Тврдица.</p>	<p>Историја. Географија.</p>

РОМАНТИЗАМ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -разумије културноисторијски контекст настанка романтизма у Европи; -зна особености романтизма као књижевног правца и стилске формације; -разликује појмове романтичко и романтичарско; -зна главне представнике романтизма у Европи и најзначајнија дјела; зна најзначајније теме	Романтизам у Европи и код нас (појам, особености, значај, главни представници). Поетика романтизма: однос према традицији и просвјетитељству; одлике стила, жанрова и мотивско-тематских тенденција: развој лирике, драме, мјешовитих облика. Виктор Иго: Предговор Кромвелу (одломци).	Страни језици Историја Географија Музичка култура Ликовна култура

<p>романтичара и књижевне врсте; -познаје појам бајронизам; разумеје однос романтичара према традицији и народној књижевности; -разумеје културноисторијски контекст настанка романтизма у српској књижевности; -зна који се најзначајнији представници романтизма у српској књижевности; -познаје рад В. Ст. Караџића – лексикограф, скупљач народних умотворина, књижевни критичар, писац – историчар, биограф; -зна која су најзначајнија Вукова дјела; познаје врсте, теме, мотиве, раположење, атмосферу књижевних дјела насталих у романтизму; -разумеје коришћење епа као књижевне врсте у вријеме националног препорода; -разликује умјетничку и историјску истину; -схвата утицај романтизма на формирање националне свијести; -открива универзална значења у дјелу; усмено или писмено анализира романтичарско дјело користећи се знањем из теорије књижевности и при том покаже: да је усвојио основне књижевнотеоријске појмове (род, врста, композиција, композиција лирске пјесме, пјесничка слика); -да зна особине књижевноумјетничког (пјесничког) језика – сликовитост, емоционалност, симболичност, преображај значења, ритмичност и хармоничност; -да зна основно о версификацији – трохеј, јамб, дактил; -да зна које су карактеристике епа, поеме, романа у стиху; -да зна да нека дјела имају особине више родова, а не спадају посебно ни у један (жанровски синкретизам), да се опиру сврставању у родове и врсте; -да зна шта је сонетни вијенац, мајсторски сонет (магистрале) и акростих; -да познаје стилске фигуре: иронија, сарказам, анафора, епифора, симплоха, игра ријечима.</p>	<p>Џорџ Гордон Бајрон: Чајлд Харолд (одломак). Шандор Петефи: Слобода свијета. Хајнрих Хајне: Лорелај. Александар Пушкин: Евеније Оњегин (одломци). Вук Стефановић Караџић: лексикограф (Српски рјечник); сакупљач народних умотворина (О подјели и постању народних пјесама); књижевни критичар и полемичар (Критика на роман „Љубомир у Јелисиуму“); писац – историчар, биограф (Житије Хајдук-Вељка Петровића). Иван Мажуранић: Смрт Смаил-аге Ченгића (одломци). Петар Петровић Његош: Горски вијенац. Бранко Радичевић: Кад млидија умрети, Ђачки растанак. Ђура Јакшић: На Липару (Вече, Поноћ), Орао. Јован Јовановић Змај: Ђулићи, Ђулићи увеоци, Светли гробови. Лаза Костић: Међу јавом и мед сном, Santa Maria della Salute. Сафет-бег Башагић (избор пјесама) Хамза Хумо (избор пјесама) Франце Прешерн: Сонетни вијенац (примјер сонетне форме).</p>	
--	---	--

РЕАЛИЗАМ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје историјски оквир, обиљежја реализма као књижевног правца и књижевног метода; -разликује појмове реалистичко и реално; -разумије шта је позитивизам; -разумије позитивистичке појмове: -раса, средина и моменат; -познаје најзначајније писце и дјела у Европи и у српској књижевности; -познаје поетику реализма у српској књижевности; -зна да у доба реализма доминирају прозне врсте – приповијетка и роман; -познаје обиљежја књижевног лика; -говори о композицији приповијетке / романа; -зна шта је сказ и познаје обиљежја реалистичког приповиједања; -открива елементе комике и хумора у пишчевом односу према друштвеним проблемима; -открива елементе сатире и алегорије у опишчевом односу према друштвеним проблемима; -уочава одлике реалистичког језика и стила; -говори и пише о прочитаним дјелима користећи књижевнотеоријске термине на одговарајући начин. 	<p>Реализам у Европи и код нас (појам; реализам као књижевни правац и као књижевни метод; особености, значај, главни представници).</p> <p>Поетика реализма: однос према стварности, ослонац на позитивистичку слику свијета, доминација прозе; обиљежја књижевног лика (мотивисаност, типичност, индивидуалност) и реалистичког стила.</p> <p>Реализам у Европи – поетика реализма (Балзак: предговор Људској комедији – одломак).</p> <p>Поетика реализма у српској књижевности (Светозар Марковић: Певање и мишљење (одломци).</p> <p>Оноре де Балзак: Чича Горио. Николај В. Гогољ: Ревизор. Ги де Мопасан: Два пријатеља. Иван С.Тургењев: Ловчеви записи – избор. Милован Глишић: Глава шећера. Лаза Лазаревић: Ветар, Швабица. Радоје Домановић: Данга, Вођа. Бранислав Нушић: Народни посланик. Стеван Сремац: Зона Замфирова (одломци). Симо Матавуљ: Поварета, Бакоња фра-Брне . Војислав Илић: Сиво, суморно небо; Јутро на Хисару, Запуштени источник, Тибуро.</p>	<p>Страни језици.</p>

ЛЕКТИРА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -самостално, усмено и писмено, анализира прочитано дјело; -говори о роду, врсти, теми, идеји, композицији, ликовима, језику и стилу, користећи се књижевнотеоријским терминима на одговарајући начин.	Лав Николајевић Толстој: Ана Карењина. Иво Андрић: Мост на Жепи, Аникина времена, Пут Алије Ђерзелеза. Г. Флобер: Госпођа Бовари Јохан Волфганг Гете: Фауст (И дио) или Јади младога Вертера Милутин Миланковић, Кроз васиону и векове. Савремено дјело по избору ученика и наставника: Борислав Пекић: Беснило, Горан Петровић: Ситничарница код срећне руке.	

Приједлог аутора књижевних дјела за лектуру:

1. Данте Алигијери: Божанствена комедија (Пакао)
2. Ђовани Бокачо: Декамерон
3. Виљем Шекспир: Хамлет
4. Мигел де Сервантес: Дон Кихот
5. Марко Марулић: Јудита
6. Марин Држић: Дундо Мароје
7. Педро Калдерон де ла Барка: Живот је сан
8. Иван Гундулић: Осман
9. Пјер Корнеј: Сид
10. Жан Расин: Федра
11. Ј. Свифт: Гуливерова путовања
12. Молијер: Шкртац
13. Карло Голдони: Крчмарица Мирандолина

НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105

Ниво постигнућа: Б1

Општи и посебни циљеви програма:

Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним књижевним и свакодневним говорним и писаним језиком до нивоа који ће им омогућити да се (у говору и писању) служе тим језиком приликом споразумијевања с људима из других говорних подручја, те да се преко језика који уче упознају са културом и начином живота изворних говорника, што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, изграђивању свијести о улози језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Савремена настава страног језика треба да оспособи ученика за самостално и цјеложивотно учење. Овај циљ се може реализовати кроз разне облике рада на развијању самосталног, сарадничког и тимског учења, стратегија и техника учења и оспособљавања ученика за самовредновање и самооцјењивање.

Ученици би на овом нивоу требало да разумију главне идеје јасног стандардног разговора о познатим темама с којима се редовно срећемо на послу, у школи, у слободно вријеме, итд., те да се снађу у већини ситуација које се могу појавити током путовања кроз подручје гдје се говори страни језик, да напишу једноставан везани текст о познатој, или о теми од личног интереса, да опишу своје снове, наде, тежње, да укратко образложе своје или нечије друго мишљење, став или план.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема	Оквирни број наставних часова	Садржаји
Young people	8	Млади (слободно вријеме, пријатељство, школа, дружење, љубав, проблеми и сукоби).
Home and Family	8	Породица (лични подаци, чланови породице, становање, познаници, посјете, дописивање).
Society	8	Друштво (начина живота, култура, друштво, традиција).
Contemporary life	9	Савремени живот (актуелна збивања, медији, интеркултурализам, Интернет).
Health and food	8	Здравље (здравље, болести, повреде, зависност, здрава исхрана, спорт).
Climate and weather	8	Клима и вријеме (временска прогноза, временски услови, непогоде и катастрофе).
Science and technology	8	Наука и технологија (истраживачи и проналазачи, научна и технолошка достигнућа).
Sport and Leisure activities	8	Слободно вријеме (млади и њихова интересовања, спорт, музика, медији).
Art and Literature	8	Познати умјетници (сликарство и књижевност) - живот и најпознатија дјела
Future	9	Живот у будућности, достигнућа, развој, проблеми...
Environment	8	Заштита околине (природа, екологија, еколошки покрет и организације).

Преостали наставни часови су предвиђени за два писмена задатка, тестове и контролне радове.

Предложене теме су обавезни дио садржаја Наставног плана и програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичним структурама, што значи да их не треба схватити као градиво предвиђено за једну лекцију у уџбенику.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
---------------------------------------	----------------------------------	--

<p>ЧИТАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ Ученици ће знати да: -разумију текстове који су углавном писани обичним језиком или језиком струке, -издвоје релевантне информације из задатог сложенијег текста, -разумију тему, тон, језички регистар неког документа.</p> <p>СЛУШАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ Ученици ће моћи/знати да: -разумију суштину излагања о познатим темама с којима се редовно сусрећу ако су изречене полако, -разумију важне информације објављене у медијима, -уоче специфичне информације у излагању стандардним језиком, -препознају различите ставове, мишљења, околности у току интеракције.</p> <p>ГОВОР Ученици ће уз разумљив изговор и интонацију моћи да: -учествују у разговору, остваре комуникацију правилно употребљавајући језичке структуре уз незнатну несигурност у излагању, -дају / траже / размјењују / провјеравају информације о интересним темама, -говоре логички и хронолошки, -једноставно говоре о стварима које познају, -изнесу, образложе лични став, (препричају причу, филм или књигу.</p>	<p>Articles Possessives; All and every Nouns / Compound nouns / Noun phrases Pronouns – reflexive and each other Adjectives – possessive; adj. in expressions Adjectives and nouns that go together Adverbs – sentence position; adv. as linking words Prepositions Words with similar meaning Word formation Idioms Verbs / Phrasal verbs Verb patterns Modal verbs (probability – present and past) and expressions Tenses (Simple and Continuous) Present Simple / Continuous / Perfect Past Simple / Continuous / Perfect Future forms Passive Voice - Present, Past, Future</p> <p>SENTENCE LEVEL Word order (DO,IO) Sentence types Sequence of Tenses Reported Speech – Present, Past, Future; Reporting verbs Relative clauses Conditional clauses – Types 0, 1, 2, 3 Other: Stress and Pronunciation; Everyday English; Spoken English</p>	<p>Корелација са свим предметима који се изучавају у 2. разреду гимназије. Знања која се стичу у оквиру ових предмета доприносе бољем и успјешнијем развијању постигнућа и вјештина у области изучавања страног језика.</p>
--	--	---

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ОСНОВНИ ПРОГРАМ
ДРУГИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА : Понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе и првог разреда гимназије, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу А2.2 (Заједнички европски референтни оквир за језике). На крају наставне године ученик треба да усвоји говорни језик у оквиру нових 500 ријечи, што чини око 1500 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ /ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема	Садржаји
Живот младих	Хоби, куповина, кино, ресторан, актуелности, одјећа, мода и сл.);
Путовања, мобилност	Оријентација, стране свијета, саобраћајни знаци, превозна средства, знаменитости, упитати за пут, описати пут;
Заштита околине, екологија	Временска прогноза, климатске промјене и утицаји на живот људи и животиња, активности појединаца и организација, еколошка освијештеност;
Здравље и исхрана	Превенција болести, болести, лијекови, лијечење, дијелови тијела, хигијена, здравље, здрава и нездрава исхрана;
Занимања	Избор занимања, образовни пут, каријера, радно јесто, карактеристике посла, волонтеризам;
Региони	Село, град, предности и недостаци живота у селу и у граду, живот у заједничком домаћинству;
Европа и БиХ	Разноликости и сличности.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови
<p>Ученици ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изразе усмено и писмено свој став и мишљење у вези са датим темама дајући аргументе за и против; - опишу (усмено и писмено) мјеста, активност, разне промјене; - пореде људе, активности, мјеста, градове; - постављају питања и дају одговоре на лична питања, као и питања у вези са мишљењем других; - пишу коментаре, маилове, блогове, есеје...; - траже информације на интернету, у часописима, литератури...; - говоре (и пишу) о позитивним и негативним странама нечега у оквиру дате теме; - интервјуишу свог друга/другарицу на основу чега знају написати извјештај; - раде заједнички на рјешавању неког проблема, на изради 	<p>Ученик ће учити и/или понављати:</p> <p>Именице: Род именица, множина именица, деклинација именица (номинатив, акузатив, датив једине и множине); Сложенице; Инфинитив у служби именице; Генитив са властим</p>

<p>пројекта.</p> <p>РЕЦЕПЦИЈА</p> <p>СЛУШАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разумије и исправно реагује на упутства и наредбе на њемачком језику у свакодневној комуникацији, -повезује визуелни и аудио садржај, -глобално и селективно разумије текстове познате тематике, -евидентира важне информације, -да тражену информацију на основу глобалног, селективног и/или детаљног слушања, -повезује значења смислених цјелина и садржаја о познатим темама, -тумачи друштвене и етичке вриједности споразумијевања (нпр. поштовање туђе културе и проналажење корелације са властитом културом), -схвати јавна обавјештења, -узима у обзир и пратеће шумове у звучном запису. <p>ЧИТАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -глобално и селективно разумије текстове познате тематике, -пронађе одређену, предвидиву информацију у свакодневним писаним материјалима, -самостално гласно чита, -уочава различите врсте текстова, -препознаје разлике у језичком изражају у колоквијалном језику и језику књижевности, новинарства и умјетности, -узима у обзир и графичке елементе у тексту, -правилно употребљава реченичне интонације, -пронађе главне идеје и битне детаље у тексту, -повезује информације из различитих извора и да заузме свој став, -предвиђа значење непознате ријечи на основу познатог контекста, -чита једноставне књижевне/позоришне/новинарске текстове земаља њемачког говорног подручја, разумије основне информације и може да упореди са садржајем исте врсте текста из свог окружења. <p>ПРОДУКЦИЈА</p> <p>ГОВОР</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -правилно изговара специфичне гласове њемачкога језика у ријечима, -репродукује дијалоге уз самосталну измјену појединих елемената, -учествује у свакодневним и познатим тематским дијалозима, -поставља питања у оквиру познатих језичких структура и тематских садржаја, -исправно вербално реагује на постављена питања, -описује радње и догађаје у садашњости и прошлости, -искаже допадање, недопадање, слагање, неслагање, захвалност, молбу, жељу, захтјев и извињење, 	<p>именицама: Leos Schwester; Творба именица.</p> <p>Глаголи: Презент; Перфекат слабих и јаких глагола; глаголи на -ieren; Глаголи са одвојивим и неодвојивим префиксом и њихов перфекат; Модални глаголи у презенту и претериту; Императив; Глаголи са дативом; Глаголи са приједлозима; Повратни глаголи (датив и акузатив: Ich wache mir die Hände.); Коњунктив II за изражавање учтивости, приједлога и жеља (глаголи sein, werden и haben, модални глагол können, mögen)</p> <p>Члан Одређени, неодређени, одрични и присвојни члан (једнина и множина) у номинативу, дативу и акузативу; Нулти члан;</p> <p>Негација Nicht, nein, kein;</p> <p>Замјенице: Присвојна замјеница (номинатив, датив, акузатив); Повратна замјеница: (номинатив, датив и акузатив); Неодређена замјеница: nichts, niemand, jemand, alles, etwas, irgend -; Упитна замјеница welch-;</p> <p>Придјиви:</p>
--	--

<p>-учествује у врло кратким разговорима, гдје може дјелимично да подржи конверзацију, -даје информације о одређеном садржају, -даје савјете у случају да саговорник има одређени проблем као и да затражи савјет од саговорника, -изнесе образложи став на одређену тему, -користи низове фраза и реченица како би описао одређене садржаје, -опише своје планове, намјере и жеље (нпр. које се тичу даљег образовања или запослења), -опише догађај из своје садашњости и прошлости, -поставља питања у оквиру познатих језичких структура и тематских садржаја, -користи тематски уобичајене језичке конструкције.</p> <p>ПИСАЊЕ</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <p>-допуњује текст ријечима према визуелном или аудио материјалу и/или без материјала, -пише краће саставе уз предложени модел структура (нпр. натукнице и питања), -развија креативно писање (нпр. писање новог краја приче или неког дијела приче који недостаје), -примјењује усвојена језичка правила у изради реченичних и једноставнијих текстуалних цјелина, -примјењује устаљене фразе о познатим темама из непосредног окружења, -примјењује свакодневни и тематски вокабулар, -правилно користи научене ријечи и изразе, -повезује идеје, -адекватно комуницира путем различитих медија користећи уобичајене језичке изразе, -пише честитке, СМС поруке, електронска писма, -изражава захвалност, (не)допадање, (не)слагање свој став и мишљење.</p>	<p>Компаратив и суперлатив и предикативно и атрибутивно (номинатив и акузатив); Деклинације придјева у номинативу, дативу и акузативу; Творба придјева на -ig, -lich и – isch;</p> <p>Приједлози: aus, bei, mit, nach, von, zu, bis, gegen, um, für, ohne, durch; Wechselpräpositionen;</p> <p>Везници: denn, trotzdem, weil, da, dass, obwohl, wenn;</p> <p>Реченица: Зависне реченице: “dass - реченица”, узрочне реченице са “weil”, „da“, допусна реченица са „obwohl“, условна реченица са „wenn“. Индијектне упитне реченице са упитним ријечима (wer, was...) и везником ob.</p>
<p>Лектира: Ученици читају - најмање једну пјесму - најмање једну причу (краћу или дужу) - скраћене верзије дјела из њемачке књижевности у полугодишту (по избору наставника или ученика и у складу са библиотечким фондом)</p> <p>Филм: Препоручује се гледање најмање једног њемачког филма у току школске године, прикладног за њихов узраст уз обраду истог.</p> <p>Пројекти /презентације: Ученици додатно истражују теме и области које се обрађују на часу, те их излажу осталим ученицима у виду презентације (најмање двије презентације током школске године).</p>	<p>Препорука 1: Обрада слободне теме: Земље њемачког говорног подручја и њихова повезаност са Босном и Херцеговином или сл.</p> <p>Препорука 2: Текстове за читање и слушање из уџбеника повремено замијенити актуалним и занимљивијим.</p>

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
НАПРЕДНИ ПРОГРАМ
ДРУГИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 140

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА : Понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе на нивоу Б1 Заједничког европског референтног оквира за језике, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу Б2 (Заједнички европски референтни оквир за језике).

Задачи наставе страног језика су да ученици:

- усвоје говорни језик у оквиру нових 800 ријечи, што чини око 3000 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више;
- његују правилан изговор и интонацију;
- разумеју говор (непосредно и путем медија), спонтано се изражавају у оквиру тема из свакодневног живота;
- разумејевање писаног текста;
- овладају стилевима читања (глобално, селективно, детаљно);
- развијају способности правилног писменог изражавања, писања краћих самосталних састава и њихове усмене интерпретације;
- стичу нова сазнања о карактеристикама земаљка и народа чији језик уче;
- стичу општу културу и развијају међукултуралну сарадњу и толеранцију, моралне, радне и естетске вриједности, као и интеркултуралне способности, машту креативност;
- оспособе се за даље образовање и самообразовање кориштењем рјечника и друге литературе;

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма

Теме (ниво Б1/Б2)

Reisen

Urlaubsreisen

Wenn einer eine Reise tut...

Mobilität im globalen Dorf

Arbeiten, wo andere Urlaub machen

Abenteuerreisen

Sport

Trendsportarten / Fun- Sportarten

extreme Sportarten

Bergsteiger Reinhold Messner

Gefahren beim Sport

Sportausrüstung

Angst vor dem Sportunterricht

Mode

Mode durch Jahrhunderte: Wandel der Mode

aktuelle Modestile

Modedesigner

Modenschau

Einkaufen und Reklamation

Schönheit

Schönheitsideale

Bedeutung vom Aussehen un Schönsein: Psycho-Test: „Schönheits-Stress“

Schönheitskult

Schönheitsoperationen

Integration von Behinderten

der menschliche Körper

Körpersprache

schöne Momente, schöne Worte

Ratgeber fürs Wohlfühlen

Psycho-Test: „Schönheits-Stress“

Jugend

Junge Leute in Deutschland

Die Jugend von heute

Jugendszene in Deutschland und im Heimatland

Erwachsen sein

Shell Jugendstudie

Jugendschutzgesetz

Jugendtrends

Sucht und Abhängigkeit

Rauchen

Suchtarten

Drogen und ihre Wirkung

Suchtverhalten

Prävenzion

Sport/Abenteuer statt Drogen

Unsere Umwelt heute und morgen

Die Folgen des Klimawandels

Klimaveränderung

Umweltschutz und Umweltbelastung

Sport und Umwelt

Dinge

Die Welt der Dinge

Die Versteigerung der Dinge

Der Wert der Dinge

Die Präsentation der Dinge

Die Macht der Dinge

Film

Traumberuf Schauspieler

(junge) Filmemacher und Filmproduktion

Kinowelt

LieblingsschauspielerInnen – berühmte (deutsche) SchauspielerInnen

Der deutsche Film heute

Daily Soaps

Циљеви

- Израда и спровођење интервјуа на основу упитника,
- понављање језичких средстава и активирање предзнања на теме љепота, спорт, мода, омладина, околина, зависност, путовања,
- идентификација епохе према карактеристичном начину одијевања,
- репродукција бајке на основу слушања,
- истакнути важност препознавања говора тијела,
- извјештавање о искуствима приликом путовања,
- разумијевања интервјуа са младима и популарног и књижевног текста на тему мода и спорт на глобалном и селективном нивоу,
- разумијевање, описивање и израда статистике у свом одјељењу на теме: спорт, мода, путовања,
- изражавање мишљења и искуства на тему путовања,
- разумијевање и писање текста на тему омладина, зависност, заштита околине,
- глобално, селективно и детаљно разумијевање писаног и слушаног текста,
- проширивање знања о организацијама заштите околине (Greenpeace),
- развијање свијести о значају друштвеног ангажовања на теме зависност и заштита околине,
- изражавање аргументованог става о позитивним и негативним странама спорта, естетских операција,
- разумијевање интервјуа и радио-емисија на тему љепота,
- препознавање кључних информација и појединости слушаног и писаног текста, експлицитних и имплицитних информација у текстовима званичне штампе,
- писање формалног писма, писмо читаоца, рекламације,
- преузимање детаљних информација из хронике,
- самостално разумијевање књижевног текста и чланка у лексиконима/енциклопедијама (биографија писца, друштвени и природни феномени),
- развијање критичког става према зависностима свих врста,
- припрема и извођење (симулација) дијалога на тему зависност, љепота, мода, младост, заштита околине,
- глобално, селективно и детаљно разумијевање радио-репортаже,
- разумијевање и састављање аутентичних огласа на теме према властитом интересу,
- давање савјета на тему љепота, спорт, зависност,
- симулација разговора и образложење властитог стајалишта на тему љепота, путовање, спорт, мода,
- проширивање знања о земљама њемачког говорног подручја,
- изражавање претпоставки и описивање слике на тему филм, млади, зависност, околина,
- разумијевања интервјуа и писање сажетка интервјуа на основу датих питања и одговора,
- изражавање става, интерпретација пјесме,
- проширивање знања о познатим модним дизајнерима са њемачког говорног подручја,
- разумијевање одломака из романа за младе,
- описивање типичних ситуација на основу слика и цртежа,
- проширивање знања о могућностима инеграције личност са инвалидитетом у друштву,
- израда колажа и проспекта на тему спорт, путовања, мода, околина,
- изражавање претпоставки о садржају актуелног филма, анализа сцена из филма,

- анализа поруке филма,
- самостално истраживање, припремање и излагање презентације,

Sprachhandlungen – Језичке вјештине

1. Reisen

über Zitate sprechen, Reisemotive erörtern, kontroverses Gespräch über Reisepläne hören und Lösungsvorschläge machen

Bedürfnisse verstehen, passende Reiseangebote auswählen und Auswahl begründen

Diskussionsstile vergleichen, Reisepläne diskutieren, Inhalt einer Urlaubs-E-Mail zusammenfassen und wiedergeben, Vortrag über eine Reise halten

Meinungen und Argumente aus Artikel über Mobilität herausarbeiten, Vor- und Nachteile von Mobilität benennen

Inhalte eines Hörtextes mit den Inhalten des Artikles vergleichen

In Radiointerview Details über Strandkorbverleih verstehen

Für und Wider erörtern

Schluss einer Erzählung erfinden

über ein Gedicht sprechen

Buchstabenrätsel lösen

2. Sport

Rollenspiel: „Empfehlungen“ aussprechen und darauf reagieren

sich über Vor- und Nachteile der Sportarten äußern

Stichpunkte zu einzelnen Texten notieren

Vermutungen über die Gründe für Angst vor dem Sportunterricht äußern, eigene Erfahrungen einbringen

Vermutungen zu einem Foto anstellen

einer Chronik Detailinformationen entnehmen

sich gegenseitig im Stil eines Fragebogens interviewen

Leserbrief unter Berücksichtigung von Inhalt und richtiger Form verfassen und Korrektur lesen

3. Mode

Vermutungen über den weiteren Lauf des Textes anstellen

Vorlieben für einen bestimmten Modestil äußern und begründen

Hypothesen zu einem Foto anstellen

Stichpunkte zu einzelnen Texten notieren

Kleidungsstücke durch Personenbeschreibung benennen

ein Märchen interpretieren: die Moral des Märchens definieren

ein Einkaufsgespräch mit angegebenen Redemitteln führen

aus Textbausteinen eine Reklamation schreiben

ein Schülerreferat über die Entstehungsgeschichte der Jeans hören und Punkte den Bildern zuordnen

und in der richtigen Reihenfolge sortieren

4. Schönheit

über Schönheit und Schönheitsideale sprechen

Zitate über Schönheit vervollständigen und verfassen

Fragebogen beantworten und Ergebnis auswerten

Vermutungen zur Rolle von Schönheit anstellen

Zeitungsartikel zum Thema Schönheit erörtern

Einzelheiten in Radiointerview über Schönheitskult verstehen

Ratschläge verstehen und geben

Forumsbeiträge lesen, Vermutungen und Überzeugungen ausdrücken, einen Forumsbeitrag über Schönheit schreiben

Redewendungen über den Körper verstehen und anwenden

Ratschläge zu Gesundheitsproblemen geben und beurteilen

Ratgebertexte lesen und verfassen

über besondere Ereignisse sprechen

Interview vorbereiten und führen

über die Schönheit von Wörtern sprechen („Das schönste erste Wort“ Hueber Verlag)

über die Vorteile und Nachteile der Schönheitsoperationen Pro- und Contra- Diskussion führen

über das eigene Verhalten gegenüber Menschen mit „Abweichungen“ (Behinderten) diskutieren

5. Jugend

eine Geschichte an Hand eines Comics schreiben

Beschreibungen verschiedener Generationsbezeichnungen lesen, verstehen und mit eigenen Worten erklären

Jugendliche in Deutschland und im Heimatland mit angegebenen Redemitteln miteinander vergleichen

über Vor- und Nachteile der Jugend im Vergleich zur Kindheit sprechen

auf verschiedene Fragen zum Thema Jugendschutzgesetz in Form von Notizen antworten

Personen in einem literarischen Text auf Grund der Aussagen im Text beschreiben und charakterisieren

6. Sucht und Abhängigkeit

- Bilder beschreiben

Schülerposter mit angegebenen Redemitteln beschreiben und darüber diskutieren

einen Beitrag zum Thema „Rauchen“ für die Schülerzeitung schreiben

eine Recherche zum Thema „Anabolika“ durchführen und die Ergebnisse in der Klasse präsentieren

die falschen Aussagen aus einem Text über Sportsucht korrigieren

das Verhalten und die Einstellung von Personen in einem literarischen Text (Einbahnstraße, K. Kordon) beurteilen und darüber in der Klasse diskutieren

eine gehörte Geschichte schriftlich nacherzählen

eine mögliche Fortsetzung und ein Ende einer Geschichte schreiben

ein Filmplakat beschreiben und dadurch die Vermutungen über die Filmhandlung anstellen

einen Text zum Thema „Sport statt Drogen“ lesen und den wichtigsten Textinhalt zusammenfassen

über die Prävention von Drogen sprechen

7. Unsere Umwelt heute und morgen

Bilder beschreiben

in einem Text über die Folgen des Klimawandels die fehlenden Begriffe ergänzen

über die Klimaveränderungen sprechen/vorbereitete Informationen mündlich weitergeben

ein Schaubild/Begriffe zum Thema „Energie sparen“ erklären

einen Text zum Thema Umweltschutz lesen und die Hauptinformationen verstehen

über die Organisation Greenpeace sprechen und über ihre Methoden diskutieren

Aussagen der Besucher einer Umweltaktion von Greenpeace lesen und die wichtigsten Aussagen zusammenfassen

über die realistischen und unrealistischen Aktivitäten für die Umwelt diskutieren

ein Interview mit Umweltaktivisten selektiv hören und verstehen

ein Interview zum Thema „Freiwilliges Ökologisches Jahr (FÖJ)“ selektiv und detailliert hören und verstehen

mithilfe der Notizen einen Bericht über das FÖJ verfassen

über die Möglichkeiten der Eigeninitiative beim Umweltschutz diskutieren

den Begriff „Weltuntergang“ definieren

das Gedicht „Der Weltuntergang“ interpretieren

eine alternative Geschichte zur Verhinderung des Weltuntergangs schreiben

8. Dinge

- Bild beschreiben

- Gedicht lesen, selbst verfassen

Vermutungen zur Bedeutung von Dingen anstellen, Dinge präsentieren

Produktbeschreibungen in Detail verstehen

telefonisch übermittelte Korrekturen vornehmen, Korrekturen per Mail weitergeben

Gegenstände anhand von Beschreibungen erraten

Hauptinformationen aus Artikel über eBay herausarbeiten, über Online-Handel diskutieren

über Thesen zum Thema kaufen diskutieren

Tipps zum Notizenmachen verstehen

Tipps zum Präsentieren hören und notieren

eine Produktpräsentation vorbereiten, halten und beurteilen

eine Produktmesse organisieren und durchführen

einen Leitfaden verstehen und schreiben

Einzelheiten in einem Radiointerview über das Messie-Syndrom verstehen, Ratschläge aus dem Interview weitergeben

9. Film

- Bilder/Fotos beschreiben

- über den „Traumberuf“ Schauspieler sprechen

Porträts von einigen jungen deutschen Schauspielern lesen und verstehen

eine(n) Schauspieler(in) aus dem Heimatland mit angegebenen Redemitteln beschreiben

eine kurze Inhaltsangabe zu einem Text verfassen

einen Text über junge Filmemacher global/selektiv lesen und verstehen

ein Drehbuch für einen Kurzfilm schreiben

ein Interview mit einem Schauspieler selektiv/detailliert hören und verstehen

einen Text für die Schülerzeitung schreiben, in dem man auf die gehörten Informationen eingeht und eigene Einstellungen dazu äußert

Vorschläge für einen Filmabend machen und diesen aushandeln

anhand von Fotos eine Filmgeschichte erzählen

auf der Grundlage eines Fragebogens ein Interview zum Thema Film führen

Kommunikationsabsichten – Комуникативни циљеви

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

Ansprechen

Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails

bei Telefongesprächen sich vortellen und verabschieden

sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf

Dank und passende Erwiderung

sich entschuldigen und Reaktion darauf

Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

Dank, Freude

Zufriedenheit, Unzufriedenheit

Verwundern

Hoffnung

Leid

Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf

jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen

Einverständnis, Nichteinverständnis

Interesse, Desinteresse

Gefallen, Missfallen

Lob, Kritik

Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis

Prferenz: Vorlieben

Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen

Beschreibung von Ereignissen

Informationsbitte und Informieren

Bejahende, verneinende Antwort

Gewissheit, Unsicherheit

Wissen, Nichtwissen

Kennen, Nichtkennen

Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen

Bitte

Verbot, Aufforderung

Vorschlag, Reaktion darauf

um Hilfe bitten, Reaktion darauf

Anbieten und Reaktion darauf

Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

Rückfrage, Wiederholungsbitte

Nichtverstehen

um Buchstabieren bitten, Buchstabieren

Aufforderung um langsames, lautes Sprechen

Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas

Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Аутентичне ситуације

Ученик се може на адекватан начин писмено и усмено изразити у слједећим аутентичним ситуацијама:

Situation	Rolle
im Warenhaus, Geschäft, Markt, auf der Messe	Kunde, Verkäufer-in
Internet-Verkauf (eBay)	Kunde, Personal
in der Jugendherberge, auf dem Campingplatz, im Hotel, in der Pension	Gast, Personal
bei einem Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
in Dienstleistungseinheiten (Reisebüro, Kartenvorverkaufskasse, Post, Apotheke, Bank, Tankstelle)	Kunde, Angestellte
in Massenverkehrsmitteln (Zug, Bus, Straßenbahn, Taxi, Flugzeug, auf dem Schiff, am Bahnhof, am Flughafen)	Fahrgast, Mitreisender, Angestellte
in einer Sportanlage, im Klub	Gast, Mitglieder einer Gesellschaft
beim Arzt	Patient, Begleiter, Arzt
Orientierung auf der Straße	Einheimischer, Tourist
Interview (Film, Umweltaktion, Schönheit)	Interviewer, Schauspieler, Zuschauer, Umweltaktivisten
Forum	Teilnehmer an einem Forum

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Граматичке конструкције

У табели су наведена знања из граматике која се стичу у II разреду.

FORM	Jahrgang 2 B1/2	INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec pro	

I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	
Tempusformen			Zeitverhältnisse:
Präsens	+	+	Gegenwart
Präteritum	+	+	Vergangenheit
Perfekt	+	+	Gleichzeitigkeit
Plusquamperfekt	+	+	Vorzeitigkeit
Futur I	+	+	Zukunft
	+	+	
Hilfsverben der Zeitformen			sein, haben, werden
Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	
Imperativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Konjunktiv I			
Präsens	+	-	
Perfekt	+	-	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen	+	-	
Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	-	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	-	+	
Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
Aktiv und Passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Vorgangs – (Handlungs)passiv			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I			
	+	-	
Vorgangspassiv mit Modalverb	+	+	

Zustandspassiv			
Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			
	Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta		
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee
Akkusativ	+	+	der starke Motor
Dativ	+	+	ein starker Mensch
Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten

5. NUMERALIEN	Quantitätsverhältnisse Rangverhältnisse Reihenfolge		
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	(ich, ...) Es freut mich... Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar deklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...) (einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Rezipropronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN	Raum- und Zeitverhältnisse, Abhängigkeiten		
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	

Unterordnung Satzwertiger Infinitiv	+	+	
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz Objektsatz	+	+	Behauptung, Meinung, Bericht
Fragesatz: direkt indirekt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen, Neugier Höfliche Aufforderung
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung, Befehl, Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz: Prädikat im Indikati	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

Напомена:

У току школске године планирана су два двочасовна писмена задатка са исправком (укупно шест наставних часова).

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

Циљ наставе латинског језика је да оспособи ученика да уочи, разумије и препозна језичку грађу, услове и вријеме у којем се развијао латински језик - цивилизацијски контекст; разумијевање везе између античког и савременог научног стваралаштва будући да данас латински језик са грчким чини окосницу научне терминологије, боље разумијевање граматичких и других модела у српском и страним језицима.

Садржаји и оперативни циљеви (исходи) програма

Теме:

Глаголи са посебном промјеном (12 наставних часова),
Депонентни и семидепонентни глаголи
Дефективни глаголи, *fio, fieri, factus sum*
Безлични глаголи
Неодређени глаголски облици (10 наставних часова),
Употреба неодређених глаголских облика (16 наставних часа),
Независне реченице (1 наставни час),
Конјунктив: морфологија (3 наставна часа)
Зависне реченице (24 наставна часа)

У току школске године планирана су два једночасовна писмена задатка са исправком (4 наставна часа).

ТЕМА I – оквирно 12 наставних часова

ГЛАГОЛИ СА ПОСЕБНОМ ПРОМЈЕНОМ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -усвоји основне представе у чему је посебност промјене наведених глагола; -стекне вјештину и знање навођења глагола са посебном промјеном; -научи промјену глагола са посебном промјеном; -уочи наведене глаголе у реченици и препознаје њихове поједине облике; -зна анализирати и превести текст који садржи наведене глаголе. 	<p>VERBA ANOMALA:</p> <p>sum, esse, fui и његове сложенице</p> <p>fero, ferre, tuli, latum</p> <p>eo, ire, ii, itum</p> <p>volo, velle, volui</p> <p>nolo, nolle, nolui</p> <p>malo, malle, malui</p> <p>-fio fieri, factus sum VERBA</p> <p>DEPONENTIA VERBA</p> <p>SEMIDEPONENTIA</p> <p>VERBA DEFECTIVA</p> <p>VERBA IMPERSONALIA</p>	<p>Географско-историјски оквири у којима се развила римска цивилизација и значај антике за развој науке и културе.</p> <p>Српски језик, романски и германски језици.</p>

ТЕМА II – ОКВИРНО 10 НАСТАВНИХ ЧАСОВА

НЕОДРЕЂЕНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна који су то неодређени глаголски облици и како се сваки поједини гради; -зна основну подјелу тих облика; -стекне знање о сваком поједином неодређеном облику; -оспособи се за препознавање тих облика у анализи текста. 	<p>VERBA INFINITA:</p> <p>А) Глаголске именице: инфинитив: презента (актив и пасив), перфекта (актив и пасив), футура (актив и пасив) gerund</p> <p>Б) Глаголски придјиви: партицип (презента актива, перфекта пасива, футура актива) gerundiv</p>	<p>Српски језик и остали страни језици.</p>

ТЕМА III – ОКВИРНО 16 НАСТАВНИХ ЧАСОВА

УПОТРЕБА НЕОДРЕЂЕНИХ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>-усвоји правила о употреби неодређених глаголских облика;</p> <p>-повезује њихову употребу са претходно стеченим знањима из латинског језика;</p> <p>-препознаје поједине конструкције које се граде од тих облика;</p> <p>-анализира реченице са наведеним конструкцијама и адекватно преводи на српски језик;</p> <p>-дефинише наведене конструкције;</p> <p>-усвоји правило превођења поједине конструкције;</p> <p>-разликује gerund од gerundiva;</p> <p>-правилно препознаје и преводи gerund у појединим падежима;</p> <p>-повезује глаголске именице у српском и латинском језику.</p>	<p>ИНФИНИТИВ:</p> <p>акузатив са инфинитивом</p> <p>номинатив са инфинитивом</p> <p>ПАРТИЦИП:</p> <p>атрибутивни партицип</p> <p>предикативни партицип</p> <p>апсолутни партицип</p> <p>аблатив апсолутни са и без партиципа</p> <p>перифрастична конјугација</p> <p>активна</p> <p>GERUNDIV:</p> <p>перифрастична конјугација</p> <p>пасивна</p> <p>GERUND:</p> <p>употреба gerunda у разним падежима</p>	<p>Српски језик, страни језици, биологија, медицина, право, историја, географија, математика, хемија, физика, филозофија и др.</p>

ТЕМА IV – ОКВИРНО 2 НАСТАВНА ЧАСА НЕЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна врсту независних реченица у латинском језику; -уочи разлику између појединих реченица; -разликује независне реченице по њиховом садржају; -дефинише начине и њихову употребу; -разумије разлику у употреби индикатива и конјунктива; -препознаје независне реченице са конјунктивом и њихов смисао; -повезује независне реченице у српском и латинском језику; -самостално преводи текст. 	<p>ВРСТЕ НЕЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА:</p> <ul style="list-style-type: none"> изјавне упитне захтјевне <p>УПОТРЕБА НАЧИНА У НЕЗАВИСНИМ РЕЧЕНИЦАМА:</p> <ul style="list-style-type: none"> индикатив конјунктив 	<p>- Као и претходно.</p>

ТЕМА V – ОКВИРНО 24 НАСТАВНА ЧАСА ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -уочи разлику између независних и зависних реченица; -усвоји знање о употреби начина у зависним реченицама; -овлада правилом о слагању времена (consecuito temporium); -препознаје везнике за поједине реченице; -зна врсте зависних реченица, као и њихове везнике; -самостално препознаје поједине реченице у тексту; -оспособи се за правилно превођење задатог текста; -користи стечено знање из српског језика у вези са зависним реченицама и успјешно повезује и примјењује на латински језик. 	<p>УПОТРЕБА НАЧИНА У ЗАВИСНИМ РЕЧЕНИЦАМА:</p> <p>индикатив конјунктив consecuito temporium</p> <p>ПОДЈЕЛА ПО САДРЖАЈУ:</p> <p>упитне захтјевне изјавне</p> <p>ПОДЈЕЛА ПО ЗНАЧЕЊУ:</p> <p>зависно-упитне намјерне захтјевне временске узрочне допусне погодбене поредбене посљедичне односне</p>	<p>Српски, романски и германски језици историја. Географија, математика, биологија, хемија, физика, ликовна култура, филозофија.</p>

Провјеравање знања ученика проводи се на два начина: усмено и писмено.

Усмени одговори садрже у себи цјелину састављену од познавања свих елемената које наставник тражи од ученика:

- превод,
- граматичка анализа текста,
- питања везана за историјске садржаје,
- сналажење на непознатом тексту и способност уочавања већ познате грађе.

Поред усмених вјежби, којима треба постићи правилну артикулацију и дикцију, препоручују се и писмене вјежбе: диктати, допуњавање, проширивање реченице. Посебан вид писмених вјежби чине школски контролни и писмени задаци.

За свако полугодиште треба планирати један писмени задатак (превод реченица са латинског

језика и обратно) и један контролни задатак

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

Наставник на часу са ученицима треба да успостави пријатну и радну атмосферу.

Стално радити на подстицању самосталности у раду, култури дијалога и толеранцији, култури лијепог говора и понашања.

Треба примјењивати различите облике наставе.

Развијати вјештину слушања, читања и писања.

Ученици треба да сами закључују и изводе правила.

Рад ученика треба да буде самосталан.

У наставу уносити цивилизацијске елементе (римска култура и развој друштва - на примјерима).

Ученик треба да уочава, препознаје и разумије језичку грађу текста.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЛАТИНСКОГ ЈЕЗИКА

професор латинског језика

професор латинског језика и римске књижевности

професор двопредметног студија гдје је латински језик главни или равноправан предмет дипломирани класични филолог.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма латинског језика у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

У случају дефицитарности наставу латинског језика може изводити и лице са високом стручном спремом наставничког смјера које не испуњава услове горе наведених профила ако је током студија похађало наставу латинског језика у трајању од најмање четири семестра.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МАТЕМАТИКА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 140

Општи циљеви и задаци програма

Подстицање и развијање логичког мишљења, способности исправног расуђивања и закључивања код ученика

Развијање смисла за појмовно и апстрактно мишљење код ученика

Развијање прецизности и јасноће у изражавању

Развијање самосталности, систематичности и одговорности према раду

Оспособљавање за коришћење математичке литературе

Развијање свијести о присуству математике у природним и друштвеним наукама, навођењем примјера из физике, хемије, географије и економије

Развијање осјећаја за лијепо путем складности математичких односа и релација

Пружање ученику математичких знања потребних за наставак школовања

СТИЦАЊЕ СПОСОБНОСТИ ЗА ПОВЕЗИВАЊЕ ТЕОРИЈСКИХ И ПРАКТИЧНИХ ЗНАЊА.

Посебни циљеви програма

Степени и коријени

Ученик би требао да:

- зна вршити основне операције са изразима чији је експонент рационалан број,
- зна вршити основне операције са коријенима,
- разумије однос између степена и коријена неког броја,
- зна рационалисати разломке,

Скуп комплексних бројева

Ученик би требао да:

Зна оперисати са комплексним бројевима

Квадратна једначина, неједначина и функција

Ученик би требао да:

- научи препознавати потпуну и непотпуну квадратну једначину,
- зна тумачити природу рјешења квадратних једначина преко дискриминанте,
- научи примјењивати Виетове формуле на квадратне једначине,
- овлада техником факторисања квадратних једначина,
- научи испитивати особине квадратне функције,
- зна одредити конвексност функције,
- зна рјешавати квадратне неједначине,
- научи препознавати биквадратне, кубне и симетричне једначине,
- зна рјешавати систем једне линеарне и једне квадратне једначине и систем двије квадратне једначине.

Ирационалне једначине

Ученик би требао да:

- зна препознати тип ирационалне једначине,
- зна одредити скуп дефинисаности функције према типу једначине,
- научи рјешавати ирационалне једначине са непарним и парним коријенима.

Експоненцијална једначина, неједначина и функција

Ученик би требао да:

- умије препознати тип експоненцијалне функције,
- умије утврдити монотоност експоненцијалне функције према типу,
- научи одредити скуп дефинисаности функције,
- зна примјенити различите методе при рјешавању задатка,
- зна рјешавати једноставније експоненцијалне једначине,
- зна рјешавати једноставније експоненцијалне неједначине.

Логаритамска једначина неједначина и функција

Ученик би требао да:

- научи одређивати инверзне експоненцијалне функције,
- буде у могућности остварити корелацију између експоненцијалне и логаритамске функције,
- стекне знање о домену логаритамске функције,
- научи основне особине логаритамске функције,
- умије примјенити правила логаритмовања на задацима,
- научи рјешавати логаритамске једначине и неједначине као инверзне експоненцијалне функције.

Тригонометријске функције, једначине и неједначине

Ученик би требао да:

- зна претворити радијане у степене и обрнуто,
- препознаје основне тригонометријске функције,
- нађе домене и кодомене тригонометријских функција,
- зна испитати особине парности, знака и тока,
- стекне представу о њиховим графицима те да зна направити график на основу особина функције,
- стекне представу о периодичности и основном периоду функција,
- зна сводити тригонометријске функције произвољног угла на тригонометријске функције оштрог угла,
- умије примјенити адиционе теореме, тригонометријске функције двоструког и тригонометријске функције половине угла на задацима и у доказима тригонометријских идентитета,
- научи рјешавати основне типове тригонометријских једначина и неједначина,
- зна препознати хомогене тригонометријске једначине и ријешити их,
- умије свести специфичне једначине и неједначине на квадратне и направити корелацију рјешења тих једначина,
- зна навести и примјенити синусну и косинусну теорему на поједине проблеме.

Теме:

Степени и коријени оквирно (20)

Скуп комплексних бројева оквирно (6)

Квадратна једначина, неједначина и функција оквирно (34)

Ирационалне једначине оквирно (5)

Експоненцијална једначина, неједначина и функција оквирно (10)

Логаритамска једначина неједначина и функциј оквирно (13)
Тригонометријске функције, једначине и неједначине оквирно (40)

Напомена:

Обавезна су по 2 двочасовна писмена задатка са једночасовном исправком у сваком полугодишту (12)

Тема 1. Степени и коријени

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -наводи основна својства степених функција $y = x^n$ -дефинише коријен и представља га на графику степене функције, -наводи операције са коријенима, -умије рационалисати именилац разломка, -дефинише степен чији је изложилац рационалан број, -сређује изразе који садрже рационалне степене. 	<p>Операције са изразима чији је експонент цијели број. Функција облика $y = x^n$, $n \in \mathbb{N}$ Рационалисање имениоца разломка. Операције са коријенима. Операције са изразима чији је експонент рационалан број.</p>	<p>Хемија, физика децимални запис великих и малих бројева у стандардном облику.</p>

Тема 2. Скуп комплексних бројева

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна написати комплексни број у различитим алгебарским облицима, -умије представити број у комплексној равни, -зна оперирати са имагинарном јединицом и зна сабирати и одузимати комплексне бројеве и множити и дијелити комплексне бројеве скаларом. 	<p>Представљање комплексних бројева у комплексној равни. Имагинарна јединица i, особине. Сабирање и одузимање комплексних бројева. Множење и дијелење комплексних бројева скаларом.</p>	<p>Физика Геометријски приказ комплексног броја, веза са струјним колом</p>

Тема 3. Квадратна једначина, неједначина и функција

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разјасни природу рјешења, те ријешити квадратну једначину, -формирану квадратну једначину ако су задана њена рјешења примјеном Вијетових формула, -растави квадратни трinom на факторе, -одреди координате тјемења квадратне функције, -процијени како ће изгледати граф квадратне функције у односу на знак коефицијента a и дискриминанте D -нацрта график квадратне функције и испита знак, монотоност и екстремну вриједност, -уз помоћ графика, односно растављањем на факторе ријешити квадратну неједначину. 	<p>Квадратна једначина (дефиниција, рјешавање, дискриминанта и природа рјешења). Виетове формуле, растављање на линеарне факторе. Квадратне функције $y = ax^2$, $y = ax^2 + bx + c$ (график, нуле, знак, ток, екстрем). Квадратне неједначине. Примјене квадратне једначине на рационалне једначине Биквадратна једначина. Системи једначина са двије непознате од којих је једна квадратна, а друга линеарна. Системи једначина од двије квадратне једначине.</p>	<p>Физика Задаци у којима се јављају квадрати величина, нпр: убрзање, енергија, гравитационе, електричне силе, проблем косог хица.</p> <p>Геометрија, Економија Рјешавање проблема у оптимизацији.</p>

Тема 4. Ирационална једначина

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -процијени како ће изгледати граф ирационалне функције, -рјешава ирационалне једначине парног и непарног коријена. 	<p>Појам бијективне и инверзне функције. Корјена функција као инверз квадратне. Ирационалне једначине.</p>	<p>Геометрија, Економија Рјешавање проблема у оптимизацији.</p>

Тема 5. Експоненцијална једначина, неједначина и функција

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -скицира график експоненцијалне функције за дату основу, -упореди степене примјеном особина експоненцијалне функције, -рјешава експоненцијалне једначине облика $a^{f(x)} = a^{g(x)}$ као и једначине које се свODE на наведени облик, при чему су $f(x)$ и $g(x)$ полиноми или рационалне функције највише другог степена. 	<p>Експоненцијална функција $y = a^x$ (својства и график). Експоненцијалне једначине. Експоненцијалне неједначине. Појам логаритма. Декадски и природни логаритми. Правила логаритмовања. -- Прелазак с једне базе на другу. Логаритамска функција (својства и график). --- Логаритамске једначине.</p>	<p>Физика - радиоактивни распад</p> <p>Биологија - размножавање бактерија раст култура</p> <p>Економија - каматни рачун</p>

Тема 6. Логаритамска једначина, неједначина и функција

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дефинише логаритам и наводи основна својства, -примјењује особине логаритма за одређивање вриједности логаритма датог броја, те за прелазак на нову базу, -усваја чињеницу да је логаритамска функција инверзна експоненцијалној, -скицира график логаритамске функције за дату основу, -разликује растућу и опадајућу логаритамску функцију, -рјешава задатке из логаритамских једначина и неједначина користећи својства логаритамске функције. 	<p>Појам логаритма. Декадски и природни логаритми. Правила логаритмовања. Прелазак с једне базе на другу. Логаритамска функција (својства и график). Логаритамске једначине. Логаритамске неједначине.</p>	<p>Физика Мјерење јачине сигнала - децибел</p> <p>Хемија pH киселост воденог раствора</p>

Тема 7. Тригонометријске функције, једначине и неједначине

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -умије дефинисати радијан, -претвара степене у радијане и обратно, -одреди у ком се квадранту налази произвољан угао, -дефинише тригонометријске функције на тригонометријској кружници, -примјењује периодичност и парност тригонометријских функција у сврху упрошћавања израза, -израчуна вриједност тригонометријске функције свођењем на први квадрант, -нацрта графике основних тригонометријских функција и да са графика умије ишчитати њихове особине, -објасни промјене у амплитуди, фази и периоду функција облика $y = \sin bx$ $y = \sin(bx + c)$ $y = a \sin(bx + c)$ -ријешити једначине облика $\sin(bx + c) = a$ -ријешити неједначине облика $\sin(bx + c) < a$ -примјењује тригонометријске идентитете- 	<p>Оријентисани угао. Радијан. Тригонометријска кружница. Дефиниција тригонометријских функција на кружници. Периодичност и парност тригонометријских функција. Свођење на први квадрант. Тригонометријске функције $f(x) = \sin x$ $f(x) = \cos x$ $f(x) = \operatorname{tg} x$ (график, нуле, знак, ток) Функција $y = a \sin(bx + c)$ Адиционе теореме. Тригонометријске функције двоструког угла и и половине угла. Трансформација збира и разлике тригонометријских функција у производ и обратно. Тригонометријске једначине. Тригонометријске неједначине.</p>	<p>Физика - електродинамика осцилације и таласи</p>

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ФИЗИКА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи циљеви:

- улогу физике у технолошком развоју
- економске, социјалне и етичке ефекте научних достигнућа.

Посебни циљеви :

- показати разумијевање научних чињеница и концепата, научних метода и технике, научне терминологије, метода представљања научних информација;
- примијенити и користити научне чињенице и концепте, научне методе и технику, научну терминологију у комуникацији, одговарајуће методе представљања научних информација;
- поставити, анализирати и вредновати хипотезе, истраживачка питања научне методе и технику, научна објашњења;
- показати истрајност и одговорност у научном истраживању и рјешавању научних проблема;
- показати вештине потребне за научно истраживање;
- стећи навике за рационално кориштење и штедњу свих видова енергије.

Тематске области и оквирни број наставних часова:

Увод (1)

Молекулско-кинетичка теорија (8)

Термодинамика (10)

Флуиди (8)

Молекулске силе и агрегатна стања (8)

Електростатика (10)

Електрична струја (17)

Напомена: реализација писменог задатка (планирана 2 писмена за наставну годину – припрема за писмени задатак, израда писменог задатка и исправак) што је 6 наставних часова и 2 наставна часа на закључивање оцјена.

САДРЖАЈИ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

Увод

Тема 1. Молекулско-кинетичка теорија

Оперативни циљеви/Исходи учења		Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ред величине пречника атома и концентрације честица; -дефинише идални гас и да га разликује од реалног гаса; -објасни разлику између целзијусове и апсолутне (термодинамичке) темпаратурне скале; -објасни разлику између статистичких и феноменолошких метода; -препознаје три различите брзине: средњу аритметичку, средњу квадратну и највјероватнију брзину честица гаса; -разликује стање гаса и процес у гасу изведе једначину стања гаса из основне једначине молекулско-кинетичке теорије разумије релације између величина које одређују микростање система и величина које одређују макростање гаса: притисак, температура, средња кинетичка енергија честица; -разумије и примијени законитости изопроцеса, графички их приказује и анализира; -примијени једначину стања и гасне законе на једноставније проблеме. 		<p>Кретање честица гаса. Максвелова расподјела честица гаса по брзинама. Модел идеалног гаса. Притисак гаса. Основна једначина молекулско-кинетичке теорије гасова. Једначина стања идеалног гаса (облик једначине: преко броја честица гаса). Гасни закони за изопроцесе. Бојл-Мариотов закон, Шарлов закон и Геј Лисаков закон. Притисак и температура гаса. Гасни термометар. Авогадров закон. Други облик једначине стања гаса (преко броја молова).</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz</p> <p>Топлотно кретање молекула гаса (модел Брауновог кретања).</p> <p>Лабораторијска вјежба : Провјера једног гасног закона.</p>	<p>Математика Информатика Хемија Биологија</p>

Тема 2. Термодинамика

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дефинише унутрашњу енергију разликује унутрашњу енергију и промјену унутрашње енергије разликује температуру и топлоту; -објасни специфичне топлотне капацитете и начин експерименталног одређивања специфичног топлотног капацитета металног тијела: -разумије први принцип Термодинамике; -графички приказује рад гаса у пВ–дијаграму у различитим процесима; -разликује специфични топлотни капацитет гаса при сталном притиску и при сталној запремини; -објасни како настају адијабатски процеси и да наведе примјере за такве процесе; -разликује повратне и неповратне процесе у гасу; -протумачи други принцип Термодинамике; -објасни радни циклус идеалног топлотног мотора и коефицијент корисног дејства; -врши прорачун енергетског биланса у различитим процесима у гасу у току једног радног циклуса топлотног мотора. 	<p>Унутрашња енергија. Промјена унутрашње енергије. Количина топлоте. Топлотни капацитет тијела. Специфични топлотни капацитети. Калориметар. Први принцип термодинамике. Рад идеалног гаса при изопроцесима. Топлотни капацитети гасова. Адијабатски процеси. Поасонова једначина. Повратни и неповратни процеси. Ентропија. Други принцип термодинамике. Топлотни мотори. Карноов циклус.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Адијабатски процеси (компресија, експанзија). Рад топлотног мотора.</p> <p>Лабораторијска вјежба: Одређивање специфичног топлотног капацитета металног тијела помоћу калориметра.</p>	<p>Математика Информатика Биологија</p>

Тема 3. Флуиди

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -објасни како се преноси притисак кроз флуид и примјену таквог преношења код хидрауличне кочнице и дизалице; -искаже и примени Архимедов закон разумије и примени једначину континуитета; -разликује тежину тијела и гравитациону силу разликује три притиска у флуиду; -примијени Бернулијеву једначину у једноставнијим случајевима. 	<p>Притисак стуба флуида. Паскалов закон. Архимедов закон. Стационарно протицање флуида. Једначина континуитета. Бернулијева једначина. Примијена Бернулијеве једначине. Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Висински притисак (У-цијев). Динамички притисак. Бернулијеве једначина (Питоова цијев).</p> <p>Лабораторијска вјежба: Мјерење запреминског протока у водоводној цијеви.</p>	<p>Математика Информатика Хемија</p>

Тема 4. Молекулске силе и агрегатна стања

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -схвати електромагнетну природу молекулских сила; -разумије повезаност интензитета молекулских сила и дубине потенцијалне јаме; -објасни топлотно ширења на примјерима (живини термометри, мостови, резервоари са нафтом, далеководи); -објасни разлику између 	<p>Природа молекулских сила. Потенцијална јама. Топлотно ширење тијела. Христална и аморфна тијела. Еластичност чврстих тијела. Хуков закон. Особине течних тијела. Површински напон. Капиларне појаве. Фазни прелази. Дијаграми прелаза.</p>	<p>Математика Информатика Хемија Биологија</p>

<p>Кристалних и аморфних тијела; -разумије различите облике деформација тијела: -објасни границу еластичности и утицај нормалног напона на истезање материјала; -разумије природу вискозности и појаву отпора кретању чврстог тијела кроз течност; -објасни природу силе површинског напона и принцип минимума потенцијалне енергије слободне површине течности; -објасни дјеловање молекулских сила при капиларној елевацији и капиларној депресији; -разумије улогу допунског притиска закривљене слободне површине течности; -навести примјере за површински напон и капиларне појаве; -објасни фазу супстанце, фазне прелазе и карактеристичне температуре; -врши прорачун енергије која се улаже или ослобађа при различитим фазним прелазима.</p>	<p>Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Топлотно ширење тијела. Еластичне деформације. Површински напон и капиларне појаве.</p> <p>Лабораторијска вјежба: Одређивање Јунговог модула еластичности жице. Одређивање коефицијента површинског напона течности.</p>	
--	--	--

Тема 5. Електростатика

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да: -објасни елементарну количину наелектрисања, количину наелектрисања и наелектрисавање тијела; -разумије закон одржања количине наелектрисања; -објасни закон узајамног дјеловања тачкастих количина наелектрисања (Кулонов закон); -графички представи електрично</p>	<p>Количина наелектрисања. Електростатичка сила. Кулонов закон. Јачина електричног поља. Линије силе. Рад у електричном пољу. Електрични потенцијал и напон. Промјена потенцијала. Веза између јачине хомогеног електричног поља и напона. Електрични капацитет.</p>	<p>Математика Информатика Биологија</p>

<p>поље помоћу линија силе и дефинише јачину електричног поља; -изведе формулу за рад силе у електричном пољу дефинише електрични потенцијал тачкастог наелектрисања и електрични напон; -објасни релацију између јачине хомогеног електричног поља и напона; -објасни електрични капацитет изолованог металног проводника; -објасни капацитет плочастог кондензатора; -изведе формуле за еквивалентни капацитет редне и паралелне везе кондензатора и наведе карактеристике оваквог везивања кондензатора; -објасни енергију и густину енергије електричног поља; -рјешава једноставније проблеме у вези са Кулоновом силом, јачином електричног поља и везивањем кондензатора.</p>	<p>Електрични кондензатор. Везивање кондензатора. Енергија и густина енергије електричног поља.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Наелектрисавање тијела. Линије силе електричног поља. Зависност капацитативности од растојања између плоча кондензатора са ваздухом и са неким чврстим диелектриком.</p>	
--	---	--

Тема 6. Електрична струја

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да: -разликује брзину кретања наелектрисаних честица и брзину преношења електричне енергије кроз струјни проводник; -разумије да је електромоторна сила извора струје мјера за уложену енергију унутар извора; -дефинише јачину и густину електричне струје; -објасни природу електричне отпорности металног проводника према класичној теорији;</p>	<p>Настанак електричне струје. Електромоторна сила и напон. Јачина и густина струје. Електрична отпорност и проводљивост. Омов закон. Џулов закон. Омов закон за просто коло. Кирхофова правила. Везивање отпорника. Рад и снага електричне струје. Електролитичка дисоцијација. Проводљивост електролита. Фарадејев закон електролизе.</p> <p>Проводљивост гасова. Јонизација гасова.</p>	<p>Математика Информатика Хемија Биологија</p>

<p>-разумије волт-амперску карактеристику омског проводника;</p> <p>-објасни трансформацију електричне енергије изражену Цуловим законом;</p> <p>-разумије да су Кирхофова правила посљедица закона одржања;</p> <p>-примијени Кирхофова правила на струјна кола са двије струјне контуре;</p> <p>-објасни релацију између утрошене електричне енергије и снаге потрошача;</p> <p>-разликује проводљивост електролита и проводљивост металног проводника;</p> <p>-објасни Фарадејев закон електролизе и њену примјену;</p> <p>-објасни утицај температуре катоде на јачину струје у вакууму;</p> <p>зависност јачине електричне струје у вакууму од напона на електродама;</p> <p>-може упредити проводљивост металних проводника, електролита и гасова;</p> <p>-разликује несамостално и самостално пражњење у гасовима.</p>	<p>Несамостално пражњење. Гајгеров бројач. Самостално пражњење. Плазма.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи : phet.simulacije Colorado www.vascak.cz Директна и инверзна веза двије батерије Омов закон за дио и за цијело струјно коло. Електрична отпорност проводника. Електрична проводљивост електролита.</p> <p>Лабораторијска вјежба; Провјера Омовог закона. Мјерење електричног отпора.</p>	
---	---	--

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ХЕМИЈА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА:

Садржаји наставног предмета хемија у другом разреду се надовезују на програм хемије обрађен у првом разреду и представљају солидну основу за изучавање и разумијевање наставних садржаја хемије у трећем и четвртом разреду, органске хемије и биохемије. Ради остваривања општих циљева, у оквиру овог наставног предмета се обрађују и усвајају знања у вези са разумијевањем односа између структуре електронског омотача атома елемената, њиховог положаја у периодном систему елемената, те физичких и хемијских особина које се кроз периодни систем периодично понављају. Ученици се оспособљавају да доведу у корелацију положај елемента у периодном систему са структуром задње луске атома, а тиме и са карактером одговарајућег оксида, као и одговарајућег хидроксида, киселине, односно базе. Истовремено се ученици упознају са основним фазама процеса индустријског добијања важнијих елемената и њихових једињења, њиховом практичном примјеном и начинима заштите животне средине.

Садржајима овог наставног предмета се остварују и посебни циљеви у вези са сазнањима о добијању, особинама и примјени важнијих елемената и њихових једињења из сваке групе периодног система елемената појединачно. У оквиру обраде елемената, представника група, ученици треба да науче и које су основне квалитативне реакције за доказивање тих елемената у јонском стању у саставу њихових растворљивих соли. Кад год је то могуће, при обради нове наставне јединице треба демонстрирати одговарајуће наставне огледе који ће наставу учинити интересантнијом, а ученици експеримент прихватити као најбољи начин упознавања садржаја из хемије. На овом степену образовања ученици треба да науче која је превенција незгода при раду са токсичним и експлозивним неорганским супстанцама и да се оспособе за пружање прве помоћи у лабораторији.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тематске области и оквирни број наставних часова:

Електрохемија – оквирно 12 наставних часова
Кинетика хемијских реакција - оквирно 12 наставних часова
Аналитичка хемија - оквирно 8 часова
Елементи I групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи II групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи XIII групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи XIV групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
елементи XV групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи XVI групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи XVII групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Елементи XVIII групе периодног система – оквирно наставна 3 часа
Прелазни метали - оквирно 6 наставних часова
Водоник – оквирно 3 наставна часа
Кисеоник - оквирно 3 наставна часа
Вода - оквирно 2 наставна часа

Тема: ЕЛЕКТРОХЕМИЈА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна објаснити галванске чланке; -зна изотопе електродни потенцијал; -зна електрохемијске изворе електричне струјеи њихове реакције; -зна електролизу и Фарадејеве законе електролизе. 	<p>Електрохемијске реакције.</p> <p>Галванске чланке.</p> <p>Електродни потенцијал (Хидрогенова електрода; Стандардни редукцијски електродни потенцијал.</p> <p>Елктрохемијски извори електричне струје (батерија и акумулатор).</p> <p>Електролиза и Фарадејеви закони електролизе.</p>	<p>Физика: претварање хемијске енергије у физичку</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: КИНЕТИКА ХЕМИЈСКИХ РЕАКЦИЈА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -набројати факторе од којих зависи брзина хемијске реакције; -подјелу хемијских реакција; -константу хемијске равнотеже; -јонску концентрацију; -рН вриједност. 	<p>Фактори брзине хемијске реакције (концетрација, катализатори, температура, уситњеност реактаната и агрегатно стање).</p> <p>Подјела хемијских реакција (молекуларност, ред и сложене хемијске реакције).</p> <p>Равнотежа хемијских реакција.</p> <p>Јонска концетрација.</p> <p>рН вриједност.</p>	<p>Физика: тачке топљења и кључања, електродни потенцијал</p> <p>Биологија: рН вриједност као битан фактор у природи</p>

Тема: АНАЛИТИЧКА ХЕМИЈА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна методе анорганске и органске анализе; -зна аналитичке реагенсе; -зна набројати катионе и групне реагенсе свих група катиона и аниона; -зна израчунавање код гравиметријског одређивања жељеза; -зна пипетирати и вршити титрацију. 	<p>Методе анорганске и органске анализе.</p> <p>Катиони и групни реагенси.</p> <p>Аниони и растворљивост аниона.</p> <p>Гравиметрија.</p> <p>Волуметрија.</p>	<p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ I ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна који су представници елемената I групе; -зна како се мијењају особине елемената I групе у зависности од редног броја. 	<p>Опште особине елемената Ia групе.</p>	<p>Физика: структура атома, електрони и нуклеони</p> <p>Биологија: натријум и калијум као биогени елементи</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ II ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -који су представници елемената II групе; -које су опште особине елемената II групе и по чему се особине елемената II групе разликују од особина елемената I групе. 	<p>Опште особине елемената II групе.</p> <p>Поређење особина елемената I и II групе.</p> <p>Особине магнезијума и калцијума.</p>	<p>Физика: метална веза, густина метала, тачке топења и кључања, електродни потенцијал</p> <p>Биологија: калцијум и магнезијум као биогени елементи</p> <p>Географија: калцијум и магнезијум у саставу минерала, руда, стијена</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XIII ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>-који су представници елемената XIII групе и које су њихове опште особине;</p> <p>-како се добива алуминијум и гдје се употребљава.</p>	<p>Опште особине елемената IIIa групе.</p> <p>Добијање, особине и употреба алуминијума; легуре алуминијума.</p>	<p>Физика: Христализација и Христални системи</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XIV ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>-набројати представнике XIV групе елемената и уочити постепене промјене у особинама са порастом атомског броја;</p> <p>основне особине и употребу Христалних и аморфних модификација угљеника.</p>	<p>Представници и опште особине елемената XIV групе.</p> <p>Особине угљеника; дијамант, графит, фулерен, угаљ и кокс.</p> <p>Добијање и особине једињења угљеника (оксиди, угљена киселина, карбонати, бикарбонати, карбиди и цијаниди).</p>	<p>Физика: кубични и хексагонски Кристални системи</p> <p>Биологија: угљеник као биогени елеменат, угљен диоксид и његово кружење у пририди</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XV ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -који су представници елемената XV групе и које су њихове заједничке особине; -физичке и хемијске особине азота и фосфора; -која су најважнија једињења азота и фосфора. 	<p>Представници и опште особине елемената XV групе.</p> <p>Добијање и особине азота.</p> <p>Једињења азота (хидриди, оксиди, киселине и соли).</p> <p>Фосфор и његова једињења.</p>	<p>Математика: рачунске операције при стехиометријским израчунавањима на основу хемијских једначина</p> <p>Биологија: значај азота и фосфора за живу материју.</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања.</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XVI ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -који су представници елемената XVI групе и које су им опште особине; -које су особине кисеоника и сумпора и њихових алотропских модификација; -основне особине једињења сумпора и осталих елемената XVI групе. 	<p>Представници и опште особине елемената XVI групе.</p> <p>Особине и распрострањеност кисеоника и његових једињења; значај озона.</p> <p>Оксидациони број сумпора у једињењима: хидридима, оксидима, киселинама и њиховим солима (упоредити са оксидационим бројем кисеоника у његовим једињењима).</p>	<p>Физика: Јоуле-Томпсонов ефекат код добијања течног вадуха</p> <p>Биологија: значај кисеоника за животне процесе</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XVII ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -представнике XVII групе и њихове опште особине; -које су основне физичке и хемијске особине флуора, хлора, брома и јода, као најизразитијих неметала међу елементима -имена и формуле киселина хлора и осталих елемената XVII групе. 	<p>Представници и опште особине елемената XVII групе (упоредити их са особинама метала I групе).</p> <p>Особине флуора, хлора, брома и јода.</p> <p>Добијање хлора у лабораторији и у индустрији и његова примјена.</p> <p>Једињења хлора: оксиди, киселине и њихове соли.</p>	<p>Физика: међумолекуларне силе и њихов утицај на физичке особине</p> <p>Математика: стехиометријска израчунавања</p>

Тема: ЕЛЕМЕНТИ XVIII (НУЛТЕ) ГРУПЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -који су представници елемената XVIII групе и које су им опште особине; -како конфигурација задње луске атома елемената XVIII групе (стабилна електронска конфигурација) утиче на њихове физичке и хемијске особине; -гдје се примјењују елементи XVIII групе. 	<p>Представници и опште особине елемената XVIII групе.</p> <p>Веза између конфигурације задње луске електронског омотача атома елемената XVIII групе и њихове хемијске инертности.</p> <p>Примјена неких инертних гасова.</p>	<p>Физика: откриће аргона-значај физичких мјерења у науци</p> <p>Прицип неонског освјетљења</p>

Тема: ПРЕЛАЗНИ МЕТАЛИ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> -довести у везу положај прелазних метала у периодном систему и њихову електронску конфигурацију као „д“ елемената са њиховим физичким и хемијским особинама; -структуру и особине комплексних једињења прелазних метала; -поступке индустријског добијања прелазних елемената; -основне особине Fe, Co, Ni, Cr, Mn и њихових једињења; -основне особине полуплеменитих и племенитих метала (Cu, Ag, Au, Pt); -основне особине и једињења цинка и живе. 	<p>Представници и опште особине прелазних метала.</p> <p>Комплекси прелазних метала.</p> <p>Принципи производње прелазних метала из њихових руда.</p> <p>Гвожђе-особине, као и особине и врсте његових једињења; челик.</p> <p>Co, Ni, Cr, Mn - основне особине, типови једињења и примјена.</p> <p>Cu, Ag, Au, Pt - основне особине, типови једињења и примјена.</p> <p>Zn и Hg – основне особине, типови једињења и примјена.</p>	<p>Физика: понашање метала (легура) при промјени температуре, биметал; електропроводљивост метала...</p> <p>Географија: распрострањеност прелазних елемената у Земљиној кори, минерали, руде...</p>

Тема: ВОДОНИК - први елемент у периодном систему елемената

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна објаснити специфичан положај водоника у периодном систему; -зна изотопе водоника и њихову заступљеност у природи-космосу; -добијање и примјену водоника. 	<p>Особине водоника.</p> <p>Добивање у лабораторији и у индустрији.</p> <p>Хидриди.</p>	<p>Физика: Боров модел водониковог атома</p> <p>Биологија: водоник као биогени елемент</p>

Тема: КИСЕОНИК

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна објаснити положај кисеоника у периодном систему; -зна заступљеност кисеоника у природи-космосу; -добивање и примјену кисеоника. 	<p>Особине кисеоника. Добивање у лабораторији Оксиди.</p>	<p>Физика: Боров модел кисеониковог атома</p> <p>Биологија: кисеоник као биогени елеменат</p>

Тема: Вода

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <p>подјелу вода особине воде</p>	<p>Вода: добијање, особине Подјела вода</p>	<p>Биологија: значај воде за живи свијет</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

При реализацији наставних садржаја по темама наставници могу извести огледе, вјежбе или демонстрације прилагодити условима рада у школи.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ БИОЛОГИЈА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Посебни циљеви и задаци наставе биологије су да:

- ученици стекну општа научна знања из области биолошке науке и праксе неопходна за разумијевање живота,
- ученици разумију опште законитости које владају у природи и прихвате их као основу за формирање сопствених ставова, интересовања и облика понашања према средини у којој живе,
- ученици развију вјештину, навику и спличност посмарања и проучавање живог свијета и човјека у њему,
- ученици развију интелектуалне вјештине и спличност анализе, синтезе, индукције, дедукције, аналогије, апстраховања, поимања, упоређивања и уопштавања биолошких појмова, правила, принципа, закључака, доказа, хипотеза, теорија...,
- ученици развију вјештине и спличности критичког мишљења, тумачења биолошких чињеница, разумијевања и примјене биолошких принципа и доказа, закључивања из научних података, формулисања хипотеза и постављања огледа, спличност процјењивања лијепог,
- ученици развију вјештине и спличности: микроскопирања, израде микроскопских препарата, хербаризовања биљака, конзервирања биолошког материјала, планирања и постављања експерименталних апаратура, дисекције, коришћења мјерних инструмената,
- ученици уоче основне карактеристике флоре и фауне у РС/БиХ и на Балкану,
- ученици уоче да је очување, унапређење и заштита животне средине њихов приоритетни задатак,
- ученици развију свијест о важности заштите и очувања угрожених биљних и животињских врста,
- ученици развију свијест о важности очувања, унапређења и заштите здравља.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тематска област I: МОРФОЛОГИЈА, ФИЗИОЛОГИЈА И ОНТОГЕНИЈА БИЉАКА (оквирни број наставних часова 34)		
Тема I: Од молекуле до организма (оквирни број наставних часова 14)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба да: -уочи сложеност грађе биљног организма.</p> <p>1.1. Ученик треба да: -наброји, објасни и разликује особине биљака, -анализира и објасни организацију биљног организма, -уочи значај организације биљне ћелије за функционисање биљног организма, -уочи значај методе водених култура у одређивању хемијског састава биљке, -објасни елементарни хемијски састав биљног организма, -наведе и класификује хемијске елементе и једињења у саставу биљног организма.</p> <p>1.2. Ученик треба да: -наброји врсте биљних ткива, разликује творна и трајна ткива, -описује и разликује врсте творних ткива, -уочи положај творних ткива, -уочи значај творних ткива за биљку, -наброји и разликује врсте трајних ткива, -објасни грађу и наведе улогу различитих врста трајних ткива (паренхимског, механичког, покоричног, спроводног и секреторног ткива), -уочи значај различитих врста трајних ткива за биљку, -развија вјештину и спличност микроскопирања и израде микроскопских препарата, -анализира грађу ткива под микроскопом.</p>	<p>Од молекуле до организма</p> <p>1.1. Особине биљног организма Особине биљака: индивидуалност; организација; хемијски састав; метаболизам (дисање, исхрана, излучивање); покретљивост; растење; осјетљивост; прилагођавање; размножавање; старење; смрт. Организација биљака: ћелија, ткиво, орган, организам. Елементарни хемијски састав биљака: метода водених култура, биогени елементи, макрометаболички елементи, микрометаболички елементи, елементи у траговима.</p> <p>1.2. Морфологија биљних ткива (творна и трајна) Творна ткива или меристеми грађа, врсте, улога: примарна и секундарна, вршна, бочна, уметнута интеркаларна), трауматична (ткива ране), вегетациона купа коријена и изданка (стабла), камбијум, фелоген. Трајна ткива (грађа, врсте, улога): Основна или паренхимска ткива: паренхим за апсорпцију, за фотосинтезу, за складиштење, ризодермис, хлоренхим, аеренхим. Механичка ткива: коленхим, склеренхим, склерида Покорична ткива: епидермис, перидермис, мртва кора, стоме, кутикула, фелоген, плута, лентицеле. Спроводна ткива: ксилем, флоем, трахеје, трахеиде, ситасте цијеве, ћелије пратилице Секреторна или жлездана ткива: површинска секреторна ткива, унутрашња секреторна ткива, етарска уља, жарне ћелије, нектар.</p>	<p>Хемија неорганске и органске супстанце</p>

	<p>Посматрање грађе ткива под микроскопом (вјежба).</p>	
--	--	--

<p>1.3. Ученик треба да: -препозна вегетативне биљне органе и уочи њихов значај-</p> <p>Коријен: -уочи да се вегетативни дијелови биљке састоје од система изданака и коријеновог система, -разликује вегетативне и репродуктивне биљне органе на броји и објасни улоге коријена, -опише и објасни развиће и растење коријена, -разликује жиличаст и осовински коријенов систем, -наброји зоне коријена на уздужном пресеку, -опише примарну и секундарну грађу коријена, -наведе неке метаморфозе коријена, -уочи значај растења и развића коријена за биљку.</p> <p>1.4. Ученик треба да: -опише грађу изданка, -класификује изданке прма дужини, -уочи врсте и значај пупољака, -разликује врсте гранања, -наброји и разликује врсте надземних и подземних изданака и њихових метаморфоза, -наброји и објасни улоге стабла, -разликује дрвенасто и зељасто стабло, -наброји и разликује врсте дрвенастих и зељастих биљака, -опише примарну и секундарну грађу стабла, -уочи значај растења и развића стабла за биљку.</p>	<p>Морфологија вегетативних органа биљака</p> <p>1.3. Вегетативни биљни орган: Коријен грађа, врсте, улога: осовински коријен, жиличаст коријен, коријенов систем, адвентивни коријенови, уздужне зоне коријена, ризодермис, кора, централни цилиндар, метаморфозе коријена, микоризе.</p> <p>1.4. Вегетативни биљни орган: Стабло изданак: нодус, интернодус, кратки и дуги изданак, вршни и бочни пупољак, дихотомо, моноподијално и симподијално гранање, подземни изданак, ризом, кртола, луковица, надземни изданак, столони, рашљике, трнови, филокладије, стабло: зељасте и дрвенасте биљке, дрвеће, жбунови, полужбунови, лијане, једногодишње, двогодишње, вишегодишње биљке; епидермис, примарна кора, централни цилиндар, камбијум, секундарна кора, секундарно дрво, срж.</p>	
---	---	--

<p>1.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -скицира и опише грађу сјемена, -разликује монокотиледона и дикотиледона сјемена, -уочи варијабилност сјемена у облику, величини, структури и боји сјемењаче, -објасни положај, грађу и значај клице, -опише грађу плода, -изврши класификацију плодова, -разликује просте и сложене плодове, -разликује посебне и збирне, пуцајуће и непуцајуће, суве и сочне плодове и наведе примјере различитих врста плодова, -објасни начине и значај расијавања, -уочи значај плодова и сјемана за расијавање, -развија вјештину и спличност конзервирања биолошког материјала, -развија вјештину и спличност микроскопирања и израде микроскопских препарата, -посматра репродуктивне органе под микроскопом. 	<p>1.7. Репродуктивни биљни органи:</p> <p>Сјеме и плод</p> <p>сјеме: грађа и улога; сјемени заметак, сјемењача, језгро, клица, котиледони</p> <p>плод: грађа и улога; плодов омотач, сјеме, прости плодови (посебни, збирни), пуцајући и непуцајући, суви и сочни, сложени плодови, расијавање.</p> <p>Израда збирке плодова, сјемена и цвасти (вјежба).</p> <p>Посматрање грађе репродуктивних органа под микроскопом (вјежба).</p>	
<p>Тема II: Животни процеси у биљкама (оквирни број часова 20)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма /Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>

<p>-дефинише транспирацију и гутацију разликује врсте транспирације, -описе и објасни грађу стоминог апарата, -објасни механизам стоматерне транспирације, -наведе факторе који утичу на интензитет транспирације, -уочи значај транспирације и гутације за биљку, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем, -развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором, -посматра, прати и анализира промјене у току експеримента.</p> <p>2.4. Ученик треба да: -разликује макрометаболичке и микрометаболичке елементе, -објасни примање минералних соли и јона, -разликује пасивни и активни транспорт соли и јона, -наброји неопходне биљне елементе, -наведе промјене које настају услед недостатка S, P, Mg, K, Ca, -уочи значај неопходних елемената за биљку.</p> <p>2.5. Ученик треба да: уочи значај нитрата и амонијумових соли у земљишту за биљку описе како биљка прима N објасни биолошку редукацију нитрата, амонификацију и нитрификацију и уочи њихов значај уочи значај денитрификације уочи значај азотофиксације наведе неке амонификаторе, денитрификаторе и азотофиксаторе описе и објасни кружење N у природи развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором посматра, прати и анализира промјене у току експеримента</p>	<p>Транспирација: интензитет транспирације, кутикуларна, лентицеларна и стоматерна транспирација, стомин апарат, стомина дупља, ћелије затварачице, ћелије помоћнице. Гутација Праћење апсорпције, транспирације и гутације (вјежба).</p> <p>2.4. Примање и провођење минералних материја у биљци Примање и провођење минералних материја: ањони, катјони, пасивни и активни транспорт, АТП, ксилем.</p> <p>Значај минералних материја за биљку: улога минералних соли и јона, неопходни елементи (S, P, Mg, K, Ca).</p> <p>Промет минералних материја у биљци</p> <p>2.5. Азот и биљке кружење N у природи: нитрати, амонијумови јони, биолошка редукација нитрата, амонификација, нитрификација, Нитросомонас, Нитробактер, нитрификација, <i>Micrococcus denitrificans</i>, азотофиксација, азотофиксатори, род <i>Rhizobium</i>.</p> <p>Гајење биљака у вјештачким условима (вјежба).</p>	<p>Хемија Физика</p> <p>Хемија</p>
---	---	---

<p>2.6. Ученик треба да: -уочи разноврсност и значај исхране биљака, -разликује хетеротрофне и аутоотрофне биљке, -наброји и разликује начине хетеротрофне исхране биљака, -дефинише, објасни и наведе примјере процеса хемосинтезе, -разликује хемосинтезу и фотосинтезу</p> <p>2.7. Ученик треба да: -класификује и разликује фотосинтетичке пигменте, -уочи значај пигмената за фотосинтезу, -анализира грађу хлоропласта уочи значај тилакоида, -дефинише процес фотосинтезе и напише општу једначину, -наброји и разликује фазе фотосинтезе.</p> <p>2.8. Ученик треба да: -наброји и објасни најзначајније процесе у свијетлој фази фотосинтезе, -разликује фотосистеме I, II, -наброји крајње продукте свијетле фазе фотосинтезе, -уочи значај електрон-транспортног ланца и фотосинтетичке фосфорилације.</p> <p>2.9. Ученик треба да: -уочи значај продуката свијетле фазе фотосинтезе за одвијање тамне фазе, -наброји и објасни најзначајније процесе у тамној фази фотосинтезе, -наброји крајње продукте тамне фазе фотосинтезе, -објасни Калвинов циклус на три ступња, -уочи значај електрон-транспортног ланца и фотосинтетичке фосфорилације, -објасни транспорт асимилата.</p>	<p>Исхрана биљака</p> <p>2.6. Хетеротрофија и аутоотрофија Хетеротрофна исхрана биљака: сапрофити, паразити, биљке месождерке. Аутоотрофна исхрана биљака: хемосинтеза и фотосинтеза.</p> <p>2.7. Фотосинтеза Фотосинтетички пигменти: хлорофили, каротеноиди, фикобилини. Хлоропласти - грађа и улога, примарне и секундарне реакције: општа једначина фотосинтезе.</p> <p>2.8. Свијетла фаза фотосинтезе конверзије свјетлосне енергије у хемијску - процеси и продукти свијетле фазе: оксидација, редукција, дозор, акцептор, оксидант, редуктант, електрони, NAD, NADP, NADH₂, NADPH₂, ATP, O₂, реакциони центри (фотосистеми I, II), електрон-транспортни ланац, фотосинтетичка фосфорилација, атепеаза.</p> <p>2.9. Тамна фаза фотосинтезе: три степена Калвиновог циклуса - процеси и продукти тамне фазе: рибулоза-1,5-бифосфат, карбоксилација, 3-фосфоглицеринска киселина, редукција, триоза фосфати, регенерација, транспорт асимилата, флоем.</p>	<p>Хемија оксидо-редукционе реакције</p> <p>Физика апсорпциони спектар</p>
--	---	--

--	--	--

<p>2.10. Ученик треба да: -наброји факторе који утичу на фотосинтезу, -објасни утицај различитих фактора на фотосинтезу, -уочи значај фотосинтезе за одржање живота на Земљи, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем, -развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором, -анализира интензитет фотосинтезе у експерименталним условима.</p> <p>2.11. Ученик треба да: -дефинише процес дисања и напише општу једначину, -наведе једињења која се разлажу дисањем, -наброји фазе оксидације шећера, -наведе значај гликолизе, -наведе крајње продукте гликолизе, Кребсовог циклуса, млијечнокиселинског и алкохолног врења, -разликује аеробно и анаеробно дисање, -уочи значај β оксидације масних киселина, -уочи значај електрон-транспортног ланца и оксидативне фосфорилације, -наброји факторе који утичу на дисање, -објасни утицај различитих фактора на дисање, -уочи значај дисања за живот биљке, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем, -развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором, -посматра, прати и анализира промјене у току експеримента.</p>	<p>2.10. Значај фотосинтезе за одржање живота на Земљи Фактори који утичу на фотосинтезу значај фотосинтезе интензитет фотосинтезе (вјежба).</p> <p>2.11. Дисање Примарне и секундарне реакције: општа једначина дисања. Гликолиза: хексозе, пируват, аеробно и анаеробно дисање, млијечнокиселинско и алкохолно врење (ферментација), етанол, млијечна киселина, род <i>Lactobacillus</i>, род <i>Saccharomyces</i>. Кребсов циклус: acetil-CoA, лимунска киселина, оксалсирћетна киселина, FADH₂ β оксидација масних киселина: липаза, ацил масне киселине. Транспорт електрона: оксидативна фосфорилација, АДП, АТП. Фактори који утичу на дисање, значај дисања, квалитативно доказивање дисања (вјежба).</p>	<p>Хемија</p>
--	---	---------------

<p>Ученик треба да: -уочи значај растења и развића биљака.</p> <p>2.12. Ученик треба да: -дефинише животни циклус, -наброји и разликује фазе животног циклуса, -разликује једногодишње, двогодишње и вишегодишње биљке, -разликује монокарпне и поликарпне биљке, -дефинише и разликује процесе растења и развића, -наброји биљне хормоне и уочи њихов значај за растење и развиће, -наброји и објасни фазе растења и уочи њихов значај, -уочи зоне растења код биљака наведе врсте растења, -уочи значај меристема у процесу растења, -објасни утицај свјетлости, ниске и високе температуре и суше на растење.</p> <p>2.13. Ученик треба да: -наброји и разликује фазе вегетативног развића биљака, -објасни грађу сјемена и развиће ембриона, -наброји и објасни фазе клијања сјемена, -наведе услове неопходне за клијање разликује врсте клијања, -описује корелативне појаве код биљака, -уочи да су растење и развиће континуирани процеси, -уочи значај вегетативне фазе развића биљака.</p>	<p>Растење и развиће биљака</p> <p>2.12. Животни циклус биљака животни циклус: онтогенеза, вегетативна и репродуктивна фаза развића, једногодишње, двогодишње, вишегодишње биљке, монокарпне, поликарпне биљни хормони: ауксини, гиберелини, цитокинини, абсцисинска киселина, етилен диоба, растење и диференцијација ћелија: фазе растења, меристема, зоне издуживања утицај спољашњих фактора на растење: свјетлост, температура, влажност</p> <p>2.13. Вегетативна фаза развића биљака, Развиће ембриона: сјемена, ембрион, ендосперм, котиледони. Клијање сјемена: дорманција сјемена, скарификација, стратификација, фазе клијања, имбибиција, епигеично, хипогеично. Јувенилни период, развиће вегетативних органа.</p>	
---	---	--

<p>2.14. Ученик треба да: -наброји и разликује фазе репродуктивног развића, -описе грађу и развиће цвијета, -дефинише вернализацију и уочи њен значај, -разликује и наведе примјере биљака према фотопериодској реакцији, -дефинише и објасни опрашивање и оплођење, -уочи услове неопходне за развиће плода и сјемена, -описе старење и смрт биљака, -уочи значај репродуктивне фазе развића биљака, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем, -развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором, -посматра, прати и анализира промјене у току експеримента.</p> <p>2.15. Ученик треба да: -разликује покрете утврђених биљака и локомоторне покрете биљака, -наброји све врсте покрета код биљака дефинише и разликује врсте покрета код биљака, -наведе факторе који изазивају одређене врсте покрета биљака, -наведе примјере биљака које изводе одређену врсту покрета, -разликује покрете растења и покрете промјене тургоровог притиска, -уочи значај покрета код биљака, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором посматра, прати и анализира промјене у току експеримента.</p>	<p>2.14. Репродуктивна фаза развића биљака Адултни стадијум Развиће цвијета: цвјетање, вернализација (јаровизација), фотопериод, фотопериодска индукција, фотопериодизам, биљке дугог и кратког дана, фотопериодски неутралне биљке. Опрашивање и оплођење: полинација, фертилизација. Развиће плода и сјемена, старење и смрт. Праћење развића биљака (пасуљ, пшеница...) (вјежба).</p> <p>2.15. Покрети код биљака Тропизми: фототропизми, геотропизми. Настије: фотонастије, термонастије, сеизмонастије. Таксије: фототаксије, хемотаксије. Праћење покрета код биљака (вјежба).</p>	
---	--	--

Тематска област II: ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (оквирни број наставних часова 36)		
Тема I: Основни еколошки појмови (оквирни број наставних часова 18)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба да: -уочи значај екологије.</p> <p>Ученик треба да: -дефинише појам екологије, -описе историјски развој екологије, -изврши подјелу екологије према предмету истраживања, према приступу и примјени истраживања, према степенима еколошке организације, према животним областима, према врсти станишта, -уочи повезаност екологије са другим наукама, -уочи значај екологије.</p> <p>1.2. Ученик треба да: -уочи разноврсност и значај еколошких фактора, -дефинише и класификује еколошке факторе, -наброји и објасни особине еколошких фактора, -класификује и разликује абиотичке и биотичке факторе и наведе примјере објасни дејство еколошких фактора, -дефинише и анализира еколошку валенцу, -разликује граничне и карактеристичне вриједности еколошке валенце, -класификује и разликује организме према ширини еколошке валенце,</p>	<p>Основни еколошки појмови</p> <p>1.1. Екологија Историјски развој екологије: стари, срењи и нови вијек, данашње вријеме. Подјела екологије: микроекологија, фитоекологија, зооекологија, хумана екологија, теоријска, системска и примјењена екологија, аналитичка екологија, демекологија и синтетичка екологија, екологија терестричних области, екологија слатких вода и екологија мора, геоекологија, хидроекологија, космичка екологија, урбана екологија и екологија животне средине. Повезаност екологије са другим наукама: биологија, биогеографија, географија, физика, хемија, математика, медицина. Значај екологије</p> <p>1.2. Еколошки фактори (појам, подјела, дејство и значај) Подјела: абиотички, биотички и антропогени еколошки фактори, климатски, едафски, орографски, вилогени, фитогени, зоогени, антропогени, физички, хемијски и биолошки фактори. Дејство: еколошка валенца, оптимум, песимум, минимум, максимум, еуривалентни, мезовалентни и стеновалентни организми, лимитирајући фактор.</p>	<p>Географија</p>

-уочи значај лимитирајућег
еколошког фактора.

<p>1.3. Ученик треба да: -дефинише животно станиште наброји различите врсте животног станишта, -дефинише и класификује животну средину, -наброји и дефинише различите врсте односа организма и средине, -наведе примјере различитих врста односа организма и средине.</p> <p>1.4. Ученик треба да: -разликује адаптације и модификације, -дефинише животну форму организама, -наброји и наведе примјере различитих врста животних форми организама, -објасни на примјеру животну форму организама,</p> <p>1.5. Ученик треба да: -дефинише еколошку нишу, -одреди аспекте еколошке нише организама, -наведе примјере еколошке нише, -објасни на примјеру еколошку нишу, -упореди различите еколошке нише, -дефинише еколошки еквивалентне врсте.</p> <p>1.6. Ученик треба да: -уочи да се на сваком наредном степену еколошке организације, компоненте предходног система уграђују у нову целину, -дефинише популацију и наведе примјере популација, -наброји и дефинише особине популације, -објасни густину и просторни распоред популације, -разликује емиграције и имиграције, еколошки и физиолошки наталитет и морталитет, узрасну и полну структуру популације, -наведе факторе који доводе до повећања бројности и до смањења бројности популације.</p>	<p>1.3. Животно станиште и животна средина Животно станиште: биотоп, типови станишта. Животна средина: водена и ваздушна; хидросфера, атмосфера: тропосфера, литосфера. Однос организма и средине: акције, реакције, коакције.</p> <p>1.4. Животна форма: еколошка форма, адаптивни тип, адаптације, модификације.</p> <p>1.5. Еколошка ниша: функционални статус, аспекти еколошке нише, еколошки еквивалентне врсте.</p> <p>Еколошки системи</p> <p>1.6. Популација Популација: демекологија. Особине: густина, просторни распоред, ареал активности, наталитет, морталитет, узрасна и полна структура, промјена бројности популације, миграције, емиграције, имиграције.</p>	
---	---	--

<p>1.7. Ученик треба да: -дефинише животну заједницу и наведе примјере биоценоза наброји и објасни особине биоценозе, -разликује хоризонтални и вертикални распоред биоценозе разликује дневно-ноћне, сезонске и вјековне промјене, -наведе факторе који доводе до повећања бројности и до смањења бројности популације, -уочава повезаност организама односима исхране у биоценози.</p> <p>1.8. Ученик треба да: -дефинише ланце исхране на примјерима објасни ланац исхране, -разликује аутотрофне и хетеротрофне организме, -наведе трофичке нивое, -разликује произвођаче, потрошаче и разлагаче, -разликује потрошаче I реда, II реда, III реда..., фитофаге, зоофаге, омниворе, -уочи повезаност ланаца исхране у мреже ланаца исхране и наведе примјере, -дефинише и разликује трофичке пирамиде, -посматра, уочава и анализира особине биоценозе у природним условима.</p>	<p>1.7. Биоценоза</p> <p>Биоценоза: животна заједница, биоценологија. Особине: квалитативни и квантитативни састав, просторна структура (хоризонтална, вертикална, животни комплекс), временска организација (дневно-ноћни периодизам, сезонске промјене, сукцесије), трофичка организација (односи исхране, ланци исхране).</p> <p>1.8. Ланци исхране</p> <p>Трофички нивои: аутотрофни и хетеротрофни организми, продуценти, конзументи, редуценти, Ланци исхране: примарни произвођачи, потрошачи I реда, II реда, III реда..., фитофаги, зоофаги, омниворе, сапрофаги, мреже ланаца исхране, Трофичке пирамиде: пирамиде бројева, биомасе и енергије, Особине биоценоза травњака (вјежба).</p>	
---	--	--

<p>1.9. Ученик треба да: -дефинише екосистем и наведе примјере различитих екосистема, -уочи повезаност живе и неживе природе у екосистему, -класификује екосистеме према начину стварања, -разликује природне и вјештачке екосистеме, -наброји и објасни особине екосистема дефинише органски продуктивитет екосистема, -дефинише и разликује примарни и секундарни органски продуктивитет, -дефинише и разликује бруто и нето примарног органског продуктивитета.</p> <p>1.10. Ученик треба да: -дефинише метаболизам екосистема, -опише и објасни кружење биогених елемената у природи (биогеохемијске циклусе H₂O, C, O, N, S, P), -објасни протицање енергије на Земљи, -уочи да се енергија не губи.</p> <p>1.11. Ученик треба да: -дефинише биом, -наброји биоме (вегетацијске појасеве) на Земљи, -уочи просторни распоред биома, -уочи особине климе, флоре и фауне биома, -разликује флору и фауну.</p> <p>1.12. Ученик треба да: -дефинише и класификује животне области, -уочи и објасни различите услове живота у животним областима опише структуру водених зона.</p> <p>1.13. Ученик треба да: -дефинише биосферу и одреди њене границе, -уочи улогу човјека у биосфери, -наведе и објасни позитиван и негативан утицај човјека на биосферу.</p>	<p>1.9. Екосистем</p> <p>Екосистем: биотоп, биоценоза, екосистемологија. Класификација екосистема: природни и вјештачки екосистеми, примарни, секундарни, терцијарни. Органска продукција екосистема: примарни и секундарни продуктивитет, бруто и нето примарног органског продуктивитета.</p> <p>1.10. Метаболизам екосистема</p> <p>Кружење материје - биогеохемијски циклуси: кружење X₂O, Ц, O, H, C, П. Протицање енергије кроз екосистем: свјетлосна, хемијска, механичка, топлотна енергија...</p> <p>1.11. Биоми Вегетацијски појасеви: распрострањеност, особине, флора, фауна.</p> <p>1.12. Животне области</p> <p>Сувоземна област живота: биоми, вегетацијски појасеви. Област мора и океана: Зоналност. Област копнених вода: стајаће и текуће.</p> <p>1.13. Биосфера</p> <p>Сфера живота: границе биосфере. Положај и улога човјека у биосфери: позитиван, негативан утицај човјека, промјене животне средине.</p>	<p>Хемија Физика</p> <p>Географија а (Биогеогра фија)</p> <p>Географија</p> <p>Географија</p>
--	---	---

Тема II: Заштита и унапређење животне средине (оквирни број наставних часова 18)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>2. Ученик треба да: -уочи разноврсност и значај загађивања.</p> <p>2.1. Ученик треба да: -дефинише загађења, загађиваче, загађујуће материје, -класификује загађења, загађиваче, загађујуће материје, -разликује физичко, хемијско и биолошко загађивање, -дефинише и разликује биоразграђујуће и неразграђујуће материје, те наведе примјере, -дефинише основне појмове екотоксикологије.</p> <p>2.2. Ученик треба да: -наброји и анализира најчешће аерозагађиваче, загађујуће материје и мјере заштите ваздуха, -дефинише емисију и имисију наведе и објасни најпознатије, -негативне ефекте аерозагађивања на људе, -уочи значај мониторинга квалитета ваздуха.</p> <p>2.3. Ученик треба да: -наброји најзначајније глобалне еколошке промјене у атмосфери, -објасни ефекат стаклене баште наведе посљедице повећане температуре, -објасни како се нарушава озонсфера (озонске рупе), -уочи опасност од УВ зрачења, -објасни настанак киселе кише, -наведе посљедице киселе кише, -уочи значај глобалних еколошких промјена за живот.</p>	<p>2. Загађивање и заштита животне средине</p> <p>2.1. Појам загађивања и заштите животне средине</p> <p>Основни појмови: загађења, загађивачи, загађујуће материје, полутанти, биоразграђујуће, неразграђујуће материје. Класификација загађивања: физичко, хемијско, биолошко загађивање. Основни појмови екотоксикологије</p> <p>2.2. Загађивање и заштита ваздуха извори загађивања : аерозагађивање, аерозагађивачи. Загађујуће материје (полутанти): емисија, имисија. Мјере заштите: мониторинг квалитета ваздуха.</p> <p>2.3. Глобалне еколошке промјене у атмосфери: ефекат стаклене баште, нарушавање озонсфере (озонске рупе), киселе кише.</p>	<p>Хемија</p> <p>Географија</p>

<p>2.4. Ученик треба да: -наброји најчешће загађиваче, загађујуће материје и мјере заштите вода, -разликује природно и вјештачки загађене воде, -разликује отпадне воде (индустријске, пољопривредне, комуналне, са депонија, са повишеном температуром), -наведе најпознатије негативне ефекте загађивања вода на људе, -објасни значај мониторинга квалитета вода.</p> <p>2.5. Ученик треба да: -наброји најчешће загађиваче, загађујуће материје и мјере заштите земљишта, -разликује физичку, хемијску и биолошку деградацију земљишта, -наведе најпознатије негативне ефекте загађивања земљишта уочи значај пошумљавања у спречавању ерозије.</p> <p>2.6. Ученик треба да: -дефинише појмове: животне намирнице, храна класификује животне намирнице, -наброји најчешће загађиваче, загађујуће материје и мјере заштите, -разликује примарно, секундарно и терцијарно загађивање хране, -наведе најпознатије негативне ефекте загађивања хране.</p>	<p>2.4. Загађивање и заштита вода</p> <p>Извори загађивања (загађивачи) Загађујуће материје (полутанти): отпадне воде Мјере заштите: мониторинг квалитета воде, санитарна контрола.</p> <p>2.5. Загађивање и заштита земљишта: педосфера. Физичко, хемијско и биолошко загађивање земљишта. Мјере заштите: еколошке депоније, рециклажа.</p> <p>2.6. Загађивање и заштита животних намирница: храна, животне намирнице.</p> <p>Примарно, секундарно, терцијарно загађивање хране. Мјере заштите: санитарне, хемијске биолошке мјере.</p>	<p>Хемија Физика</p>
--	---	---

<p>2.7. Ученик треба да: -дефинише појмове: звук, бука, вибрације, -наброји најчешће изворе буке и мјере заштите, -класификује буку према утицају на здравље човјека, -објасни дјеловање буке на организам.</p> <p>2.8. Ученик треба да: -дефинише појмове: радијација, радиоактивност, -наброји најчешће изворе зрачења и мјере заштите, -наброји и разликује облике емисије штетних зрака, -наведе најопасније честице зрачења, -објасни дјеловање зрачења на жива бића и на здравље човјека, -развија спличност и жељу за експерименталним истраживањем, -развија вјештину и спличност руковања лабораторијским прибором, -развија вјештину и спличност микроскопирања и израде микроскопских препарата, -посматра, прати и анализира промјене у току експеримента.</p> <p>2.9. Ученик треба да: -дефинише и класификује природне ресурсе, -разликује природне и вјештачке ресурсе, -разликује обновљиве и необновљиве ресурсе, -наброји најзначајније ресурсе у БиХ, -објасни одрживо управљање природним ресурсима.</p> <p>2.10. Ученик треба да: -дефинише еколошки мониторинг, -наброји и разликује врсте мониторинга, -објасни методе биомониторинга, -дефинише појам отпада, -наброји и опише начине еколошког управљања отпадом, -објасни концепт збрињавања отпада.</p>	<p>2.7. Бука и вибрације: звук, бука, вибрација, нивои буке, извори буке, ефекти буке, заштита од буке.</p> <p>2.8. Радиоактивно зрачење: радијација, радиоактивност, природни и вјештачки извори зрачења, ефекти емисије зрачења, мутагено, тератогено и канцерогено дејство, мјере заштите.</p> <p>Доказивање неких врста загађивања: загађивање воде, ваздуха, земљишта, хране, мјерење буке (вјежба).</p> <p>2.9. Природни ресурси</p> <p>Природни и вјештачки ресурси: биотички, абиотички, обновљиви и необновљиви ресурси. Одрживо управљање природним ресурсима.</p> <p>2.10. Еколошки мониторинг</p> <p>Врсте мониторинга: биолошки мониторинг, методе биомониторинга, биохемијски, хемијски, физички мониторинг, рачунарско моделирање. Еколошко управљање отпадом: селективно одлагање, рециклажа, компостирање...</p>	<p>Физика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Рачунарство и информатика</p>
--	--	--

<p>2.11. Ученик треба да: -дефинише биодиверзитет, -објасни врсте диверзитета, -наведе и објасни факторе нарушавања биодиверзитета, -објасни мјере заштите биодиверзитета, -наброји и разликује степене заштите природе, -наброји заштићене објекте у БиХ, -објасни значај просторног планирања, -уочи значај заштите природе.</p> <p>2.12. Ученик треба да: -уочи значај здравствене заштите, -дефинише здравље (дефиниција СЗО-Свјетске здравствене организације), -објасни и разликује компоненте здравствене заштите, -објасни значај личне хигијене, -наведе неке инфекције, оштећења и обољења код човјека.</p>	<p>2.11. Угрожавање и заштита биодиверзитета Биодиверзитет: врсте биодиверзитета, фактори нарушавања биодиверзитета, мјере заштите. Заштита природе: ступњеви заштите природе, заштићени објекти у БиХ, просторно планирање.</p> <p>2.12. Здравствена екологија: Здравствена заштита: здравље СЗО, унапређење здравља, заштита од болести, рана дијагностика, лијечење и рехабилитација. Лична хигијена: хигијена тијела, одјеће, обуће и прибора за личну употребу. Инфекције, оштећења и обољења: коже (екцеми, алергијске појаве, чиреви, шуга, гљивична обољења), усне дупље (афте, болести зуба: каменац, парадентоза), цријевног тракта (цријевне инфекције, дизентерија, заразна жутица, трбушни тифус, паразити: пантљичара, трихина, ехинококус, дјечија глиста), полног система (сифилис, хепатитис, СИДА, различите инфекције, хламидија, неплодност). Организовање трибина, дискусија, израда семинарског рада о здрављу, здравственој заштити, личној хигијени, инфекцијама, оштећењима и обољењима.</p>	<p>Географија</p>
--	--	--------------------------

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

У другом разреду:

Иако је улога наставника да ученицима пренесе основне информације, те је ова метода неизбјежна, ипак не треба да буде доминантна, већ наставник треба да усмјерава ученике да самостално долазе до закључака, да уочавају разлике и откривају узрочно-посљедичне везе. Зато је потребно комбиновати различите облике и методе рада, нове технике учења и савремене врсте наставе.

У другом разреду изучавају се морфологија, физиологија и онтогенија биљака и екологија и заштита животне средине.

Наставник треба да подстиче ученике да повезују претходна и новостечена знања и да се оспособе да користе различите изворе знања: литературу, интернет, медије, да систематски прикупљају и класификују информације, итд.

У току часа ученицима треба омогућити да постављају питања и трагају за одговорима. Наставник може ученике додатно мотивисати и заинтересовати за градиво навођењем занимљивости о грађи, функционисању или развићу биљака, еколошким појавама и процесима, и сл.

Мотивисати ученике да постављају питања и трагају за одговорима. Да би се то постигло, приликом реализације програма, поред коришћења очигледног материјала, наставник треба да инсистира на мисаоној активности ученика у току наставе. То се може остварити кроз активно учешће ученика у свим фазама часа, као и учењем путем открића, примјеном наученог и сл. Поред тога, неопходно је да се током проучавања одређених садржаја, успостави корелација

са садржајима из хемије, физике, географије и рачунарства и информатике.

Приликом реализације програма, посебан акценат наставник треба да стави на то да ученици уоче како биљни организам функционише као систем, тј. на однос и међузависност грађе и функције елемената у систему те да уоче значај екологије и заштите животне средине у свакодневном животу.

Кроз наставу о морфологији, физиологији и онтогенији биљака, наставник треба да подстиче ученике да користе претходна знања и искуства (о особинама и грађи организама) и да их повежу са новим садржајима о грађи и функцији биљака.

Проучавајући развиће биљака треба код ученика развити свијест о сложености и прецизности процеса онтогенезе и пробудити интересовање за изучавање универзалности, али и разноврсности онтогенезе живог свијета. У ову сврху, ученици могу погледати неки филм (нпр. Биологија развића).

О морфологији, физиологији и онтогенији биљака постоји много различитог текстуалног и сликовног материјала. Добро је ученике подстицати да овај материјал користе приликом учења, али да се не задржавају само на посматрању одређених слика и сл. већ их упућивати на прављење различитих шема, прегледа, класификација ...

Поред инсистирања на усвајању знања о грађи и функцији биљног организма, наставник треба да укаже ученицима на значај биљака за живот на Земљи.

Кроз наставу о екологији и заштити животне средине наставник треба да подстиче ученике да користе претходна знања и искуства (о еколошким системима) и да их повежу са новим садржајима.

Проучавајући основне еколошке појмове треба код ученика развити свијест о сложености грађе еколошких система, разумијевање функционисања еколошких система, те односа и међузависности живе и неживе природе.

Проучавајући различите врсте загађивања, поред инсистирања на усвајању знања, наставник треба да укаже ученицима на значај очувања, унапређења и заштите животне средине, а кроз садржаје из здравствене екологије треба код ученика развити свијест о важности очувања, унапређења и заштите здравља.

Биљни и животињски свијет је зонално распоређен. Неопходно је да се изучавање овог градива доведе у везу са географијом, јер су то интердисциплинарни садржаји (биогеографија: фитогеографија и зоогеографија). То су теме које омогућавају наставнику да развија код ученика логичко мишљење, на примјер, кроз уочавање веза између услова за живот и живог свијета итд., те да стичу системска, а не парцијална знања. Анализирајући флору и фауну у Републици Српској/Босни и Херцеговини и на Балкану, ученици треба да схвате да је очување, унапређење и заштита животне средине и заштита и очување угрожених биљних и животињских врста њихов приоритетни задатак.

Садржаји из екологије и заштите животне средине су погодни за дискутовање на часу, а аргументована дискусија је активност кроз коју се развија логичко мишљење. По могућности, приликом реализовања ових садржаја било би корисно организовати посјету националном парку. Садржаји из екологије неисцрпан су извор интересантних тема за реализовање пројектне наставе и мини-истраживања.

Комбинацијом традиционалних и савремених метода и облика рада, уз коришћење разноврсног визуелног материјала, ученик ће стећи трајна знања и спличност да научно примјењује. Наставник треба да омогући ученицима да што више учествују у свакој фази часа. Уз то, треба да усмјерава ученике да самостално користе различите изворе знања.

Осим усвајању кључних знања, наставник треба да оспособи ученике да самостално, или уз помоћ наставника, изводе одређене лабораторијске вјежбе и мања истраживања. Ученици треба да развију вјештине и спличности: микроскопирања, израде микроскопских препарата, хербаризовања биљака, конзервирања биолошког материјала, планирања и постављања експерименталних апаратура, коришћења мјерних инструмената и сл.

Организовање разних трибина, дискусија, прикупљање и класификација текстова и слика са интернета, израда семинарског рада и сл. су активности које су интелектуално подстицајне и треба их користити за систематизацију усвојених знања или за самостално истраживање и анализирање одређених садржаја програма.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИНФОРМАТИКА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви:

Промјене које се у подручју информационо-комуникационих технологија догађају енормном брзином, као и све значајније мјесто које у свим сегментима свакодневног живота заузимају технологије, резултирале су тиме да се информатичка писменост данас сматра једном од основних вјештина потребних за лични и професионални развој појединца. У складу с динамиком развоја технолошких процеса и извјесних техничких иновација, планирани наставни садржаји овог предмета морају бити подложни измјенама и допунама, тако да овај програм оставља доста слободе у његовој реализацији свим учесницима процеса.

Треба тежити да се код ученика развије основна информатичка писменост, да се оспособе за примјену савремених технологија у комуникацији, да проналазе и користе информације, насупрот искључивом усвајању готових знања. Информатичко образовање треба да оспособи ученике за употребу савремених информатичких и комуникационих технологија у свим наставним областима у оквиру наставног процеса. Њихова универзална употребљивост отвара могућност превазилажења јаза између неформалног и формалног као и општег и стручног образовања.

Кроз различите активности и облике рада у оквиру овог предмета, ученици развијају личне спличности, а стичу знања и вјештине и навике које им омогућавају укупан развој као припадника савременог друштва. Нагласак информатичког дијела овог предмета је на практичном знању па је већи дио наставних активности базиран на практичним вјежбама уз асистенцију наставника. Такав начин рада омогућава примјену стеченог знања како у другим предметима средње школе, тако и на студијама и на послу.

Тема: Обрада информација коришћењем рачунара – алгоритми

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -уочи и разликује улазне величине, излазне и начин долажења до рјешења.	Шта је алгоритам Врсте алгоритма (линијски и циклични алгоритми)	Математика, Физика и остале природне науке

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз примјере објаснити основне структуре алгоритма, гранање, понављање, сортирање и претраживање, добро је имати програм за цртање алгоритама, ученицима је занимљивије радити алгоритме на рачунару.

Исходи учења: Од ученика се очекује да стекну спличност логичког повезивања, организовања у циљу рјешавања проблема.

Тема: Програмирање оквирно (оквирно 28 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -научи основе програмирања, структуру програма и да усвоји начин размишљања, -зна самостално да употреби	Типови података (цјелобројни, реални, логички и знаковни), константе, придруживање. Основни изглед програма.	Математика, Физика и остале природне науке.

наредбе.	Основне наредбе. Наредбе гранања. Наредбе понављања.	
----------	--	--

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз примјере, објаснити улазне и излазне промјењиве, њихове типове и наредбе (повнављања и гранања). Урађене задатаке приказати користећи алгоритме.

Препорука је да се користи програмски језик Паскал.

Исходи учења: Ученик треба да схвати суштину програмирања, да самостално уради једноставније задатке, да научи логично да размишља и повезује податке да би добили коначно рјешење

Тема: Обрада табела оквирно (оквирно 24 наставна часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -самостално користи Ексел за обраду података у другим наставним садржајима и предметима.	Радна површина, адресирања. Типови података и грешке при уносу података. Аутоматско попуњавање. Основне операције и формуле. Основне функције. Уграђене функције. Креирање графикона. Сортирање, филтрирање.	Математика: формуле за дијагоналу, обим и површину геометријских фигура; линеарна функција (цртање графика функције). Енглески језик

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз што више примјера вјежбати рад у програму и уз одговарајуће тестове поновити и проширити знања из програма за обраду табела.

Препорука је да се користи MS Excel.

Исходи учења: Ученик треба да зна користити софтвер за обраду табела, да самостално обрађује податке и графички их представи јер су то чести захтјеви у другим наставним предметима.

Тема: Мултимедијална презентација оквирно (оквирно 14 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -самостално изради презентацију на одређену тему, -искажу своја интересовања и изабери тему за презентацију.	Дизајнирање слајда. Контрола боја текста и позадине. Додавање звук, ефекта. Додавање анимација.	Сви наставни предмети

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе и самостални рад поновити и проширити знања из програма за израду презентација. Ученици самостално, у пару или групи направе презентацију на одређену тему.

Препорука је да се користи MS PowerPoint.

Исходи учења: Ученици су оспособљени да креирају презентације, за потребе других наставних предмета и садржаја.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ГЕОГРАФИЈА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Циљ: Циљ наставног предмета географије је да пружи ученицима савремена географска знања и допринесе развоју његових спличности за разумијевање законитости у свијету географије.

Задаци: Циљеви наставе географије су исходиште и произилазе из постављених задатака који се етапно одвијају. Задаци се остварују кроз сазнања, а то су у ствари знања која се базирају на чињеницама, теоријском и методичком знању. Кроз наставне задатке остварују се функционални циљеви наставног рада, а они се ослањају на ранија усвојена географска сазнања.

Функционални задаци су спличност да ученици прихвате и схвате дату географску проблематику,

а за други разред гимназије они су сљедећи:

- омогућити ученицима стицање нових знања узајамног дјеловања природе и друштва на одређеној територији с гледишта савременог значења и процеса развоја,
- омогућити ученицима да прошире нова знања о географској карти и атласу и навикну их употребљавати у свакодневном животу,
- оспособити ученике за уочавање посебности и различитости друштвених процеса у савременом свијету,
- објаснити демографске разлике појединих дијелова свијета,
- схватити постанак, развој и просторни распоред појединих насеља у свијету,
- омогућити ученицима схватање настанка држава и њихову привредну и политичку различитост,
- оспособити ученике за уочавање важности привреде њеног настанка и посебности појединих грана,
- схватити значај економских интеграција у савременом свијету,
- уочити и схватити стварање савремених регија и спознати њихове сличности и различитости да пружи ученицима најновија знања из географије,
- да ученици стекну основна знања о природно-географским и друштвено-географским одликама европског континент,
- да се ученици упознају са основним одликама појединих земаља Европе,
- да ученици створе јасну представу о појмовима, претпоставкама и облицима економског повезивања народа и држава у Европи,
- да се ученици упознају са савременим проблемима у Европи и свијету, са појмом свјетске глобализације и њеним (позитивним и негативним) посљедицама,
- развијати спличности уочавања просторних законитости регионалног развоја у Европи,
- развијати код ученика спличност за уочавање узрочно-посљедичне повезаности природно-географских и друштвено-географских процеса,
- упознати ученике са узроцима политичке подјеле на тлу Европе, настанак и нестанак појединих држава и однос међу њима.

Напомена: За реализацију наставног програма оквирно се планира 45 наставних часова обраде и 25 наставних часова утврђивања и систематизације.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА**И УВОД У ДРУШТВЕНУ И РЕГИОНАЛНУ ГЕОГРАФИЈУ****- Предмет, подјела и значај друштвене географије**

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: -разумије предмет изучавања друштвене и регионалне географије као научних дисциплина, -зна развој и подјелу друштвене географије, -зна методе технике истраживања и примјену, -зна предмет истраживања регионалне географије, -познаје појам регије и принципе регионализације, -познаје практичну примјену регионализације, -развија свијест о динамичности друштвено- географских промјена и потребе њиховог праћења.	Дефиниција, предмет, задаци, подјела и развој друштвене и регионалне географије. Перспективе даљег развоја географије. Мјесто у систему географских наука. Методе и технике истраживања. Практична примјена. Појам регије, принципII значај регионализације.	Историја

II КАРТА И КАРТОГРАФСКИ МЕТОД У ГЕОГРАФИЈИ

Математичке основе географске карте

Картографски метод у географији

Подјела карата према размјери и садржају, картографске пројекције

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разумије појам карте, познаје математичке елементе карте и зна се њима служити, -познаје основне картографске пројекције, њихову сврху и разлике, -зна геодетску основу карте, -зна разлике у картографском представљању Земљине површине и представљања на глобусу, -познаје географске елементе карте, -зна методе и технике картографског представљања, -зна да издваја географске садржаје и служи се методама и техникама њиховог представљања, -зна примјенити контурне и линијске картографске знаке те ванразмјерне у картирању, -зна картирати, -зна подјелу карата према садржају и њихову примјену, -разликује карте по размјеру, -рачуна удаљености на основу размјера и размјерника, зна читати и служити се планом и топографском картом, -зна њихову примјену, -чита, разумије и примјењује различите врсте карата, -доводи у везу топонимију са приредногеографским и друштвено-географским карактеристикама простора. 	<p>Појам карте. Развој картографије. Математички елементи карте, појам глобуса, врсте.</p> <p>Географски елементи карте. Методе представљања рељефа, картографски знаци.</p> <p>Подјела карата према садржају. Врсте карата према садржају. Подјела карата према размјеру. Географски називи. Значај и практична примјена карата.</p>	<p>Физика (астрономија) Математика (геометрија)</p> <p>Математика</p>

III ГЕОГРАФСКО ИНФОРМАЦИОНИ СИСТЕМ (ГИС)

Појам ГИС-а, развој, база података

Методе и технике употребе ГИС-а, практична примјена

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна појам ГИС-а, -зна везу између развоја информационих технологија и формирања географских база података, -да познаје различите изворе и базе података, -служи се методама и техникама комплексних географских истраживања, -зна креирати базу података и представља је у ГИС-у, <p>-познаје методе и технике којима се служи ГИС,</p> <p>-познаје изворе и методе и технике прикупљања података о физичко-географској и друштвено-географској основи простора,</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна како се креира база података, -зна практични значај успостављања, географско информационих система за планирање развоја и рад државних институција.	<p>Појам ГИС-а. Развој ГИС-а. Базе података.</p> <p>Методе и технике употребе ГИС-а. Области примјене ГИС-а. Практична примјена и значај формирања ГИС-а у планирању развоја у различитим државним институцијама.</p>	<p>Информатика</p> <p>Информатика</p>

IV ОДЛИКЕ И ФАКТОРИ ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА

- Број и промјене броја становника на Земљи
- Распоред становништва на Земљи
- Природно кретање становника на Земљи
- Миграције
- Састав (структуре) становништва на Земљи: полна и старосна
- Структура становништва свијета
- Расна, етничка и религијска структура становништва свијета

Оперативни циљеви/Исходиучења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна појам, карактеристике и распрострањеност екумене, субекумене и анекумене, -зна границе насељеностII разумије факторе њиховог формирања, -познаје законитости у размјештају становништва на Земљи, -зна различите типове густина насељености и њихову условљеност, -издваја просторе на основу размјештаја становништа и густине насељености -издваја регије са специфичним типовима природног кретања и објашњава узроке и последице, специфичним типовима миграционих карактеристика, -прати савремена кретања становништва и доводи их у везу са друштвено-географским процесима -познаје структуре становништва, -успоставља узрочно-посљедичне везе између друштвено- географских процеса и промјена у структурама становништва. 	<p>Екумена, субекумена, анекумена, границе насељености.</p> <p>Законитости у размјештају становништва на Земљи</p> <p>Природна и друштвена средина.</p> <p>Размјештај становништва на Земљи.</p> <p>Густине насељености - појам, типови, фактори.</p> <p>Кретање броја становника.</p> <p>Фактори демографског развоја.</p> <p>Наталитет, морталитет, природни прираштај.</p> <p>Нагли демографски пораст.</p> <p>Демографска транзиција.</p> <p>Појам, врсте и узроци миграција.</p> <p>Фактори и показатељи просторне покретљивости становништва.</p>	<p>Биологија</p> <p>Историја</p> <p>Историја</p>

<p>-зна факторе формирања појединих структура, -издваја регије са специфичним структуралним обилежјима становништва, -зна графички и картографски приказивати структурална обилежја и географски размјештај појединих група становништва -зна појам и општа обилежја популационе политике, разумије значај и потребе спровођења популационе политике, -анализира типове и мјере спровођења различитих популационих политика и објашњава их на примјерима различитих држава, -разумије комплексност и дугорочност посљедица неповољних демографских кретања и увиђа значај популационе едукације.</p>	<p>Структуре становништва: полна и старосна, образовна, економска, етничка и религијска, културно – језичка, расна.</p> <p>Популациона политика - појам и општа обилежја.</p> <p>Значај и потребе за спровођењем популационе политике. Типови популационих политика. Начини спровођења популационих политика. Искуства у спровођењу популационих политика у свијету. Популациона едукација - појам, значај.</p>	<p>Историја</p> <p>Историја</p>
--	---	---------------------------------

V НАСЕЉА НА ЗЕМЉИ

- Насеља – подјела (сеоска, градска)
- Градска насеља - постанак, развој, величина, градски ситеми

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - успоставља везу између услова насељености и размјештаја становништва и насеља, - познаје типове насеља и врши класификацију, упоређује, - повезује друштвено географске процесе и промјене у размјештају, величини, функцијама и значају насеља, - доводи у везу географску валоризацију простора и промјене у структуралним обиљежјима насеља, - зна карактеристике руралног и урбаног простора и зна их издвојити, <p>- успоставља узрочно-посљедичне везе између процеса индустријализације, урбанизације и промјенау насеобинској мрежи,</p> <ul style="list-style-type: none"> - објашњава настанак градских регија и мегалополиса, - уочава и објашњава узроке и посљедице деаграризације и дерурализације, - доводи у везу научно-технолошки развој и настанак технополиса, - издваја глобалне градове, - зна разлике у структуралним обиљежјима сеоског и градског становништва, - познаје функционални значај сеоских и градских насеља, - зна улогу развоја функција насеља у развоју простора. 	<p>Размјештај насеља на Земљи. Типови насеља. Урбанизација и фазе агломерација, конурбација. Појам мегалополиса.</p> <p>Утицај индустријализације и урбанизације на трансформацију сеоских и градских насеља. Деаграризација, дерурализација, градскерегије. Мегалополис, глобални град, технополис.</p>	<p>Историја</p>

VI ОСНОВНЕ ПОЛИТИЧКЕО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНОГ СВИЈЕТА

- Појам и елементи државе, подјела држава према одређеним критеријумима
- Политичка карта свијета прије и после Другог свјетског рата, војни и политички блокови

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -зна појам државе и елементе државности, утицај појединих елемената на стабилност и развој државе, -разумије узроке и посљедице процеса интеграције и дезинтеграције одређених геопростора, -разумије утицај друштвеног система на организацију државе и њен развој, наводи примјере, анализира и упоређује, <p>-издваја историјске периоде и за њих карактеристичне државе,</p> <ul style="list-style-type: none"> -познаје значај и улогу појединих држава у формирању политичке карте свијета, нација и привредном развоју, -објашњава узроке, распрострањеност и посљедице колонизације, -анализира узроке и посљедице деколонизације, -анализира узроке и посљедице дезинтеграције великих монархија (Аустро-Угарске, Турске, Русије). 	<p>Елементи државе.</p> <p>Фактори интеграције и дезинтеграције.</p> <p>Географски положај (аспекти).</p> <p>Подјела држава: по величини територије, броју становника, облицима владавине).</p> <p>Утицај друштвеног система на унутрашњу организацију државе и њену стабилност.</p> <p>Трансгранични региони – нови облик повезивања међу државама.</p> <p>Периодизација формирања политичке карте свијета.</p> <p>Фактори мијењања политичке карте.</p> <p>Издавање најзначајнијих држава у појединим историјским периодима и њихов утицај на геопростор.</p> <p>Колонизација.</p> <p>Почеци деколонизације.</p> <p>Политичка карта Европе и свијета између два свјетска рата.</p>	<p>Историја</p>

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним
<p>-процес формирања политичке карте након Другог свјетског рата,</p> <p>-објашњава процес деколонизације и његове последице,</p> <p>-разумије факторе формирања „Западног и Источног блока“ и њихових војних и економских интеграција,</p> <p>-објашњава последице хладног рата,</p> <p>-разумије факторе формирања и значај: УН, покрет несврстаних, НАТО и Варшавски пакт,</p> <p>-упознат са промјенама политичке карте и друштвеног уређења насталим кризом социјализма,</p> <p>-познаје шта је глобализација, начин испољавања и сагледава последице.</p>	<p>Политичка карта свијета после Другог свјетског рата.</p> <p>Процес деколонизације.</p> <p>Земље „Западног и Источног блока“.</p> <p>Међународно интегрисање и повезивање: УН, покрет несврстаних, НАТО и Варшавски пакт.</p> <p>Период хладног рата.</p> <p>Економске интеграције (ЕУ).</p> <p>Криза и трансформација земаља социјалистичког система.</p> <p>Глобализација.</p>	<p>Историја</p>

VII ОСНОВНЕ ЕКОНОМСКО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ СВЈЕТСКЕ ПРИВРЕДЕ

- Привреда: опште одлике и подјела
- Пољопривреда: појам, подјела, фактори, структура пољопривредне производње, пољопривредни рејони
- Енергетски извори у свијету
- Индустрија: опште одлике, подјела, сировинска основа индустријске производње, индустријски региони у свијету
- Привредно развијени и неразвијени региони у савременом свијету
- Европска унија и остале свјетске економске групације

		предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дефинише привреду и његову гранску структуру, -анализира факторе привредног развоја, -анализира територијалну подјелу рада, -познаје највеће мултинационалне компаније и њихов утицај на свјетску привреду, -препознаје типове економског система, -зна и анализира факторе суфицита и дефицита, -зна елементе и факторе животног стандарда, -зна шта је то индустријализација, -зна како се дјели индустрија, -познаје шта је изазвало прву индустријску револуцију и које су њене последице, -познаје шта је изазвало другу индустријску револуцију и које су њене последице, -познаје шта је изазвало трећу индустријску револуцију и које су њене последице, -познаје шта је изазвало нову научно-технолошку револуцију и које су њене последице (гранско и територијално реструктурирање привреде), -анализира последице индустријализације на географску валоризацију и организацију простора, развој саобраћаја и промјене у кретању становништва и структурама, -издваја индустријске регионе у свјету, -повезује развој саобраћаја и градова, -анализира елементе и факторе привредног развоја, -диференцира регионе по степену економског развоја, -разумије последице у 	<p>Појам и структура привреде. Гранска и територијална подјела рада. Мултинационалне компаније. Дефицит и суфицит. Типови економског система. Животни стандард.</p> <p>Појам индустријализације. Структура индустрије. Прва индустријска револуција. Друга индустријска револуција. Трећа индустријска револуција. Нова научно-технолошка револуција. Развој саобраћаја, развој градова.</p> <p>Степен економске развијености. Елементи и фактори привредног развоја. Економски систем. Издвајање економско развијених и недовољно развијених региона. Економски савези и значај економског интегрисања.</p>	<p>Историја</p>

<p>степену економске развијености, -издваја велике економске интеграције и зна њихову улогу у економском повезивању, -издваја државе са највећим економским системима.</p>		
--	--	--

VIII РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

- Дефиниција, подјела, географска регионализација

IX РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ

ЕВРОПА

- Европа: име, границе, величина, положај, основне природно-географске одлике континента
- Становништво и регионална подјела Европе

ЗАПАДНА ЕВРОПА

- Опште географске одлике
- Велика Британија
- Француска
- Земље Бенелукса

СЈЕВЕРНА ЕВРОПА

- Опште географске одлике регије
- Шведска, Норвешка
- Остале земље Сјеверне Европе

СРЕДЊА ЕВРОПА

- Опште географске одлике
- Њемачка
- Алпске земље
- Остале земље Средње Европе

ИСТОЧНА ЕВРОПА

- Опште географске одлике регије
- Руска Федерација
- Украјина и остале земље регије

ЈУЖНА ЕВРОПА

- Опште географске одлике регије
- Пиринејско полуострво
- Апенинско полуострво
- Балканско полуострво
- Државе бивше СФРЈ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученици треба да знају:</p> <ul style="list-style-type: none"> -положај Европе као континента (све сегменете положаја који укључује математички, физичко-географски, друштвено-географски, геостратешки), -геолошки постанак Европског копна и геоморфолошке пољедице кретања копна изазвених унутрашњим силама а такође и утицај спољашњих сила на формирање рељефа, -утицај климатских фактора и формирање климатских типова на различитим просторима континента, -хидрографске карактеристике простора, водне режиме, настанак језера и остале карактеристике вода, -разврстава европске народе у групе народа и зна културне разлике, -издваја културне кругове и анализира њихов утицај, -познаје политичку карту Европе и факторе њеног формирања, -разумије појам индустријализације и индустријске револуције, издваја фазе, индустријске регионе, -анализира посљедице индустријализације на развој привреде, промјене у валоризацији геопростора, развоју насеобинске мреже, изградњу саобраћајне инфраструктуре и промјене у структуралним обиљежјима 	<p>Подјела на регије и критеријуми. Положај Европе и свих регија. Геологија и рељеф. Клима простора. Хидрографија. Индустријализација - појам, посљедице, индустријске регије. Урбанизација - појам, посљедице. Урбане регије. Економски развој. Индустријски региони. Развој терцијарно–квартарног сектора. Миграције становништва (село – град, слабије развијене државе– индустријски развијене државе). Формирање економских савеза. Европска унија. Карактеристике привредног развоја капиталистичких и социјалистичких земаља. Транзиција друштвеног система у Источној и Југоисточној Европи. Дезинтеграција СФР Југославије и Совјетског Савеза. Процес проширења Европске Уније.</p> <p>Природни потенцијали Европе. Структура привреде. Пољопривредни региони. Рударске регије. Индустријске регије. Туристичке регије Инфраструктура.</p>	<p>Историја Биологија Економија</p>

<p>становништва, -доводи у везу процесе индустријализације, урбанизације и миграција становништва, -зна и анализира факторе формирања урбаних регија, -издваја главне саобраћајне правце, -доводи у везу развој терцијарно кварталног сектора са друштвено – географским процесима, -познаје политичке прилике у Европи након Другог свјетског рата и услове у којима су формирано војни блокови, -зна организацију и циљеве Европске уније, -издваја најразвијеније државе Европе и њихов економски значај и политичку улогу у Европи, -зна разлике између капиталистичког и социјалистичког друштвеног уређења, зна разлике у степену привредног развоја појединих дијелова Европе и међусобне односе, -анализира последице дезинтеграције СФРЈ и СССР-а и последице транзиције социјалистичког друштва, -прати процес проширења Европске уније, -зна размјештај природних богатстава и извора енергије и доводи их у везу са природно-географским карактеристикама простора,</p>	<p>привредно развијени и привредно недовољно развијени региони</p> <p>транзиција социјалистичког друштвеног система, процес проширења Европске уније – разлике између „стarih и нових“ чланица – специфични развојни проблеми, територијално преструктурирање производних капацитета, кретање капитала, правци кретања радне снаге, формирање трансграничних региона, регионализација, интеграциони и дезинтеграциони процеси, привредно политичко јачање Русије, политичка нестабилност Балкана, савремена регионализација Европе географски положај Русије, распрострањеност појединих држава, природногеографске цјелине (геолошке, рељефне, биоклиматске), природна богатства и извори енергије, природногеографска регионализација.</p> <p>Поријекло становништва Европе, Структурална обиљежја, динамика кретања становништва, миграције, прелаз из социјалистичког у</p>	
--	--	--

<p>-издваја привредне регионе, -анализира факторе развоја, -зна улогу физичке инфраструктуре у привредном развоју, -издваја саобраћајне коридоре, -издваја привредно најразвијеније државе и регионе и државе и регионе са проблемима у развоју -зна карактеристике савременог привредног развоја Русије, -прати укључивање источне Европе у европске интеграције и анализира улогу Русије у савременом свијету -зна принципе издвајања регије (сличност комплексних карактеристика и развојних проблема), -анализира различите аспекте географског положаја и разумије његову комплексност, -зна природно географске карактеристике простора и врши његову диференцијацију по више основа, -зна размјештај природних ресурса и њихов значај за насељеност и развој привреде, -зна факторе просторног размјештаја становништва, -зна размјештај етничких и вјерских група и њихову етногенезу, -анализира услове формирања</p>	<p>капиталистички друштвени систем; предности и недостаци, карактеристике савременог привредног развоја, укључивање у европске интеграције, Државе бивше СФРЈ појам и границе Југоисточне Европе, појам и границе Балкана, принципи издвајања регије, географски положај–аспекти, природно географске карактеристике простора, физичко географска регионализација, природна богатства просторни размјештај становништва, етничка и вјерска структура, демографска кретања, културни кругови, политичка карта, развојни проблеми ,стагнација привредног развоја, политички и економски интереси земаља ширег окружења, регија недовршених процеса (етногенезе, политичких, економских..)</p>	
---	--	--

<p>културних кругова, -повезује формирање савремене политичке карте са поријеклом и развојем етничких група, -прати савремена демографска кретања (популациона динамика, правци миграција), -прати развојне проблеме, - уочава ризике произашле из недовршених развојних процеса, -препознаје интересе великих држава окружења, -разумије значај успостављања добрих односа између свих земаља у регији.</p>		
--	--	--

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСТОРИЈА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма:

- усвајање основних знања о историји као науци и наставном предмету;
  - развијање спличности разумијевања историјског времена, простора и употребе историјске литературе и терминологије;
  - упознавање ученика са свим врстама историјских извора, као и са њиховом критичком процјеном;
  - упознавање са значајним догађајима, процесима и личностима политичке, економске и културне историје, које су обиљежиле одређене историјске епохе;
  - афирмисање садржаја из националне историје којима се остварује развој националног идентитета и знати приказати властити национални и културни идентитет у односу на културне идентитете других конститутивних народа и националних мањина у БиХ, Еуроци и свијету;
  - развијање спличности критичког и историјског мишљења и логичког закључивања о историјском развоју босанско-херцеговачког друштва и његовог положаја у европском и свјетском контексту;
  - његовање демократских облика понашања, вјерске и националне толеранције;
  - оспособљавање ученика за наставак школовања и процес цијеложивотног учења;
  - оспособљавање ученика за спознају узрочно-посљедичних веза и вредновање извора;
-
- схватање садашњости као посљедице историјског развоја друштва;
-
- обликовање властитог аргументованог става и интерпретације, расправљање отворено и конструктивно те уважавање различите, утемељене перспективе и перцепције о прошлости;
-
- разумијевање професионалнетиких норми и вриједносних аспеката повезаних с проучавањем историје на основу којих ученик обликује лични систем вриједности, ставова и увјерења;
-
- разумијевање важности очувања културе и историјске баштине као носиоца информација о прошлости.
-
- усвајање знања о друштвеним односима и појмовима, о друштвеним и просторним структурама и контексту у прошлости и садашњости, те размишљање о њиховом значењу за будућност;
  - описивање, рашчланивање и суочавање различитих тумачења прошлих и садашњих догађаја, друштвених појава и процеса те доношење образложеног суда о њиховој утемељености.

Оперативни циљеви:

Оперативни циљеви произилазе из општих циљева и усмјерени су на ученика. Показују шта ученик треба да научи, сазна, постигне и треба да уради.

Обједињују:

- 1) садржајне (појмови, принципи, законитости),
- 2) процесне циљеве (разне когнитивне и комуникацијске спличности и компетенције),

3) служи као основа за дефинисање стандарда знања.

Предложене активности произилазе из постављених циљева и упућују на процесе и радње путем којих ученик остварује циљ.

Појмови које би ученици требало да усвоје као дио општег образовања и који чине основу за учење историје и каснијих епоха (у наредним разредима).

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема: Рани средњи вијек

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише промјене које су настале као посљедица Велике сеобе народа; • на примјеру Франачке државе објасни успостављање феудалних односа; • познаје организацију феудалне државе; • препозна простор на коме је настала Византија; • разумије особености развоја државе, друштва и културе Византије; • анализира однос Византије према Јужним Словенима и осталим народима на Балкану; • опише карактеристике византијске културе; • објасни специфичност државе Арабљана и простор на коме је настала; • процијени значај њихове улоге између истока и запада; • схвати значај арапске културе и ислама; • познаје територију-прапостојбину Словена; • опише начин живота у прапостојбији, наброји узроке и правце сеобе Словена; • опише помоћу карте насељавање Јужних Словена на Балкану; • познаје услове настанка држава у Дукљи, Босни, Хрватској и Рашкој; • схвати значај ширења писмености и христијанизације међу Словенима; • наведе најзначајније тековине Босне, Хрватске, Рашке и Дукље. 	<p>Настанак и развој феудалних односа и држава Франачка држава; феудални односи, феудалци, властела, кметови, колонат, рани, развијени и позни феудализам, вазални односи, вазал, сениор, имунитет, алод, радна, натурална и новчана рента, Византија: самодржац, пронија, пронијар, парик, крсташки ратови, тема, кодекс Арабљани и појава ислама Арабљани и ислам, хиџра, Куран, шеик Стари Словени Прапостојбина, Јужни Словени, христијанизација, Дукља, Рашка, Босна, Хрватска, Вишеславова крстионица, Трпиминова даровница, Башчанска плоча, црквени сабор, династија, Ћирило и Методије, Мирослављево јеванђеље, глагољица, ћирилица, латиница, родоначелник, Пакта Конвента.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • биографије, житија, хагиографије, родослови; • витешка, епска и лирска поезија; <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • миграције становништва; <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење; • законодавна делатност. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја религија. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ликовна умјетност у средњем вијеку; • архитектура; • сликарство. <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познати мислиоци антике и развој филозофске мисли. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • облици државног и друштвеног уређења, први закони и уставни, људска права. <p>Математика, географија, екологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познати математичари, физичари, астрономи, научници о природи. <p>Ликовна и музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • грчка умјетност (архитектура, вајарство, сликарство); • археолошки локалитети; • културно-историјски споменици.

Тема: Развијени позни средњи вијек

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>опише настанак и живот у средњовјековном граду;</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира узроке и последице крсташких ратова; • наброји најзначајније државе овог доба; • упоређује натуралну и робно-новчану привреду; • процјењује однос између средњовјековног друштва и цркве; • препознаје значај оснивања првих универзитета и развој културе и умјетности, <ul style="list-style-type: none"> • схвати услове настанка сталешких монархија. 	<p>Крсташки ратови:</p> <p>Средњовјековни град, црквени раскол, крсташке државе, Енглеска, Француска, Римско-њемачко царство, Византија, Русија, робно-новчана привреда, инквизиција, средњовјековна култура, Млетачка република, дужд, конкордат, екскомуникација, јерес, фрањевци, доминиканци.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ритерска књижевност, биографије, романи. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење; • законодавна дјелатност. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја религија. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја умјетности (романика, готика); • средњовјековна умјетност: архитектура, сликарство, вајарство.

Тема: Јужнословенске државе и народи у средњем вијеку

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје најзначајније тековине првих Немањића; • схвати значај успостављања државне и црквене самосталности; • процјењује привредни и културни напредак државе Немањића; • наброји најзначајнија достигнућа средњовјековне културе Јужних Словена; • одреди просторне и временске оквире настанка Босанске државе; • наведе најзначајније владаре; • анализира утицај суседних земаља на развој средњовјековне Босне; • познаје најзначајније културне тековине средњовјековне Босне; 	<p>Успон српске државе:</p> <p>Аутокефалност, велики жупан, удеони кнез, примогенитурa, Хиландар, савладарство, властела, себри.</p> <p>Средњовековна култура Јужних Словена: ктитори, задужбине, манастири, писменост. Средњовјековна Босна: Бан, црква босанска, богумили, Кулин. Дубровник Рагусион, кнез, властела, пучани. Турци Османлије на Балкану: Султан, српска деспотовина. Персонална унија, слободни краљевски градови, Задарски мир, династички сукоби.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ширење писмености, биографије, житија, хагиографије, родослови, законици. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење; • законодавна дјелатност. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја религија. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • архитектура, сликарство, вајарство.

<ul style="list-style-type: none"> • објасни настанак, ширење и значај Дубровника; • опише уређење Османске државе и њихова освајања; • анализира стање у државама на Балкану уочи Османских освајања; • наведе прилике у којима је формирана Српска деспотовина; • одреди правце освајања на Балкану; • опише владавину Арпадовића и Анжувинаца Хрватском. 		
---	--	--

Тема: Европа од X до XV вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • упозна привредне прилике у Западној Европи; • опише крај норманских освајања; • објасни значај Средоземља у развоју трговине; • објасни процес настанка грађанства; • анализира културне прилике на западу; • наведе узроке и посљедице крсташких ратова; • лоцира на карти освојене просторе и крсташке државе; • разјасни како долази до успона западно-европских монархија; • опише успон Француске у доба Капета; • опише Енглеску у доба Плантагенета; 	<p>Робно-новчана привреда, унутрашња колонизација, градски живот, комуне, еснафи, цехови, гилде, црквени раскол, симонија, клинијевски покрет, ослобађање Свете земље, папа Урбан II, Први крсташки рат, красташке државе (Јерусалимска краљевина, Едеска грофовија, Антиохијска кнежевина и грофовија Триполис), монашко-ритерски редови (темплари, јовановци и тевтонци), пад Цариграда 1204., колонизација, краљев домен, Капети, авињонско ропство, норманска освајања, Виљем I Освајач, Књига страшног суда, Хенри Плантагенет, Велика повеља слобода, парламент, Стогодишњи рат, Јованка Орлеанка, Римско - њемачко царство, Отон I, папа Гргур VII, Покајање у Каноси, Хоенштауфовци, Хабзбурговци, ширење.</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ритерска књижевност (<i>Пјесма о Роланду</i>); <ul style="list-style-type: none"> • градска књижевност (<i>Данте – Божанствена комедија</i>); • романи; • биографије. <p>Географија</p> <ul style="list-style-type: none"> • миграције становништва. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење; • законодавна дјелатност. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење; • људска права; • историја религија. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја умјетности (романика, готика); • средњовјековна умјетност (архитектура, сликарство, вајарство); <p>културно - историјски споменици</p>

<ul style="list-style-type: none"> • наведе узроке и посљедице Стогодишњег рата; • објасни успон Римско-њемачког царства; • опише настанак Угарског краљевства; • објасни угарски утицај на балканске државе; • опише ширење Угарске на Хрватску; • анализира структуру друштва у Западној Европи; <ul style="list-style-type: none"> • објасни шта су јеретички покрети и одговор цркве на исте; • опише свакодневни живот у средњем вијеку; • процијени однос средњовјековне државе и цркве; • уочи значај оснивања првих универзитета и развој културе и умјетности; • наведе најзначајније државе Западних и Источних Словена. 		
--	--	--

Тема: Византија и балканске државе у позном средњем вијеку

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • схвати посљедице владавине војног племства у Византији; • објасни политички и културни успон Византије; • опише прилике у којима је дошло до првог пада Цариграда; • препозна поцес обнове Византијског царства у доба Михајла VIII Палеолога; 	<p>Династија Комнина (Алексије I, Манојло I), пронија - пронијар, унутрашња криза, подаци о паду Цариграда 1204., Латинско царство, Солунска караљевина, Ахајска кнежевина, грчке државе – Никејско и Трапезунтско царство, Епирска деспотовина, Палеолози, ренесанса Палеолога, Друго бугарско царство, Бан Кулин, црква босанска (дјед, гости и старци), ширење Босне, Стјепан II Котроманић. Твртко I,</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • биографије; • хагиографије; • родослови; • љетописи. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја религија; • државно и друштвено уређење;

<ul style="list-style-type: none"> • анализира на карти положај Византије до 15. вијека; • опише прилике обнове Бугарског царства у 12. вијеку; • анализира односе Бугарске и Србије; • одреди временске и просторне оквире настанка средњовјековне Босне; • опише прилике у Босни у вријеме владавине бана Кулина; • схвати улогу цркве босанске; • доведе у везу утицај сусједних земаља на развој босанске државе; <ul style="list-style-type: none"> • опише период успона у вријеме владавине Стјепана II и Твртка I Котроманића; • анализира на карти ширење босанске државе у доба Стјепана II и Твртка I Котроманића; • објасни услове у којима је Твртко крунисан сугубим вјенцем; • познаје најзначајније културне тековине средњовјековне босанске државе; <ul style="list-style-type: none"> • се упозна са свештеничким редом доминиканаца и фрањеваца и њиховим значајем за религију и културу средњовјековне Босне • објасни настанак, значај и ширење Дубровника; • наведе карактеристике државног и друштвеног 	<p>сугуби вијенац, култура и умјетност, стећци, Дубровник, Рагусион, византијска, млетачка и угарска власт, светодмитарски доходак, стонски доходак, Велико вијеће, Мало вијеће, Вијеће умољених, властела, пучани. Фрањевци: Ordo fratrum minorum, доминиканци: Ordo fratrum praedicatorum, Крвави сабор крижевачки.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • људска права. <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • архитектура; • сликарство; • вајарство; • културно-историјски споменици.
---	--	---

<p>уређења Дубровачке републике;</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира однос Дубровника са земљама у унутрашњости Балканског полуострва; • опише владавину Матије Корвина и династије Јагеловића и крај хрватско – угарске државе. 		
---	--	--

Тема: Продор Османлија у Европу и балканске земље

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише продор Турака Османлија на Балкан; • објасни државно и друштвено уређење Османског царства; • зна како је текао процес исламизације; • опише прилике у Србији након Душанове смрти; • разумије разлоге сукоба великашких породица; • опише први сукоб са Турцима у Маричкој бици; • објасни уздицање обласног господара Лазара Хребелјановића; • наведе ток и учеснике Косовске битке; • опише посљедице турских освајања; • схвати историјску и епску улогу Краљевића Марка и Вука Бранковића; • опише улогу и значај Српске деспотовине; • објасни прилике у Босни пред најезду Турака; 	<p>Турци Османлије, Галипоље, војно феудална монархија, султан, спахије, тимар, зијамет, кулук, хас, јаничар, харач, данак у крви, диван, велики везир, везир, пашалук, паша, беглербеглук, ејалет, санџак, санџак-бег, кадија-кадилук, раја, исламизација, читлук, Урош Нејаки, млади краљ, Симеон Немањић, Вукашин и Угљеша Мрњавчевић, Лазар Хребелјановић, Вук Бранковић, Маричка битка 1371., султан Мурат, Косовска битка 1389., Краљевић Марко, деспот Стефан Лазаревић, деспотовина, Ђурађ Бранковић, први пад деспотовине, Хрватинићи, Павловићи и Косаче, херцег, Стјепан Вукчић Косача, Балшићи, деспотовине, пад Босне, пад Херцеговине, пад Црне Горе под турску Власт. Крбавска битка. Мохачка битка, Мехмед Освајач. Ахд – Нама.</p>	<p>Српски језик и књижевност: биографије;</p> <ul style="list-style-type: none"> • хагиографије; • родослови; • Љетописи. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> • државно и друштвено уређење. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> • историја религија; • државно и друштвено уређење; • Људска права. <p>Географија</p> <ul style="list-style-type: none"> • миграције становништва <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • архитектура; • сликарство; • вајарство; • културно-историјски споменици.

<ul style="list-style-type: none"> • именује најзначајније великашке породице у Босни; • опише улогу Балшића и Црнојевића уочи пада Црне Горе под турску власт; • наведе године пада Српске деспотовине, Босне, Херцеговине и Црне Горе под турску власт; • на карти препозна правце турских освајања у Хрватској и Угарској. 		
---	--	--

Дидактичка упуства и препоруке

У припреми за реализацију наставе историје потребно је извршити глобално и оперативно планирање. Потребно је, такође, у реализацији наставе предвидјети примјену различитих метода и облика рада и коришћење одговарајућих наставних средстава. Избор наставних метода треба ускладити са садржајем програма, менталним узрастом ученика, њиховим знањима и инетересовањима, као и условима у којима се настава историје реализује. Потребно је, такође, анимирати и подстицати ученике на самостално извођење заључака, вођење разговора, коришћење и анализу историјских извора, историјских карата, шема, графикона и материјала које могу пронаћи на интернету. Одређен број часова, обавезно планирати за посјете музејима, архивима, археолошким локалитетима или посјетама културно-историјским споменицима. Наставу историје освјежити занимљивостима из живота значајних личности из пошлости.

ОКВИРНИ ПЛАН РАДА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД

1. Сеоба народа (Германска племена)
2. Опште карактеристике феудализма
3. Франачка држава
4. Византија од V до XII вијека
5. Култура раног средњег вијека
6. Арабљанско полуострво - појава ислама
7. Арапска култура
8. Досељавање Словена на Балкан
9. Покрштавање Словена и њихова рана писменост
10. Карантанија и Босна
11. Историја Хрвата у вријеме народних владара
12. Рашка у раном средњем вијеку
13. Дукља у раном средњем вијеку
14. Македонска ранофеудална држава
15. Настанак градова и универзитета
16. Сталешка монархија у Француској
17. Сталешка монархија у Енглеској
18. Феудална монархија у Њемачкој
19. Од Кијевске до Московске Русије
20. Чешка од XII до XV вијека
21. Шпанија од XI до XV вијека
22. Крсташки ратови
23. Византија од XII до XV вијека
24. Вјерски покрети и друштвене борбе у развијеном феудализму
25. Буне и устанци у селу и граду

26. Култура Европе у развијеном феудализму
27. Босна у вријеме првих банова
28. Религија средњовјековне Босне
29. Босна у доба успона Котроманића
30. Култура и привреда у Босни у доба развијеног феудализма
31. Српска држава у доба првих Немањића
32. Србија као велика сила на Балкану
33. Култура средњовијековне Србије
34. Дубровачка република
35. Хрватска од XII до XV вијека
36. Култура средњовијековне Хрватске
37. Организација Османске државе
38. Османска освајања на Балкану - Србија
39. Османска освајања на Балкану - Босна

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЛИКОВНА КУЛТУРА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

Општи и посебни циљеви програма

- Надоградња теоретских и практичних знања из ликовне културе стечених у првом разреду гимназије
- Упознавање различитих ликовних области кроз вријеме и простор
- Савладавање ликовног језика
- Ликовно описмењавање (разумијевање и изражавање, вредновање и пројектни рад)
- Подизање естетског нивоа ликовне и опште културе ученика/ца.

Програм је развијен с намјером да:

- пружи преглед и распрострањеност умјетничких стилова;
- пружи спознају општих и појединих историјских стилова;
- изоштри осјетљивост за културно-умјетничко наслеђе, а тиме и вредновање, чување и заштиту;
- утиче на формирање свијести код ученика о универзалности умјетничког језика;
- оспособљава за самостално доживљавање, разумијевање и тумачење умјетности;
- подстиче мисаоне активности и развијање креативности.

НАСТАВНИ САДРЖАЈИ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА:

Упознавање ученика с НПП-ом - 1 наставни час

Ренесанса у Италији - 4 наставна часа

Маниризам - 1 наставни час

Ренесанса на сјеверу Еуропе 1 - наставни час

Вјежбе, принципи ренесансене умјетности 1 - наставни час

Понављање и утврђивање градива - 1 наставни час

Барок - 4 наставна часа

Рококо - 1 наставни час

Понављање и утврђивање градива - 1 наставни час

Систематизација градива и приједлог закључних оцјена - 1 наставни час

Неокласицизам - 1 наставни час

Романтизам - 2 наставна часа

Реализам - 1 наставни час

Вјежбе цртања - 1 наставни час

Импресионизам - 1 наставни час

Постимпресионизам - 1 наставни час

Сецесија - 1 наставни час

Модерна умјетност XX вијека - 7 наставних часова

Савремене умјетничке тенденције и нови визуални медији - 1 наставни час

Понављање и утврђивање наставних садржаја – 2 наставна часа

Систематизација наставних садржаја и приједлог закључних оцјена – 1 наставни час

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ:

Општи дио

Теме:

- шта је умјетност;
- умјетност у простору и времену;
- умјетност и друштво;
- ликовна умјетност (појам, значај, основни елементи визуалног језика, начела и принципи ликовног обликовања, композиција);
- ликовне технике;

Ликовна дјела и споменици културе

Теме:

- ликовна дјела и споменици културе;
- ренесанса у Италији;
- маниризам;
- ренесанса на сјеверу Европе;
- барок;
- рококо;
- неокласицизам;
- романтизам;
- реализам;
- импресионизам;
- постимпресионизам;
- сецесија;
- модерна умјетност XX вијека;

- савремена умјетност.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелације са другим наставним предметима
<p>Јединица 1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - схвати појам ренесансе као препорода античке мисли, умјетности и културе насупрот средњовјековним правилима и црквеним забранама, осолобађање умјетничког генија, - схвати значај појаве ренесансе у контексту времена и простора , те њен даљи утицај, - упозна основне карактеристике ренесансне умјетности кроз сликарска, кипарска и архитектонска остварења, - запамти најпознатија остварења ликовних умјетника из доба ренесансе (у Италији и на сјеверу Европе) и маниризма, - запамти најзначајније умјетнике тог раздобља. <p>Јединица 2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - схвати дух времена и друштвено-историјске услове у којем настаје нови стил, - научи карактеристике барокне умјетности, - препозна специфичности појединих „националних школа“, - схвати појам јединственог умјетничког дјела, - зна сакралне и профане споменике културе тога доба, (најзначајнија архитектонска, кипарска и сликарска дјела из периода барока), - схвати карактер рококо стила као салонске умјетности аристократије. <p>Једница 3. - схвати појам неокласицизма као повратка вриједностима античке естетике, умјетности и културе насупрот раскоши и кићености претходна два стила, те запамти најпознатија остварења ликовних умјетника тог времена, - схвати значај романтизма у контексту времена и простора, </p>	<p>Јединица 1. Ренесанса у Италији - појам, значај, вријеме и мјесто, разлози, утицаји настанка; подјела на quattrocento (рану) и cinquecento (високу) ренесансу, те анализа најзначајнија дјела из оба периода. Маниризам - карактеристике умјетности у доба кризе, промјена естетике, рушење правила. Ренесанса на сјеверу Европе (разлика у односу на талијанску ренесансу, умјетници и дјела). Јединица 2. Барок - појава у и значај у контексту времена (протуреформација у Италији, апсолутистичка монархија Луја XIV у Француској, успон грађанске класе у Низоземској итд.). Карактеристике барокне умјетности Особености барокног стила у тзв. национаним школама Gesamtkunstwerk. Емоционални учинак барокне умјетности кроз анализу одабраних умјетничких дјела. Рококо - појава и стилске карактеристике. Једница 3. Неокласицизам, значај, вријеме, разлози, утицаји настанка, те анализа најзначајнијих дјела. Романтизам - стање духа, емоционално над рационалним, буђење националне свијести, литерарни контекст, инспирација средњовјековном умјетношћу, субјективни доживљај и машта, Реализам- тематско одређење, хероизам модерног доба, социјалне теме Једница 4. Импесионизам – уопштено (појам, значај, временско-просторне одреднице, разлози настанка, опште карактеристике, теме и мотиви Импесионизам - представници и дјела.</p>	

<p>те појми универзалну идеју о приоритету субјективног и емоционалног приступа стваралаштву, над објективним и рационалним, те запамти најзначајније умјетнике тога раздобља, - упозна основне (тематске) карактеристике реализма као умјетничког правца у односу на реалистички приказ.</p>	<p>Постимпресионизам - (појам, значај, временско-просторне одреднице, разлози настанка, опште карактеристике, утицај на појаву модерне умјетности. Постимпресионизам - представници и дјела. Сецесија - општенито (појам, значај, временско-просторне одреднице, разлози настанка, опште карактеристике). Сецесија - представници и дјела.</p>	
---	--	--

Унутар предвиђеног наставног садржаја неопходно је укључити и вјежбе креативног изражавања, које се односе на наставне јединице, а осмишљене су као помоћ ученицима да кроз самостални рад освојете основне принципе ликовног обликовања, композицијска правила и стилске карактеристике поједине епохе, цивилизације или индивидуалног умјетничког дјела.

Реализација садржаја

Примањем/учењем – омогућавање ученицима да стичу знања из области ликовне културе; савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медија и упознавање законитости и елемената ликовног језика.

Давањем/стварањем - подстицање ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и стварају резултате (увијек на вишем нивоу култивирања и јачања ликовне осјетљивости).

Примарни циљ ликовног образовања је откривање и упознавање комплексне визуалне и ликовне културе (чине је системи стваралаштва и системи кориштења).

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ

- професор ликовне културе/умјетности,
- професор двопредметног студија гдје је ликовна култура/умјетност главни или равноправан предмет,
- дипломирани сликар
- дипломирани вајар
- дипломирани графичар
- дипломирани сликар приммијењеног сликарства.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијскога програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијскога програма ликовне културе/умјетности или сликарства или вајарства или графике или приммијењеног сликарства у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овога наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МУЗИЧКА КУЛТУРА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

ОПШТИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА:

Циљ наставе предмета Музичка култура је да подстицањем, стварањем и даљим његовањем интересовања, навика и потреба за слушањем и репродукцијом вриједних музичких остварења развија, на првом мјесту, код ученика љубав према музици, музичкој умјетности и умјетности уопште. Такође, има за циљ да код ученика развија креативне и интелектуалне спличности, да правилним његовањем музичког укуса доприноси њиховом естетском и хуманом развоју као и подизању нивоа њиховог музичког образовања и опште културе.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА СУ ДА:

- упозна ученика са изражајним средствима музичке умјетности и са основним карактеристикама музике различитих стилова и жанрова,
- упозна ученика, кроз слушање и активно музицирање (пјевање/свирање), са највреднијим дјелима музичке умјетности композиторима,
- развија спличности за заједничко извођење (пјевање/свирање/плесање) одабраних примјера из дјела свјетске и домаће литературе,
- кроз слушање музике код ученика развија спличност слушне концентрације, перцепције и рецепције,
- се ствара и развија код ученика навика да слуша вриједна музичка дјела, изграђује позитиван став према музичкој умјетности, прати музички живот и формира сопствене дискотеке (фонотеке),
- обogaђује и оплемењује емоционални живот ученика,
- васпитава ученика у његовању патриотизама, хуманизма и интернационализма,
- правилним његовањем музичког укуса развија код ученика спличност за процјену умјетничке вриједности, тј. да кроз успостављање и усвајање вриједносних мјерила за критичко и естетско процјењивање музике створи компетентног корисника музичке културе,
- даље упознаје ученика са изражајним средствима музичке умјетности ради бољег разумјевања музике и музичког дјела,
- континуирано развија музичке спличности, музикалност, слух, општу и музичку интелигенцију, музичку меморију и креативност,
- прошири знање ученика о основним музичко-теоријским појмовима,
- упозна ученика са различитим професијама у области музике,
- његује хорско и оркестарско музицирање у школи,
- указује на везу музичке културе са садржајима других наставних предмета.

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма

Тема: Репетиторијум наставних садржаја из првог разреда

1. Од музике првобитне људске заједнице до романтизма

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>зна да хронолошки наведе стилске епохе обрађене у претходном разреду и да наведе неке од најзначајнијих представника,</p> <p>зна да разликује жанрове у музици и наведе по један примјер за сваки,</p> <p>зна да препозна одеређени број примјера слушаних у I разреду.</p>	<p>Основне карактеристике стилских епоха и њихови најзначајнији представници (репетиторијум наставног садржаја из претходног разреда).</p>	<p>Ликовна култура Историја Географија</p>

Тема: Музика романтизма:

1. Романтизам у музичкој умјетности и половима - Шуберт, Шуман и Менделсон
2. Фредерик Шопен-живот и стваралаштво
3. Програмска музика (Берлиоз и Лист)
4. Музичка умјетност у доба касног романтизма (Јоханес Брамс, Штраус и др.)
5. Опера у XIX вијеку - Италија
6. Њемачка и Француска опера у XIX вијеку
7. Веризам
8. Романтизам у словенским земљама. Русија, руска петорка
9. П. И. Чајковски - живот и стваралаштво
10. Музика у Чешкој: Б. Сметана, А. Дворжак - живот и стваралаштво
11. Музичка умјетност јужнословенских народа у доба романтизма - Хрватска: Вратослав Лисински, Иван Зајц, Србија: Јосиф Маринковић, Стеван Мокрањац
12. Развој професионалне музичке дјелатности у БиХ

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>зна да препозна музику романтизма и наведе основне карактеристике стила,</p>	<p>Карактеристике стила: - историјски оквир - идеја националног - жанрови, музички облици, одлике музичког језика, Шуберт, Шуман и Менделсон и њемачки рани романтичари. Шуберт: Аве Марија Ф. Менделсон: Концерт за виолину у е-молу Р. Шуман: Сањарење.</p>	<p>Историја Српски језик и књижевност Ликовна култура</p>

зна да препозна слушане примјере Шопена и наведе њихова најпознатија дјела,	Слушање музике: Ф. Шопен: Валцер бр. 7 Оп. 64 бр. 2 (цис мол).	Ликовна култура
зна да препозна слушане примјере композитора програмске музике и наведе њихова најпознатија дјела; наведе композиторе позноромантичарске симфоније,	Програмска музика Хектора Берлиоза и Франца Листа; симфоније Г. Малера. Слушање музике: Х. Берлиоз: Фантастична симфонија оп. 14 - В став (Вјештичије посело) Ф. Лист: Прелиди, симфонијска поема бр. 3.	Ликовна култура
зна да препозна слушане примјере композитора касног романтизма и наведе њихова најпознатија дјела,	А. Брукнера, С. Франка, Ј. Брамса, Ј. Штрауса. Слушање музике: Мађарска игра, Те Деум, На лијепом плавом Дунаву.	
зна да препозна слушане примјере из опера, оперета, и балета композитора XIX вијека и наведе њихова најпознатија дјела,	Опера прве половине XIX вијека - Музичка драма – Верди, Росини. Слушање музике: Ђ. Росини: Увертира - опера Севилски бербери, Ђ. Верди: Арија Ла дона е мобиле из опере Риголето (Лучиано Павароти) Ђ. Верди: Арија Царо номо из опере Риголето Ђ. Верди: Хор Јевреја из опере Набуко.	Ликовна култура
зна да препозна слушане примјере из опера, оперета, и балета композитора XIX вијека и наведе њихова најпознатија дјела,	Француска и Њемачка опера лирска опера и оперета. Слушање музике: К. М. Вебер: Хор ловаца из опере Чаробни стрелац Р. Вагнер: Јахање валкира Ж. Бизе: Хабанера из опере Кармен Ж. Бизе: Пјесма тореадора из опере Кармен Ж. Офенбаф: Кан-кан из оперете Орфеј у подземљу Ј. Штраус: Увертира - оперета Слијепи миш.	Историја и ликовна култура
зна да препозна слушане примјере из опера, оперета, композиторе и наведе њихова најпознатија дјела,	Веристичка опера - Мјузикл Слушање музике: Ђ. Пучини: Арија Ун бел ди ведремо из опере Мадам Батерфлај (Марија Калас) Г. Дермот: Дај нам сунца из мјузикла Коса.	Српски језик и књижевност Ликовна култура
зна да препозна слушане примјере композитора словенских националних школа и наведе њихова најпознатија дјела.	Руска национална школа; Слушање музике: А. Бородин: Половецке игре из опере Кнез Игор М. П. Мусоргски: Слике са изложбе - Стари замак, Корсаков: Шехерзада.	Српски језик и књижевност, ликовна култура
		Српски језик и

<p>зна да препозна слушане примјере композитора и наброји његова најпознатија дјела,</p>	<p>П. И. Чајковски: Клавирски концерт у бе-молу П. И. Чајковски: Лабудово језеро-балет П. И. Чајковски: Крцко орашчић – балет.</p>	<p>књижевност Ликовна култура</p>
<p>зна да препозна слушане примјере композитора и наброји његова најпознатија дјела,</p>	<p>Б. Сметана: Влтава А. Дворжак: Словенске игра ге-мол, оп. 46 бр. 8.</p>	<p>Српски језик и историја</p>
<p>зна да препозна слушане примјере и у групи отпјева народне и староградске, варошке (севдалинке) пјесме обрађене на часу, поријеклом из Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске.</p>	<p>Романтизам код јужнословенских народа (рани романтизам у БиХ, Хрватској и Србији. Музички фолклор Босне и Херцеговине – пјевање и слушање народних пјесама из зборника Ф. Кухача, В. Милошевића и Ц. Рихтмана Слушање и пјевање: (Повила се б'јела лоза винова, Запјевала булбул птица, На крај села чађава механа, Кад ја пођох на Бембашу, А. Шантић – Емина, Јосиф Шлесингер и обраде народних песама. Пјевање народних и староградских пјесама (Густа ми магла падала, Свилен конач, Тамо далеко, Болујем ја). Мокрањчево доба. Световна српска музика. Једногласно и двогласно извођење народних пјесама које се налазе у Руковетима С. С. Мокрањца (Осу се небо звездама, Разграна се грана јоргована, Расло ми је бадем дрво, Што Морава мутно тече, Биљана платно белеше) Слушање: С. С. Мокрањац – Шеста руковет С. С. Мокрањац – Осма руковет С. С. Мокрањац – Десета руковет С.С. Мокрањац.</p>	<p>Српски језик и историја Српски језик и историја Српски језик и историја</p>
<p>зна о развоју професионалне музичке дјелатности у БиХ.</p>	<p>Развити свијест о музичкој описмењаваности у Бих.</p>	

Тема: Импресионизам: 1. Импресионизам у музичкој умјетности и његови представници

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>зна да препозна слушане примјере композитора импресионизма и наведе њихова најпознатија дјела.</p>	<p>Опште карактеристике стила; Музика Клода Дебисија и Мориса Равела Слушање музике: К. Дебиси: Арабеска бр. 1 К. Дебиси: Потонула катедрала, прелид бр. 10 из I свеске М. Равел: Болеро М. Равел: Тзигане, рапсодија за виолину и оркестар.</p>	<p>Ликовна култура, историја.</p>

Тема: Умјетничка музика XX вијека:

1. Музичка умјетност у XX вијеку
2. Шенберг и његови сектеници. А. Берг и А. Веберн
3. Неокласицизам - Хиндемит, Хонегер, Барток, Рахмањин, Б. Бритн, К. Орф
4. Музичка умјетност јужнословенских народа XX вијека

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>зна да наведе и опише основна обиљежја музике XX вијек,</p> <p>зна да наведе композиторе експресионизма и њихова најпознатија дјела,</p> <p>зна да наведе композиторе неокласицизма и њихова најпознатија дјела,</p> <p>зна да препозна слушане примјере композитора XX вијека из БиХ и наведе њихова најпознатија дјела. Умије да активно учествује у заједничкој репродукцији музичких примјера обрађених на часу.</p>	<p>Карактеристике епохе: - Стилски плуаризам - жанрови, музички облици, одлике музичког језика.</p> <p>Арнолд Шенберг и композитори Друге бечке школе Слушање музике: А. Шенберг – Пјеро мјесечар А. Шенберг - Пет клавирских комада оп. 23 А. Берг: Воцек, почетна сцена из II чина.</p> <p>Неокласицизам и необарок (П. Хиндемит, К. Орф и С. Прокофијев) Слушање музике: П. Хиндемит: Соната за клавир бр. 3 - Фуга К. Орф: Цармина Бурана – бр.1, Фортуна Императрих Мунди С. Прокофјев: Класична симфонија Де-дур, I став.</p> <p>Музичко стваралаштво у БиХ после Другог свјетског рата (Владо Милошевић, Цвијетко Рихтман, Војин Комадина...) Слушање музике: В. Милошевић: Пјесме са Змијања В. Комадина: Поткозарје Ц. Рихтман: Ходилска свадба М. Позајић: Босанске народне пјесме за мјешовити хор А. Смајловић: Концертино за кларинет, тимпане</p>	<p>Ликовна култура, историја</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Ликовна култура</p>

	и гудачки оркестар М. Пребанда: Босанске „Пасторале“.	
--	--	--

Тема: Оперета и забавна музика:

1. Оперета и мјузикл
2. Забавна музика
3. Џез

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>наведе разлику између опере и оперете,</p> <p>зна када се појављује и шта садржи у себи,</p> <p>зна да препозна слушане примјере и наведе одређен број џез праваца и истакнутих музичара (израда писаних радова и презентација – кооперативно учење).</p>	<p>Стваралаштво Жака Офенбаха, Јохана Штрауса млађег „Лијепа Јелена“, „Плавобради“, „Приче из Бечке шуме“, „На лијепом плавом Дунаву“.</p> <p>Разне форме забавне музике (шлагер, евергрин музика, поп музика, блуз и свинг, рокенрол.</p> <p>Слушање музике: Битлси „Yesterday“ Елвис Присли, Индекси, Бијело дугме</p> <p>Појам џеза и најзначајнији правци. Од Dixiland Jass Band до Acid jazz. Слушање (гледање) музике: Louis Armstrong – What a wonderful world Billie Holiday – I craid for you C. Parker – Tico, Tico Miles Davis – Tutu Herbie Hancock: Cantelope Island Kenny G – Silhouett Sade – Smooth operator Jamiroquai – Cosmic girls.</p>	<p>Историја</p> <p>Историја</p> <p>Историја</p>

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

- професор музичке културе/умјетности
- професор двопредметног студија гдје је музичка култура/умјетност главни или равноправан предмет
- дипломирани музички педагог.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма музичке културе/умјетности или музичке педагогије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ СПОРТСКА КУЛТУРА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Циљ спортске културе је да ученици кроз разноврсне облике система физичког вјежбања, теоретског васпитања, образовања и напора мисли схвате смисао, вриједности и значај спонтаних и организованих кретно-игровних и спортских активности за свој физички раст и развој, здравље и радну спличност, личну и друштвену срећу, тј задовољство које им оно пружа.

Дефинисани циљ физичког васпитања структурно се може приказати у четири сегмента:

- Програм-наставни садржај (разно-врсне и систематске моторичке активности повезане са осталим васпитно-образовним подручјима);
- Циљ–интенција(интегралан развој личности, ученика у когнитивном афективном и моторичком погледу);
- Како–методика–учење (моторичка знања, умијећа и спличности);
- Чему–ефекат- примјена (у дневним и посебним условима живота и рада).

Задаци наставе спортске културе су да ученици:

- заволе игру, вјежбање, спорт као средстава физичког васпитања;
- постигну хармоничан физички раст и развој, побољшају моторичке спличности и правилно држање тијела;
- прошире хигијенске навике ради ефикасног унапређивања и чувања здравља, повећања отпорности организма на штетне утицаје савременог начина живота и рада и неповољне утицаје средине;
- усвоје одређена моторичка знања, умијећа и навике неопходне за ефикасно испуњење потреба јачања и очувања здравља, коришћења слободног времена за физичко васпитање и рјешавања свакодневних кретних захтјева;
- подстичу, активирају и самопотврђују скривене спличности и моторичке надарености за интегрално усавршавање у кретно-игровним и спортским активностима;
- повезати моторичке задатке у цјелину, без стварања крутих моторичких аутоматизама;
- задовољити потребе за афирмацијом и подстицање тенденције процјењивања властитих спличности уз васпитање самокритичности код дјеце;
- испуњавати потребе за групном и личном идентификацијом и сарадњом које у знатној мјери убрзавају процес социјализације омладине у орга-низованом систему припрема за: игре, надметања, сусрете и дружења;
- развијати спличности посматрања, доживљавања, (само)критике и стварања естетских вриједности (љепота покрета и обликовања кретања, кретно-игровне и спортске активности у свим просторима и у природи);
- указивати на потребу за стваралаштвом у два основна смјера: спортско- техничких достигнућа (индивидуални и колективни учинак) и естетском и ритмичком обликовању и доживљавању моторичких активности.

НАСТАВНИ САДРЖАЈ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА

Атлетика 14 наставних часова

Рукомет 14 наставних часова

Вјежбе на справама и тлу и плесови 14 наставних часова

Одбојка, кошарка 10+10 наставних часова

Процјена физичког раста и васпитање моторичких сличности 8 наставних часова

Напомена: зависно од услова рада дозвољава се наставнику да изврши прерасподјелу фонда часова у оквиру спортских игара.

ТЕМА: АТЛЕТИКА

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Унапређивање и очување здравља, физичке кондиције и менталног здравља</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - се прилагоди разним оптерећењима, - овлада техником, тактиком трчања с обзиром на своје и могућности других, - схвати природу скока, начина савлађивања препрека, - унаприједи своје функционалне спличности у савлађивању технике залет, одраз, лет, доскок, - прикаже технику бацања кугле (копља, камена и сл.), 	<p>Техника трчања до 100м и истрајног трчања (500 и 800м).</p> <p>Скок удаљ (згрчно, увинуће).</p> <p>Скок увис (опкорачно, леђно).</p> <p>Бацање кугле (О'Брајан) или бочном техником (из мјеста).</p> <p>Усавршавање моторичких спличности примјеном атлетских дисциплина (с отпором).</p> <p>Могућности: крос трчање, у природи, вјежбе реакције, из разних положаја, штафете, тркачке вјежбе, с отпором, поскоци...</p> <p>Усавршавање технике и побољшање резултата.</p> <p>Тробој: (трчање 100м, (30м) скок удаљ, бацање кугле).</p>	<p>Историја: Античка Грчка, Антички Рим</p> <p>Биологија: урођене и стечене спличности, функције система органа и органа</p> <p>Коришћење рачунара, информатичке технологије и Дневника рада – података картона физичког развитка</p> <p>Закони физике и биомеханике</p> <p>Праволинијска и криволинијска кретања</p> <p>Психологија и мотивација општих и спортских постигнућа</p> <p>Екологија и физичко васпитање</p> <p>Комуникација и вјештина опхођења, филозофија, стил живота и васпитна филозофија</p> <p>Показати практично технику, омогућити прије свега сарадњу па и (само)надметање као својеврсног начина мотивације</p>

2. ТЕМА: РУКОМЕТ

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Усавршавање моторичких спличности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интеракције, сарадњом, вербалне, невербалне комуникације</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - примијени основне техничко-тактичке замисли и комбинације; - се надмеће у тимској игри са више сарадње у игри. 	<ul style="list-style-type: none"> -држање лопте једном и објема рукама, -вођење лопте у мјесту и кретању, -промјена руке, висине вођења, полазног положаја, -хватање и додавање кратким и дугим замахом у разним висинама, -шутирање (бочно, чеоно, у скоку с варијантама, с крила), -блокирање, -финтирање и пивотмен чување и преузимање играча, -гола, пресијецање лопти, -основни принципи одбране: 5:1 и 6:0, -васпитање физичких спличности 	<p>Физика, кинетика, облици кретања механика кретања, отпори, ротирање, закони акције и реакције, судар, основна акробатика и амортизација, приземљење тијела при паду</p>

3. ТЕМА: ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ И ПЛЕСОВИ

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Оспособљавање за самостално вјежбање, развијање ритма и љепоте покрета у простору и времену, васпитање воље</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - састави и изведе вјежбу или састав од пет елемената; - усаврши технику извођења (изражајност извођења); - овлада и усвоји више повезаних елемената; - самостално изведе вјежбу; - вјежбе на справама изводи уз појачану пажњу, дисциплину, асистирање, чување и одговорност; - одигра народно коло и бар два савремена плеса у пару; - изведе вјежбу с реквизитом (справом); - упражњава вјежбе дисања током вјежбања, пазити на ставове, позе, - полазне, завршне положаје 	<p>Колут напријед-назад, варијанте.</p> <p>Премет странице ("звјезда").</p> <p>Став о шакама (премет, склопка).</p> <p>Прескок: згрчка, разношка, 110цм.</p> <p>Греда: наскок, ходање, окрети, равнотежни положаји, поскок и саскок.</p> <p>Вратило: хват, узмах, премах, помјерање, ковртваји, љуљање.</p> <p>Вјежба повезаним елементима.</p> <p>Гимнастички полигони на вријеме.</p> <p>Народни и друштвени плесови.</p> <p>Народна игра из краја у коме се живи, Ужичко коло, Моравац.</p> <p>Плес: валцер, полка, танго, хип-хоп.</p> <p>Заинтересованим омогућити према условима додатне</p>	<p>Физика, кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела, естетика покрета</p> <p>Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чула и вестибуларног апарата.</p> <p>Естетика, изражајност покрета, стил, комбинаторика</p> <p>Хуманизација односа међу половима,</p> <p>Значај традиције и фолклора с наших простора, а и шире</p>

<p>оспособити ђака за асистенцију или у пару; - развити дух сарадње, љубави према спорту, подизање опште културе.</p>	<p>часове уз музику: аеробика, вјежбе обликовања плеса и сл. (уз огледало). Користити: слике, видео записе, књиге "АБЦ технике" основних спортова у школи и игре забавног карактера.</p>	
---	--	--

4А. ТЕМА: ОДВОЈКА

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Усавршавање моторичких спличности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интеракције, сарадњом, вербалне, невербалне комуникације</p> <p>Ученик ће бити спличностн да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - примијени горње и доње одбијање, мијењање мјеста; - примијени 1 од сервиса (тенис сервис, школски); - користи праву технику и у сарадњи са другим поштује правила игре; - провјери како да напредује у усвајању знања одбојке; - развијати осјећај за мекоћу одигравања, популарност и предности одбојке, љубав према одбојци и анимацију вјежбања у школи, код куће; - примијени смеч и блок; - развије интересовање и користи одбојку ван школе, и убудуће у спортско-рекреативне сврхе; - поштује правила игре супарника, вођу, стиче културу навијања, развија колективност, контролу, одговорност и иницијативу. 	<p>Горње (прстима) одбијање преко главе, поваљком.</p> <p>Доње одбијање – "чекићем" доњим и горњим чекићем, преко главе, поваљком.</p> <p>Тенис (школски) сервис, бочни (евентуално бочни, лелујавац).</p> <p>Смеч и блок (појединачни и двојни).</p> <p>Игра парова, тројки сарадњом.</p> <p>Надметања парова, тројки.</p> <p>"Ко дуже", с три додир, једном и свим усвојеним техникама и примјеном у разним комбинацијама.</p> <p>Игра на мрежи, постављање играча, улога у игри.</p> <p>Примјена научених елемената у циљу васпитања моторичких спличности.</p> <p>Системи игре у одбојци: - углом напријед, - углом назад.</p>	<p>Физика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела</p> <p>Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чулаи вестибуларног апарата</p> <p>Биологија: брзина реакције</p> <p>Држање тијела, главе, руку и ногу</p> <p>Комуникација и вјештина опхођења, филозофија живота, стил живота и васпитна филозофија. Извођењем технике тј. примјеном, омогућити прије свега сарадњу играча</p> <p>Појединачно и групно надметање као својеврсне мотивације</p>

4Б. ТЕМА: КОШАРКА

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Унапређење позитивних социјалних интеракција, позитивне слике о себи, непосредан контакт с другима</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - води лопту рукама без гледања у лопту (уз ометање пара); - правилно заузме основни кошаркашки став, финтира додавање, шута; - додаје и хвата лопту; додаје и хвата лопту са ометањем; - правилно изводи слободна бацања, финта шута и шут преко пара и у скоку; - уважава супарника, прави- ла, стиче културу навијања; - омогућити сарадњу, а надметање користити као средство, а не као циљ; 	<p>Вођење лопте лијевом и десном руком.</p> <p>Основни став, додавање и хватање лопте додавање и хватање без и са ометањем (у пару и тројкама).</p> <p>Кошаркашки двокорак.</p> <p>Лијевом и десном (без и с ометањем противника).</p> <p>Слободна бацања, финта шута, додавања, шут-скок, из трчања, скок-шут, шут изненађења и др.</p> <p>Дриблинзи: варком тијела,ролингом, протурањем лопте између ногу, иза леђа.</p> <p>Игра је добро дошла када се могу примјенити усвојени основни елементи.</p> <p>Игра баскет 2:2; 3:3; 4:4 (5:5) са утврђеним задацима, и једноставним комбинацијама.</p> <p>Игра на два коша: игра у нападу и одбрани, улоге.</p> <p>Основне тактике у игри.</p> <p>Примјена научених елемената у циљу васпитања моторичких спличности.</p>	<p>Физика, кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела, сила земљине теже, притисак, аеродинамика, физика и кошарка</p> <p>Комбинаторика</p> <p>Теорија игара</p> <p>Енглески језик гледање и слушање кошаркашке НБА лиге или других спортова</p> <p>Процес прераде информација</p> <p>Контрола и перцепција: просторних, временских, техничких и динамичких инпута</p>

5. ПРОЦЈЕНА ФИЗИЧКОГ РАСТА И РАЗВОЈА И УСАВРШАВАЊЕ МОТОРИЧКИХ СПЛИЧНОСТИ

Опертивни циљеви/Исходи учења	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Упознавање сопствених физичких, функционалних и психичких особина, врлина, упознавање црта личности своје и других</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мјери висину, масу тијела; процијени, ојача поједине моторне спличности; - континуирано води лични картон физичког раста и развоја и усавршавања моторичких спличности; - упозна своје слабости у развоју и спличностима и ради на свом побољшању; - јача издржљивост у снази, морално-вољни ниво; - правилно држи тијело, усклађеност појединих дијелова тијела: контрола тијела и покрета "око- рука", "око-нога". 	<p>Тест: држања тијела</p> <p>Мјерење висине и масе тијела.</p> <p>Експлозивна снага ногу (скок удаљ из мјеста).</p> <p>Општа снага бацање медицинке.</p> <p>Трчање: 500(Ж) и 800м (М).</p> <p>Стартна и основна брзина 30м.</p> <p>Снага руку и раменог појаса (издржај у згибу до 120с) и мјешовити згиб.</p> <p>Гипкост (дубоки претклон).</p> <p>Општа координација - одбијање лопте од зид.</p> <p>"Сам свој тренер" или вођење сопственог картона или дневника физичких активности и вјежби. Посебно упражњавати вјежб. дисања и током вјежбања пазити на ставове, позе, полазне и завршне положаје.</p> <p>Тестирање се изводи на почетку и на крају, а у наредним годинама само на крају школске године.</p> <p>Паралелно изводити програм тестирања и нпр. кошарке или другог спорта како се не би дуго чекало на радним мјестима.</p> <p>Упис контролних провјера и резултата.</p>	<p>Примјена једног од МЕТОДА процјене правилног држања тијела. У току процјене ових спличности</p> <p>Примјена рачунара за податке добијене од ученика из картона физичког развоја (Дневник рада).</p> <p>Анатомија, биологија људског тијела, култура исхране, развој органа и система органа, основне хранљиве материје, минерали и витамини, хигијена одјеће, челичење....</p> <p>Информатика</p> <p>Математика просјечне вриједности, одстепена, графички прикази</p> <p>Психологија</p> <p>Хемија, Биохемија – аеробни и анеробни процеси, метаболизам и катаболизам</p>

Минимални образовни захтјеви у складу са наставним предметом:

Атлетика: трчање на 800, 100 (30) м за ученике и 500, 100 (30) м за ученице; скок удаљ(увис) и бацање кугле – на резултат.

Вјежбе на справама и тлу: ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок, једна справа у упору или једна справа у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок и греда, вратило и плесови (народни и друштвени).

Рукомет: игра.

Одбојка/кошарка: игра.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА
ДРУГИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

ТЕМА: О БОГУ

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Бог, Биће заједнице - Света тројица	<i>Ученик ће бити спличностн да:</i> дефинише основне истине учења Цркве о Богу као Светој тројици,	Наставне јединице се могу реализовати кроз коришћање различитих, па и савремених (иновативних) метода, како би се ученици више активирали ураду и самосталније стицали знање.
2.	Бог отац, Син и Дух свети	објасни учење Цркве о Богу оцу,	
3.	Погрешна учења о Светој тројици	разумије учење Цркве Богу сину, Другом лицу Свете тројице,	
4.	Савремена трагања за Богом	дефинише учење Цркве о Светом духу, Трећем лицу Свете тројице,	
5.	Утврђивање	објасни погрешна учења о Светој тројици, разумије савремена људска трагања за Божијим постојањем.	

ТЕМА: Космологија (библијска)

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Стварање свијета је дјело Свете тројице Савремена трагања за Богом	<i>Ученик ће бити спличностн да:</i> разумије и објасни створење свијета као дјело Свете тројице,	Такође, у раду је потребно користити различита наставна средства како би се ученицима интересантније презентовали наставни садржаји.
2.	Бог ствара ни из чега	дефинише чин стварања свијета ни из чега,	
3.	Узрок стварања свијета и теорија еволуције	објасни узрок постанка свијета, дефинише учење Цркве о духовном и материјалном свијету	
4.	Духовни и материјални свијет	схвати и разумије важност творевине у икономији спасења,	
5.	Утврђивање	разумије теорије еволуције о стварњу	

ТЕМА: Антропологија (библијска)

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Стварање човјека	<i>Ученик ће бити спличностн да:</i> разумије и објасни разлоге	Приликом реализације наставних јединица у вези са стварањем свијета, човјека, догађајима и личностима из Старог завјета уколико је могуће ученицима се могу приказати и документарни филмови са наведеном тематиком.
2.	Човјек као круна стварања (човјек боголико и слободно биће)	божијег стварања човјека,	
3.	Човјек - управитељ творевине	процијени циљ постојања човјека и дефинише његову улогу у свијету,	
4.	Живот првог човјека у рају	анализира човјеков однос према творевини,	
5.	Утврђивање	објасни живот првих људи у рају као бића заједнице.	

ТЕМА: Грјех прародитеља Адама и Еве и његове посљедице

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Злоупотреба слободе и промашај циља	<i>Ученик ће бити спличностн да:</i> дефинише појам слободе и разумије слободу као дар од Бога,	Читати и са ученицима коментарисати дијелове из Старог завјета који су повезани са наставним садржајима који се реализују.
2.	Губитак заједнице са Богом - пропадљивост створене природе	објасни злоупотребу слободе која доводи до промашаја циља човјековог постојања,	
3.	Изгнање из раја и обећање Месије који ће доћи	анализира разлоге пропадљивости творевине као посљедице губитка заједнице са Богом,	
4.	Смрт – посљедица човјековог избора	објасни разлоге изгнанства из раја,	
5.	Утврђивање	дефинише и будућу бригу и љубав Божију према човјека и творевини, процијени посљедице злоупотребе слободе и човјековог избора.	

ТЕМА: Педагогија Старог завјета или чему нас учи Стари завјет

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Стари завјет је припрема за долазак Сина Божијег	<i>Ученик ће бити спличностн да:</i> објасни улогу Старог завјета у припреми народа за долазак Месије,	Подстицати ученике да слободно исказују своја мишљења о наставној јединици која се реализује. Користити географске карте и друге садржаје како би ученицима дочарали вријеме и мјесто настанка Декалога. Помоћу видео пројекције приказати мјесто владавине царава Давида и Соломона.
2.	Декалог - пророк Мојсије Судије - служба судија у Старом завјету	анализира значај Декалога - старозавјетног моралног закона,	
3.	Цареви - Давид и Соломон и псалми (месијански псалми)	процијени службу Судија у јеврејској заједници,	
4.	Утврђивање	објасни историјске чињенице везане за Јеврејско царство и животе важнијих,	
5.	Пророци - пророчка служба у Старом завјету	дефинише улогу царава Давида и Соломона у историји јеврејског и других народа, процијени поучни, молитвени и богослужбени значај псалама, дефинише пророчку службу у	

		Старом завјету и објасни улогу пророка у најави доласка Месије.	
--	--	---	--

ТЕМА: Политичке и социјалне прилике пред долазак Месије

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Многобожачки свијет и култ богова	<p><i>Ученик ће бити спличностн да:</i></p> <p>објасни многобожачко вјеровање и култ, те дефинише стање у друштву Римског царства,</p> <p>разумије месијанску идеју у јеврејском народу,</p> <p>процијени стање у коме се налазио јеврејски народ пред долазак Месије.</p>	<p>Из разних историјских извора објаснити вјеровање Израилђа у Месију и начин одбране од многобожачког учења.</p>
2.	Јеврејско ишчекивање Месије		
3.	Стање у јеврејском народу пред долазак Месије		
4.	Утврђивање		

ТЕМА: Старозавјетни пророци и вјесници Месије

Р.б.	Назив наставне јединице	Исходи знања	Смјернице за наставнике
1.	Пророци Исаија и Јеремија	<p><i>Ученик ће бити спличностн да:</i></p> <p>објасни животе великих старозавјетних пророка,</p> <p>дефинише њихову пророчку службу у свјетлу Новог завјета,</p> <p>анализира личност светог Јована Крститеља као посљедњег пророка Старог завјета.</p>	<p>Користећи текст Светог писма, објаснити значај и улогу пророка у животу Јеврејског народа.</p>
2.	Пророци Језекиљ и Данило		
3.	Пророк Јона		
4.	Свети Јован Крститељ		
5.	Систематизација - приједлог закључних оцјена		

Редни број наставне теме	НАЗИВ НАСТАВНЕ ТЕМЕ/ Број наставних јединица	Број наставних часова за реализацију наставних јединица	Број наставних часова за утврђивање, понављање и систематизацију реализованог градива	Укупно наставних часова
	О БОГУ/5	4	1	5
2.	КОСМОЛОГИЈА (БИБЛИЈСКА)/5	4	1	5
3.	АНТРОПОЛОГИЈА (БИБЛИЈСКА)/5	4	1	5
4.	ГРИЈЕХ ПРАРОДИТЕЉА АДАМА И ЕВЕ И ЊЕГОВЕ ПОСЉЕДИЦЕ/5	4	1	5
5	ПЕДАГОГИЈА СТАРОГ ЗАВЈЕТА ИЛИ ЧЕМУ НАС УЧИ СТАРИ ЗАВЈЕТ/6	5	1	6
6.	ПОЛИТИЧКЕ И СОЦИЈАЛНЕ ПРИЛИКЕ ПРЕД ДОЛАЗАК МЕСИЈЕ/4	3	1	4
7.	СТАРОЗАВЈЕТНИ ПРОРОЦИ И ВЈЕРНИЦИ МЕСИЈЕ/5	4	1	5
	УКУПНО НАСТАВНИХ ЧАСОВА:	28	7	35

НАСТАВНИ ПРОГРАМ КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишни фонд наставних часова: 35

I тематска цјелина: СЛОБОДА – ИЗБОР И ОДГОВОРНОСТ

Наставне теме

1. Млади човјек у ходу према слободи и зрелости

- Адолесценција – вријеме одрастања (физички, психички, емоционални, социјални и духовни развој)
- Тежња за зрелошћу, самосталношћу и слободом: желим бити неко.
- Непостојани осјећаји – Све ме погађа (у породици, друштву вршњака...).
- Не могу вјеровати тако као до сада.
- Слобода и одговорност.
- Моћ Исусове слободе.

Кључни појмови: људска зрелост, адолесценција (одрастање), слобода, самосталност, одговорност, Исусова слобода.

Васпитно-образовна постигнућа: навести факторе који утичу на развој личности; објаснити разлику између зреле и незреле личности; навести најчешће потешкоће адолесцентног доба (у односу према пријатељима, вршњацима, одраслима, школским обавезама, супротном полу...); разумјети породицу као основу за развој личности; разликовати начине схватања слободе; открити биолошку, психолошку и друштвену условљеност слободе; разликовати слободу "од" и слободу "за"; разумјети повезаност слободе и толеранције; објаснити разлику између вањске и унутрашње слободе; схватити слободу као човјеков позив и врхунско остварење; открити и прихватити Исуса као истинског ослободиоца.

Приједлози за методичку обраду: везани ученички разговор и просуђивање различитих модела зрелости и успјеха у животу с питањима: Ко је, када и како одрастао?; анализирати неколико медијских маркетиншких порука с поруком о томе ли могуће остати слободан и бити везан за особе и ствари; направити програм срећне и успјешне породице; вођени разговор о могућностима и границама наше слободе; анализирати слободу "од" и слободу "за" према Гал 5, 13-26; анализирати текстове о понуди Исусове слободе (рад у групама): Мт 4, 1-11; Мт 12, 9-14; Ив 10, 14-18; Мк 7, 1-22.; направити писани текст или ликовну илустрацију о томе што ми омогућује, а што онемогућује пуну слободу.

2. У сусрет другоме

- вриједност пријатељства;
- препреке пријатељству;
- како га остварити?
- откриће љубави;
  - привлачност, флерт, заљубљеност и зрела љубав;
  - како изградити свој однос према другом полу;
  - људска полност у служби љубави и живота.

Кључни појмови: пријатељство, љубав, флерт, заљубљеност, људска полност, живот у љубави.

Васпитно-образовна постигнућа: открити важност пријатељства за лично дозријевање; објаснити улогу пријатељства у процесу развоја личности; разумјети шта помаже остварењу пријатељства, а што га онемогућује; навести обиљежја и разлике између заљубљености и зреле љубави; протумачити важност зреле љубави као норме људске полности и односа међу половима; открити дубоку повезаност људске полности, зреле љубави и одговорности у интимном заједништву и стварању новог живота.

Приједлози за методичку обраду: програмирано конфликтно играње улога међу пријатељима; направити тест пријатељства и игру повјерења; вођени разговор о потреби правог пријатеља и препрекама пријатељству; провести асоцијацију на ријеч љубав и

проблемски водити дискусију о разлици између љубави, флерта и заљубљености; прикупити материјале из новина и часописа за младе и израдити плакат с порукама које им они нуде на подручју љубави, полности и осјетилности; просудити текстове неких забавних пјесама с поруком љубави; анализирати схватање полности и љубави у Библији према Пост 1, 27 и Пост 2, 21-25; анализирати и критички продубити ознаке љубави према 1 Кор 13, 4-8.; израдити скицу степена у сазријевања у љубави, од привлачности и флерта до праве љубави која је у служби радости и живота.

3. У потрази за вриједностима

- Традиционалне вриједности на испиту.
- Утицај скупине вршњака.
- Што нам све нуде медији?
- Опасност бијега: пут према зависностима (дрога, дуван, алкохол...).
- Избор трајних вриједности.
- Обилјежја људске и хришћанске зрелости.

Кључни појмови: вриједност, трајне вриједности, бијег у зависности (дрога, дуван, алкохол), људска зрелост, хришћанска зрелост.

Васпитно-образовна постигнућа: упоредити и критички просуђивати владајуће вриједности у породици и изван ње; разумјети повезаности између адолесцентне кризе и различитих облика бијега од стварности (дрога, алкохол...); препознати трајне животне вриједности и знати направити избор и љествицу вриједности, људских и хришћанских.

Приједлози за методичку обраду: асоцијација на појмове „традиционално“ и „модерно“ и расправа на тему: може ли млади човјек чувати и обдржавати традиционалне вриједности и бити модеран; прикупљање и анализа текстова из часописа и новина с намјером просуђивања о томе јесмо ли зависни о медијима, манипулишу ли нама и какав утицај на нас имају различите поруке, идоли и модни трендови; вођени разговор о традиционалним вриједностима које се гаје у породицама и у нашем народу; открити добре и лоше стране медија и савремених понуда, нарочито оних које воде различитим зависностима (дрога, алкохол...); истражити најтеже врсте зависности у своме граду (статистички подаци, анализа, узроци); направити љествицу вриједности које воде људској и хришћанској зрелости.

II тематска цјелина: ЖИВОТ С ЦРКВОМ И У ЦРКВИ

Наставне теме

1. Установљење Цркве и припадност Цркви

- Апостолско искуство заједништва с Исусом као знак окупљања заједнице спасења (нпр. Мк 2,13-17).
- Чини којима је Исус установио Цркву.
- Догађај Педесетнице.
- Новозавјетне слике Цркве и њихово значење за разумијевање Цркве (Заједништво светих, Народ Божји, Тијело Христово, Храм Духа Светога).
  - Црква у исисторији вјере: једна, света, католичка и апостолска.
  - Знакови вјерничке припадности Цркви (дар, позив и послање)

Кључни појмови: установљење Цркве, Црква – једна, света, католичка и апостолска, слике Цркве – Народ Божји, Тијело Христово, Заједништво светих.

Васпитно-образовна постигнућа: - разумјети како Црква схвата саму себе; навести чинове којима је Исус установио Цркву; препознати значење сусрета с Ускрслим и догађаја Педесетнице за настајање прве Цркве; разумјети битна обилјежја Цркве: једна, света, католичка и апостолска; разликовати 4 битне ознаке Цркве: служење, заједништво, слављење и навијештање (свједочење) вјере.

Приједлози за методичку обраду: асоцијације и вођени разговор о појму „Црква“; анализирати понуђене текстове јеванђеља и из Дјела апостолских те пронаћи мјеста установљења Цркве и реконструисати живот прве Цркве; у припремљеној дискусији открити сличности, разлике и потешкоће живота прве Цркве и Цркву у данашњем времену; асоцијације на новозавјетне слике Цркве и појашњење неких важних обилјежја (кућа Божја, заједништво светих, Народ Божји, Тијело Христово...); протумачити хришћанске истине о Цркви да је једна, света, католичка и апостолска.

2. Сакраменти хришћанске иницијације – дарови милоснога живота и заједништва

- Крштење као сакрамент притјеловљења Цркви (значење, знакови, ново рођење у Христу, врсте крштења, удиоништво у Мистичном Тијелу – Цркви, свједочење крштења)
- Сакрамент потврде (дарови Духа Светога, знакови хришћанске зрелости; значење потврде у животу вјерника – раст и ход у вјери, изградња црквенога заједништва, хришћанско свједочење вјере)
- Еухаристија (уосновење еухаристије - пасхална вечера и "ломљење хљеба", еухаристија као Жртва: спомен чин и предање, обред Свете Мисе и Миса као сљавље заједништва с Богом и браћом; еухаристија као извор и врхунац свега хришћанскога живота и као залог будућега живота.

Кључни појмови: хришћанска иницијације, крштење, потврда, еухаристија, сакраментални знакови, сакраментални живот, кумови код примања сакрамената крштења и потврде.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати библијске основе сакрамената иницијације; схватити отајствено милосно обиљежје сакрамената иницијације и њихових обредних знакова у литургији Цркве; разумјети доктринарни изражај отајственог значења појединих сакрамената хришћанске иницијације (крштење, потврда, еухаристија) за живот хришћана у личном, црквеном и друштвеном животу; уочити унутрашњу повезаност сакрамената сакрамената крштења, потврде и еухаристије у изградњи хришћанскога живота и свједочења; разумјети важност еухаристије за живот Цркве и свој властити живот; открити и прихватити своје мјесто у Цркви и своју одговорност за Цркву.

Приједлози за методичку обраду: обрадити библијску подлогу сакрамената хришћанске иницијације крштење, потврду и еухаристију, те на продубљен начин открити сакраменталне знакове и потребу сакраменталног живота вјерника; подијелити ученицима задатак (рад у групама) да пронађу текстове из "обредника" сакрамената иницијације: анализа и разговор; истраживати доктринарне садржаје појединих сакрамената и откривати отајства вјере која они у себи садрже; пројектовати дијафилм и потом разговарати о значењу и употреби воде, уља, хљеба и вина у људском животу те повезати их са симболиком тих твари у сакраментима; у таблицу с три ступца испунити рубрике за сваки од сакрамената иницијације: предводник славља, начини славља, мјеста славља те рјешења упоређивати, надопуњавати и исправљати; пронаћи текстове из "обредника" сакрамената иницијације: анализа на часу; израда личне "мапе" примања сакрамената иницијације (фотографије, и др.); разговор о важности кумства код сакрамената крштења и потврде; анкета, изношење властитих мишљења и вођени разговор о похађању свете мисе и примању свете причести: учесталост, главна мотивација (не)причешћивања.

3. Службе и каризме у Цркви – слободно и радосно живљење јеванђеља

- Живот Прве Цркве као примјер Цркви за сва времена.
- Улога апостола у првој Цркви - свједоци и посланици Ускрслога.
- Црква као заједништво: колегијум (збор) бискупа и Петрова служба, нове службе, структуре жупних, бискупијских и папинских вијећа, вјерничке заједнице и црквени покрети.
- Сакрамент светог реда и хијерархијски устрој Цркве.
  - Однос харизматичности и институционалности у Цркви.
  - Радикално живљење Јеванђеља - јеванђеоски савјети као дар Духа Светога Цркви.
  - Вјерници лаици у Цркви – позив и послање (подручја лаичког дјеловања у Цркви и друштву).

Кључни појмови: служење, каризма, институционална Црква, заједништво у Цркви, црквени покрети, вјерници лаици у Цркви, сакрамент светог реда.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити универзалност Цркве и разликовати везе јединства Цркве; разликовати службе и каризме у Цркви и навести примјере једног и другог; уочити крсно и служитељско достојанство, мјесто и задаћу мушкарца и жене у животу Цркве; познавати мјесто и улогу лаика у животу Цркве; набројити и познавати основна обиљежја 3 степена светог реда; уочити важност и потребу вјерничке молитве и залагања за духовна звања.

Приједлози за методичку обраду: приказивање филма и разговор о важним догађајима настанка Цркве (видео-пројекција из серије "Анно Домини"); анализа и интерпретација библијских текстова о улози апостола Петра и других апостола у првој Цркви; прикупљање материјала и израда плаката с приказом јеванђељског поретка и послања Цркве, од Папе и

црквеног Учитељства до свештеника и лаика у жупним заједницама; приказати структуре жупних вијећа и базичних заједница; протумачити значење појмова каризматичност и институционалност Цркве и приказати црквени поредак и структуре; излагање с тумачењем службе, јединства и разлика између папе, бискупа, свештеника и вјерника лаика у Цркви; поближе упознати и објаснити нарав и значење сакрामента светог реда и хијерархијски поредак Цркве; - подијелити реферате (анкета: разговор са свећеником; излагање према Декрету о васпитању и образовању свештеника, ...); водити дискусију о мјесту и улози вјерника лаика у животу Цркве и друштва и одредити подручја лаичкога дјеловања.

4. Једна Црква у мноштву Цркава – према пуном заједништву

- Универзалност Цркве - Црква отворена свим народима и културама.
- Мисије и јеванђелизација.
- Везе јединства Цркве: једна вјера, слављење свих сакрामената, хијерархијски поредак Цркве предвођене Петровим насљедником.
- Рањено заједништво и позив на његову обнову.
- Екуменско настојање око јединства Христове Цркве.

Кључни појмови: мисије, јеванђелизација, универзалност и јединство Цркве, заједништво, екуменизам.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити присутност Цркве у свим културама и народима и схватити њену универзалност с обзиром на њено спасењско послање; уочити знакове и познавати подручја мисијског и јеванђелизијског дјеловања Цркве; објаснити појам *Цркве као заједништва* према Другом ватиканском сабору; објаснити појам, важност и циљеве екуменизма; осјетити потребу властитог ангажовања на пољу екуменизма и молити за јединство свих хришћана.

Приједлози за методичку обраду: анализирати библијске текстове и црквене документе о послању и задаћи Цркве у свијету, међу различитим културама и народима; упознати различите хришћанске Цркве које су присутне у нашем мјесту и/или ближој околини; одредити битна обиљежја и везе јединства Христове Цркве; анализирати декрет о екуменизму "Unitatis redintegratio" Другога ватиканског сабора; назначити битне кораке у екуменском настојању око јединства Христове Цркве.

5. Марија – примјер вјере и мајка Цркве

- Марија у Божјем плану спасења.
- Марија – примјер вјере.
- Марија – мајка Цркве и сурадница у дјелу откупљења.
- Поштовање Блажене Дјевице Марије у литургији и у Цркви (код Хрвата).

Кључни појмови: Марија – примјер вјере, Марија - Мајка Цркве, литургијско поштовање Марије.

Васпитно-образовна постигнућа: открити Маријину улогу и мјесто у историји спасења; познавати одлике Маријине вјере по којима је примјер вјери Цркви и свим вјерницима; разумјети Маријину улогу у Христовом животу и дјелу Христовом откупљења; навести неке облике поштовања Марије у литургији и у Цркви, нарочито у хрватскоме народу; открити Маријино мјесто у свом властитом животу и слиједити примјер њене вјере и повјерења у Бога.

Приједлози за методичку обраду: навести и интерпретирати неке библијске и отачке текстове те текстове црквених докумената о Маријиној улози у историји спасења; прављење плаката с важнијим именима које Црква придаје Марији; проматрање и интерпретација слика с маријанском и мариолошком тематиком, уз каталог питања и вођени разговор о прикупљеним подацима; писање кратког есеја о Марији; израда земљописну карту Цркве код Хрвата с неким важнијим маријанским светиштима и титулама који јој се у њима придају.

III тематска цјелина: ЗАЈЕДНИЦА КОЈА ОСЛОБАЂА И СЛУЖИ – ИСТОРИЈА ЦРКВЕ

Наставне теме

1. Сустрет с античким свијетом – јеванђеоска слобода и мучеништво

- Ширење хришћанства.
- Морално-религиозни живот.
- Вријеме прогона и вријеме слободе.
- Монаштво.

Кључни појмови: ширење хришћанства, прогон и слобода Цркве, вјерски и морални живот првих хришћана, монаштво.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати обиљежја и структуру прве хришћанске заједнице; препознати улогу и значење живота и дјеловања св. Павла; препознати потешкоће с којима се сусретала прва Црква у свом окружењу (међу Жидовима, у сусрету с античким свијетом и у Римском царству); разумјети узроке, последице и значење прогона Цркве у Римском царству; објаснити појам мучеништва и набројити најпознатије ранохришћанске мученике на нашим просторима; објаснити значење цара Константина и цара Теодозија за историју Цркве.

Приједлози за методичку обраду: анализирати библијске текстове о ширењу прве Цркве и Павлову мисионарењу; вођени разговор о приликама у којима се догађало ширење хришћанства; проматрање земљописа и скицирање менталне мапе Павлових путовања у настојању око ширења хришћанства; приповиједање и излагање о ранохришћанским мученицима на хрватском простору; филм о историјским догађањима из ранохришћанских времена на хрватским просторима; израда плаката; израда умне мапе.

2. Хришћанство на хрватском језичком подручју у средњем вијеку

- Сеоба народа и њихов улазак у Цркву.
- Коријени хришћанства на данашњем хрватском језичком простору прије доласка Хрвата.
- Вјеровања старих Хрвата.
- Долазак и покрштавање Хрвата – покрштавање из три средишта: Рима, Византа и Аквилеје.
- Настајање хрватске државе и везе с папом (641, 679, 879, 1075. г.).
- Глагољаштво и ћирилометодска баштина.

Кључни појмови: сеоба и покрштавање поганских народа, вјера старих Хрвата, покрштавање Хрвата, везе хрватске државе с Папом, глагољаштво, ћирилометодска баштина.

Васпитно-образовна постигнућа: навести главна вјеровања старих Хрвата прије покрштавања (старославенска вјеровања); објаснити процес покрштавања Хрвата и развој хришћанства на нашем простору; разумјети значење веза с папом за настајање хрватске државе; препознати повезаност почетака писмености у Хрвата с Црквом (глагољица);

Приједлози за методичку обраду: проучити судски записник о Квирину Сисачком који је погубљен за вријеме цара Диоклецијана (усп. Ж. Кустић, *Мали кључ историјаи Цркве у Хрвата*, стр. 235-236); пронаћи и анализирати народне приповијетке које говоре о вјеровању старих Хрвата; посјетити по могућности неке ранохришћанске споменике на нашим просторима; направити пано са фотографијама и цртежима старохрватских црквица; гледање исјечка историјско-документарног филма ХТВ-а, *Хришћанство и Хрвати*.

3. Црква у средњем вијеку – од духовног и културног процвата до ратова и раскола

- Бенедиктински самостани - расадишта знања и културе.
- Удаљавање Истока и Запада.
- Продор Ислама и крсташки ратови.
- Инквизиција.
- Црква и држава.

Кључни појмови: св. Бенедикт и бенедиктинци, редовништво, Источни раскол, продор Ислама, крсташки ратови, инквизиција.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати појаву и развој редовништва, оснивање школа и универзитета, промовисање писмености и културе, укидање ропства, лаичку инвестиру и Гргуровску обнову као најважније доприносе Цркве у средњем вијеку; упознати вјеродостојне чињенице и разумјети проблематику крсташких ратова и инквизиције као тамне стране Цркве средњег вијека; критички и објективно протумачити позитивне и негативне стране Цркве у средњем вијеку; навести узроке и разумјети последице источног раскола 1054. године; навести основна обиљежја Православља и разлике у односу на Католичку Цркву; развијати спличност уважавања туђих ставова и мишљења; уочити одговорност свих за заједнички живот у друштву и Цркви.

Приједлози за методичку обраду: Истраживање текстова и докумената; вођени разговор о разлозима удаљавања Истока и Запада те раскола међу хришћанима; приповиједање и

излагање; дискусија (парлаоница); филм; израда плаката; израда умне мапе.

4. Црква хришћанскога служења сиромашнима - доминиканци и фрањевци (13. до 14. вијека)

- Установе хришћанске солидарности.
- Сиромаштво као јеванђеоски идеал.
- Доминиканци и фрањевци.
- Бискуп Кажотић - организатор високог школства у Хрватској.

Кључни појмови: јеванђеоско сиромаштво – јеванђеоски идеал, просјачки редови, св. Доминик и доминиканци, св. Фрањо и фрањевци, високо школство у Хрватској, бискуп Кажотић.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати неке начине и облике организовања по којима се Католичка Црква бринула за сиромашне, болесне, одбачене; открити улогу просјачких редова у навјештању и свједочењу јеванђеља у доба кризе Цркве; познавати улогу доминиканаца и фрањеваца у животу Цркве у хрватском народу; познавати улогу Цркве у организовању високог школства у Хрватској, нарочито бискупа Кажотића.

Приједлози за методичку обраду: вођени разговор о улози Цркве у помагању људима, нарочито сиромашнима и бригу Цркве и државе за њих; на основу докумената анализирати разлоге кризе Цркве и живота хришћана наведеног периода, приповиједање и излагање историјских догађаја и чињеница о дјеловању доминиканаца и фрањеваца у нашим крајевима; дискусија (парлаоница); израда плаката; израда умне мапе; гледање исјечка историјско-документарног филма ХТВ-а, *Хришћанство и Хрвати*.

5. Црква у доба хуманизма – проповиједање вјере, традиције и културе

- Занимање за књигу.
- Марко Марулић и његов утицај на европску духовност.
- Исламизација на нашим просторима.
- Улога Цркве, нарочито фрањеваца у очувању вјере на хрватском језичком простору

Кључни појмови: хуманизам, Марко Марулић, исламизација, доминиканци, фрањевци и свјетовни свештеници у времену Отоманске окупације.

Васпитно-образовна постигнућа: открити важност описмењавања и књиге за духовни и културни живот народа, упознати улогу Марка Марулића у стварању хрватског и европскога хуманизма; познавати основне чињенице из периода исламизације хрватских и католичких простора, навести неке податке о улози Цркве, свештеника и редовника у очувању вјере и културе хрватскога народа у доба Отоманске окупације; уочити важност познавања властитих коријена (породичних, националних, вјерских, историјско-културолошких) те познавања и поштовања других вјера и култура.

Приједлози за методичку обраду: истраживање историјских докумената и чињеница; упознавање с дјелом Марка Марулића за вјерски и културни живот народа; анализа неких докумената, приповиједање и излагање историјских догађаја и чињеница око исламизације наших простора; анализа и интерпретација историјских и књижевно-умјетничких текстова; дискусија (парлаоница); филм; израда плаката; израда умне мапе; особна истраживања ученика и писање кратких реферата о појединим темама.

6. Вријеме дубоких подјела – реформска криза и обнова Цркве

- Знакови промјена.
- Религиозна криза.
- Протестантска реформација.
- Тридентски сабор и обнова Цркве.

Кључни појмови: криза Цркве на Западу, Протестантска реформација, Мартин Лутер, Западни раскол, Тридентински сабор, обнова Цркве.

Васпитно-образовна постигнућа: навести узроке те објаснити ток и исходе Западног раскола; набројати реформаторе и објаснити главне црте њихове науке (Мартин Лутер, Жан Калвин, Урлих Звингли); описати настанак и специфичности англиканске Цркве; разумјети значење Тридентског сабора у обнови Цркве након реформе; упознати значајну улогу исусоваца у свеопштој обнови Цркве и описати мисијски покрет у обнови Цркве.

Приједлози за методичку обраду: представљање и истраживање важнијих чињеница и докумената; вођени разговор о узроцима и посљедицама протестантске реформе;

приповиједање и излагање; анализа и интерпретација текстова; дискусија (парлаоница); израда плаката; израда умне мапе; гледање исјечка историјско-документарног филма ХТВ-а, *Хришћанство и Хрвати*.

7. Црква и модерно доба – духовни, просвјетни и културни препород

- Нови односи државе и Цркве.
- У вртлогу просвјетитељства.
- Процес секуларизације.
- Просвјетитељска улога Цркве у хрватском народу:
- Прва хрватска граматика исусовца Бартола Кашића;
- Литерарно стваралаштво и наука (Андрија Качић Миошић, Јурај Хабделић, Иван Лукачић, Руђер Бошковић);
- Организација високог школства (Задар - доминиканци, Загреб - исусовци, Лепоглава - павлини);
- Црква у народном препороду (Максимилијан Врховац, кард. Јурај Хаулик, Јурај Добрила и др.).
- Збивања у Цркви на хрватскоме говорном подручју у 19. вијеку.

Кључни појмови: просвјетитељство, секуларизација, просвјетитељска улога Цркве у Хрвата; Црква у народном препороду, Црква у 19. вијеку, црквени великани духа и ума.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети ситуацију Цркве у вријеме Француске револуције; познавати дјеловање и потешкоће Цркве у доба просвјетитељства, хуманизма и ренесансе (Деизам, рационализам, секуларизација, либерализам, атеизам); препознати неке заслуге појединаца из редова Цркве у нашем народу на различитим подручјима друштвеног живота (Аугустин Кажотић, Андрија Качић-Миошић, Јосип Јурај Стросмајер, Бартол Кашић, Руђер Бошковић, Стјепан Главач, Јурај Хаулик)

Приједлози за методичку обраду: истраживање, анализа и интерпретација изабраних историјских текстова и докумената; израда плаката и менталне мапе о важнијим историјским догађајима и чињеницама; проучити статут катедралне школе у Загребу чији је оснивач био бл. Аугустин Кажотић (усп. Ф. Шањек, *Хришћанство на хрватском простору*, стр. 174-177.); припремити реферате о доприносу доминиканаца, исусоваца и павлина у развоју високог школства у Хрватској; гледање исјечка историско-документарног филма ХТВ-а, *Хришћанство и Хрвати*.

8. Црква у савременом свијету – служитељка човјека и човјечанства

- Нова мисаона струјања (либерализам, марксизам, атеизам...).
- Занемарени човјек и прогоњена Црква (у тоталитарним режимима у 20. вијеку).
- Хрватски католички покрет у 20. вијеку (А. Махњић).
- Прогоњена Црква у Хрвата (Кардинал Степинац: симбол мученичке Цркве).
- Брига Цркве за расељену Хрватску и очување националног опстанка.
- Црква у слободној држави: ново прољеће и одговорност Цркве.

Кључни појмови: либерализам, марксизам, тоталитарни режими, прогоњена Црква код Хрвата, расељена Хрватска, Црква у слободној држави.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати допринос Цркве у науке и демократије те њено залагање за социјалну правду; набројати новине које у Цркву доноси Други ватикански сабор; разумјети разлоге страдања Цркве у вријеме тоталитарних система (нацизам, комунизам) и током Домовинског рата; набројати хрватске свеце и блаженике.

Приједлози за методичку обраду: анализа видеопроекције: "Католичка црква у Хрвата", Хришћанска садашњост, Загреб; упознавање битних чињеница Хрватског католичког покрета и вођени разговор о улози Цркве у духовном, културно и моралном животу народа; анализирати неке говоре кардинала Степинца у вријеме Другога свјетског рата; проучити проповијед папе Ивана Павла Другог приликом проглашења блаженим кардинала Алојзија Степинца у Марији Бистрици 3.10.1998.; израда мапе с приказом Католичке Цркве у хрватском народу и Католичке Цркве у Хрватској; анализа улоге Свете Столице у признању хрватске независности; гледање исјечка историјско-документарног филма ХТВ-а, *Хришћанство и Хрвати*.

IV тематска цјелина: С ЦРКВОМ НА ПУТУ ВЈЕРЕ И СЛОБОДЕ – МОЛИТВА, СЛАВЉЕ, СВЈЕДОЧЕЊЕ

Наставне теме

1. Молитва Цркве, лична и заједничка молитва

- молитва као израз вјере и поштовања Бога (заједничко обиљежје религија)
- молитва у Староме завјету
- молитва псалама и врсте молитве (прозбена, захвална, хвалбена)
- Исус молитељ учи своје ученике молити (Оче наш)
- молитва у животу прве Цркве и Цркве кроз историју (одабрани примјери)
- молитва Цркве данас
- литургијска и приватна молитва, лична и заједничка молитва
- основне хришћанске молитве
- хришћанска традиција медитације и разматрања
- молитва у искуствима духовних покрета
- молитва освјетљава живот.

Кључни појмови: молитве Богу, молитва у религијама, врсте молитве, Исус молитељ, Оче наш, литургијска молитва, приватна молитва, лична и заједничка молитва, Часослов народа Божјега, медитација и разматрање.

Васпитно-образовна постигнућа: навести дефиницију молитве и разумјети молитву као основни људски став пред Богом; на примјерима псалама распознати врсте молитве; открити важност молитве у Исусову животу; разликовати литургијску и приватну молитву; навести основне хришћанске молитве; разумјети повезаност молитве и живота; разумјети и доживјети хришћанску медитацију као дубљи облик молитве; образложити важност личне молитве током дана, седмице и у хришћанској заједници; описати неке молитвене изражаје и гестове; развијати осјећај за духовну димензију постојања и развијати спличности гледања, доживљавања и контемплације (нагласити важност мира и самоће у људском животу).

Приједлози за методичку обраду: на примјерима откривати заједничке и посебне елементе молитве у религијама; проналажење и анализа псалама; проналажење текстова о Исусу као молитељу; читање и анализа молитава и молитвених образаца; вођени разговор о потреби, важности и пракси молитве у хришћанском животу; анализа и интерпретација текстова о молитви и молитвених текстова; пантомима и сценско приказивање молитвених гестова; писање и изговарање молитве; медитација уз проматрање репродукција и музичку пратњу; израда менталне мапе; слушање медитативне црквене музике.

2. Славити живот у црквеном заједништву и слављима

- Човјекова потреба за заједништвом и слављем
- Дружења и славља младих.
- Искуство заједништва у хришћанским заједницама младих.
- Ходочашћа, пут крста и пут свјетла, музички фестивали, спортска окупљања
- Литургија младих и литургија жупне заједнице.

Кључни појмови: црквена славља, литургија, литургијска славља младих, литургија жупне заједнице.

Васпитно-образовна постигнућа: увидјети и објаснити зашто је човјеку за живот и вјеру потребна заједница; открити повезаност славља и дружења; познавати начине црквеног организовања, дружења и славља младих вјерника; открити црквено заједништво као пут младеначког вјерничког живота; препознати важност доприноса младих у црквеним и литургијским слављима Цркве.

Приједлози за методичку обраду: измјена искустава, анализа новинских текстова и порука младима те вођени разговор о потреби дружења међу младима; читање с анализом и интерпретацијом одабраних текстова; проматрање и интерпретација фотографија; ликовно и писмено изражавање; израда плаката. разговор о препрекама и потешкоћама у међусобним сусретима; сценско изражавање; рјешавање проблемских ситуација; истраживање могућности дружења међу младим хришћанима и израда зидних новина.

3. Добročинство као облик општељудског и хришћанског служења

Све важно у свијету догађа се зато што неко чини више него што мора. Исусов примјер служења надањивао је бројне хришћане кроз историју.

Добровољно хришћанско служење данас - примјери и свједочанства.

Добročинство као пут љубави и стварања бољег свијета.

Заједно са свим људима добре воље.

Могућности добровољног служења младих.

У социјалним установама, у камповима, у сиромашнијим земљама.

Кључни појмови: хришћанско служење, добročинство (волонтеријат), младеначка друштва добročинство (волонтера).

Васпитно-образовна постигнућа: препознати библијско утемељење и могућности добровољног хришћанског служења; разумјети и описати Исусов примјер служења и радикалност тога служења; открити и познавати различите облике хришћанског служења кроз историју, нарочито бригу Цркве за младе, напуштене, сиромашне и потребне; познавати облике добровољног служења младих у различитим социјалним установама; прихватити добровољност и добровољно служење другима као израз властитог животног и вјерничког одређења; развијати спличност за друштвени ангажман, тј. за активно и одговорно учествовање у животу друштва (осуда неправде, борба за правду) те спремност изградње човјечнијег друштва.

Приједлози за методичку обраду: проблемско питање и дискусија о спремности данашњих људи на служење другима: служење или брига само за себе (себичност); анализа и тумачење библијских текстова који говоре о Христову и хришћанском примјеру служења потребнима; проматрање и анализа садржаја документарних и симболичких фотографија о проблемима социјалног сиромаштва и могућностима помагања; игра улога, промјена перспективе у интерпретацији садржаја документарне и симболичке фотографије; направити скицу о томе како постати члан добровољних удружења младих и што се може чинити; израда плаката на тему добročинства.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА ДРУГИ РАЗРЕД

ЦИЉ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Продубљивање спознаја о дефинисаним тематским подручјима ислама која се односе на питања вјеровања и ибадета, човјевих потреба, слободе и живота, духовне и материјалне реалности, функције заједнице, као и упознавања са традицијом ислама, с циљем њиховог даљег развијања у вјери, моралности, међусобној сарадњи и отворености за суочавање са изазовима стварности.

ЗАДАЦИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Упознати ученика са смислом живота и помоћи му у разумијевању и одређивању мисије и циљева у животу.
Јачати властиту вјеру и спличност њеног изражавања на личном и заједничком нивоу.
Упознати улогу ислама у животу појединца, породице, друштва.
Прихватити ислам као Прави пут у властитом разумијевању свијета и одговора на питања смисла, сврхе, усмјеравања и обликовања живота.
Разумјети улогу слободне воље у животу човјека и одговорност за властите поступке.
Развити критичко промишљање и аргументовано образлагање приликом суочавања с различитим идеолошким притисцима.
Правилно разумјети духовну и материјалну димензију човјека.
Спознати утицај гријеха на душу, тијело и углед човјека и унапређивати свијест о важности покајања.
Схватити смисао ибадета и истрајности у његовом извржавању.
Развити свијест о Мухаммеду, а.с., као милости свјетовима и указати на његов свевременски значај.
Оспособити младе за живот у заједници заснован на принципима ислама.
Упознати историја ислама ради градње идентитета на властитој култури и традицији.
Развијати поносне и достојанствене личности отворене према вјери, науци и раду, способне за сусрет са другим и другачијим.
Подстицати на разумијевање, пријатељство, толеранцију, дијалог и сарадњу с другима и другачијима.
Развијати свијест о повезаности традиционалног и модерног, духовног и материјалног, етничког и мултикултуралног у Босни и Херцеговини и европском амбијенту.
Унапређивати свијест о значају основних постулата интеркултуралног васпитања и људског достојанства и слободе.

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ

Наставни садржаји

ЖИВОТ И ВЈЕРА

- 1.1. Тајна и сврха живота
- 1.2. Визија и мисија властитог живота

ЧОВЈЕК И ВЈЕРА

- 2.1. Потребе човјека
- 2.2. Развијање идентитета
- 2.3. Практиковање и живљење вјере

ИСЛАМ И СЛОБОДА

- 3.1. Исламско поимање слободе и одговорности
- 3.2. Медији и слобода

ЧОВЈЕКОВА ДУХОВНА И МАТЕРИЈАЛНА РЕАЛНОСТ

Човјек - биће духа и тијела

Хармонија између духовног и материјалног

Гријех - физички терет и духовна тјескоба

СМИСАО ИБАДЕТА

Значај ибадета у животу вјерника

Истрајност у ибадету

Рад је ибадет

МУХАММЕД, А.С., МИЛОСТ СВИЈЕТОВИМА

Мухаммед, а.с., милост свјетовима

Породични и друштвени живот Мухаммеда, а.с.

Други о Мухаммеду, а.с.

МУСЛИМАНСКА ЗАЈЕДНИЦА

Кур'ан и хадис о заједници

Човјек градитељ заједнице

Улога џемата у заједници

ИСТОРИЈА ИСЛАМА

Сусрет ислама с другим културама

Династија Емевија

Ислам у Шпанији и Сицилији

Династија Абасија

Очекивани резултати/исходи учења

Дефинише и описује појмове: идентитет, ибадет, слобода, гријех, покајање, рад, заједница, уммет, џемат, династије Емевија и Абасија.

Објашњава улогу човјека на Земљи, своју визију, мисију и сврху живљења.

Издваја властите потребе нужне за срећан и успјешан живот из угла ислама и аргументовано их брани.

Разликује потребе тијела и душе, те образлаже посљедице давања приоритета потребама тијела у односу на потребе душе.

Препознаје и прихвата своја тјелесна, друштвена, психолошка, религиозна и културна обиљежја ради даљег развијања идентитета и успјешне интеграције у друштво.

Упорјеђује слободу у демократском друштву и исламу, аргументира властити избор, те издваја посљедице које тај избор узрокује независно од вршњака, медија и сл.

Образлаже став ислама према гријесима, као и тјелесну и духовну штету која произлази из гријеха.

Анализира смисао тевбе, њену тјелесну и духовну димензију и вриједности, те користи тевбу након гријешења а кајање и извињење у гријешењу према човјеку.

Открива значај ибадета у животу човјека, те објашњава како сва добра дјела (учење, рад, помагање, говор, јело и сл.) постају ибадет, уколико се чине у име Аллаха, џ.ш., и доносе награду на оба свијета.

Објашњава универзалне вриједности породичног и друштвеног живота Мухаммеда, а.с., те подржава став да љубав према Мухаммеду, а.с, представља основ љубави према свим људима и свим бићима.

Наводи и анализира мишљења и ставове других о Мухаммеду, а.с.

Образлаже учење ислама о заједници, улогу човјека у градњи заједнице и улогу џемата у заједници.

Иницира позитивне међуљудске односе унутар заједнице и поштује равноправност међу половима.

Анализира однос ислама према другим културама, те аргументује чињеницу да ислам није уништавао друге културе, него их оплемењивао.

Препознаје настанак исламске умјетност, на основу Објаве у сусрету с другим културама, те настанак првих научних центара и њихов допринос развоју умјетности, наука и култури.

Препознаје разлику између Праведених халифа и династија Емевија и Аббасија.

Описује ширење хилафета и долазак ислама у Европу, те препознаје доприносе ислама човјечанству и своје наслеђе.

Самостално анализира одређене ајете и хадисе и повезује их са животом.

Идентифицира дијалог као обиљежје ислама, препознаје упуте Кур'ана и Суннета за обликовање муслиманске културе дијалога.

Објашњава како се муслимани требају односити према другим и другачијим, те успоређује и одређује ниво културе дијалога код нас и других ради властитог усавршавања.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЕТИКА ДРУГИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

СВРХА И ЦИЉ

Циљ је наставе етике током другог разреда средњих школа његовање и развијање креативног мишљења, разговјетног говорења и разборитог дјеловања, утемељеног на општим вриједностима и људским правима. Младе људе треба поучавати на начин да буду кадри повезати различите нивое и аспекте неког етичког проблема који је у средишту пропитивања и вредновања, што је незаобилазно у процесу стицања цјелокупаног мишљења. У том је смислу етику могуће схватити као методички оквир свеукупног процеса обликовања мишљења и знања. Програм укључује обраду тема везаних за човјека и друштво, те обухвата различите садржаје везане за наведене теме, а исти се поткрепљују филозофским погледима с аспекта етике као филозофске дисциплине.

Општи циљеви и задаци наставе етике јесу унапређење општег образовања, упознавање основних садржаја и развојно-историјских токова етичке филозофске мисли. Доприноси развоју личности ученика (у образовном и васпитном смислу), води њиховом оспособљавању за јасно, критичко и апстрактно мишљење; ученицима пружа помоћ у схватању наставног садржаја других предмета; ученици користе познате чињенице, генерализације, интелектуалне вјештине и спличности у стицању нових знања; оспособљава ученике за самоиницијативно и самостално истраживање и промишљање.

ПРОГРАМСКА ГРАЂА

ЗАДАЦИ/ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ

Тематско подручје – ЕТИКА (оквирни број наставних часова: 35)		
ЦЈЕЛИНА I – ЧОВЈЕК У ОДНОСИМА (оквирни број часова: 5 + 1)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни основне појмове сваке наставне јединице, - представи значај етике за свеукупан развој људске мисли, - схвати појам љубави у етици, 	<p>СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА И ЉУДСКО ПОНАШАЊЕ</p> <p>Социјализација и агенси социјализације Аристотелово поимање државе – полиса Појам вршњака, пријатеља Аристотелово схватање пријатељства</p> <p>ЉУБАВ И МОРАЛНА ДИМЕНЗИЈА</p> <p>ЉУБАВИ</p> <p>Љубав као филиа Љубав као ерос Саоднос човјекове моралности и љубави</p>	<p>У сваком сегменту могућа је корелација с било којим наставним предметом</p>

<ul style="list-style-type: none"> - усвоји постојање различитих врста љубави и њихову перцепцију у етици, - објасни појмове филиа, ерос и агапе, - схвати у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота, - објасни односе људске полности, одговорности и љубави. 	<p>ЉУДСКА ПОЛНОСТ И ОДГОВОРНОСТ Човјек као физичко биће Значења полности – историјско антрополошко, психо-социолошко, биолошко и морално</p> <p>О ПОЈАВИ И РАЗВОЈУ ПОЛНОСТИ Радионица</p> <p>ЧОВЈЕК У ОДНОСИМА Утврђивање</p>	
ЦЈЕЛИНА II – СУКОБИ У ОДНОСИМА (оквирни број наставних часова: 7)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - раздваја значајно у наставном садржају, - формира критички став, - схвати када је насто етички период, - усвоји шта је појам слободе и све остале основне појмове наставне цјелине - Спозна основне ставове представника одређених периода, - самостално образлаже и упоређује одређене теорије наведене под садржајем наставних јединица, - анализира и примјењује наведене моралне судове на 	<p>ИЗВОРИ, ОБЛИЦИ И СТЕПЕНИ ЕГОИЗМА Поријекло и значење појма егоизам Извори егоизма Облици и степени егоизма Процес индивидуализације</p> <p>РАЗЛИКЕ И ЛЕГИТИМНОСТ ИНТЕРЕСА Појам разлике и начело равноправности Разумност разлика Интерес, право и закон Појам доброг, корисног и среће</p> <p>ИМА ЛИ ЖИВОТ СМИСЛА – П. СИНЦЕР Анализа текста Робинзон Крусо – Д. Дефо Етика за Амадора – Ф. Савтер</p> <p>СХВАТАЊЕ И ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМА РАТ Историја човјечанства као историја сукоба Сукоб и сарадња Рат као природно човјеково стање Теорије о рату</p> <p>ПРОБЛЕМ МИРА И ПАЦИФИЗМА Различита схватања мира и пацифизма Тероризам – супротност пацифизму Проблем тероризма у свјетлу човјекова моралног дјеловања</p> <p>ЛЕВИАТХАН ИЛИ О МАТЕРИЈИ, ОБЛИКУ И ВЛАСТИ ЦРКВЕНЕ И ГРАЂАНСКЕ ДРЖАВЕ – Т. ХОБС</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност Историја Математика Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>

<p>примјерима из свакодневног окружења.</p>	<p>Анализа текста СУКОБИ У ОДНОСИМА Утврђивање</p>	
<p>ЦЈЕЛИНА III – СЛОБОДА И МОРАЛ (оквирни број наставних часова: 9 + 1)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Усвоји шта је појам слободе и све остале основне појмове наставне цјелине, - спозна основне ставове представника одређених периода, - самостално образлаже и упоређује одређене теорије наведене под садржајем наставних јединица, - анализира и примјењује наведене моралне судове на примјерима из свакодневног окружења, - развија свијест о свијету у којем живимо. 	<p>ПОЈАМ СЛОБОДЕ Појам слободе у историји филозофије; Однос филозофа етичара према могућности избора и препознавању исправног и неисправног моралног одабира Слобода и границе слободе Појам слободе у грчкој филозофији Нововјековно схватање слободе Слобода као претпоставка савјесног дјеловања</p> <p>МОРАЛНО ДЈЕЛОВАЊЕ И ЕТИКА ОДГОВОРНОСТИ Радионица о типовима одговорности Законска или легална одговорност Природна одговорност Слободно изабрана одговорност Одговорност као изазов техничкој цивилизацији Појам суодговорности</p> <p>ФИЛОЗОФСКО-ЕТИЧКА УЧЕЊА О ПОЈМУ ДОБРА Радионица Учење о срећи Учење о ужитку Учење о користи Еудаимонизам, хедонизам, епикуреизам, утилитаризам, аксиологија</p> <p>ЕТИКА ВРЛИНЕ</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p>

	<p>Сократ, Платон и Аристотел о врлинама Човјеково морално дјеловање у просуђивању Аристотелова учења о врлини</p> <p>ДИЈАЛОГ КАО ПУТ ОСТВАРИВАЊА ХУМАНОСТИ И МОРАЛНОСТИ Радионица – о дијалогу у контексту античке грчке и жидовске традиције Претпоставка дијалога у контексту појма опраштања Дијалог и либерално друштво</p> <p>СУСРЕТ ДУХОВНОГ ИСТОКА И РАЗУМНОГ ЗАПАДА Моја вјера – Х. Хесе; анализа текста</p> <p>САВРЕМЕНА СХВАТАЊА ЧОВЈЕКОВЕ ДРУШТВЕНОСТИ Друштвеност и узајамна друштвеност Мноштвена друштвеност Хегелово, Равлсово и Хабермасово схватање друштва Улога и сврха заједништва</p> <p>МОРАЛ И ПРАВО Норме, правни поредак и закон Однос права и дужности у етици Имануела Канта СЛОБОДА И МОРАЛ Утврђивање</p>	<p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>
--	--	---

ЦЈЕЛИНА IV – ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ И ДРЖАВА (оквирни број наставних часова: 7)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>- Усвоји шта је основне појмове наставне цјелине,</p> <p>- спозна основне ставове</p>	<p>ЧОВЈЕК КАО ПОЛИТИЧКО БИЋЕ</p> <p>Однос државе и власти Врсте власти Макијавелизам Веберово схватање државе Аристотелово схватање државне власти Локеово учење о држави Разумност као основа модерне државе Праведност као изазов модерне државе</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>

<p>представника одређених периода,</p> <p>- самостално образлаже и упоређује одређене теорије наведене под садржајем наставних јединица,</p> <p>- анализира и примјењује наведене моралне судове на примјерима из свакодневног окружења,</p> <p>- Развија свијест о свијету у којем живимо.</p>	<p>Етичност – крајњи циљ државе Постанак државе</p> <p>ВРИЈЕДНОСТ И ДОМЕТ ДЕМОКРАТИЈЕ Грађанско друштво Разумијевање демократије као отвореног друштва Основне претпоставке демократије Демократија и савременост Облици демократије</p> <p>ПЕРИКЛОВА ДЕМОКРАЗИЈА – СПАСОНОСНА ТВРЂАВА ДРЖАВНОГ ПОРЕТКА Анализа текста</p> <p>ЉУДСКА ПРАВА – ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ Поријекло, значење и диоба људских права Повеља слобода Декларација о правима човјека и грађана Декларација независности</p> <p>ПОРИЈЕКЛО, ДИОБА, ОСНОВНИ ДОКУМЕНТИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА Свеопшта декларација о правима човјека Међународни пакт о грађанским и политичким правима Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима</p> <p>ПРАВА ДЈЕЦЕ; КРШЕЊЕ ПРАВА Радионица – основна права дјетета Кршења права у свјетлу биоетичког промишљања</p> <p>ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ И ДРЖАВА Утврђивање</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика Друштвене и природне науке, науке уопштено Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА V – ЧОВЈЕЧАНСТВО И ГЛОБАЛИЗАЦИЈА (оквирни број наставних часова: 4 + 1)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба да:</p> <p>- Усвоји шта је основне појмове наставне цјелине,</p> <p>- спозна основне ставове представника одређених периода,</p> <p>- самостално образлаже и упоређује одређене теорије наведене под садржајем</p>	<p>ГЛОБАЛНО ДРУШТВО И МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ</p> <p>Појам глобално – поријекло, значење и примјена Глобално друштво и његова разноликост Криза глобалног друштва</p> <p>ДОБРО И ПРАВЕДНОСТ – ФИЛОЗОФСKE ВРИЈЕДНОСТИ Схватање и тумачење</p>	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p>

<p>наставних јединица,</p> <p>- анализира и примјењује наведене моралне судове на примјерима из свакодневног окружења,</p> <p>- развија свијест о свијету у којем живимо.</p>	<p>вриједности у савременом добу</p> <p>Аксиологија</p> <p>Вриједносне групе</p> <p>Вриједносна суштина</p> <p>Хијерархија вриједности</p> <p>МОДЕРНИ ЧОВЈЕК – ЕТИКА –</p> <p>Н. ХАРТМАН</p> <p>Анализа текста</p> <p>ЧОВЈЕЧАНСТВО И</p> <p>ГЛОБАЛИЗАЦИЈА</p> <p>Понављање</p>	<p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке, науке уопштено</p>
---	--	---

ТРЕЋИ РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 4

Годишњи број наставних часова: 140

Језик: 56

Књижевност: 84

Општи и посебни циљеви програма Циљ наставе српског језика и књижевности је образовање и васпитање ученика као слободне, креативне и културне личности, критичког ума и оплемењеног језика и укуса. Настава српског језика треба да омогући висок степен развоја индивидуалности, односно остваривање ученикове персоналности и својеврсности у стицању знања и стваралачком исказивању.

Задаци наставе српског језика и књижевности су да:

- уводи ученика у проучавање језика као система знакова и у лингвистичка знања и појмове;
- развија језички сензибилитет и изражајне способности ученика;
- оспособљава ученика да теоријска знања о језичким појавама и правописној норми српског књижевног језика успјешно примјењују у пракси;
- васпитава у духу језичке толеранције према другим језицима;
- развија умијења у усменом и писменом изражавању;
- подстиче ученике на усавршавање говорења, писања и читања, као и на његовање културе дијалога;
- оспособљава ученике да се успјешно служе разним облицима казивања и одговарајућим стиловима у говорним ситуацијама;
- упознаје ученике са књижевном умјетношћу;
- развија хуманистичко и књижевно образовање на најбољим дјелима српске, јужнословенске и свјетске културне баштине;
- развија књижевни укус, усавршава литерарну рецепцију и ствара трајне читалачке навике;
- упућује ученике на истраживачки рад и критички однос према књижевности, оспособљава их за самостално читање, доживљавање, разумијевање, тумачење и оцјењивање књижевноумјетничких дјела;
- обезбјеђује функционална знања из теорије и историје књижевности ради бољег разумијевања и успјешнијег проучавања умјетничких текстова;
- васпитава у духу општег хуманистичког прогреса и на начелу поштовања, чувања и богаћења културне и умјетничке баштине, цивилизацијских тековина и материјалних добара;
- шири сазнајне видике ученика и подстиче их на критичко мишљење и оригиналнагледишта;
- подстиче и развија стално интересовање за нова сазнања и вјештине потребне за учење током читавог живота

A. ЈЕЗИК (56)

I Творба ријечи, II Лексикологија (са елементима терминологије и фразеологије), III Синтакса, IV Правопис, V Култура изражавања

I ТВОРБА РИЈЕЧИ (5)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје просте, изведене и сложене ријечи; • познаје основне појмове о творби ријечи; • познаје основне моделе за творбу ријечи; • примјењује правописна правила о писању сложеница.	<p>Основни појмови о извођењу (деривацији) ријечи. Важнији модели за извођење именица, придјева и глагола. Основни појмови о творби сложеница. Полусложенице. Правописна рјешења.</p>	<p>Страни језици</p>

II ЛЕКСИКОЛОГИЈА (СА ЕЛЕМЕНТИМА ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ) (5)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје значењски (семантички) и формални однос међу лексемама; • уочи и одредистилску вриједност лексеме; • познаје карактеристике поетске лексике; • у говору и писању користи лексику примјерену функционалном стилу; • зна шта је термин, користи термилошке рјечнике; • открива значења ријечи из контекста; • открије значење ријечи користећи рјечнике, дигиталне рјечнике, енциклопедије, лексичке приручнике; • прави тематски рјечник и рјечник синонима. 	<p>Синонимија, антонимија, полисемија и хомонимија; метафорична и метонимијска значења. Лексика и функционални стилови; поетска лексика; дијалектизми и регионализми; архаизми и историзми; неологизми; жаргонизми; вулгаризми. Ријечи из страних језика и калкови (дословне преведенице) и однос према њима. Рјечници страних ријечи. Разумијевање најважнијих префикса (и префиксоида) и суфикса (суфиксоида) поријеклом из класичних језика. Основни појмови о терминологији и терминима. Термилошки рјечници. Основни појмови о фразеологији и фразеолошким јединицама. Стилска вриједност фразеолошких јединица. Клишеи и помодни изрази.</p>	<p>Страни језици Рачунарство и информатика</p>

III СИНТАКСА (17)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује комуникативне и предикатске реченице; • познаје морфосинтаксичке ријечи; • одреди синтаксичке јединице и њихову функцију; • познаје основне конструкције предикатских реченица. • примјењује правилну интерпункцију. 	<p>Нивои лингвистичке анализе. Реченице у ширем смислу (комуникативне реченице) и реченице у ужем смислу (предикатске реченице). Ријечи (лексеми и морфосинтаксичке ријечи). Идентификовање морфосинтаксичких ријечи. Пуне ријечи (именичке, придјевске и прилошке; глаголи) и помоћне ријечи (приједлози, везници и ријечце). Синтагма. Врсте синтагми (именичке, придјевске, прилошке, глаголскесинтагме). Именичке синтагме. Типови атрибута. Апозитив и апозиција. Основне конструкције (и њихови модели) предикатске реченице: субјекатско-предикатска конструкција; рекцијске конструкције (с правим и неправимобјектом); копулативне конструкције (с именским и прилошким предикативом), конструкције са семикопулативним глаголима (допунским предикативима). Прилошке одредбе. Безличне реченице. Реченице с логичким (семантичким) субјектом. Реченице с пасивном конструкцијом. Реченице с безличном конструкцијом.</p>	<p>Страни језици</p>

IV ПРАВОПИС (5)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да</p> <ul style="list-style-type: none"> • досљедно примјењује раније усвојена правописна правила; • познаје и примјењује стандардне поступке у писању ријечи из живих језика: прилагођено писање, изворно писање. 	<p>Транскрипција ријечи из страних језика(основни принципи и примјери).</p>	<p>Страни језици</p>

V КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (24)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • усмено и писмено извјештава о различитим догађајима; • коментарише, износи став, користи аргументе и процјењује вриједности; • познаје облике новинарског изражавања; • анализира новински текст, фразеологију / термине, распоред елемената, стилистички ниво; • рецитије/говори поетске и прозне текстове; • зна да напише извјештај, вијест, чланак, интервју, коментар; • прилагођава облик изражавања и лексику теми о којој говори/пише, односно циљу и публици; • пише есеј о различитим темама; • усавршава свој писани рад – поправља структуру рада, чврсто повезује дијелове у цјелину, појачава и ублажава израз и сл.; • дигитализује текст, • користи дигиталне алате да обликује текст, да објави текст, представи га другима, размијени с другима (блог, социјалне мреже и др.) • додаје мултимедијалне елементе да текст учини разумљивијим, сликовитијим и занимљивијим; • у говору и писању показује граматичку коректност 	<p>I УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ</p> <p>Извјештавање о друштвеним и културним збивањима.</p> <p>Коментарисање (спортских такмичења, културних манифестација, друштвених збивања).</p> <p>Стилистика.</p> <p>Функционални стилови: публицистички.</p> <p>II ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ</p> <p>Стилистика.</p> <p>Лексичка синонимија и вишезначност ријечи; избор ријечи(прецизност).</p> <p>Појачавање и ублажавање исказа; обично, ублажено и увећано значење ријечи; пренесена значења ријечи (фигуративна употреба именица, глаголаи придјева).</p> <p>Писмене вјежбе: новинарскивијест, чланак, извјештај, интервју, коментар и др. Приказ књижевно-сценског или филмског дјела.</p> <p>Увјежбавање технике израде писмених састава.</p> <p>Домаћи писмени задаци (читање и анализа на часу)</p> <p>Четири школска писмена задатка.</p>	<p>Страни језици</p> <p>Физичко</p> <p>фаспитање</p> <p>Страни језици</p> <p>Рачунарство и информатика</p>

Напомена: Четири школска писмена задатка (2 часа- израда и 1 час- анализа и исправак)

Б. КЊИЖЕВНОСТ (84)

I Модерна, II Међуратна и ратна књижевност, III Лектира

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
---------------------------------------	----------------------------------	--

<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна одлике правца, истакнуте представнике и њихова дјела у европским и јужнословенским књижевностима; • препозна модернизацију пјесничког израза; • уочава карактеристике пјесничког израза појединих аутора; • разумије појам декаденције; • анализира дјела, износи запажања и ставове поткрепљујући их доказима из текста; • наведе особености, значај и главне представнике европске књижевности у првим деценијама XX вијека; • разумије појам авангарде • разумије карактеристике књижевних покрета и струја у јужнословенским књижевностима између два рата; • познаје ратну књижевност и главне представнике. • успостави узајамни однос књижевних дјела и времена у коме су настала; • на наведеним књижевним дјелима ученик проширује, усваја и систематизује књижевнотеоријски појмове: <ul style="list-style-type: none"> - лирика. Модерна лирска пјесма (структура). Пјесма у прози. - стих: једанаестерац, дванаестерац, слободан стих; - средства књижевноумјетничког изражавања (стилске фигуре) као форме изражавања и носиоце одређених поетика; 	<p>I МОДЕРНА (32) Модерна у европској и јужнословенским књижевностима и њени главни представници. Поетика модерне (импресионизам и симболизам). Шарл Бодлер: Везе, Албатрос Артур Рембо: Офелија, Пијани брод, Самогласници Стефан Маларме: Лабуд Пол Верлен: Мјесечина, Јесења пјесма Антон Павлович Чехов: Ујка Вања Богдан Поповић: Антологија новије српске лирике (предговор) Алекса Шантић: Претпразничко вече, Вече на шкољу, Прољеће Јован Дучић: Залазак сунца, Сунцокрети, Јабланови, Моја поезија, Морска врба, Химна победника Милан Ракић: Јасика, Искрена песма, Долап, Насљеђе Сима Пандуровић: Светковина, Родна грудa, Време Владислав Петковић Дис: Тамница, Нирвана, Можда спава Антун Густав Матош: Јесење вече, (Notturmo) М. Ћ. Ћатић, избор пјесама Бора Станковић: Нечиста крв, У ноћи и др. приповијетке по избору Петар Кочић: Мрачајски прото, Мргуда, Кроз маглу, Кроз свјетлост и др.</p> <p>II МЕЂУРАТНА И РАТНА КЊИЖЕВНОСТ (40) Европска књижевност у првим деценијама XX вијека (појам, особености, значај). Манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). Ратна књижевност. Борис</p>	<p>Ликовна култура Музичка култура Историја Историја Ликовна култура Музичка култура Историја Географија</p>
---	--	--

<p>- епика. Облици умјетничког изражавања: причање (нарација), описивање (дескрипција), дијалог,</p>	<p>Пастернак: Пјесме (избор) /Теме и варијације/</p>	
--	--	--

<p>монолог, унутрашњи монолог, ток свијести, доживљени говор, пишчев коментар; казивање у првом, другом и трећем лицу; - драма. Драма у ужем смислу (особине): модерна драма (психолошка, симболистичка, импресионистичка); драмска ситуација; сценски језик (визуелни и акустички сценски знакови); публика, глумац, глума, режија, лектор, сценограф.</p>	<p>Рајнер М. Рилке: Пјесме (избор) /Новије пјесме, Девинске елегије/ Федерико Гарсија Лорка: Романса месечарка Рабиндрант Тагора: Градинар С. Јесењин: поезија Милутин Бојић: Плава гробница Десанка Максимовић: Пролећна песма, Верујем, Предосећање, Не дам и др. Милош Црњански: Суматра, Објашњење Суматре; Сеобе (I дио), Дневник о Чарнојевићу Лирика Итаке Душан Васиљев: Човек пева после рата Момчило Настасијевић: Тугау камену, Речи из осаме Иво Андрић: Ех Ponto, На Дрини ћуприја Тин Ујевић: Свакидашња јадиковка Исак Самоковлија: Рафина авлија Растко Петровић: Људи говоре Исидора Секулић: Госпа Нола или Писма из Норвешке Мирослав Крлежа: Повратак Филипа Латинковића или Господа Глембајеви Зија Диздаревић: Мајка и у босанској кафани Иван Горан Ковачић: Јама III Лектира (12) Избор из лирике европске модерне: А. Блок, Г. Аполинер, Л. Арагон и др. Избор из међуратне поезије: Р. Петровић, М. Дединац, Р. Драинац, С. Винавер и др. Франц Кафка: Процес Ернест Хемингвеј: Старац и море Томас Ман: Тонио Крегер или Смрт у Венецији По избору: Стилске фигуре. Џорџ Орвел: 1984 или В. Фокнер: Бука и бијес Михаил Шолохов: Тихи Дон Синестезија, опкорачење, симбол.</p>	
---	---	--

Напомена: Наведени број часова у оквиру подручја/теме дат је оријентационо, што значи да наставник има слободу да часове распоређује у складу са знањем и способностима које ученици већ имају и потребом да ученици стекну више знања из језика и књижевности, те развију и усаврше вјештине усменог и писменог изражавања.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105
Ниво постигнућа: Б1+ / Б2

Општи и посебни циљеви програма: Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним књижевним и свакодневним говорним и писаним језиком до нивоа који ће им омогућити да се служе тим језиком приликом споразумијевања с људима из других говорних подручја, те да се преко језика који уче упознају са културом и начином живота изворних говорника, што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, изграђивању свијести о улози језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Савремена настава страног језика треба да оспособи ученика за самостално и цјеложивотно учење. Овај циљ се може реализовати кроз разне облике рада на развијању самосталног, сарадничког и тимског учења, стратегија и техника учења и оспособљавања ученика за самовредновање и самооцењивање. Ученике треба подстицати на размишљање, заузимање става, изношење мишљења, анализу и синтезу предоченог усменог или писаног текста.

Б2 Ученици би на овом нивоу требало да разумију главне идеје сложеног текста са конкретним и апстрактним темама укључујући техничке дискусије у својој области специјализације, могу да разговарају са одређеним степеном спонтаности и флуентности са говорницима чији је српски језик енглески, што омогућава разумијевање обје стране без улагања напора и да напишу јасан, детаљан текст на велики број тема и да објасне, са свог становишта, одређене теме пружајући аргументе за и против.

Тема	Оквирни број наставних часова седмично	Садржаји Ученици ће учити или понављати о:
Young people	8	Млади (слободно вријеме, пријатељство, школа, дружење, љубав, проблеми и сукоби)
Home and Family	9	Породица и дом (лични подаци, чланови породице, становање, познаници, посјете, дописивање)
Personality	8	Карактерне особине (типови личности, психологија личности, анализа личности)
Society	8	Друштво (начина живота, култура, друштво, традиција, односи у друштву)
Contemporary life	8	Савремени живот (актуелна збивања, медији, интеркултурализам, интернет, услуге, језик, куповина)

Environment	8	Заштита околине (природа, екологија, еколошки покрет и организације), клима, временска прогноза, временске непогоде
Climate and Weather	8	Клима и вријеме (временска прогноза, временски услови, непогоде и катастрофе)
Science and technology	9	Наука и технологија (истраживачи и проналазачи, научна и технолошка достигнућа)
Leisure Activities	8	Слободно вријеме (млади и њихова интересовања, спорт, музика, медији)
Travel and Places	8	Путовања (путовања, празници, распуст, превозна средства, смјештај)
Future	8	Образовање, запошљавање, усавршавање, амбиције везене за будућност

У табели је дат оквирни број часова за реализацију неке теме. Наставник ће приликом планирања и припремања за наставни процес, узимајући у обзир факторе попут нивоа постигнућа ученика, нивоа комплексности наставне теме, одредити број часова који је потребан за реализацију појединих садржаја у оквиру неке теме.

Преостали часови су предвиђени за два писмена задатка, тестове, и друге облике писмених провјера постигнућа.

Предложене теме су обавезни дио садржаја програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичним структурама, што значи да их не треба схватити као наставни садржај предвиђен за једну лекцију у уџбенику.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>ЧИТАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ</p> <p>(Б1+/Б2)</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумију чланке и извјештаје који се тичу савремених проблема у којима аутор заузима одређено становиште • самостално читају сложене текстове проналазећи битне детаље као и да идентификују садржаје и важност вијести, чланака и извјештаја, инструкције и упозорења, под условом да могу поново да прочитају теже дијелове текста, • прочитају и схвате основно значење кореспонденције из подручја властитог интереса, • разумију тему, тон, језички регистар неког документа. 	<p>LANGUAGE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Nouns: conversion NV, pluralia tantum, collective nouns, emotive gender, plural of uncountables, compound nouns • Determiners • Adjectives • Adverbs: adverbs ending in –ly with change of meaning, adverb position in a sentence, modifying adverbs • Quantifiers • Prepositions • Conjunctions <p><u>Verbs</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Modal verbs and expressions • Tenses (present, past, future simple and continuous tenses), questions and negatives • Narrative Tenses • Passive Voice (present, past, future tenses) • Participles • infinitive and after had better /would rather) • Phrasal verbs • Hot verbs • Causative 'have' • Expressing present wishes 	<p>Корелација са свим наставним предметима који се изучавају у 3. разреду гимназије. Знања која се стичу у оквиру ових предмета доприносе бољем и успјешнијем развијању вјештина и постигнућа у области изучавања страног језика.</p>

<p>СЛУШАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ (Б1+/Б2)</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумију дужи говор и предавање који су изнешени стандардним говором и да прате сложеније дискусије под условом да је тема позната • разумију вијести и већину радио или других емитованих програма који се баве садашњим проблемима ако су изнесени стандардним језиком • разумију већи број филмова у којима се користи стандардни дијалект • препознају различите ставове, мишљења, околности у току интеракције • разумију стандардни, говорни језик у познатим и непознатим темама које се срећу у личном, друштвеном или професионалном животу (бука, неадекватна језичка структура или идиоми могу утицати на разумијевање) 	<p>SENTENCE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Word formation (negative prefixes) • Word order • Question Tags • Reported Speech – Sequence of Tenses • Relative clauses (reduced relative clauses) • Noun clauses • Conditional clauses – 1,2 conditionals, • Idioms • Antonyms in context 	
---	---	--

ГОВОР
(Б1+/Б2)

Ученици ће уз разумљив изговор и интонацију моћи/знати да:

- разговарају са изворним говорницима течно и спонтано, како би се омогућила нормална интеракција, показујући велики степен осјећења и да изразе личну важност догађаја и искустава (могу активно да учествују у дискусијама у оквиру познатог контекста, о темама везаним за лични интерес и да појасне своје становиште)
- изражавају своје мишљење пружајући битна објашњења, аргументе и коментаре,
- дају детаљан опис ствари које се лично тичу особе која прича проширујући идеје аргументима за и против,
- припреме презентацију, наглашавајући важне дијелове и детаље (могу самостално да причају без припреме)
- логички и хронолошки једноставно говоре о стварима које познају (изнесу, образложе лични став) (препричају причу, филм или књигу).

Literature (Б1+/Б2)

Садржано у наставним јединицама

ПИСАЊЕ
(Б1+/Б2)

Ученици ће моћи/знати да:

- примијене правописна правила и користе знакове интерпункције,
- напишу писма наглашавајући лични значај догађаја и искустава
- напишу текст преносећи новости и изражавајући лични став надовезујући се на нешто што су други написали,
- напишу детаљан и јасан текст на разне теме од личног значаја, сажимајући информације и аргументе из разних извора,
- напишу јасан текст о некој књизи, филму или представи,
- да пишу извјештаје и да дају разлоге који подржавају тему или су против ње као и да сажимају информације из више извора.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ОСНОВНИ ПРОГРАМ**

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА: понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе и првог разреда гимназије, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу Б1.1 (Заједнички европски референтни оквир за језике). На крају наставне године ученик треба да усвоји говорни језик у оквиру нових 500 ријечи, што чини око 2000 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више.

Тема	Садржаји
Медији	Медији некад и сад, модерни медији, медији и млади; предности и недостатци
Страни језици и културе	Вишејезичност, важност познавања страних језика, упознавања других култура
Слике из савременог живота земаља њемачког говорног подручја и БиХ	Умјетност, креативност, књижевност
Млади и њихов однос према породици	Заједничка домаћинства младих и старих, сјећања и успомене из дјетињства, генерацијски конфликти, свађе између браће и сестара
Опасности модерног Живота	Вршњачко насиље, друштвено ангажовање, грађанска храброст, болести зависности и сл.
Миграције и интеграције	Врсте миграција, потешкоће миграната, предуслови интеграције
Љубав и пријатељство	Осјећања, карактеристике пријатељства, необична пријатељства

Предложене теме су обавезни дио садржаја наставног програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичким структурама, што значи да их не треба схватити као градиво предвиђено за једну лекцију у уџбенику.

У табели није дат оквирни број часова за реализацију неке теме. Наставник ће приликом планирања и припремања за наставни процес, узимајући у обзир факторе попут нивоа постигнућа ученика, нивоа сложености наставне теме и слично, одредити број часова који је потребан за реализацију појединих садржаја у оквиру неке теме. Преостали часови су предвиђени за писане провјере постигнућа. У првом и другом полугодишту потребно је реализовати по један једночасовни школски писани задатак. Обим писаног задатка мора бити одговарајући и провјерен. Послије писаног задатка слиједи једночасовни исправак који ученици заједно пишу (за два писмена задатка са исправкама укупно четири часа).

Поред наведених, наставник планира и реализује и друге врсте писаних провјера постигнућа. На тестовима је број могућих бодова унапријед одређен и написан. Тест је састављен тако да се почиње лакшим, па настави тежим задацима.

У наставу је потребно интегрисати и садржаје који подразумевају развијање дигиталних компетенција.

Корелација са другим предметима

Ученици ће учити језик и проширивати свој вокабулар ослањајући се на знање стечено кроз учење других наставних предмета у оквиру датих тема.

На сваком нивоу учења страног језика од велике користи је знање из српског језика и других страних језика. Већ усвојена теоретска знања из српског језика олакшаће разумевање појединих језичких категорија у страном језику. Приликом учења страног језика ученици ће такође користити стечена знања из других предмета (српски језик и књижевност, енглески језик, латински језик, историја, географија, биологија, ликовна, музичка и спортска култура, информатика) што ће им омогућити да се боље упознају и схвате сличности и разлике међуљудских односа. Ученици ће настојати да успоставе контакте са кореспондентима из земље чији језик уче. Ту ће им свакако помоћи знање из информатичких технологија.

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/Појмови
<p>Ученици ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изразе усмено и писмено свој став и мишљење у вези са датим темама дајући аргументе за и против - опишу (усмено и писмено) активност, разне ставове... - пореде људе, медије, различите културе, активности... - постављају сложенија питања и дају сложеније одговоре на лична питања, као и питања у вези са мишљењем других, у вези датих тема - пишу дуже коментаре, мејлове, блогове, писма, есеје, ... - траже информације на интернету, у часописима, литератури... - говоре (и пишу) о позитивним и негативним странама нечега у оквиру дате теме - интервјуишу свог друга/другарицу на основу чега знају написати дужи извјештај - раде заједнички на рјешавању неког проблема, на изради пројекта ... <p>РЕЦЕПЦИЈА</p> <p>СЛУШАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да тражену информацију на основу глобалног, селективног и/или детаљног слушања, - разумеје фразе и најчешће кориштене ријечи из подручја непосредног личног интересовања (нпр. податке о себи и породици, информације везане за куповину или активности у слободно вријеме), - повезује значења смислених цјелина и садржаја о познатим темама, - тумачи друштвене и етичке вриједности споразумјевања (нпр. поштовање туђе културе и проналажење корелације са властитом културом), - схвати значење кратких, једноставних и јасних порука, - схвати јавна обавјештења 	<p>Ученик ће учити и/или понављати:</p> <p>Именице: Деклинација именица (номинатив, акузатив, датив јединине и множине); Сложенице; Изрази са генитивом Творба именица.</p> <p>Глаголи: Глаголи с два објекта (<i>geben, schenken</i>) Рефлексивни глаголи с приједложном допуном (<i>ich interessiere mich für Film.</i>) Кондиционал I Модални глаголи у презенту и претериту; Конјунктив II (глаголи <i>sein, werden</i> и <i>haben</i>, модални глаголи <i>können, mögen</i>)</p> <p>Члан Одређени, неодређени, одрични и присвојни члан (једнина и множина) у номинативу, дативу и акузативу; Нулти члан;</p>

ЧИТАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ

Ученик ће моћи да:

- чита и разумије тематске текстове,
- пронађе одређену, предвидиву информацију у свакодневним писаним материјалима као што су огласи, проспекти, јеловници и возни редови,
- разумије кратка, лична писма,
- пронађе главне идеје и битне детаље у тексту,
- повезује информације из различитих извора и да заузме свој став,
- чита једноставније текстове о животу земаца њемачког говорног подручја, разумије информације и може да упореди са обичајима из свог окружења, тј. да препозна да ли су обичаји исти или различити.

ПРОДУКЦИЈА

ГОВОР

Ученик ће моћи да:

- комуницира у једноставним и уобичајеним ситуацијама, које захтијевају једноставну и непосредну размјену информација о познатим темама и активностима,
  - учествује у врло кратким разговорима, гдје и не може довољно добро да подржи конверзацију,
  - даје информације о одређеном садржају,
  - даје савјете у случају да саговорник има одређени проблем као и да затражи савјет од саговорника,
  - изнесе и кратко образложи став на одређену тему,
  - користи низ фраза и реченица како би описао своје животне услове или своју школу,
- укратко опише догађај из своје ближе или даље прошлости.

ПИСАЊЕ

Ученик ће умјети да:

- примјењује усвојена језичка правила у изради једноставнијих реченичких и текстуалних цјелина,
- примјењује устаљене фразе о познатим темама из непосредног окружења,
- примјењује свакодневни вокабулар,
- правилно користи научене ријечи и изразе,
- напише кратку поруку, у којој треба да пренесе кратко обавјештење,
- напише кратак лични мејл, у коме треба да се захвали или да уручи позив,
- развија процес писања и креативно писање

Негација

Nicht, nein, kein;

Замјенице:

Реципрочна замјеница
(*einander*)

Придјиви:

Јака придјевска
деклинације;

Творба придјева:
придјеви са
суфиксом -voll и -
los;

Приједлози:

-Временски приједлози
с дативом: nach, zu,
an, bis, zu, in, zum,
am, seit, vor

- Временски приједлози
са акузативом: über

-Модални приједлози:
aus

-Финални приједлози:
zum +
(*substantivierter*)
Инфинитив

Везници:

- damit, um...zu +
Инфинитив

-ohne dass, ohne ...zu +
Инфинитив

-wenn, falls, im Falle
dass

-nachdem, bevor,
seitdem, bis,
während

Реченица:

Зависне реченице:

- финалне, модалне,
кондиционалне,
темпоралне,

- инфинитивне
конструкције:

Infinitivsatz mit zu nach:

-**Verben:** Ich versuche
dir zu helfen.

-**Nomen+Verb:** Ich habe
keine Lust zu lernen.

- **sein + Adjektiv:** Es ist

	toll, dich zu sehen.
<p>Лектира: Ученици читају: - најмање једну пјесму - најмање једну причу (краћу или дужу) - скраћене верзије дјела из њемачке књижевности у полугодишту (по избору наставника или ученика и у складу са библиотечким фондом)</p> <p>Филм: Препоручује се гледање најмање једног њемачког филма у току наставне године, прикладног за њихов узраст уз обраду истог.</p> <p>Пројекти /презентације: Ученици додатно истражују теме и области које се обрађују на часу, те их излажу осталим ученицима у виду презентације (најмање двије презентације током наставне године).</p>	<p>Препорука 1: Обрада слободне теме: Како млади широм свијета проводе слободно вријеме или сл.</p> <p>Препорука 2: Текстове за читање и слушање из уџбеника повремено замијенити актуалним и занимљивијим.</p>

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК - ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
НАПРЕДНИ ПРОГРАМ
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 140

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА: понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе и претходних разреда на нивоу Б2 Заједничког европског референтног оквира за језике, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу Ц1 (Заједнички европски референтни оквир за језике).

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Теме (ниво Б2)

1. Kooperieren

- Verständigung statt Konfrontation
- Verhandeln statt streiten
- Dialog statt Monolog
- Gemeinsam statt einsam
- Gemeinsam sind wir stark

2. Arbeit

- Welt der Arbeit
- Arbeiten, um zu lernen
- Leben, um zu arbeiten?
- Arbeiten, um zu leben
- Erst die Arbeit, dann das Vergnügen

3. Natur

- Von der Natur lernen
- Naturkatastrophen
  - Klonen
  - Ernährung – natürlich
  - Mit Pflanzen heilen

4. Wissen und Können

- Was ist Wissen?
  - Vom Wissen zum können
  - Klug, klüger, am klügsten
  - Lernen und Gedächtnis
  - Lebenslanges Lernen

5. Gefühle

- Emotionen
- Stark durch Gefühle
- Gefühle verstehen
- Fingerspitzengefühl
- Gemischte Gefühle

6. Arbeiten international

- Wege ins Ausland
- Vorbereitungen
- Paragrafendeutsch
- Weg – aber wohin?
- Kulturschocks

7. Leistungen

- Schneller, höher, weiter
- Wir müssen nur wollen
- Ein kluger Kopf
- Schule machen
- Der Preis geht an...

8. Sprachlos

- Nichts sagen(d)
- Die Kunst der leichten Konversation
- Mit Händen und Füßen
- Der Ton macht die Musik
- Wer wagt, gewinnt

9. Film

- eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren
- über ein Filmthema diskutieren
- eine Filmkritik schriftlich verfassen

Циљеви:

- понављање језичких средстава и активирање предзнања на теме кооперација, природа, посао, знање и умијеће, осјећаји, интернационални посао, постигнућа, филм
- разумијевања интервјуа и текстова на глобалном и селективном нивоу
- разумијевање и писање текста, изражавање мишљења и искуства на тему посао, осјећаји, природа, постигнућа
- глобално, селективно и детаљно разумијевање писаног и слушаног текста
- проширивање знања о начину писменог и усменог комуницирања са јавним установама
- разумијевање интервјуа и радио-емисија на тему знање и умијеће, посао, кооперација
- рјешавати комплексне ситуације у телефонском разговору
- писати о актуелним и апстрактним темама и знати изразити своје мишљење
- препознавање кључних информација и појединости слушаног и писаног текста, експлицитних и имплицитних информација у текстовима званичне штампе
- писање формалног писма (јавне установе)
- самостално разумијевање књижевног текста и чланка у лексиконима/енциклопедијама (биографија писца, друштвени и природни феномени)
- припрема и извођење (симулација) дијалога на тему знање и умијеће, посао, кооперација, природа, постигнућа, посао интернационално
- глобално, селективно и детаљно разумијевање радио емисије
- разумијевање и састављање аутентичних огласа на тему посао
- давање савјета на тему посао

- симулација разговора и образложење властитог стајалишта
- проширивање знања о земљама њемачког говорног подручја
- разумијевања интервјуа и писање сажетка интервјуа на основу датих питања и одговора
- представљање кратког текста релативно спонтано и слободно
- разумијевање одломака из романа за младе
- израда и презентовање плаката
- изражавање претпоставки о садржају актуелног филма, анализа сцена из филма, анализа поруке филма
- самостално истраживање, припремање и разумљиво излагање презентације
- изражавање мишљења и осјећаја, одговарајуће реаговање на исте
- слиједити и разумјети аргументовану дискусију
- брзо проналажење важних информација и детаља у дужем и комплекснијем тексту
- разумијевање комплекснијих информација о свакодневним темама
- разумјевање детаљних упута и захтјева
- писмено и усмено репродуковање и објашњавање информација и садржаја
- билежење информација у току разговора или презентације
- формирање претпоставки, разлога и посљедица о садржајима
- испуњавање комплексних формулара / упитника
- писање јасних и детаљних извјештаја о интересантним темама
- аргументовано описивање искустава, догађаја и ставова

Sprachhandlungen – Језичке вјештине

1. Kooperieren

- Verhalten und Reaktionen anderer beurteilen und darauf reagieren
- Verständnis zeigen
- Zeitungsartikel zum Thema „Streit“ in seinen Hauptpunkten und im Detail verstehen
- die logische Reihenfolge von Informationen über Mediation in einem Fachtext herausarbeiten
  - Kompromisse aushandeln
  - Gesprächsstile vergleichen
  - Vermutungen über Haltungen von Personen anstellen
  - Redemittel analysieren und situationsadäquat anwenden
  - Schaubild über Eheschließungen interpretieren und Vermutungen über die weitere Entwicklung anstellen
  - Erörterung schreiben
  - eine Geschichte anhand von Stichwörtern erzählen und schriftlich aufzeichnen
  - eine Theateraufführung planen und durchführen

2. Arbeit

- sich über das Thema Arbeit austauschen
  - einen Monolog hören und sich in Sprecher hineinversetzen, Rollenbiografie schreiben und vorspielen

- einen Beruf vorstellen
- in einem Artikel über Globalisierung selektiv Informationen herausuchen und die Hauptaussagen zusammenfassen
- in einer Reportage die Einstellung der Teilnehmer heraushören
- über typische Merkmale eines Bewerbungsbrieves sprechen, nach Anweisungen einen Brief korrigieren
- eine Anzeige formulieren
- Einzelheiten in einem Interview zum Thema Arbeit verstehen und weitergeben
- in Bewerbungsverfahren für einen Kandidaten Stellung beziehen
- die Argumentation anderer beurteilen
- Absprachen zwischen Kollegen, Nachbarn etc. treffen
- Vorträge zum Thema Arbeit halten
- über typische Büroszenen sprechen
- Einzelheiten in einem Gedicht verstehen

3. Natur

- Zitate über Jahreszeiten verstehen
- Gedanken zu Jahreszeiten äußern
  - eine Geschichte wiedergeben
  - Informationen in einem Radiobericht über Bionik verstehen und entsprechende Notizen machen, Informationen aus dem Bericht weitergeben
  - Erfahrungsbericht schreiben
  - Kurznachrichten verstehen und verfassen
  - in Texten zwischen der Meinung des Verfassers und der Dritter unterscheiden
  - Inhalt von Artikeln zum Thema „Klonen“ wiedergeben, dabei zwischen Tatsachen und Informationen aus zweiter Hand unterscheiden
  - Gründe, Folgen, Vor- und Nachteile von Ernährungsweisen abwägen
  - zwischen Tatsachen, Meinungen, Schlussfolgerungen in einem Artikel über Genfood unterscheiden
  - den Inhalt eines Textes trotz fehlender Wörter verstehen
  - Einzelheiten in einem Radiointerview über Heilpflanzen verstehen
  - ein Interview zum Thema „Natur“ führen

4. Wissen und Können

- Informationen aus einem Interview heraushören und sich Notizen machen
  - Geschichten zu Aphorismen erzählen
  - Definitionen von „Wissen“ vergleichen
  - sich gegenseitig zum Thema „Wissenserwerb“ befragen
  - Quizfragen beantworten
  - Schaubilder vergleichen und detailliert beschreiben
  - Informationen einer Präsentation verstehen und notieren
  - Vortrag über einen Lernweg halten
  - Hauptaussagen von Leserbriefen verstehen
  - Hauptinformationen eines Artikels über Musik verstehen und eine Zusammenfassung schreiben
  - schriftlich Stellung zum Artikel nehmen
  - Behauptungen der Hirnforschung diskutieren
  - wichtige Informationen in einem Radiobericht über Gedächtnisforschung verstehen
  - Schaubild über Fortbildungsziele beschreiben
  - in einer Diskussion zum Thema „Lernen“ den Argumentationslinien folgen

5. Gefühle

- Begriffe „Gefühl“ und „Verstand“ definieren
- über Begriffe für Gefühlsäußerung sprechen
- non-verbale Äußerungen interpretieren
- Text zur Bedeutung von Gefühlen verstehen und zusammenfassen
- Gefühle in ausgewählten Situationen beschreiben

- komplexe Inhaltsangabe eines Kinofilms erfassen
- Gefühlsäußerungen verstehen und sprachlich angemessen darauf reagieren
- Geschichte von P. Bichsel interpretieren
- sich in Gefühle hineinversetzen und über eigene Gefühle sprechen
- Hauptaussagen aus Geschichte herausarbeiten
- Erzählung im Detail verstehen
- im Mail-Verkehr implizite Gefühlsäußerungen verstehen und bedacht antworten
- relevante Informationen in Kurzkritiken verstehen
- sich mit einem Gefühl näher befassen und einen Kurzvortrag dazu halten

6. Arbeiten international

- Pro-/Contra-Argumente in einem Gespräch verstehen und notieren
- Informationen in Erfahrungsberichten verstehen
- relevante Informationen in einem Telefongespräch verstehen
- sich bei Telefonaten höflich ausdrücken
- Informationen zu Auslandsaufenthalten telefonisch erfragen
- Formular ausfüllen
- offiziellen Brief verstehen und verfassen
- einen Mietvertrag richtig verstehen
- Informationen zu „Arbeiten im Ausland“ recherchieren und vortragen
- bei Behörden anrufen und Informationen erfragen
- Erlebnisbericht verstehen
- Schaubild zur kulturellen Anpassung interpretieren
- kulturelle Besonderheiten von Körpersprache erörtern

7. Leistungen

- einen Radiobeitrag verstehen
- Sprichwörter besprechen
- den Begriff „Leistung“ erörtern
- einen Bericht zum Thema „Leistung“ verfassen
- Gefühle bei Erfolg / Misserfolg genau beschreiben
- Artikel über Job-Coaching und Selbstständigkeit verstehen
- Schaubild zu Existenzgründungen beschreiben
- einen Liedtext verstehen und interpretieren
- sprachliche Mittel richtig deuten
- Liedrezension verstehen und verfassen
- Hauptaussagen in Anzeigen verstehen
- IQ und EQ definieren
- Mind-Map erstellen
- schriftlich Argumente und Informationen zur emotionalen Intelligenz abwägen
- in Artikel über Laborschule Inhalt und Standpunkt des Autors verstehen
- Leserbrief richtig aufbauen und formulieren
- ein kurzes Plädoyer vorbereiten und vortragen
- sich gemeinsam für ein passendes Lokal entscheiden
- eine Rede schreiben und überzeugend vortragen

8. Sprachlos

- Gefühlsäußerungen verstehen und angemessen darauf reagieren
- Gefühlsäußerungen adäquat intonieren
- Smaltalk-Themen erörtern
- Argumente und Informationen aus Artikeln über „Smaltalk“ zusammenfassend wiedergeben
- Notizen zu den Kernaussagen eines Radio-Features über Smaltalk machen
- Smaltalk-Dialoge verfassen und vorführen
- Mimik und Gestik verschiedener Kulturen verstehen
- Artikel über Körpersprache im Detail verstehen
- Pantomimen oder einen Stummfilm vorführen
- sich mündlich beschweren

- einen offiziellen Beschwerdebrief in korrekter Form verfassen
- Sprichwörter verstehen
- Gedankengänge zusammenhängend formulieren
- Prüfungssituationen simulieren
- über den eigenen Sprachlernweg reflektieren und darüber sprechen

9. Film

- eigene Meinung über einen Film formulieren und argumentieren
- über ein Filmthema diskutieren
- eine Filmkritik schriftlich verfassen

Kommunikationsabsichten – Комуникативни циљеви

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

- Ansprechen
- Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails
- bei Telefongesprächen sich vortstellen und verabschieden
- sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf
- Dank und passende Erwiderung
- sich entschuldigen und Reaktion darauf
- Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen:

- Dank, Freude
- Zufriedenheit, Unzufriedenheit
- Verwundern
- Hoffnung
- Leid
- Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung:

- Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
- jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
- Einverständnis, Nichteinverständnis
- Interesse, Desinteresse
- Gefallen, Missfallen
- Lob, Kritik
- Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
- Präferenz: Vorlieben
- Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch:

- Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
- Beschreibung von Ereignissen
- Informationsbitte und Informieren
- Bejahende, verneinende Antwort
- Gewissheit, Unsicherheit
- Wissen, Nichtwissen
- Kennen, Nichtkennen
- Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen:

- Bitte
- Verbot, Aufforderung
- Vorschlag, Reaktion darauf

- um Hilfe bitten, Reaktion darauf
- Anbieten und Reaktion darauf
- Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien):

- Rückfrage, Wiederholungsbitte
- Nichtverstehen
- um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
- Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
- Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
- Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Аутентичне ситуације

Ученик се може на адекватан начин писмено и усмено изразити у следећим аутентичним ситуацијама:

<i>Situation</i>	Rolle
Streit	Streitparteien
Diskussion	pro/contra-Meinungsvertreter
Bewerbungsgespräch/Vorstellungsgespräch	Bewerber, Ausschuss
Büro	KollegInnen, Chef
Interview (Natur)	Interviewer, Experte
bei einem Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
Schalter (Formular)	Angestellte, Kunde
Feier	Freunde, Verwandte
Smalltalk (im Aufzug, im Wartezimmer, in der Warteschlange, im Flugzeug oder im Zug)	Frau, Mann, Jugendliche, Rentner
Prüfung	Prüfer, Prüfling

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Граматичке конструкције

У табели су наведена граматичка знања која се стичу у III разреду.

FORM	Jahrgang 3 B2		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
1.1. Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	Zeitverhältnisse: Gegenwart Vergangenheit Gleichzeitigkeit Vorzeitigkeit Zukunft
Tempusformen			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Futur II	+	-	
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden

Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Imperativ	+	+	
Konjunktiv I			
Präsens	+	+	
Perfekt	+	-	
Konjunktiv II			
Präteritum würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen	+	-	
Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	-	
Futur I	+	-	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	-	-	
1.2. Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen
1.3. Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
1.4. Aktiv und Passiv			Beschreibung von Handlungsreihen, bzw. Zuständen
Vorgangs (Handlungs)passiv –			
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	-	-	
Futur II	+	+	
Vorgangspassiv mit	+	+	
Modalverb			
Zustandspassiv			
1.5. Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
1.6. Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta
3.1. Genus, Numerus,			der, die, das

bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
4.1. als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	
als Apposition	+	+	
4.2. Adjektivdeklination			
Nominativ	+	+	starker Kaffee
Akkusativ	+	+	der starke Motor
Dativ	+	+	ein starker Mensch
Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN			
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduiative Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	(ich, ...) Es freut mich... Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen			

undeklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	+	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Reziprokpronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN			
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	
2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung Satzwertiger Infinitiv	+	+	
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz Objektsatz	+	+	Behauptung,Meinung,Bericht
Fragesatz: direkt indirekt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen,Neugier Höfliche Aufforderung
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung,Befehl,Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz: Prädikat im Indikativ Prädikat im Konjunktiv I	+	+	Indirekte Rede
	+	-	

III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МАТЕМАТИКА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 105

ОПШТИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

- Подстицање и развијање код ученика логичког мишљења, способности за добро расуђивање и закључивање
- Развијање код ученика смисла за појмовно и апстрактно мишљење
- Развијање прецизности и концизности у изражавању
- Развијање самосталности, систематичности и одговорности према раду
- Оспособљавање ученика за коришћење математичке литературе
- Развијање свијести о присуству математике у природним и друштвеним наукама навођењем примјера из физике, хемије, географије, економије
- Развијање осјећаја за лијепо путем складности математичких односа и релација
- Пружње ученику математичких знања неопходних за наставак школовања
- Стицање способности за повезивање теоријских и практичних знања

НАСТАВНЕ ТЕМЕ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА:

1) Површине фигура у равни. Полиедри (20 наставних часова)

- Зна навести и примјенити синусну и косинусну теорему.
- Рјешавање косоуглог троугла.

- Да ученик стекне представу о односима између прави и равни у простору.
Појам дужи, многуоугла, кружнице и њених дијелова.

- Да ученик из датих података буде у стању израчунати површину и запремину тијела, те висину, површине и висине бочних страница, дијагоналних пресека и сл.

2) Обртна тијела (12 наставних часова)

- Да се ученик упозна са цилиндричним и конусним површима

- Да ученик буде у стању рачунати површину и запремину ваљка, купе, зарубљене купе, лопте и њених дијелова

3) Линеарна алгебра. Вектори у простору (12 наставних часова)

- Да се ученик упозна са појмом детерминанте и њеним примјенама

- Да ученик научи користити скаларни, векторски и мјешовити производ вектора за рјешавање геометријских задатака

4) Аналитичка геометрија у равни (33 наставна часа)

- Да ученик овлада једначином праве, нарочито њеним експлицитним обликом.

- Да се ученик упозна са једначином кружнице.

- Да ученик буде у стању дефинисати елипсу, хиперболу, параболу и навести њихове једначине.

- Да ученик може испитати однос између праве и криве другог реда.

- Да ученик може скицирати област задану системом линеарних и квадратних неједначина с двије непознате.

5) Низ (14 наставних часова)

- Да ученик зна за задани низ написати његов општи члан

- Да ученик уз помоћ ε – околина зна образложити конвергентност низа

- Да ученик буде у стању рачунати једноставније лимесе

- Да се ученик упозна са Ојлеровим бројем e

- Да се ученик упозна са аритметичким и геометријским низом

6) Тригонометријски облик комплексног броја. (8 наставних часова)

- Да ученик зна написати комплексан број у тригонометријском облику, те множити, дијелити, степеновати и рачунати коријен у том облику.

Напомена: У сваком полугодишту треба да буде урађена по једна двочасовна писмена задаћа са анализом и исправком (6 наставних часова).

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема 1. ПОВРШИНЕ ФИГУРА У РАВНИ. ПОЛИЕДРИ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Познаје услове за одређеност равни (са три неколинеарне тачке, с двије праве које се сијеку, с правом и тачком ван ње, са двије паралелне праве); • Препознаје међусобни однос двије равни, двије праве, те праве и равни; Појам дужи , многуоугла ,кржнице и њених дијелова . • Буде у стању одредити нормалну пројекцију фигуре на дату раван; • Дефинише угао између праве и равни, те између двије равни; <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише рogaљ; • Формулише теореме о угловима триедра и збиру ивичних углова конвексног рogaља <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише и препознаје полиедар; • Препознаје и скицира призму и пирамиду, те њихове равне пресјеке; • Дефинише усправну и правилну призму и пирамиду; <ul style="list-style-type: none"> • Кориштењем Питагорине теореме и тригонометрије рачуна код призме и пирамиде висину, површине и висине бочних страна и сл. • Дефинише и наведе правилне полиедре; <ul style="list-style-type: none"> • Рачуна површину и запремину призме, пирамиде и зарубљене пирамиде; 	<p>Одређеност равни Однос између двије равни, између двије праве у простору, између праве и равни Угао између праве и равни, Појам рogaља, конвексни рogaљ Теорема о угловима триедра Теорема о збиру ивичних углова конвексног рogaља Појам полиедра, конвексни полиедар Примјери полиедара (призма, паралелопипед, квадар, коцка, пирамида, тетраедар) и њихови равни пресјеци Правилни полиедри Површина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде Запремина квадра, Кавалеријев принцип, запремина призме, пирамиде и зарубљене пирамиде</p>	<p>Перспектив а у умјетности и техници Архитектур а: египатске пирамиде</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

Полиедар треба дефинисати као тијело омеђено полигонима.(равнанске фигуре)

Тема 2. ОБРТНА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p style="text-align: center;">Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Препознаје цилиндричну и конусну површ • Препознаје и скицира ваљак, купу, лопту и њене дијелове; <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише усправни ваљак и купу; • Рачуна површину и запремину ваљка, купе, зарубљене купе, лопте и њених дијелова • Рачуна полупречнике уписане и описане сфере код полиедра, ваљка, купе и зарубљене купе 	<p style="text-align: center;">Цилиндрична површ, ваљак, конусна површ, купа</p> <p style="text-align: center;">Површина правог ваљка, праве купе и праве зарубљене купе</p> <p style="text-align: center;">Запремина ваљка, купе и зарубљене купе</p> <p style="text-align: center;">Површина и запремина лопте и њених дијелова</p> <p style="text-align: center;">Уписана и описана сфера</p>	<p style="text-align: center;">Географија : Земљина површ</p>

Тема 3. ЛИНЕАРНА АЛГЕБРА. ВЕКТОРИ У ПРОСТОРУ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметим
<p style="text-align: center;">Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Примјењује особине детерминанте на њено рачунање; • Примјењује Крамерово правило на системе с параметром; • Зна да се сваки вектор може на јединствен начин разложити дуж три некомпланарна вектора; • Дефинише скаларни производ и наведе његове особине; • Дефинише векторски производ и наведе његове особине; <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише мјешовити производ; • Рачуна скаларни, векторски и мјешовити производ вектора употребом њиховог координатног приказа, те их примјењује на рјешавање геометријских проблема 	<p>Детерминанте 2. и 3. реда и њихове особине</p> <p>Вектори у простору, појам компланарности, разлагање вектора, дуж три некомпланарна вектора</p> <p>Скаларни производ вектора и његове особине, пројекција вектора, критеријум нормалности.</p> <p>Векторски производ вектора и његове особине, веза са површином троугла</p> <p>Мјешовити производ вектора, веза са запремином паралелоипеда, критеријум компланарности</p> <p>Декартов координатни систем у простору</p> <p>Координатни приказ вектора, те приказ операција сабирања вектора и множења вектора скаларом</p> <p>Координатни приказ скаларног, векторског и</p>	<p>Техника: проток саобраћаја</p> <p>Физика: статика, рад силе</p> <p>Физика: момент силе, Лоренцов а сила</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

Било би добро прво се подсјетити да се сваки вектор у равни може на јединствен начин разложити дуж два неколинеарна вектора, а затим показати постојање и јединственост разлагања дуж три некомпланарна вектора. Ако се вектори проматрају у координатном систему, онда први проблем доводи до линеарног система другог, а други проблем до линеарног система трећег реда.

Тема 4. АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p style="text-align: center;">Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • За двије задане тачке одреди међусобну удаљеност и њихову средину; <ul style="list-style-type: none"> • Познаје геометријско значење коефицијената k и n у експлицитном облику једначине праве; • Преводи експлицитни облик у општи и сегментни, и обрнуто; • Буде у стању наћи једначину праве кроз дату тачку и са заданим коефицијентом правца, те једначину праве кроз двије задане тачке; • Буде у стању утврдити да ли су двије праве задане у експлицитном облику нормалне (паралелне), односно наћи угао између њих; • Одреди једначину нормале из дате тачке на дату праву; <ul style="list-style-type: none"> • Израчунати удаљеност од дате тачке до дате праве; <ul style="list-style-type: none"> • Напише једначину кружнице са заданим центром и полупречником; • Дефинише елипсу, хиперболу, параболу и наведе њихове једначине; <ul style="list-style-type: none"> • За задану праву утврди у каквом је односу са заданом кривом другог реда; • Нађе једначину тангенте на дату криву другог реда која пролази кроз дату тачку ; • Скицира област задану линеарним и квадратним неједначинама 	<p>Растојање двије тачке Подјела дужи у датој размјери Површина троугла Експлицитни облик једначине праве $y = kx + n$, једначина праве паралелне у – оси Општи и сегментни облик једначине праве Однос између двије праве и угао између њих Нормала из дате тачке на дату праву, рачунање удаљености од тачке од праве Једначина кружнице Дефиниција елипсе, хиперболе, параболе и њихове једначине Однос између праве и криве другог реда Системи линеарних и квадратних неједначина с двије непознате - графичка метода</p>	<p>Физика: Кеплерови закони, оптика</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

Удаљеност од тачке до праве не би требало рачунати употребом формула, већ помоћу нормале повучене из тачке на праву. Што се тиче односа праве и криве другог реда, није неопходно изводити формуле везане за тангенте, већ показати принцип заснован на дискриминанти одговарајуће квадратне једначине којим се уврђује какав је тај однос и из кога се може извести једначина тангенте.

Под графичком методом за рјешавање система линеарних и квадратних једначина подразумева се скицирање области задане, рецимо, са $x^2 + y^2 < 1$ и $x + y > 0$.

Тема 5. НИЗ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише појам низа и да за задани низ наведе његов општи члан; • Дефинише и препознаје монотоне и ограничене низове; • Уз помоћ ε – околина буде у стању образложити конвергентност низа; • Уз помоћ теореме о збиру, производу и количнику конв. низова одреди једноставније граничне вриједности; <ul style="list-style-type: none"> • Формулише теорему о конвергентности монотоног низа; • Дефинише број e; • Дефинише аритметички низ, наведе његов општи члан и израчуна му суму; • Дефинише геометријски низ, наведе његов општи члан и израчуна му суму 	<p>Појам низа, монотоност и ограниченост низа Гранична вриједност низа Конвергенција збира, производа и количника низова Теорема о конвергенцији монотоног низа Дефиниција Ојлеровог броја e Аритметички и геометријски низ</p>	<p>Информатика: рекурзије Економија: укамаћивање Економија: линеарни и експоненцијални раст</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

Граничну вриједност низа треба дефинисати уз помоћ ε – околина, те је илустровати на примјерима константног низа, низа $a_n=1/n$ ε и евентуално геометријског низа. Није непходно наводити стандардну дефиницију граничне вриједности низа, те помоћу ње доказивати конвергенцију претходно наведених низова, већ је боље инсистирати на геометријском и интуитивном приступу заснованом на ε – околинама.

Теореме о конвергенцији збира, производа и количника треба навести без доказа.

Тема 6. ТРИГОНОМЕТРИЈСКИ ОБЛИК КОМПЛЕКСНОГ БРОЈА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>Представи задани комплексан број у тригонометријском облику; Рачуна са комплексним бројевима у алгебарском и тригонометријском облику; Степенује комплексан број кориштењем Моаврове формуле; Рачуна коријене заданог комплексног броја Геометријски интерпретира коријене</p>	<p>Тригонометријски облик комплексног броја Производ и количник два комплексна броја у тригонометријском облику Моаврова формула, (степеновање комплексног броја) Коријени комплексног броја, коријени јединице</p>	<p>Техника: струјна кола</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

- Да ученик зна написати комплексан број у тригонометријском облику, те множити, дијелити, степеновати и рачунати коријен у том облику.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ФИЗИКА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Годишњи број наставних часова: 70
Седмични број наставних часова: 2

Општи циљеви: наставног програма из физике су да ученици могу разумјети:

- учениково разумијевање улоге физике у технолошком развоју
- учениково разумијевање економских, социјалних и етичких ефеката научних достигнућа.

Посебни циљеви: наставног програма за физику су да ученици могу:

- показати разумијевање
  - а) научних чињеница и концепата
  - б) научних метода и технике
  - в) научне терминологије
  - г) метода представљања научних информација
- примјенити и користити
  - а) научне чињенице и концепте
  - б) научне методе и технику
  - в) научну терминологију у комуникацији
  - г) одговарајуће методе представљања научних информација
- поставити, анализирати и вредновати
  - а) хипотезе, истраживачка питања
  - б) научне методе и технику
  - в) научна објашњења;
- показати истрајност и одговорност у научном истраживању и рјешавању научних проблема;
- показати вјештине потребне за научно истраживање
- стећи навике за рационално кориштење и штедњу свих видова енергије.

Напомена:

1. Писмени школски задатак: два школска писмена задатка током наставне године (по један писмени школски задатак у трајању једног наставног часа у сваком полугодишту)
2. Исправак школског писменог задатка : 2 наставна часа (у сваком полугодишту по један наставни час након реализације писменог школског задатка)

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Увод (Оквирно 1 наставни час)

Тема 1. Магнетно поље (Оквирно 8 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> • дефинише магнетну индукцију и магнетни флукс • објасни од којих величина зависи магнетна сила којом узајамно дјелују 	Магнетно поље у вакуму. Магнетно поље струјног проводника и калема. Лоренцова сила. Кретање	Математика Информатика

<p>струјни проводници и дефинише један ампер</p> <ul style="list-style-type: none"> • графички представи магнетно поља праволинијског струјног проводника, кружног навојка и соленида и објасни формуле за магнетну индукцију наведених струјних проводника • одређује правац, смјер и интензитет Лоренцове силе у различитим случајевима • одређује правац, смјер и интензитет Амперове силе у различитим случајевима • објасни особине парамагнетика, дијамагнетика и феромагнетика • рјешава задатке у вези са магнетним пољем струјних проводника и задатке у вези са дјеловањем магнетних сила 	<p>наелектрисаних честица у магнетном пољу.</p> <p>Проводник са струјом у магнетном пољу. Амперова сила.</p> <p>Својства материје у магнетном пољу</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.vascak.cz • Ерстедов оглед (струјни проводник и магнетна игла). • Магнетно поље струјног проводника, соленида и електромагнета (са опилцима гвозђа). • Амперова сила (деловање магнетног поља магнета на лагани калем кроз који се пропушта струја). 	
--	---	--

Тема 2. Електромагнетна индукција (Оквирно 6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Опише појаву електромагнетне индукције • Формулише Фарадејев закон електромагнетне индукције и Ленцово правило • објасни закон одржања енергије у појави електромагнетне индукције • опише међусобну индукцију и самоиндукцију • протумачи формулу за енергију магнетног поља • рјешава задатке у којима се примјењује Фарадејев закон електромагнетне 	<p>Електромагнетна индукција.</p> <p>Међусобна индукција и самоиндукција.</p> <p>Електромагнетна индукција и закон одржања енергије.</p> <p>Енергија магнетног и електромагнетног поља.</p> <p>Анимације:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado</p> <ul style="list-style-type: none"> • www.vascak.cz <p>Електромагнетна индукција</p>	<p>Математика Информатика</p>

индукције		
-----------	--	--

Тема 3. Осцилације (Оквирно 9 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише основне величине које описују хармонијске осцилације • анализира формуле за елонгацију, брзину и убрзање код линеарног хармонијског осцилатора • објасни претварање потенцијалне у кинетичку енергију (и обратно) код линеарног хармонијског осцилатора, и закон одржања енергије • графички представи слагање двије осцилације истог правца, фреквенције и амплитуде • разликује слободне, пригушене и принудне осцилације • објасни формуле за период математичког и физичког клатна • наведе ефекте (корисне и штетне) механичке резонанције на примјерима • рјешава једноставније задатке у вези са осцилацијама малих амплитуда. 	<p>Основне величине које описују хармонијске осцилације: осцилација, период, фреквенција, елонгација, амплитуда.</p> <p>Линеарни хармонијски осцилатор. Енергија осцилатора.</p> <p>Слагање хармонијских осцилација истог правца кретања.</p> <p>Математичко клатно. Физичко клатно.</p> <p>Пригушене и принудне осцилације. Механичка резонанција.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Рушење моста у Вашингтону, 1940 *Заштита објеката (солитера, мостова, аеродрома) од механичке резонанције.</p> <p>Осциловање тега окаченог о опругу. Осциловање клатна.</p> <p>Лабораторијска вјежба: Одређивање убрзања Земљине теже помоћу клатна.</p>	<p>Математика Информатика</p>

Тема 4. Механички таласи (Оквирно 6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује трансверзалне од 	<p>Настанак и врсте таласа. Једначина таласа.</p>	<p>Математика Информатика</p>

<p>лонгитудиналних таласа</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише амплитуду, фреквенцију, период таласну дужину и брзину простирања таласа • разликује брзину осциловања честица средине и брзину простирања таласа • анализира релацију између брзине, таласне дужине и фреквенције таласа • протумачи једначину хармонијског таласа • изрази законе одбијања и преламања таласа • опише слагање таласа и дефинише стојећи таласа • примени једначину хармонијског таласа у рјешавању једноставнијих задатака 	<p>Хајгенсов принцип. Одбијање и преламање таласа.</p> <p>Принцип суперпозиције таласа. Стојећи талас.</p> <p>Талас на води.</p> <p>Стојећи талас на затегнутом концу.</p> <p>Анимације:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Талас на жици. Стојећи талас.</p>	
---	---	--

Тема 5. Акустика (Оквирно 4 наставна часа)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише објективну јачину звука и објасни релацију између субјективне и објективне јачине звука • разликује висину и боју тона • графички представи линијски спектар једног тона • наброји особине инфразвучних и ултразвучних таласа и примјене ултразвука • протумачи формулу за привидну фреквенцију када се извор звука креће према непокретном пријемнику и када се пријемник креће према непокретном извору • рјешава једноставније 	<p>Звук. Карактеристике звука. Спектар звука</p> <p>Инфразвук и ултразвук. Примјена ултразвука.</p> <p>Доплеров ефекат у акустици.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>colorado www.vascak.cz Доплеров ефекат Резонанција помоћу звучне виљушке.</p> <p>Лабораторијска вјежба: Мјерење фреквенције звучне виљушке</p>	<p>Математика Информатика Биологија</p>

задатке у вези са субјективном јачином звука и привидном фреквенцијом		
---	--	--

Тема 6. Наизмјенична струја (Оквирно 15 наставних часова)

Оперативни циљевИ/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> дефинише амплитуду и период синусоидалне струје упореди ефективне вриједности јачине и напона наизмјеничне струје са јачином и напоном код једносмјерне струје објасни разлику између стварне (реалне) и привидне (имагинарне) отпорности примијени Омов закон у колу наизмјеничне струје дефинише активну, привидну и укупну снагу наизмјеничне струје објасни принцип рада генератора наизмјеничне струје објасни принцип рада трансформатора објасни губитке електричне енергије при пријеносу на даљину 	<p>Синусоидална наизмјенична струја. Ефективне вредности струје и напона.</p> <p>Термогени, капацитивни и индуктивни отпори у колу наизмјеничне струје. Омов закон.</p> <p>Снага наизмјеничне струје.</p> <p>Трансформатори</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи:</p> <ul style="list-style-type: none"> phet.simulacije <p>Colorado www.vasck.cz Испитивање особина струјних кола. Електромагнетна индукција (магнет и калем). Отпори у колу наизмјеничне струје Снижавање и повећавање напона (трансформатор).</p> <p>Лабораторијска вјежба: Испитивање особина РЛЦ кола.</p>	<p>Математика Информатика</p>

Тема 7. Електромагнетне осцилације и таласи (Оквирно 4 наставна часа)

Оперативни циљевИ/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> анализира осцилаторно коло (ЛЦ коло) објасни настанак електромагнетних осцилација анализира претварање 	<p>Електромагнетне осцилације. Једначина осцилаторног кола</p> <p>Електромагнетни таласи. Брзина електромагнетних таласа, густина енергије електромагнетних</p>	<p>Математика Информатика</p>

<p>електричне у магнетну енергију</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише елементе основне једначине у осцилаторном колу (изведену помоћу методе “аналогije “) • опише настанак електромагнетних таласа • објасни формулу за брзину електромагнетних таласа у вакууму и некој средини • протумачи формулу за густину енергије електромагнетних таласа • наведе подјелу електромагнетних таласа с обзиром на фреквенцију (таласну дужину) • наброји примјене радиоталаса, микро-таласа, ИЦ свјетлости, УВ свјетлости и X–зрака. 	<p>таласа.</p> <p>Скала електромагнетних таласа. Примјена електромагнетних таласа.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacije <p>Colorado www.vascak.cz Електромагненти таласи.</p>	
--	--	--

Тема 8. Геометријска оптика (Оквирно 12 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • изрази законе и одбијања и преламања свјетлости • објасни тоталну рефлексију свјетлости • прикаже преламање свјетлосних зрака кроз призму и плапаралелну плочу • дефинише основне елементе равних огледала, сферних огледала и сочива • конструише лик предмета у равном огледалу, сферном огледалу и танком сочиву користећи карактеристичне зраке 	<p>Одбијање и преламање свјетлости. Индекс преламања.</p> <p>Тотална рефлексија свјетлости.</p> <p>Равна и сферна огледала. Геометријска конструкција ликова код огледала. Једначина сферног огледала.</p> <p>Преламање свјетлости при пролазу кроз сочива. Конструкција ликова код сочива. Једначина сочива.</p> <p>Преламање свјетлости при пролазу кроз оптичку призму.</p> <p>Преламање свјетлости при</p>	<p>Математика Информатика Биологија</p>

<ul style="list-style-type: none"> • наведе особине лика који се добија у сферном огледалу или сочиву • објасни недостатке сочива: сферну аберацију, хроматску аберацију, кому, астигматизам и дисторзију • објасни лупу и оптички микроскоп • примјени законе одбијања и преламања свјетлости, једначине сферних огледала, једначине танких сочива у рјешавању задатака 	<p>пролазу кроз планпаралелну плочу.</p> <p>Анимације и демонстрациони огледи :</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacie <p>Colorado www.vascak.cz Конструкција ликова код сочива. Недостаци сочива. Лупа. Микроскоп. Лик предмета у сочиву (оптичка клупа). Лик предмета у микроскопу.</p> <p>Лабораторијска вјежба:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Одређивање индекса преламања воде. • Одређивање жижне даљине сочива на оптичкој клупи. 	
--	---	--

Тема 9. Таласна оптика (Оквирно 6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише монохроматску свјетлост, кохерентну свјетлост, интерференцију, дифракцију, поларизацију и дисперзију свјетлости • објасни услов за добијање интерференционих максимума • графички представи дифракцију свјетлости на једном уском отвору и расподјелу дифракционих максимума на заклону • графички представи дифракцију свјетлости на оптичкој решетки и објасни услов за дифракциони максимум • графички представи поларизацију при 	<p>Интерференција свјетлости.</p> <p>Дифракција свјетлости на једном отвору. Дифракциона решетка.</p> <p>Поларизација свјетлости. Брустеров закон.</p> <p>Доплеров ефекат у оптици.</p> <p>Апсорпција свјетлости</p> <p>Дисперзија свјетлости.</p> <p>Анимација и демонстрациони огледи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • phet.simulacie <p>Colorado www.vascak.cz</p>	<p>Математика Информатика</p>

<p>преламању свјетлости и изведе Брустеров закон</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише Доплеров ефекат у случајевима када се извор свјетлости приближава пријемнику и када се удаљава од пријемника • опише апсорпцију свјетлости • објасни дисперзију свјетлости • објасни зависност индекса преламања свјетлости неке средине од фреквенције свјетлости која пролази кроз средину • наброји боје које чине спектар видљиве свјетлости • рјешава задатке у вези са интерференцијом, дифракцијом и поларизацијом свјетлости 	<ul style="list-style-type: none"> • Интерференција свјетлости • Дифракција свјетлости на уском отвору • Дифракција ласерског снопа на оптичкој решетки. • Поларизација свјетлости (поларизатори). • Дисперзија свјетлости на призми. <p>Лабораторијска вјежба:</p> <p>Мјерење таласне дужине ласерског снопа свјетлости помоћу дифракционе решетке.</p>	
--	--	--

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ХЕМИЈА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 70

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА:

У трећем разреду садржаји наставног програма овог предмета се надовезују на програме хемије обрађене у првом и другом разреду који представљају солидан темељ за разумијевање основних појмова и законитости из органске хемије. Ради остваривања општих циљева, у оквиру овог наставног предмета, се обрађују и усвајају знања везана за разумијевање природе и структуре најзначајнијих органских једињења, њихове номенклатуре и значаја у живом свијету. Истовремено се ученици упознавају са основним фазама изолације и индустријског добијања важнијих органских једињења, њиховом практичном примјеном и начинима заштите животне средине.

Садржајима овог наставног предмета се остварују и посебни циљеви везано за добивање, особине и примјену органских једињења из сваке поједине класе органских једињења. Разноврсност и бројност органских једињења, како природних, тако и синтетичких, ученици треба да повезују са специфичним особинама угљениковог атома и природом ковалентне везе, те да уочавају везу између структуре органског једињења, природе функционалне групе у молекули и одговарајућих особина одређеног једињења.

При томе је потребно савладати основна правила ИУПАЦ –ове номенклатуре органских једињења.

Неопходно је да се уоче међусобне суштинске разлике особина органских и неорганских једињења, али и њихова међусобна повезаност како у природи тако и у лабораторији приликом добијања и претварања једних у друге.

Ученици треба да науче које су најзначајније квалитативне реакције за доказивање одређених органских једињења и да се оспособе за самостално извођење и тумачење тих реакција уз поштивање свих мјера заштите при раду у лабораторији.

НАСТАВНЕ ТЕМЕ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА:

1. Увод у органску хемију/ 7 наставних часова
2. Угљоводоници / 22 наставна часа
3. Халогени деривати угљоводоника/ 4 наставна часа
4. Органска кисеонична једињења/ 28 наставних часова
5. Органска једињења са сумпором/ 2 наставна часа
6. Органска једињења са азотом/ 5 наставних часова
7. Хетероциклична једињења / 2 наставна часа

Тема: УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ (Структура органских молекула)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: - разумије грађу и особине угљениковог атома и природу ковалентне везе (поларност и неполарност) - усвоји појам хибридизације атомских орбитала (sp ³ , sp ²) - разликује типове органских реакција (супституцију, адицију и	1. Особине С-атома 2. Особине органских једињења 3. Геометрија органских молекула – хибридизација 4. Основе органских реакција 5. Класификација органских једињења – појам функционалне групе	Биологија: - особине природних органских једињења

елиминацију) и сп) - усвоји појам функционалне групе и њен значај - схвати значај органских једињења у живом свијету		
---	--	--

Тема: УГЉОВОДОНИЦИ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разликује засићене и незасићене угљоводонике - уочи разлику у реактивности алкана, алкена и алкина - разликује типове изомерије - зна правила ИУПАЦ номенклатуре - зна примјену и значај појединих алифатичних угљоводоника - усвоји и схвати специфичну структуру бензена - уочи разлику хемијских особина ароматичних и алифатичних угљоводоника - зна за значај нафте као горива и као природног извора угљоводоника као сировина у хемијској индустрији 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Подјела угљоводоника 2. Алкани-хомологни низ, изомерија, и номенклатура 3. Налажење и добијање алкана 4. Физичке и хемијске особине алкана 5. Нафта 6. Алкени - хомологни низ, изомерија и номенклатура 7. Налажење и добијање алкена 8. Физичке и хемијске особине алкена 9. Алкини - хомологни низ, изомерија иноменклатура 10. Добивање алкина и најважнији представници 11. Физичке и хемијске особине алкина 12. Алкадиени 13. Циклоалкани 14. Структура бензена, номенклатура, изомерија код арена 15. Налажење, добијање и физичке особине бензена и осталих арена 16. Хемијске особине арена –електрофилна супституција 17. Хомолози бензена 	<p>Екологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> -загађивање природне средине сагоријевањем угљоводоника - ефекат „стаклене баште“

Тема: ХАЛОГЕНИ ДЕРИВАТИ УГЉОВОДОНИКА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да уочи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - утицај атома халогеног елемента на поларност и реактивност халогених деривата угљоводоника - штетно дејство фреона на озонски омотач - значај ових једињења за добијање других деривата угљоводоника 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структура, подјела, изомерија и номенклатура халогених деривата угљоводоника 2. Алкил халогениди – добијање, физичке и хемијске особине 3. Најзначајнији представници халогених деривата и њихова примјена 	<p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> -озонски омотач и његов значај <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> -употреба халогених деривата као инсектицида

Тема: ОРГАНСКА КИСЕОНИЧНА ЈЕДИЊЕЊА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да зна:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разликовати кисеоничне функционалне групе - значај алкохола и њихову примјену - разлику између алкохола, фенола и етара 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Алкохоли- подјела, структура и номенклатура 2. Оптичка изомерија и хиралност молекула 3. Монохидроксилни засићени алифатични 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - алкохолно врење као ензимска реакција - органске киселине у природним органским једињењима -естарска веза у липидима,

<ul style="list-style-type: none"> - разликовати алдехидну и кето групу и њихов утицај на реактивност - механизам нуклеофилне адиције на карбонилну групу и њен значај у органским синтезама - важност формалдехида, ацеталдехида и ацетона у индустрији - да повеже процес добивања киселине оксидацијом: угљоводоник-алкохол-карбонилно једињење-карбоксилна киселина - које су важније органске киселине и гдје се примјењују - значај естара како у природи тако и у хемијској индустрији 	<p>алкохоли (добијање, налажење и употреба најважнијих алкохола)</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Физичке и хемијске особине алкохола 5. Полихидроксилни алкохоли (гликол и глицерол) 6. Феноли 7. Етри 8. Карбонилна једињења (алдехиди и кетони функционалне групе, номенклатура и добијање) 9. Природа карбонилне групе- физичке и хемијске особине алдехида и кетона 10. Доказивање алдехида и кетона (Фелингова и Толенсова реакција) 11. Индустријски важни алдехиди и кетони 12. Карбоксилне киселине (функционална група, 	<p>нуклеинским киселинама...</p> <p>Екологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> -феноли као загађивачи природне средине <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> -електрични дипол и диполни моменат - значај дипол-дипол везе у природи, водонична веза и њен утицај на физичке особине органских једињења
---	---	--

	подјела и номенклатура) 13. Монокарбоксилне киселине- добијање физичке и хемијске особине 14. Неке важније монокарбоксилне киселине 15. Дикарбоксилне киселине 16. Деривати карбоксилних киселина-подјела 17. Ацил-халогениди, анхидриди и амиди киселина 18. Естри органских киселина	
--	--	--

Тема: ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА СУМПРОМ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: - уочи сличност и разлике између кисеоничних и сумпорних органских једињења	1. Тиоли, сулфиди и сулфонске киселине	Екологија: -сумпорна једињења као загађивачи атмосфере

Тема: ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА АЗОТОМ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да зна: - да разликује функционалне групе које садрже атом азота - да објасни базне особине амина као органских деривата амонијака - за значај нитроједињења као експлозивних супстанци	1. Нитроједињења 2. Амине-структура, номенклатура, добијање 3. Физичке и хемијске особине амина	Биологија: -амино група у аминокиселинама и азотним базама

Тема: ХЕТЕРОЦИКЛИЧНА ЈЕДИЊЕЊА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
Ученик треба да: - научи важнија хетероциклична једињења која улазе у састав значајних природних органских једињења (угљених	1. Хетероциклична органска једињења подјела, номенклатура и особине 2. Природни производи деривати пиролла, пиридина, фенола и	Биологија: -хетероцикличне базе у РНК и ДНК молекулу

хидрата, нуклеинских киселина, хемоглобина, витамина и хормона)	пирана	
---	--------	--

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

При реализацији наставних садржаја по темама могу се користити сљедећа наставна средства и извести демонстрациони огледи, односно вјежбе:

1. Тема: УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ

- Квалитативна елементарна анализа органских једињења - доказивање угљеника, водоника, азота и сумпора у органским једињењима
- Састављање модела органских молекула

2. Тема: УГЉОВОДОНИЦИ

- Добијање и особине метана
- Добијање и особине етана
- Добијање и особине етина
- Хемијске реакције бензена

3. Тема: ХАЛОГЕНИ ДЕРИВАТИ УГЉОВОДОНИКА

- Јодоформска проба

4. Тема: ОРГАНСКА КИСЕОНИЧНА ЈЕДИЊЕЊА

- Хемијске реакције алкохола – добијање алкоксида, естерификација, оксидација етанола калијум дихроматом и калијум перманганатом у киселој средини
- Доказивање глицерола акролеинском пробом
- Физичке, хемијске особине и доказивање фенола (реакција са разблаженим раствором NaOH, бојене реакције, бромовање...)
- Физичке и хемијске особине етра (реакција са конц. хлороводоничном киселином)
- Реакције за доказивање алдехида (грађење сребрног огледала и оксидација Фелинговим реагенсом)
- Реакције органских киселина (са металима, базама, алкохолима, Толенсова реакција са мрављом киселином)
- Добијање етил-етаноата, те хидролиза, сапонификација, амонолиза естара...

5. Тема: ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА СУМПОРОМ

- Доказивање сумпора у органским једињењима

6. Тема: ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА АЗОТОМ

- Доказивање амина грађењем соли
- Доказивање анилина помоћу хлорног креча и натријум дихромата

7. Тема: ХЕТЕРОЦИКЛИЧНА ЈЕДИЊЕЊА

- Састављање модела хетероцикличних органских молекула помоћу атомских модела

Наставници могу наведене огледи или вјежбе или демонстрирања прилагодити условима рада у школи.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
БИОЛОГИЈА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тематска област I: МОРФОЛОГИЈА, ФИЗИОЛОГИЈА И ОНТОГЕНИЈА ЖИВОТИЊА (оквирни број наставних часова 70)

Тема I: Морфологија и физиологија животиња / од молекуле до животињског организма (оквирни број наставних часова 13)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи да грађа и улога сваког нивоа организације животиња омогућује функционисање животињског организма <p>1.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише физиологију и морфологију животиња • анализира особине животиња • анализира усложњавање грађе животиња • упореди врсте симетрије и сегментације животиња • наведе сегменте и тјелесне регионе животиња • разликује најзначајније тјелесне дупље животиња 	<p>1. Морфологија и физиологија животиња</p> <p>1.1. Особине животињског организма</p> <ul style="list-style-type: none"> • предмет проучавања морфологије и физиологије; задаци. • особине животиња: индивидуалност; организација; хемијски састав; метаболизам (дисање, исхрана, излучивање); покретљивост; растење; осјетљивост; прилагођавање; размножавање; старење; смрт • организација животиња: ћелија, ткиво, орган, систем органа, организам • преглед морфолошких карактеристика 	<p>Хемија</p> <p>Математика</p>

<p>1.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји све врсте животињских ткива • опише грађу и наведе улогу епителног ткива • класификује епително ткиво према слојевитости, облику ћелија и улози • опише грађу и наведе улогу везивног ткива • уочи присуство међућелијске супстанце и везивних влакана • наброји основне врсте везивног ткива <p>1.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише грађу и наведе улогу мишићног ткива • опише грађу мишићне ћелије • наброји и разликује типове мишићног ткива • наведе примјер и улогу свих типова мишићног ткива • опише грађу и наведе улогу нервног ткива • опише грађу нервне ћелије • класификује нервне ћелије према улози 	<p>животиња: симетрија, сегментација, цефализација, тјелесне дупље</p> <p>Животињска ткива</p> <p>1.2. Епително и везивно ткиво</p> <ul style="list-style-type: none"> • епително ткиво: једнослојни и вишеслојни епител, плочасти, коцкасти и цилиндрични епител, трепљасти, чулни, жљездани епител • везивно ткиво: везивне ћелије, везивна влакна, међућелијска супстанца, течна везивно ткиво (крв, лимфа), влакнасто везивно ткиво (растресито и густо, масно ткиво), потпорно везивно ткиво, (хрскавичаво и коштаном) <p>1.3. Мишићно и нервно ткиво</p> <ul style="list-style-type: none"> • мишићно ткиво: мишићна влакна, миофибриле, глатко, попречнопругасто и срчано мишићно ткиво • нервно ткиво: неурони, потпорне ћелије (неуроглија) ксони, дендрити, сензитивни, моторни и интернеурони 	
--	--	--

<p>1.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи усложњавање грађе животиња током еволуције (повезаност органа са заједничком функцијом) - наброји све системе органа животиња • за кожни систем: - уочи положај и значај кожног система (коже) - наброји дијелове грађе коже код животиња - наброји деривате коже (заштитне творевине) код животиња - наведе значај кожних жлијезда и чулних органа • за чулни систем: - наведе значај чулних органа - класификује чулне органе према природи дражи (чулни органи за пријем механичких, свјетлосних, термичких и хемијских дражи) - наброји кожне чулне органе - наведе елементе чулног система и њихову улогу <p>1.5. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • за мишићни систем (упоредни преглед код животиња меког тијела, животиња са спољашњим и са унутрашњим скелетом): - наведе положај мишића код животиња - разликује врсте и улоге мишића - опише грађу мишића и мишићног система 	<p>Преглед органа и система органа код животиња</p> <p>1.4. Упоредни преглед коже и чулних органа/кожног и чулног система код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • кожа и кожни систем: покожица, крзно, кутикула, рожне крљушти, перје, длака, канџе, нокти, рогови, кљун, кожне жлијезде, кожни чулни органи • чулни органи и чулни систем: чулни органи, органи за пријем механичких, свјетлосних, хемијских и термичких дражи <p>1.5. Упоредни преглед мишића и костију/мишићног и скелетног система код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мишићни систем: глатки, попречнопругасти и срчани мишићи, скелетни, висцерални, вољни, безвољни • скелетни систем: спољашњи, унутрашњи 	
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - наброји улоге мишићног система • за скелетни систем: - наведе положај и врсте скелета код животиња - разликује спољашњи и унутрашњи скелет - наброји фазе ембрионалног развоја скелетног система - опише грађу костију - наведе и разликује врсте костију код кичмењака (дуге, кратке, пљоснате) - наведе основне елементе скелета кичмењака (скелет главе, груди, екстремитета) <p>1.6. Ученик треба да</p> <ul style="list-style-type: none"> • за нервни систем: - наброји врсте нервног система код животиња и наведе примјере - разликује по грађи мрежаст, врпчаст, ганглионаран, љествичаст и цјеваст нервни систем (уочи настајање ганглија, нерава, мозга и нервног стабла) - уочи значај појаве цјевастог нервног система - разликује органе у саставу нервног система код кичмењака и њихову улогу - разликује дијелове централног и периферног нервног система кичмењака <p>1.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • за систем за варење: - дефинише варење - уоче врсте варења код животиња (разликују 	<p>скелет, везивни, хрскавичави и коштани скелет, кости кичмењака (дуге, кратке, пљоснате), скелет главе, груди, екстремитета</p> <p>1.6. Упоредни преглед нервног система код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • нервни систем: мрежаст, врпчаст, ганглионаран, љествичаст, цјеваст, ганглије, нерви, мозак, нервно стабло, централни и периферни нервни систем <p>1.7. Упоредни преглед органа за варење и дисање/система за варење и дисање код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • систем за варење: унутарћелијско и 	
--	--	--

унутарћелијско и		
------------------	--	--

<p>ванћелијско варење)</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји врсте органа за варење код животиња - опише усложњавање грађе система органа за варење - разликује потпуни и непотпуни цријевни систем - наведе органе у саставу система органа за варење и њихову улогу - наведе значај диференцијације цријевог канала • за систем за дисање: - дефинише дисање - наброји врсте органа за дисање код животиња - наведе начине респираторне размјене водених и копнених организама (преко површине тијела, шкрга, трахеја и плућа, рибљи мјехур) - наведе поријекло и положај респираторних органа - наведе органе у саставу система органа за дисање - наведе значај дисајних путева <p>1.8. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • за транспортни (циркулаторни) систем: - наведе врсте транспортног система код животиња - разликује отворен и затворен транспортни систем - наведе дијелове затвореног система кичмењака - наброји дијелове 	<p>ванћелијско варење, гастроваскуларна дупља, потпун и непотпун цријевни систем, цријевни канал, усни и анални отвор</p> <ul style="list-style-type: none"> • систем за дисање: аеробни и анаеробни организми, респирација, површина тијела, шкрге, трахеје, плућа, рибљи мјехур, дисајни путеви <p>1.8. Упоредни преглед циркулаторног и ендокриног система код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • транспортни (циркулаторни) систем: отворен, затворен, хемолимфа, крв, лимфа, крвоток, лимфоток • ендокрини систем: егзокрине и ендокрине жлијезде, хормоне 	
---	--	--

крвотока и лимфотока		
----------------------	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - наброји тјелесне течности животиња - разликује хемолимфу, крв и лимфу • за ендокрини систем: - разликује ендокрине и егзокрине жлијезде - дефинише хормоне - уочи значај ендокриног система - наброји ендокрине жлијезде кичмењака <p>1.9. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • за систем за излучивање: - дефинише излучивање - наброји и разликује органе за излучивање код животиња (протонефридије, метанефридије, измијењене метанефридије, бубреге, Малпигијеве цјевчице) - наброји органе у саставу система за излучивање и уочи њихов значај • за систем за размножавање : - дефинише размножавањ е - разликује типове бесполог и полног размножавања код животиња - дефинише и разликује гонохористе и хермафродите - наброји органе у саставу система за размножавање и разликује њихову улогу (егзокрина и ендокрина) - уоче врсте оплођења и начине ембрионалног развића код 	<p>1.9. Упоредни преглед органа за излучивање и размножавање /систем за излучивање и размножавање код животиња:</p> <ul style="list-style-type: none"> • систем за излучивање: екскреција, протонефридије, метанефридије, измијењене метанефридије, нефрон, бубрег, Малпигијеве цјевчице, различите жлијезде • систем за размножавање: бесполо и полно размножавање, хермафродити, гонохористи, полни органи, гамети, овипарне, ововивипарне и вивипарне животиње 	
---	--	--

животиња (разликују овипарне, ововивипарне и вивипарне животиње)		
---	--	--

Тема II: Динамичка организација животиња (оквирни број наставних часова 6)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи значај динамичке организације животиња <p>2.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разликује генотипске и фенотипске адаптације - разликује аклимација, аклиматизација, - разликује конформисте и регулаторе - наведе контролне и регулаторне системе регулатора - наведе принципе функционисања биолошких система - дефинише појам хомеостаза - објасни принципе хомеостазиса, нервне и хуморалне регулације - дефинише повратну спрегу и наведе њене врсте - опише механизам негативне и позитивне повратне спреге на примјеру - објасни осморегулацију и терморегулацију животиња - уочи значај осцилације контролних система <p>2.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи зашто је ћелија динамичан систем - анализира улоге ћелијске мембране - разликује механизме транспорта кроз 	<p>2. Динамичка организација животиња</p> <p>2.1. Однос између организма и животне средине</p> <ul style="list-style-type: none"> • биолошке адаптације: адаптације (генотипске, фенотипске), модификације, аклимација, аклиматизација, конформисти, регулатори, контролни и регулаторни системи • принципи функционисања биолошких система: принципи хомеостазиса (хомеостаза), нервна и хуморална регулација (негативна и позитивна повратна спрега), осморегулација и терморегулација код животиња, осцилација контролних система <p>2.2. Динамичка организација ћелије</p> <ul style="list-style-type: none"> • ћелијска мембрана: семипермеабилност, мембрански потенцијал • диференцијације животињске ћелије (улоге): ћелијске органелле 	<p>Физика Хемија</p> <p>Хемија</p>

мембрану
- објасни мембрански

<p>Потенцијал</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни улоге ћелијских диференцијација (ћелијских органела) <p>2.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - анализира хемијски састав ћелије - уочи значај хемијских елемената и једињења у ћелији - наведе улоге хемијских компоненти ћелије - дефинише појам и наведе врсте метаболизма - разликује квалитативни, квантитативни и базални метаболизам - разликује анаболичке и катаболичке процесе и наведе примјере ових процеса код животиња - разликује по грађи и настанку АТП, АДП, АМП - наведе процесе у којима настаје енергија у облику АТП-а и уочи значај ове молекуле - дефинише ензиме и опише грађу - објасни начин именовања ензима - објасни начин дјеловања ензима - наведе услове неопходне за оптимално дејство ензима 	<p>2.3. Хемијска организација ћелије</p> <ul style="list-style-type: none"> • хемијски састав ћелије (улога хемијских компоненти ћелије): биогени елементи, органска и неорганска једињења, макромолекули, мономери • промет материје и енергије у ћелији: метаболизам, квалитативни, квантитативни, енергетски метаболизам, анаболички и катаболички процеси, промет енергије и терморегулација, базални метаболизам • АТП: енергија, АДП, АМП, оксидативна фосфорилација, катаболизам, ћелијско дисање • ензими: ферменти, биокатализатори, супстрат, активно мјесто, именовање ензима, коензими 	<p>Спортска култура</p>
---	---	-------------------------

Тема III: Онтогенија животиња (оквирни број наставних часова 7)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи сложеност и различитост развића животиња 	<p>3. Онтогенеза животиња</p>	

3.1. Ученик треба да:

- наведе врсте размножавања животиња
- дефинише појмове: гаметогенеза, овогенеза, сперматогенеза
- опише грађу јајне ћелије и сперматозоида
- класификује јајне ћелије по количини и распореду жуманцета
- наброји фазе и објасни оплођење
- разликује моноспермију и полиспермију
- уочи значај фертилизационе мембране
- уочи значај оплођења

3.2. Ученик треба да:

- дефинише појмове: онтогенија, онтогенеза
- разликује овипарне, ововивипарне и вивипарне организме
- наброји и разликује фазе онтогенезе
- наброји фазе пренаталног периода развића животиња
- наведе врсте бластулације и гаструлације животиња
- опише морулу, бластулу, двослојну и трослојну гастралу

3.1. Размножавање.

Полне ћелије и оплођење

- **размножавање:** бесполно, полно
- **полне ћелије:** гаметогенеза: овогенеза, сперматогенеза, гамети, сперматозоиди, јајне ћелије, глава, акрозом, једро, врат, средишњи дио, реп, сперма, фоликуларни слој, ћелијска мембрана, вителус, једро
- **оплођење:** фертилизација, фазе оплођења, моноспермија, полиспермија, фертилизациона мембрана

3.2. Пренатални период развића

- **онтогенеза:** биологија развића, овипарни, ововивипарни и вивипарни организми, фазе онтогенезе
- **фазе и стадијуми:** браздање, бластомере, морула, бластулација, бластула, гаструлација, гаструла, ембрион, клицини листићи, хистолошка диференцијација, органогенеза, фетус, осовински органи,

<ul style="list-style-type: none"> - разликује тотипотентне, плурипотентне и унипотентне ћелије - разликује примарне и секундарне клицине листиће и уочи њихов значај - уочи значај хистолошке диференцијације и органогенезе - наведе прве органе који настану у ембриону - уочи значај фаза органогенезе (раста, диференцијације и морфогенезе) - разликује ембрион и фетус <p>3.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи вријеме појаве екстраембрионалних структура - наброји екстраембрионалне структуре - анализира њихову грађу и улогу - уочи њихов значај - разликује анамниоте и амниоте - уочи значај амнионске течности - објасни грађу и улогу пупчане врпце - објасни грађу и улогу плаценте <p>3.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише рођење - уочи појаву крварења при одстрањивању децидуалне плаценте - објасни значај пресецања пупчане врпце - уочи да се постнатално развиће животиња разликује - разликује метаболно и 	<p>екстраембрионалне структуре, рани и касни фетални период</p> <p>3.3. Екстраембрионалне структуре</p> <ul style="list-style-type: none"> • ембрионални омотачи анамниоте, вителусна кесица, амниоте, амнион, амнионска течност, хорион, алантоис, пупчана врпца • плацента - постељица <p>3.4. Натални и постнатални период развића животиња</p> <ul style="list-style-type: none"> • натални период развића: рођење, децидуална и адецидуална плацента, пупчана врпца • постнатални период развића: метаболно и аметаболно развиће, раст и ремоделирање, метаморфоза, регенерација 	
---	---	--

<p>аметаболно развиће</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни и уочи разлику између потпуне и непотпуне метаморфозе - уочи значај метаморфозе у достизању адултног стадијума код инсеката и водоземаца - уочи значај регенерације код животиња 		
--	--	--

Тема IV: Биологија човјека (оквирни број наставних часова 44)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи да грађа и улога сваког нивоа организације омогућује функционисање људског организма <p>4.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе и анализира хемијски састав људског организма - уочи значај ензима и АТП-а за функционисање људског организма - објасни организацију људског организма - уочи повезаност биолошких система у грађи и функцији - објасни билатералну симетрију на људском тијелу - објасни сегментацију људског организма - наброји тјелесне регионе код човјека - наброји тјелесне дупље човјека 	<p>Човјек као биолошко биће</p> <p>4.1. Човјек као биолошко биће</p> <ul style="list-style-type: none"> • опште морфолошке карактеристике: симетрија, сегментација, тјелесни региони, цефализација, тјелесне дупље • организација људског организма: ћелија, ткиво, орган, систем органа, организам • хемијски састав људског организма: биогени елементи, органска и неорганска једињења, ензими, АТП 	<p>Математика</p> <p>Хемија</p>

<p>5. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи сложеност грађе и функције човјека • уочи начин функционисања људског организма <p>5.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе дијелове нервног система човјека и његову улогу - разликује периферни и централни нервни систем - дефинише појмове: рефлексни лук, рефлекс - наброји дијелове рефлексног лука - наведе улоге свих елемената рефлексног лука - наведе и разликује у грађи врсте рефлексног лука <p>5.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише и разликује адекватне, неадекватне, ефикасне и неефикасне дражи, праг дражи - класификује рецепторе према физиолошкој диспозицији - уочи везу између рецептора и чулних органа <p>5.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - опише грађу неурона - наброји и разликује врсте неурона у рефлексном луку - дефинише акциони потенцијал (нервни импулс) 	<p>Преглед органа и система органа човјека</p> <p>5. Нервни систем</p> <p>5.1. Рецепторско-ефекторни систем</p> <ul style="list-style-type: none"> • нервни систем: централни и периферни • рефлексни лук: рефлекс, рецептори, нервни проводници, ефектори, моносинаптички и полисинаптички рефлексни лук <p>5.2. Рецептори:</p> <ul style="list-style-type: none"> • драж: стимулус, адекватна и ефикасна драж, праг дражи, екорецептори, интерорецептори, • класификација рецептора: физиолошка диспозиција (механорецептори, хеморецептори, терморецептори) <p>5.3. Нервна ћелија и нервни импулс</p> <ul style="list-style-type: none"> • нервне ћелије - проводници: неурон, сома, дендрити, аксони, завршни дугмићи, мијелински омотач, сензитивни, моторни и 	<p>Психологија</p>
--	--	--------------------

<ul style="list-style-type: none"> - објасни настанак и јонску основу нервног импулса <p>5.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи правац и смијер спровођења нервног импулса - наведе значај спиноталамичког пута у опажању - објасни шифру обилежених линија - уочи значај синапсе - наброји дијелове и опише периферну синапсу - уочи значај неуротрансмитера у хемијској синапси - опише спровођење нервног импулса кроз синаптичку пукотину <p>5.5. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји и разликује врсте ефектора - опише грађу скелетних и глатких мишића, те срчаног мишића - објасни механизам мишићне контракције - уочи значај АТП-а у мишићној контракцији - наведе узроке замора мишића - разликује егзокрине и ендокрине жлијезде - објасни двојну инервацију унутрашњих органа 	<p>асоцијативни неурони,</p> <ul style="list-style-type: none"> • нервни импулс: акциони потенцијал, потенцијал мировања, хиперполаризација, деполаризација, јонска основа акционог потенцијала <p>5.4. Спровођење нервних импулса</p> <ul style="list-style-type: none"> • опажање стимулуса спиноталамички пут, шифра обилежених линија • периферна синапса: неуро-мускуларна, моторна плоча, пресинаптичка и постсинаптичка ћелија, синаптичка пукотина, хемијска синапса, неуротрансмитери, мембрански потенцијал <p>5.5. Ефектори:</p> <ul style="list-style-type: none"> • скелетни мишићи: моторна јединица, мишићна контракција, актин, миозин, мишићни тетанус, замор мишића, АТП • глатки мишићи: висцерални, аутономни нервни систем, симпатикус и парасимпатикус • срчани мишићи: синоатријални чвор, ауторитмичност, двојна инервација • жлијезде: егзокрине и ендокрине, секретари, хормони • двојна инервација унутрашњих органа: 	<p>Психологија</p> <p>Спортска култура</p>
--	--	--

<p>5.6. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји дијелове и опише централну синапсу - уочи значај неуротрансмитера у хемијској синапси - објасни спровођење нервних импулса кроз синаптичку пукотину - разликује ексцитаторни и инхибиторни постсинаптички потенцијал (ЕПСП и ИПСП) - објасни повезаност ЕПСП-а и акционог потенцијала - разликује дивергенцију, конвергенцију, ланчане везе <p>5.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи да је ЦНС изграђен од сиве и бијеле масе, обавијен можданом опнама - опише грађу сиве и бијеле масе - наведе положај кичмене мождине - уочи распоред сиве и бијеле масе - разликује нервни пут и нервни центар - наведе врсте и улогу нервних путева - наброји најзначајније нервне центре у кичменој мождини - наброји неке рефлексне који се остварују у кичменој мождини - уочи значај аутономног нервних система 	<p>аутономни нервни систем (симпатикус и парасимпатикус)</p> <p>5.6. Функционална организација централног нервних система</p> <ul style="list-style-type: none"> • централна синапса: неуро- неурална, пресинаптичка и постсинаптичка ћелија, синаптичка пукотина, хемијска синапса, неуротрансмитери, ексцитаторни и инхибиторни постсинаптички потенцијал (ЕПСП и ИПСП) • дивергенција, конвергенција, ланчане везе <p>5.7. Централни нервни систем: Кичмена мождина</p> <ul style="list-style-type: none"> • морфологија: сива и бијела маса, мождане опне, цереброспинална течност • положај, грађа и улога: кичмени стуб, централни канал, сива и бијела маса, мождински (мјешовити) нерви, узлазни и силазни нервни путеви, нервни центри, рефлексне реакције • АНС – симпатикус, парасимпатикус 	
--	--	--

<p>5.8. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји дијелове можданог стабла - уочи присуство можданих комора - наведе положај дијелова можданог стабла - уочи распоред сиве и бијеле масе у продуженој мождини, Варолијевом мосту и средњем мозгу - објасни зашто се продужена мождина назива чвор живота - наброји најзначајније нервне центре у продуженој мождини, Варолијевом мосту и средњем мозгу - наведе неке рефлексе који се остварују у можданом стаблу <p>5.9. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе положај малог мозга и међумозга (таламуса и хипоталамуса) - опише морфолошке особине малог мозга - наведе распоред сиве и бијеле масе у малом мозгу и међумозгу (таламусу и хипоталамусу) - наброји најзначајније нервне центре у малом мозгу и међумозгу (таламусу и хипоталамусу) - уочи значај малог мозга у одржавању равнотеже и извођењу вољних покрета - уочи значај хипоталамуса: у терморегулацији, у одговору организма 	<p>5.8. Мождано стабло (положај, грађа и улога)</p> <ul style="list-style-type: none"> • продужена мождина: мождане коморе, сива и бијела маса, чвор живота, виталне функције, одбрамбени и рефлекси исхране • Варолијев мост: сива и бијела маса, пнеумотоксични и кардиоинхибиторни центар, одбрамбени и рефлекси исхране • средњи мозак: сива и бијела маса, слушне и видне квржице, слушни и видни пут, моторна једра, рефлекс устајања <p>5.9. Мали мозак и међумозак (положај, грађа и улога)</p> <ul style="list-style-type: none"> • мали мозак: хемисфере, кора, бразде, вијуге, сива и бијела маса, моторна улога, центар за равнотежу • таламус: сива и бијела маса, груба сензација • хипоталамус: хипофиза, сива и бијела маса, хомеостаза, регулација понашања, центар за терморегулацију, центар за глад и жеђ, бијес, љутњу, страх, лимбички систем 	<p>Психологија</p>
---	---	--------------------

Ha		
----	--	--

<p>стрес и мировање, као и регулацији различитих облика понашања</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји дијелове лимбичког система <p>5.10. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе положај великог мозга - опише морфолошке особине великог мозга - наброји анатомске дијелове (режњеве) коре великог мозга - наброји функционалне дијелове коре великог мозга - уочи положај и значај моторне, сензитивне и асоцијативне зоне великог мозга - наведе распоред сиве и бијеле масе у великом мозгу - наброји најзначајније нервне центре у великом мозгу - уочи значај великог мозга у регулацији вида, слуха, говора и сложених интелектуалних функција - уочи значај електроенцефалографије <p>5.11. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи да су различите врсте понашања и сложене функције мозга човјека нервно регулисане - наведе дијелове нервног система који регулишу понашање и сложене функције мозга човјека - анализира како центри за ситост и глад утичу на понашање у исхрани - опише како центри за 	<p>5.10. Предњи мозак (положај, грађа и улога)</p> <ul style="list-style-type: none"> • велики мозак: хемисфере, кора, сива и бијела маса, бразде, вијуге, чеони, тјемени, потиљачни и сљепоочни режањ, моторна, сензитивна и асоцијативна зона, Пенфилдов моторни и сензитивни човјечуљак, фина сензација, центар за вид, слух и говор • функционална стања мозга: електроенцефалографија <p>5.11. Понашање и сложене функције мозга</p> <ul style="list-style-type: none"> • нервна регулација: хипоталамус, велики и мали мозак, мождано стабло, кичмена мождина • понашање у исхрани: центар за ситост и глад, хипофагија, хиперфагија, афагија • узимање течности: центар за жеђ, дехидратација 	
--	--	--

<p>жеђ утичу на узимање течности</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни како лимбички систем регулише сексуално, емотивно и инстинктивно понашање - уочи комплексност регулације говора и значај Брокине говорне зоне - објасни повезаност учења и памћења - наведе како систем за будност и падање у сан регулишу спавање - наброји и разликује најзначајније поремећаје који могу настати у понашању и сложеним функцијама мозга (нпр. хипофагија, хиперфагија, афагија, дехидратација, афазија, амнезија, несаница) 	<ul style="list-style-type: none"> • сексуално понашање: полна жеља, еструс, либидо • емотивно и инстинктивно понашање: бијес, страх, љутња • говор: Брокина говорна зона, афазија • учење и памћење: учење условљавањем, краткотрајна и дуготрајна меморија, памћење чињеница и моторних вјештина, амнезија • сан и спавање: фазе сна, систем за буђење (будност), систем за спавање (падање у сан), несаница 	
<p>5.12. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе дијелове нервне система човјека и његову улогу - разликује периферни и централни нервни систем - разликује нерве и ганглије - разликује сензитивне, моторне и мјешовите нерве - наведе број главених и можданих нерава код човјека - уочи њихову везу са централним нервним системом - наведе улогу аутономног нервне система - наброји дијелове аутономног нервне система - објасни антагонистичко 	<p>5.12. Периферни нервни систем</p> <ul style="list-style-type: none"> • цереброспинални нервни систем: ганглија, нерв (живац), главени (мождани, кранијални) и мождински (спинални) нерви, сензитивни, моторни и мјешовити нерви • аутономни нервни систем: симпатички нервни систем, симпатикус, парасимпатички нервни систем, парасимпатикус, антагонистичко дејство • поремећаји и болести нервне система 	<p>Психологија</p>

<p>дејство симпатикуса и парасимпатикуса</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе неке поремећаје и болести нервног система <p>6. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи значај чула и чулних органа и њихову повезаност са различитим дијеловима мозга • наведе најзначајнија чула човјека и чулне органе у којима се чула налазе <p>6.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји кожна чула - наведе врсте рецептора у кожи, њихов положај и улогу, као и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - опише како осјећамо и разликујемо: додир, притисак, топло-хладно, бол, укусе и мирисе - наведе најзначајније поремећаје кожных чула (нпр. стереогнозис) <p>6.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одреди врсту рецептора за укус, њихов положај и улогу, као и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - наброји 4 основна укуса која разликујемо - одреди врсту рецептора за мирис, њихов положај и улогу, као и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - опише како осјећамо и разликујемо укусе и 	<p>6. Чулни систем</p> <p>6.1. Кожна чула,</p> <ul style="list-style-type: none"> • кожна чула: кожа, терморекцептори (рецептори за топло и хладно), механорецептори (рецептори за додир и притисак), ноциорецептори (рецептори за бол), температурна, механичка, хемијска драж, сензитивна зона коре великог мозга, хипоталамус • поремећаји и болести, хигијена <p>6.2. Чуло укуса и мириса</p> <ul style="list-style-type: none"> • чуло укуса: језик, хеморецептори, густативне квржице, хемијска драж, укус, слатко, слано, кисело, горко, сензитивна зона коре великог мозга • чуло мириса: нос, хеморецептори (мирисни рецептори), хемијска драж, мирис, мирисна зона коре великог мозга • поремећаји и болести, хигијена 	<p>Физика - притисак</p> <p>Хемија</p>
--	---	--

<p>мирисе</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе најзначајније поремећаје чула укуса и мириса (нпр. немогућност разликовања мириса и укуса...) <p>6.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи повезаност чула слуха и равнотеже - наброји дијелове уха човјека - одреди врсту рецептора за слух, њихов положај и улогу, као и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - одреди врсту рецептора за равнотежу, њихов положај, улогу и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - опише како чујемо и одржавамо равнотежу - наведе најзначајније поремећаје чула слуха и равнотеже (наглувост, глувоћа, поремећаји равнотеже) <p>6.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји дијелове ока човјека - разликује оптичке и заштитне дијелове ока - одреди врсту рецептора за вид, њихов положај и улогу, као и промјену (драж) о којој нас обавјештавају - опише како видимо - наведе најзначајније поремећаје чула вида (слъепило, кратковидност, далековидност) 	<p>6.3. Чуло слуха и равнотеже</p> <ul style="list-style-type: none"> • чуло слуха и равнотеже: статоакустични апарат, спољашње, средње и унутрашње ухо, механорецептори, звук, положај тијела, центар за слух, центар за равнотежу • поремећаји и болести, хигијена: наглувост, глувоћа, поремећаји равнотеже <p>6.4. Чуло вида</p> <ul style="list-style-type: none"> • чуло вида: око, очна јабучица, оптички и заштитни дијелови ока, мрежњача, фоторецептори, штапићи и чепићи, очни нерв, центар за вид • поремећаји и болести, хигијена: слъепило, кратковидност, далековидност, далтонизам... 	<p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - механика, акустика <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оптика
--	---	---

<p>7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи сложеност грађе и функције локомоторног система - опише грађу и наведе улогу система органа за кретање - наброји основне дијелове скелетног система човјека - наведе шта сачињава осовински скелет - разликује скелетне елементе главног скелета - анализира грађу грудног коша и уочи његов значај - опише грађу кичменог стуба (кичменице) - наброји регионе кичменице - наведе број пршљенова у сваком региону - наброји кости у саставу предњих и задњих удова - разликују покретни и непокретни дио скелета удова - наброји дијелове мишићног система човјека - наведе положај, опише грађу и улогу скелетних мишића - опише механизам мишићне контракције - уочи спрегу скелетног и мишићног система у кретању - наведе најзначајније поремећаје и болести система органа за кретање 	<p>7. Систем органа за кретање</p> <ul style="list-style-type: none"> • скелетни систем: дуге, кратке и пљоснате кости, осовински и главени скелет, кичмени стуб (кичменице), кичмени пршљенови, кости предњих и задњих удова, рамени и карлични појас • мишићни систем: скелетни (попречнопругасти) мишићи, црвени и бијели мишићи, мишићна контракција, релаксација и напетост, вољни покрети, замор, грч • поремећаји и болести: остеопороза, сколиоза, кифоза, реума, мишићна дистрофија 	<p>Физика</p> <p>Спортска култура</p>
--	---	---------------------------------------

<p>8. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи сложеност грађе и функције циркулаторног система <p>8.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наведе тјелесне течности човјека - објасни грађу и улогу крви - наведе крвне елементе (ћелије) и њихову улогу - наброји крвне групе у АБО систему - разликује аглутиногене и аглутинине - именује аглутиногене и аглутинине сваке крвне групе - уочи значај и врсте Рх фактора - разликује позитиван и негативан Рх фактор (Рх+ Рх-) - наведе и објасни могућности трансфузије крви - уочи зашто је крвна група АБ универзални прималац, а крвна група О универзални давалац крви • посматра крвне елементе (ћелије) под микроскопом • развија вјештину и способност микроскопирања <p>8.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји дијелове крвотока и лимфотока, наведе његове улоге и уочи међусобну повезаност - наброји дијелове и опише грађу срца - опише регулацију срчаног рада 	<p>8. Систем за циркулацију тјелесних течности</p> <p>8.1. Тјелесне течности: крв</p> <ul style="list-style-type: none"> • крв: крвна плазма, ћелије крви, еритроцити, хемоглобин, неутрофилни, базофилни и еозинофилни леукоцити, тромбоцити, коагулација, крварење • крвне групе: АБО систем, аглутиногени и аглутинини, Рх фактор • трансфузија: универзални прималац и давалац • посматрање крвних елемената (ћелија) под микроскопом (вјежба) <p>8.2. Крвоток: срце и крвни судови</p> <ul style="list-style-type: none"> • срце: преткоморе, коморе, срчани залисци, ЕКГ, срчани циклус, систола, дијастола • крвни судови: артеријски, венски, капиларне, аорта, артерије, артериоле, 	<p>Хемија</p> <p>Физика Спортска култура</p>
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - дефинише и објасни срчани циклус и ЕКГ - разликује врсте крвних судова и њихове улоге - именује највећи артеријски и венски суд - дефинише и разликује велики и мали крвоток - опише грађу лимфотока - опише кретање крви кроз крвоток и лимфе кроз лимфоток - дефинише и измјери крвни притисак и пулс • развија вјештину и способност мјерења крвног притиска <p>8.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни грађу и улогу лимфе - наброји дијелове лимфотока и наведе његове улоге - уочи међусобну повезаност крвотока и лимфотока - опише кретање лимфе кроз лимфоток - наведе поремећаје и болести циркулаторног система <p>8.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појмове: имуни систем и имунитет - разликује врсте имунитета - објасни значај антигена и антителија и имуног одговора - наброји дијелове и објасни грађу имуног система - наброји линије одбране организма - наведе неке поремећаје и болести 	<p>горња и доња шупља вена, вене, венуле, капиларе, велики и мали крвоток, крвни притисак, пулс</p> <p>8.3. Лимфа и лимфоток</p> <ul style="list-style-type: none"> • лимфоток: лимфни судови, лимфни чворови, лимфни органи • поремећаји и болести циркулаторног система: инфаркт срца, хипер и хипотензија, повишен холестерол, анемија, хемофилија <p>8.4. Имуни систем:</p> <ul style="list-style-type: none"> • имунитет: урођени, стечени, природни, вјештачки, активни и пасивни имунитет, неспецифичне и специфичне линије одбране, имуни одговор, антигени, антителија • поремећаји и болести имуног система: АИДС, алергијске реакције 	<p>Хемија Спортска култура</p>
--	--	------------------------------------

- наброји помоћне органе у варењу - опише пут кретања		

<p>Хране</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни варење у устима, желуцу и танком цријеву - уочи значај пљувачних жлијезда, јетре и панкреаса - уочи значај ждријела - објасни значај танког цријева у варењу <p>10.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни значај танког и дебелог цријева у апсорпцији - уочи значај цријевних ресица и перисталтичких покрета - објасни начин апсорпције храњивих материја - објасни начин апсорпције воде и соли - наброји најзначајније поремећаје и обољења система органа за варење и ресорпцију хране <p>11. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појам екскреција - објасни улогу екскреторног система - наброји дијелове система органа за излучивање и уочи њихову улогу - наведе положај и опише грађу бубрега - уочи улогу бубрега у осморегулацији - наброји дијелове нефрона - објасни настанак примарне и дефинитивне мокраће - наброји неке поремећаје и обољења и значај дијализе 	<p>једњак, желудац, желудачни сок, пепсин, слуз, танко цријево, дванаестопалачно цријево, панкреас, инсулин, јетра, жучна кеса</p> <p>10.3. Апсорпција материја у цријеву</p> <ul style="list-style-type: none"> • танко цријево: цријевни епител, апсорпција, цријевне ресице, крвни и лимфни судови • дебело цријево: апсорпција воде и соли, фецес • поремећаји и болести: чир на желуцу, гастритис, гојазност, анорексија, булимична <p>11. Систем органа за излучивање - осморегулација</p> <ul style="list-style-type: none"> • грађа и улога: бубрези, мочроводи, мокраћна бешика, мокраћна цијев • функционална анатомија бубрега: кора, срж, нефрон, Малпигијево тјелашце, бубрежна цјевчица, бубрежна чахура, гломерул, Хенлеова петља, сабирни каналићи • механизам стварања мокраће: примарна и дефинитивна мокраћа, осморегулација • поремећаји и болести: бубрежни каменац, дијализа 	
--	--	--

<p>12. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појмове: ендокрина жлијезда, хормон - наброји и препозна ендокрине жлијезде - наведе положај, грађу и улогу ендокриних жлијезда - објасни значај хуморалне регулације животних процеса - уочи значај хормона у стресним ситуацијама - уочи значај полних хормона у регулацији менструалног циклуса, примарних и секундарних полних карактеристика - наведе најзначајније поремећаје и болести <p>13. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разликује дијелове мушког и женског репродуктивног система - наведе улоге појединих органа у овом систему - именује и разликује мушке и женске полне жлијезде и додатне (акцесорне) жлијезде - уочи када се достиже полна зрелост - опише процес гаметогенезе - објасни значај позитивних односа међу половима - уочи значај одржавања полне хигијене - наброји најзначајније полне болести - уочи начине заштите од полних болести 	<p>12. Ендокрини систем</p> <ul style="list-style-type: none"> • грађа и улога: ендокрине жлијезде, хормони, хуморална регулација, хипоталамус, аденохипофиза и неурохипофиза, тиреоидеа, паратиреоидеа, Ца, витамин Д, надбубрежне жлијезде, стрес, кортизол, адреналин, ендокрини панкреас, инсулин, глукагон, сјеменици, јајници, тестостерон, естрадиол, прогестерон • поремећаји и болести: гушавост, Базедовљева болест, рахитис, дијабетес, Адисонова болест <p>13. Систем органа за размножавање</p> <ul style="list-style-type: none"> • грађа и улога: мушки и женски репродуктивни систем, унутрашњи генитални (полни) органи, полне жлијезде (гонаде), изводни канали (полни одводи), додатне (акцесорне) жлијезде, спољашњи полни органи, гаметогенеза • полни живот: полна зрелост, односи међу половима, хигијена, полне болести, контрацепција • поремећаји и болести: сифилис, хепатитис, неплодност, различите инфекције 	
--	--	--

<p>- наведе неке контрацептивне мјере</p>		
---	--	--

<p>- наведе начине лијечења неплодности</p> <p>14. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочи сложеност развића човјека <p>14.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наброји фазе индивидуалног развића човјека - наведе колико траје индивидуално развиће човјека - уочи гдје се дешава оплођење - наведе колико траје ембрионални и фетални период - наведе најзначајније промјене које се дешавају у току ембрионалног и феталног периода - наведе најзначајније промјене које се дешавају у току рођења - разликује типове постнаталног растења - опише најзначајније промјене у пубертету - разликује фазе менструалног циклуса - наведе хормоне који утичу на менструални циклус - објасни процес старења <p>14.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише трудноћу - наведе колико траје трудноћа - наведе најзначајније промјене у трудноћи - уочи значај праћења трудноће - опише припрему организма за порођај и дојење - уочи значај дојења 	<p>14. Биологија развића човјека</p> <p>14.1. Индивидуално развића човјека</p> <ul style="list-style-type: none"> • полне ћелије и оплођење • ембрионални и фетални период: браздање, бластула, нидација, гаструлација, гаструла, ембрион, клицини листићи, органогенеза, екстраембрионалне структуре, рани и касни фетални период • рођење: плацента, пупчана врпца, пупак • дјетињство: алометријски раст, типови растења • пубертет: адолесценција, полни диморфизам, полна зрелост, менструални циклус • адултни период: старење <ul style="list-style-type: none"> • Трудноћа, порођај и дојење: планирање породице, "друго стање", праћење трудноће, пупчана врпца, пупак, лактација, хормони, ванматерична трудноћа, спонтани побачај • могућност писања радова 	
--	--	--

- наведе неке поремећаје који могу настати у току трудноће, порођаја и Дојења		
---	--	--

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

У трећем разреду

Иако је улога наставника да ученицима саопшти и учини доступним основне информације, те је ова метода неизбјежна, ипак не треба да буде доминантна, већ наставник треба да усмјерава ученике да уочавају разлике и откривају узрочно-последичне везе, да самостално долазе до закључака, те да самостално истражују и развијају способности индивидуалног стваралачког рада. Да би се то постигло потребно је у настави комбиновати различите облике и методе рада, нове технике учења и савремене врсте наставе.

У току часа ученицима треба омогућити да постављају питања, да трагају за одговорима, да међусобно сарађују и размјењују искуства. Наставник може ученике додатно мотивисати и заинтересовати за градиво навођењем занимљивости о грађи, функционисању или развићу животиња и човјека, и сл.

Наставник треба да подстиче ученике да повезују претходна и новостечена знања и да се оспособе да користе различите изворе знања: литературу, интернет, медије, да систематски прикупљају и класификују информације, итд.

У трећем разреду изучава се морфологија, физиологија и онтогенија животиња. У оквиру ове тематске области издвајају се засебне теме: од молекуле до животињског организма, динамичка организација животиња, онтогенија животиња и посебно се издваја тема биологија човјека.

Наставник треба да инсистира на разумијевању и трајности усвојених знања. Да би се то постигло, приликом реализације програма, поред коришћења очигледног материјала наставник треба да инсистира на мисаоној активности ученика током наставе. То се може остварити кроз активно учествовање ученика у свим фазама часа, као и учењем путем открића, примјеном наученог и сл. Поред тога, неопходно је да се током проучавања одређених садржаја, успостави корелација са садржајима из хемије, физике, психологије, географије, спортске културе, математике и информатике.

Приликом реализације програма, посебан акценат наставник треба да стави на то да ученици уоче како животињски организам функционише као систем, тј. на однос и међузависност грађе и функције елемената у живом систему, те да уоче важност утицаја животне средине на функционисање живих система.

Кроз наставу о морфологији, физиологији и онтогенији животиња, наставник треба да подстиче ученике да користе претходна знања и искуства (о особинама и грађи организама) и да их повежу са новим садржајима о грађи и функцији животиња и човјека.

При упоредном прегледу органа и система органа код животиња, нагласак треба да буде на усложњавању грађе органа који врше одређену функцију. Да би то постигао, наставник треба да наведе врсте органа који врше одређену улогу код животиња, а затим нагласи појаву удруживања органа у систем органа, како би ученик на крају био у стању да наброји основне дијелове сваког система органа код кичмењака.

Проучавајући развиће животиња треба код ученика развити свијест о сложености и прецизности процеса онтогенезе и пробудити интересовање за изучавање универзалности, али и разноврсности онтогенезе живог свијета. У ову сврху, ученици могу погледати неки филм који говори о физиологији и развићу животиња и човјека (нпр. Биологија развића, Развиће близанаца, Индивидуално развиће човјека...).

Биологија човјека је тема која је ученицима увијек интересантна и атрактивна. Наставник треба да усмјери то интересовање и да подстакне ученике на усвајање смислених, међусобно повезаних садржаја, корисних за даље образовање и свакодневни живот. Функционисање људског организма као система који је састављен од појединачних органа, садржај је погодан за развијање способности анализе и синтезе. На тај начин ће ученици, поред усвајања одређених садржаја, развијати и логичко мишљење, а наставник је тај који ове процесе треба да подстиче и усмјерава. У оквиру усвајању знања о људском организму, посебно интересантно подручје за

ученике су болести појединих органа. Наставник треба да укаже ученицима да су ови садржаји од великог значаја за заштиту здравља и лијечење болести. Веома је важно да наставник подстиче развијање свијести код ученика о значају заштите властитог здравља.

Наставник треба да укаже ученицима и на важност међусобне зависности човјека и животиња.

Ученике треба оспособити да самостално, или уз помоћ наставника, изводе одређене лабораторијске вјежбе и мања истраживања. Ученици треба да развију вјештине и способности: микроскопирања, израде микроскопских препарата, конзервирања биолошког материјала, планирања и постављања експерименталних апаратура, коришћења мјерних инструмената и сл.

Комбинацијом традиционалних и савремених метода и облика рада, уз коришћење разноврсног визуелног материјала, ученик ће стећи трајна знања и способност да научно примјењује. Наставник треба да омогући ученицима да што више учествују у свакој фази часа. Уз то, треба да усмјерава ученике да самостално користе различите изворе знања.

О морфологији, физиологији и онтогенији животиња, посебно човјека, постоји много различитог текстуалног и сликовног материјала. Добро је ученике подстицати да овај материјал користе приликом учења, ал и да се не задржавају само на посматрању одређених слика и сл. већ их упућивати на прављење различитих шема, прегледа, класификација, збирки...

Организовање разних трибина, дискусија, прикупљање и класификација текстова и слика са интернета и сл. су активности које су интелектуално подстицајне и треба их користити за систематизацију усвојених знања.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИНФОРМАТИКА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви:

Промијене које се у подручју информационо-комуникационих технологија догађају енормном брзином, као и све значајније мјесто које у свим сегментима свакодневног живота заузимају технологије, резултирале су тиме да се информатичка писменост данас сматра једном од основних вјештина потребних за лични и професионални развој појединца. У складу с динамиком развоја технолошких процеса и извјесних техничких иновација, планирани наставни садржаји овог предмета морају бити подложни измјенама и допунама, тако да овај програм оставља доста слободе у његовој реализацији свим судионицима процеса.

Треба тежити да се код ученика развије основна информатичка писменост, да се оспособе за примјену савремених технологија у комуникацији, да проналазе и користе информације, насупрот искључивом усвајању готових знања. Информатичко образовање треба да оспособи ученике за употребу савремених информатичких и комуникационих технологија у свим наставним областима у оквиру наставног процеса. Њихова универзална употребљивост отвара могућност превазилажења јаза између неформалног и формалног, као и општег и стручног образовања..

Кроз различите активности и облике рада у оквиру овог предмета, ученици развијају личне способности, а стичу знања и вјештине и навике које им омогућавају укупан развој као припадника савременог друштва. Нагласак информатичког дијела овог предмета је на практичном знању па је већи дио наставних активности базиран на практичним вјежбама уз асистенцију наставника. Такав начин рада омогућава примјену стеченог знања како у другим предметима средње школе, тако и на студијама и на послу.

Тема: Информациони системи (Оквирно 6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења		Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – се упозна са појмом „информациони системи“ - ИС – методама и алатима за пројектовање ИС	•	<ul style="list-style-type: none"> • Појам информационог система и врсте • Методе и алати пројектовања информационих система • Животни циклус ИС (О) 	Биологија

Дидактичка упутства и препоруке: На примјерима животног циклуса приказати проблеме и рјешења приликом креирања ИС.

Исходи учења: Од ученика се очекује разумије сложеност процеса креирања ИС.

Тема: Употреба и креирање базе података (Оквирно 26 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – научи да користи готове	<ul style="list-style-type: none"> • Појам и организација података у базе података, 	Енглески језик

базе података, да им мијења садржај и да их прилагођава задацима – ученик треба да зна креирати самостално базу, повезати табеле да таква база испуњава захтјеве задатка	примарни/страни кључ, индексирање, <ul style="list-style-type: none"> • Табеле • Врсте везе између табела • Упити • Форме • Извјештаји 	Математика
---	--	------------

Дидактичка упутства и препоруке: На примјерима базе података показати типове података, градити објекте, припремити доста вјежби да би ученици схватили како се табеле повезују и зашто, на крају ученици треба да креирају самостално базу, попуне подацима, креирају упите, форме и извјештаје.

Исходи учења: Од ученика се очекује да зна користити базу коју је неко креирао и прилагодити је захтјевима свог задатка, да зна креирати просту базу, упите, форме и извјештаје.

Тема: Компјутерска графика (Оквирно 19 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења		Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – препозна различите врсте графике – користи програм за манипулацију растерском графиком. – уграђује обрађене фотографије у видео запис – креира видео запис	•	<ul style="list-style-type: none"> • Основни појмови компјутерске графике • Врсте и подјела • Примјена алата за цртање и обраду фотографија • Цртање и обрада фотографија • Рад са видео записима 	Математика, Енглески језик

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз што више примјера приказати рад у едиторима који омогућавају примјену различитих ефеката и алата над графичким елементима. Препорука је да се користи Гимп и Мовие Макер.

Исходи учења: Ученик треба да зна користити софтвере за обраду графике.

Тема: Дизајнирање веб сајтова (Оквирно 19 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација с другим наставним предметима
Ученик треба да: – самостално изради веб сајт на одређену тему. – искажу своја интересовања и изаберу тему за презентовање на интернету.	<ul style="list-style-type: none"> • Правила за дизајн страница • Контрола боја текста и позадине • Повезивање страница • Постављање веб компоненти на страницу • Објављивање сајта 	Сви предмети

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе и самостални рад проширити знања из програма за креирање веб сајтова. Ученици самостално, у пару или групи креирају сајт на одређену тему.

Препорука је да се користи MS Front Page или WordPress.

Исходи учења: Ученици су оспособљени да креирају web сајт и пронађу најповољнији начин за објаву сајта.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ГЕОГРАФИЈА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Општи и посебни циљеви програма

Општи циљеви: продубљивање постојећих географских знања из регионалне географије усвајањем географских чињеница и праћење релевантних друштвеногеографских процеса и њихових посљедица.

Посебни циљеви: успостављање узрочно-посљедичне везе између природногеографске основе и друштвеногеографских процеса, издвајање регија са специфичним развојним проблемима.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема 1. Регионална географија свијета – 1 наставни час (оквирни број наставних часова)

1. Регионална географија свијета: појам регија

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: 1.1. <ul style="list-style-type: none"> • разумије предмет изучавања регионалне географије као и научних дисциплина, • зна методе и технике истраживања и примјену, • зна предмет истраживања регионалне географије, • познаје појам регије и принципе регионализације, • познаје практичну примјену регионализације, • развија свијест о динамичности друштвеногеографских промјена и потребе њиховог праћења	1.1. <ul style="list-style-type: none"> • дефиниција, предмет, задаци, подјела и развој регионалне географије, • перспективе даљег развоја географије, • мјесто у систему географских наука, • методе и технике истраживања • практична примјена, • појам регије, принципи и значај регионализације	1.1. <ul style="list-style-type: none"> • Историја

Тема 2. Азија – Оквирно 20 наставних часова

1. Азија: географски положај, основне физичкогеографске одлике
2. Азија: основне друштвеногеографске одлике и регионална подјела
3. Југозападна Азија: положај и физичкогеографске одлике
4. Југозападна Азија: становништво, привреда, политичка подјела
5. Турска. Нафтне земље
6. Јужна Азија: географски положај и физичкогеографске одлике
7. Јужна Азија: становништво, привреда, политичка подјела
8. Улога и значај Индије
9. Југоисточна Азија: географски преглед регије
10. Југоисточна Азија: преглед држава регије
11. Источна Азија: географски преглед регије

12. Кина и Јапан: географски приказ држава
 13. Средња Азија: географски преглед регије

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира аспекте географскога положаја, • схвата просторност и природногеографску разноликост континента, • издваја природногеографске цијелине и упоређује их, • на основу укупности природногеографских обиљежја увиђа могућности развоја, врши регионализацију, • издваја зоне честих природних катастрофа <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира факторе и законитости у размјештају становништва, • врши анализу структуралних обиљежја и зна њихове карактеристике, • издваја зоне цивилизације, • познаје посљедице колонијализма, • схвата проблеме произашле из културолошких разлика, • прати савремена миграциона кретања, • прати савремена политичка збивања, • диференцира простор Азије по више друштвеногеографских аспеката, • познаје политичку подјелу Азије и издваја кризна подручја <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географска подручја са природним богатствима, • познаје њихову експлоатацију и валоризацију и доводи их у везу с привредним развојем и односима са 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Азије, • распрострање континента, • природногеографске цјелине (рељефне, биоклиматске), • регионализација <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • размјештај становништва Азије, • структурална обиљежја, • културне зоне, • проблеми културолошких разлика, • миграције, • политичка подјела Азије <p>2.3</p> <ul style="list-style-type: none"> • природни извори азијскога континента, • структурална обиљежја привреде, • инфраструктура, • регионалне специфичности и проблеми привредног 	<p>2.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија, Хемија <p>2.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја <p>2.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја

<p>ширим окружењем,</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије и објашњава разлике у степену економског развоја, • издваја развијене и проблемске регије, • препознаје водеће гране привреде појединих регија и упоређује их, • анализира елементе и факторе привредног развоја, • диференцира регионе по степену економског развоја, • разумије последице у степену економске развијености, • издваја велике економске интеграције и зна њихову улогу у економском повезивању, • издваја државе са највећим економским системима <p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • издваја економски и технолошки најразвијеније државе, • зна њихову улогу у савременом свијету, • разумије политички значај појединих држава и њихов утицај на стабилност у региону 	<p>развоја</p> <p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • развијени региони и државе Азије, • носиоци економског развоја, • носиоци политичког развоја, • улога азијских земаља у савременом свијету (Кина, Јапан, Индија, Саудијска Арабија, Израели, Турска) 	<p>2.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја
---	--	--

Тема 3. Африка – Оквирно 20 наставних часова

1. Африка: географски преглед континента. Истраживање и упознавање
2. Африка: природногеографске одлике
3. Африка: становништво, привредни и друштвени развој, регионална подјела
4. Сјеверна Африка: географски приказ регије
5. Сјеверна Африка: Египат и остале државе регије
6. Источна Африка: географски приказ регије
7. Источна Африка: преглед држава регије
8. Западна Африка: географски приказ регије
9. Западна Африка: преглед држава регије
10. Централна Африка: географски приказ регије
11. Централна Африка: преглед држава регије
12. Јужна Африка: географски приказ регије
13. Јужноафричка Република и остале државе регије

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира аспекте географског положаја, • схвата просторност и природногеографску разноликост континента, • издваја природногеографске цијелине и упоређује их, • објашњава правило зоналности и асоналности, • на основу укупности природногеографских обиљежја увиђа могућности развоја, врши регионализацију <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира факторе и законитости у размјештају становништва, • врши анализу структуралних обиљежја и зна њихове карактеристике, • издваја зоне цивилизације, • познаје посљедице колонијализма, • схвата проблеме произашле из културолошких разлика, • прати савремена миграциона кретања, • прати савремена политичка збивања, • диференцира простор Африке по више друштвеногеографских аспеката, • познаје политичку подјелу Африке и издваја кризна подручја <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географска подручја са природним богатствима, • познаје њихову експлоатацију и валоризацију и доводи их у везу са привредним развојем и односима са ширим окружењем, • разумије и објашњава разлике у степену 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Африке, • распростирање континента, • природногеографске цјелине (рељефне, биоклиматске), • регионализација <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • размјештај становништва на афричком континенту, • структурална обиљежја, • културне зоне, • проблеми културолошких разлика, • миграције, • политичка подјела Африке <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • природни извори афричког континента, • структурална обиљежја привреде, • инфраструктура, • регионалне специфичности и проблеми привредног развоја, • улога афричких земаља у 	<p>3.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија, Хемија <p>3.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја <p>3.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја

<p>економског развоја,</p> <ul style="list-style-type: none"> • издваја развијене и проблемске регије, • препознаје водеће гране привреде појединих регија и упоређује их, • анализира елементе и факторе привредног развоја, • диференцира регионе по степену економског развоја, • разумије посљедице у степену економске развијености, • издваја велике економске интеграције и зна њихову улогу у економском повезивању, издваја државе са највећим економским системима, • познаје културолошке и привредне специфичности Египта, ЈАР, Конга 	<p>развоју Африке (Египат, ЈАР, Конго)</p>	
--	--	--

Тема 4. Америка – Оквирно 20 наставних часова

1. Америка: географски положај, откриће и насељавање, подјела
2. Сјеверна Америке: физичкогеографске одлике континента
3. Сјеверна Америка: становништво (старе цивилизације), регионалне различитости и регионална подјела
4. САД: положај, природне одлике
5. САД: становништво, привреда и насеља
6. Канада: географски приказ државе
7. Средња Америка: географски приказ државе
8. Мексико и остале земље регије
9. Јужна Америка: природногеографске одлике континента
10. Јужне Америка: становништво, привреда, политичка подјела
11. Бразил: положај, регије, природногеографске и друштвено-економске одлике
12. Аргентина: положај, природногеографске и друштвено-економске одлике

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира аспекте географског положаја Англоамерике, • схвата просторност и природногеографску разноликост континента, • издваја рељефне и биоклиматске цијелине и врши компарацију, • на основу укупности природногеографских 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Англоамерике, • просторност, • природногеографске карактеристике и специфичности (рељефне цјелине, биоклиматске особине), • регионализација 	<p>4.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија, Хемија

<p>обилежја увиђа могућности развоја, врши регионализацију</p> <p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна процес насељавања Англоамерике и повезује га са дешавањима на другим континентима, • објашњава процес настанка америчке нације и однос према појединим етничким и расним групама, • доводи у везу размјештај становништва са природно–географским условима и друштвено–географским процесима, • анализира структурална обилежја становништва, • прати савремене миграционе токове, • изграђује став према глобализацији америчке културе <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна размјештај природних потенцијала и њихов утицај на структуру и развој привреде, • анализира факторе привредног развоја Англоамерике, • упознат је с регионалним специфичностима у развоју, • повезује савремене друштвено–географске процесе са просторним развојем, • издваја привредно најзначајније просторе, • анализира значај и улогу САД у свјетској привреди и процесу глобализације свијета, • изграђује критички однос према актуелним дешавањима <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира аспекте географског положаја, • схвата просторност и природногеографску разноликост континента, 	<p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • процес насељавања Англоамерике, • мјешање народа и култура, • формирање држава, • размјештај становништва, • структурална обилежја становништва, • савремени миграциони токови, • културолошко дјело, • политичка подјела <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • природни потенцијали Англоамерике, • фактори развоја • структура привреде, • регионалне специфичности, • утицај индустријализације на размјештај становништва и формирање мегалополиса, • фактори политичке моћи и утицај САД-а у свијету <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Латинске Америке, • распростирање континента, • природногеографске цјелине (рељефне, биоклиматске), • регионализација 	<p>4.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја <p>4.3.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја <p>4.4.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • издваја природногеографске цијелине и упоређује их, • увиђа географске законитости и разумије правило зоналности и а зоналности, • на основу укупности природногеографских обиљежја увиђа могућности развоја, врши регионализацију <p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна процес насељавања Англоамерике и повезује га са дешавањима на другим континентима, • зна карактеристике цивилизација Маја, Инка и Астека, • објашњава процес насељавања и формирања држава, • доводи у везу размјештај становништва са природно–географским условима и друштвено–географским процесима, • анализира структурална обиљежја становништва, • зна посљедице колонизације на промјене у културолошким одликама континента, • прати савремене миграционе токове, • анализира посљедице политичке нестабилности <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира размјештај и значај природних богатстава за развој привреде, • упоређује структуру привреде и степен развоја појединих регија Латинске Америке , • зна и анализира посљедице индустријализације и урбанизације, утицај страног капитала, • увиђа потенцијал и улогу појединих држава у свијету • издваја развојне проблеме 	<p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • старе цивилизације Латинске Америке, • процес насељавања и формирања држава, • размјештај становништва, • структурална обиљежја, • посљедице колонизације, • културолошке одлике, • савремене миграције, • политичка подјела <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • природни потенцијали Латинске Америке, • структура и развој привреде, • регионални проблеми и специфичности, • посљедице индустријализације и урбанизације • утицај страног капитала, • специфичности привредно најзначајнијих држава (Мексико, Бразил, Аргентина) 	<p>4.5.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја <p>4.6.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја
---	---	---

Тема 5. Аустралија и Океанија – Оквирно 6 наставних часова

1. Аустралија: откриће, географски положај, физичкогеографске одлике
2. Аустралија: становништво, досељавање, привреда
3. Аустралија: карактеристичне регије и њихов значај
4. Нови Зеланд и Океанија: основне географске одлике

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира географски положај Аустралије и Океаније, • зна природно–географске одлике, упоређује и врши регионализацију, • познаје природна богатства и доводи их у везу са структуром и развојем привреде <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна процес и етапе у насељавању Аустралије, • зна поријекло становништва Аустралије, Новог Зеланда и Океаније, аутохтоне културе, • анализира односе старосједилаца и досељеника, • доводи у везу природне услове и увиђа законитости размјештаја становништва, • анализира структурална обиљежја становништва, • издваја концентрације становништва и насеља и објашњава факторе концентрације, • прати савремене промјене у имиграционој политици Аустралије, • издваја фазе у привредном развоју и зна факторе развоја, • прати савремене промјене у валоризацији и развоју простора 	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Аустралије, Новог Зеланда и Океаније, • природногеографске одлике и природна богатства, • природногеографска регионализација <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • насељавање Аустралије, • поријекло становништва, • зоне цивилизације, • просторни размјештај становништва, • структурална обиљежја становништва, • савремене промјене и миграционој политици • развој и структура привреде, • Аустралија, Нови Зеланд и Океанија у савременом свијету 	<p>5.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија <p>5.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја

Тема 6. Поларне области – Оквирно 3 наставна часа

1. Поларне области: Арктик и Антарктик

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира географски положај Арктика и Антарктика, • зна природно-географске одлике, • познаје природна богатства поларних области <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна процес и етапе у истраживању поларних области, • зна поријекло становништва Арктика, • доводи у везу природне услове и увиђа законитости размјештаја становништва, • прати савремене промјене у валоризацији и развоју простора, • анализира посљедице „глобалног отопљавања“ 	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • географски положај Арктика и Антарктика, • природно-географске одлике и природна богатства <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • истраживање Арктика и Антарктика, • насељавање Инуита на подручје Арктика, • значај Антарктика 	<p>6.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија <p>6.2.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Историја

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

ИСТОРИЈА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних сати: 2

Годишњи број наставних сати: 70

Општи и посебни циљеви програма:

- усвајање основних знања о историји као науци и наставном предмету;
- развијање способности разумијевања историјског времена, простора и употребе историјске литературе и терминологије;
- упознавање ученика са свим врстама историјских извора, као и са њиховом критичком процјеном;
- упознавање са значајним догађајима, процесима и личностима политичке, економске и културне историје, које су обиљежиле одређене историјске епохе;
- афирмисање садржаја из националне историје којима се остварује развој националног идентитета;
- развијање способности критичког и историјског мишљења и логичког закључивања;
- његовање демократских облика понашања, вјерске и националне толеранције;
- оспособљавање ученика за наставак школовања и процес цјеложивотног учења.
- оспособљавање ученика за спознају узрочно-посљедичних веза и вредновање извора;
- схватање садашњости као посљедице историјског развоја друштва;
- обликовање властитог аргументованог става и интерпретације, расправљање отворено и конструктивно те уважавање различите утемељене перспективе и перцепције о прошлости;
- разумијевање професионалнoетичких норми и вриједносних аспеката повезаних с проучавањем историје на основу којих ученик обликује лични систем вриједности, ставова и увјерења;
- разумијевање важности очувања културе и историјске баштине као носилац информација о прошлости.

Оперативни циљеви

Оперативни циљеви произилазе из општих циљева и усмјерени су на ученика. Показују шта ученик треба да научи, сазна, постигне и треба да уради.

Обједињују:

- 1) садржајне (појмови, принципи, законитости),
- 2) процесне циљеве (разне когнитивне и комуникацијске способности и компетенције),
- 3) служи као основа за дефинисање стандарда знања.

Предложене активности произилазе из постављених циљева и упућују на процесе и радње путем којих ученик остварује циљ.

Појмови које би ученици требало да усвоје као дио општег образовања и који чине основу за учење историје каснијих епоха (у старијим разредима).

Садржаји и оперативни циљеви/исходи програма

Тема: Успон Европе од 15. до 18. вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<ul style="list-style-type: none"> • Ученик треба да: • дефинише који временски период обухвата раздобље новог вијека; • разумије значај научно-техничких достигнућа; • објасни узроке и посљедице великих	Успон Европе од 15. до 18. вијека: научно - техничка открића; компас; каравела; конквистадори; колоније; мануфактуре; капитализам; буржоазија; надница; најамни радник; хуманизам; ренесанса; реформација; протестантизам;	Српски језик и књижевност: <ul style="list-style-type: none"> • дјела италијанских писаца и пјесника (Данте Алигијери – Божанствена комедија, Франческо Петрарка, Ђовани Бокачо – Декамерон).

<p>географских открића;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе имена најзначајнијих морепловаца; • познаје основне карактеристике капиталистичке производње; • уочи разлику између буржоаске и радничке класе; • схвати каква је разлика између старог и новог погледа на свијет, односно, да укаже на разлоге нових појава у култури; • наброји најистакнутије представнике хуманизма и ренесансе; • објасни узроке који су довели до појаве вјерских покрета; • се упозна са основним карактеристикама апсолутне монархије; • укаже на специфичности буржоаских револуција; објасни појам просвјетитељства; • упореди апсолутизам у Аустрији, Пруској и Русији. <ul style="list-style-type: none"> • Наведи и објасни раздобље миграције Рома 	<p>калвинизам; протуреформација; језуити; инквизиција; апсолутизам; апсолутна монархија; просвијећени деспоти.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Географија: <ul style="list-style-type: none"> • миграције становништва; - колонизација; - откриће новог континента. • Математика, физика: <ul style="list-style-type: none"> - познати математичари, физичари, астрономи, научници о природи (Никола Коперник, Ђордано Бруно, Галилео Галилеи...); - научно - техничка достигнућа. Познати математичари, физичари, астрономи, научници о природи. • Социологија: државно и друштвено уређење; законодавна делатност друштвени односи <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сликарство; - вајарство; - познати градитељи, Сликари и вајари (Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Рафаел Санти, Тицијан... <p>Ликовна и музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> • грчка умјетност (архитектура, вајарство, сликарство); • археолошки локалитети; • културно-историјски споменици.
---	--	---

Тема: Јужнословенски народи под влашћу турске и хабзбуршке монархије од 16. до 18. вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<ul style="list-style-type: none"> • Ученик треба да: • образложи какво је било државно и друштвено уређење Османлијског царства; • зна који су народи на Балканском полуострву примили ислам; 	<p>Јужнословенски народи под влашћу Турске и Хабзбуршке монархије од 16. до 18. вијека; спахија; кулук; тимар; зијамет; хас; јаничар; харач; данак у крви, султан; диван; велики везир; везир; паша; беглер - бег;</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • епска књижевност; - биографије. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење;

<ul style="list-style-type: none"> • опише Прву и Другу сеобу Срба; • уочи разлику у начину живота у Србији и Црној Гори за вријеме османлијске власти; • разумије улогу Пећке патријаршије и њезин однос према османлијској власти и цариградској патријаршији; • објасни узроке који су довели до опадања привредног и друштвеног развоја јужнословенских земаља; • наведе облике отпора покореног хришћанског становништва према османлијској власти; • схвати какав је био положај Срба и Хрвата народа под влашћу Хабзбуршке монархије и Млетачке републике; • објасни сеобе Срба и њихов положај у Војној крајини, Цивилној Хрватској, Славонији и Далмацији; <ul style="list-style-type: none"> • објашњава како је османско друштвено и државно уређење уведено у Босни након пада под османску власт; • објашњава карактеристике привредног развоја, настанак градова и развој градске привреде. • објашњава вјерске прилике, појаву ислама и долазак Јевреја (босански вјерски четверо угао) • истражује кључне појаве и процесе у друштву настале у Босни у вријеме османске власти. • објасни почетак кризе Османске државе, узроке и посљедице. • познаје и опише 	<p>ејалет; санџак-бег; санџак; кадија; раја; исламизација; читлук; читлук-сахибија; чифчија; Бечкират; Велика сеоба Срба; Пећка патријаршија; паланка, махала; чаршија; џамија; хан; зулум; хајдуци; јатак; харамбаша; барјактар; ускоци; Војна крајина; Млетачка република; Кандијски рат; Дубровник конкордат, екскомуникација, јерес, фрањевци, доминиканци, Сабор у Цетину 1526. и Дубрави 1527. и мир у Великом Варадину, битка код Сигета, битка код Сиска, остатци остатака, мир у Сријемским Карловцима, мир у Пожаревцу, прагматичка санкција, Бартол Кашић, Иван Гундулић, Фауст Вранчић, Руђер Бошковић</p>	<p>- закони. Демократија и људска права: - облици државног и друштвеног уређења, људска права; - историја религија.</p> <p>Географија: - миграције становништва.</p> <p>Ликовна култура: - архитектура, вајарство, сликарство; - културно-историјски споменици.</p>
--	--	---

<p>хрватску одбрану од Османлија;</p> <ul style="list-style-type: none"> • назначи и објасни односе Хрвата и Хабсбурговаца; • опише хрватске крајеве под османлијском и млетачком влашћу • објасни назив „Reliquiae reliquiarum...“ • објасни узроке и посљедице Зринско-Франкопанског отпора бечком централизму • објасни и покаже промјене граница након Дугог Бечког рата, те након потписивања мира у Пожаревцу • опише културни развој Хрвата у 16. и 17. вијеку. 		
--	--	--

Тема: Револуционарна грађанска Европа и свијет крајем 18. и почетком 19. вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје најзначајнија техничка открића, крајем 18. и почетком 19. вијека; • уочи промјене у структури друштва; • укаже на узроке који су довели до рата за независност сјеверноамеричких колонија; • упозна друштвене и политичке прилике у Француској уочи и током револуције; • објасни у чему је значај Француске буржоаске револуције; • схвати какве су промјене настале у Француској након пада јакобинаца; 	<p>Револуционарна и грађанска Европа и свијет крајем 18. и почетком 19. вијека;</p> <p>Индустријска револуција; „летећи“ чунак; гвоздени механички разбој; парна машина; пароброд; Стивенсова локомотива; телеграф; „бостонска чајанка“; Декларација независности; сталези у Француској; Бастиља; Декларација о правима човјека и грађанина; фејанци; жирондинци; јакобинци; Максимилијан Робеспјер; јакобинска диктатура; термидорци; Директоријум; Наполеон Бонапарта; Бечки конгрес; Света алијанса; Друго царство; Метерних;</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Филозофија: <ul style="list-style-type: none"> - познати филозофи и развој филозофске мисли. Социологија: <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење; - закони. Демократија и људска права: <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење; - Људска права. Математика, физика: <ul style="list-style-type: none"> - познати математичари, физичари, научници; - научно-техничка достигнућа. Ликовна култура: <ul style="list-style-type: none"> - културно-историјски споменици.

<ul style="list-style-type: none"> • разумије какав је био карактер Наполеонове владавине; • зна одлуке Бечког конгреса и улогу Свете алијансе; • опише који су догађаји проузроковали почетак револуција у Европи 1848/49. године; • наведе специфичности и значај револуционарних збивања 1848/49. године; • анализира догађаје који су довели до уједињења Италије и уједињења Њемачке; • образложи како је настала Аустроугарска. 	<p>Фридрих Виљем; „Млада Италија“; Ђузепе Гарибалди; Лајош Кошут; Српска Војводина; раднички покрет; утопијски социјализам; Карл Маркс и Фридрих Енгелс; Пијемонт; Виктор Емануел; Пруска; Бизмарк; Бахов апсолутизам; Аустро – угарска нагодба</p>	
---	---	--

Тема: Балкански народи крајем 18. и на почетку 19. вијека

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише прилике у Београдском пашалуку уочи Првог српског устанка; • објасни карактери значај Првог и Другог српског устанка; • схвати друштвено-Политичке прилике у Србији за вријеме владавине кнеза Милоша Обреновића; • наведе какав је напредак доживјела Србија за вријеме уставобранитељске владавине; • уочи значај владавине кнеза Михаила Обреновића; • вреднује значај српских стваралаца и развој културе код Срба до средине 19. вијека; • образложи како је дошло до стварања црногорске државе; • познаје прилике у хрватским земљама почетком 19. вијека 	<p>Национални покрети на Балкану; фермани; Порта; дахије; „сјеча кнезова“; Карађорђе; Правитељству јушчи совјет; попечитељи; Врховни земаљски суд; магистрати; Велика школа; Милош Обреновић; Споразум Милош-Марашли Али-паша; хатишерифи; Државни савјет; Михаило Обреновић; уставобранитељи; Начертаније; Светоандрејска скупштина; Захтијевања народа; Први балкански савез; Намјеснички устав; Сан-Стефански уговор; Берлински конгрес; просвјетитељи; Матица српска; главари; Петар И. Петровић; Петар II. Петровић Његош; Сенат; Гвардија; перјаничка гарда; кнез Данило Петровић; капетаније; Законик; исламизација; пашалук; везир; ага; бег; спахилук; читлук; низам; „Змај од Босне“. Људевит Гај, Иван</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> • романтизам; - књижевна дјела Вука Стефановића Караџића, Бранка Радичевића, Ђуре Даничића, Ђуре Јакшића, Петра II. Петровића Његоша... <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење; - закони. <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење; - закони и устав; - Људска права. <p>Ликовна култура и музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сликарство (барок, рококо, класицизам); - познати сликари (Теодор Крачун, Арса Теодоровић, Катарина Ивановић...); - први оркестри у Србији; - музичко стваралаштво; - културно-историјски споменици.

<ul style="list-style-type: none"> • објасни програме политичких странака у Хрватској у 19. вијеку • објасни бановање Јосипа Јелачића и његову улогу у револуционарним годинама • уочава значај очувања хрватскога идентитета кроз очување језика • вреднује значај хрватских стваралаца и развој културе код Хрвата • познаје прилике у Босанском пашалуку у првој половини 19. вијека; <ul style="list-style-type: none"> • зна основне узроке буна и устанака у Босни и Херцеговини од 1831. до 1858. године <ul style="list-style-type: none"> • Уочава кризу Османског царства и покушај реформи. Разумије стање у Босни и отпор реформама. <ul style="list-style-type: none"> • Схвата узроке Покрета за аутономију као и неговe посљедице. • Схвата значај покрета за развијање осјећаја посебности и специфичности БиХ. • Објашњава однос великих сила према Османском царству и источно питање. 	<p>Кукуљевић Сакцински, гроф Јанко Драшковић „ДИСЕРТАЦИЈА“ Матица илирска „Даница“; Мађарони, Српањске жртве</p>	
---	---	--

Тема: Јужнословенски народи од 50-их година 19. вијека до Берлинског конгреса

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни опште прилике у Османлијском царству и у Босни и Херцеговини; • се упозна са реформама у Османлијском царству; • прикаже однос хришћаског и муслиманског становништва; • се упозна са бунама и устанцима у Босни и Херцеговини; 	<p>Јужнословенски народи 50-их година 19. вијека до 1878. године: Хатишериф од Гилхане; босански фрањевци: Омер-паша Латас; устанак хришћана; Лука Вукаловић; Пецијина буна; „Невесињска пушка“; Петар Мркоњић; Берлински конгрес; друга владавина Михаила Обреновића; Закон о уређењу државне управе; Закон о народној војсци;</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пјесничка дјела; - романи. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - државно и друштвено уређење; - закони. <p>Демократија и људска права:</p>

<ul style="list-style-type: none"> • зна шта је изазивало сеобе и буне хришћана; • схвати узроке који су довели до Херцеговачког и босанског устанка 1875. године; • објасни зашто је устанак од 1875. године добио име Невесињска пушка и ко су вође устанка; • се упозна са другом владавином Михаила Обреновића; • покуша да ријеша повод за убиство Михаилово; • анализира стање у Србији после Михаилове смрти; • опише период владавине намјесништва; • разумије националну политику коју је водио Михаило Обреновић од 1860. до 1868. године; • објасни карактеристике владавине М. Обреновића; • анализира појам германизације и да зна да га објасни; • објасни значај Сабора, рад Политичких странака и политички животу Хрватској; разумије Хрватско-угарску нагодбу; • објасни Старчевићеву и Кватерникову мисао хрватског државног права • објасни Стросмајеров аустророславизам, панславизам и југославенство • наведе карактеристике бановања Ивана Мажуранића; • анализира узроке који су довели до Раковачке буне; • објасни стање у Словенији у вријеме Баховог апсолутизма; • упозна се са стањем у Словенији после Баховог апсолутизма; • схвати положај народа у Македонији; • разумије бугарску, српску и грчку 	<p>намјесништво; Устав; германизација; Бахов апсолутизам; централизам; Сабор; политичке странке; Јосип Јурај Штросмајер; Иван Мажуранић; Анте Старчевић; Еуген Кватерник Хрватско-угарска нагодба; Фран Левстик; табори; идеја Вилајетски устав Омер-паша Латас Саферска уредба</p>	<p>- државно и друштвено уређење; - закони и устави; - Људска права.</p> <p>Географија: - територије Османлијског царства; - миграције; - рељеф; - структура становништва; - границе Хабзбуршке монархије</p>
--	---	--

пропаганду; • објасни владавину кнеза Данила од 1851. године до 1858. године; • схвати који су разлози помагања херцеговачким устаницима што је Црну Гору увело у рат са Османлијама; • разумије значај побједе на Грахову 1858. и посљедице те побједе; • анализира први период владавине кнеза Николе Петровића од 1860. до 1878.; • упозна улогу Омер-паше Латаса у Црној Гори;		
---	--	--

Дидактичка упутства и препоруке

Потребно је реализацији наставе предвидјети примјену различитих метода и облика рада и коришћење одговарајућих наставних средстава. Избор наставних метода треба ускладити са садржајем програма, менталним узрастом ученика, њиховим знањима и инетересовањима, као и условима у којима се настава историје реализује. Потребно је, такођер, анимирати и подстицати ученике на самостално извођење заључака, вођење разговора, коришћење и анализу историјских извора, историјских карата, шема, графикона и материјала које могу пронаћи на интернету. Одређен број часова, обавезно планирати за посјете музејима, архивима, археолошким локалитетима или посјетама културно-историјским споменицима. Наставу историје освјежити занимљивостима из живота значајних личности из пошлости.

ОКВИРНИ ПЛАНА РАДА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД

1. Хуманизам и ренесанса
2. Настанак и развој капитализма
3. Велика географска открића, њихове посљедице
4. Цивилизације Новог свијета
5. Реформација - узроци, ток и ширење
6. Католичка реакција и вјерски ратови
7. Шпанија и револуција у Низоземској
8. Француска апсолутна монархија
9. Енглеска у 16. вијеку буржоаска револуција Славна револуција
10. Русија у XVI и XVII вијеку
11. Османска држава у XVI и XVII вијеку
12. БиХ у XVI и XVII вијеку
13. Србија у XVI и XVII вијеку
14. Хрватска у XVI и XVII вијеку
15. Прва индустријска револуција
16. Просвијеђени апсолутизам – Аустрија
17. Просвијеђени апсолутизам – Пруска
18. Просвијеђени апсолутизам – Русија, Петар Велики и Катарина Велика
19. Настанак и развој САД-а
20. Француска буржоаска револуција
21. Европа у доба Наполеонових ратова
22. Бечки конгрес

23. Први српски устанак
24. Други српски устанак
25. Хрватски народни препород
26. Аутономни покрет у БиХ
27. Херцеговина од 1832 - 1851. године.
28. Црна Гора у првој половини 19. вијека
29. Револуционарна 1848. година (Француска и Италија)
30. Револуционарна 1848. година (Њемачка и Аустрија)
31. Револуционарна 1848. година (Хрватска и Војводина)
32. Развој радничког покрета и социјалистичке мисли у Европи
33. Друга индустријска револуције
34. Енглеска у другој половини 19. вијека
35. Француска у другој половини 19. вијека
36. Уједињење Италије
37. Уједињење Њемачке
38. Русија у другој половини 19. вијека
39. Грађански рат у САД
40. Дуализам у Аустроугарској монархији
41. Хрватска 1850 – 1878. године
42. Аграрно питање у БиХ 1840- 1875. године
43. Србија у периоду 1840 – 1878. године

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

ЛОГИКА

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1

Годишњи број наставних часова: 35

СВРХА И ЦИЉ

Циљ је наставе логике да ученике уведе у филозофски начин мишљења и развије њихову способност критичког приступа свијету. Логика као филозофска дисциплина захтијева да ученици савладају и неке од основних филозофских термина, да их се упути на филозофски рјечник. У складу с тиме потребно је позивати се на одређена историјска одређења и рјешења и направит својевстан увод у саму филозофију ради једноставнијег схватања и прихватања појма логике. Тежиште је свакако тек на филозофској дисциплини, а не филозофији, дакле логици која се бави истинитим и исправним мишљењем.

Логика као филозофска дисциплина о облицима ваљане мисли и методама спознаје потребна је као оруђе владања језиком, исказивања мисли, закључивања и спознавања, не само у образовним и научним дјелатностима већ је незаобилазна и у свакодневном животу. Стога логику треба сматрати самом основом сваког образовања.

Опши циљеви и задаци наставе логике јесу допринос развоју потпуне особности ученика (у образовном и васпитном смислу), ученици упознају облике и принципе истинитог мишљења што првенствено води њиховом оспособљавању за јасно, критичко и апстрактно мишљење; логика ученицима пружа помоћ у схватању наставног садржаја других предмета јер свака наука представља систем логично повезаних мисли, те је разумијевање њихове логике услов за разумијевање саме сржи других садржаја, односно предмета; ученици користе познате чињенице, генерализације, интелектуалне вјештине и способности у стицању нових знања; логика осигурава оптималне услове за развој интелектуалних вјештина и способности, те оспособљава ученике за самоиницијативно и самостално истраживање.

Посебни задаци и циљеви наставе логике јесу омогућити ученицима стицање општег научног знања из подручја логике с посебним освртом на гносеологију у којој се утврђују критеријуми, извори и могућности спознаје, формални и материјални критеријуми истине, присутни у наукаима и историји филозофије. Ученици треба да развију вјештине и способности критичког мишљења, разумијевања и примјене закључивања из научних података, формулисања хипотеза и њиховог доказивања.

ПРОГРАМСКА ГРАЂА

ЗАДАЦИ/ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ

Наставни предмет логике треба ученике научити исказивању мисли не учећи по правилима, него по облицима правилног исказивања мисли.

Ученици треба да упознају предмет логику као филозофску дисциплину; познају и образлагају подјелу логике; познају разлику између мишљења и мисли; познају основне форме мишљења и мисли; разликују истинито од исправног мишљења; разликују емпиријске од теоријских наука; разликују специфичност положаја логике у односу на друге филозофске дисциплине; развијају способност логичког закључивања; самостално допуњују уводну дефиницију логике на основу спознајних садржаја; разликују и образлажу везу између спознаје и истинитог мишљења; разликују и образлажу разлику између спознаје и знања; познају основне критеријуме спознаје и знају их примјенити на конкретним примјерима; образложити повезаност извора и врсте спознаје; разликовати разине логичког оправдања различитих врста спознаје; познавати и образлагати симболичку функцију језика и мишљења; образложити значај језика и мишљења за људску комуникацију; разумјети и тумачити основне теорије истине; разумјети и тумачити појмове као најзначајнију врсту симбола; повезивати појмове с бити ствари; разликовати појам и термин, опсег и садржај појма и денотацију и конотацију термина; познавати различите класификације појмове; разумјети значај категорија; разумјети и тумачити различите врсте односа међу појмовима; одређивати и разликовати дефиницију и класификацију; развијати способност уочавања, разликовања и идентифицирања; разликовати суђење и суд; познавати

основна својства судова и подјеле које се изводе на основу њих; разумјети односе међу судовима; анализирати основне законе мишљења и њихов положај у савременој логичкој теорији; примјењивати логичка знања на конкретним примјерима; развијати аналитичке и синтетичке способности мишљења; схватати појам закључка и разумјети његову структуру; разликовати непосредне и посредне закључке; учити закључивати по логичком квадрату; разумјети структуру дедуктивног закључка; схватати природу аналогичког закључка; знати и препознати логичке погрешке; развијати способност рјешавања проблема; схватати иманентне вриједности науке; разликовати научну спознају од других врста спознаје; разликовати опис, објашњење, предвиђање; разликовати знанствено откриће и технички изум; упознати се с логиком доказа; разумјети и тумачити научни проблем постављања хипотеза; развијати способност логичког закључивања.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА:

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/ појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити појам логике и значај исте за развој наука и знанствене мисли <p>1.1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализирати и објаснити смисао и значење појма логичан - Објаснити значење појма логос у другим наукама - Објаснити Аристотелово схватање и подјелу логике - Разликовати појам теоријске науке од емпиријске - Објаснити зашто је логика теоријска наука <p>1.2. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набројати неколико Аристотелових дјела сакупљених у главно логичко дјело <i>Органон</i> - Набројати и објаснити принципе мишљења (три принципа) - Разумијети и објаснити појам двовалентне логике код Аристотела - Објаснити допринос развоју логике Лајбницов, Франсиса Бекона, Ренеа Декарта, Имануела Канта и других - Разумијети карактер Хегелове критике Аристотелове формалне 	<p>1. ПРЕДМЕТ И РАЗВОЈ ЛОГИКЕ – (Оквирно 3 наставна часа)</p> <p>1.1. Појам, подјела и значај логике и кратка историја логике</p> <ul style="list-style-type: none"> - Појам, подјела и значај логике: логичан – означава захтјев да мислимо и говоримо смислено, исправно и истинито; - Логос – смисао, говор, ријеч, закон, мјера, знање, наука; - Логос – фигура у већини наука (онтологија, гносеологија, епистемологија, методологија, семиологија, аксиологија, антропологија, биологија, теологија, социологија, психологија...) - Аристотел – отац логике - Дефиниција логике – филозофска дисциплина о формама или елементима исправног и истинитог мишљења - Подјела логике – формална или елементарна, симболика и садржајна или материјална; логика није емпиријска него теоријска наука <p>1.2. Историја логике</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оснивач логике, значај логике 	<p>Филозофија, Историја, Математика, Српски језик и књижевност</p>

логике	за Аристотела у дјелу <i>Органон</i> , формална логика, формулирање три принципа: <ul style="list-style-type: none"> - Принцип идентитета, принцип (не) протурјечности и принцип искључивања трећега - Двовалентна логика (истина и лаж) - Лајбниц - Франсис Бекон - Рене Декарт - Имануел Кант - Џорџ Вилхелм Фридрих Хегел – критика Аристотелове формалне логике - Фридрих Енгелс (формална логика је добра само за кућну употребу) 	
Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржаји програма/ Појмови	Корелација са другим наставним предметима
2.1. Ученик треба: <ul style="list-style-type: none"> - набројати и разумијети срж гносеолошких питања људске спознаје - објаснити утицај Јохна Лоцкеа на конституирање теорије спознаје као филозофске дисциплине - разумијети Хераклитову спознају – да осјетила варају - набројати и објаснити који су то гносеолошки ставови значајни за логику и методологију - објаснити филозофске правце који могу послужити као извор спознаје - објаснити што значи бити рационалист у спознаји - моћи објаснити смисао оправдања у гносеологији - објаснити како настају предрасуде, заблуде и погрешке у мишљењу и спознаји - знати набројати теорије истине и објаснити њихове слабости 2.2. Ученик треба: <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити најзначајније 	2. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ СПОЗНАЈЕ – (Оквирно 4 наставна часа) <p>2.1. Појам, извори и критериј спознаје</p> <ul style="list-style-type: none"> - Гносеологија -Дисциплина која истражује битна питања људске спознаје (поријекло, изворе, врсте, критерије, истинитости, врсте истина, методе спознаје и сл.) - Теорија спознаје као филозофска дисциплина – Џон Лок - Хераклитов увид да осјетила варају - Гносеолошка стајалишта релевантна за логику и методологију - Принципи подјеле извора спознаје карактеристични су сљедећи филозофски правци: сензуализам, емпиризам, рационализам, ирационализам - Уколико је критериј однос према спознаји онда се разликују: догматизам, реализам, скептицизам, агностицизам и критицизам - Утицај Давида Хумеа на Канта - Оправдање, исправност и истинитост 	Историја, Српски језик и књижевност, Социологија, Психологија

<p>средство људске комуникације</p> <ul style="list-style-type: none"> - Знати што су знакови, а што је значење - Схватити на који је начин повезан симол с мишљењем и спознајом <p>2.3. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити каква оправдања наводе за своју спознају заступници критицизма - Знати како настају предрасуде, заблуде и погрешке у мишљењу 	<ul style="list-style-type: none"> - Разноврсне теорије истине - Различита схватања истине <p>2.2. Однос мишљења и језика</p> <ul style="list-style-type: none"> - Значење, мишљење и функције језика - Смисао и класификација симбола <p>2.3. Врсте спознаје:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Критичко – рационално прихватање истине - Однос истинитог и ваљаног мишљења 	
Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржаји програма/ Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>3.1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разумијети срж тумачења Појма према психологистичкој (Имануел Кант) и номиналистичким теоријама - знати бит металогије и какос е она дијели - знати што је формализација, а што интерпретација - разумијети Појам као мисао о бити предмета мисли - разумијети Поимање као процес формирања појмова - моћи објаснити што подразумевамо под појмовима: човјек, жена, младић, дјевојка, кућа... - моћи навести примјер за анализу и синтезу, апстракцију и генерализацију, као и за спецификацију појма - разумјети језгру сличности и логичке разлике између појмовних парова: женскост и женственост, упорност и тврдоглавост, смјелост и храброст, окрутност и суровост; а која између перо и челично перо, друштвена еволуција и друштвена револуција - објаснити разлику између 	<p>3. ПОЈАМ И ПОИМАЊЕ – (Оквирно 6 наставних часова)</p> <p>3.1. Појам и врсте појмова; ријеч појам користи се у свакодневном говору (помјешао је појмове, немам појма); ријеч појам користи се и у науци (појам особности, појам мотивације...); евидентно је да је појам резултат поимања као психичког и интелектуалног процеса људске спознаје</p> <ul style="list-style-type: none"> - Преглед основних теорија појма; <p>Најпознатије теорије које тумаче бит појма:</p> <ol style="list-style-type: none"> Психологистичка теорија Номиналистичка теорија Формалистичка теорија Реалистичка теорија Вулгарноматеријалист. <ul style="list-style-type: none"> - Појам појма – појам је мисао о бити предмета мисли - Опсег и садржај појма; - Опсегу појма лингвистички и семантички одговара денотација, екстензија; садржају појма лингвистички и семантички одговара конотација и интензија; опсег појма је скуп појединачних 	<p>Српски језик и књижевност, Историја, Математика</p>

<p>опсега и садржаја појма</p> <ul style="list-style-type: none"> - разумјети зашто је однос између врских и родних појмова релативан - знати диобу појмова на појединачне (сингуларне), посебне (партикуларне), опште (генералне) и свеопште (категирије, универзалије) - моћи и знати навести примјер за сваку наведену врсту појмова <p>3.2. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Разумјети како се анализирају односи између појмова у савременој логици - Разумјети графичко представљање појмова - Разумјети што је еквиваленција, координација <p>3.3. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Моћи набројати у којим међусобним односима могу бити појмови - Разумјети што је еквиваленција, интерференција, координација, субординација и диспаратност <p>4.1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Разумјети шта је класификација, каква јој је структура и које су најзначајније врсте - Знати објаснити како је Аристотел класификовао сва људске знања <p>4.2. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Знати објаснити појам дефиниције и који су њени структурални елементи 	<p>случајева на које се дати појам односи; садржај појма је скуп битних карактеристика предмета, на који се дати појам односи</p> <p>3.2. Врсте појмова: ако је критериј подјеле квантитет као логички садржај појмова рада се дијеле на појединачне – сингуларне, посебне – партикуларне, опште - генералне и свеопште – категорије, универзалије; у савременој логици појмови се дијеле на јасне и нејасне</p> <p>3.3. Односи међу појмовима; појмови с обзиром на разлике и сличности, међусобно могу бити у сљедећим односима: еквиваленцијај, интерференција, координација – контрарна и контрадикторна, субординација и диспаратност</p> <p>4. КЛАСИФИКАЦИЈА И ДЕФИНИЦИЈА ПОЈМА (Оквирно 6 наставних часова)</p> <p>4.1. Појам, структура и правила класификације; класификација је одредба опсега појма чији су структурални елементи: подјелна цијелина, становиште или критеријум подјеле и чланови подјеле</p> <p>Класификације могу бити природне и умјетне, емпиријске – индуктивне и рационалне – дедуктивне</p> <p>4.2. Појам и структура дефиниције; Дефиниција је одредба садржаја неког појма;</p>	<p>Српски језик и књижевност, Историја, Математика, Филозофија</p>
--	--	--

<p>4.3. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Знати које су најзначајније врсте дефиниција према њиховом логичком садржају или карактеру (демонстративне, лексичке, операционалне, синтетичке и аналитичке) <p>4.4. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Знати која правила је потребно сјединити да бисмо постигли ваљане увијете за логичко дефинирање - Знати навести примјер за логичка правила дефиниције: адекватност, нециркуларност и ненегативност, те јасност и несликовитост 	<p>дефиницијом се истовремено одређује срж и врста појма, садржај и опсег појмова – Аристотел</p> <p>4.3. Врсте дефиниције; Најзначајније врсте дефиниције према њиховом логичком садржају јесу:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Демонстративне и денотативне b) Лексичке c) Операционалне d) Синтетичке e) Аналитичке и генетичке дефиниције <p>4.4. Логичка правила дефиниције;</p> <p>Потребно је примјењивати и разјаснити сљедећа правила:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Адекватност и акуратност – дефиниција не смије бити нити преширока нити преуска b) Нециркуларност и ненегативност – логички коректна дефиниција не смије бити кружна c) Јасност и несликовитост – релативни захтјеви 	
<p>Оперативни циљеви / Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/ Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>5.1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Моћи уочити везу појмова којом се нешто тврди или пориче, Аристотел је то назвао суд или став - Моћи изразити мисао којом се нешто тврди или пориче, форма мишљења која има субјект С и предикат П, предикацијске теорије суда - Разликовати и друге теорије суда попут: - Егзистенцијалне теорије суда, релацијске теорије суда - Моћи описати предности и слабости егзистенцијалне теорије суда <p>5.2. Ученик треба:</p>	<p>СУД И СУЂЕЊЕ (Оквирно 6 наставни часова)</p> <p>5. ПОЈАМ И ВРСТЕ СУДОВА</p> <p>5.1. Преглед основних теорија суда:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аристотелова теорија – предикативна теорија - Егзистенцијалне теорије суда - Релацијске теорије суда <p>5.2. Дефиниција суда</p>	<p>Српски језик и књижевност,</p> <p>Историја,</p> <p>Математика</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Уочити да се форма мисли или садржај исказа којим се нешто тврди или пориче назива суд - Поред суда постоји и суђење као мисаона радња којом се тврди одређена веза између два или више појмова <p>5.3. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набројати све врсте судова према логичком садржају: према спознајној вриједности – истинити или неистинити; према квалитети – афирмативни и негативни; према квантитети – универзални, партикуларни, индивидуални и неодређени; према модалитету – асерторички, проблемски и аподиктички <p>5.4. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Моћи извршити класификацију судова према релацији – елементарни, једноставни и сложени <p>5.5. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Описати значај процеса интензивне формализације и симболизације мишљења - Знати представити абецеду симбола РИ – рачун исказа - Знати који су основни структурални елементи абецеде рачуна исказа - Објаснити зашто таутологија има статус закона мишљења 	<ul style="list-style-type: none"> - Суд је форма мисли или садржај исказа којим се нешто тврди или пориче <p>5.3. Врсте судова према логичком садржају</p> <ul style="list-style-type: none"> - Према истинитосној вриједности – истинити или неистинити - Према спознајној вриједности – афирмативни и негативни - Према квалитети - Према квантитети - Према квалитети и квантитети те - Према модалитету <p>5.4. Класификација судова према релацији;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аристотел – Теофилова и Кантова подјела судова према релацији - Није прецизна, мијеша једноставне и сложене судове, - Савремени логичари сматрају да судови према структури – релација, првенствено могу бити елементарни, једноставни или атомички и сложени или молекуларни релацијски судови, који се даље дијеле на хипотетичке, коњуктивне и дисјунктивне <p>5.5. Анализа судова помоћу таблица</p> <ul style="list-style-type: none"> - Односи или релације међу судовима приказани симболиком РИ - Почетак орицеса интензивне формализације, материјализације и симболизације мишљења - Симболичку логику судова најбоље представља РИ – рачуни исказа - Логички истините формуле или таутологије - Логички истините формуле или конрадикције 	
---	--	--

<p>- Ученик треба: знати конструирати таблицу или матрице вриједности за истиносне функције од негације до еквиваленције</p>	<p>- Анализа вриједности исказа градњом истиносни таблица</p> <p>- РИ рачуни исказа је метода конструирања истиносни таблица – матрица</p> <p>Симболички приказ:</p> <p>Негација</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п - п</u></td></tr> <tr><td>1 0</td></tr> <tr><td>0 1</td></tr> </table> <p>Конјункција – везник и - &</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п & q</u></td></tr> <tr><td>1 1 1</td></tr> <tr><td>1 0 1</td></tr> <tr><td>0 0 1</td></tr> <tr><td>0 0 0</td></tr> </table> <p>Дисјункција – везник или – в</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п в q</u></td></tr> <tr><td>1 1 1</td></tr> <tr><td>1 1 0</td></tr> <tr><td>0 1 1</td></tr> <tr><td>0 0 0</td></tr> </table> <p>Алтернација – логичка веза или – или</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п ^ q</u></td></tr> <tr><td>1 0 1</td></tr> <tr><td>1 1 0</td></tr> <tr><td>0 1 0</td></tr> <tr><td>0 0 1</td></tr> </table> <p>Најзначајнија формула РИ и правило мишљења несумњиво је импликација</p> <p>Импликација – синтагма ако – ако, симбол =></p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п => q</u></td></tr> <tr><td>1 1 1</td></tr> <tr><td>1 0 0</td></tr> <tr><td>0 1 1</td></tr> <tr><td>0 1 0</td></tr> </table> <p>Битна операција И двострука импликација је еквиваленција:</p> <p>Еквиваленција – синтагма ако И само ако, симбол <=>, у математици је то =</p> <table style="margin-left: 40px;"> <tr><td><u>п <=> q</u></td></tr> <tr><td>1 1 1</td></tr> <tr><td>1 0 0</td></tr> <tr><td>0 0 1</td></tr> <tr><td>0 1 0</td></tr> </table>	<u>п - п</u>	1 0	0 1	<u>п & q</u>	1 1 1	1 0 1	0 0 1	0 0 0	<u>п в q</u>	1 1 1	1 1 0	0 1 1	0 0 0	<u>п ^ q</u>	1 0 1	1 1 0	0 1 0	0 0 1	<u>п => q</u>	1 1 1	1 0 0	0 1 1	0 1 0	<u>п <=> q</u>	1 1 1	1 0 0	0 0 1	0 1 0	
<u>п - п</u>																														
1 0																														
0 1																														
<u>п & q</u>																														
1 1 1																														
1 0 1																														
0 0 1																														
0 0 0																														
<u>п в q</u>																														
1 1 1																														
1 1 0																														
0 1 1																														
0 0 0																														
<u>п ^ q</u>																														
1 0 1																														
1 1 0																														
0 1 0																														
0 0 1																														
<u>п => q</u>																														
1 1 1																														
1 0 0																														
0 1 1																														
0 1 0																														
<u>п <=> q</u>																														
1 1 1																														
1 0 0																														
0 0 1																														
0 1 0																														

<p>5.6. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Набројати основне законе или принципе мишљења у традиционалној логици - Знати који принцип се сматра најзначајнијим и зашто 	<p>5.6. Закони мишљења у свјетлу савремене логике</p> <ul style="list-style-type: none"> - Постоје четири основна закона или принципа традиционалне логике, и то: <ul style="list-style-type: none"> a) Принцип идентитета b) Принцип (не)противрјечности c) Принцип искључивања трећега d) Принцип довољног разлога <p>Најзначајнијим се сматра принцип противрјечности и о томе су највише говорили Аристотел, Лајбниц, Кант и Хегел.</p>	
<p>Оперативни циљеви / Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/ Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>6.1. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Моћи навести разлику између закључка и закључивања - Направити разлику између психичког и мисаоног процеса - Закључивање описати као мисаони процес - Знати што су то премисе, а што је конклузија - Описати однос између логичке исправности и истинитости закључка <p>6.2. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Навесити како се према традиционалној логици дијеле сви закључци 	<p>ЗАКЉУЧАК И ЗАКЉУЧИВАЊЕ (Оквирно 10 наставних часова)</p> <p>6. ПОЈАМ И ВРСТЕ ЗАКЉУЧАКА</p> <p>6.1. Појам закључка и закључивања</p> <ul style="list-style-type: none"> - Потребно је разликовати закључак и закључивање <p>Закључивање је мисаони процес, помоћу којег изводимо један суд (закључни суд или конклузију) из једног или више претходних или предњих судова тј. премиса. Аристотел је утврдио да су структурални елементи сваког закључка појмови и судови, а не међусобно повезане реченице којима су они изражени.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Премисе су судови од којих се у закључивању полази, који служе као разлози за конклузију <p>Исправни закључак, конклузија слиједи премису, Истинит закључак, потребно је да и премиса буде истинита.</p> <p>6.2. Врсте закључака, традиционална подјела: Дедуктивни, индуктивни и аналошки; Непосредни и посредни</p>	<p>Српски језик и књижевност, историја, математика</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Објаснити врсте непосредних закључака орема логичком квадрату - Навести неколико примјера за непосредну врсту закључака <p>6.3. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Навести како је настао и што значи појам индукције - Навести основне врсте индукције - Разумијевати логички проблем индукције - Знати тко је формулирао логички проблем индукције - Набројати сличности и разлике између аналогије и индукције - Разумијевати компатибилност логичке и математичке вјероватноће - Навести слабости логичке, те слабости математичке теорије вјероватноће <p>6.4. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Навести како савремени логичари дефинирају дедукцију и импликацију - Набројати индикаторске ријечи које се најчешће користе при дедуктивном закључивању - Навести што Аристотел подразумева под силогизмом <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити што је аксиом силогизма и како се формулира - Објаснити у чему је разлика између категоричког, хипотетичког и дисјунктивног силогизма - Знати навести примјер за чисти хипотетички и чисти дисјунктивни силогизам - Знати симболички приказати правило логичког квадрата у језику РИ 	<p>закључци (ову подјелу одређује број премиса); Непосредни закључци: према логичком квадрату, према конверзији, према обверзији, према контрапозицији и непосредни модални закључци.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Савремена подјела: индуктивни и дедуктивни <p>6.3. Индуктивно закључивање</p> <ul style="list-style-type: none"> - Од појединачног ка општем - Појам индукције – индукција значи навести, сугерирати, учинити вјероватним... - Логички проблем индукције . од неких идемо на СВЕ - Вјероватноћа – логичка основа индукције; основа индукције релације вјероватноће - Логичка и/или математичка вјероватноћа – двије компатибилне теорије <p>6.4. Дедуктивно закључивање</p> <ul style="list-style-type: none"> - Од општег ка посебном и појединачном - Дедуктивни закључци су такви закључци код којих премисе не могу бити истините, а закључни суд или конклузија неистинити - Конклузија слиједи из премиса, премисе поткрјепљују конклузију - Индикаторске ријечи: дакле, стога, отуда, због тога, према томе.... - Силогизам – најпознатија врста дедуктивног закључивања <p>Врсте силогизма:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Категорички силогизам b) Силогистичка дедукција c) Хипотетички, дисјунктивни и мјешовити силогизам d) Деривати силогизма – полисилогизам, сорит и ентимем 	
--	---	--

<p>6.5. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити због чега је доказивање мисаони поступак и што се њиме постиже - Објаснити због чега су доказивање и закључивање обрнуто пропорционалне логичке радње - Разумијети што је доказ, а што доказивање - Набројати основне структуралне елементе доказа - Набројати основна правила логичке исправности доказа - Објаснити разлику између емпиријских и рационалних доказа; синтетичких и аналитичких доказа 	<p>6.5. Доказивање и оповргавање</p> <ul style="list-style-type: none"> - Доказивање је мисаони поступак или логичка операција којом се утврђује истинитост неког суда, исказа; - Доказивање и закључивање су заправо обрнуто пропорционалне логичке радње <p>Доказ и доказивање Појам, структура и увијети доказивања</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основни структурални елементи сваког доказа јесу: - Теза – став који треба доказати - Аргументи или разлози – судови из којих теза логички нужно слиједи - Начини или правила доказивања <ul style="list-style-type: none"> a) Доказују се тезе које имају извјесни значај за наука и живот b) Незнање није аргумент – морамо познавати материју/садржај c) Тезе и аргументи морају бити релевантни и истинити ставови који су јасно формулирани d) Доказни поступак мора бити строго логички изведен e) Теза се не смије модифицирати у самом процесу доказивања f) Разлози или аргументи морају бити неовисни о тези, иначе бисмо се кретали у круг <p>Врсте доказа и доказивања:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Емпиријски или апостериорни доказ - Неемприријски или рационални или априорни доказ - Синтетички или прогресивни 	<p>Српски језик и књижевност, историја, математика</p>
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - Објаснити што је то оповргавање или побијање и што се оповргавањем утврђује <p>6.6. Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити разлику између софизма и паралогизма - Разумјети борбу логике против софистике - Разумјети софисте те моћи навести софизам који га се дојмио - Образложити због чега се најмање логичких грешака јавља код непосредног закључивања - Објаснити погрешку коју је направио Хегел тврдњом <i>Све што је умно стварно је, све што је стварно умно је</i> - Навести типичне погрешке при индуктивном закључивању - Навести које су најчешће језичне погрешке, према Аристотелу <ul style="list-style-type: none"> - Навести типичне логичке грешке при доказивању - Објаснити како у доказу долази до основне погрешке 	<p>доказ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Аналитички или регресивни доказ - Дедуктивни и индуктивни доказ - Директан доказ и индиректан доказ <p>Оповргавање је специфична врста доказивања, при чему се не утврђује истинитост неке тезе него њена неистинитост</p> <p>6.6. Логичке грешке</p> <ul style="list-style-type: none"> - Софизам и паралогизам - Софизми се одређују као намјерне логичке погрешке - Паралогизми се одређују као ненамјерна кршења логичких правила – због језичне конфузије - Најпознатији антички софисти били су Протагора и Горгија - Аристотел дијели логичке грешке на језичне и ванјезичке - У савременој логици језик се сматра основним извором и узроком свих логичких погрешака <p>Логичке грешке при закључивању</p> <ul style="list-style-type: none"> - Најмање логичких погрешака при закључивању јавља се код непосредног закључивања - Најчешће се чини погрешка при конверзији А суда – ту је направио грешку и Хегел – <i>Све што је умно стварно је, све што је стварно умно је</i> - Грешке при индуктивном закључивању су очекиване због вјероватноће као логичке основе индуктивних закључака <p>Погрешке при доказивању и оповргавању</p> <ul style="list-style-type: none"> - Закључивање је логичка основа доказивања, при доказивању могу се појавити логичке грешке које се односе на закључивање - Три групе грешака при доказивању јесу: <p>1. Грешка слиједа</p>	
--	---	--

	2. Грешке неоснованог разлога	
	3. Грешке ирелевантности	

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА

Наставу логике треба конципирати и проводити тако да ученици не само упознају логичка правила већ њима и овладају. Овакав концепт подразумијева низ вјежби помоћу којих ће ученици кроз практичне примјере једноставније савладавати логичком и филозофском терминологијом. Логиком се потребно позабавити јер је једна од значајнијих филозофских дисциплина која помаже у схватању филозофије саме, али и даје увида у све остале науке јер су утемељене на логичким принципима.

Вредновање усвојености васпитно-образовних исхода логике заснива се на самоодговорности, самосталности, критичности, сарадњи и квалитети стеченога знања.

На нивоу когнитивних исхода ученик познаје основне појмове и односе, разумије их и у задацима примјењује, анализира и синтетизира структуру текста те критички вреднује садржаје. Афективни ниво омогућује му да прати и уочи важност логике, учествује у настави, занима се за логику, прихвата логичка начела у свакодневном животу, преузима одговорност јер уочава потребу за системним рјешавањем проблема те развија самопоштовање и толеранцију; психомоторни ниво развија спретност у рјешавању задатака, усменом и писаном излагању те у расправи.

Будући да учење и поучавање логике треба да се заснива на истраживању логичких садржаја и разјашњавању логичких односа и својстава на текстовима израженим обичним језиком, и вредновање се треба оријентисати према томе. Препоручује се да се познавање појмова и подјела повезаних с логиком не захтијева директно, него да се њихово разумијевање претпостави у обликовању задатака у којима ће ученик показати разумијевање. Посебно се препоручује да се вредновање наученога заснива на писменом испитивању и то ради специфичности самога предмета, као и чињенице да се током године одваја 35 наставних часова за овај предмет што није довољно за усмене провјере. Писмени задаци треба да буду структурирани од једноставнијих према сложенијима (захтјевнијима). Усмена провјера није нужна, но ако је наставници желе проводити, треба бити друкчије структурирана од писмених задатака, при чему треба припазити на ниво сложености.

У сврху вредновања за учење континуирано се прати активност током индивидуалнога рада и рада у групама, учествовања у расправама, континуираност ученика у рјешавању домаћих задатака, ученички истраживачки радови, уколико за исте наставник успије издвојити потребно вријеме (нпр. проналажење закључака у текстовима из научног или свакодневнога живота), кратке писмене провјере у виду вјежби, односно тестови јер се ради о рјешавању наставних листића којима је циљ формативно напредовање ученичких постигнућа те друге врсте ученичких активности којима се показују непосредно усвојеност исхода. Ученик мора имати јасну и благовремену повратну информацију.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЛОГИКЕ

- професор филозофије
- професор двопредметног студија гдје је филозофија главни или равноправан предмет
- дипломирани филозоф

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма филозофије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ПСИХОЛОГИЈА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ:

- Усвојити знања која омогућавају ученицима да схвате биолошку и друштвену условљеност и развој психичког живота, што доприноси научном погледу на свијет, на човјека и његово индивидуално и друштвено понашање
- Стицање знања о основним врстама психичких процеса, особина, стања и основним питањима структуре, динамике и развоја личности у цјелини
- Оспособити се за организовање једноставног психолошког истраживања
- Објаснити законитости психичких догађаја
- Утврдити узроке настанка различитих психолошких феномена, како абнормалних, тако и здравих механизма психолошког понашања

ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ:

- Научити како да употрејибимо психолошка научна сазнања у свакодневном животу
- Препознати своје особине личности и психолошке карактеристике људи из свог окружења
- Упознати се са психолошким могућностима подстицања развоја личности индивидуе
- Омогућавање ученицима да што цјеловитије схвате поједине животне ситуације – конфликтне, стресне, емотивне...
- Превентивно дјеловање на настајање најразличитијих поремећаја и абнормалности психичког живота и понашања

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ:

- Анализирати, повезивати и упоређивати основне психичке процесе и појаве
- Упознавање ученика са рационалним методама учења и комуницирања
- Анализа и осмишљавање начина планирања радних и слободних активности
- Подстицање личног ангажовања у развоју сопствене личности
- Развијање вјештина рјешавања проблемских задатака, вјештина критичког и аналитичког мишљења, техника асертивне комуникације, као и личних интереса и мишљења ученика

САДРЖАЈ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

I – УВОДНИ ДИО: ПРЕДМЕТ, ГРАНЕ И МЕТОДЕ У ПСИХОЛОГИЈИ

(Оквирно: 5 наставних часова обраде, 2 наставна часа мултимедијалне презентације психолошких експеримената, 8 наставних часова практичног провођења психолошког истраживања на изабрану тему)

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

- Увод у психологију
- Органска основа психолошких појава и процеса
- Научна и ненаучна психологија
- Историјат психологије
- Истраживања у психологији
- Самостални истраживачки пројекат

Наставни садржај	Знања	Вјештине	Компетенције
Предмет и гране психологије	<ul style="list-style-type: none"> - објасни предмет и задатке психологије - именује и објашњава психолошке дисциплине - објашњава и анализира однос психологије и других наука 	<ul style="list-style-type: none"> - процјењује значај изучавања психолошких појава, те психологије као научне дисциплине - успоставља везу психологије са биологијом и другим научним дисциплинама - процјењује научну повезаност са ненаучним гранама психологије 	<ul style="list-style-type: none"> - увиђа значај познавања психологије као науке за лични развој - уочава разноликост психолошких становишта, те развија критичко мишљење и толерантност према различитим схватањима живота и човјека
Методе психолошких истраживања	<ul style="list-style-type: none"> - набраја методе и технике које се користе у психологији - разумије предности и недостатке метода у психологији -упознаје најпознатије експерименте у психологији 	<ul style="list-style-type: none"> - процјењује значај метода и техника у психологији -примјењује самостално у пракси одређене методе и технике -процјењује разноликост људског реаговања у животним ситуацијама 	<ul style="list-style-type: none"> -развија способности тимског рада и организације - развија позитиван став према себи и околини - његује критичко мишљење

II – ИНТЕЛЕКТУАЛНИ ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ

(Оквирно: 9 наставних часова обраде, 2 наставна часа радионице, 6 наставних часова вежби, 3 наставна часа утврђивања)

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

- Појам опажања
- Опажање боја и лица
- Поремећаји опажања
- Појам памћења и заборављања
- Технике успјешног памћења – мапе ума
- Стил памћења
- Појам учења
- Врсте учења
- Папирна пирамида
- Појам мишљења
- Поремећаји учења, мишљења
- Теорије интелигенције

- Стваралаштво
- Типови интелигенције
- Индивидуалне разлике у интелектуалном функционисању

Наставни садржај	Знање	Вјештине	Компетенције
Опажање	<ul style="list-style-type: none"> - објашњава појам опажања и социјалне перцепције - објашњава и разликује поремећаје опажања - објашњава грешке у опажању 	<ul style="list-style-type: none"> -примјењује психолошку симболику боја -процјењује сопствену вјештину перцепције других Људи - схвата значај пажње за учење - повезује грешке опажања са проблемима мишљења и комуникације 	<ul style="list-style-type: none"> - развија вјештине успјешне социјалне перцепције - користи вјештине успјешног опажања у свакодневном животу
Памћење и заборављање	<ul style="list-style-type: none"> - дефинише појмове и врсте -идентификује абнормалности процеса памћења и заборављања 	<ul style="list-style-type: none"> - препознаје узроке заборављања у свакодневном животу - препознаје стилове памћења код себе и код људи у свом окружењу 	<ul style="list-style-type: none"> -примјењује сазнања о стиливима памћења на побољшање сопственог памћења
Учење	<ul style="list-style-type: none"> - дефинише основне врсте учења -анализира и примјењује методе успјешног учења - упознаје се са стиливима учења 	<ul style="list-style-type: none"> - процјењује значај учења - израђује сопствени профил учења - разликује и анализира на личном примјеру врсте и технике учења 	<ul style="list-style-type: none"> - користи се техникама мапирања ума - развија успјешне навике учења
Мишљење и интелигенција	<ul style="list-style-type: none"> - објашњава појам мишљења и интелигенције -објашњава специфичности и фазе стваралаштва 	<ul style="list-style-type: none"> - процјењује значај интелигенције -израђује индивидуални профил интелигенције - анализира 	<ul style="list-style-type: none"> - развија критичко мишљење - евалуира значај мисаоних процеса у животним ситуацијама - прихвата концепт цјеложивотног учења

	-анализира Терстонову и Гарднерове теорију - упознаје се са могућностима поремећаја функционисања мисаоног тока	сопствени процес мишљења и ниво мисаоног функционисања - препознаје факторе који утичу на процес стваралаштва	- увиђа специфичност надарене личност
--	--	--	---------------------------------------

III - ЕМОТИВНИ И МОТИВАЦИОНИ ПСИХИЧКИ ПРОЦЕСИ

(Оквирно: 6 наставних часова обраде, 2 наставна часа радионице, 2 наставна часа вјежби)

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

- Појам емоција
- Врсте емоција
- Стрес
- Превазилажење стреса
- Емотивна интелигенција и емотивна зрелост
- Појам мотива
- Фрустрације и конфликти
- Одбрамбени механизми
- Став, предрасуда и конформизам

Наставни садржај	Знање	Вјештине	Компетенције
Емотивни живот човјека	- дефинише појам емоције и њезине компоненте - описује и разликује изражавање емоција говором тијела -објашњава основне појмове стреса	- процјењује значај емотивне интелигенције за свакодневно функционисање - схвата значај контроле емоција - анализира појам стреса на личном моделу	- успјешно користи технике превазилажења стреса - евалуира значај емотивне контроле и емотивне зрелости за успјешно животно функционисање
Мотивација	- дефинише појам мотива и мотивациони циклус -упознаје разноликост одбрамбених механизма - одређује значај мотива и ставова	- анализира своје личне мотивационе капацитете -процјењује посљедице незадовољења потреба -препознаје ирационалне механизме	-препознаје важност мотивације у психолошком функционисању људи -препознаје стварне намјере и узроке понашања људи помоћу анализе одбрамбених механизма - има позитиван став према нонконформизму и интринзичној мотивацији

		суочавања са фрустрацијама - уочава значај нивоа аспирације у свакодневном животу	
--	--	--	--

IV – ОДАБРАНА ПОГЛАВЉА У ПСИХОЛОГИЈИ ЛИЧНОСТИ

(Оквирно: 8 наставних часова обраде, 2 наставна часа вјежби, 3 наставна часа провјере усвојености)

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

- Појам личност
- Структура, динамика и развој
- Тест темперамента
- Зрела личност
- Теорије личности – Фројд
- Поремећаји личности
- Поремећаји понашања
- Поремећаји душевног живота

Наставни садржај	Знање	Вјештине	Компетенције
Личност	<p>- објашњава појам и структуру личност</p> <p>-дефинише и примјерима представља црте личности, димензије, типове...</p> <p>-објашњава и разликује теоријске концепте</p> <p>-објашњава карактеристике главних периода развоја личности</p> <p>-описује карактеристике зреле личност</p> <p>- дефинише девијантна понашања</p> <p>-описује и објашњава поремећаје у</p>	<p>-категоризује личности у свом окружењу</p> <p>-процјењује сопствену личност</p> <p>- препознаје утицаје појединачних подручја личности на понашање</p> <p>-разликује и упоређује основне карактеристике теорија личности</p> <p>- анализира појам слике о себи</p>	<p>-преиспитује сопствене црте личности, те изграђује позитивне карактерне црте</p> <p>- изграђује став о поремећајима у понашању и личности</p> <p>- изграђује акциони план у превенцији поремећаја понашања и личност</p> <p>- процјењује значај одговарајуће слике о себи за човјека</p> <p>- развија позитиван став према цјеложивотној самоспознаји и развоју</p>

	понашању, личности и свијести		
--	--	--	--

V – КОМУНИКАЦИЈА

(Оквирно: 6 наставних часова обраде, 4 наставна часа вјежби, 1 наставни час радионица, 1 наставни час систематизације)

НАСТАВНЕ ЈЕДИНИЦЕ

- Појам комуникације
- Врсте комуникације
- Социјализација
- Типови вођа
- Типови родитеља
- Појам асертивности
- Технике асертивности – ја-говор
- Психологија преговарања и самопредстављање

Наставни садржај	Знање	Вјештине	Компетенције
Комуникација	<ul style="list-style-type: none"> - објашњава појам комуникације - разликује врсте комуникације - одређује појам социјализације -идентификује неспоразуме у комуникацији - описује типове вођења и родитељства - препознаје правила успјешне комуникације - дефинише правила успјешног презентовања самога себе и производа 	<ul style="list-style-type: none"> - процјењује ефекте успостављања комуникације -увиђа утицај социјализације, посебно ужих фактора, на човјекову личност -овладава техникама асертивног комуницирања -процјењује предности и мане појединих типова вођства, те васпитавања у конкретним ситуацијама - препознаје значај успјешног самопрезентовања 	<ul style="list-style-type: none"> - показује социјално прихватљиво понашање - изграђује позитиван став према околини -имплементира технике позитивног и успјешног комуницирања у свакодневном животу - изграђује здрав однос према претпостављеном -превазилази генерацијски јаз разумијевањем узрочности понашања

Наставни облици и методе рада:

Фронтални, дијалогски, групни и у паровима, радионички, брејнсторминг, рад на самостално припремљеном материјалу, самостални рад уз инструкцију наставника, дискусија,

демонстрација психолошких облика понашања у свакодневном животу и на ин виво примјерима, проучавање случаја.

ОЦЈЕЊИВАЊЕ ИСХОДА УЧЕЊА:

1. Усмена провјера знања
2. Портофолио (збирка ученичких радова из свих наставних јединица)
  - симболика боја, мапе ума, превазилажење стреса, технике асертивности, самопредстављање, ја-говор, Сигмунд Фројд
3. Самостална усмена излагања на изабране теме
4. Самосталан истраживачки пројекат из методологије научног истраживања
5. Писмене вјежбе из изабраних области – одбрамбени механизми

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ПСИХОЛОГИЈЕ

- професор психологије
- професор двопредметног студија гдје је психологија главни или равноправан предмет
- дипломирани психолог
- дипломирани педагог-психолог.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма психологије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ДЕМОКРАТИЈА И ЉУДСКА ПРАВА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

Циљеви	
<p>Код ученика треба развити знање о значају основних функција власти у условима уставне демократије. Овај општи циљ има сљедеће конкретне исходе учења:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стицање знања о уставној демократији 2. Изграђивање ставова да је у демократском друштву сврха власти да штити људска права 3. Развијање способности процјене да ли је друштво демократско или није 4. Критичко процјењивање власти у БиХ и нивоа њезине демократичности 5. Идентификовање и заштита људских права у Уставу БиХ, ентитетским и другим уставима и међународним документима о људским правима 6. Стицање знања и развијање способности потребних за активно учешће грађана у вршењу власти у демократском друштву 7. Објашњење пројекта „Ја грађанин“ - избор проблема за истраживање 8. Упознавање са карактеристикама појединца и грађанским врлинама 9. Дефинисање права појединца и заједничког добра 	
Јединице	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Темељи уставне демократије 2. Заштита људских права 3. Како власти у БиХ штите људска права 4. Сви смо ми различити - сви смо ми исти 	
Исходи учења	Смјернице за наставнике
<p>1. Темељи уставне демократије Ученици ће бити оспособљени да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -идентификују природна права, -објасне појмове: природно стање, пристанак, друштвени уговор -објасне зашто нам је потребна власт -разумију сврху постојања власти -спознају настанак и развој устава и закона као правног оквира за успостављање демократског друштва, -дефинишу појам устава и уставне демократије, -разумију основне идеје модерног конституционализма -схвате појам заједничког добра и индивидуалних права, -уоче и анализирају везу између устава и уставне демократије, -утврде став о потреби ограничавања власти и - објасне значај подјеле власти. <p>2. Заштита људских права Ученици ће бити оспособљени да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -идентификују важна питања која су корисна при креирању и процјени правила и закона, -дефинишу интелектуална средства, -користе табелу интелектуалних средстава за процјену правила и закона, -објасне разлику између демократских и недемократских политичких система, -уоче да у демократским политичким системима 	<p>Јединица 1. -заједничко разумијевање основних идеја филозофије природних права и теорија власти, -вјежба критичког размишљања, -рад у пару, -радни листићи, -пројекти одјелења, -одговори на постављена питања, -дебата у разреду, -илустрације (цртежи, стихови), -примјери из праксе, -групне презентације и постери</p> <p>Јединица 2. -заједничко разумијевање идеја, -вјежба критичког размишљања, -грешке у правилима, Интервју (један на један), Групни пројекти, -групне презентације, -новине, штампа, Табела интелектуалних средстава, -индивидуалне презентације, -скеч, игроказ, есеј, -рјешавање проблема, -додатне активности (нпр. рад у секцијама),</p>

грађани имају изграђен ауторитет,
 -образложе заснованост демократских система на вољи народа,
 -наведу карактеристике демократског друштва,
 -идентификују групе и институције које помажу, односно онемогућавају успоставу демократског друштва,
 -дефинишу појам политике и политичких странака,
 -објасне зашто је политика везана за друштво и власт,
 -уоче и анализирају улогу политичких странака,
 -објасне зашто је политика везана за друштво и власт,
 -објасне појам партијског система,
 -наведу карактеристике владавине закона појединца,
 -објасне важност владавине закона,
 -идентификују услове за успоставу владавине закона,
 -уоче проблеме преласка из владавине појединца у владавину закона

3. Како власти у БиХ штите људска права

Ученици ће бити оспособљени да:

-идентификују различите нивое власти у БиХ,
 -интерпретирају основне надлежности сваког нивоа власти у БиХ,
 -објасне значај подјеле власти на свим нивоима на 3 гране,
 -дефинишу надлежности сваке појединачне гране власти
 -идентификују права грађана заштићена Уставом БиХ, Уставом РС, другим уставима у БиХ и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода,
 -анализирају и примјењују знање о грађанским правима и
 -израде став о потреби имплементације права грађана заштићених уставима

4. Сви смо ми различити – сви смо ми исти

Ученици ће бити оспособљени да:

-дефинишу карактерне особине које се сматрају пожељним за успјешно учешће у рјешавању питања јавног живота,
 -објасне факторе који помажу у стварању ефикасног грађанина,
 -дефинишу појам грађанске врлине,
 -дефинишу друштвену и политичку акцију,
 -одбране став да нема демократије без активних грађана,
 -наброје облике учешћа грађана у власти ,
 -дефинишу права појединца и заједничко добро,
 -објасне како идеја заједничког добра може бити злоупотребљена од власти и појединца,
 -идентификују примјере како се права појединца и идеја заједничког добра могу ускладити
 -објасне значај пројекта „Ја грађанин“.

-примјери из праксе,
 -излагање радова
 -постери

Јединица 3.

-усмено излагање наставника које се своди на ниво обавјештавања организације власти у БиХ,
 -групни пројекти,
 -групне презентације,
 -рад у пару,
 -одговори на питања,
 -вјежба за ученике,
 -посјета једном од састанака законодавног тјела,
 -(писмо)посјетилац у разреду,
 -новински чланци,
 -шематски прикази нивоа власти у БиХ,
 -радни листићи,
 -копија устава БиХ и других устава у БиХ,
 -копија опште декларације о правима човјека и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода
 -илустрације (цртежи, стихови, карикатуре) и слично

Јединица 4.

-заједничко размјењивање идеја,
 -групне илустрације,
 -радни листићи,
 -вјежба критичког размишљања,
 -примјери из окружења,
 -одговори на постављена питања,
 -илустрације (цртежи, слике, стихови, карикатуре, афоризми),
 -новине, штампа,
 -есеј,
 -вјежба за одјељење,
 -индивидуалне презентације,
 -графикони
 -постери

Јединице

1. Цивилно друштво
2. Ми требамо свијет - свијет треба нас

3. Пројект „ Ја грађанин“	
4. Економија и демократија	
Исходи учења	Смјернице за наставнике
<p>Цивилно друштво</p> <p>Ученици ће бити оспособљени да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дефинишу појам цивилног друштва, -критички процјене предности и недостатке слободног удруживања грађана, -идентификују основне карактеристике цивилног друштва, -схвате важност постојања друштвених организација и интересних група, -идентификују њихове карактеристике, -критички процјене предности и недостатке интересних група -дефинирају појам комуникације, -препознају слободне медије -схвате утицај пропаганде, -знају шта су слободни и праведни и отворени демократски избори, -објасне изборну процедуру, -разумију вриједности слободе изражавања и потребу неког облика организовања и -дефинишу конфликт и схвате начин његовог рјешавања <p>2. Ми требамо свијет – свијет треба нас</p> <p>Ученици ће бити оспособљени да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -разумију појам правде и праведних процедура, -разумију и одбране став о потреби успостављања и одржавања веза наше земље са другим државама, -идентификују узроке и разлоге који утичу на формирање институција вањске политике, -разумију важност дјеловања међународних организација у нашој земљи -образложе став о потреби укључивања наше земље у ЕУ <p>3. Пројект „ Ја грађанин“</p> <p>Ученици ће бити оспособљени да:</p> <ul style="list-style-type: none"> -препознају проблеме у заједници, -изврше правилан избор проблема за изучавање, -развијају способности тимског рада, -критички процјене и анализирају одабрани проблем, -објасне проблем, -критички процјењују мјере алтернативне политике, 	<p>Јединица 1.</p> <ul style="list-style-type: none"> -заједничко разумијевање идеја, -групни рад, -радни мотиви, -групне презентације, -илустрације (слике, стихови), -одговори на питања која слиједе иза текста, -конкретни примјери из окружења, -рад у пару или групи, -појединачни рад, -дебата за разред, -примјер из праксе, -пронаћи чланке из новина, -објаснити појам ауторитета у недемократским друштвима, -индивидуалне презентације, -играње различитих улога, -примјери за илустрацију, -графикон, -вјежба за разред -цртежи за илустрацију <p>Јединица 2.</p> <ul style="list-style-type: none"> -заједничко разумијевање идеја, -групни пројекти, -групне презентације, -скеч игроказ, -индивидуалан рад, -одговори на питања, -конкретни примјери из ЕУ и земаља које су изван ње, -примјери из новина, -примјери за илустрацију, -вјежба критичког размишљања, -активности за цијели разред и -рад у мањим групама на рјешавању проблема датих у тексту <p>Јединица 3.</p> <ul style="list-style-type: none"> -објашњење суштине пројекта -пројекат одјелења, -вјежба за одјелење -упитници -интервју, -интернет, -рад у мањим и већим групама, -анкете, -тимски рад, -истраживање, -прикупљање информација, -такмичења, -статистички подаци, -рад у заједници,

<p>-дају креативан допринос у проналажењу рјешења проблема, -развијају практичне вјештине и активности у рјешавању проблема, -препознају групе и појединце као опоненте и присталице у вези са одабраним проблемом, -покажу способност опхођења према другим људима, -интерпретирају научно, -развијају такмичарски дух, -стичу вјештине за практично дјеловање и -идентификују критички став, креативност и одговорност при доношењу одлука</p> <p>4. Економија и демократија Ученици ће бити оспособљени да: -дефинишу појам транзиције, -препознају проблеме земаља у транзицији, -критички процјењују проблеме у нашој земљи, -идентификују начине рјешавања проблема, -разумију везу између демократије и економије -објасне начин на који демократија позитивно утиче на развој економије</p>	<p>-емитовање на локалним медијима (радио, и ТВ станицама и сл.) -практични рад (израда портфолија) -сакупљање и разврставање документације и -видео камере, фото апарати и сл.</p> <p>Јединица 4. -усмено излагање о узроцима проблема земаља у транзицији, -радни листићи -пројекти за одјељење, -одговори на питања, -примјери из сусједних држава, -мождана олуја, -чланци из новина, -вјежба за одјељење, -групне презентације, -подаци са интернета, -индивидуалан рад и презентације, -илустрације (цртежи и стихови), -посјетилац у разреду и -графоскоп</p>
--	--

Интеграција

Наставни програм ученицима пружа могућност за стицање знања која ће им олакшати усвајање садржаја из других наставних предмета, формирање критичког мишљења, његовање заједништва, групног, тимског рада као и развој толеранције према различитости.

Оцјењивање

Обухвата исходе учења и критерије изведбе

Технике оцјењивања:

-одговарајуће: Задатак - обављена вјежба кратког трајања са специфичним смјерницама, дневник, интервју, усмена презентација, портфолио, пројекат,

-равнотежа: између оцјењивања током учења и на крају

Интервју - усмена провјера

Писмена провјера - есеј, структурална питања која воде до траженог одговора.

Тест (задаци објективног типа).

-направити разлику у погледу усвојеног нивоа знања, личних способности, понашања и вриједности, а и између одјељења кроз такмичења из пројекта „ Ја грађанин“ и међушколских дебата

-обим: Разноврсност оцјењивања ученичких резултата – нивои вјештина

-подршка: формативна еволуција

-начин: оцјењивање унутар школе (задатак, интервју, структурална питања, есеј, пројекат, портфолио)

-процјењивање: (важност) - одредити проценат појединих исхода учења,

-испитивање: кратки одговори на питања, (трајање, форма), структурирана питања

Писмена провјера усвојених знања (есеј, структурирана питања)

Усмена презентација по заданој теми

Извори за наставнике

-Уџбеник Демократија и људска права
-Приручник за наставнике - Демократија и људска права, Бањалука 2001. године,
-примјери из праксе,
-штампа и стручна литература,
Европска конвенција за заштиту људских права и темељних слобода, 1950. године,
-Устави у БиХ, Статут Брчко дистрикта БиХ, устави Швајцарске и САД-а,
-Статут града и општине,
-Општа декларација о правима човјека, од 10.12.1948.,
-Веб странице, демократија и људска права - зборник радова,
-ТВ емисије, материјал Вијећа Европе, са сертификације, Јахорина 2004. године,
- Енциклопедија политике културе – Белгија и др.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ДЕМОКРАТИЈЕ И ЉУДСКИХ ПРАВА

- професор наставног предмета из друштвене групе предмета
Посебан услов: Горе наведени наставник дужан је проћи процес сертификације ЦИВИТАСА и Вијећа Европе који не смије бити елиминаторан при запошљавању.
- дипл. политолог, смјер демократија и људска права.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други профили еквивалентни профилу професора наставнога предмета из друштвене групе, стечени похађањем студијског програма у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
СПОРТСКА КУЛТУРА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 70

ПРЕГЛЕД ТЕМАТСКИХ ЦЈЕЛИНА И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА

1. Атлетика/14 наставних часова
  2. Кошарка/14 наставних часова
  3. Вјежбе на справама и тлу и плесови/14 наставних часова
  4. Рукомет и Одбојка /10+10 наставних часова
  5. Процјена физичког раста и васпитање моторичких способности/ 8 наставних часова
- Напомена:** Зависно од услова рада наставник може прерасподијелити број наставних часова у оквиру спортских игара.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Наставни садржај/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Јачање и очување здравља, физичке кондиције и менталног здравља</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • се прилагоди разним оптерећењима, тактика, тимског и појединачног рада • овлада техником, тактиком трчања, с обзиром на своје и могућности других, • схвати природу скока, начина савлађивања препрека, • унаприједи своје функционалне способности, • овлада: техником, залетом, одразом, летом, доскоком, • јача општу снагу, технику бацања кугле, камена... • усавршава моторичке способности • стално прати своје вјежбање • примјени у свакодневном 	<p>1. АТЛЕТИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниски и високи старт (на команду) • Техника трчања до 80м и истрајног трчања (1000 и 800м) • Тактика: техника истрчавања, ритам трчања дионица, финиш • Бацање кугле (О'Брајан) или бочном техником (из мјеста) • Скок удаљ (згрчно, увинуће) • Скок увис (техника: опкорачна, леђна, маказице) • Усавршавање технике и усавршавање моторних способности, као и побољшање резултата • Тробој: (трчање 100, 50м, скок удаљ, бацање кугле) • Приказ техника бацања диска копља, кладива (очигледним наставним средствима) • Могућности: крос трчање, у природи, 	<ul style="list-style-type: none"> • Биологија: урођене и стечене способности, функције система органа и органа • Коришћење рачунара или инорматичке технологије или Дневника рада - Картон физичког развитака • Закони физике и биомеханике • Праволинијска и криволинијска кретања, лет и пад тијела • Психологија и мотивација постигнућа опшних, спортских • Екологија • Комуникација и вјештина опхођења, филозофија, стил живота и васпитна филозофија Показати практично технику, омогућити прије свега сарадњу па и (само)надметања као својеврсне начине мотивације

<p>животу и побољша кондицију и учешће у школском и јавном наступу, животу</p>	<p>вјежбе реакције, из разних положаја, штафете, тркачке вјежбе, с отпором, поскоци..</p>	
--	---	--

<p>Усавршавање моторичких способности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интер-акције, сарадњом, вербалне, невербалне комуникације</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • примијени основне техничко-тактичке замисли, комбинације • се надмеће у тимској игри са више сарадње у игри, • самовреднује тестовима за процјену усвојености технике нивоа (вођење, шутирање додавање/хватање и др.) • у сарадњи са осталим ученицима усавршава физичке способности 	<p>2. КОШАРКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • вођење лопте у мјесту и кретању • промјена руке, правца, висине вођења, полазног положаја, с полагањем • држање лопте једном и објема рукама, пивотирање, "пикенрол", блокада, правила игре • хватање и додавање лопте разних висина • шутирање (из различитих праваца, позиција, бочни шут, у скоку с крила варијанте), • финтирање и игра с центром • чување и преузимање играча, коша, блокирање, пресијецање л. • принципи одбране: 3:2 и 2:2:1... • Тактика током игре: блокада, ослобађање, промјена правца, дриблинг, пресинг 1:1, (полу)контра и комбинације с циљевима, разним нивоима и позицијама. 	<ul style="list-style-type: none"> • Физика, кинетика, облици кретања, механика кретања, отпори, окрети, ротирање, • Закони акције и реакције, судар, амортизација, • Правoliniјска и дијагонална кретања, врсте равнотеже, основна приземљења тијела при паду • Енглески језик - слушање и гледање кошарке у НБА лиги • Контрола и перцепција: просторних, временских, техничких и динамичких инпутаинформација
---	---	---

<p>Оспособљавање за самостално вјежбање, развијање ритма и љепоте покрета у простору и времену, васпитање воље</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • састави и изведе вјежбу или састав од пет елемената; • усаврши технику извођења (љепота извођења); • овлада и усвоји више повезаних елемената; • самостално изведе састав; • вјежбе на справама изводи уз појачану пажњу, самодисциплину, асистирање, чување и одговорност. • одигра народно коло и савремени плес у пару; • изведе вјежбу с реквизитом (справом) • опише и изводи технику и вјежбе дисања, током вјежбања, пазити на ставове, позе, полазни, завршни положај • самостално асистира или у пару, у тројкама • развити дух сарадње, љубави према спорту и подизање опште културе 	<p>3. ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ И ПЛЕСОВИ</p> <p>Елементи из претходних разреда:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тло - колут напријед, назад, варијанте (пруженим, разноженим ногама до претклона), колут летећи • Премет странице ("звијезда") • Став о шакама до колута напријед (премет, склопка, салто са одскочне даске) • Прескок: згрчка, разношка, одбочка, склонка Ж 110, М 120цм (акцент на заножењу) • Греда, мала: наскок, ходање, окрети, равнотежни положаји, поскок, саскок (може на линији) • Вратило (дохватно): хват, узмах, премах, помјерање, ковртљаји јашући, љуљање • Састав повезаних елемента на свим справама (гимнастички полигони на вријеме) • Народни и друштвени плесови • Народна игра из краја у коме се живи <p>Плес: валцер, полка, танго, "Хип-хоп", "Бибап" (диско плес), Бреакданце</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Физика, кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела, естетика покрета • Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чула и вестибуларног апарата. • Естетика покрета, стил, комбинаторика • Хуманизација односа међу половима, • значај традиције и фолклора на нашим просторима, а и шире • Користити: музику, слике, видео и ЦД плауер, записе, игре забавног карактера. • Заинтересованим омогућити према условима додатне часове уз музику: аеробика, вјежбе обликовања, плеса и сл. (ако постоји: ученик који зна, огледало, музика и повољни услови)
---	--	--

<p>Усавршавање моторичких способности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интеракције, сарадњом, вербалном и невербалном комуникацијом.</p> <p>Ученик ће бити спличностн да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • примијени горње, доње одбијање, мијењањем мјеста • примијени један од сервиса (тенис сервис, школски); • користи праву технику и у сарадњи с другим поштује правила игре; • провјери како да напредује у усвајању знања одбојке; • развија и разликује осјећај за мекоћу одигравања, популарност и предности, Љуб-ав према одбојци и анимацију вјежбања у школи, кући • одигра и примијени смеч и блок • дефинише своје интересовање и користи одбојку ван школе у будуће и у спортско-рекреативне сврхе • поштује супарника, вођу, правила игре, стиче културу навијања, развија колективност, контролу, одговорност и иницијативу • самовреднује се тестовима за процјену 	<p>4А. ОДБОЈКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Горње одбијање (прстима) преко главе, поваљком • Доње одбијање – "чекићем" и горњим чекићем, преко главе, поваљком • Тенис (школски) сервис, бочни (евентуално бочни, лелујавац) • Смеч и блок (појединачни и двојни, тројни, осигурање од лоба) • Игра парова, тројки / сарадњом и на цијелом терену • Надметања парова, тројки • "Ко дуже", с три додира, једном и свим усвојеним техникама и примјеном разних комбинација • Игра на мрежи, постављање играча, улога у игри напада: смеч, кување, пласирање, и у игри одбране: блок појединца, двојни, тројни, заштита блока, праћење, адекватно постављање • Примјена научених елемената у циљу васпитања моторичких способности • Системи игре у одбојци: <ul style="list-style-type: none"> - углом напријед, - углом назад • Значај и улога: примача, дизача и коректора у игри 	<ul style="list-style-type: none"> • Физика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације и кретање тијела • Облици и врсте равнотеже Људског тијела, функција чула и вестибуларног апарата. • Биологија: брзина реакције и предикција покрета • Став тијела, главе, руку ногу • Комуникација и вјештина опхођења, филозофија живота, стил живота и васпитна филозофија. Показивање технике, омогућити прије свега сарадњу • Појединачно и групно надметање као својеврсне мотивације • "Тајминг" у игри и укључење свих ученика у вјежбање (било које врсте), рад на слабостима код ученика
--	--	---

<p>усвојености техничког нивоа (горње и доње одбијање, сервис)</p>		
--	--	--

<p>Унапређење позитивних социјалних интеракција, позитивне слике о себи, непосредан контакт с другима</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • води лопту без гледања у лопту; с ометањем пара • правилно заузме основни став у зони одбране, преузимање пивотмена • додаје и хвата лопту, • додаје и хвата с ометањем; • финтира шут и шут преко пара, зоне, у скоку • уважава супарника, правила, стиче културу навијања • сарађује и фер се надмеће • умије да самовреднује напредак технике: вођење, додавање-хватање, шут 	<p>4Б. РУКОМЕТ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Вођење лопте лијевом и десном руком • Основни став, додавање и хватање (у пару и тројкама) свих висина с ометањем • Трокорак, Нордијски шасе, шут с бековске позиције • Седмерац , шут са 9м, финта шута и продор, шут-скок скок-шут, задршком, с крила. • Дриблинзи: варком тијела, • Игра примјеном усвојених основних елемената, (полу)контра • Игра 6:0 5:1 с мањком играча и с утврђеним задацима, с крила и једноставним комбинацијама. • Игра на два гола: игра голмана у нападу и одбрани, правила • Основне тактике у игри • Примјена научених елемената у циљу васпитања моторичких способности 	<ul style="list-style-type: none"> • Физика, кинетика, облици кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација (удара) тијела, ротације и кретање тијела, сила земљине теже, притисак, ударац, динамика кретања • Комбинаторика, пренос лопте • Теорија игара, оптерећења на једну тачку, смањење и повећање угла напада и одбране • Процес прераде информација • Контрола и перцепција: просторних, временских, техничких и динамичких инпута и њихово усклађивање
--	--	--

<p>Упознавање сопствених физичких, функционалних и психичких особина, врлина, упознавање црта свог здравља, личности и других</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мјери висину и масу тијела; • процијени, ојача поједине моторичке способности; • води лични картон физичког раста и развоја и усавршавања моторичких способности; • упозна своје слабости у развоју и способностима и ради на свом побољшању • упозна црте личности (унапређује морално-вољни ниво своје личности) • правилно држи тијело, • усклади покрете дијелова тијела: координација тијела и покрета: "око-рука", "око-нога", перципира радње • упозна методологију процјене свог психосоматског статуса и сл. 	<p>5. ПРОЦЈЕНА ФИЗИЧКОГ РАСТА И РАЗВОЈА И УСАВРШАВАЊЕ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тест: држања тијела • Мјерење висине и масе тијела • Експлозивна снага ногу (скок удаљ из мјеста) • Општа снага бацање медицинке • Трчање: (Ж) 800 (500)м и (М) 1000 (800)м • Стартна и основна брзина • Снага руку и раменог појаса (издржај у згибу до 120с) и мјешовити згиб • Гипкост (дубоки претклон) • Општа координација - одбијање лопте од зид • "Сам свој тренер" или вођење сопственог картона или дневника физичких активности и вјежби. Посебно упражњавати вјежбе дисања и током вјежбања пазити на ставове, позе, полазне и завршне положаје. Тестирање се изводи на почетку и на крају, а у наредним годинама само на крају наставне године. 	<p>Примјена једног од метода процјене правилног држања тијела.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Примјена рачунара за податке добијене од ученика из картона физичког развитка (Дневник рада). • Анатомија, биологија и култура људског тијела, култура исхране и здравља развој органа и система органа, основне хранљиве материје, минерали и витамини, челичење.... • хигијена одјеће, обуће • Информатика и математика мјере просјечне вриједности, одступена, графички прикази • Психологија, типови личност, личности по тјелесној грађи, тјелесној течности, цртама личности • Хемија, Биохемија - метаболизам и катаболизам
--	--	--

Минимални образовни захтјеви

Атлетика: трчање на 1000, 800, 100 и 50 м. за ученике; 800, 500, 100 и 50 м. за ученице; скок удаљ, увис и бацање кугле – на резултат.

Вјежбе на справама и тлу: ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок, једна справа у упору или једна справа у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок и греда, вратило и **плесови** (народни и модерни)

Изборни програм: Спортска игра

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1

Годишњи број наставних часова: 35

Ред. број наст. теме	Назив наставне теме	Редни број наст. јединице	Назив наставне јединице	Број наст. часова	Исходи учења	Смјернице за наставнике
1.	Пресвета Богородица	1.	Рођење пресвете и Успење Пресвете Богородице	1	Ученик ће бити спличностн да: - се упозна са животом Пресвете Богодице, -дефинише улогу Пресвете Богородице у животу и страдању свога Сина, - препозна љубав и трпљење мајке у страдању, - анализира догађај Успења Пресвете Богородице, - препозна како је Господ Исус Христос прославио своју мајку, - разумије значај слављења и иконописања Пресвете Богородице.	Наставне јединице се могу реализовати кроз коришћење различитих, па и савремених (иновативних) метода, како би се ученици више активирали у раду и самосталније стицали знање.
		2.	Богородица мајка Христова, Богородица испод крста-стадање мајке	1		
		3.	Слављење Пресвете Богородице и како се слика Пресвета Богородица-иконе	1		
		4.	Систематизација	1		
2.	Упознајмо Господа Исуса Христа	1.	Оваплоћење - Бог Син узима људско тијело	1	Ученик ће бити спличностн да: - разумије догађај оваплоћења као смисао и циљ стварања и као пројаву љубави Божије према човјеку, -разумије да је Христос истинити и Бог и човјек, - анализира обожење човјека кроз тајну	Подстицати ученике да слободно исказују своја мишљења о наставној јединици која се реализује.
		2.	Господ Исус Христос - истинити Бог и истинити човјек	1		
		3.	Божић - празник рођења Христовог (са тропаром	1		

			и кондаком)		Христове личности, - процијени важност Божића као празника којим је Бог постао један од нас, - се упозна са основним богослужбени м пјесмама празника, - процијени значај васпитног карактера Божића кроз Божији
		4.	Васпитн и карактер Божића - поклоње ње творевине Творцу	1	
		5.	Богојављење	1	
		6.	Преображењ е	1	
		7.	Систематиза ција	1	

Ред. број наст. теме	Назив наставне теме	Редни број наст. јединиц е	Назив наставне јединице	Број наст. часова	Исходи учења	Смјернице за наставнике
3.	Христова проповије д и чуда	1.	Чудо у Кани Галилејској и благослов брака и исцјељење у Бањи Витезди - „немам човјека“	1	благослов творевини, - анализира значај установљења Свете тајне крштења и појаву Бога људима у Три Лица, - разумије догађај Преображења Христовог као будући преображај творевине у Христу. Ученик ће бити спличностн да: - да се упозна кроз јеванђељска свједочења да је Христос био истинита историјска личност, - разумије и појасни поруку јеванђељских прича, - процијени значај јеванђељских чуда у спаситељском дјелу Господа Исуса Христа, - анализира поуке Спаситељевих прича, - процијени значај	Такође, у раду је потребно користити различита наставна средства (нпр. географске карте, слике манастира итд.) како би се ученицима интересантније презентовали наставни садржаји. Приликом реализације наставних јединица у вези са догађајима из Новог завјета ако је могуће ученицима се могу приказати и документарни филмови са наведеном
		2.	Чудесни улов - Петар ходи по води и Христос благосиља пет хљебова	1		
		3.	Прича о талантима	1		
		4.	Систематиза ција	1		
		5.	Прича о царинику и Фарисеју и прича о богаташу и Лазару	1		
		6.	„О жено, велика је вјера твоја“ и Милостиви Самарјанин	1		

		7.	Систематизација	1	усвајања моралних и осталих поука Спаситељевих прича за живот хришћана.	Потребно је са ученицима читати и кроз дијалог коментарисати дијелове из Новог завјета који су повезани са наставним садржајима који се реализују тематиком.
4.	Педагогија Новог завјета	1.	„Ја сам пут, истина и живот“ и Новозавјетне заповијести	1	Ученик ће бити спличностн да: процијени значај Христовог живота на Земљи као примјера за живот сваког човјека, разумије значај и улогу Новозавјетних заповијести, процијени однос Спаситеља према дјеци, препозна човјека као дијете Божије, препозна дјечију безазленост и искреност као услов спасења, се упозна са животом и мисијом апостола Павла, процијени улога апостола Павла као мисионара у дјелу спасења, се упозна са значајем и улогом Посланица светог апостола Павла.	
		2.	Христос и дјеца - „Пустите дјецу к мени“ „Ако не будете као дјеца, нећете ући у Царство небеско“	1		
		3.	Апостол Павле - Посланице	1		
		4.	Систематизација	1		
Ред. број наст. теме	Назив наставне теме	Редни број наст. јединице	Назив наставне јединице	Број наст. часова	Исходи учења	Смјернице за наставнике
		1.	Лазарева субота	1	Ученик ће бити спличностн да:	

5.	Христова жртва и васкрсење		(Лазарево васкрсење) и Цвијети		- процијени значај васкрсења Лазаревог као најаву Христовог и свеопштег васкрсења,	Потребно је на часу читати и коментарисати интересантне дијелове из вјерских књига или новина које говоре о хришћанским врлинама
		2.	Од „осана, осана“, до „распни га, распни“	1	- објасни догађаје везане за празник Цвијети,	
		3.	Добровољно страдање - страдање за другог	1	- анализира догађаје у вези са ријечима „осана, осана и распни га, распни“,	
		4.	Уништење смрти и превазилажење смрти, плод заједнице Бога и човјека у Христу	1	- разумије значај и смисао васкрсења као централног догађаја у помирењу између Бога и човјека,	
		5.	Васкрсење као темељ наше вјере - помирење Бога и човјека	1	- схвати смисао добровољног страдања и страдања за другог, тј. за ближњег свога,	
		6.	Пут у Емаус	1	- препозна и разумије значај искупитељског дјела Христовог у циљу уништења гријеха и смрти,	
		7.	Вазнесење Господње- „Његовом царству неће бити краја	1	-разумије и усвоји да је остваривање заједнице са Богом једини начин превазилажења гријеха и смрти,	
		8.	Систематизација	1	- усвоји да је темељ хришћанске вјере побједа Христова над смрћу, дефинише и анализира смисао сусрета путника са Христом (на путу у Емаус), - објасни догађај Вазнесења. - процијени важност Вазнесења Господњег у икономији спасења, разумије смисао Царства небеског као циља хришћанског живота	

Ред. број наст. теме	Назив наставне теме	Редни број наст. јединице	Назив наставне јединице	Број наст. часова	Исходи учења	Смјернице за наставнике
6.	Хришћанске врлине	1.	Вјера - пут ка познању Бога, вјера и знање	1	Ученик ће бити спличностн да: - истакне значај вјере у богопознању, - процијени однос вјере и знања, - разумије улогу „наде“ у хришћанском животу, - спозна „љубав“ као основ и императив хришћанског живота, - процијени важност молитве у односу Бога и човјека, - препозна улогу молитве у животу сваког човјека, - разумије значај праштања као знак помирења и са Богом и са човјеком, - схвати и усвоји покајање као измирење, праштање и почетак другачијег живота.	
		2.	Нада, као основ хришћанског живота, љубав, као императив живота	1		
		3.	Молитва - разговор са Богом	1		
		4.	Праштање - „Опрости нам дугове наше као што и ми опраштамо дужницима својим“, покајање - промјена живота	1		
		5.	Систематизација	1		

Ред. број наставне теме	НАЗИВ НАСТАВНЕ ТЕМЕ	Број наставних јединица	Број наставних часова за реализацију наставних јединица	Број наставних часова за утврђивање, понављање или систематизацију реализованог наставног садржаја	Укупно наставних часова
1.	ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА	3	3	1	4
2.	УПОЗНАЈМО ГОСПОДА ИСУСА ХРИСТА	6	6	1	7
3.	ХРИСТОВА ПРОПОВИЈЕД И ЧУДА	6	6	1	7
4.	ПЕДАГОГИЈА НОВОГ ЗАВЈЕТА	3	3	1	4
5.	ХРИСТОВА ЖРТВА И ВАСКРСЕЊЕ	7	7	1	8
6.	ХРИШЋАНСКЕ ВРЛИНЕ	4	4	1	5
УКУПНО:		29	29	6	35

НАСТАВНИ ПРОГРАМ КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА ТРЕЋИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 35

I тематска цјелина: ХРИШЋАНСКО ПОИМАЊЕ ЧОВЈЕКА

Наставне теме

1. Човјек као створење и слика Божја

- Библијско поимање човјека и његова актуелност.
- Човјек као личност и субјект:
  - човјек као јединство тијела, душе и духа;
  - достојанство људске личности и њена права.
- Човјек као биће односа:
  - човјек као историјско биће и биће комуникације;
  - човјек као полно биће (цјелокупно гледање на полност)
  - човјек као друштвено биће (породица, заједница, друштво);
  - човјек као културно и политичко биће.
- Човјек усмјерен према трансценденцији.
- У трагању за "отацбином" (у напетости између гријеха, откупљења и довршења).

Кључни појмови: човјек личност и субјект, слика Божја, достојанство људског бића, човјек - јединство духа, душе и тијела, рањени и спашени човјек, бесмртност.

Васпитно-образовна постигнућа: - схватити да иза схватања човјека постоје спорна питања која имају идеолошка, политичка, друштвена и културна обиљежја; уочити неке различите и раширене погледе на човјека у односу на хришћанску слику човјека; објаснити значење човјека као личности и субјекта на основу библијског текста (Пост 1, 26); препознати у библијској слици човјека упориште за међуљудске односе; објаснити разлику између библијског и савременог поимања човјека; разумјети теолошкоантрополошко поимање човјека као *створеног, рањеног, спашеног, етичког и бесмртног* бића.

Приједлози за методичку обраду: идентификацијски разговор и прикупљање информација; вођени разговор и дискусија о различитим обиљежјима људске личности; критичко читање и интерпретација библијских и других текстова с успоредним проматрањем и анализом документарне и симболичке фотографије и илустрација; прибирање и врједновање новинских исјечака, искустава и примјера из живота који тематизују човјека као особу, његово достојанство и послање и заједнички критички одабир битних потреба и обиљежја човјека; игра уживљавања у различите животне ситуације с тражењем одговора на важна животна питања; писање кратког есеја.

2. Исусов пут као парадигма хришћанинова пута

- Обрадити неке важније библијске теме као подстицаје за насљеђивање Христа
- Означити нека битна обиљежја хришћанинова пута: страхопоштовање, милосрђе, помирење, љубав, праведност.

Кључни појмови: воља Божја, милосрђе, опраштање, помирење, праведност, хришћанска љубав.

Васпитно-образовна постигнућа: открити важност изградње хришћанског живота у ставу повјерења у Бога који љуби човјека и жели му постигнуће пуноће живота; спознати да наша воља није увијек у сугласности с Божјом вољом; упознати Христов начин вршења воље Очеве и открити властити пут вршења воље Божје; издвојити и описати нека важна обиљежја хришћанског живота по којима човјек у властитом животу и у свијету може остварити Божју вољу промичући милосрђе, помирење, љубав и праведност.

Приједлози за методичку обраду: евокацијски разговор и игра асоцијација; истраживање; излагање с тумачењем главних појмова; анализа, критичка просудба и интерпретација библијских текстова; идентификацијски разговор и стварање каталога питања с проблемском ситуацијом о вршењу воље Божје у личном животу и животу заједнице; промјена перспективе и писање супротна текст: воља Божја – моја воља; вођени разговор с

тумачењима појмова милосрђе, опраштање, помирење, праведност, љубав; прављење нацрта властитог живота суобличена вољи Божјој; израда менталне мапе или израда плаката.

II тематска цјелина: ЧОВЈЕК - МОРАЛНО БИЋЕ

Наставне теме

1. Човјек - полазиште етичког размишљања

- Различита поимања, слике и дефиниције човјека, те повезаност погледа на свијет с антрополошким приступом човјеку: биологија, филозофија, психологија, социологија, теологија, литература и умјетност.
- Човјек као етичко биће, свјесно свога дјеловања (actus hominis, actus humanus).
- Човјек као морални субјект и као морални објект.

Кључни појмови: човјек - етичко биће, човјек - морално биће, морални субјект, морални објект, морална начела, морална одговорност.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати различите дефиниције човјека у специфичном поимању појединих наука и о човјеку; разумјети појмове етика, морал и хришћански морал.

Приједлози за методичку обраду: просуђивање различитих приступа и слика о човјеку које стварају различите науке; постављање проблема и расправа о свијету младих: имати или не имати етичке и моралне норме, прихваћати или одбацити морал; одабир документарних и симболичких фотографија с моралном тематиком и расправа о њиховим порукама у повезници с етичким и моралним нормама и животом; интервју ученика или друге особе о унапријед припремљеној теми с моралном проблематиком; вођеним разговором и тумачењем усвојити основне етичке појмове.

2. Критеријуми добра и зла

- Биолошка етика (селекција, мутација, преживљавање).
- Филозофска етика (људска нарав као полазиште и критеријум етичког дјеловања).
- Сензуализам (добро је што одговара чулима).
- Прагматизам (нормативна моћ чињеничног стања).
- Диктатура већине.
- Утилитаризам.
- Идеолошка етика (добро је што одговара систему).
- Правни позитивизам (добро је што прописује закон).

Кључни појмови: добро, зло, људска нарав, универзална начела; сензуализам, прагматизам, утилитаризам.

Васпитно-образовна постигнућа: навести услове од којих зависи моралност човјевих чина (схватање добра и зла те њихове разлике, слобода, спознаја и природни закон као универзална норма); препознати друштвене утицаје на обликовање критеријума одређивања добра и зла.

Приједлози за методичку обраду: проблемско разматрање различитих етичких приступа и етичких теорије о човјеку, људској нарави и дјеловању, критеријумима добра и зла; упоредно читање и анализа текстова с порукама које нуде неке етичке теорије и приступи; суочити љествицу општеприхваћених вриједности с неким етичким понудама (прагматизам, утилитаризам...); направити појединачне, а потом заједничке критеријуме за вредновање добра и зла и учинити упоредну просудбу.

3. Однос вјере и морала

- Обилежја моралности:
  - моралност - вањска и унутарашња;
  - начела дјеловања: аутономно, хетерономно, теономно;
    - моралност као друштвена стварност.
- Однос природе и милости (природни и објављени морални закон).
- Однос вјере и морала.

Кључни појмови: природа и милост, природни и објављени морал, вањска и унутарашња моралност, аутономна моралност, вјера и морал.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети разлику између природног и објављеног моралног закона; уочити постојање објективних моралних норми; објаснити повезаност вјере и морала; познавати обиљежја људске моралности, вањска и унутарња, те начела моралног дјеловања; разумјети и усвојити начела моралног дјеловања; уочити битну повезницу између вјере и морала и упознати њихово значење за истински хришћански живот.

Приједлози за методичку обраду: анализирати у скупном раду неке заИсторијаи, наредбе, правила и норме из свакодневног живота: уочити које су од њих моралне норме, а које некога другог типа; анализом библијских и других текстова упознати и издвојити обиљежја људске моралности и начела моралног дјеловања која имају обиљежја објективних моралних норми; водити разговор о повезници вјере и морала у хришћанском моралном понашању и свакодневном животу; проблемски отворити питање односа вјере и морала у хришћанском животу, и одговорити на питање: је ли морално понашање данашње младежи и одраслих у складу с хришћанским моралом.

4. Савјест - норма етичког дјеловања

- Појам "добра" и појам "вриједности":
  - љествица вриједности; однос вриједности и добра у себи
- Појам и значење крепости, основне крепости.
  - Појам и значење савјести:
    - савјест у цивилизацијама и културама антике;
    - савјест у Светом писму Старога завјета и Новог завјета;
    - савјест у старохришћанских писаца;
    - савјест у науку Другог ватиканског концила.
- Врсте савјести и васпитање савјести - савјест усклађена с моралним вриједностима.

Кључни појмови: добро и вриједност, савјест, глас савјести, слобода савјести, колебљива, попустљива и лаксна савјест, искрена и сигурна савјест, крјепост, основне крјепости.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати разлику између појмова "добро", "вриједност" и „морална вриједност“; разумјети и објаснити појам хришћанске крепости; објаснити појам савјести и разумјети нужност њезиног усклађивања с моралним вриједностима; навести облике (врсте) савјести и њихово схватање у библијским текстовима, хришћанским списима и Учитељству Цркве.

Приједлози за методичку обраду: у вођеном разговор анализирати свакодневне појаве искривљавања вриједности и придавања "добрима" другачијих "вриједности" него што то њихова "природна сврха" захтијева; израдити табелу различитих вриједности према категоријама: материјалне вриједности, духовне и моралне вриједности, естетске, психичке стварности; у библијским и отачким текстовима те документима Учитељства пронаћи и анализирати врсте савјести те тражити начине њихова усклађивања с „добром“ и моралним вриједностима; у вођеном разговору одредити појам и врсте савјести те могућност дјеловања у складу с тиме у свакодневном животу.

5. Савјест пред законом и савременим етичким питањима

- Савјест и закон.
- Питање темељног етичког консензуса у плуралном и секуларном друштву.
  - Златно правило као врхунац хуманистичке етике.
- Универзална етика и свјетске религије.

Кључни појмови: савјест и закон, хуманистичка етика, универзална етика, етички консензус, моралне вриједности, моралне норме, Златно правило.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати изворе моралности људских чина (слобода, објект, накана, околности); навести Златно правило моралности и препознати га као врхунац хуманистичке етике; препознати сличности темељних моралних захитјева у свјетским религијама.

Приједлози за методичку обраду: проблемски створити двоумљење о потреби поштивања и слушања гласа властите савјести при доношењу одлука у важним животним згодама или се понашати према тренутној користи, пробитку или ситуацији; анализирати Златно правило као врхунац хуманистичке етике и одредити његове границе; групни рад на тему: "Моралне норме великих свјетских религија" у сврху открића схватања моралности у различитим

културним и религиозним срединама, уочавајући различитост и сличности моралних норми и дилеме око стварања „универзалне етике“ коју данас неки заступају и промичу.

III тематска цјелина: ЉУБАВ ПРЕМА БОГУ И БЛИЖЊЕМУ - ТЕМЕЉИ ХРИШЋАНСКЕ МОРАЛНОСТИ

Наставне теме

1. Бог – темељ хришћанске моралности

- Бог - Највише Добро.
- Бог као савршено "добро у себи, извор и сврха постојања свакога "добра".
- Моралност и план спасења: воља Божја и пут особне среће.
- Моралност и одговорност: дати Богу одговор, отвореност Духу Божјему.
- Христ - мјера хришћанске моралности.

Кључни појмови: Бог – највише Добро, Бог – темељ хришћанске моралности, старозавјетни морал, новозавјетни морал, Христов морал, хришћански морал.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети тврдњу да је човјеку Бог највише Добро; схватити да се на Богу који је највише Добро темељи хришћански морал; открити и схватити однос између хришћанског морала и човјекове моралне одговорности у вршењу људских чина; упознати обилежја појма „вршити вољу Божју“ и његово значење за хришћански живот; објаснити тврдњу да је *Исус Христ мјера хришћанске моралности*.

Приједлози за методичку обраду: приказивање различитих врста људског зла и гријеха помоћу новинских извјештаја и документарне фотографије; припремљена дискусија о Богу као највишем Добру и људској слободи пред питањем избора између добра и зла с темом: је ли човјек одговоран за добро и зло које чини?; читање, анализа и интерпретација библијских текстова у којима се показује Божји план с човјеком у вршењу и добра постигнућу особне среће; скупни рад и вођени разговор на тему човјекове способности избора и моралне одговорности у бирању између добра и зла, добрих поступака и лоших поступака, праведних и неправедних чина; анализа библијских текстова с каталогом питања те скупно прикупљање података о Христовим моралним начелима као темељу хришћанског морала; прављење плаката о темељним начелима хришћанског морала.

2. Објављени морални закон – темељни закон

- Потреба закона у људском животу (врсте закона).
- Декалог - објављени Божји закон - потреба рањеног човјека.
- Декалог и природни морални закон (улога разума и слободе).
- Божји закон: уноси ред и склад у односу према Богу и човјеку.
(истакнути неке: поштовање правога Бога, промицати истину и људски живот, поштовати родитеље, поштивати туђе власништво).

Кључни појмови: Декалог – објављени Божји закон, природни морални закон, поштовање Бога, поштовање човјека, људска права.

Васпитно-образовна постигнућа: открити постојање објективних моралних норми у особном животу и друштву; разумјети важност освајања реда, правила и праведних закона у међуљудским односима и у друштву; открити и познавати Декалог, објављени Божји закон, као наравни темељ људског моралног постепена и живота; уочити и објаснити улогу разума и слободе у вршењу Декалога и природног моралног закона;

Приједлози за методичку обраду: асоцијације на ријеч морал и закон; вођење припремљене расправе о важности поштивања моралних норми и закона у свакодневном животу с темом: Закон је за људе – Закон је против људи; рад у скупинама с темом и потицајним питањима о различитим нормама и законима у свакодневном животу да се уочи њихова животна важност и нужност; успоредити Декалог с повељама о правима човјека и неким системним нормама о човјеку и његовим правима; анализирати и интерпретирати изабране библијске текстове који показују пут промицања хришћанских моралних начела, склада и среће у људској заједници: штовање правога Бога, промицање истине и људског живота, поштовање родитеља, поштивање туђег власништва.

3. Знакови љубави према Богу

- Вјера у правога Бога и штовање имена Божјег (светост).

- Повреде вјере (празновјерје, идолопоклонство, гатање, магија).
- Сумње, кризе и кушње вјере - могућност нове, чвршће и постојаније вјере.
  - Повреде љубави према Богу: богохула, псовка, крива заклетва.
  - Изрази љубави према Богу (клањање, молитва, жртва, обећања/завјети).
- Поштовање дана Господњег (недјеља литургијског заједништва, нерадни дан, слободно вријеме).

Кључни појмови: вјера у Бога, чврста и постојана вјера, празновјерје, идолопоклонство, гатање, магија, богохуљење, псовка, љубав према Богу, клањање Богу, Дан Господњи.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети вјеру као натприродни Божји дар и човјек одговор који укључује свјесно и слободно предање Богу; препознати садржај и важност прве Божје заповиједи; разумјети клањање, молитву, жртву и завјете као изразе љубави према Богу; разумјети значење и навести облике повреде вјере; навести неке повреде љубави према Богу; разумјети значење и облике слављења дана Господњег у хришћанском животу.

Приједлози за методичку обраду: поставити проблемско питање о вјери и празновјерју међу младима и о томе водити дискусију; не темељу конкретних примјера водити разговор о повредама вјере у Бога (празновјерје, гатање, магија...) и о повредама љубави према Богу, особито псовком, богохулом и закљичањем; пронаћи библијске текстове о правовјерном поштовању Бога и односу према светињама; медитативно промишљање над тајном имена драгих личност, својих ближњих и над Божјим именом; направити менталну мапу о начинима исказивања љубави и захвалности Богу (клањање, молитва, еухаристијско славље, ...); провести анкета: "за" или "против" недјељне еухаристије и водити разговор о добивеним порукама; радионица: "Викенд"; причаоница: Млади и слободно вријеме.

4. Зло и гријех – преступ истинске љубави према Богу и ближњему

- Присутност зла и гријеха у човјеку и свијету.
- Зло, гријех и Божје милосрђе.
- Тежине гријеха: смртни и лаки гријех.
- Особни гријеси и „структуре гријеха“.
- Од гријеха до обраћења и помирења.

Кључни појмови: зло, гријех, смртни гријех, лаки гријех, особни гријех, структуре гријеха, обраћење, Божје милосрђе, помирење.

Васпитно-образовна постигнућа: Критичко уочавање присутности добра и зла, стварности гријеха у свијету те разних покушаја негирања гријеха; познавање разлике о тежини гријеха, између смртога и лакога гријеха те разлику између личнога гријеха и „структуре гријеха“; открити гријех као пријеступ љубави према Богу и ближњему; спознати да Божје милосрђе и праштање надилази људско зло и гријех и да је Бог праведни Судац и милосрдни Отац; усвојити свијести о потреби за признањем властите кривње код почињеног гријеха и о потреби трајног обраћења; открити да пут обраћења тражи опредјељење за добро и доброг Бога те међусобно праштање и помирење с људима;

Приједлози за методичку обраду: сликовито предочити учинак гријеха на човјекову личност (разломљена личност: слагалица који се не дају сложити); потражити примјере покушаја пребацавања кривице на другог или на друштво; изабраним (дија)филмовима предочити утицај зла и ширење зла у свијету (насилје, небрига, корупција...); анализа библијских текстова о гријеху и обраћењу, интерпретација ликова (подјела улога); вођени разговор и тумачење појмова смртни и лаки гријех, лични гријех и структуре гријеха; импровизирати представу о Христу који лијечи, оздравља и помирује с Богом; анализа новозавјетних текстова: Исусова моћ над злом (гријех, болест) и над Злим; направити нацрт потребних корака на путу помирења, од обраћења до помирења с Богом и ближњима.

5. Јеванђеоски закон љубави

- Христове заповиједи љубави - темељ хришћанског морала и пут среће.
- Новост и снага хришћанске љубави (пхилиа, ерос, агапе).
- Говор на Гори (Блаженства) - етика Божјега краљевства.
- Новост говора о љубави према непријатељу.
- Људска сурадња у остварењу Краљевства Божјега.

Кључни појмови: Христов Закон љубави, хришћанска љубав, пхилиа, ерос, агапе, љубав према непријатељу.

Васпитно-образовна постигнућа: описати темељно значење јеванђеоског појма љубави, нарочито Заповијед љубави; схватити да је хришћанска моралност "вишег реда" - суобличити се Исусу Христу, а не тек "ред људске нарави"; открити новост, разине и обилежја хришћанског схватања љубави у појмовима пхилиа, ерос и агапе; усвојити потребу наслеђовања Христа и изградње властитог хришћанског моралног дјеловања по еванђеоском закону љубави.

Приједлози за методичку обраду: асоцијације и изношење властитог мишљења о љубави; упоредни рад с библијским текстовима о Христову говору о љубави према ближњима и према непријатељу: Мт 5, 43-48 и 22, 36-40 те Ив 15, 16-19; коментирати тврдњу: "Љуби и ради што хоћеш" (св. Аугустин) и златно правило живота: "Све дакле, што желите да људи вама чине, чините и ви њима" (Мт 7,12); медитативно разматрање над отајством хришћанске љубави; писање есеја о

Разинама хришћанског схватања љубави с освртом на конкретан младеначки изазов и животни пројект; писање дијалога или новинског извјешћа о потреби цјелокопуног и исправног схватања појма љубави међу младима.

IV тематска цјелина: "МУШКО И ЖЕНСКО СТВОРИ ИХ"

1. Човјек - жена и мушкарац

- Пол, полност, сексуалност.
- Развој схватања полности кроз историју.
- Хришћанско утемељење праведног односа према половима.
- Исто достојанство у различитости личност и полова.

Кључни појмови: мушкарац, жена, полност, сексуалност, хришћанско схватање полности.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети поруку Другог библијског извјешћа о стварању човјека као темељ хришћанског поимања човјека као мушкарца и жене; препознати разлику између пола и полности (сексуалности); разумјети повезаност појмова достојанство, одговорност и полност; разумјети хришћанско схватање полности.

Приједлози за методичку обраду: прибирање и анализа порука и текстова из дневне штампе (новине и часописи особито за младе), посебно рубрика "о љубави" те "питања и савјети"; идентификацијски и вођени разговор, издвајање и тумачење битних појмова; мушкарац, жена, пол, полност, сексуалност; критичко читање и интерпретација библијских и других текстова о хришћанском утемељењу и цјелокупном приступу људској полности у повезаности с проматрањем и интерпретацијом фотографија (репродукција); писање есеја о достојанству мушкарца и жене, њиховој полној разлици и њихову узајамном недопуњавању; израдити колаж на тему: "типичан мушкарац и типична жена"; у групном раду истражити и на плакату изложити аспекте достојанства мушкарца и жене и темељна обилежја хришћанског приступа полности и сексуалности између мушкарца и жене.

2. Породица у Божјем науму

- Нав и смисао брака и породице.
- Повреде достојанства брака и породице: прељуб, растава, многоженство, слободна веза, родоскврнуће.
- Савремени модели породице и хришћански модел
- Дужности и права чланова породице.

Кључни појмови: брак, породица, прељуб, растава, слободна веза, модел хришћанске породице, дужности и права у породице.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети нарав и смисао брака и породице;

Приједлози за методичку обраду: стварање проблемског питања о важности брака и породице данас с припремљеном дискусијом на ту тему; разговор о животу у браку и породице на темељу документарне фотографије, исјечака из новина и прикладних текстова који тематизују свакодневни породични живот; анализирати и интерпретирати библијске текстове: Пост 1,76-29; 2,18-25; 1 Кор 6,12-20; анализирати посљедице прељуба, раставе, слободних веза и др. те утврдити критеријуме хришћанског моралног приступа тим повредама брака и породице; орисати неке моделе данашњих породица и усредоточити се

на изградњу модела хришћанске породице; направити плакат с правима и дужностима чланова породице.

3. Женидба - сакрамент брачне љубави и заједништва

- Позив на љубав и себедарје.
- Женидба као сакрамент.
- Женидба у Божјем плану спасења.
- Услови за ваљано склопљен брачни савез.
- Павлова и Петрова повластица.
- Брачна љубав и захтјеви брачног живота.
- Приправа за брак - вријеме заручништва.
- Неразрјешивост женидбе у браку вјерности и љубави.

- Отвореност животу као учествовање у створитељском Божјем чину.

Кључни појмови: женидба, сакрамент женидбе, ваљана женидба, брачни савез, неразрјешивост женидбе, Павлова и Петрова повластица, заручништво, припрема за брак.

Васпитно-образовна постигнућа: навести и објаснити библијско утемељење сакраamenta женидбе; разумјети сакрамент женидбе као отвореност животу и учествовање у Божјем стваратељском чину; навести предуслове за ваљано склапање сакраamenta женидбе и пут припреме за сакраментални брак.

Приједлози за методичку обраду: - разговарати о нарави људске полности и односу полова на антрополошком нивоу (критички анализирати текстове и чланке из неких часописа); читати и анализирати библијски текст (Књига Постанак) те одредити нарав и достојанство женидбу у Божји наум с човјеком; упознати и дефинирати битне чињенице установљења сакраamenta женидба женидба (Кана, Мт 19) и протумачити увјете за ваљано склопљену женидбу; анализирати текстове и разговарати о науку св. Павла о женидби и протумачити Павлову и Петрову повластицу; остварити проблемску дискусију и вођени разговор о "моди" развода брака: аргументи "за" и "против" те о о моди живљења без брака или о "браку на покус"; освијестити природу истинске љубави и нужност рјешавања проблема уз помоћ Бога и молитве; анализирати *Писмо бискупа Хрватске* о облику склапања женидбе, времену заручништва и потреби прикладне припреме за сакраментални брак; изабрати и коментирати одабране поруке и афоризме о величини и тајни брака и љубави уз музику; погледати видео-филм о сакраменту женидбе (изд. Хришћанска садашњост) и разговарати о његовој поруци.

4. Родитељи и породица - одговорно родитељство

- Рађање дјеце – позив и добро супружника.
- Планирање породице.
- Брига родитеља за цијелокупно васпитање дјеце.
- Дјеца и породица - добро Цркве и друштва.

Кључни појмови: родитељи, рађање дјеце, планирање породице, одговорно родитељство, цијелокупно васпитање дјеце.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати и објаснити одреднице одговорног родитељства; навести и разумјети повреде против достојанства полности, брака и породице; упознати црквени наук о одговорном планирању и рађању дјеце; открити важност комплетног васпитања дјеце чему припада и вјерско васпитање; упознати важност бриге за дјецу и породица као темељ личног и друштвенога добра и напретка.

Приједлози за методичку обраду: стварање проблемске ситуације и припремљена дискусија на тему: дијете је дар - дијете је терет; прибрати разне новинске исјечке с порукама о рађању дјеце и направити земљовид своје земље с бројем умрлих и рођених те године; водити разговор на темељу добијених резултата; анализирати текстове који говоре о одговорном родитељству и планирању породице те издвојити поруке и о њима разговарати; израдити мале семинарске радње према: *Humanae vitae*, *Писмо папе породицама*, *Familiaris Consortio*, *Mulieris dignitatem*;

V тематска цјелина: ДОСТОЈАНСТВО ЉУДСКОГ ЖИВОТА

Наставне теме

1. Светост и достојанство људскога живота

- Вриједност, светост и неповредивост људског живота - Библијско утемељење (СЗ и НЗ).
- Живот је највеће добро. Људски живот је свет. Бог је једини господар живота. Човјек је чувар живота.

Кључни појмови: живот – највеће добро, светост и достојанство људског живота; Бог - господар живота, биоетичка начела, Хипократова присега.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати библијске темеље о вриједности и светости људског живота; објаснити темељни хришћански став према људском животу (неповредивост и светост); упознати и разумјети битна биоетичка начела; познавати значење Хипократове присегае.

Приједлози за методичку обраду: продубљено критичко читање, анализа и разговор о библијским темељима светости људског живота; стварање проблемске ситуације и дискусија на темеу: тко је господар људског живота – Бог или човјек; анализа чланка 5 и 25 Опште декларације о правима човјека ОУН; анализа Устава и државних закона који говоре о праву на живот и достојанству особе; у скупним радовима упознати и анализирати нека биоетичка начела у повезници с конкретним питањима; читање и анализа Хипократове заклетве.

2. Животом обдарени и у живот позвани

- Људски живот као дар - почетак људског живота.
- Човјек као личност од тренутка зачећа до природне смрти.
- Повреде људског живота: побачај, еутаназија, убиство, самоубиство.
- Трансплантација и донирање људских органа.
- Промицање људског живота.

Кључни појмови: зачеће људског живота, дар и неповредивост живота, побачај, еутаназија, убиство, самоубиство, трансплантација људских органа, болести овисности.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати битна обиљежја људског бића по којима је човјек јединствено и неповредиво биће; разумјети и усвојити став заштите човјека као особе од зачећа до природне смрти, навести и објаснити повреде људског живота (убојство, побачај, самоубојство, еутаназија); навести став Католичке цркве о побачају и разлоге због којих одобрава трансплантацију органа; препознати опасности манипулације у трансплантацији органа; навести и објаснити узроке и посљедице најучесталијих аутодеструктивних понашања младих: болести овисности.

Приједлози за методичку обраду: стварање проблемске ситуације и дискусија о људском животу с темом: Живот као слободан избо и дар или случајност; анализа текста и вођени разговор: "Фетус је личност" (А. Курјак); у скупном раду обрадити неке основне библијске текстове и текстове из докумената Католичке Цркве о неповредивости људског живота; скупни рад с темом: Садашње пријетње људском животу (ЕВ 7-22); гледање прикладна филма за ову младеначку доб и вођени разговор на тему: *Абортус* - Видео-касета: *Хало ја сам ту* (издавач: Хришћанска садашњост, Загреб); вођени разговор о достојанству људског живота и Божјој заповиједи "Не убиј"; дискусија трансплантацији и донирању људских органа; анализа текста *Евангелиум витае*, бр. 53-77.

3. Чување цјелокупности и достојанства људске личности – изазови науке

- Цјелокупност људске личности (јединство тијела, душе и духа).
- Изазови савремене науке и научних истраживања на човјеку.
- Биоетика. Клонирање, теорија генома, умјетна оплодња.
- Поштовање тјелесне цјелокупности.

Кључни појмови: научна истраживања, људско здравље, биоетика, биогенетика, клонирање, умјетна оплодња, тјелесна цјелокупност.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети промицање људског живота као хришћанску обавезу; објаснити појам и навести подручја којима се бави биоетика; разумјети и навести разлоге због којих све што је знанствено могуће на подручју биогенетике (геном, клонирање, матичне станице) није и морално допустиво; навести и објаснити разлоге због којих све што је знанствено могуће на подручју репродуктивне биологије (умјетна оплодња) није и морално допустиво; навести начине на које треба чувати и промицати властито и туђе здравље (исхрана, одијевање, хигијена, кретање...).

Приједлози за методичку обраду: прикупљање података и анализа различитих текстова и информација о људском здрављу и проблематици клонирања, умјетне оплодње, поштовања тјелесне цјелокупности и људског живота; стварање проблемске ситуације и расправа дискусија с темом: Је ли клонирање морално допуштиво?; тумачење основних појмова, критичко тумачење прикупљених чињеница о биоетици, клонирању и умјетној оплодњи; истраживање и критичка анализа библијских, доктринарних и других текстова у којима Црква излаже свој науч о наведеним питањима; писање кратког есеја о достојанству, непоновљивости и поштовању људске личности.

4. Достојанство личности пред стварношћу патње, болести и смрти

- Брига за људско здравље – брига за болесне и немоћне.
- Исусова брига за болесне. Апостоли настављају Исусово дјело.
- Сакрамент болесничког помазања.
- Спасењско дјеловање помазања болесних.
- Славље сакраманта помазања.
- Сакрамент живота, а не "сакрамент смрти".

Кључни појмови: болест и немоћ, хришћанска брига за болесне и немоћне, болесничко помазање, сакрамент болесничког помазања, „сакрамент живота“.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити проблеме савременог свијета који доносе сиромаштво, болести и умирање дјеце; упознати библијске текстове о Исусовој посебној бризи за сиромашне и потребне; познавати начине на које Црква данас промиче бригу за болесне и немоћне; открити донекле заборављено значење сакраманта болесничког помазања у животу хришћана; разумјети повезаност сакраманта болесничког помазања и бризи за здравље и живот човјека; познавати библијско утемељење, значење и учинке сакраманта болесничког помазања; одређивање за сиромашне и угрожене и спремност помагања потребитима.

Приједлози за методичку обраду: емпатичко уживљавање у другог и његове потребе: препознавање осјећаја, потреба, очекивања, проблема и сл.; навести примјере доприноса познатих хришћана у бризи за болесне и потребите (мајка Тереза, Алберт Швајтцер и др.); вођење дијалога: Ко је мој ближњи?; анализирати текст: Б. З. Шаги, "Преференцијална опција за сиромашне"; актуелизација (посадашњење) библијских текстова који говоре о бризи за сиромашне, немоћне и потребне.

VI тематска цјелина: ЖИВЈЕТИ У ИСТИНИ

Наставне теме

1. Ходити у истини

- Истина – темељ повјерења и живота међу људима.
- Бог – извор сваке истине.
- Повреде истине: лаж, лажно свједочење и кривоклетство.
- Однос према истини у друштву и медијима.

Кључни појмови: истина, Бог – извор истине, истинољубивост, лаж, лажно свједочење, кривоклетство, истина у медијима, истина у друштву.

Васпитно-образовна постигнућа: схватити важност искрености и истинољубивост међу људима; разумјети негативне последице лажног свједочења, лажи и кривоклетства за особу и друштво, индивидуалну и друштвену тежину разумјети; спремност заузимања за истину на особној и друштвеној разини; упознати опасност прикривања истине, лажног приказивања чињеница и злоупотребе истине која се догађа преко масовних медија.

Приједлози за методичку обраду: игра асоцијација на ријеч „истина“ и „„ходити у истини“; прикупљање различитих новинских текстова и порука о свакодневним животним питањима и темама и критичка анализа о истинитости и цјелокупности информација које нам преносе; стварање проблемске ситуације и дискусија о супротностима: истина и лаж у особном и друштвеном животу?; скупни рад и критичка анализа и интерпретација библијских и других текстова о цјеловиту приступу истини и критеријима разлучивања истине од лажи; анализа и тумачење битних појмова у повезници с њиховим значењем у свакодневном људском и хришћанском животу: лаж, лажно свједочење, кривоклетство, истинитост, истинољубивост. игра улога; писање кратког есеја.

2. „Истина ће вас ослободити“

- Хришћански приступ истини.
- Исус Христ – пуноћа Истине!
- Исусов пут истине – свакодневно свједочење и снага мучеништва за истину.

Кључни појмови: Христ – пуноћа Истине, Исусов пут истине.

Васпитно-образовна постигнућа: познавање темељних обиљежја истине; разумјети хришћански морални приступ истини; упознати Христа као потпуну Истину која ослобађа; прихватити Исусов примјер и пут живљења и промицања истине.

Приједлози за методичку обраду: критички истражити и анализирати Христов приступ истини и израдити нацрт хришћанског пута у Христовој истини и слободи.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА
ТРЕЋИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1

Годишњи број наставних часова: 35

ЦИЉ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Продубљивање спознаја о дефинисаним тематским подручјима ислама која се односе на питања живота у вјери, индивидуалности, посљедње Божије објаве, одговорности, практичне димензије морала, перспективе жене у исламу, породице и исламске цивилизације, с циљем њиховог даљег развијања, откривања људских искустава и повезивања са величином Божије поруке у контексту свакодневног живота.

ЗАДАЦИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

1. Отворити ученику простор да трага за вјером и смислом живота, те уобличава значење свог вјеровања
2. Упознати са јединственим поријеклом вјеровања у Једног Бога и мноштвом различитих манифестација религија
3. Усмјеравати у обликовању идентитета и властите индивидуалности
4. Потакнути ученика на блискост, примјењивост, жеђ за кур'анском ријечју на српском језику
5. Истражити различите димензије натприродности Кур'ана ради развијања свијести о његовом савршенству
6. Подстицати на размишљање о улози слободе у животу и посљедицама избора која праве
7. Развијати морал и етичност, те помоћи ученику да уреди свакодневицу исламским моралом
8. Усмјеравати на примјену исламске етике рада у различитим професијама
9. Разумијевати положај и улогу жене у исламу, те разумјети пуноћу односа између мушкарца и жене
10. Освијестити начине упознавања супротног пола ради формирања брачне заједнице
11. Јачати улогу и значај породице, те освијестити улоге чланова породице с циљем одупирања изазовима свог времена
12. Упознавати континуитет развоја исламске владавине, културе и цивилизације
13. Подстицати на разумијевање, пријатељство, толеранцију, дијалог и сарадњу с другима и другачијима
14. Развијати свијест о повезаности традиционалног и модерног, духовног и материјалног, етничког и мултикултуралног у Босни и Херцеговини и европском амбијенту.
15. Унапређивати свијест о значају темељних постулата интеркултуралног васпитања и људског достојанства и слободе
16. Васпитавати у духу патриотизма и потребе за заједничким животом на историјским, културним и вјерским одредницама

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ

Наставни садржаји

1. ЖИВЈЕТИ ВЈЕРУ

- 1.1. Зашто вјерујемо
- 1.2. Вјера је једна, а религија је више
- 1.3. Живи ислам - живот са сврхом

2. БИТИ ДРУГАЧИЈИ ОД ОСТАЛИХ

- 2.1. Бити оригиналан

3. КУР'АН - ПОСЉЕДЊА БОЖИЈА ОБЈАВА

- 3.1. Кур'ан - радосна вијест
- 3.2. Човјек у Кур'ану
- 3.3. Кур'ан у мом животу
- 3.4. Савршенство Кур'ана у научним доказима

4. СЛОБОДА И ОДГОВОРНОСТ

- 4.1. Преданост Богу као врхунац слободе
- 4.2. Подстицање добра и осуђивање зла
- 4.3. Границе слободе у савременом свијету

5. ИСЛАМСКИ МОРАЛ У СВАКОДНЕВНОМ ЖИВОТУ

- 5.1. Основе исламског морала
- 5.2. Значај моралних узора
- 5.3. Исламска етика рада
- 5.4. Како бити моралан данас

6. ЖЕНА У ИСЛАМУ

- 6.1. Жене - част муслиманске заједнице и људског рода
- 6.2. Покушаји компромитовања положаја жене у исламу

7. БРАК И ПОРОДИЦА У ИСЛАМУ

- 7.1. Изазови упознавања брачног друга
- 7.2. Исламски поглед на брак
- 7.3. Значај породице у муслиманској заједници
- 7.4. Традиционална и савремена породица

8. ВРИЈЕМЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ ИСЛАМА

- 8.1. Средишта исламске културе
- 8.2. Сафавиди и Велики Могули
- 8.3. Мемлуци и Османлије
- 8.4. Ислам и муслимани данас

Очекивани резултати/исходи учења

1. **Анализира разлоге вјеровања, објашњава различита вјеровања, те упоређује монотеистичке религије**
2. **Образлаже ислам као живот са сврхом**
3. **Прихвата да је Божија једност (тевхид) суштина вјере према којој поставља своје циљеве**
4. Прихвата своја јединствена обиљежја као Божији дар
5. Препознаје у свакодневици различите ситуације, поступке и осјећања у којима му вјеровање, служи као фактор задобијања властите особности
6. Анализира друштвени контекст објаве Кур'ана
7. Образлаже научне доказе који потврђују савршенство Кур'ана
8. Аргументује исламско поимање слободе у којем човјек робује само Богу, те разумијева права и у дужности које из тога произилазе
9. Објашњава однос слободне воље и судбине, те препознаје животне ситуације у којима је својевољно нешто одлучио
10. Објашњава да моралом остварујемо пунину своје људскости и идентификује моралне узоре
11. Анализира и прихвата исламску етику рада
12. Анализира различите покушаје искривљеног и неаргументованог представљања положаја и права жене у исламу и позиционирања улоге мушкарца у заједници
13. Објашњава исламско разумијевање полности и разлике између мушкарца и жене
14. Интерпретира начине бирања партнера за брачну заједницу
15. Аргументује исламски поглед на брак, као равноправни уговор мушкарца и жене - сусретање љубави, међусобног уважавања и поштивања
16. Објашњава незамјенљиву улогу жене у васпитању, култури и друштву, те препознаје часне узоре кроз историју ислама (Асја, Мерјема, Хатижда, Фатима, Аиша, р.а., Сауида Нафиса и др.)
17. Упорјеђује традиционалну и савремену породицу
18. Образлаже вријеме, историјски, научни и културни контекст у којем се култура учила од муслимана, те анализира принципе ширења ислама
19. Аргументује свједочанства из области исламских наука, филозофије, духовности и умјетности
20. Анализира положај, улогу и значај муслимана данас

<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке погледе 	<p style="text-align: center;">5. ЧОВЈЕК У ЦИЈЕЛИНИ ЖИВОГА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање 	<p style="text-align: center;">Друштвене и природне науке и науке уопште</p>
ЦЈЕЛИНА II – БИОЕТИКА КАО ОДГОВОР (оквирни број наставних часова – 7)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Наставне јединице и кључни појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Раздвајати значајно у наставном садржају - Формирати критички став - Схватити зашто се појављује сумња - Запамтити основне појмове који се појављују у свим наставним јединицама наведене наставне цјелине - Представити значај етике за свеукупан развој људске мисли - Објаснити етимолошку дефиницију кориштених термина - Схватити у којој мјери се 	<ol style="list-style-type: none"> 1. УВОД У БИОЕТИКУ <ul style="list-style-type: none"> - Етимологија појма - Аутономност - Фриц Јахр - Моралност медицинског третмана - Технологијска иновација 2. ОПСТАНАК И ПРЕЖИВЉАВАЊЕ – КОНТРАКТУАЛИЗАМ И ЛИБЕРТАРИЈАНИЗАМ <ul style="list-style-type: none"> - Преживљавање у будућности - Биодиверзитет - Псеудорјешења - Контрактуализам - Либертаријанизам 3. САВРЕМЕНА ВЈЕРА У НАПРЕДАК – КВАЛИТЕТА ЖИВОТА <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – какав живот желимо - Савремена вјера у напредак - Херберт Спенсер, Џефри Рејман, Рене Декарт, Френсис Бекон - Скептицизам - Побољшање квалитета живота као изазов 4. ЕТИКА И ТЕХНОЛОГИЈА <ul style="list-style-type: none"> - Технологија и инструменталност - Технолошка изведивост и етичка допустивост - Друштвени надзор технологије 	<p style="text-align: center;">Српски језик и књижевност</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Математика</p> <p style="text-align: center;">Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p style="text-align: center;">Српски језик и књижевност</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Математика</p>

<p>етика простира кроз сфере људског живота</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини - Усвојити основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке назоре 	<p>5. ОДГОВОРНОСТ У ТЕХНОЛОШКОЈ ЦИВИЛИЗАЦИЈИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица - Праведност, хуманизам „право јачега“ <p>6. КРАЈ ЧОВЈЕКА – Ф. ФУКУУАМА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа текста <p>7. БИОЕТИКА КАО ОДГОВОР</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање 	<p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА III – МЕДИЦИНСКА БИОЕТИКА (оквирни број наставних часова – 9 + 1)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Наставне јединице и кључни појмови</p>	<p>Корелација с другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Спознати основне ставове наведених представника и самостално истражити друга промишљања у вези са наведеним темама - Раздвајати значајно у наставном садржају - Формирати критички став - Запамтити основне појмове који се појављују 	<p>1. ПОЈАМ МЕДИЦИНСКЕ БИОЕТИКЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Прагматичан приступ медицинској биоетици - Развој биокемије - Медицинске услуге и људска права - Дужности и обавезе љекара <p>2. ЕТИКА ХУМАНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Рестрикције – рањивост организама – мајка и фетус - Проблем патернализма - Статус људског ембриона <p>3. МАНИПУЛАЦИЈА ЉУДСКИМ ЖИВОТОМ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – надгенски приоритет - Питање побачаја - Ингениозност - Импликације као непосредне посљедице 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>

<p>у свим наставним јединицама наведене наставне цјелине</p> <ul style="list-style-type: none"> - Представити значај етике за свеукупан развој људске мисли - Схватити у којој мјери се етика простира кроз сфере људског живота - Објаснити сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини - Усвојити основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке погледе 	<p>4. ЕТИКА ТРАНСПЛАНТАЦИЈЕ ОРГАНА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Донација органа - Алотрансплантација - Ксенотрансплантација <p>5. КО ИЛИ ШТА ИМА ПРЕДНОСТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – предности у трансплантацијама - Нирнбершки кодекс – сажет у десет тачака – нацистички научници - Трговина органима <p>6. ЕТИКА УМИРАЊА И СМРТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Проблем смрти - Мозак и смрт - Пол Рамсе <p>7. ПИТАЊЕ ЕУТАНАЗИЈЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Појам еутаназије - Аргументи против еутаназије - Џејмс Рахелс <p>8. ПАЛИЈАТИВНА МЕДИЦИНА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – брига и помоћ у патњи - Палијативна бригаа <p>9. МЕДИЦИНСКА БИОЕТИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА IV – БИОЛОГИЈА И БИОЛОШКЕ НАУКЕ (оквирни број наставних часова – 7)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Наставне јединице и кључни појмови</p>	<p>Корелација с другим наставним предметима</p>

<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Упознати се с дјеловањима најзначајнијих представника споменутих у наставној цјелини - Бити способан да се упореде нови појмови са досад споменутим и усвојеним - Схватити ситуацију у којој се налази данашњи савремени човјек и према чему тежи у технолошком развоју који се провлачи кроз његов живот - Научити основне представнике, њихове филозофско-етичке науке и значај за савремено друштво - Усвојити све основне наведене појмове у наставној цјелини - Пронаћи сличности и разлике односа према 	<p>1. ЕВОЛУЦИЈА И ЕУГЕНИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Појам еугенике - Заштита живота од интрузија - Генетичко инжењерство - Поријекло живота - Креационистички мит – креационизам - Абиогнеза - Еволуционизам - Антропологија - Сцијентизам; сегрегација; геноцид - Еугеничка помоћ природној селекцији - Едвард Бурнет Тејлор, Левис Хенри Морган, Франсис Галтон <p>2. ГЕНЕТИКА И БИОТЕХНОЛОГИЈЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Грегор Јохан Мендел – модерна генетика - Генетички и генетски - Хибрид; доминантност; ДНА; ген; геном - Пројект „геном“ - Клонирање сисаваца <p>3. ГМО КОНТРОВЕРЗЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – генетичко модифицирање организама - Молекуларна биологија - Твртка Монсанто - Биопиратство - Право на „власништво“ туђег генетичког материјала <p>4. КЛОНИРАЊЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Генска терапија - Људско клонирање - Терапеутско клонирање - Репродуктивно клонирање - Надомјесно клонирање 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p>
--	--	--

<p>наведеним темама на различитим мјестима у данашњем свијету</p> <ul style="list-style-type: none"> - Схватити зашто је одговорност значајан појам не само у етици него и уопште - Схватити инсистирање на тражењу одговора 	<p>5. ЗНАЊЕ ЈЕ МОЋ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Френсис Бекон – Meditationes sacrae - Томас Хобс – De homine - Априорност; релевантност; мизантропија; деифицирати - Структуралистички осврт Мајкла Фокаулта <p>6. ОГРАНИЧЕНОСТ СЛОБОДЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Разлика појмова слободе и самовоље - Аристотелово објашњење у Метафизици - Опстанак и науке - Пријетња опстанку и одрживост развоја - Технологијске новости усмјерене на опстанак - Одређивање циљева за одржива друштва <p>7. СЛОБОДА ИСТРАЖИВАЊА И ОДГОВОРНОСТ ЗНАНСТВЕНИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – улога интелектуалаца у погледу примјене знања у друштву; зашто је у диктатурама теже практицирати одговорност знанственика 	<p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА V – ЕКОЛОГИЈА И ЗАШТИТА ОКОЛИНЕ (оквирни број наставних часова – 4 + 1)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Наставне јединице и кључни појмови</p>	<p>Корелација с другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити све наведене основне појмове наставне цијелине 	<p>1. ЕКОЛОШКА ЕТИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Холистички и индивидуалистички модел приступа искориштавању биолошког свијета - Брига за заштиту околине - Еколошка етика – 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Представити значај етике за свеукупан развој људске мисли - Објаснити етимолошку дефиницију кориштених термина - Схватити у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота - Објаснити сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини - Усвојити основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове који су у вези са етичке ставовима 	<p>екоетика; екосустави</p> <ul style="list-style-type: none"> - Антропоцентрични енвайронментализам - Еколошка одговорност - Околина као заједничка кућа - Проблем екологије као могуће идеологије савременог свијета - Славој Жижек <p>2. ЕКОЛОШКА СВИЈЕСТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Живот у сугласју с етиком околиша - Зелени урбанизам; пошумљавање; одлагалиште отпада; одрживи развој <p>3. WALL-E</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – примјер односа човјека према природи и могућег сценарија за будућност људске цивилизације у јеку технолошког развоја и <i>паметних</i> технологија <p>4. ЕТИКА И ЕКОЛОГИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање 	<p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
---	---	---

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ**

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 120

A. ЈЕЗИК И КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (56)

1. Синтакса (32)   2. Правопис (2)   3. Култура изражавања (22).

1. СИНТАКСА (36)

<i>Оперативни циљеви /Исходи</i>	<i>Садржаји програма /Појмови</i>	<i>Корелација с другим наставним предметима</i>
<p>Ученик познаје падежни систем:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје значење и функцију падежних облика и приједлошко-падежних конструкција и правилно их употребљава у говору и писању; • разумије падежну синонимију и примјењује је; • разумије значење термина поливалентност падежа и објашњава га; • уочава грешке у употреби падежа и приједлошко-падежних конструкција; • самостално коригује текст. 	<p>Падежни систем. Појам падежног система и приједлошко-падежних конструкција. Основне именичке, придјевске и прилошке вриједности падежних односно приједлошко-падежних конструкција.</p> <p>Падежна синонимија</p> <p>Падежна поливалентност</p>	Страни језик - синтакса
<p>Ученик разумије шта значи појам конгруенција:</p>	<p>Конгруенција: дефиниција и основни појмови.</p>	

<ul style="list-style-type: none"> • разликује семантичку и граматичку конгруенцију; • правилно примјењује семантичку и граматичку конгруенцију. 		
<p>Ученик уочава и разумије однос простих реченица у сложеној:</p> <ul style="list-style-type: none"> • изражава мисао на више начина користећи различите врсте реченица; • уочава и разумије врсте односа простих реченица у сложеној; • уочава различите врсте реченица и њихову информативну и стилску вриједност. 	<p>Систем зависних реченица. Обилјежја зависних реченица. Три основна типа вриједности зависних реченица (именичке, придјевске и прилошке зависне реченице). Главне врсте зависних реченица: објекатске (изричне, зависноупитне), односне (атрибутске, апозицијске), прилошкоодредбене (мјесне, временске, узрочне, условне, допусне, намјерне, поредбене и посљедичне) и субјекатске. Везнички изрази.</p> <p>Систем независних реченица. Општи појмови о врстама независних реченица, њиховим обилјежјима и функцијама.</p>	<p>Страни језик.</p>

<p>Ученик уочава и разумије појмове и њихову функцију у језику:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе граматичке категорије глагола; • познаје како се глаголи дијеле према виду и то знање користи у комуникацији; • познаје како се глаголи дијеле према граматичкој категорији глаголског рода и то знање користи у комуникацији; • разликује глаголске начине и глаголска времена; • разликује и користи индикативне, релативне и модалне функције личних глаголских облика; • познаје неличне глаголске облике, 	<p>Глаголски вид. Главна видска значења и начин њиховог обиљежавања.</p> <p>Глаголска времена и глаголски начини – основни појмови. Временска и модална значења личних глаголских облика презента, перфекта, крњег перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, футура, футура другог, кондиционала (потенцијала) и императива.</p>	
<p>разумије њихову синтаксичку функцију.</p>		
<p>Ученик разумије појам и типове напоредног односа:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уочава на тексту тип везивања и усклађивања језичких јединица истог језичког статуса (ријечи, синтагме, клаузе); • објасни структуру непотпуних реченица и њихову употребну вриједност. 	<p>Напоредне конструкције (координација). Појам напоредног односа. Обиљежавање напоредног односа. Главни типови напоредних односа: саставни, раставни, супротни и градациони.</p> <p>Специјални типови независних реченица. (Пожар! Хладно је. Страшног ли времена! и др.).</p>	

<p>Ученик је усвојио опште појмове о језику:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје основно о развоју језика у људској врсти, друштву и код појединца; • разумије појмове двојезичност и вишејезичност; • објасни шта је језичка сродност; • објасни појам језичке универзалије. 	<p>Општи појмови о језику.</p> <p>Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца. Настанак и развој писма.</p> <p>Језик, култура и друштво: Језик и друге друштвене категорије. Вишејезичност. Ставови према језику.</p> <p>Језичка сродност. Језички типови и језичке универзалије</p>	
---	---	--

2. ПРАВОПИС (2)

Оперативни циљеви /Исходи	Садржаји програма /Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик усваја правописну норму српског језика:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје и досљедно примјењује правописну норму; • употребљава интерпункцију у сложеној реченици и тексту у складу с правописном нормом. 	<p>Интерпункција.</p>	

3. КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА (22)

Оперативни циљеви /Исходи	Садржаји програма /Појмови	Корелација с другим наставним предметима
<p>Ученик усавршава способност успјешне усмене и писмене комуникације:</p>	<p>Усмено изражавање Реторика (појам и врсте).</p>	<p>Социологија Филозофија</p>

<ul style="list-style-type: none"> • разликује појмове реторика и говорништво; • познаје врсте говора и бира врсту према ситуацији; • разумије улогу језика у разним сферама живота (идеологија, политика, пропаганда); • прави план говора (шта и како); • говори јавно пред различитим слушаоцима; • обликује свој усмени и писани говор разуљиво и јасно, изражава се сликовито, користи пренесена значења ријечи; • говор прилагођава различитим контекстима и комуникацијским задацима; • процјењује вербалну и невербалну реакцију саговорника и томе прилагођава свој говор; • користи по потреби дигиталне медије и визуелно излагање података да унаприједи и олакша разумијевање (ПП презентација, постер презентација); 		Рачунарство и информатика
<ul style="list-style-type: none"> • познаје и у писању примјењује карактеристике 	<p>Писмено изражавање</p> <p>Функционални стилови.</p>	Рачунарство и информатика.

<p>функционалних стилова;</p> <ul style="list-style-type: none"> • текст прилагоди различитим контекстима и комуникацијским задацима; • пише приказ, осврт, расправу, књижевне паралеле, есеј; • представља / приказује како се на више начина тумачи исти садржај (књижевни текст, позоришна представе на основу текста, филмска верзија и сл.); • повезано, језгровито и јасно обликује текст (расправу, реферат и др.) према понуђеним смјерницама - избор теме, избор примарне и секундарне литературе, израда текста, навођење литературе и биљежака; • на одговарајући начин користи стручне термине; • пореди два или више дјела /текста који обрађују исту тему; • доказује или одбацује тезу у расправи, наводи доказе с ваљаним аргументима (докази, примјери); • уобличава мисли и сазнања у есеј те саставља везани текст (увод, разреда, закључак); • самостално примјењује различите поступке у обликовању текста: интерпретација, анализа, синтеза, доказивање, расправа, опис, упоређивање; • пише о различитим темама у задатим 	<p>Облици писменог изражавања: приказ, осврт, расправа, књижевне паралеле, есеј.</p> <p>Биографија - различити модели, пријава на конкурс, мотивационо писмо.</p> <p>Обрада текста на рачунару.</p> <p>Два домаћа писмена задатка сложенијих захтјева - читање и анализа на часу.</p> <p>Четири писмена задатка годишње.</p>	
--	--	--

<p>величинама (вријеме и број ријечи);</p> <ul style="list-style-type: none"> • пише и уређује текст на рачунару; • користи савремену технологију да напише, уреди и објави/представи рад; • у писању показује граматичку коректност и досљедно поштовање правописних правила.		
---	--	--

НАПОМЕНА:

4 школска писмена задатка (2 наставна часа)
Анализа и исправак (1 наставни час)

Б. КЊИЖЕВНОСТ (64)

Оперативни циљеви/Исходи	Садржаји програма /Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик познаје и примјењује различите методе проучавања књижевних текстова:</p> <ul style="list-style-type: none"> • чита књижевне и некњижевне текстове с различитим циљем; • познаје и примјењује различите методе у проучавању књижевног дјела; • тумачи пјесничка дјела износећи сопствена запажања и доживљаје; • тумачи структуру књижевног текста као и његове тематске, идејне, поетичке, стилске, језичке, композиционе и жанровске особине; • препознаје теме и основне идеје текста и како се оне израђују у тексту; • уочава и самостално анализира ликове, догађаје и идеје у књижевном дјелу, те њихове међусобне односе; 	<p>Проучавање књижног дјела</p> <p>Методологија проучавања књижевности</p> <p>Методи: Позитивистички, Психолошки, Феноменолошки, Структуралистички, Теорија рецепције, Плурализам метода и њихов суоднос.</p> <p>Дјела за обраду:</p> <p>Миодраг Павловић: Научите пјесан Десанка Максимовић: Шта ли те спречи Васко Попа: Манасија, Каленић Борислав Пекић: Човек који је јео смрт</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • аргументује своје ставове о дјелу наводима из дјела и критичке литературе; • познаје књижевне термине и адекватно их примјењује у тумачењу књижевних дјела; • користи препоручену и ширу, секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. 		

<p>Разумије смисао проучавања књижевности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни односе умјетник-дјело-читалац; • уочава изазове стваралачког процеса; • разумије однос културе и цивилизације; • објасни корист читања за сопствени развој и развој културе уопште. 	<p>Смисао и задаци проучавања књижевности</p> <p>Стварање књижевноумјетничког дјела и проучавање књижевности (стваралачки, продуктивни и теоријски односи према књижевној умјетности).</p> <p>Читалац, писац и књижевно дјело. Књижевна култура.</p> <p>Иво Андрић: Разговор с Гојом</p> <p>Исидора Секулић: О култури</p>	
<p>Чита, разумије, доживљава и анализира књижевноумјетничке текстове одређене епохе:</p> <ul style="list-style-type: none"> • познаје одлике савремене поезије, прозе, драме и књижевне критике; • разумије обиљежја савремене књижевности; • самостално интерпретира књижевне текстове; • изводи закључке о карактеристикама 	<p>Савремена књижевност</p> <p>Битна обиљежја и најзначајнији представници европске и српске књижевности</p> <p>Луис Борхес: Чекање (кратка прича)</p> <p>Албер Ками: Странац</p> <p>Десанка Максимовић: Тражим помиловање (избор)</p> <p>Васко Попа: Списак (избор</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • познаје особине стваралаштва појединих аутора; 	<p>пјесама)</p> <p>Стеван Раичковић: Камена Успаванка</p> <p>Бранко Миљковић: Ватра и Ништа</p> <p>Миодраг Павловић: Реквијем</p> <p>Мак Диздар: Камени спавач</p> <p>Бранко Ћопић: Башта сљезове боје</p> <p>Данило Киш: Енциклопедија мртвих</p>	

	<p>(насловна приповијетка), Антоније Исаковић: Кроз грање небо Ранко Маринковић: Руче, или друга новела по избору Иво Андрић: Проклета Авлија Меша Селимовић: Дервиш и смрт или Тврђава Добрица Ћосић: Корени Данко Поповић: Књига о Милутину Душан Ковачевић: Балкански шпијун Умберто Еко: Име руже</p>	
<ul style="list-style-type: none"> самостално анализира, усмено и писмено, и интерпретира лирске, драмске, епске, књижевнонаучне и публицистичке текстове; учава и анализира поетске, естетске и структурне одлике књижевног текста; аргументује своје ставове о дјелу користећи се књижевним текстом и критичком литературом; познаје књижевнотеоријске појмове и користи се њима на одговарајући начин. 	<p>Лектура</p> <p>Фјодор Михајлович Достојевски: Злочин и казна Михаил Булгаков: Мајстор и Маргарита / Александар Тишма: Употреба човека Самуел Бекет: Чекајући Годоа Херман Хесе: Степски вук</p> <p>Избор из свјетске лирике 20. вијека: Превер, Ахметова, Бродски, Сајферс и др. Избор из савремене српске књижевности: Б. Пекић, М. Бећковић, Љ. Симовић, Б. Шћепановић, М. Булатовић, Р. П. Ного, Ђ. Сладоје и др. Избор књижевних критика и есеја: Б. Михајловић, Н. Милошевић, П. Џаџић, П. Палавестра, Ј. Кршић, С. Леовац, Љ. Зуковић, Б.</p>	
	<p>Милановић. М. Скакић, Р. Вучковић, Н. Петковић и др. Дјело по избору ученика и наставника: Владимир Тасић: Киша и хартија Горан Петровић: Опсада црква Светог Спаса</p>	
<p>На наведеним дјелима ученик понавља,</p>	<p>Лирика. Лирско изражавање:</p>	

проширује, усваја и систематизује основне књижевнотеоријске појмове.

стваралачке могућности посредовања језика између свијести и збиље; асоцијативно повезивање разнородних појмова; сугерисање; подстицање и упућивање; читаочева рецепција; јединство звукова, ритмова, значења и смисла.

Епика. Структурни чиниоци прозног књижевноумјетничког дјела; објективно и субјективно приповиједање; фиктивни приповједач; помјерање приповједачевог гледишта; свезнајући приповједач; ток свијести; умјетничко вријеме; умјетнички простор; начело интеграције.

Типови романа: роман лика, простора, степености, прстености, паралелни; роман тока свијести; роман - есеј; дефабулизиран роман.

Драма. Структура и композиција драме; антидрама; антијунак.

Драма и позориште, радио, телевизија, филм.

Путопис. Есеј. Књижевна критика.

НАПОМЕНА: Наведени број часова у оквиру подручја/теме дат је оријентационо, што значи да наставник има слободу да часове распоређује доводећи у везу знања и способности које ученици већ имају и потребу да ученици стекну више знања из језика и књижевности, те развију и усаврше вјештине усменог и писменог изражавања.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

1. Професор српског језика и књижевности који је наставу похађао на катедри за српски језик, те у стеченој дипломи у стручном називу има српски језик и књижевност као исход самосталног једнопредметног студија.
2. Професор српскохрватског језика и југословенске књижевности, те професор југословенских књижевности и опште књижевности који је студиј завршио у СФРЈ до 1992. године.
3. Дипломирани филолог (студијски програм српски језик и књижевност или студијски програм српска књижевност и језик)

Наведена стручна спрема мора произлазити из програма студија у трајању од најмање четири године.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК – ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 3

Годишњи број наставних часова: 90

Ниво постигнућа: Б2/Б2+

Општи и посебни циљеви програма:

Циљ наставе страног језика је да ученици овладају стандардним књижевним и свакодневним говорним и писаним језиком до нивоа који ће им омогућити да се служе тим језиком приликом споразумијевања с људима из других говорних подручја, те да се, преко језика који уче, упознају са културом и начином живота изворних говорника, што доприноси ширењу сазнања и опште културе, развијању интелектуалних способности, моралних и естетских вриједности, изграђивању свијести о улози језика у повезивању народа и стварању толерантних односа према припадницима других културних заједница.

Савремена настава страног језика треба да оспособи ученика за самостално и цјеложивотно учење. Овај циљ се може реализовати кроз разне облике рада на развијању самосталног, сарадничког и тимског учења, стратегија и техника учења и оспособљавања ученика за самовредновање и самооцењивање. Ученике треба подстицати на размишљање, заузимање става, изношење мишљења, анализу и синтезу предоченог усменог или писаног текста.

Ученици би на овом нивоу требало да у већем степену разумију главне идеје стандардног разговора/текста о познатим и непознатим темама са којима се редовно срећемо на послу, у школи, у слободно вријеме итд., те да се снађу у ситуацијама које се могу појавити током путовања кроз подручје гдје се говори страни језик, да напишу сложен везани текст о познатој и непознатој теми да детаљно и аргументовано образложе своје или нечије друго мишљење, став или план. Ученици би на овом нивоу требало да посједују језичке компетенције, да владају вокабуларом и језичким структурама у већем степену у односу на дефинисани ниво Б2 и да су способни самостално остваривати комуникацију и интеракцију на енглеском језику.

Тема	Оквирни број наставних часова седмично	Садржаји
Remarkable and Famous People	9	Познате особе и њихова постигнућа, интервјуи, описи
Memorable People and their Personalities	9	Карактерне особине (типови личности, психологија личности, анализа личности), значајне особе из прошлости и садашњости
Society	8	Друштво (начина живота, култура, друштво, традиција, односи у друштву)

Contemporary life and life in the past	8	Савремени живот (актуелна збивања, медији, интеркултурализам, интернет, услуге, језик, куповина)
Climate and Extreme weather	8	Клима и вријеме (временска прогноза, временски услови, непогоде и катастрофе)
Science and technology	8	Наука и технологија (истраживачи и проналазачи, научна технолошка достигнућа)
Time management and Travel	8	Слободно вријеме (млади и њихова интересовања, спорт, музика, медији, туристичке необичне дестинације)
Interesting Periods and Nations through History	9	Занимљиви историјски периоди и народи, начин живота, достигнућа, утицај на данашњицу, рјешавање злочина
Family and Marriage	8	Заштита околине (природа, екологија, еколошки покрет и организације), клима, временска прогноза, временске непогоде

У табели је дат оквирни број наставних часова за реализацију неке теме. Наставник ће приликом планирања и припремања за наставни процес, узимајући у обзир факторе попут нивоа постигнућа ученика, нивоа комплексности наставне теме и сл, одредити број часова који је потребан за реализацију појединих садржаја у оквиру неке теме.

Преостали часови су предвиђени за три писмена задатка, тестове, и друге облике писмених провјера постигнућа.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>ЧИТАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ</p> <p>(Б2/Б2+)</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Да покажу разумијевање кључних идеја оригиналног текста које су презентоване директно или се подразумевају • Да уоче најважније информације након "брзог" читања дужег и сложеног текста • Да покажу разумијевање битних елемената службене кореспонденције • Да покажу разумијевање мотивисаности ликова и утицаја донијетих одлука на развој радње неког књижевног дјела, да покажу разумијевање метафоре у књижевном тексту 	<p>LANGUAGE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> • Articles • Nouns: conversion NV, pluralia tantum, collective nouns, compound nouns • Determiners • Adjectives (participles used as adjectives and as nouns, comparison of equality / inequality, adjective order, adjective intensifiers) • Adverbs: conversion AA, adverbs ending in –ly with change of meaning, adverb position in a sentence, modifying adverbs, adverb collocations • Quantifiers • Prepositions • Conjunctions • Word pairs • Hot words • Synonyms in context • Homonyms, homophones • Expressions with 'if', 'get' • <u>Verbs</u> • Modal verbs and expressions • Tenses (present, past, future tenses) simple and continuous • Passive Voice (present, past, future) • Participles • Gerunds and infinitives • Phrasal verbs • Causative 'have' • Expressing wishes 	<p>Корелација са свим наставним предметима који се изучавају у 4. разреду гимназије. Знања која се стичу у оквиру ових предмета доприносе бољем и успјешнијем развијању вјештина и постигнућа у области изучавања страног језика.</p>

<p>СЛУШАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ (Б2/Б2+)</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> покажу разумијевање говорног и стандардног о познатим и мање познатим темама из личног или друштвеног живота, да покажу разумијевање смисла и уоче битне информације слушаног садржаја да уоче ставове, мишљења и идеје које нису експлицитно изговорене да покажу разумијевање сложенијих излагања из области образовања или неке стручне области да покажу разумијевање слушаних садржаја на разним медијима (телевизија, радио, интернет) 	<p>WORD FORMATION SENTENCE LEVEL</p> <ul style="list-style-type: none"> Word order Sentence types: clause of purpose, result clauses, Participle clauses Question Tags Reported Speech – Sequence of Tenses Relative clauses Noun clauses Conditional clauses – 0,1,2,3 conditionals, Mixed conditional Hypothesizing Idioms Metaphors Spoken English expressions, Linking and commenting 	
<p>ГОВОР (Б2/Б2+)</p> <p>Ученици ће моћи/знати да:</p> <ul style="list-style-type: none"> Говоре уобичајеним ритмом и брзином користећи одговарајуће структуре и вокабулар Да прилагоде сопствени исказ одговарајућем језичком регистру Самостално учествују у разговору Размјењују ставове и мишљења у току разговора о различитим темама Да изнесу своје мишљење или коментаре и образложе их Припреме и изведу краће излагање уз пропратне илустрације 	<p><u>Литературе (Б2/Б2+)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Садржано у наставним јединицама 	

- Припреме и на јасна начин изложе предавање, дајући разлоге за и против неког стајалишта и износећи предности и недостатке различитих ставова/могућности

ПИСАЊЕ (Б2/Б2+)

Ученици ће моћи/знати да:

- Примењене правописна правила и користе знакове интерпункције,
- Користе одговарајући регистар у писању различитих врста текста (писма, резиме, чланак, извјештај, причу и слично)
- Да користе одговарајуће структуре и вокабулар у писању
- Правилно структурирају текст јасно и логички повезујући идеје користећи одговарајућа језичка средства, пишу критички осврт неког књижевног дјела, позоришне представе или филма
- Напишу есеј или извјештај, методично градећи аргументацију уз наглашавање битних детаља и/или наводећи предности и недостатке ставова и мишљења
- Да изврше синтезу информација и аргумената прикупљених из различитих извора

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

- професор енглеског језика и књижевности
- професор двопредметног студија гдје је енглески језик и књижевност главни или равноправан предмет
- дипломирани филолог за енглески језик и књижевност/дипломирани англист

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други горе наведеним профилима еквивалентни профили, стечени похађањем студијског програма енглеског језика и књижевности у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
ОСНОВНИ ПРОГРАМ
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 60

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА: понављање и продубљивање градива из основне школе и претходних разреда гимназије, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу Б1.2 (Заједнички европски референтни оквир за језике). На крају наставне године ученик треба да усвоји говорни језик у оквиру нових 500 ријечи, што чини око 2500 ријечи продуктивно, рецептивно нешто више.

Настава и учење страног језика доприносе развоју радних навика, одговорности, самопоуздања и креативности код ученика, те развоју стратегије самосталног учења. Учење страног језика доприноси развоју хармоничне личности ученика, ширењу сазнања и опште културе, те развоју моралних и естетских вриједности. Код ученика се развијају култура лијепог понашања, хуманих односа међу људима, култура дијалога, свијест о значају мултикултурализма и плурилингвизма.

Суштина наставе њемачког језика састоји се, прије свега, у сљедећем:

- оспособљавање ученика за усмену и писану комуникацију на том језику;
- свеукупан интелектуални развој ученика који се, кроз развој језичких способности и вјештина, упознаје са културом и начином живота народа чији језик изучава и
- стварање добре лингвистичке основе за даље изучавање језика.

Осим ових, настава њемачког језика обухвата и друге општеобразовне и васпитне садржаје и циљеве:

- развијање све четири језичке вјештине код ученика у смислу оспособљавања ученика за самосталну вербалну, невербалну и писану комуникацију на њемачком језику у различитим животним ситуацијама;
- развијање опште културе, креативности, самопоуздања, моралних и етичких вриједности, културе лијепог понашања и културе дијалога, те хуманих односа међу људима;
- развој опште културе, креативности, самопоуздања, моралних и етичких вриједности, културе лијепог понашања и културе дијалога, те хуманих односа међу људима;
- развијање природне радозналости и оспособљавање ученика за самосталан, активан и одговоран рад на усвајању језика; рад на транзицији из спољашње у унутрашњу мотивацију, те развијање развојног менталног склопа чија основа је размишљање ученика кроз „Ја то желим и ја то могу“, умјесто „Ја то не знам и ја то морам“.

За реализацију наведених циљева ученици стичу сљедеће компетенције и знања:

9. комуникативне компетенције,
10. интеркултурне компетенције,
11. лингвистичке компетенције,
12. социолингвистичке компетенције,
13. дискурсне компетенције,
14. познавање стратегија рјешавања проблема у комуникацији,
15. социокултуролошка знања и
16. познавање стратегија самосталног учења.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема	Садржаји
Техничка достигнућа и наука	Напредак технологије, глобализација,
Потрошачко друштво	Ствари, куповина, гомилање ствари, реклама, утицај рекламе на кинзументско понашање младих
Слике из савременог живота земаља њемачког говорног подручја и БиХ	Спорт, политика и историја и сл. Права и обавезе младих, Социјални ангажман (са позитивним освртом на дјецу с потешкоћама)
Образовање и избор Занимања	Школски систем, студиј, биографија, пријава и сл
Људи – идоли и хероји	Карактер, личност, догађаји и њихов утицај на формирање личности
Будућност	Планови и идеје, за будућност, студирање, посао;

Предложене теме су обавезни дио садржаја наставног програма, али немају обавезујући карактер што се тиче редослиједа наставних цјелина нити повезивања поједине тематике с предложеним језичким структурама, што значи да их не треба схватити као градиво предвиђено за једну лекцију у уџбенику.

У табели није дат оквирни број часова за реализацију неке теме. Наставник ће приликом планирања и припремања за наставни процес, узимајући у обзир факторе попут нивоа постигнућа ученика, нивоа сложености наставне теме и слично, одредити број часова који је потребан за реализацију појединих садржаја у оквиру неке теме. Преостали часови су предвиђени за писане провјере постигнућа. У првом и другом полугодишту потребно је реализовати по један једночасовни школски писани задатак. Обим писаног задатка мора бити одговарајући и провјерен. Послије писаног задатка слиједи једночасовни исправак који ученици заједно пишу (за два писмена задатка са исправкама укупно четири часа).

Поред наведених, наставник планира и реализује и друге врсте писаних провјера постигнућа. На тестовима је број могућих бодова унапријед одређен и написан. Тест је састављен тако да се почиње лакшим, па настави тежим задацима.

У наставу је у складу са аутентичним ситуацијама модерног времена потребно интегрисати и садржаје који подразумевају развијање дигиталних компетенција.

Корелација са другим предметима

Ученици ће учити језик и проширивати свој вокабулар ослањајући се на знање стечено кроз учење других школских предмета у оквиру датих тема.

На сваком нивоу учења страног језика од велике користи је знање из српског језика и других страних језика. Већ усвојена теоретска знања из српског језика олакшаће разумијевање појединих језичких категорија у страном језику. Приликом учења страног језика ученици ће такође користити стечена знања из других предмета (српски/хрватски/босански језик, енглески језик, латински језик, историја, географија, биологија, ликовна, музичка и спортска култура, информатика) што ће им омогућити да се боље упознају и схвате сличности и разлике међуљудских односа. Ученици ће настојати да успоставе контакте са кореспондентима из земље чији језик уче. Ту ће им свакако помоћи знање из информатичких технологија. Да би

се остварила што боља међупредметна повезаност потребна је сарадња колега у школи и по могућности заједничко планирање годишњих планова и интердисциплинарних пројеката (STEM, CLIL etc.).

Ученици ће учити њемачки језик и током изванучионичке наставе, а кроз различите активности уколико постоје услови за то:

- посјета културно-језичким институцијама и учешће у пројектима земаља њемачког говорног подручја
- шетња и одласци у музеје
- излети и боравак у природи
- језичка и друга такмичења
- обиљежавање празника
- одласци у кино и позориште

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/Појмови
<p>Ученици ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - изразе усмено и писмено свој став и мишљење у вези са датим темама дајући аргументе за и против - опишу (усмено и писмено) активност, разне ставове... - пореде људе, различите активности, занимања, ставове... - постављају сложенија питања и дају сложеније одговоре на лична питања, као и питања у вези са мишљењем других, у вези датих тема - пишу дуже коментаре, мејлове, блогове, писма, есеје, ... - траже информације на интернету, у часописима, литератури... - говоре (и пишу) о позитивним и негативним странама нечега у оквиру дате теме - интервјуишу свог друга/другарицу на основу чега знају написати дужи извјештај - раде заједнички на рјешавању неког проблема, на изради пројекта ... <p>РЕЦЕПЦИЈА</p> <p>СЛУШАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - укратко опише своје жеље (нпр. жеље које се тичу даљег образовања или неке слободне активности), - разумије наставников говор - разумије чињенице о темама, о свакодневном животу, опште поруке - разумије уз мањи напор изворног говорника стандардног говора уживо или снимљен о познатим и непознатим темама у оквиру лексике коју су учили - разумије њемачки језик путем различитих медија 	<p>Ученик ће учити и/или понављати:</p> <p>Именице: Деклинација именица Сложенице; Изрази са генитивом Творба именица.</p> <p>Глаголи: -Плусквамперфект -Пасив презента, пасив имперфекта, пасив перфекта, пасив с модалним глаголима -пасивна конструкција <i>lassen+Инфинитив</i> -Футур I Конјунктив II садашњости и прошлости</p> <p>Придјевни: -Придјевска деклинација у компаративу и суперлативу (<i>seine ältere Schwester, mein größter Traum</i>);</p>

<p>- разумије уз мањи напор емисије на различитим тв програмима о различитим темама, интервјуе, предавања и сл.</p> <p>- уз мањи напор могу пратити филмове у којима су акција и визуелни ефекти углавном носиоци приче</p> <p>- могу уз мањи напор разумјети тв вијести и програм о тренутним збивањима</p> <p>ЧИТАЊЕ СА РАЗУМИЈЕВАЊЕМ</p> <p>Ученици су оспособљени за различите врсте читања: информативно, селективно, детаљно и сл.</p> <p>- могу уз мањи напор разумјети дуже текстове са језичког, друштвеног и културолошког аспекта земље њемачког језика</p> <p>- могу разумјети описе догађаја, осјећања и жеља у личним писмима, часописима, мејловима, блоговима</p> <p>- могу разумјети чињенице у текстовима о темама које их занимају уз разумјевање текста</p> <p>- могу скенирати дуже текстове како би лоцирали жељену информацију и пронашли информације из различитих дијелова текста, те урадили одређени задатак</p> <p>- могу препознати значајне ставке у новинским чланцима, и сл.</p> <p>- могу препознати и разумјети релевантну информацију као што су писма, мејлови, блогови -</p> <p>- уз мањи напор обликовати своје мишљење и заузимати ставове на основу прочитаних информација и садржаја дужег текста</p> <p>- могу уз мањи напор разумјети титловане драме и филмове са кратким и јасним реченицама</p> <p>ПРОДУКЦИЈА</p> <p>ГОВОР</p> <p>Ученик ће моћи:</p> <p>- да уз мањи напор комуницира у ситуативним дијалозима,</p> <p>- да се уз мањи напор монолошки изражава на њемачком језику,</p> <p>- уз мањи напор да воде конверзацију о темама које су дате у тематском дијелу</p> <p>- да уз мањи напор повезује реченице тако да може дискутовати о својим плановима, жељама, те образложити своје ставове на одређене теме</p> <p>- уз мањи напор учествовати у расправама, дебатама у оквиру познатих ситуација;</p> <p>- бранити своје ставове;</p> <p>- излагати предности и недостатке на одређену тему</p> <p>- презентовати уз мањи напор садржаје на одређене теме кроз презентације</p> <p>- одговарати на попутна питања спонтано уз мањи напор</p> <p>ПИСАЊЕ</p> <p>Ученици су оспособљени за коректно писмено изражавање уз мањи напор.</p> <p>- Ученици су усвојили основну писану етикецију на датом страном језику</p>	<p>-Творба придјева: придјеви са суфиксом -lang и -bar;</p> <p>- деклинација партципа: (<i>das spielende Kind. das verkaufte Haus</i>)</p> <p>Приједлози:</p> <p>-Временски приједлози с дативом: аб, zwischen</p> <p>- Временски приједлози са акузативом: gegen</p> <p>- Временски приједлози с генитивом: während</p> <p>- Каузални приједлози с генитивом: gegen</p> <p>-Модални приједлози: nach, außer</p> <p>Везници:</p> <p>- indem/(an)statt dass, (an)statt ...zu + Infinitiv</p> <p>-so..., dass / sodass</p> <p>Zweiteilige Konnektoren: je...desto</p> <p>weder...noch</p> <p>nicht nur..., sondern auch</p> <p>zwar...,aber</p> <p>sowohl...als auch</p> <p>entweder...oder</p> <p>-als ob</p> <p>Реченица:</p> <p>Зависне реченице:</p> <p>- финалне, модалне, кондиционалне, темпоралне,</p> <p>- инфинитивне конструкције:</p> <p>- иреалне кондиционалне реченице: <i>wenn, falls, um Falle dass</i></p>
--	--

<p>- Ученици:</p> <ul style="list-style-type: none"> - могу писати уз мањи напор сложенија писама, мејлове, блогове, есеје - могу да одговарају на сложенија питања – знају препричати, сажети и упоређивати текст уз мањи напор - знају преобликовати текст у неку другу врсту текста уз мањи напор - знају написати дужи лични коментар - знају се креативно писмено изражавати - знају уз мањи напор допунити и трансформисати текст, реченице и сл. - знају уз мањи напор описати и препричати догађаје са више детаља и описа 	
<p>Лектира: Ученици читају</p> <ul style="list-style-type: none"> - најмање једну пјесму - најмање једну причу (краћу или дужу) - скраћене верзије дјела из њемачке књижевности у полугодишту (по избору наставника или ученика и у складу са библиотечким фондом) <p>Филм: Препоручује се гледање најмање једног њемачког филма у току школске године, прикладног за њихов узраст уз обраду истог.</p> <p>Пројекти /презентације: Ученици додатно истражују теме и области које се обрађују на часу, те их излажу осталим ученицима у виду презентације (најмање двије презентације током школске године).</p>	<p>Препорука 1: Обрада слободне теме: Атрактивне туристичке дестинације у земљама њемачког говорног подручја и у БиХ и сл.</p> <p>Препорука 2: Текстове за читање и слушање из уџбеника повремено замијенити актуалним и занимљивијим.</p> <p>Препорука 3: Коришћење рјечника.</p>

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЊЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА

- професор њемачког језика и књижевности
- професор двопредметног студија гдје је њемачки језик и књижевност главни или равноправан предмет
- дипломирани филолог за њемачки језик и књижевност/дипл. германист

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма њемачког језика и књижевности у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЊЕМАЧКИ ЈЕЗИК – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК
НАПРЕДНИ ПРОГРАМ
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 4
Годишњи број наставних часова: 120

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА: понављање и продубљивање наставних садржаја из основне школе и претходних разреда на нивоу Ц1 Зеједничког европског референтног оквира за језике, оспособљавање ученика за комуникативне, језичке и интеркултуралне компетенције на њемачком језику на нивоу Ц1 (Заједнички европски референтни оквир за језике).

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Теме (ниво Ц1)

1. Netzwerke

- Interessengemeinschaft im Netz
- Netzwerken, was bringt das?
- Netzwelten
- Individualität und Gruppenzwang

2. Alles Kunst

- Berlin – Stadt der Kunst
- Kunst als Therapie
- Kunst und Geld
- Lebenskunst

3. Suchen, finden, tun

- Stellen gesucht
- Kompetenzen
- Im Assessment-Center
- Eine heiße Mitarbeiterversammlung

4. Sagen und Meinen

- Was ist tabu?
- Mit anderen Worten: Frauen- und Männersprache
- Was soll das denn heißen?
- Lügen, die niemanden betrügen
- Korrespondenzen

5. Jung und Alt

- Bevölkerungsentwicklung
- Generationen
- Dynamische Sprache
- Kreative Texte

6. Viel Glück

- Auf dem Weg zum Glück
- Liebesglück
- Grenzenloses Glück

- Das Glück liegt im Verzicht
- Die Schokoladenseite des Lebens

7. Neue Welten

- Technische Umwälzungen
- Suche nach neuen Welten
- Roboterwelten
- Neue Medizin – neuer Mensch?
- Erfinderwerkstatt

8. Geld

- Geld mal anders
- Drücken Sie die Eins! – Besuch in der Bank
- Schwarz auf weiß – Kündigungen, Widerrufe, Reklamationen
- Kaufen. Kaufen! Kaufen?

9. Sinne

- Sehen
- Riechen
- Schmecken
- Fühlen
- Übersinnliches

10. Globalisierung heute

- Global erfolgreich
- Folgen der Globalisierung
- Klimawandel
- Die Globalisierung und wir

Циљеви

- спровођење интервјуа, постављање диференцираних питања и реаговање на изјаве
- историјске промјене у односима између старих и младих
- разумијевања интервјуа популарног и књижевног текста на глобалном и селективном нивоу
- аргументовано и јасно изражавање и образложење мишљења и ставова на тему друштвене мреже, умјетност, однос младих и старих, срећа, нови свијет, чула, новац, глобализација
- глобално, селективно и детаљно разумијевање садржаја и важних информација и детаља писменог и слушаног текста
- изражавање става о позитивним и негативним странама глобализације, новца, друштвених мрежа
- разумијевање интервјуа и радио-емисија
- препознавање кључних информација и појединости слушаног и писаног текста, експлицитних и имплицитних информација у текстовима званичне штампе
- писање личног писма, описивање искустава, осјећаја, догађаја
- самостално разумијевање књижевног текста и чланка у лексиконима/енциклопедијама (биографија писца, друштвени и природни феномени)
- развијање критичког става на тему друштвене мреже, умјетност, однос младих и старих, срећа, нови свијет, чула, новац, глобализација
- припрема и извођење (симулација) дијалога
- глобално, селективно и детаљно разумијевање радио емисија
- разумијевање и састављање аутентичних огласа и најава
- проширивање знања о земљама њемачког говорног подручја
- разумијевање одломака из романа за младе
- разумијевање и биљежење информација из телефонских разговора и припрема и симулација телефонског разговора
- израда и презентација плаката
- састављање и симулација дијалога на тему друштвене мреже, умјетност, однос младих и старих, срећа, нови свијет, чула, новац, глобализација
- писање текста и разговор на тему предности и недостатака глобализације, друштвених мрежа
- самостално истраживање, припремање и разумљиво излагање презентације
- у разговорима течно одговарати на питања и одговарајуће реаговати
- радити на стручним текстовима уз помоћ властитих информација, размишљања и ставова
- кориштење различитих извора, формулисање и поређење аргумената
- разумијевање савремених литерарних текстова без великог напора

- разумијевање информација са социјалном, историјском и политичком позадином у писаним и слушаним текстовима
- разумијевање свакодневог говора, жаргона, идиоматизама и шала
- писање дужих, аргументованих и комплекснијих текстова
- структурисано представити комплексну тему, своје мишљење и став
- писање јасно структурираних фикционалних текстова
- у дискусији аргументовано убијеђивати и аргументовано реаговати на изјаве
- прецизно биљежити и преносити информације
- разумјевање и давање комплексних савјета
- разумијевање упутстава за употребу уређаја
- самостално писмено и усмено обављање кореспонденције са јавним установама и фирмама

Sprachhandlungen – Језичке вјештине

1. Netzwerke

- persönliches Netzwerk vorstellen
- Sendung zum Thema „Ortswechsel“ verstehen
- Anzeigen bewerten und verfassen
- Informationen und Wortschatz aus einem Artikel über Marketing entnehmen
- Texte über Netzwerke vergleichen
- aus Radiogespräch über „Networking“ Standpunkte herausarbeiten
- Pressekonferenz simulieren
- Meinungen über Computerspiele austauschen
- Einstellungen in Artikeln über Computerspiele vergleichen
- Kommentarstile erkennen, einen Kommentar schreiben
- einen Romanauszug über W-Fragen erschließen, die Hauptperson charakterisieren und Handlung kommentieren
- Komik erkennen
- Kurzvortrag zum Thema des Romans halten

2. Alles Kunst

- Definitionen von Kunst vergleichen
- Museumsführung im „Block Beuys“ verstehen
- andere zu ihrer Kunsterfahrung befragen
- Stellungnahmen von Kunstschaffenden bearbeiten
- Vorschläge für Museumsbesuch in Berlin diskutieren
- Artikel durch Schlüsselwörter erschließen und zusammenfassen
- Szenen eines Theaterstücks von Yasmina Reza hören und Vermutungen über Handlung anstellen
- über Gemälde sprechen
- Stellung zu Fälscherbiografie beziehen
- die Haltung eines Autors erfassen
- ein längeres Gespräch mit einem Musiker verstehen
- Lebensentwürfe vergleichen
- Aufbau einer Kolumne analysieren
- Tipp schriftlich formulieren
- umgangssprachliche Ausdrücke in einem Brief erkennen
- einen persönlichen Brief beantworten

3. Suchen, finden, tun

- Kriterien für Arbeitsplatz gewichten
- einem Beratungsgespräch folgen
- über Kriterien für Ausbildungswahl diskutieren
- Anzeigetexte verstehen
- Stellengesuch formulieren
- Informationen aus Vortrag über „Schlüsselqualifikationen“ zusammenfassen
- Selbstpräsentation ausarbeiten
- Tipps für Interview in Assessment-Center bewerten
- Interview im Assessment-Center nachspielen
- einen Arbeitsvertrag genau studieren
- Anweisungen am Arbeitsplatz verstehen und weitergeben
- Vermutungen zu Tagesordnung anstellen
- Argumente abwägen
- Rundmail schreiben
- Mitarbeiterbesprechung nachspielen

4. Sagen und Meinen

- Anspielungen erkennen und in Dialoge einbetten
- Kommunikationsmodell besprechen
- über Tabus sprechen
- einen Artikel über Tabus und Kommunikation verstehen
- einem Fachgespräch über Frauen- und Männersprache folgen und dazu Stellung nehmen
- Sprachstile beurteilen
- Ironie in Gesprächen erkennen
- ironisch reagieren
- in Dialogen trösten, beschönigen, ironisieren
- idiomatische Wendungen in Internetbeiträgen verstehen
- über Notlügen sprechen und Ergebnisse schriftlich ausformulieren
- Stilebenen analysieren
- Redewendungen interpretieren und vergleichen

5. Jung und Alt

- Radiobeitrag und Artikel zum Thema „Mehrgenerationenhaus“ bearbeiten und darüber diskutieren, Interview simulieren
- Grafik zur Bevölkerungsentwicklung erläutern
- Text über Bevölkerungsentwicklung schreiben
- Präsentation zum Thema „Bevölkerungsentwicklung“ durchführen
- Standpunkte in Artikel zum Thema „Die neuen Alten“ herausarbeiten und mit persönlichen Erfahrungen vergleichen
- sich über Werte bei Jugendlichen verständigen
- aus einer Talkshow über Generationskonflikt Meinungen herausfiltern
- schriftlich und mündlich Stellung zum Verhältnis zwischen Jugendlichen und Älteren beziehen
- Schreibstile analysieren
- das eigene Sprachverhalten und Sprachregeln reflektieren
- Merkmale der Jugendsprache erkennen
- ein Gedicht interpretieren und selbst Gedicht erfassen
- Textvarianten vergleichen
- eine Geschichte schreiben

6. Viel Glück

- einer Vorlesung über „Glück“ folgen und den Gedankengang schriftlich zusammenfassen
- Stellung zu Aussagen in Vorlesung beziehen
- eine Kolumne analysieren und selbst verfassen
- Artikel über „Glück“ auf wesentliche Aussagen reduzieren, den Kern von Aussagen erfassen
- das Genre „Unterhaltungsliteratur“ beschreiben
- Biographie zu einer berühmten deutschen Persönlichkeit schreiben

- Vermutungen zu Ausschnitten aus einem zeitgenössischen literarischen Text anstellen und Fortsetzung schreiben
- Berichte über den 09.11.1989 verstehen, Rede zum Tag der Deutschen Einheit lesen und Haltung des Redners erfassen
- Märchen analysieren und nacherzählen
- eine Geschichte erfinden und erzählen
- Textsorten erkennen
- als Projektarbeit ein Buch erstellen

7. Neue Welten

- Aussagen über wichtige Erfindungen verstehen
- Unterschied zwischen „Entdeckung“ und „Erfindung“ erfassen
- Vorschläge zu Erfindungen präsentieren
- Aufbau von Artikel über „Epoche der Industrialisierung“ analysieren und schriftlich wiedergeben, über die Auswirkungen der Industrialisierung sprechen
- aus Texten bestimmte Aspekte herausarbeiten
- schriftlich eigenen Standpunkt zu Zukunftsvisionen darlegen
- Informationen und Meinungen in Text zum Thema „Künstliche Intelligenz“ und in Radiobericht über Haushaltsroboter herausarbeiten
- Referat über moderne „Roboterwelt“ halten
- inhaltlichen Zusammenhang eines Artikels über Stammzellenforschung herstellen
- zu Aussagen über Stammzellenforschung Stellung nehmen
- Artikel über Erfinderschule lesen und anhand von Notizen wiedergeben
- Idee für eine Erfindung präsentieren

8. Geld

- sich über verschiedene Währungsformen austauschen
- Gedicht von Bertolt Brecht interpretieren
- Artikel über Regionalwährung lesen und Funktionsweise des „Chiemgauer“ erläutern
- Informationsveranstaltung zu Chiemgauer nachspielen
- über Bankdienstleistungen sprechen
- Telefonansagen verstehen
- aus Briefen Redemittel für Kündigungen und Widerrufe herausarbeiten
- Reklamationsschreiben korrigieren und selbst entwerfen
- Brief zu einem dringenden Anliegen formulieren
- typische Redemittel für Kundengespräche herausarbeiten sowie Beratungsdialoge formulieren und vorspielen
- anhand von Schlüsselwörtern Artikel über Kaufrausch sowie seine Meinung mündlich wiedergeben und auf Einwände reagieren
- Lied „Kaufen“ von Grönemeyer analysieren
- Porträt von Grönemeyer erstellen

9. Sinne

- Durchsagen im Kaufhaus analysieren
- sich von Musik zu einer Geschichte inspirieren lassen
- Interview zum Thema „Lärm“ verstehen
- sich über Fakten und Meinungen in Artikel über „Visuelle Wahrnehmung“ austauschen
- Text anhand von Notizen ausformulieren
- einem Vortrag folgen und Notizen machen
- Redewendungen zum Riechen verstehen
- Detaillinformationen aus einer Reportage über das Riechen entnehmen
- einen Romanauszug von Patrick Süskind interpretieren
- über den Geschmack sprechen
- Informationen aus Brief über Erfahrungen mit einem Geschmacksseminar herausarbeiten
- in einem Telefongespräch Informationen über die Haut verstehen
- umgangssprachliche Wendungen in E-Mail erklären
- Telefongespräch führen

- Fragebogen zum „6. Sinn“ beantworten und beurteilen
- einem Radiointerview über den 6. Sinn folgen
- Artikel über Synästhesie zusammenfassen
- Informationen zu Sinnesorganen sammeln und vorstellen

10. Globalisierung heute

- das Thema „Globalisierung“ diskutieren
- Radiogespräch zum Thema „Heimat“ verstehen
- einen Text zum Thema „Karriere international“ bearbeiten
- Struktur eines Vortrags über „Globalisierung“ erfassen
- Hauptaussagen von Grafiken erfassen, dem Vortrag Grafiken zuordnen und Informationen entnehmen
- über weitere Entwicklung der Globalisierung sprechen
- Text und Grafik zueinander in Beziehung setzen und Grafik beschreiben
- Referat strukturieren, ausbauen und frei halten, auf Zwischenfragen und Einwände reagieren
- anhand von Informationstexten und Grafiken über Klimawandel sprechen
- Podiumdiskussion hören und die Standpunkte der Teilnehmer sowie Argumente herausarbeiten
- Argumente zu Klimaschutz erarbeiten und eine Erörterung zum Thema schreiben
- Referate anmoderieren
- Veranstaltung zu „Die Folgen der Globalisierung“ mit Referaten und Diskussionen durchführen

Kommunikationsabsichten – Комуникативни циљеви

Kommunikationsabsichten, die im gesellschaftlichen Leben gebräuchlich sind:

- Ansprechen
- Anredeformen und Verabschiedung in persönlichen und formellen Briefen und E-Mails
- bei Telefongesprächen sich vortellen und verabschieden
- sich nach dem Befinden erkundigen und Reaktion darauf
- Dank und passende Erwiderung
- sich entschuldigen und Reaktion darauf
- Gratulieren, Glückwünsche und Reaktionen darauf

Kommunikationsabsichten zum Ausdruck von Gefühlen

- Dank, Freude
- Zufriedenheit, Unzufriedenheit
- Verwundern
- Hoffnung
- Leid
- Ärger

Kommunikationsabsichten zur persönlichen Einstellung und Meinung

- Meinungsäußerung, Frage nach der Meinung und Reaktion darauf
- jemandem Recht geben, nicht Recht geben, Widersprechen
- Einverständnis, Nichteinverständnis
- Interesse, Desinteresse
- Gefallen, Missfallen
- Lob, Kritik
- Wille, Absicht, Vorhaben, Wunsch, Fähigkeit, Bedürfnis, Möglichkeit, Erlaubnis
- Präferenz: Vorlieben
- Werturteil

Kommunikationsabsichten zum Informationsaustausch

- Benennung und Beschreibung von Dingen, Personen
- Beschreibung von Ereignissen
- Informationsbitte und Informieren
- Bejahende, verneinende Antwort
- Gewissheit, Unsicherheit
- Wissen, Nichtwissen
- Kennen, Nichtkennen
- Zumutung

Kommunikationsabsichten, die die Handlung des Partners beeinflussen

- Bitte
- Verbot, Aufforderung
- Vorschlag, Reaktion darauf
- um Hilfe bitten, Reaktion darauf
- Anbieten und Reaktion darauf
- Einladung und Reaktion darauf

Kommunikationsabsichten in Interaktionen (kommunikative Strategien)

- Rückfrage, Wiederholungsbitte
- Nichtverstehen
- um Buchstabieren bitten, Buchstabieren
- Aufforderung um langsames, lautes Sprechen
- Redeabsicht signalisieren, Einleitung des Themas
- Gespräch beenden

Kommunikationssituationen – Ауџентичне ситуације

Ученик се може на адекватан начин писмено и усмено изразити у слједећим ауџентичним ситуацијама:

Situation	Rolle
Pressekonferenz	Journalist, Organisator
Interview (Kunsterfahrung, Assessment-Center)	Interviewer, Befragte/r; Personalchef, Abteilungsleiter, Psychologe, Bewerber, Beobachter
Museumsführung	Besucher, Museumsführer
Mitarbeiterbesprechung	Mitarbeiter, Chef
Vereinsgründung	Vereinsgründer, Bürgerbüro
Spendeaktion (Erbschaft einer Familie)	Familienmitglieder
Jury (Friedensnobelpreisverleihung)	Jury-Mitglieder
Telefongespräch	Anrufer, Angerufener
Talkshow (Generationskonflikt)	junge Leute und alte Leute
Diskussion (Stammzellenforschung)	pro- und contra- Vertreter
Erfindungsbörse	Erfinder, Sponsoren
Diskussion (Informationsveranstaltung zu Chiemgauer)	Diskussionsleiter, Referent, Skeptiker und Befürwörter
Bank (Kundengespräche, Beratungsdialoge)	Kunde, Berater
Veranstaltung (Referat: Die Folgen der	Moderator, sehr aktive, kritische Zuhörer,

Globalisierung)	Referent, Experten (Autoindustrie, Umweltschutzorganisation, Politiker, Wissenschaftler, Energieproduzenten)
-----------------	--

GRAMMATISCHE KONSTRUKTIONEN – Граматичке конструкције

У табели су наведена граматичка знања која се стичу у IV разреду.

FORM	Jahrgang 4 C1		INHALT, FUNKTION, BEISPIEL
	rec	Pro	
I MORPHOLOGIE			
1. DAS VERB	Existenz, Besitz, Geschehen, Handlung		
1.7. Das finite und infinite Verb; Konjugation (Person, Numerus)	+	+	
Tempusformen			Zeitverhältnisse:
Präsens	+	+	Gegenwart
Präteritum	+	+	Vergangenheit
Perfekt	+	+	Gleichzeitigkeit
Plusquamperfekt	+	+	Vorzeitigkeit
Futur I	+	+	Zukunft
Futur II	+	+	
Hilfsverben der Zeitformen	+	+	sein, haben, werden
Modus			Modalität:
Indikativ	+	+	
Imperativ	+	+	Behauptung, Wunsch, Wille, Aufforderung, befehl, Absicht usw.
Konjunktiv I			
Präsens	+	+	
Perfekt	+	+	
Konjunktiv II			
Präteritum			
würde – Form, hätte, wäre und Modalverben	+	+	
weitere Formen	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Hilfsverben der Modalität			können, müssen, dürfen, mögen, wollen, sollen
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	+	+	
Modalverb mit Infinitiv Perfekt	+	-	
1.8. Trennbare und untrennbare Verben	+	+	an/kommen, bekommen; Reziproke Handlungen

1.9. Reflexive Verben	+	+	Ausdruck der Freude, Sorge, Angst usw.
1.10. Aktiv und Passiv Vorgangs (Handlungs)passiv –			Beschreibung von Handlungsreihen, Zuständen bzw.
Präsens	+	+	
Präteritum	+	+	
Perfekt	+	+	
Plusquamperfekt	+	+	
Futur I	-	-	
Futur II	+	+	
Vorgangspassiv mit	+	+	
Modalverb			
Zustandspassiv			
1.11. Valenz der Verben	+	+	abhängen von + Dat.
1.12. Funktionsverbgefüge	+	+	eine Reise machen, zur Verfügung stehen
2. PARTIZIPIEN			
Partizip Präsens	+	+	
Partizip Perfekt	+	+	
3. SUBSTANTIV			Benennung von Lebewesen, Gegenständen, Abstrakta
3.1. Genus, Numerus, bestimmter, unbestimmter, negierender Artikel	+	+	der, die, das ein/e, kein/e
3.2. Kasus, Deklination			
Nominativ	+	+	
Akkusativ	+	+	
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
3.3. Numerus, Pluralbildung	+	+	
3.4. Substantivierung			
Partizip Präsens als Substantiv	+	+	(r Reisende)
Partizip Perfekt als Substantiv	+	+	(r Angestellte)
Adjektiv als Substantiv	+	+	(r Kranke)
3.5. Valenz der Substantive	+	+	Abhängigkeiten
4. ADJEKTIV			
4.3. als Prädikat	+	+	
als Adverb	+	+	
als Attribut	+	+	

als Apposition	+	+	
4.4. Adjektivdeklination			starker Kaffee
Nominativ	+	+	der starke Motor
Akkusativ	+	+	ein starker Mensch
Dativ	+	+	
Genitiv	+	+	
4.3. Komparation	+	+	Vergleich
4.4. Valenz der Adjektive	+	+	Abhängigkeiten
5. NUMERALIEN			
5.1. Kardinalzahlen	+	+	Quantitätsangaben
5.2. Ordinalzahlen	+	+	Datum, Reihenfolge
5.3. Bruchzahlen	+	+	Mengenangaben
6. ADVERBIEN			
6.1. Lokalangaben	+	+	Raumverhältnisse
6.2. Temporalangaben	+	+	Zeitverhältnisse
6.3. Kausale Adverbien	+	+	kausale Verhältnisse
6.4. Instrumentale Adverbien	+	+	(damit, dadurch ...)
6.5. Finale Adverbien	+	+	(dafür, dazu...)
6.6. Modifikative Adverbien	+	+	(anders, ebenso, gern..)
6.7. Graduierte Adverbien	+	+	(sehr)
6.8. Direktive Adverbien	+	+	(daher, daran...)
6.9. Frageadverbien	+	+	(woher, woran...)
7. PRONOMINA			
7.1. Personalpronomen unpersönliches „es“: am Satzanfang als formales Subjekt	+	+	(ich, ...)
	+	+	Es freut mich...
	+	+	Es regnet. Es gibt...
7.2. Possessivpronomen	+	+	(mein, ...)
7.3. Demonstrativpronomen	+	+	(der, dieser, derselbe..)
7.4. Interrogativpronomen	+	+	(wer, was, wie...)
7.5. Indefinitpronomen undeklinierbar	+	+	(man, etwas, nichts...)
deklinierbar	+	+	(einer, keiner...)
7.6. Relativpronomen Nom, Akk, Dat, Gen	+	+	(der, welcher, wo...)
7.7. Reflexivpronomen	+	+	(sich...)
7.8. Reziprokpronomen	+	+	(sich, einander...)
8. PRÄPOSITIONEN			
Präpositionen mit Akkusativ	+	+	
Präpositionen mit Dativ	+	+	
Präpositionen mit Akk. und Dat.	+	+	
Präpositionen mit Genitiv	+	+	
9. KONJUNKTIONEN			
Konjunktoren	+	+	(und, oder ...)
Subjunktoren	+	+	(dass, wenn, weil...)
Doppelkonjunktionen	+	+	(weder...noch ...)
10. PARTIKELN			
Modalpartikeln	+	+	
11. WORTBILDUNG			
Grundlegende Wortbildungsregeln	+	+	
II SYNTAX			
1. SATZBAU, SATZRAHMEN	+	+	

2. SATZGLIEDER	+	+	
3. DER ZUSAMMENGESetzte SATZ			
Nebenordnung	+	+	
Unterordnung Satzwertiger Infinitiv	+	+	
Verben mit zu + Infinitiv	+	+	
Verben mit Infinitiv	+	+	(hören, sehen, lernen, lassen, brauchen ...)
4. SATZTYPEN			
Aussagesatz: Subjektsatz Objektsatz	+	+	Behauptung, Meinung, Bericht
Fragesatz: direkt indirekt	+	+	Informationen erfragen Entscheidungsfragen, Neugier Höfliche Aufforderung
Aufrufesatz	+	+	Aufforderung, Befehl, Mahnung
Wunschsatz	+	+	Wunsch
Irrealer Wunschsatz	+	+	Irrealer Wunsch
Relativsatz	+	+	
Konditionalsatz	+	+	Bedingungen
Konzessivsatz	+	+	Erlaubnis (obwohl)
Komparativsatz	+	+	Vergleich (als, wie)
Temporalsatz	+	+	Zeitverhältnisse
Finalsatz	+	+	Ziele
Kausalsatz	+	+	Gründe benennen
Modalsatz	+	+	(ohne dass, als ob)
Der indirekte Satz: Prädikat im Indikativ Prädikat im Konjunktiv I	+	+	Indirekte Rede
III ÜBERGREIFENDE (MORPHOSYNTAKTISCHE) PHÄNOMENE			
1. VERNEINUNG	+	+	
2. KONGRUENZ	+	+	

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЊЕМАЧКОГ ЈЕЗИКА

- професор њемачког језика и књижевности
- професор двопредметног студија гдје је њемачки језик и књижевност главни или равноправан предмет
- дипломирани филолог за њемачки језик и књижевност/дипл. германист

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма њемачког језика и књижевности у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ МАТЕМАТИКА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 3
Годишњи број наставних часова: 90

ОПШТИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

- Подстицање и развијање код ученика логичког мишљења, способности за добро расуђивање и закључивање
- Развијање код ученика смисла за појмовно и апстрактно мишљење
- Развијање прецизности и концизности у изражавању
- Развијање самосталности, систематичности и одговорности према раду
- Оспособљавање ученика за коришћење математичке литературе
- Развијање свијести о присуству математике у природним и друштвеним наукама навођењем примјера из физике, хемије, географије, економије
- Развијање осјећаја за лијепо путем складности математичких односа и релација
- Пружње ученику математичких знања неопходних за наставак школовања
- Стицање способности за повезивање теоријских и практичних знања

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

1. МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА

Скуп N . Проширење скупа N на скуп Z, Q, I, R . Математичка индукција, примјена на доказивање једнакости, неједнакости и дјелјивости бројева. Да ученик у једноставнијим случајевима може доказати идентитете математичком индукцијом

Циљ:

- Упознати ученике са подскуповима скупа R и аксиоматским заснивањем скупа природних бројева
- Да се упознају ученици са индуктивним закључивањем.
- Да ученик у једноставнијим случајевима може доказати идентитете математичком индукцијом.

2. КОМБИНАТОРИКА

Елементи комбинаторике, варијације без понављања, пермутације без понављање, комбинације без понављања. Варијације, пермутације, комбинације са понављањем. Биномни коефицијент и особине биномних коефицијената. Биномна формула.

Циљ:

- Да ученик разликује основне комбинаторне појмове
- Да зна развити бином облика $(a + b)^n$ по биномној формули

3. РЕАЛНА ФУНКЦИЈА ЈЕДНЕ РЕАЛНЕ ПРОМЈЕЊИВЕ

Појам реалне функције једне реалне промјењиве. Област дефинисаности и подрује вриједности функције. График функције. Композиција функција. Особине функције; ограниченост, парност, монотоност, периодичност. Преглед елементарних функција. Гранична вриједност функције. Рачунање са граничним вриједностима функција. Непрекидност. Особине непрекидних функција. Асимптоте кривих. Да ученик у одговарајућим случајевима увиди везу између граничне вриједности функције и асимптоте.

Циљ:

- Упознавање са особинама функције
- Обновљање елементарних функција

- Гранична вриједност функције и израчунавање граничне вриједности функције
- Схватање појма непрекидности функције
- Одређивање и цртање асимптота функције.

4. ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ РАЧУН

Извод функције у тачки. Геометријско значење извода. Тангента и нормала. Правила диференцирања. Извод сложене функције. Извод основних елементарних функција. Појам диференцијала. Извод вишег реда. Примјена извода на испитивање монотоности и конвексности функција (екстреми и превојне тачке). Цртање графика функција.

Циљ:

- Да се ученик упозна са дефиницијом и главним значењем извода, да зна таблицу извода елементарних функција
- Да зна наћи извод сложене функције
- Одређивање једначине тангенте и нормале на криву и угао између двије криве
- Примјењивање извода на монотоност, екстремне, конвексност и превојне тачке

5. ИНТЕГРАЛНИ РАЧУН

Примитивна функција и неодређени интеграл. Таблица основних неодређених интеграла. Основна правила интеграције. Метода замјене. Метода парцијалне интеграције. Одређени интеграл. Особине одређеног интеграла, Њутн-Лајбницева (Newton-Leibnitz) формула, примјена одређеног интеграла на израчунавање површине равних фигура, дужине лука кривих, запремина обртних тијела.

Циљ:

- Да ученик зна таблицу интеграла, правила интеграције и методе интеграције
- Да зна појам одређеног интеграла, геометријско значење, Њутн-Лајбницову формулу
- Израчунавање површине lika ограниченог кривом (једноставнији примјери) дужине лука криве и запремине обртног тијела

НАСТАВНЕ ТЕМЕ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА:

1. Математичка индукција	(4 наставна часа)
2. Комбинаторика	(8 наставних часова)
3. Реалне функције једне промјењиве	(20 наставних часова)
4. Диференцијални рачун	(26 наставних часова)
5. Интегрални рачун	(26 наставних часова)

Напомена: у сваком полугодишту обавезан је по један двочасовни школски писмени задатак са једночасовним исправцима (6 наставних часова).

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тема 1. МАТЕМАТИЧКА ИНДУКЦИЈА (оквирни број наставних часова 4)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p style="text-align: center;">Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Примјеном математичке индукције доказује једноставније идентитете. 	<p style="text-align: center;">Математичка индукција квата примјену – суштину математичке индукције на једноставнијим примјерима. Доказује тврдње примјеном математичке индукције нпр.</p>	<p style="text-align: center;">Информатика: рекурзије</p>

Тема 2. КОМБИНАТОРИКА (оквирни број наставних часова 8)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима.
<p style="text-align: center;">Ученик треба бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Препозна комбинаторни принцип којег треба примијенити за пребројавање датог скупа • Примјењује Биномни образац на рачунање степена бинома. 	<p style="text-align: center;">Комбинаторно правило множења Варијације са и без понављања Пермутације без понављања Комбинације без понављања Биномни образац</p>	<p style="text-align: center;">Биологија: генетика</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

Комбинаторно правило множења у случају избора три објекта гласи: ако се објекат a може изабрати на m начина, ако се за сваки избор објекта a објекат b може изабрати на n начина, те ако се за сваки избор уређене двојке $a b$ објекат c може изабрати на k начина, онда се уређене тројке abc могу изабрати на mkn начина. Ово правило се лако генерализује у случају избора произвољног броја објеката. Његовим кориштењем се могу добити формуле за број варијација са и без понављања, одакле се лако изведу формуле које се тичу пермутација и комбинација.

Тема 3. ФУНКЦИЈЕ (оквирни број наставних часова 20)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише и по графику препознаје ограничене одозго (одоздо), парне, непарне и монотоне функције • Дату сложеноу функцију прикаже као композицију двију функција, те у једноставнијим случајевима одреди инверзну функцију • Нацрта графике и наведе особине основних елементарних функција • Са графика препозна непрекидну функцију • Геометријски (на графику) интерпретира граничну вриједност (обичну, лијеву десну итд.) и у одговарајућим случајевима их доведе у везу са асимптотама • Рачуна граничне вриједности користећи њихове особине и основне граничне вриједности 	<p>Појам функције, график, начини задавања функције, ограничена одозго (одоздо), парна, непарна, монотона функција .</p> <p>Композиција функција, бијективна и инверзна функција.</p> <p>Степена функција, полином и рационална функција, експоненцијална, логаритамска, тригонометријске функције, аркус- функције, појам елементарне функције</p> <p>Непрекидност функције</p> <p>Гранична вриједност функције</p> <p>Особине граничне вриједности</p> <p>Функције</p> <p>Основне граничне вриједности</p> <p>Лијева и десна гранична вриједност, случајеви:</p> $\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x) = b \text{ или } \lim_{x \rightarrow +\infty} f(x) = b .$ $\lim_{x \rightarrow a-0} f(x) = \infty \text{ или } \lim_{x \rightarrow a+0} f(x) = \infty .$ <p>хоризонтална асимптота, вертикална асимптота, коса асимптота</p> <p>Одређује и црта вертикалну, хоризонталну и косу асимптоту графика функција.</p>	<p>Физика: брзина кретања</p> <p>Хемија: радиоактивн и распад</p> <p>Биологија: раст популације</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

Треба навести чињеницу да је свака елементарна функција непрекидна на свом домену. Напоменимо да је функција $f : \mathbb{R} \setminus \{0\}$, $f = \frac{1}{x}$ непрекидна. Овдје 0 не представља проблем, јер не припада њеном домену.

Тема 4. ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ РАЧУН (оквирни број наставних часова 26)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дефинише извод, те објасни његову геометријску и кинематичку интерпетацију • Наведе основне изводе • Рачуна изводе кориштењем правила за њихово рачунање • Дефинише диференцијал и користи га за рачунање приближних вриједности функције • Користећи Лопиталова правила рачуна граничну вриједност функције • Наведе везу између монотоности и знака првог извода, те објасни појам локалног екстрема • Примјењује диференцијални рачун за рјешавање екстремалних проблема из геометрије, технике итд. • Дефинише конвексну и конкавну функцију, те препознаје такве функције на основу графика • Наведе везу између конвексности и другог извода • Кориштењем извода испита знак, ток и конвексност функције, одреди локалне екстреме, асимптоте и нацрта график 	<p>Појам извода, геометријска и кинематичка интерпретација Основни изводи Извод збира, производа, количника, композиције и инверза Диференцијал Изводи вишег реда Лопиталова правила Извод и монотоност, локални екстремуми Одређивање апсолутног екстрема и његове примјене Конвексност функције, превојне тачке Испитивање функције и цртање њеног графика</p>	<p>Физика: брзина кретања Хемија: радиоактивни распад Биологија: раст популација</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

Удаљеност од тачке до праве не би требало рачунати употребом формула, већ помоћу нормале повучене из тачке на праву. Што се тиче односа праве и криве другог реда, није неопходно изводити формуле везане за тангенте, већ показати принцип заснован на дискриминанти одговарајуће квадратне једначине којим се уврђује какав је тај однос и из кога се може извести једначина тангенте.

Под графичком методом за рјешавање система линеарних и квадратних једначина подразумијева се скицирање области задане, рецимо, са $x^2 + y^2 < 1$ и $x + y > 0$.

Тема 5. ИНТЕГРАЛНИ РАЧУН (оквирни број наставних часова 26)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Наведете дефиницију примитивне функције, неодређеног интеграла и наведете основне неодређене интеграле • Рачуна неодређене интеграле кориштењем њихових особина, те метода смјене и парцијалне интеграције • Рјешава диференцијалну једначину с раздвојеним промјењивим и линеарну једначину првог реда • Наведете везу између одређеног интеграла и површине испод графика функције • Кориштењем Њутн – Лајбницевог формуле рачуна одређени интеграл • Наведете особине одређеног интеграла • Примјењује одређени интеграл на рачунање површине, запремине и дужине криве 	<p>Дефиниција неодређеног интеграла и његове особине, основни неодређени интегрални Метода смјене и парцијалне интеграције за неодређени интеграл . Појам диференцијалне једначине Диференцијална једначина с раздвојеним промјењивим Линеарна диференцијална једначина првог реда . Одређени интеграл Њутн – Лајбницева формула Особине одређеног интеграла Примјена интеграла на рачунање површине, запремине ротационог тијела и дужине криве</p>	<p>Хемија: описивање хемијских реакција диференцијалним једначинама Физика: рад, маса тијела</p>

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ

Уколико наставнику није могуће увести одређени интеграл као граничну вриједност интегралних сума, може га дефинисати као „површину“ испод графика функције, при чему се узима да је „површина“ позитивна на дијелу на коме је функција позитивна, а негативна иначе. Укупан број наставних часова предвиђен за наставне теме сам наставник треба да распореди по типовима часова поштујући правило да однос часова обраде нових садржаја и осталих типова наставног часа (понављање, утврђивање, вјежбање, провјера знања), буде 2:3. У погледу математичке терминологије мора постојати континуитет у односу на кориштење прописане терминологије у основној школи и претходним разредима.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА МАТЕМАТИКЕ

- професор математике,
- професор двопредметног студија гдје је математика главни или равноправан предмет,
- дипломирани математичар.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профелима, стечени похађањем студијског програма математике у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овога наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ФИЗИКА
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 60

Општи циљеви:

- учениково разумијевање улоге физике у технолошком развоју
- учениково разумијевање економских, социјалних и етичких ефеката научних достигнућа.

Посебни циљеви:

- показати разумијевање
  - а) научних чињеница и концепата
  - б) научних метода и технике
  - в) научне терминологије
  - г) метода представљања научних информација
- примијенити и користити
  - а) научне чињенице и концепте
  - б) научне методе и технику
  - в) научну терминологију у комуникацији
  - г) одговарајуће методе представљања научних информација
- поставити, анализирати и вредновати
  - а) хипотезе, истраживачка питања
  - б) научне методе и технику
  - в) научна објашњења;
- показати истрајност и одговорност у научном истраживању и рјешавању научних проблема;
- показати вјештине потребне за научно истраживање
- стећи навике за рационално кориштење и штедњу свих видова енергије.

НАСТАВНЕ ТЕМЕ И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА:

Увод (Оквирно 1 наставни час)

1. Релативистичка физика (Оквирно 10 часова)
2. Квантна природа електромагнетног зрачења (Оквирно 5 часова)
3. Елементи квантне механике (Оквирно 15 часова)
4. Индуковано зрачење. Ласери (Оквирно 2 часа)
5. Физика чврстог стања (Оквирно 4 часа)
6. Физика атомског језгра (Оквирно 7 часова)
7. Физика елементарних честица (Оквирно 9 часова)
8. Основи астрофизике (Оквирно 9 часова)

Напомене: 1. Писмени школски задатак: два школска писмена задатка током наставне године (по један писмени школски задатак у трајању једног наставног часа у сваком полугодишту)

2. Исправак школског писменог задатка : 2 наставна часа (у сваком полугодишту по један наставни час након реализације писменог школског задатка)

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ ИСХОДИ ПРОГРАМА

Увод

Тема 1. Релативистичка физика

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни Галилејеве трансформације • објасни еквивалентност инерцијалних система у описивању механичких појава • примијени Галилејеве трансформације на слагање релативно малих брзина • искаже постулате специјалне теорије релативности • дискутује појам истовремености • дефинише временски интервал и сопствено вријеме • наведе формулу за дилатацију времена • дефинише дужину тијела (просторни размак између два догађаја) • наведе формулу за контракцију дужине • рјешава проблеме у вези са дилатацијом времена и контракцијом дужине • разликује класични и релативистички импулс честице • објасни физички смисао промене масе са брзином • дефинише енергију мировања, кинетичку и укупну енергију честице • објасни дефект масе и трансформацију масе у енергију • разликује нерелативистички и релативистички закон одржања енергије • примијени дефект масе и релативистички закон одржања енергије у рјешавању проблема 	<ul style="list-style-type: none"> • Координате догађаја. Галилеј-Њутнов принцип релативности. • Постулати специјалне теорије релативности. • Релативистичко вријеме и релативистичка дужина. Релативистички импулс, маса и енергија • Закон одржања енергије 	<p style="text-align: center;">Математика Информатика</p>

Тема 2. Квантна природа електромагнетног зрачења

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује емисиону моћ и емисиону спектралну способност тијела • дефинише апсолутно црно тијело • искаже класичне законе зрачења: Кирхофов, Штефан-Болцманов и Винов • објасни Планкову хипотезу о појму кванта зрачења • разликује унутрашњи и спољашњи фотоелектрични ефекат • опише три законитости фотоелектричног ефекта (као резултате експерименталних мјерења) • изложи Ајнштајново објашњење фотоелектричног ефекта • изрази масу, импулс и енергију фотона • рјешава једноставније проблеме применом класичних закона зрачења 	<ul style="list-style-type: none"> • Топлотно зрачење. Закони зрачења апсолутног црног тијела. • Појам кванта енергије. Фотоелектрични ефекат. • Маса, импулс и енергија фотона. <p>ИНТЕРАКТИВНА СИМУЛАЦИЈА Фотоелектрични ефекат (Phet.colorado.edu – Photoelectric effect)</p>	<p>Математика Информатика</p>

Тема 3. Елементи квантне механике

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише де Бројеву таласну дужину • опише оглед са дифракцијом електрона • опише честично-таласни дуализам микрочестица • дискутује Хајзенбергове релације неодређености • изведе закључке из резултата Гајгер-Марсденовог експеримента • скицира планетарни модел атома 	<ul style="list-style-type: none"> • Таласна својства честица. Де Бројева релација. • Дифракција електрона. Честично-таласни дуализам. • Хајзенбергове релације неодређености. • Радерфордов модел атома. • Борови постулати. Квантоване величине. • Линијски спектри гаса водоника. 	<p>Математика Информатика</p>

<ul style="list-style-type: none"> • изложи Борове постулате • дискутује квантоване величине (полупречник орбите, брзину и енергију електрона у атому водоника) • упореди емпиријску и теоријску формулу за таласне дужине спектралних линија • наброји недостатке Борове теорије • изведе закључке из резултата Франк-Херцових огледа • објасни смисао Борових орбита и електронски квантни облак • опише квантно-механички модел атома • објасни која стања електрона у атому одређују квантни бројеви • дефинише љуску и подљуску • израчуна број могућих стања електрона по љускама и подљускама • дефинише Паулијев принцип и принцип минимума енергије • формира електронске конфигурације сложенијих атома • објасни основне принципе на којима се заснива поредак елемената у периодном систему елемената • решава проблеме у вези са честично-таласним дуализмом и применом Борове теорије 	<ul style="list-style-type: none"> • Франк-Херцови огледи. • Квантно-механички модел атома. Квантни бројеви. • Електронске конфигурације. Периодни систем елемената <p>ИНТЕРАКТИВНЕ СИМУЛАЦИЈЕ</p> <p>Дифракција електрона (phet.colorado.edu – Davisson-Germer electron diffraction)</p> <p>Модел атома водоника (phet.colorado.edu – Models of the hydrogen atom)</p>	
---	---	--

Тема 4. Индуковано зрачење. Ласери

Оперативни циљеви/Исходи	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује спонтану и стимулисану емисију зрачења • дефинише инверзну насељеност и 	<ul style="list-style-type: none"> • Спонтана и стимулисана емисија зрачења. • Ласери. Примена ласера. 	<p>Математика Информатика</p>

<p>метастабилна стања електрона у атому</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни принцип рада ласера • наведе особине ласерског зрачења • наброји поделу ласера с обзиром на активну средину • наброји подручја људске делатности у којима ласери имају примену 	<p>ИНТЕРАКТИВНА СИМУЛАЦИЈА Ласери (phet.colorado.edu – Lasers)</p>	
---	---	--

Тема 5. Физика чврстог стања

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји особине Фермијевог гаса • дефинише Фермијев ниво • упореди класичну и квантну теорију електричне проводљивости метала • наброји особине суперпроводника • разликује фермионе и бозоне • објасни Мајснеров ефекат и левитацију • објасни ширине енергетских зона у Христалима • наброји особине полупроводника п–типа и н–типа • опише начин рада полупроводничке диоде • опише начин рада транзистора • наброји неке примјене полупроводника 	<ul style="list-style-type: none"> • Квантна теорија електричне проводљивости метала. Суперпроводници. • Зонска теорија Христала. • Полупроводници. Примена полупроводника. 	<p>Математика Информатика</p>

Тема 6. Физика атомског језгра

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише основне особине језгра: атомски број, масени број, количину наелектрисања, спин и магнетни момент • упореди особине 	<ul style="list-style-type: none"> • Карактеристике језгра. Нуклеарне силе. • Енергија везе. Дефект масе. • Природна радиоактивност. Врсте радиоактивности. 	<p>Математика Информатика</p>

<p>нуклеарних сила са особинама гравитационих и електричних сила</p> <ul style="list-style-type: none"> · дефинише енергију везе језгра и специфичну енергију везе · изложи Радерфордово објашњење радиоактивног зрачења · објасни α -распад · објасни β^+, β^- -распад електронски захват (трансформација неутрона у протон, трансформација протона у неутрон, реакције, интеракција протона и електрона) · објасни γ -распад (енергијски нивои језгра, унутрашња конверзија γ -фотона) · напише реакције креације и анихилације електронско-позитронског пара · дефинише вријеме полураспада радиоактивне супстанце · изведе формулу за закон радиоактивног распада · дефинише константу радиоактивног распада · дефинише активност радиоактивне супстанце · објасни огледе у којима је дошло до открића протона и неутрона · напише реакције у којима долази до трансформације неког атомског језгра у радиоактивно језгро · примијени закон одржања броја нуклеона и количине наелектрисања на неке нуклеарне реакције · наброји неке примјене радиоактивних изотопа · дефинише нуклеарну фисију и фузију · објасни фисију као ланчану реакцију · упореди енергију 	<ul style="list-style-type: none"> • Закон радиоактивног зрачења. • Нуклеарне реакције. Вештачка радиоактивност. • Нуклеарна фисија и фузија. • Нуклеарни реактори. Заштита од радиоактивног зрачења. <p>ИНТЕРАКТИВНЕ СИМУЛАЦИЈЕ</p> <p>Изотопи и атомска маса (phet.colorado.edu – Isotopes and atomic mass)</p> <p>Радиоактивни распади (phet.colorado.edu – Alpha decay, Beta decay)</p> <p>Нуклеарна фисија (phet.colorado.edu – Nuclear fission)</p>	
---	--	--

ослобођену по једном нуклеону у фисији и фузији • опише принцип рада нуклеарног реактора • наброји мјере заштитите од радиоактивног зрачења • примијени закон радиоактивног зрачења у рјешавању проблема		
---	--	--

Тема 7. Физика елементарних честица

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: • наброји компоненте космичког зрачења • објасни интеракције космичког зрачења са честицама у Земљиној атмосфери • дефинише елементарне честице • наведе физичке величине које описују елементарне честице • класификује елементарне честице према маси и према типу интеракције у процесима у којима честице учествују • дефинише античестице • наброји четири типа фундаменталних интеракција и њихове преносиоце	<ul style="list-style-type: none"> • Космичко зрачење. • Класификација елементарних честица. • Фундаменталне интеракције међу честицама. 	Математика Информатика

Тема 8. Основи астрофизике

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: • наброји објекте који насељавају васиону • наброји основне особине објеката који чине Сунчев систем • објасни животни пут звијезда помоћу Херцшпрунг-Раселовог дијаграма • објасни Хаблов закон и Хаблово време • примени Доплеров	<ul style="list-style-type: none"> • Објекти који насељавају васиону. Сунчев систем. • Животни пут звезда. • Космолошке хипотезе о настанку и еволуцији космоса. • Тамна материја и тамна енергија. 	Математика Информатика

<p>ефекат у оптици на одређивање удаљености звијезда</p> <ul style="list-style-type: none"> · наброји основне поставке три модела васионе (пулсирајуће, затворене и отворене) · опише истраживања која су навела научнике да претпоставе да у космосу постоји и невидљиви облик материје 	<p>ИНТЕРАКТИВНА СИМУЛАЦИЈА Сунчев систем (phet.colorado.edu – My solar sistem)</p>	
--	---	--

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ФИЗИКЕ

- професор физике,
- професор двопредметнога студија гдје је физика главни или равноправан предмет,
- дипломирани физичар.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма физике у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ХЕМИЈА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 60

ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

У четвртом разреду садржаји наставног плана и програма представљају наставак програма органске хемије коју су ученици изучавали у трећем разреду гимназије. Овим програмом су обухваћена поглавља из биохемије у којима се обрађују структуре и функције најзначајнијих природних органских производа као што су протеини, угљени хидрати, липиди, нуклеинске киселине, витамини, хормони и др. На основу стеченог знања према наставном програму за трећи разред из области органске хемије, ученици треба да уочавају повезаност особина и функција природних једињења са функционалним групама, хемијским везама (гликозидним, пептидним, естарским, водоничним...) које се налазе у биомолекулама. Овим програмом се обрађују и основни појмови из области стереохемије, како би се схватила сложеност тродиомензионалних структура, као и њен утицај на процесе у живим организмима. Изучавањем сложених структура биомолекула, ученици би требали да добију представу о животу као феномену заснованом на небројеним реверзибилним хемијским промјенама разноликих структура. Првенствени циљ овог програма је овладати знањима помоћу којих би се могла сагледати хармоничност у природи узрокована метаболичким токовима катализованих специфичним ензимима.

Укратко се представљају синтетички полимери и њихова примјена, како би се могли поредити вјештачки полимери са неупоредиво сложенијом структуром природних полимера.

Указује се на биотехнологију и њезин значај у развоју савремене цивилизације као и на узроке и типове хемијских загађивача ваздуха и воде те могуће нарушавање природне равнотеже развојем технологија. Ученици би на основу сазнања из области биохемије требали изградити свијест о заштити природних токова и животне средине и неопходности примјене еколошки нешкодљивих технологија.

За поједине теме предвиђени су демонстрациони огледи који помажу бољем схватању и савлађивању наставних садржаја.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

Теме и оквирни број наставних часова:

1. УГЉЕНИ ХИДРАТИ (10 наставних часова)
2. ЛИПИДИ (6 наставних часова)
3. ПРОТЕИНИ (12 наставних часова)
4. НУКЛЕИНСКЕ КИСЕЛИНЕ (8 наставних часова)
5. АЛКАЛОИДИ И АНТИБИОТИЦИ (2 наставна часа)
6. ВИТАМИНИ И ХОРМОНИ (6 наставних часова)
7. ПРИРОДНИ И СИНТЕТСКИ ПОЛИМЕРИ (6 наставних часова)
8. ОСНОВИ МЕТАБОЛИЗМА (6 наставних часова)
9. БИОТЕХНОЛОГИЈА И ЊЕНЕ МОГУЋНОСТИ (2 наставна часа)
10. ХЕМИЈСКИ ЗАГАЂИВАЧИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (2 наставна часа)

ТЕМА: УГЉЕНИ ХИДРАТИ

Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •познаје врсте и значај угљених хидрата у природи •разумије структуру моносахарида •користи пројекционе и перспективне формуле у представљању молекула •разликује основне стереохемијске облике молекула •образложи физичке и хемијске особине моносахари на основу њихове структуре •уочи полимерну структуру сложених угљених хидрата •објасни примјену угљених хидрата у индустрији (хартије, текстила и др.) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Угљени хидрати опште карактеристике 2. Моносахариди алдозе и кетозе 3. Циклични облици моносахарида 4. Стереоизомерија код шећера (енантиомери, аномери, епимери) 5. Физичке и хемијске особине моносахарида 6. Олигосахариди дисахариди 7. Полисахариди 8. Индустијско добијање целулозе и њених деривата; производња хартије 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Фотосинтеза - Метаболизам угљених хидрата

ТЕМА: ЛИПИДИ

Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •образложи заступљеност и значај липида у живој материји •разликује врсте липида •уочи структуру и функционалне групе карактеристичне за одређене липиде •разумије функцију липида у организмима 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Липиди-опште карактеристике и подјела 2. Осапуњиви липиди масне киселине 3. Неутралне масти, сфинголипиди, фосфоглицериди и воскови 4. Неосапуњиви липиди (стероиди) 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - варење и метаболизам масти

ТЕМА: ПРОТЕИНИ

Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •разумије структуру и особине протеиногених аминокиселина •уочи полимерну структуру протеина и природу пептидне везе •објасни тродиомензионалну структуру протеина •класификује 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аминокиселине структура и подјела протеиногених аминокиселина 2. Особине аминокиселина (оптичка активност, растворљивост, кисело базне особине, изоелектрична тачка) 3. Хемијске реакције 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - грађа ћелије (протоплазма, цитоплазма) - ензими као катализатори метаболичких процеса

<p>протеине(према структури и према физиолошкој функцији)</p> <ul style="list-style-type: none"> •познаје физичке и хемијске особине протеина •објасни улогу ензима (биокатализатора) у природи •разумије структуру једноставних и конјугованих ензима •објасни механизам дјеловања ензима •познаје факторе који утичу на активност ензима 	<p>аминокиселина</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Протеини као полимери и подјела према структури 5. Трдиомензионална структура протеина 6. Особине протеина 7. Ензими (структура, класификација, номенклатура) 8. Особине и механизам дјеловања ензима 9. Фактори који утичу на активност ензима 	
---	--	--

ТЕМА: НУКЛЕИНСКЕ КИСЕЛИНЕ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •познаје хемијску структуру компонената које изграђују нуклеинске киселине •разликује хемијски састав нуклеозида, нуклеотида и уочава хемијске везе којима су компоненте повезане у молекулама нуклеинских киселина •разликује структуре и функције РНК и ДНК молекула •уочи значај структуре ДНК као молекулске основе за преношење и очување генетске информације (репликација, транскрипција, translација) •познаје основне процесе биосинтезе протеина и улогу молекула РНК и ДНК у том процесу 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нуклеинске киселине основне компоненте 2. Нуклеозиди и нуклеотиди 3. Структура, особине и функција ДНК молекула (репликација) 4. Структура и улога РНК молекула 5. Генетска шифра (код кодон-антикодон) 6. Биосинтеза протеина 7. Мутације и инхибиција биосинтезе протеина 	<p>Биологија: - основи генетике</p>

ТЕМА: АЛКАЛОИДИ И АНТИБИОТИЦИ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - познаје поријекло, хемијски састав и физиолошко дјеловање алкалоида - уочи штетно дјеловање алкалоида али и значајнеких од њих у терапеутици - разумије шта су антибиотици, како се производе и какав значај имају у медицини - разликује структуру антибиотика - објасни основне механизме терапеутског дјеловања антибиотика против патогених клица – изазивача болести 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Алкалоиди 2. Антибиотици 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дјеловање антибиотика на основама анабиозе <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наркоманија као друштвени проблем

ТЕМА: ВИТАМИНИ И ХОРМОНИ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •објасни улогу витамина као заштитних материја неопходних у исхрани •разликује појмове: хиповитаминоза, хипервитаминоза, авитаминоза •разликује липосолубилне и хидросолубилне витамине •уочи значај витамина као коензима и њихову улогу у каталитичком дјеловању ензима •уочи улогу хормона као биорегулатора у организмима •наведе подјелу хормона према ендокриним жлијездама у којима се луче •познаје хемијске структуре важнијих хормона 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Витамини 2. Витамини растворљиви у мастима 3. Витамини растворљиви у води 4. Хормони (улога, значај, подјела) 5. Хормони-деривати аминокиселина 6. Протеохормони и стероидни хормоне 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Витамини као заштитници организма од различитих обољења - Регулаторска улога хормона у метаболичким процесима

ТЕМА: ПРИРОДНИ И СИНТЕТСКИ ПОЛИМЕРИ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •разумије шта је полимер, а шта полимеризација •познаје врсте полимера и врсте полимеризације •уочи велику заступљеност полимера у природи •објасни добијање и значај синтетских полимера 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Грађа и добијање природних полимера 2. Грађа и добијање синтетских адиционих полимера 3. Грађа и добијање синтетских кондензационих полимера 	<p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - физичка својства синтетичких полимера

ТЕМА: ОСНОВИ МЕТАБОЛИЗМА

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •уочи међусобну повезаност и сложеност хемијских процеса у живој материји •разликује катаболизам и анаболизам •разумије улогу АТП (аденозинтрифосфат) - акумулатора хемијске енергије, као и хемијске процесе при којима се та енергија ослобађа 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Метаболизам и кружење материје у природи 2. Катаболизам и анаболизам 3. Енергетски циклус у ћелијама 	<p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кребсов циклус - ћелијско дисање

ТЕМА: БИОТЕХНОЛОГИЈА И ЊЕНЕ МОГУЋНОСТИ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •стекне сазнања о биотехнологији као микробиолошким и ензимским процесима у индустрији 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Биотехнологија данас и у будућности 2. Добивање антибиотика 	<p>Биологија Физика Социологија</p>

ТЕМА: ХЕМИЈСКИ ЗАГАЂИВАЧИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> •сагледа неусклађеност савремене цивилизације са природом •препозна који су основни хемијски 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загађивање атмосфере 2. Загађивање воде 	<p>Биологија Географија Физика Филозофија</p>

загађивачи средине	животне		
-----------------------	---------	--	--

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА И ПРЕПОРУКЕ:

При реализацији наставних садржаја по темама могу се извести одређени демонстрациони огледи и вјежбе:

1. Тема: УГЉЕНИ ХИДРАТИ

- Реакција са фенил хидразином
- Толенсова реакција
- Фелингова реакција
- Инверзија сахарозе
- Огледи са скробом

2. Тема: ЛИПИДИ

- Испитивање растворљивости масти и уља
- Извршити сапонификацију масти помоћу раствора натријум хидроксида (добијање сапуна)

3. Тема: ПРОТЕИНИ

- Таложне реакције протеина
- Биуретска реакција
- Ксантопротеинска реакција
- Испитивање дјеловања амилазе (утицај температуре, рН активатора и инхибитора на активност ензима)

4. Тема: Нуклеинске киселине

- Помоћу атомских модела предочити структуре нуклеотида као и њихово повезивање у ланце ДНК и РНК

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ХЕМИЈЕ

- професор хемије
- професор двопредметног студија гдје је хемија главни или равноправан предмет
- дипломирани хемичар

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма хемије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ БИОЛОГИЈА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ ИСХОДИ ПРОГРАМА

Тематска област I: ОСНОВИ МОЛЕКУЛАРНЕ БИОЛОГИЈЕ (оквирни број наставних часова 14)		
Тема 1: Молекуларна биологија и молекулске особине наслеђивања		
Оперативни циљјеви/Исходи учења	Садржај програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
1.1. Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> • развије интерес за изучавање молекуларне биологије; • дефинише појам молекуларне биологије; • опише историјски развој молекуларне биологије и њену везу са другим наукама; • опише интеракцију регулације између ДНК, РНК и синтезе протеина; • наведе генетичку карактеристику ДНК; • дефинише појмове генетичког инжењерства и упореди развој генетике и биотехнологије. 	1.1. Предмет и значај изучавања молекуларне биологије <ul style="list-style-type: none"> • појам молекуларне биологије, историјски развој и значај; • интеракција регулације између система унутар ћелије; • ДНК, РНК, синтеза протеина; • ген, генетичке карактеристике ДНК; • молекуларна биологија, биотехнологија, генетичко инжењерство. 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија - Биохемија - Цитологија
Тема 2: Молекулске основе наслеђивања		
2.1. Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> • скицира нуклеотид и повеже са више нуклеотида у ланац нуклеинске киселине; • наведе комплементарност база; 	2.1. Нуклеинске киселине <ul style="list-style-type: none"> • нуклеотид: дезоксирибонуклеотид, рибонуклеотид; - пуринске (аденин и гуанин) и пиримидинске базе (тимин, цитозин и урацил) и њихова 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија

<ul style="list-style-type: none"> • објасни значај редосљеда нуклеотида у ланцу; • објасни примарну и секундарну структуру ДНК; • наведе биолошку улогу ДНК; • објасни грађу РНК • наведе врсте РНК и објасни њихову улогу. <p>2.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни стварање пептидне везе; • објасни грађу аминокиселина; • опише разлику између примарне и просторне структуре протеина; • препозна улогу водоничне везе у просторној структури протеина; • објасни примарну структуру протеина која је генетски детерминисана; • наведе и објасни биолошку улогу протеина. <p>2.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише појам гена; • дефиниши појам генома; • наведе функцију гена, сателита, породицу гена и умножене гене; 	<p>комплементарност;</p> <ul style="list-style-type: none"> - примарна структура ДНК, редосљед нуклеотида у ланцу; - секундарна структура ДНК, антипаралелна два ланца; • РНК: грађа и врсте (иРНК, тРНК, рРНК). <p>2.2. Протеини</p> <ul style="list-style-type: none"> • аминокиселине, пептидна веза, полипептиди, аминокиселинска група, карбоксилна група, број и редослијед аминокиселина, примарна структура полипептида; • просторна структура: секундарна, терцијарна, квартерна, глобуларан облик, фибриларни облик; • биолошка улога протеина: <ul style="list-style-type: none"> - транспортна улога: хемоглобин, албумин, миоглобин; - контрактилна улога: актин, миозин; - заштитна улога: имуноглобулин, интерферон; - резервна улога: аминокиселине, ембрион; - структурна улога: колаген, еластин, α-кератин. <p>2.3. Генетички код, појам и функција гена</p> <ul style="list-style-type: none"> • геном <ul style="list-style-type: none"> - низови нуклеотида; - гени (синтеза протеина) - сателити (спаривање 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • дефинише појам код, кодон, антикодон; • наведе разлику између егзоне и интроне и опише њихову улогу; • дефинише појам алела и објасни појаву мутација. 	<p>хомологних ромозома);</p> <ul style="list-style-type: none"> - интермедијарне ДНК; - умножени гени; - рРНК, тРНК; • код, кодон, антикодон; • ген, структурни гени, функционални гени, егзони, интрони, алели, мутације. 	
<p>2.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни процес репликације ДНК; • објасни семиконзервативан начин при ћелијској диоби гдје кћери ћелије добију исти скуп насљедних информација; • објасни стварање Y формације; • наведе групе ензима; • анализира смјер тока репликације; • упореди функције ДНК Полу III и ДНК Полу I и РНК полимеразу; • анализира релативне грешке при репликацији; • објасни завршетак репликације. 	<p>2.4. Репликација синтеза ДНК</p> <ul style="list-style-type: none"> • удвајање молекула ДНК, С-фаза; • семиконзервативан начин; • формирање Y формације-репликациона виљушка; • нуклеазе, полимеразе, лигазе, ендонуклеазе ДНК Полу III, ДНК Полу I, РНК полимеразе. <p>Процес репликације ДНК</p> <ul style="list-style-type: none"> • мјесто почетка репликације, ендонуклеаза. ток репликације 5' и 3', ДНК полимеразе, РНК полимеразе, исправљање грешки, - репликативне виљушке, - репликативни мјехури, - релативне грешке при репликацији; • репликација еукариотске ДНК-мјеста почетка репликације, репликативни мјехури, завршетак репликације. 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
<p>2.5. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • упореди процес транскрипције са репликацијом ДНК; • објасни почетак, ток и крај транскрипције; 	<p>2.5. Биосинтеза протеина</p> <p>2.5.1. Транскрипција, и РНК</p> <ul style="list-style-type: none"> • РНК полимеразе, регулаторни протеин, 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија

<ul style="list-style-type: none"> • опише улогу РНК полимеразе; • објасни комплементарност рибонуклеотида у стварању растућег ланца РНК; • анализира ланац РНК као копију гена; • објасни функцију 5' краја (5' капа) и 3' краја; • опише функцију „зреле“ иРНК. 	<p>промотор, почетни транскрипциони комплекс, раздвајање ланца ДНК од седамнаест базних парова, транскрипциони мјехур;</p> <ul style="list-style-type: none"> • ДНК матрица - спаривање комплементарних рибонуклеотида 3' растући ланац, 5' крај растућег ланца, - правило комплементарности , - смјер кретања полимеразе заустављања транскрипције, - контролни механизам; • синтеза иРНК код прокариота, - иРНК у једру, - РНК 3' крај-поли-А-реп, транспорт иРНК, - РНК 5' крај -5' капа, везивање за рибозом; • примарни транскрипт, интрон, егзон, зрела иРНК. 	
<p>2.5.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише транслацију; • наведе мјесто гдје се одвија транслација; • објасни почетак транслације и ток транслације; • препозна рибозоме/полизоми и опише њихову грађу; • опише функцију П-мјеста и А-мјеста у рибозому; • објасни повезивање аминокиселина према распореду кодона на рибозому; • дефинише стоп кодоне и објасни њихов значај; 	<p>2.5.2. Транслација</p> <ul style="list-style-type: none"> • код, кодони, антикодони, синонимни кодони, стоп кодони (УАА, УАГ, УГА) стартни сигнал (АУГ); • рибозом, иРНК, тРНК - трнаспортна РНК, - просторни облик-тРНК: антикодон, активно мјесто за аминокиселину; • ток транслације - редосљед уграђивања аминокиселина, иРНК, тРНК, - полипептидни ланац - редослијед кодона, - иРНК, пептидна веза, 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија - Цитологија

<ul style="list-style-type: none"> • објасни функцију ослобађајућег протеина (протеински фактора П₁ и П₂). 	<p>комплементарност кодона и антикодона;</p> <ul style="list-style-type: none"> • мјесто одвијања синтезе протеина: <ul style="list-style-type: none"> - рибозом - састав, облик и грађа, мале и велике подјединице, П-мјесто, А-мјесто, - почетни транскрипциони комплекс, - овкир читања генетичке поруке, - стартни кодон АУГ, аминокиселина метионин, - регулаторни протеин, стварање петидне везе, отпуштање слободних тРНК, олазак нових тРНК са аминокиселинама, стартни кодони, крај транслације, - ослобађајући протеини. 	
<p>2.6. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни односе гена протеина и фенотипских особина (Жакоб-Моно); • дефинише експресију гена код еукариота; • опише епигенетско развиће; • анализира сваку ћелију која садржи исти комплетан генетички програм; • анализира значај транскрипције и транслације од ДНК до протеина; • објасни улогу ДНК чипова; 	<p>2.6. Регулација активности гена</p> <ul style="list-style-type: none"> • експресија гена; • комплекс гена-оперон: регулатор, ромотор, структурни гени а, б, ц (Жакоб Франсоа и Жак Моно-адаптивни ензими); • експресија гена-транскрипција, обрада примарних транскриптата, транспорт иРНК у цитоплазму, транслација после транслационе модификације протеина; • регулација транскрипције, промотори, појачивачи, транскрипциони фактори и промотори, промјена структуре хроматина, резултат 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија - Цитологија

<ul style="list-style-type: none"> • разумије експресију гена која је регулисана у складу са тренутним физиолошким потребама. <p>2.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише генетичко инжињерство (молекуларну биотехнологију); • аргументује значај генетичког инжињерства; • објасни процесе клонирања ДНК-стварање рекомбиноване ДНК; • објасни значај плаزمида за уградњу страног гена у молекул ДНК домаћина; • објасни добијање индентичних копија молекула ДНК и њихових дијелова. <p>2.7.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе примјере производње хуманих протеина; 	<p>експресије;</p> <ul style="list-style-type: none"> • ДНК чипови: нормалне и малигне ћелије; • транслација- примарна структура протеина - просторна структура протеина. <p>2.7. Генетичко инжињерство-молекуларна биотехнологија</p> <ul style="list-style-type: none"> • техника генетичког инжињерства; • примјена у научним истраживањима: молекуларна основа сложених биолошких појава (раст, развиће, диференцијација, ћелијска диоба, итд.); • примјена у другим областима: медицина, ветерина, фармација, шумарство, индустрија, заштита животне средине; • Клонирање ДНК <ul style="list-style-type: none"> - издвајање појединих гена и њихово умножавање, - добијање индентичних копија читавих организама, ћелија, молекула ДНК или њихових дијелова, - плазмид, ген прокариотске ћелије, еукариотска ћелија, рестрикциони ензими, вектор за клонирање, вирусни геноми, хибридна молекула ДНК. <p>2.7.1. Примјена генетичког инжињерства:</p> <ul style="list-style-type: none"> • у научним истраживањима за производњу хуманих 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија - Цитологија
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • објасни примјену генетичког инжењерства у пољопривредној производњи, медицине, генској терапији; • анализира етичке и еколошке проблеме генетичког инжењерства; • анализира злоупотребу научног истраживања; • анализира значај и недостатке у производњи генетички модификованих биљака. 	<p>протеина (инзулин, хормон раста, интерферон);</p> <ul style="list-style-type: none"> • уношење гена у биљне ћелије, животињске ћелије; • генска терапија. <p>Етички и еколошки проблеми</p> <ul style="list-style-type: none"> • етички, правни и еколошки проблеми; • у пољопривреди и медицини (полне ћелије, генска терапија, вантјелесно зачеће); • злоупотреба научног истраживања. 	
<p>Тематска област II: ГЕНЕТИКА – МЕХАНИЗМИ НАСЉЕЂИВАЊА (оквирни број наставних часова 34)</p>		
<p>Оперативни циљеви / Исходи учења</p>	<p>Садржај програма / Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>Тема 1: Основни појмови генетике: хромозоми, генотип и фенотип</p>		
<p>1.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише научну дисциплину генетику; • објасни значај генетике; • наброји научне дисциплине генетике • наведе подјелу генетике према објекту истраживања; • опише примјену генетике. <p>1.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе и анализира број хромозома код човјека и неких других врста организама; • објасни и одреди генске локусе; 	<p>1.1. Основни појмови генетике; хромозоми, генотип, фенотип</p> <ul style="list-style-type: none"> • генетика као биолошка наука и њен значај; • научне дисциплине генетике: молекуларна генетика, цитогенетика, генетика развића и популациона генетика, генетика према објекту истраживања, генетика према методологији, примјењена генетика. <p>1.2. Хромозоми</p> <ul style="list-style-type: none"> • хромозоми човјека; • тјелесне ћелије, полне ћелије, ДНК, РНК, липиди, јони (Mg, Ca, Fe...); • ген: структура гена, 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија, - Цитологија.

<p>2.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни интеракцију генских алела; • наброји типове наслеђивања код биљака и животиња; • анализира појаву нове фенотипске особине (розе боје); • дефинише доминатну и рецесивну собину; • анализира доминатну особину у хомозиготном облику; • анализира рецесивну особину у хомозиготном облику; • наброји доминантне и рецесивне особине код парадајза, кукуруза, пса и говечета; • аргументује крвне групе А у хомозиготном и хетерозиготном облику, крвну групу Б у хомозиготном и хетерозиготном облику; • утврди да је крвна група А кодоминантна у односу на Б и доминантна у односу на 0 групу; • дефинише корелативно наслеђивање; • наведе примјер код парадајза или Дарвиново запажање; • дефинише полигено наслеђивање и утицај спољашње средине на њихово варирање; • објасни да се стечене особине не могу наследити (експеримент Мислав Демерец - отпорност бактерија на антибиотике). 	<p>2.2. Типови наслеђивања код биљака и животиња</p> <ul style="list-style-type: none"> • интеракција генских алела; • интермедијарно наслеђивање <ul style="list-style-type: none"> - непотпуна доминанта испољавање оба алела код хетерозигота, - потомство са комбинацијом алела, - примјер јагорчевине, црвеног и бијелог цвијета; • доминантно-рецесивно наслеђивање <ul style="list-style-type: none"> - доминантна и рецесивна особина, - утицај гена који има највећи значај, - доминантни ген: хомозиготни и хетерозиготни облик, - рецесивни ген: хомозиготни облик; • алели, доминантне особине, рецесивне особине, <ul style="list-style-type: none"> - примјер код кукуруза, парадајза, говечета и пса; • Кодоминантно наслеђивање <ul style="list-style-type: none"> - стварање двије различите варијанте неког протеина од стране једног гена: <ul style="list-style-type: none"> - крвне групе А, Б, 0, и АБ, - антиген А и антиген Б, 0 - наслеђивање АБ, 0 крвних група, кодоминантне групе, АБ - особе крвне групе А: АА, А0 - особе крвне групе Б: ББ, Б0 - особе крвне групе 0: 00 • Корелативно/везано 	<p>- Биохемија,</p>
---	---	---------------------

<p>транслокације и инверзије;</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише реципрочну транслокацију; • објасни промјене у редослиједу нуклеотида као узроке генских мутација. <p>2.6. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни како настаје полиплоидија и наведе типове и значај полиплоидије; • наведе разлику између аутополиплоидије и алоплоидије; • објасни како настаје анеуплоидија; • наведе примјере анеуплоидије код човјека (аутозомне и полне тризомије и монозомије). <p>2.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише настајање мутација; 	<p>једном хромозому: делеција у човјековом хромозому кратког крака 5. хромозома и дугог крака 22. хромозома,</p> <ul style="list-style-type: none"> - микроцефалија „мачији плач“; - „Филаделфиј а хромозом“; <p>• Транслокација и инверзија</p> <ul style="list-style-type: none"> - размјена дијелова нехомоногих хромозома, - крстасте формације, - промјена у редослиједу гена, - развојни поремећаји, полиморфност хромозома код инсеката; <p>• Генске мутације</p> <ul style="list-style-type: none"> - промјене на нивоу нуклеотида послје дупликације, делеције или замјена нуклеотида. <p>2.6. Промјене у броју хромозома</p> <ul style="list-style-type: none"> - тјелесне ћелије: двије гарнитуре хромозома (2n), полне ћелије-једна гарнитура (n), - ћелије са 4,5,6 гарнитура хромозома, - полиплодија, аутополиплоидија алополиплоидија, - анеуплоидија: изостанак или вишак једног хромозома, - тризомије аутозомних хромозома код људи, - тризомије полних хромозома. <p>2.7. Генске мутације</p> <ul style="list-style-type: none"> • макмутације: леталне, сублеталне и условно 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> • наброји врсте генских мутација; • разликује аутозомне доминатне мутације од аутозомно-рецесивне мутације; • препозна стечене мутације од насљедних; • дефинише геном. <p>2.8. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји физичке, хемијске и биолошке мутагене; • објасни негативан утицај температуре на генетички материјал код поикилотермних и хомеотермних организама; • наведе посљедице радиоактивног зрачења; • наведе примјену јонизирајућег зрачења. <p>2.9. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји неке хемијске материје које ремете генетичку структуру организма а често се користе у пољопривреди, медицини, производњи хране и лијекова и у индустрији; • објасни утицај вируса на промјене генетичког 	<p>леталне;</p> <ul style="list-style-type: none"> • аутозомно-доминатне промјене; • аутозомно-рецесивне промјене; • микромутације, изоалели, електрофореза ; • настанак мутација у геному и соматским ћелијама; • фреквенција мутирања гена; • степен мутирања гена код човјека и репер механизма. <p>2.8. Утицај средине на насљедне промјене</p> <ul style="list-style-type: none"> • Физички мутагени <ul style="list-style-type: none"> - температура (температурни шокови код поикилотермних и хомеотермних организама; - јонизирајуће и ултраљубичасто зрачење; - јонизирајуће зрачење, слободни радикали, стварање мутација, дозе јонизирајућег зрачења, - примјена јонизирајућег зрачења у медицини, пољопривреди и ветеринарству. <p>2.9. Хемијски и биолошки мутагени</p> <ul style="list-style-type: none"> • промјене у структури гена и хромозома, хемијске реакције са молекулама ДНК; • хемијске материје које се користе у индустрији и пољопривреди које имају својства мутагена; • хемијске материје које се користе као додаци 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
---	--	--

<p>материјала;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе токсичне материје бактерија, гљива, биљака и животиња које имају својства мутагена; • дефинише генетичку токсикологију. <p>2.10. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни стварање протеина у новоствореном зиготу; • опише активност различитих група гена у процесу диференцијације ћелија; • објасни стварање α, β, γ хемоглобина; • опише развиће полности; • разликује и објасни детерминацију пола код човјека и животиња; • дефинише партеногенезу; • опише детерминацију пола код парамецијума и бактерија; • објасни индивидуални развојни програм у коме се налази биолошки сат сваког организма; • дефинише репер механизам и значај вијабилног зигота (са малим бројем грешака). <p>2.11. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише антигене и објасни имунолошки механизам у заштити генетичке цјеловности 	<p>храни и као лијекови а изазивају мутације;</p> <ul style="list-style-type: none"> • биолошки мутагени: вируси, бактерије, хемијски производи неких биљака и животиња; • генетичка токсикологија. <p>2.10. Генетичка контрола развојних процеса</p> <ul style="list-style-type: none"> • зигот, синтеза протеина у новоформираном зиготу, развиће организма, • диференцијација ћелија, активност различите групе гена, епигенетско дјеловање гена, индивидуални развојни програм; • α, β, γ хемоглобин. <p>2.10.1. Развиће полности</p> <ul style="list-style-type: none"> • сингамно, прогамно и епигамно рмножавање; • полни хромозоми, аутозомни хромозоми; • детерминација пола уз присуство и одсуство X-хромозома; • партеногенеза код пчела; • детерминација пола код парамецијума и бактерија. <p>2.10.2. Старење организма</p> <ul style="list-style-type: none"> • старење као дио развојног процеса; • повећано присуство иРНК са грешком; • репер механизам: <p>2.11 Имунолошке способности</p> <ul style="list-style-type: none"> • антигени, антителија; • хуморални имунитет и ћелијски имунитет; 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
---	--	--

<p>врсте;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји крвне групе у АВО систему; • објасни Рх-систем који је под контролом три гена. <p>2.12. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише популацију; • опише одржавање генетичке структуре; • препозна полиморфизам ; • препозна варијабилност на нивоу гена; • опише заступљеност различитих алела одређеног гена у популацији. <p>2.13. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји све величине које одређују генетичку структуру популације; • објасни зашто се популације једне врсте међусобно разликују (учесталост генских алела); • примијени Харди-Вајнбергову формулу у учесталости генотипова и алела и проценте који ће бити у сљедећој генерацији; • разликују факторе који мјењају генетичку равнотежу. <p>2.14. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише и наброји врсте селекција; • објасни генотипске и фенотипске особине које су настале путем селекције; • дефинише оплемењивање ; 	<ul style="list-style-type: none"> • крвне групе, АВО систем; • Рх систем; • крвне групе и болести. <p>2.12. Генетичка структура популације</p> <ul style="list-style-type: none"> • популација у генетичком смислу; • величина популације и просторни распоред; • одржавање генетичке структуре популације; • генофонд популације; • полиморфизам, алелска учесталост. <p>2.13. Динамика одржавања генетичке полиморфности</p> <ul style="list-style-type: none"> • одржавање генетичке структуре; • Харди-Вајнбергова формула (примјер један ген има два алела А и а; слободно комбиновање- у потомству настају три врсте комбинација АА , Аа, аа); • формула: $p^2AA+2pqAa+q^2aa=1$; • фактори који мијењају генетичку равнотежу (мутације, селекције, миграције, генетичка случајност). <p>2.14. Вјештачке селекције у оплемењивању биљака</p> <ul style="list-style-type: none"> • оплемењивање организама, вјештачка селекција; • насљедна особина, генетичка и фенотипска разноврсност унутар популације; 	<p>- Математика</p> <p>- Хемија, - Биохемија</p>
--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • наведе сорте добијене оплемењивањем; • опише процесе клонирања у стварању нових сорти; • објасни хибридизацију на примјеру кукуруза; • објасни начин калемљења и значај; • дефинише значај конзервационе генетик; • дефинише ГМО. <p>2.15. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни селекцију и оплемењивање код животиња; • разумије вјештачко оплођење; • разумије оплођење јајне ћелије ин витро; • дефинише херитабилност различитих особина код говеда, свиња, оваца и живине. 	<ul style="list-style-type: none"> • одабирање и међесобно укрштање јединки жељених фенотипова; • стварање алелских комбинација које дају жељене фенотипове; • квантитативне особине: интеракције између генских локуса-ефекат епистазе; • селекције за квантитативне особине: дирекциона, стабилизирајућа и диструптивна, квалитативне и квантитативне особине, херитабилност; • оплемењивање: начин репродукције структура цвијета, начин оплодње, енетичка детерминација кариотипа, начин наслеђивања појединих фенотипских организама, сорте; • стварање сорти клонирањем; • хибридизација ; • калемљење; • полиплоидија; • конзервациона генетика: <p>2.15. Селекција и оплемењивање животиња</p> <ul style="list-style-type: none"> • стварање нових раса, нових фенотипских особина; • укрштање ван сродства; • вјештачко оплођење; • побољшање постојећих раса; • метода оплођења јајане ћелије ин витро; • херитабилност. 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
<p>Тема 3: Генетика човјека</p>		

Оперативни циљеви / Исходи учења	Садржај програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>3.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише хуману генетику и медицинску генетику; • наброји методе изучавања у генетици и наведе њихов значај; • препозна и опише метацентричне, субметрацентричне и акроцентричне хромозоме; • скицира кариограм и одреди хромозоме по групама; • препозна и опише метафазу ћелијске диобе; • одреди број молекула ДНК у хромозомима у свакој фази. <p>3.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни грађу хромозома; • опише линеаран распоред гена; • наброји нормалне особине човјека (доминатне и рецесивне); • наведе неке болести које се испољавају као аутозомно-доминатно наслеђивање; • наведе неке болести које се испољавају као аутозомно - рецесивно наслеђивање; • препозна доминантно наслеђивање које се испољава у хомозиготном и хетерозиготном облику и наведе примјере; 	<p>3.1. Гентика човјека, методе изучавања у генетици човјека и хромозоми човјека</p> <ul style="list-style-type: none"> • хумана генетика; • медицинска генетика; • методе изучавања у генетици: генолошка метода, метода близанаца, цитогенетичка метода, популационо-статистичка метода; • хромозоми човјека: метацентрични, субметрацентрични, акроцентрични; • аутозомни хромозоми, полни хромозоми; • кариотип, кариограм. <p>3.2. Насљедне основе варијабилности људи</p> <ul style="list-style-type: none"> • пар гена - исти генски локус; • структурни гени; • регулаторни гени; • хетерозиготност; • хомологни хромозоми, линеарни распоред гена, преношење хромозома са родитеља на потомство; • настанак наследних варијација. <p>3.2.1. Моногенско наслеђивање</p> <ul style="list-style-type: none"> • поједине особине човјека, нормалне или патолошке налазе се под контролом истих гена који имају исти локус на хомологним 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија

<ul style="list-style-type: none"> • препозна рецесивно наслеђивање које се испољава само у хомозиготном облику и наведе примјере. 	<p>хромозомима а наслеђују се према Менделовим законима наслеђивања.</p> <p>3.2.2. Аутозомно-доминатно наслеђивање</p> <ul style="list-style-type: none"> • нормалне варијације које се аутозомно-доминантно наслеђују; • доминантне мутације-ремете структуру протеина и испољавају се у хомозиготном и хетерозиготном облик ; • аномалије које се доминантно наслеђују (примјер: брахидактилија, полидактилија, астигматизам, ахродроплазија). <p>3.2.3. Аутозомно-рецесивно наслеђивање</p> <ul style="list-style-type: none"> • мутирани рецесивни ген-испољава се само у хомозиготном облику (албинизам, феникетонурија, амауротична идиотија, галактоземија). 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија
<p>3.3. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује аутозомне и полне хромозоме; • објасни активни X хромозом и инактивни X хромозом - Барово тијело; • објасни наслеђивање везано за X хромозом у процесу преношења болести хемофилије и далтонизма; • објасни зашто су кћерке преносиоци длатонизма и хемофилије; • дефинише наслеђивање везано за Y хромозом; 	<p>3.3. Детерминација пола код човјека</p> <ul style="list-style-type: none"> • полни хромозом: XX, XY; • полни хромозом мушкарца формирају два типа гамета; • хомогамети жене XX: активни X хромозом у интерфази, Барово тијело; • мушки полни хромозом XY, формирање два типа гамета: гени X хромозома, гени Y. 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија

<ul style="list-style-type: none"> • препозна полигено насљеђивање унутар мање популације; • препозна нормалне карактеристике полигеног насљеђивања кроз више генерација; • дефинише штетне рецесивне гене; • опише рецесивне гене у хомозиготном облику; • опише посљедице укрштања у сродству (инцест, а нарочито између првих рођака). 	<p>3.3.1. Насљеђивање везано за X хромозом</p> <ul style="list-style-type: none"> • мутирани гени на X хромозому се испољавају као рецесивни, примјер: хемофилија, далтонизам. <p>3.3.2. Насљеђивање везано за Y хромозом</p> <ul style="list-style-type: none"> • особине везане за Y хромозом преносе се само преко очеве (длакаве уши). <p>3.3.3. Полигено насљеђивање</p> <ul style="list-style-type: none"> • полигено насљеђивање у садејству са факторима средине утичу на аномалије и болести (у већој популацији појава хипертензије, у породицама учесталост пириличне стенозе, расцјеп усне и непца, епилепсија, шизофренија, шећерна болести); • нормалне карактеристике полигеног насљеђивања (тјелесни раст, боја коже, интелигенција, број дермалних линија на длановима и табанима). <p>3.3.4. Посљедице укрштања у сродству</p> <ul style="list-style-type: none"> • штетни рецесивни гени; • сродство између првих рођака; • појава хомозиготности за рецесивне болести; • случај инцест - урођене аномалије (већа смртност дјете). 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија.
--	---	---

<p>3.4. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни како и кад настају аберације; • наброји нумеричке промјене и карактеристике нумеричких промјена; • наброји промјене у структури хромозома и карактеристике које се јављају у тим промјенама. 	<p>3.4. Хромозопатије-наследне болести као последице мутација у броју и структури хромозома</p> <ul style="list-style-type: none"> • нумеричке промјене: Даунов синдром, Едвардсов синдром, Тарнеров синдром, Клинерфертеров синдром; • настанак аберација-структурне аберације хромозома: делеција (леталне или са фенотипским поремећајима), дупликација, инверзија, измјена линеарног распореда гена, транслокација-размјена дијелова нехомологних хромозома (носиоци угрожене транслокације-спонтани побачаји). 	
<p>3.5. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни методе насљедних болести; • препозна значај генетичког савјетовања; • објасни амниоцентезе, хромозомопатије, пренатална дијагноза на нивоу ДНК. 	<p>3.5. Генетичко савјетовање и рано откривање насљедних болести</p> <ul style="list-style-type: none"> • рано откривање насљедних болести: амниоцентеза, хромозомопатија, пренатална дијагноза на ДНК; • системско трагање (screening); • значај откривања насљедних болести, откривање хетерозиготних носилаца рецесивне мутације. 	<ul style="list-style-type: none"> - Хемија, - Биохемија.
<p>3.6. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји карактеристике личности и наведе како и колико генетички 	<p>3.6. Генетичка условљеност људског понашања</p> <ul style="list-style-type: none"> • гени котролишу директне 	

	особине	
<p>материјал утиче на развој интелигенције, црте личности и таленат;</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира како генетички материјал утиче на понашање организма; • објасни које промјене настају у менталном здрављу људи приликом поремећаја у структури хромозома, структури гена и код полигена; • објасни настајање шизофренија, епилепсије и манијачне депресије; • наведе примјере девијантног понашања. 	<p>понашања, ензиме и протеине од којих зависи структура неурона;</p> <ul style="list-style-type: none"> • интелигенција, црте личности, таленти. <p>3.6.1. Генетичка условљеност менталних поремећаја</p> <ul style="list-style-type: none"> • видљиви поремећаји у грађи хромозома, • мутације у структури појединих гена; • мутацијама у полигенима, шизофренија, епилепсија, манијачна депресија; • девијантне особине човјековог понашања. 	
<p>Тематска област III: ЕВОЛУЦИЈА - ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЕВОЛУЦИОНЕ БИОЛОГИЈЕ (оквирни број наставних часова 12)</p>		
<p>Тема 1: Основни принципи еволуције</p>		
<p>Оперативни циљјеви / Исходи учења</p>	<p>Садржај програма / Појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>

<p>1.1. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефинише биогенезу; • опише фазе хемијске еволуције, појаву органских мономера и полимера, коацервата, до стварања прокариота и еукариота; • објасни Милеров експеримент. 	<p>1.1. Абиогена еволуција и постанак органских система</p> <ul style="list-style-type: none"> • биогенеза, руски биохемичар Опарин, енглески генетичар Холдејн; хемијска еволуција, биолошка еволуција; • настанак Земље, атмосфере, хидросфере; фазе хемијске еволуције, органска еволуција; • стварање кисеоника, стварање простих органских молекула, стварање протеина и нуклеинских киселина (РНК, ДНК); • Милеров експеримент. 	<ul style="list-style-type: none"> - Географија (Биогеографија) - Историја (Праисторија)
<p>1.2. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише развој хетеротрофних па затим аутотрофних организама; • објасни значај аутотрофних организама; • наведе и опише фазе развоја алги, маховина, папрати, голосјеменица и скривеносјеменица. 	<p>1.2. Постанак првобитних организама и филогенетски развој живих бића</p> <ul style="list-style-type: none"> • хетеротрофни и аутотрофни организми; • стварање атмосферског кисеоника; • прве аутотрофне биљке; • развој сувоземних биљака (маховина, папрати, голосјеменица и скривеносјеменица). 	<ul style="list-style-type: none"> - Географија (Биогеографија)

1.3. Ученик треба да:

- дефинише теорије еволуције;
- објасни да се стечене особине не могу наследити;
- опише значај Ламаркове теорије за развој науке о еволуцији;
- објасни различите варијанте зеба које су се прилагодиле различитим стаништима;
- објасни природну селекцију која се јавља унутар популације- борба за опстанак;
- дефинише и објасни варијабилност;
- објасни утицај Дарвинове теорије на развој науке о еволуцији;
- препозна значај еволуционих истраживања и наведе примјере (у медицини, пољопривреди...).

1.3.Теорије еволуције и докази еволуције

- теорија креационизма, Дарвинова теорија, Ламаркова теорија;
- историјски развој науке о волуцији, филогенија, палеонтологија, фосили; реконструкција и изглед организама (фосил праптице);
- упоредна анатомија: људска рука, пераја кита и крила слијепог миша, хомологије, аналогиије, конвергентна еволуција;
- биологија развића (сличност ембрионог развића различитих група кичмењака);
- молекуларна биологија (жива бића имају исти генетички код), сличности и разлике у редослиједу нуклеотида у ДНК и РНК;
- биогеографија: распрострањеност живих бића на планети (Дарвин).

1.3.1. Значај еволуционог истраживања:

- у медицини и пољопривред;
- еволуција и заштита животне средине.

1.4. Ученик треба да:

- упоради Ламаркову и Дарвинову теорију еволуције;
- наведе неке занимљивости о живом свијету Галапагоса;
- опише репродуктивни потенцијал, конкуренцију и варијабилност;
- дефинише и анализира Дарвинову теорију и њезин утицај на развој науке о еволуцији живог свијета.

1. 5. Ученик треба да:

- наведе механизме еволуционих процеса;
- објасни утицај учесталости генских алела у смањењу бројности популације;
- дефинише проток гена и уочи препреке које спречавају проток гена унутар популације.

1. 6. Ученик треба да:

- дефинише и објасни природну селекцију;
- опише адаптивне вриједности организама у настајању животних

1.4. Дарвинизам и савремено схватање органске еволуције

- **Ламаркова теорија-** теорија наслеђивања стечених особина (појава дугог врата код жирафе); урођена тежња ка све већој сложености.
- **Дарвинова теорија -** живи свијет Галапагоса, Дарвинове зебе, „Постанак врсте“;
- **Природна селекција и наследна варијабилност;**
- репродуктивни потенција;
- конкуренција - борба за опстанак;
- варијабилност међу јединкама исте врсте утицај Дарвинове теорије на развој науке о еволуцији живог свијета.

1.5. Популације као јединице

еволуционих процеса и механизми еволуционих процеса

- популација као основна јединица еволуционих процеса, генетичка структура популације;
- **Еволуцион и механизми;**
- мутације, селекције, миграције и генетичка случајност.

1.6. Природна селекција и адаптације

- прогресивна селекција, стабилизациона селекција, балансна селекција (хетеротичан

- Географија (Биогеографија)
- Историја (Праисторија)

<p>форми организама;</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни настајање индустријског меланизма наброји и опише еволуционе механизме. <p>1.7. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни интеракцију између двије врсте; • објасни мутуализам на примјеру цвјетови и опрашивачи; • објасни однос предатора и плијена и одбрамбене особине плијена; • опише контакт између два организма у биоценози; • наведе примјер и објасни коменсализам (риба клоун живи у пипцима морске сасе); • дефинише појам врста и објасни специјацију; • препозна појаву да се унутар врсте често организми разликују у погледу одређених особина (мужјак – женка); • препозна да је репродукција биолошки критеријум о припадности одређеној врсти; • опише механизме репродукције као чување генетичке цјелокупности врсте; • објасни преоплодни механизам на примјеру парења и цвјетања; • објасни начин постанка врсте на принципу алопатричке специјације 	<p>баланс, сексуални баланс, сезонски баланс, еколошки баланс;</p> <ul style="list-style-type: none"> • механизам еволуције, адаптивна вриједност; • физиолошке и анатомске адаптације; • индустријски меланизам. <p>1.7. Постанак врсте и теорија специјације; Коеволуција и еколошки системи</p> <ul style="list-style-type: none"> • дефиниција врсте; • интеракција једне врсте са другим врстама и међусобни утицај врста: мутуализам, предатор-плијен, симбиоза, паразитизам, коменсализам; • специјација - како настаје врста; • варијабилност унутар врсте; • биолошки критеријуми и припадност врсте; • механизам репродуктивне изолације; • преоплодни механизам; • постоплодни механизам. <p>Начин постанка врсте</p> <ul style="list-style-type: none"> • алопатричка специјација; • географска специјација; • симпатичка специјација; 	<ul style="list-style-type: none"> - Географија (Биогеографија) - Историја (Праисторија)
---	---	--

и на принципу географске специјације наведе и опише особине симпатричке специјације (полиплоидија).

1. 8.Ученик треба да:

- дефинише палеонтологију;
- препозна значај фосила као доказа еволуције
- објасни одређивање старости апсолутном и релативном методом
- наброји геолошке ере у историји Земље
- наведе допринос Милутина Миланковића за развој науке о еволуцији живог свијета
- опише карактеристичне фосиле кроз палеозоик, кенозоик и мезозоик

1.9.Ученик треба да:

- објасни еволуцију човјека од Аустралопитецина до данашњег савременог човјека

1.8. Фосили

- палеонтологија;
- фосили као докази еволуције;
- одређивање старост фосила релативним и апсолутним методама;
- историја живота на земљи - геолошке ере;
- допринос Милутина Миланковића за развој теорије о леденим добима;
- најстарији микрофосили;
- фосили палеозоика, фосили мезозоика и кенозоика;
- масовно изумирање и настанак фосила крајем палеозоика.

1.9. Еволуција човјека

- развој примата;
- адаптација примата на дрвећу (грађа шаке - пет прстију - палца, покретљивост удова, помјерање очију са бочне стране на предњу стерану);
- карактеристике еволуције човјека-усправан ход, повећање масе мозга;
- Аустралопитецине - најстарији хоминиди;
- Хомо еректус, Неандерталски човјек;
- Кромањонски човјек.

- Географија (Биогеографија)
- Историја (Праисторија)

- Географија (Биогеографија)
- Историја (Праисторија)

<p>1.10. Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни начин преношења знања и вјештина учењем, што је омогућило да од каменог доба до данас људски род опстане . 	<p>1.10. Биологија и култура у еволуцији човјека</p> <ul style="list-style-type: none"> • биолошко, вертикално, преношење наследних информација кроз генерације и хоризонтално преношење знања и вјештина учењем и имитацијом. 	
---	--	--

ДИДАКТИЧКА УПУСТВА И ПРЕПОРУКЕ

У четвртном разреду:

У четвртном разреду изучавају се: основи молекуларне биологије, генетика-механизми наслеђивања и еволуција-основни принципи еволуционе биологије.

Приликом реализације програма, посебан акценат наставник треба да стави на то да ученици препознају структуру генетичког материјала и са разумијевањем усвоје знања о механизмима његовог функционисања, како се преноси са родитеља на потомство, да препознају значај биолошког наслеђивања, да усвоје основне појмове о генетици човјека и еволуцији живог свијета. Кроз наставу молекуларне биологије, генетике и еволуције наставник треба да подстиче ученике да користе претходна знања и искуства и да их повежу са новим садржајима. Основни циљ молекуларне биологије је да објасни молекуларну основу различитих биолошких појава и процеса. Код ученика треба развити свијест о дисциплине јер се сва истраживања врше на молекуларном нивоу.

Иако је улога наставника да ученицима саопшти основне информације, те је ова метода неизбежна, ипак не треба да буде доминантна, већ наставник треба да усмјерава ученике да самостално долазе до закључака, да уочавају разлике и откривају узрочно- посљедничне везе. Зато је потребно комбиновати различите облике и методе рада, нове технике учења и савремене врсте наставе.

Наставник треба да подстиче ученике да повезује предходна и новостечена знања и да се оспособе да користе различите изворе знања: литературу, интернет, медије, да систематски прикупљају и класификују информације итд. Треба инсистирати на разумијевању и трајности усвојених знања. Да би се то постигло, приликом реализације програма, поред примјене очигледне наставе, наставник треба да инсистира на мисаоној активности ученика. То се може остварити кроз активно учешће ученика у свим фазама часа, учењем путем открића, примјеном наученог и сл. Поред тога, неопходно је да се током проучавања одређених садржаја успостави корелација са одговарајућим садржајима из хемије, физике, рачунарства и информатике итд.

У току часа ученицима треба омогућити да постављају питања и трагају за одговорима. Наставник може ученике додатно мотивисати и заинтересовати за градиво навођењем занимљивости из молекуларне биологије, о структури и функционисању генетичког материјала, промјенама у генетичком материјалу, о процесу стварања нове врсте и другим занимљивостима о појави живота и еволуцији живог свијета, и сл.

О молекуларној биологији, генетици и еволуцији постоји много различитог текстуалног и сликовитог материјала. Добро је ученике подстицати да тај материјал користе, али да се не задржавају само на посматрању одређених слика и сл. већ их упућивати на прављење различитих шема, прегледа, класификација итд.

Поред инсистирања на грађи и функцији молекула ДНК, наставник треба да укаже ученицима да је ДНК носилац наследних информација и да се наследне информације преносе кроз генерације и кроз саму ћелију, од ДНК до протеина.

Кроз наставу генетике наставник треба да подстиче ученике да проучавају геноме човјека, да анализира хромозоме, и да сваки ученик покуша урадити своје родословно стабло и изврши анализу истог као и да анализира које се особине најчешће наслеђују у његовој

породици.

Кроз наставу еволуције ученик треба да схвати да се еволуционе промјене одвијају свуда око нас и да су то промјене у популацијама, односно да су то промјене у генетичком материјалу које се наслеђује кроз генерације.

Комбинацијом традиционалних и савремених метода и облика рада, уз коришћење разноврсног визуелног материјала, ученик ће стећи трајна знања и способности да научно примјењује. Наставник треба да омогући ученицима да што више учествују у свакој фази наставног часа. Уз то треба да усмјерава ученике да самостално користе различите изворе знања.

Поред инсистирања на усвајању кључних знања, наставник треба да оспособи ученике да самостално или уз помоћ наставника, изведе одређене лабораторијске вјежбе и мања истраживања. Ученици треба да развију вјештине и способности микроскопирања, израде микроскопских препарата, планирање и постављање експерименталних апаратура, кориштење мјерних инструмената, организовање разних трибина, дискусија, прикупљање и класификација текстова са интернета, израда семинарског рада, и сл.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА БИОЛОГИЈЕ

- професор биологије
- професор двопредметног студија гдје је биологија главни или равноправни предмет
- дипломирани биолог

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма биологије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИНФОРМАТИКА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2

Годишњи број наставних часова: 60

Општи и посебни циљеви:

Ученик треба да самостално користи рачунар, да у другим наставним предметима користи могућности и предности рачунара.

Основни циљеви предмета су:

- усвајање темељних знања и спретности у коришћењу савремених информационих технологија за задовољавање личних и друштвених информационих потреба;
- спознаја значаја и улоге информационих технологија у модерном друштву;
- развијање комуникацијских способности;
- усмјеравање и надоградња индивидуалних способности ученика/ца;
- спознавање потребе за правилним радом са рачунаром;
- налажење информација из различитих извора и њихово критичко вредновање;
- усвајање знања неопходних за претраживање, чување, обраду и употребу података;
- развијање способности рада у групи и развијање одговорности;
- указивање на значај безбједности и заштите података;

Тема: Visual Basic (32 наставна часа)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – понови знање из процесног програмирања. – да усвоји знање из објектно-оријентисаног програмирања.	<ul style="list-style-type: none"> • Кориснички интерфејс Visual Basica. • Типови података и операција. • Објекти на формама. • Програмирање у Visual Basicu. • Апликације.	Енглески језик Математика Физика

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз вјежбе и самостални рад поновити и проширити знања из програмирања.

Исходи учења: Надограђивање и упоређивање наученог процесног програмирања са објектно-оријентисаним програмирања. Прилагођавање начина размишљања, начину који захтијева анализирање проблема и исхода рјешења.

Тема: Visual Basic (6 наставних часова - самостална израда апликације)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – самостално изради апликацију на одређену тему.	<ul style="list-style-type: none"> Самостални креирање апликација (постављање објеката и задавање програмских наредби за сваки објекат). 	Сви наставни предмети

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз самостални рад поновити и проширити знања, тако да самостално испрограмирају апликацију на одређену тему.

Исходи учења: Омогућити ученицима да искажу своја интересовања и на задату тему креирају апликацију која би представљала приказ знања из програмирања и из предмета на основу којег креирају самосталну апликацију (квиз).

Тема: Основе PHP програмирања (12 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – се упозна са PHP програмским језиком. – да се упозна са динамичким веб страницом и везом са MySQL базом	<ul style="list-style-type: none"> PHP програмски језик Основе коришћења PHP језика Наредбе PHP кода MySQL базе и динамичка страница 	Енглески језик Математика Физика

Дидактичка упутства и препоруке: Кроз примјере, објаснити улазне и излазне промјене, њихове типове и наредбе које омогућавају повезивање са MySQL базом и креирање динамичке странице.

Исходи учења: Ученици су оспособљени да препознају динамички сајт, елементе на динамичким страницама као и да препознају PHP наредбе.

Тема: Е-образовање (4 наставна часа)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – се упозна са појмовима е-образовања и програмима за примјену у тој области.	<ul style="list-style-type: none"> Учење на даљину Различити програма за учење на даљину. Предности и мане е-образовања Креирање семинарски рад на тему за е-образовање. 	Српски језик Енглески језик

Дидактичка упутства и препоруке: Ученици се упознају са појмом цјеложивотног учења / учења током живота, како и гдје се могу пронаћи програми за е-образовање. Ученицима, кроз примјере, треба да се предочи које су предности, а које мане овог образовања.

Тема: Семинарски рад (6 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Ученик треба да: – самостално изради семинарски рад на одређену тему.	• Е - образовање	Српски језик Енглески језик

Дидактичка упутства и препоруке: Ученици користе истраживања интернета, проналазе корисне информације како би могли да напишу семинарски рад на задату тему. Семинарски рад мора да има дефинисане карактеристике матурског рада, тако да ће се ученици уз асистенцију наставника, припремити за израду матурског рада.

Исходи учења: Од ученика се очекује да информације нађене на интернету селекују, тј. одлуче које су корисне за њихову тему и да направе сажетак пронађених да га уобличи и представе у виду рада.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ИНФОРМАТИКЕ

- професор информатике
- професор двопредметног студија гдје је информатика главни или равноправан предмет
- дипломирани информатичар

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма информатике у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, с дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ГЕОГРАФИЈА
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ: Продубљивање постојећих географских знања из националне географије, усвајање географских чињеница и праћење релевантних природних и друштвено-географских процеса и њихових посљедица. Настава географије треба да допринесе стварању реалне слике БиХ, мјесту и улози наше државе у савременом свијету.

Задачи наставе географије требају да допринесу:

- развијању географског мишљења заснованог на повезаности и међуусловљености географских појава и процеса у простору и времену;
- разликовању различитих природних цјелина и условљености фактора појединих подручја;
- схватању комплексног положаја БиХ у европским и свјетским оквирима;
- разумјевању утицаја природних и друштвених фактора на развој и размјештај становништва, насеља и привредних дјелатности;
- стицању знања о основним регионалним цјелинама у БиХ;
- посједовању осјећања социјалне припадности и привржености сопственој породици, нацији и култури, познавању традиције и учествовање у њеном очувању;
- познавању и поштовању традиције и идентитета других народа, заједница и социјалних група;
- развијању ставова о превентиви, заштити и унапређењу животне средине;
- развијању опште културе и образовања ученика.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ / ИСХОДИ ПРОГРАМА

**I ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ,
ИМЕ, ВЕЛИЧИНА И ГРАНИЦЕ БиХ**

- Географски положај Босне и Херцеговине
- Име, границе и величина БиХ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим Наставним предметима
Ученик: - зна дефинисати географски положај, - разумије комплексност и промјенивост вредновања географског положаја, - анализира све аспекте географског положаја БиХ у оквиру Балкана и Европе, - зна факторе стабилности и нестабилности географског положаја БиХ	-Поријекло имена БиХ -Одређивање математичког положаја и других врста положаја -Карактеристике граница -Величина простора	Историја

II ИСТОРИЈСКО-ГЕОГРАФСКИ РАЗВОЈ ТЕРИТОРИЈЕ БиХ

- БиХ у палеолиту, неолиту, илирско доба, славенски период
- БиХ у средњем вијеку и раздобљу османске власти
- Периоди аустро-угарске власти, између два свјетска рата, раздобље у саставу СФРЈ
- Савремени односи на простору БиХ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разумије појам националне географије, • зна предмет проучавања и значај националне географије за развој националног простора и народа, • прати развој националне географије, • зна појам националног простора и његове компоненте, • прати и анализира процесе који утичу на национални простор, • разумије везу националне и регионалне географије, • познаје географска истраживањима на простору бивше Југославије и Босне и Херцеговине и разумије њихов значај 	<ul style="list-style-type: none"> - појам националне географије, - предмет националне географије - циљеви националне географије, - задаци националне географије, - национални простор (физички, политички, етнички културни) - веза-регионална географија- национална географија - истраживања у Босни и Херцеговини и на простору бивше Југославије. 	<p>Историја</p>

<ul style="list-style-type: none"> - схвата односе на простору БиХ у вријеме турског периода и вријеме Аустро-Угарске, разлике у демографском смислу, привреди и уопште начину живота и организацији простора • познаје појам идеје југословенства и њезин развој, • анализира услове и начин формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевине Југославије), • уочава потенцијалне кризе и издваја кризна подручја • развија осјећај припадности, • вреднује тековине националне духовне и материјалне културе • зна и анализира посљедице ратних разарања на територијални размјештај и социјални положај становништва, • анализира узроке и посљедице старења становништва, емиграције и депопулације 	<ul style="list-style-type: none"> - БиХ у вријеме Турске и Аустро-Угарске - развој југословенске идеје, - уједињење јужнословенских народа, - настанак Краљевине СХС, (Краљевина Југославија), - елементи државности, материјалне и духовне културе - геополитички значај простора - савремени токови у развоју БиХ 	<p>Историја</p>
--	---	-----------------

III ФИЗИЧКОГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ БиХ

- Геолошка грађа БиХ
- Еволуција земљине коре на простору БиХ
- Рељеф простора
- Панонска и перипанонска област
- Планинска област
- Јадранска област
- Утицај фактора на климу БиХ
- Климатски типови
- Контролни рад
- Хидрографија БиХ
- Подземне воде
- Површински токови
- Језера
- Јадранско море (море БиХ)
- Педолошки састав БиХ
- Биогеографске карактеристике БиХ
- Унапређење и заштита природне и животне средине

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>-Ученици уочавају значај геолошке грађе и геоморфолошког склопа и препознају рудно-минерална богатства у појединим њезиним дијеловима.</p> <p>-Ученици распознају, објашњавају, географски уочавају и детерминишу основне врсте, типове и облике рељефа у Босни и Херцеговини са посебним освртом на крашке форме и облике рељефа, картографски представљају рељефне цјелине</p> <p>-Објашњавају њихов геолошки развој и богатство рудама које је основа за развој појединих врста привредних дјелатности, односно цјелокупног привредног развоја Босне и Херцеговине;</p> <p>-Распознају рељефне морфоструктуре, хипсометријска обиљежја територије наше земље, те их знају картографски уочавати и представљати.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Геолошки постанак територија БиХ - Геоморфолошка грађа БиХ - Рељефна склоп БиХ - Рељеф као чиниоц економског развоја БиХ - Климатске одлике БиХ - Климатска регионализација БиХ - Хидрографија БиХ - Текућице БиХ - Језера и море БиХ - Тла БиХ <p>Биогеографске одлике БиХ</p>	<p>Веза са сродним природним и друштвеним наукама:</p> <ul style="list-style-type: none"> - историја - економија - биологија латински језик -

<p>-Ученици схватају значај климе, факторе који су довели до стварања одређених климатских типова. Утицај рељефа, географске ширине и великих ваздушних маса на општи значај временских промјена, па према томе и климе.</p> <p>-Треба разликовати карактеристике јадранског и црноморског слива, природна и вјештачка језера. Значај подземних вода на водоснабдијевање становништва, разлике изданских и крашких вода</p> <p>-Значај заштите вода и важност хидроенергетских потенцијала.</p> <p>-Развој туризма у зависности од карактера вода, Јадранско приморје, језера, риболов, бањски туризам и уопште укупан значај вода за привреду</p> <p>-Ученици уочавају распоред биљних и животињских врста у зависности од климатских прилика и значај биљног свијета на привреду</p>		
--	--	--

IV. ДЕМОГРАФИЈА И НАСЕЉА У БиХ

- Промјена броја становника кроз различите историјске периоде
- Густина и размјештај становништва
- Природно кретање становништва
- Миграције становништва БиХ
- Добра и полна структура становништва
- Национална и вјерска структура становништва
- Развој и подјела насеља у БиХ
- Развој градова у различитим периодима

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>- Ученици познају, разумију и објашњавају основне одлике становништва Босне и Херцеговине, пописним периодима, промјенама броја становника кроз одређене историјске</p>	<p>- Становништво у БиХ</p> <p>- Природно кретање становништва БиХ</p> <p>- Просторно кретање становништва БиХ</p> <p>- Структуре становништва у БиХ</p> <p>- Насеља БиХ</p>	<p>Историја</p> <p>Економија</p>

<p>периоде, објашњавају и трајно оперишу чињеницама везаним за број и промјену броја становника у Босни и Херцеговини; познају све одлике природног кретања становништва (наталитет, морталитет и природни прираштај), те механичког кретања броја становника; савременим проблемом одлива младих, узроцима и посљедицама депопулације, деаграризације и образовне структуре становништва Босне и Херцеговине на привредни развој земље; уочавају, распознају и објашњавају појам привреде Босне и Херцеговине</p>	<p>- Сеоска насеља БиХ - Градска насеља БиХ</p>	
--	---	--

V. РАЗВОЈ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИВРЕДЕ БиХ

- Подјела и развој привреде кроз одређене епохе
- Пољопривреда
- Рударство и енергетски извори
- Индустрија
- Туризам БиХ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>-Ученици треба да уоче утицај фактора на привредни развој Босне и Херцеговине; уочавају, распознају и објашњавају појам привреде Босне и Херцеговине, привредног транзицијског положаја и развоја наше земље;</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Подјела и развој привреде кроз одређене епохе и фактори развоја - Пољопривреда - Рударство, индустрија и енергетика 	<p>Историја Економија</p>

<p>-Уочавају природна богатства за развој привреде или економије Босне и Херцеговине (руде, плодно тло, воде, рељеф и повољност климатских елемената),</p> <p>-Објашњавају утицај историјског развоја, техничко-технолошких услова и капитала на развој привреде Босне и Херцеговине</p> <p>-Детерминишу проблеме у привредном развоју и дисфункционалности; објашњавају појам транзиције и транзицијских токова, те објашњавају, разумију и картографски уочавају и детерминишу основне елементе развоја пољопривреде, индустрије и рударства, енергетике и енергетских потенцијала, саобраћаја, туризма и трговине и свих елемената везаних за ове дјелатности;</p> <p>-Јасно и трајно оперишу чињеницама везаним за привредни развој Босне и Херцеговине и регионално-географски, објашњавају развој и значај појединих сектора привреде у границама Босне и Херцеговине, али и глобално.</p> <p>- Ученици знају природне и друштвено географске регије БиХ; нодално-функционалне центре сваке од регија; о тренутном степену развијености привреде, као и могућности развоја сваке од регија.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Туризам БиХ и друге услужне дјелатности - Економска транзиција 	
---	---	--

VI РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА БиХ

- Појам регије и критеријуми за њихово издвајање (Дејтонски мировни споразум и територијална организација БиХ)
- Ентитети и подјела на кантоне
- Регије у оквиру Федерације Босне и Херцеговине

- Регије у оквиру Републике Српске
- Брчко дистрикт Босне и Херцеговине

<ul style="list-style-type: none"> • зна административну уређеност, • диференцира простор по густини насељености, • издваја природно-географске области и зна њихове развојне могућности, • врши нодално-функционалну регионализацију и зна на чему се заснива, • издваја потенцијалне трансграничне регионе и увиђа могућности сарадње • зна организацију дистрикта, • зна карактеристике насеобинске мреже, • анализира привредни потенцијал, • увиђа комплексност положаја и организације дистрикта на развој БиХ 	<ul style="list-style-type: none"> - географски положај Федерације БиХ, - границе, облик и величина територије, - административна уређеност, - насељеност, - природно-географске области - регионална подјела и трансгранични региони - трансгранични развој, издвајање и формирање Дистрикта, - карактеристике друштвене организације - географски положај, - природно-географске карактеристике простора, - становништво, - насеља, - привреда - статус и улога дистрикта у оквиру БиХ 	
---	--	--

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ГЕОГРАФИЈЕ

- професор географије
- професор двопредметног студија гдје је географија главни или равноправни предмет
- дипломирани географ

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма географије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, с дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСТОРИЈА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

Општи и посебни циљеви програма:

- усвајање основних знања о историји као науци и наставном предмету;
- развијање способности разумијевања историјског времена, простора и употребе историјске литературе и терминологије;
- упознавање ученика са свим врстама историјских извора, као и са њиховом критичком процјеном;
- упознавање са значајним догађајима, процесима и личностима политичке, економске и културне историје, које су обиљежиле одређене историјске епохе;
- афирмисање садржаја из националне историјаи којима се остварује развој националног идентитета;
- развијање способности критичког и историјског мишљења и логичког закључивања;
- његовање демократских облика понашања, вјерске и националне толеранције;
- оспособљавање ученика за наставак школовања и процес цјеложивотног учења;
- оспособљавање ученика за спознају узрочно-посљедичних веза и вредновање извора;
- схватање садашњости као посљедице историјског развоја друштва;
- обликовање властитог аргументованог стајалишта и интерпретације, расправљање отворено и конструктивно те уважавање различито утемељене перспективе и перцепције о прошлости;
- разумијевање професионалноетичких норми и вриједносних аспеката повезаних с проучавањем историје на основу којих ученик обликује особни систем вриједности, ставова и увјерења;
- разумијевање важности очувања културе и историјске баштине као носилац информација о прошлости.

Оперативни циљеви:

Оперативни циљеви произилазе из општих циљева и усмјерени су на ученика. Показују шта ученик треба да научи, сазна, постигне и треба да уради.

Обједињују:

- 1) садржајне (појмови, принципи, законитости),
- 2) процесне циљеве (разне когнитивне и комуникацијске способности и компетенције),
- 3) служи као основа за дефинисање стандарда знања.

Предложене активности произилазе из постављених циљева и упућују на процесе и радње путем којих ученик остварује циљ.

САДРЖАЈИ И ОПЕРАТИВНИ ЦИЉЕВИ/ ИСХОДИ ПРОГРАМА
– Тема: МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ 1878. и 1914. ГОДИНЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише напредак капиталистичког друштва у другој половини 19. и првој деценији 20. вијека; • укаже на најзначајнија техничка достигнућа и проналаске; • дефинише појам империјализам; • наведе узроке који су довели до стварања Тројног савеза и Антанте; • објасни на који проблем се односи Источно питање; • схвати суштинске захтјеве радничке класе 	<p>Међународни односи између 1878. и 1912. године; либерални капитализам; империјализам; монополизам; револуција електрицитета и челика; Тројни савез; Антанта; Источно питање; Балкански савез; Прва интернационала; Париска комуна; Друга интернационала; либерализам; социјализам; комунизам</p>	<p>Српски језик и књижевност: пјесничка дјела; - романи. Социологија: - државно и друштвено уређење; - закони. Демократија и људска права: - државно и друштвено уређење; - закони и уставни; - људска права. Математика, физика, хемија: - познати математичари, физичари и научници (Никола Тесла, Михајло Пупин, Рудолф Дизел, Александер Бел, Елиша Греј, Алберт Ајнштајн, Мендељејев, Нобел...); - научно-техничка достигнућа. Биологија: - Дарвинова теорија еволуције. Психологија: - развој психологије као науке. Ликовна и музичка култура: - сликарство; - музичко стваралаштво; -културно-историјски споменици.</p>

Тема: ЕВРОПА И СВИЈЕТ УОЧИ И У ТОКУ ПРВОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни интересе који су повезивали државе унутар Тројног савеза и Антанте; • наброји политичке кризе које су претходиле Првом 	<p>Како и зашто је започео Први свјетски рат. - Почетна година рата (1914) - Збивања на ратним фронтима 1915. и 1916. године - Преломна ратна година 1917. и слом Централних</p>	<p>Српски језик и књижевност: Европска књижевност у првим деценијама 20. вијека - Савремена књижевност Психологија: - Конформизам и социјални ставови</p>

<p>свјетском рату;</p> <ul style="list-style-type: none"> • идентификује Балкан као највеће кризно жариште у међународним односима на почетку 20. вијека; • анализира повод и узроке Првог свјетског рата; • опише позициони (рововски) начин ратовања; • издвоји, на основу уџбеника, главне фазе Првог свјетског рата; • оцијени улогу САД у рату; • изведе закључак о разлозима пораза Централних сила; • опише свакодневни живот у позадини; • издвоји, служећи се смјерницама из уџбеника, главне одлике ратне привреде; • објасни, на основу историјских извора, циљеве ратне пропаганде; 	<p>сила 1918. године</p> <ul style="list-style-type: none"> - Друштвене прилике у рату - Револуције у Русији <p>ПОЈМОВИ: Антанта; Централне силе; међународне политичке кризе (Прва мароканска, Анексиона, Друга мароканска и криза изазвана балканским ратовима); Сарајевски атентат; Гаврило Принцип; почетак Великог рата; ратни фронтови (Западни, Источни, Балкански, Солунски, Италијански); рововски рат; велике битке (Марна, Таненберг, Мазурска језера, Галипоље, Верден, Сом, Јитланд); развој наоружања и војне опреме; Лондонски уговор; улазак у рат Италије,</p>	<p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Филозофија новог доба (Марксова филозофска мисао) <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основне економско-географске одлике свјетске привреде - Политичко-географске, демографске и економско-географске одлике појединих дијелова свијета
--	---	---

Тема: БАЛКАНСКИ НАРОДИ У ПРВОМ СВЈЕТСКОМ РАТУ (1914.-1918.)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни мотиве аустроугарске ратне политике према Србији и српском националном покрету; • опише почетак рата; • именује најзначајније српске војсковође; • издвоји, на основу уџбеника, главна збивања (ратне операције, дешавања у позадини, односи 	<p>Славне побједи Србије и Црне Горе 1914. године</p> <ul style="list-style-type: none"> - Година страдања и војног слома (1915) - Повлачење, наставак ратовања и коначна побједи (1916-1918) - У окупираној Србији (1915-1918) - Политика терора Аустроугарске против својих поданика Срба - Стварање југословенске краљевине <p>ПОЈМОВИ: ултиматум; напад Аустроугарске на Србију; Церска битка; Степа Степановић; Радомир</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Милутин Бојић, <i>Плава гробница</i> - Савремена књижевност <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Увод у националну географију (геополитички аспекти југословенске државности и простор у периоду 1918 – 1991. године: развој југословенске идеје; уједињење јужнословенских народа; настанак Краљевине СХС, Краљевина Југославија) - Општа географска

<p>са савезницима) у рату Србије и Црне Горе против Централних сила;</p> <ul style="list-style-type: none"> • повеже ток ратних операција на Балканском и Солунском фронту са операцијама на европским фронтима; • изабере, на основу уџбеника, примјере који осликавају положај становништва у окупираној Србији и Црној Гори; • опише облике терора аустроугарских власти против својих поданика Срба; • објасни циљеве политике терора Аустроугарске према својим поданицима Србима; • дефинише југословенску идеју; • анализира процес стварања југословенске државе у рату; • критички процијени улогу Србије у стварању југословенске државе; • класификује према важности факторе који су утицали на стварање заједничке јужнословенске државе; • покаже на карти земље које су ушле у састав југословенске краљевине; • анализира, користећи се 	<p>Путник; злочини аустроугарске војске над цивилима у Србији; Арчибалд Рајс; Колубарска битка; Живојин Мишић; Оскар Поћорек; епидемија тифуса; Надежда Петровић; Аугуст фон Макензен; одбрана Београда; Драгутин Гавриловић; Мојковачка битка; Јанко Вукотић; Албанска голгота; Крф; Кајмакчакан; бугаризација; Топлички устанак; Солунски процес; пробој Солунског фронта; Петар Бојовић; терор; шуцкори; велеиздајнички процеси; интернација; логори (Добој, Арад); реквизиције; зелени кадар; појава глади; епидемије; добровољачко питање; југословенска идеја; декларације (Нишка, Мајска, Крфска, Женевска); Југословенски одбор; присаједињење Војводине и Црне Горе Србији; народна вијећа; Држава Словенаца, Хрвата и Срба; проглашење Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца; Никола Пашић; регент Александар Карађорђевић</p>	<p>обилјежја југоисточне Европе; - Географске одлике БиХ; - државе Европе</p>
---	--	---

<p>подацима из уџбеника, размјере страдања Србије и Срба у односу на друге земље и народе;</p> <ul style="list-style-type: none"> • прикупи податке о најважнијим догађајима, појавама и личностима завичајне историје Првог свјетског рата. • анализира историја хрватских земаља у Првом свјетском рату • објасни настанак и политику Југославног одбора, Свибањску и Крфску декларацију 		
--	--	--

Тема: СВИЈЕТ ИЗМЕЂУ СВЈЕТСКИХ РАТОВА (1918-1939)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира версајски систем међународних односа; • оцијени улогу и резултате Друштва народа; • анализира проблем преоријентације ратне привреде на мирнодопску привреду; • објасни узроке и посљедице Велике економске кризе; • опише промјене у друштвеном положају жене; • наведе најзначајније ствараоце у областима науке, технике и културе и њихова достигнућа; • истакне промјене у свакодневном животу узроковане научним, техничким и културним прогресом; • упореди по 	<p>Версајски поредак</p> <ul style="list-style-type: none"> - Привредне, друштвене и културне прилике - Државе парламентарне демократије - Совјетска Русија - Фашизам - Нацизам - Пут у Други свјетски рат <p>ПОЈМОВИ: Версајска мировна конференција; мировни уговори; Друштво народа; преоријентација ратне привреде на мирнодопску; инфлација, протекционизам; Велика економска криза; хиперпродукција; берза; државни капитализам; Франклин Рузвелт; друштвени положај жене; пеницилин; синтетички материјали; изуми радија и телевизије; Алберт Ајнштајн; Александар Флеминг; Џемс Џојс; Ернест Хемингвеј; Ерих Марија Ремарк; надреализам; апстрактна умјетност; Пабло Пикасо; џез; Сергеј Ејзенштајн; Холивуд; Чарли</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <p>Европска књижевност у првим деценијама 20. вијека. Манифести футуризма, експресионизма и надреализма.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Михаил Шолохов, Тихи Дон; Ернест Хемингвеј, Старац и море; - Рабиндранат Тагоре, Градинар; Џорџ Орвел, 1984; Федерико Гарсија Лорка, Романса мјесечарка; Михаил Булгаков, Мајстор и Маргарита; Херман Хесе, Степски вук <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура и организација друштва - Култура и друштво - Промјене и развој друштва <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Филозофија новог доба (марксова филозофска мисао) - Савремена филозофија <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Становништво и насеља - Основне економско-

<p>сличностима и разликама либералну демократију, комунизам, фашизам и нацизам;</p> <ul style="list-style-type: none"> • именује државнике свјетског значаја; • опише хронолошким редом, на основу уџбеника, етапе Хитлерове политике рушења версајског поретка; • покаже на карти агресије Јапана, Италије и Њемачке прије почетка Другог свјетског рата; • процијени одлуке Минхенског споразума; • идентификује њемачке и совјетске мотиве за склапање пакта Рибентроп-Молотов. 	<p>Чаплин; Грета Гарбо; Рудолф Валентино; Џеси Овенс; либерализам; либерална демократија; изолационистичка политика САД; грађански рат у Русији; Јосиф Стаљин; стаљинизам; планска привреда; колективизација; гулаг; „чистке“; Коминтерна; фашизам; диктатура; „црне кошуље“; Бенито Мусолини; Вајмарска република; нацизам; расизам; антисемитизам; нацистичка пропаганда; Адолф Хитлер; милитаризам; сукоби на Далеком истоку; италијанско освајање Етиопије; грађански рат у Шпанији; Аншлус; Минхенски споразум; италијанско освајање Албаније; пакт Рибентроп-Молотов</p>	<p>географске одлике свјетске привреде</p> <ul style="list-style-type: none"> - Политичко-географске, демографске и економско-географске одлике појединих дијелова свијета <p>Музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Умјетничка музика у првој половини 20. вијека (експресионизам, нове националне школе, нови правци у европској музици, балет у 20. вијеку) - Путеви развоја блуза, џеза и популарне забавне музике код нас и у свијету <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Модерна умјетност (фовизам, експресионизам, кубизам, футуризам, беспредметна умјетност, дадаизам и надреализам, модерна архитектура, модерна скулптура) <p>Демократија и људска права:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Темељи уставне демократије - Заштита људских права
---	--	---

Тема: ЈУГОСЛАВЕНСКА КРАЉЕВИНА ОД 1918. ДО 1941. ГОДИНЕ

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира социјалну, вјерску и националну структуру становништва према резултатима пописа становништва 1921. и 1931. године; • разликује централистичку и федералистичку концепцију уређења државе; • упореди по сличностима и разликама водеће политичке странке; • објасни јадранско питање и наведе посљедице Рапалског уговора и 	<p>Прве године југословенске краљевине (1918-1921)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Године ограниченог парламентаризма (1921-1929) - Лични режим краља Александра Карађорђевића (1929-1934) - Вријеме превирања (1934-1939) - Преуређење државе у сјени новог свјетског рата (1939-1941) - Друштво, привреда и култура југословенске краљевине <p>ПОЈМОВИ:</p> <p>Краљевство/Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца; краљ Александар Карађорђевић; опште право гласа; уједињење Српске</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Манифести футуризма, експресионизма и надреализма. Књижевни покрети и струје у јужнословенским књижевностима између два рата (експресионизам, надреализам, социјална литература). - Избор из међуратне прозе: Мирослав Крлежа, Милош Црњански, Иво Андрић, Хамза Хумо, Исидора Секулић, Исак Самоковлија, Сафет бег Башагићи др. - Избор из међуратне поезије: Десанка Максимовић, Душан Васиљев и др. <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура и организација

<p>Римског споразума;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наведе узроке и посљедице Шестојануарске диктатуре; • упореди уређење државе на основу Видовданског и Септембарског устава; • наведе разлоге атентата на хрватске заступнике у Народној скупштини; • наброји унутрашње непријатеље Југославије који су радили на њеном рушењу; • анализира међународни положај југословенске краљевине у вријеме версајског поретка; • објасни однос католичке цркве према југословенској краљевини; • критички процијени историјску улогу краља Александра Карађорђевића; • анализира међународни положај Југославије у вријеме Намјесништва; • анализира узроке, садржај и посљедице Споразума Цветковић-Мачек; • истакне значај аграрне реформе; • упореди по сличностима и разликама аграрно (традиционално) и индустријско (модерно) друштво; • именује најистакнутије личности политичког, вјерског, научног и културног живота; • прикупи информације о наслеђу прве Југославије у близем 	<p>православне цркве; Видовдански устав; централизам; унитаризам; федерализам; Народна радикална странка; Југословенска демократска странка; Комунистичка партија Југославије; Обзнана; Хрватска сељачка странка; „хрватско питање“; Стјепан Радић; корупција; криза парламентаризма; Шестојануарска диктатура; интегрално југословенство; Октроисани или Септембарски устав; подјела на бановине; Мала Антанта; Балкански пакт; Марсејски атентат; усташки покрет; Намјесништво (1934-1941); кнез Павле Карађорђевић; Католичка акција; конкордат; Милан Стојадиновић; споразум Цветковић–Мачек; Бановина Хрватска; аграрна реформа; распадање кућних задруга; Бранислав Нушић; Мирослав Крлежа; Никола Тесла; Михајло Пупин; Милутин Миланковић; Владимир Ћоровић; Слободан Јовановић; Николај Велимировић; Сава Шумановић; Иван Мештровић</p>	<p>друштва - Култура и друштво - Промјене и развој друштва Психологија: - Конформизам и социјални ставови Географија: - Увод у националну географију Музичка култура: - Развој музике у Србији у првој половини 20. вијека</p>
--	--	--

окружењу.		
-----------	--	--

Тема: ДРУГИ СВЈЕТСКИ РАТ (1939-1945)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • подржи аргументима тезу о одговорности Њемачке за рат; • наведе зарађене стране (савезе) и важније државе на тим странама; • дефинише кључне појмове (тотални рат, муњевити рат, квислинг и фолксдојчер, геноцид, холокауст, гето, праведници); • опише, на основу смјерница у уџбенику, карактеристике свакодневног живота у окупираној Европи; • издвоји, на основу уџбеника, главне фазе рата; • опише најважније битке; • покаже на карти најважнија ратишта, ратне операције и логоре смрти; • упореди величину ратног напора (број и ударну моћ војске, број жртава и процјену ратне штете) СССР-а са ратним напором других зарађених сила; • именује најважније државнике и војсковође; • наведе најважније одлуке савезничких конференција (Москва, Техеран, Јалта, Потсдам); • критички оцијени одлуку о употреби атомских бомби; • наведе посљедице рата; • објасни узроке и 	<p>Доминација сила Тројног пакта (од септембра 1939. до јуна 1941.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Нови поредак“ у окупираној Европи - Преломно раздобље рата (од јуна 1941. до септембра 1943.) - Побједа Антифашистичке коалиције (од септембра 1943. до септембра 1945.) - Карактер, особености и посљедице Другог свјетског рата <p>ПОЈМОВИ: напад Њемачке на Пољску; совјетска територијална освајања 1939-1940. године; њемачка освајања у прољеће 1940. године; Винстон Черчил; битка за Британију; Тројни пакт; привредно искоришћавање окупираних земаља; балканско ратиште 1941; план „Барбароса“; Атлантска повеља; Антифашистичка коалиција; Источни фронт; опсада Лењинграда; битка за Москву; Георгиј Жуков; Перл Харбур; јапанска освајања у Азији; битка код Мидвеја; битка за Стаљинград; Ервин Ромел; битка код Ел Аламеина; Бернارد Монтгомери; битка код Курска; капитулација Италије; искрцавање у Нормандији; Двајт Ајзенхауер; Дан побједе; атомска бомба; капитулација Јапана; савезничке конференције (Москва, Техеран, Јалта и Потсдам); бомбардовања градова; покрети отпора; „коначно рјешење“; логори смрти (Аушвиц, Дахау, Бухенвалд, Треблинка, Маутхаузен); суђења за ратне злочине</p>	<p>Српски језик и књижевност Ратна књижевност Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Политичко-географске, демографске и економско-географске одлике појединих дијелова свијета; - државе Европе; - државе Азије, Африке, Америке, Аустралије и Океаније

<p>посљедице холокауста;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји највеће логоре смрти; • упореди по сличностима и разликама (трајање, зараћене стране, величину војски, начин ратовања, број жртава и степен разарања) два свјетска рата.		
---	--	--

ТЕМА: ЈУГОСЛАВИЈА У ДРУГОМ СВЈЕТСКОМ РАТУ (1941-1945)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • подржи аргументима тезе за и против војног пуча од 27. марта 1941; • објасни узроке и посљедице слома Југославије у Априлском рату; • објасни узроке формирања НДХ; • објасни узроке и посљедице геноцида над Србима у НДХ (1941-1945); • опише, користећи се уџбеником, холокауст и геноцид над Ромима у НДХ; • наброји најзначајније логоре и стратишта у НДХ; • анализира, на основу историјских и географских карата, избијање и развој устанка 1941. и 1942. године; • упореди по сличностима и разликама циљеве и начине борбе партизанског и четничког покрета; • објасни и наведе злочине четничког и партизанског покрета у рату и пораћу; • покаже на карти мјеста и просторе најважнијих ратних збивања; • именује најистакнутије квислинге у окупираној Југославији; • критички процијени политику великих сила према Југославији; • опише завршне 	<p>Пристепене Југославије Тројном пакту, реакција војске и народа и припреме за рат</p> <ul style="list-style-type: none"> - Слом у Априлском рату и његове посљедице - Независна Држава Хрватска и њена политика геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима (1941-1945) - Антифашистички покрети отпора у Југославији 1941. године - Рат у Југославији 1942. и 1943. године - Завршне године рата 1944. и 1945. - Свакодневни живот у рату - Карактер и посљедице рата у Југославији <p>ПОЈМОВИ: пристепене Југославије Тројном пакту; војни пуч и демонстрације; Петар II Карађорђевић Априлски рат; избјегличка влада; подјела окупиране Југославије; Независна Држава Хрватска; Анте Павелић; Алојзије Степинац; геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима у НДХ; логори смрти (Даница, Госпић-Јадовно-Паг, Јасеновац, Јастребарско, Цапраг, Крушчица); стратишта (Дракулић, Пребиловци, Гаравице, Стари Брод на Дрини), Диана Будисављевић; устанци 1941. године; четнички (равногорски) покрет; Драгољуб Дража Михаиловић; партизански покрет; Јосип Броз Тито; грађански рат; терор окупатора; Милан Недић; Димитрије Љотић; Козара; Неретва; Сутјеска; АВНОЈ; ЗАВНОБиХ; Светосавски конгрес; совјетска политика према Југославији; британска</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ратна књижевност (Иван Горан Ковачић, Јама) <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Увод у националну географију - Општа географска обилежја југоисточне Европе; - Географске одлике БиХ

<p>борбе за ослобођење Југославије;</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира допринос Југославије побједи Антифашистичке коалиције; • издвоји примјере, на основу смјерница у уџбенику, окупаторског и квислиншког терора у Југославији (изван НДХ); • - издвоји примјере, на основу смјерница у уџбенику, уништавања културних добара; • именује истакнуте ствараоце на пољу умјетности; • прикупи податке о ратним збивањима и свакодневном животу у завичају током рата 	<p>политика компромиса; савезничко бомбардовање југословенских градова; десант на Дрвар; споразум Тито–Шубашић; продор партизанских снага у Србију 1944. године; улазак Црвене армије у Југославију; ослобођење Београда; Сремски фронт; завршне борбе за ослобођење Југославије; ликвидирање „непријатеља револуције“; уништавање привредних и културних добара; умјетничко стваралаштво у рату; Бранко Ћопић; Скендер Куленовић; Иван Горан Ковачић</p>	
---	---	--

Тема: СВИЈЕТ ПОСЛИЈЕ ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • анализира циљеве, структуру и резултате ОУН; • дефинише кључне појмове (Запад, Исток, суперсиле; Хладни рат, деколонизација, неоколонијализам, потрошачко друштво, апартејд, глобализација); • покаже на карти чланице НАТО пакта и Варшавског уговора; • анализира неуједначеност демографског, привредног и културног развоја свијета; • распореди хронолошки и 	<p>Од ратног савезништва до Хладног рата</p> <ul style="list-style-type: none"> - Деколонизација и Трећи свијет - Хладни рат - Слом социјализма у Европи <p>Свијет на крају 20. и почетку 21. вијека</p> <ul style="list-style-type: none"> - Привредни, друштвени, научни, технолошки и културни развој. Промјене у свакодневном животу <p>ПОЈМОВИ: мировни уговори; Уједињене нације; подјела Њемачке; „гвоздена завјеса“; Маршалов план; Труманова доктрина; НАТО пакт; Варшавски уговор; трка у наоружавању; Берлинска криза; Корејски рат, совјетска интервенција у Мађарској; Кубанска криза; Вијетнамски рат; блискоисточне и</p>	<p>Српски језик и књижевност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Савремена књижевност (Семјуел Бекет, Албер Ками, Луис Борхес, Умберто Еко) <p>Социологија Структура и организација друштва</p> <ul style="list-style-type: none"> - Култура и друштво - Промјене и развој друштва <p>Филозофија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Савремена филозофија <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основне политичкогеографске карактеристике савременог свијета - Основне економско-географске одлике свјетске привреде - Политичко-географске, демографске и економско-географске одлике појединих дијелова свијета <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Екологија и заштита

<p>географски регионалне ратове и кризе;</p> <ul style="list-style-type: none"> • објасни узроке слома социјализма у Европи; • издвоји, на основу уџбеника, основна обилежја свијета у посљедњој деценији 20. и првој деценији 21. вијека; • наброји факторе који су омогућили доминацију САД на крају 20. и почетку 21. вијека; • анализира улогу и значај Европске економске заједнице/Европске уније; • аргументује своје мишљење о феноменима савременог свијета (глобализација, еколошка криза, тероризам, демографски раст, медијска револуција); • наведе највеће домете у областима науке и технике; • опише својим ријечима феномен масовне културе; • повеже привредни развој са промјенама у свакодневном животу; • упореди свакодневни живот на Западу, Истоку и Трећем свијету у вријеме Хладног рата. 	<p>средњоисточне кризе; Прашко прољеће; Мартин Лутер Кинг; кинеска револуција; Мао Цедунг; Махатма Ганди; Трећи свијет; покрет несврстаних; апартејд; Нелсон Мендела; уједињење Њемачке; Михаил Горбачов; распад СССР-а, Југославије и Чехословачке; хегемонија САД; ширење Европске економске заједнице/Европске уније и НАТО пакта; брегзит; успон азијских сила (Кина, Индија, Јапан, Иран, Турска); Денг Ксјаопинг; обнова моћи Русије; Владимир Путин; истраживање свемира; Јуриј Гагарин; Нил Армстронг; Трећа индустријска револуција (аутоматизација и компјутеризација); хипи покрет; Елвис Присли; „Битлси“; „Ролингстонси“;</p>	<p>животне средине</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основи молекуларне биологије - Генетика <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура атомског језгра <p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хемијски загађивачи животне средине <p>Рачунарство и информатика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Основни информатички појмови - Интернет <p>Музичка култура: друге половине 20. вијека (интегрални серијализам, алеаторика и електронска музика)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Примјењена музика: музика на филму, радију, телевизији и YouTube - Путеви развоја блуза, џеза и популарне забавне музике код нас и у свијету <p>Ликовна култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Савремена умјетност
--	--	--

Тема: СОЦИЈАЛИСТИЧКА ЈУГОСЛАВИЈА

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик може да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • опише период послеријатне обнове земље; • наведе узроке и последице сукоба Југославије са СССР-ом 1948. године; • опише политику обрачуна власти са идеолошким неистомисљеницима и механизмима репресије; • анализира југословенску политику несврстаности у контексту међународних односа у Европи и свијету; • препозна несклад теорије и праксе социјалистичког самоуправљања; • повеже кризе социјалистичке Југославије са процесом њезине децентрализације и дезинтеграције; • препозна мотиве проглашења муслиманске нације; • упоређи основе уређења државе по уставима из 1946, 1963. и 1974. године; • критички процијени историјску улогу Јосипа Броза Тита; • издвоји примјере, користећи уџбеник, који репрезентују друштвену, привредну и политичку кризу у 1980-им годинама; • објасни последице индустријализације 	<p>Учвршћивање комунистичке власти по совјетском моделу (1945-1948)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вријеме преображаја (1948-1974) - Вријеме кризе (1974-1991) - Привредни, друштвени и културни развој <p>ПОЈМОВИ: послеријатна обнова земље; радне акције; „братство и јединство“; избори за Уставотворну скупштину; проглашење ФНРЈ; устав из 1946. године; нове нације (Црногорци и Македонци); аграрна реформа; колонизација; национализација; принудни откуп пољопривредних производа; Цазинска буна; Информбиро; Голи оток; војна и економска помоћ Запада; социјалистичко самоуправљање; Савез комуниста Југославије; Милован Ђилас; помирење са Истоком; политика несврстаности; балансирање између Истока и Запада; устав из 1963. године; уклањање Александра Ранковића; Едвард Кардељ; демонстрације на Космету 1968. године; проглашење муслиманске нације; Хрватско прољеће (Маспек); обрачун са либералима у Србији; уставни амандмани и устав из 1974. године; култ Јосипа Броза Тита обнова парламентарне демократије; Први петогодишњи план; индустријализација земље; привредне реформе; масовне миграције; гастарбајтери; студентске демонстрације; Иво Андрић; Меша Селимовић; Бранко Ћопић; Добрица Ћосић;</p>	<p>Српски језик и књижевност Савремена књижевност (Избор из савремене књижевности: Иво Андрић, Меша Селимовић, Мехмедалија Мак Диздар, Алија Исаковић, Бранко Ћопић, Добрица Ћосић, Душан Ковачевић, Борислав Пекић, Данило Киш, Десанка Максимовић и др. Избор књижевних критика и есеја)</p> <p>Социологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура и организација друштва - Култура и друштво - Промјене и развој друштва <p>Географија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Увод у националну географију (Геополитички аспекти југославенске државности и српски етнички простор у периоду 1918 – 1991. године; Дезинтеграцијски процеси и настанак нових држава на географском простору бивше СФРЈ) <p>Музичка култура:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Музичко стваралаштво у БиХ после Другог свјетског рата (Владо Милошевић, Цвјетко Рихтман, Војин Комадина...) - Развој музике у Србији у другој половини 20. вијека <p>Духовна и умјетничка музика савремених српских аутора</p> <ul style="list-style-type: none"> - Путеви развоја блуза, џеза и популарне забавне музике код нас и у свијету - Плесне форме и модерни друштвени плесови; <p>Музичка традиција у БиХ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Примичењена музика: музика на филму, радију, телевизији и YouTube

<p>Југославије;</p> <ul style="list-style-type: none"> • наброји правце масовних миграција становништва; • опише однос државе према вјерским заједницама; • наведе најважнија достигнућа у областима привреде, школства, здравства, науке, културе и спорта; • наброји промјене у свакодневном животу становника градова и села; • препозна примјере насљеђа социјалистичког периода у завичају. 	<p>Данило Киш; Борислав Пекић; партизански филм; „црни талас“; масовна култура и спорт; олимпијада у Сарајеву; Александар Николић; „Бијело дугме“</p>	
---	---	--

Дидактичка упуства и препоруке

Потребно је такође, у реализацији наставе предвидјети примјену различитих метода и облика рада и коришћење одговарајућих наставних средстава. Избор наставних метода треба ускладити са садржајем програма, менталним узрастом ученика, њиховим знањима и инетересовањима, као и условима у којима се настава историје реализује. Потребно је, такође, анимирати и подстицати ученике на самостално извођење заључака, вођење разговора, коришћење и анализу историјских извора, историјских карата, шема, графикона и материјала које могу пронаћи на интернету. Одређен број часова, планирати за посјете музејима, архивима, археолошким локалитетима или посјетама културно-историјским споменицима. Наставу историје освјежити занимљивостима из живота значајних личности из пошлости.

ОКВИРНИ ПЛАН РАДА ЗА IV РАЗРЕД

1. Политички односи у свијету 1870-1914. године
2. Војни сукоби и кризе крајем 19. и почетком 20. вијека
3. Наука и култура крајем 19. и почетком 20. вијека
4. Босна и Херцеговина, 1878-1914. под управом Аустро-Угарске
5. Босна и Херцеговина, 1878-1914, култура, привреда под управом Аустро-Угарске
6. Србија од 1878. до 1914. године
7. Хрватска од 1878. до 1914. године
8. Црна Гора од 1878. до 1914. године
9. Балкански ратови
10. Сарајевски атентат и повод рата Балкански фронт 1914-1916. године
11. Први свјетски рат, ратна 1915/17. година, улазак САД-а
12. Политичка збивања у Русији (Октобарска револуција)
13. Посљедице рата, мировни уговор и Лига народа
14. Грађански рат и совјетска Русија
15. Фашистичка Италија
16. Велика економска криза (1929-1933. године)

17. Нацистичка Њемачка
18. Експанзија тоталитарних режима
19. Југословенска идеја током Првог свјетског рата
20. Стварање Државе СХС и уједињење са К. Србијом
21. Краљевина СХС, 1918-1929. године
22. Шестојануарска диктатура краља Александра К. (1929-1935. године)
23. Краљевина Југославија (1935-1941. године), споразум Цветковић-Мачек
24. Споразум Њемачке и СССР-а и напад на Пољску 1939. године
25. Други свјетски рат, ратне 1940-1941. године
26. Операција „Барбароса“, Атланска повеља и улазак САД-а у рат
27. Велике битке прекретнице у рату, ратна 1942. година
28. Ратна 1943/1944. година у Другом свјетском рату
29. Капитулација Њемачке и Јапана 1945. године
30. Посљедице Другог свјетског рата, ратни злочини и суђење Нирнбергу
31. Априлски рат у Краљевини Југославији
32. Ратна 1941/1942. година у Југославији, организација устанка
33. Ратна 1943. година у Југославији
34. Југославија 1944/1945. године
35. Мировни уговори и оснивање Организације уједињених народа
36. Хладни рат и блоковска подјела свијета
37. Локални ратови и политичке кризе
38. Социјалистичка Југославија, 1945-1990. године
39. Национализација и радничко самоуправљање у Југославији
40. Распад СССР-а, пад Берлинског зида

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ИСТОРИЈЕ

- професор историје;
- професор двопредметног студија гдје је историја главни или равноправан предмет
- дипломирани историчар.

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма историје у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, с дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ФИЛОЗОФИЈА
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

ЦЈЕЛИНА I – УВОД У ФИЛОЗОФИЈУ (оквирни број наставних часова – 5)		
Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити појам филозофије - Представити значај филозофије за свеукупан развој људске мисли - Објаснити етимолошку дефиницију преко грчког језика - Схватити у којој мјери се филозофија простире кроз сфере људског живота - Објаснити сличности и разлике између филозофије и мита/ религије/ науке/ умјетности - Тумачити појмове <u>φίλος</u>, λόγος, мутхос, религаре 	<p>1. УВОД У ФИЛОЗОФИЈУ</p> <p>1.1. <u>ИМЕ И ПОЈАМ ФИЛОЗОФИЈЕ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Првенствено означава љубав према мудрости – етимолошка дефиниција преко грчког језика – <u>φίλος</u> и <u>σοφία</u> - Талес као први филозоф - Питагора – употреба термина филозоф - Филозофија у том смислу нема одређену дефиницију јер задире у све сфере живота 1.2. <u>ОДНОС ФИЛОЗОФИЈЕ ПРЕМА МИТУ, РЕЛИГИЈИ, НАУЦИ И УМЈЕТНОСТИ</u> - Термином мит означавамо причу – потиче од грчке ријечи мутхос – ријеч, говор, историја – а може означавати неку причу из давнина - Мит је најстарији облик интерпретације свијета - Термин религија – лат. глагол религио, религаре – веза човјека и апсолута – бога; религија је емотивно вољна везаност с богом, док је филозофија у принципу рационална - Наука – систем знања из 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Географија</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Географија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Схватити основу људске знатижеље према филозофијској мисли - Схватити потребу слободног мишљења и улогу филозофије у том процесу - Запамтити појам <i>ἀρχή</i>; разлучивати појмове бит, битак и биће - Научити основне правце и њихове разлике - Запамтити филозофске дисциплине, њихове предмете проучавања, основне питања, те њихову повезаност са знаношћу 	<p>неког одређеног подручја; филозофија је теорија спознаје; наука – разум; филозофија – ум, мишљење</p> <ul style="list-style-type: none"> - Умјетност – најсуптилнији облик људске праксе; блиска је митолошком и религиозном погледу на свијет <p>1.3. <u>ПОЧЕЦИ ФИЛОЗОФСКИХ ПРОМИШЉАЊА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Сумња, чуђење, тежња за схватањем природе, људи, смисла постојања <p>1.4. <u>ОСНОВНА ФИЛОЗОФСКА ПИТАЊА И ПОДРУЧЈА ИСТРАЖИВАЊА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Што је основе свега – <i>ἀρχή</i>; што јест, због чега нешто јест, а није ништа; због чега је нешто то што је, а не нешто друго; што је бит, битак, биће? - Подручја истраживања се односе на биће, онтолошко подручје, спознајно подручје, наука, мишљење, морал, политику, вриједности, умјетност и човјека <p>1.5. <u>ФИЛОЗОФСКИ ПРАВЦИ, ШКОЛЕ И ДИСЦИПЛИНЕ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Филозофски правци: идеализам (грч. еидос, лат. форма – облик, идеја) и материјализам (грч. хуле, лат. материја – оно што све остало рађа, производи, израђује, мајка) - Филозофске дисциплине: - Метафизика – онтологија – најстарија дисциплина; Аристотел – оснивач – прва филозофија; предмет 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Географија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>
---	--	---

	<p>проучавања – категорија (максимални опсег и минимални садржај); потиче од ријечи мета физика – из физике, иза онога што је реално; то он – биће</p> <ul style="list-style-type: none"> - Епистемологија – што је спознаја; који су извори спознаје?; оснивач Ј. Лок; грч. гносис – спознаја; извори спознаје: сензуализам. Емпиризам, рационализам - Аксиологија – предмет истраживања – вриједност; аксиос – вриједан - Етика – филозофија морала – грч. етхос – обичај, нарав, карактер; Цицерон превео на лат. мос, моралис; Сократ - Естетика – фил. Умјетности; грч. αἰσθητική /τέχνη/ - чулна перцепција, осјећати; А. Баумгартен - Филозофска антропологија – предмет је човјек - ἄνθρωπος - Историја филозофије – проучава развој филозофије кроз историја од античке филозофија (од VII вијека прије нове ере до 529. – Јустинијан); средњовјековна филозофија (од 529. – XV вијека); нововјековна филозофија (XV – 1831.); савремена од 1831. до данас 	
ЦЈЕЛИНА II – АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА (оквирни број наставних часова – 14)		
Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Усвојити основе и суштину филозофије античког раздобља, као и основу саме филозофије 	<p>2. АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА</p>	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Спознати филозофију природе и сам почетак античке мисли 	<p>2.1. <u>КОСМОЛОШКО РАЗДОБЉЕ АНТИЧКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ</u></p>	<p>Географија</p> <p>Српски језик и књижевност</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Распознати Милетску и Елејску школу 	<ul style="list-style-type: none"> - Постанак у милетском полису и прве школе - Појам космолошког раздобља - Наивни материјализам; хилозоизам 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити значења термина дијалектика, апеирон, логос, апорије 	<p>2.1.1. Питања о праузроку</p> <ul style="list-style-type: none"> - Милетска школа - Талес – вода - Анаксимандар – апеирон - Анаксимен – ваздух <p>2.1.2. Научавање о једном јединственом бићу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Елејска школа - Ксенофан – пантеизам – све је Једно - Парменид – биће је, небиће није - Зенон – негативна дијалектика; апорије (безизлазне замке у мишљењу), парадокси 	<p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Хемија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Запамтити архе сваког од филозофа космолошког раздобља и бити у стању упоређивати их 	<p>2.1.3. Хераклит</p> <ul style="list-style-type: none"> - Научавање о логосу - Дијалектика као борба јединства и супротности - Архе – ватра 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Раздвајати значајно у 	<p>2.1.4. Онтолошки плуралисти</p> <ul style="list-style-type: none"> - Питагора и питагорејци – бројеви - Емпедокло – четири коријена ствари – ватра, вода, земља и зрак - Демокритов атомизам и детерминизам – јединство бића и небића – атоми и празан простор - Анаксагора – хомеомерија – сјемена ствари 	<p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Хемија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p>

<p>наставном садржају</p> <p>- Формирати критички став</p> <p>- Схватити када је настало етичко раздобље и због чега</p> <p>- Схватити зашто се појављује глобална сумња</p> <p>- Запамтити да у овом раздобљу комбинацијом различитих култура</p>	<p>2.2. <u>АНТРОПОЛОШКО РАЗДОБЉЕ АНТИЧКЕ ФИЛОЗОФИЈЕ</u></p> <p>2.2.1. Софисти и антрополошки релативизам</p> <ul style="list-style-type: none"> - Софист као мудрац, учитељ - Протагора – човјек је мјера свих ствари - Горгија – нихилизам и скептицизам; небиће не постоји, ако би постојало ми га не бисмо могли спознати, ако бисмо га и спознали не бисмо га могли објаснити другима <p>2.2.2. Хеленска филозофија</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сократ – филозофија као вјештина живљења и умирања - Спознај самога себе - Субјективна дијалектика – иронија, мајеутика и дефинисање појма - Етика – даимонион – глас разума - Сократске школе – мегарска, киренска и циничка - Платон – један од најзначајнијих писаца у историји - Основна идеја – идеја Добра – сврха свих сврха - Односи међу два свијета: учествовање, присуство и подражаји - Дијалектика – божији дар, највиша филозофија, наука над наукаима - Идеална држава – врлине: храброст, мудрост, умјереност и праведност - Аристотел – класификација знања и науке, класификација филозофије – поетичка, 	<p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Хемија</p> <p>Српски језик и књижевност</p>
--	--	---

<p>нестаје занимање за наука због догађаја у свијету који их окружује</p>	<p>практична, теоријска</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оснивач метафизике - Ентелехија – енергија - Аристотелова физика – друга филозофија - Политичка схватања – дедуктивна логика – зоон политикон - Мјера – златна средина - Аристотелова поетика - Телеологија <p>2.3. <u>ЕТИЧКА УЧЕЊА</u></p> <p>2.3.1. Антички скептицизам</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пирон – суздржавање од изрицања тврдњи које доводи до душевног мира <p>2.3.2. Епикурејци</p> <ul style="list-style-type: none"> - Преузимање и оплемењивање Демокритовог атомизма - Филозофија живота <p>2.3.3. Стоичка филозофија</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зенон с Кипра - Рана стоа - Средња стоа - Римска стоа <p>2.3.4. Неоплатонизам</p> <ul style="list-style-type: none"> - Плотин – основна катеогорија – Једно 	
---	--	--

ЦЈЕЛИНА III – СРЕДЊОВЈЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА (оквирни број наставних часова – 8)		
Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Усвојити што је првобитно, вјера или разум - Запамтити када се појављују свјетске религије, у којем раздобљу историје и који су историјски, друштвени, политички и економски узроци преузимања религијске пажње на свјетској историској сцени - Спознати основне представе религијских система - Запамтити свете књиге објављених свјетских религија - Запамтити на чему се оснива религија, а на чему филозофија, те какав је однос међу њима - Запамтити разлику између гностика и апологета; представнике и срж њихобе науке - Запамтити шта су универзалије 	<p style="text-align: center;">3. СРЕДЊОВЈЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА</p> <p>3.1. <u>ФИЛОЗОФИЈА И ХРИШЋАНСТВО</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Однос вјере и разума – ауторитет и природни ум - Појава хришћанства - Агапистичка етика - Стари завјет – савез суровог племенског бога са Жидовима и Нови завјет – савез свих људи који вјерују - Хришћанско златно правило - Успоредбе Сократа и Исуса <p>3.2. <u>ОДНОС РЕЛИГИЈЕ И ФИЛОЗОФИЈЕ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Гностицизам и апологети - Апологија – патристика (Tertulija, credo, quia absurdum) - Аурелије Аугустин – врхунац патристике; De civitate Dei; credo ut intelligam <p>3.3. <u>ПРОБЛЕМ УНИВЕРЗАЛИЈА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Најзначајнији проблем средњовјековних филозофа - Универзалије – опши појмови - Реализам - Номинализам 	<p style="text-align: center;">Логика</p> <p style="text-align: center;">Етика</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Математика</p> <p style="text-align: center;">Физика</p> <p style="text-align: center;">Географија</p> <p style="text-align: center;">Биологија</p> <p style="text-align: center;">Српски језик и књижевност</p> <p style="text-align: center;">Ликовна култура</p> <p style="text-align: center;">Музичка култура</p> <p style="text-align: center;">Логика</p> <p style="text-align: center;">Етика</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Математика</p> <p style="text-align: center;">Физика</p> <p style="text-align: center;">Географија</p> <p style="text-align: center;">Биологија</p> <p style="text-align: center;">Српски језик и књижевност</p> <p style="text-align: center;">Ликовна култура</p> <p style="text-align: center;">Музичка култура</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити основне правце, њихове представнике и срж њихова проучавања - Спознати појам касне схоластике - Запамтити када настаје и ко су представници - Усвојити основе исламске и жидовске религије - Запамтити основне представнике и њихов значај на повијесној сцени 	<ul style="list-style-type: none"> - Концептуализам 3.4. <u>КАСНА СКОЛАСТИКА</u> - Дјелатност енглеских фрањеваца Р. Баџон (природно-експериментална истраживања); Д. Скот (првенство воље над разумом); В. Оџам (обнова номинализма – опште је тек знак неког предмета) 3.5. <u>ФИЛОЗОФИЈА И ИСЛАМ</u> - Однос религије према „истраживањима“ и научним поступцима - Ибн Сина и Ибн Рушд 3.6. <u>ЈУДАИЗАМ</u> - Маимон Мосес - Основе жидовског религијског система 	
---	---	--

ЦЈЕЛИНА IV – НОВОВИЈЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА (оквирни број наставних часова – 16)

Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Спознати појам ренесансе и хуманизма - Упознати се с ренесансним умјетницима и почецима науке - Схватити проблем тражења поуздане методе истраживања - Упознати се с ликом и 	<p style="text-align: center;">4. МОДЕРНА НОВОВЈЕКА ФИЛОЗОФИЈА</p> <p>4.1. <u>ФИЛОЗОФИЈА РЕНЕСАНСЕ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ренесанса – препород, друго рођење, обнова античке културе, повратак човјека његовим изворним могућностима – Италија, Фиренца – XV вијек - Човјек у фокусу – мали бог - Појава модерних наука, критика филозофске 	<p style="text-align: center;">Логика</p> <p style="text-align: center;">Етика</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Математика</p> <p style="text-align: center;">Физика</p> <p style="text-align: center;">Географија</p> <p style="text-align: center;">Биологија</p> <p style="text-align: center;">Српски језик и књижевност</p>

<p>дјелом Г. Бруна, Н. Коперника, Г. Галилеа, те других ренесансних мислиоца</p>	<p>традиције и најва нових метода и циљева проучавања</p> <ul style="list-style-type: none"> - Потрага за поузданом методом истраживања – Ф. Бекон и Нови Органон - Хуманизам – филозофија човјека новог доба – Паскал - Ђордано Бруно – пантеизам – <i>природа је или бог сам или божанска моћ која се појављује у свим стварима</i> - Никола Коперник – хелиоцентризам - Галилео Галилеи – <i>ипак се окреће!</i> 	<p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Схватити проблематику политике у средњем вијеку - Схватити да циљ не оправдава средства - Упознати се с дјеловањем најзначајнијих ренесансних политичких мислиоца - Бити спличностн успоредити политичку слику овога раздобља са садашњошћу - Схватити ситуацију из које се појавила потреба за утопијом 	<p>4.2. <u>РЕНЕСАНСНИ ПОЛИТИЧКИ МИСЛИОЦИ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Никола Макијавели – Владар – циљ оправдава средство - Томас Мор – Утопија - Томас Кампанела – Град сунца 	<p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Научити што је реационализам, гдје се појавио и на чему је основан - Научити основне 	<p>4.3. <u>РАЦИОНАЛИЗАМ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Разум као извор спознаје - Рене Декарт - Цогито ерго сум - Рационални скептицизам - Проблем супстанције – Декартов дуализам - Res cogitans i res extensa - Дедуктивна метода – 	<p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>

<p>представнике, њихове филозофске науке и значај за науку</p> <ul style="list-style-type: none"> - Уочити разлику између емпиризма и рационализма - Схватити Декартов дуализам, те Спинозину критику истога - Успоредити Спинозину етику с етикама античког раздобља - Схватити Леибнизову допуну Лоцкеове тезе - Усвојити појам теодицеје - Запамтити основне релације добра и зла - Уочити разлике у епистемолошком учењу од Платона до рационализма 	<p>методична сумња, анализа, синтеза, верификација</p> <ul style="list-style-type: none"> - Барух де Спиноза - Онтолошки монизам – deus sive natura - Causa sui; atributi (протежност и мишљење); модуси – стања или облици - Готфрид Вилхелм Лајбниц - Монадологија – онтолошки плурализам - Монаде - Принцип идентитета, принцип континуитета и принцип преодређења - Допуна Локове тезе – епистемолошка поставка - ...осим разума самог - Теодицеја – акиологија – тхеодикеа – оправдање бога; релације добра и зла: цијелина – дио; контраст; релативна мјера; мотив за усавршавање <p>4.4. <u>ЕМПИРИЗАМ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Енглеска – XVI вијек - Франсис Бекон – оснивач - Инстауратио Магна – недовршено; Нови Органон - Основно начело – поријекло знања и идеја је у чулном свијету - Знање је моћ - Индуктивна метода - Томас Хобс - Левијатан - Природни закон – друштвени уговор – апсолутистичка власт - Џон Лок - Огледи о људском разуму - Нема ничег у разуму што 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити појам емпиризма - Запамтити основне представнике, њихове науке и значај у наукама - Схватити појам и разлике између идеја сензације и рефлексije - Разумјети мисао о празној плочи 	<ul style="list-style-type: none"> - Франсис Бекон – оснивач - Инстауратио Магна – недовршено; Нови Органон - Основно начело – поријекло знања и идеја је у чулном свијету - Знање је моћ - Индуктивна метода - Томас Хобс - Левијатан - Природни закон – друштвени уговор – апсолутистичка власт - Џон Лок - Огледи о људском разуму - Нема ничег у разуму што 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Упоредити Локове и Хумеове замисли - Пронаћи сличности и разлике емпиристичких филозофија - Усвојити значај француског просвјетитељства за филозофију 18. вијека - Спознати учење енциклопедиста и основни циљ - Уочити повезаност Декартове и Локове филозофије и француског материјализма - Схватити зашто француски материјализам критикује теологију и метафизику 	<p>прије није било у чулима</p> <ul style="list-style-type: none"> - Идеје сензације; идеје рефлексије - Табула раза - Џорџ Беркли - Спој знања и вјеровања - Напуштање филозофије и повратак теологији - Давид Хуме - Критика метафизичког догматизма - Скептицизам – агностицизам - Импресије и идеје - Импресије сензације и импресије релације <p>4.5. ПРОСВЈЕТИТЕЉСТВО И МАТЕРИЈАЛИЗАМ</p> <ul style="list-style-type: none"> - 18. вијек у Европи означено је као француско или просвјетитељско вијек/ - Чарлс Монтескије – Дух закона - Франсис М. А. Волтер – Филозофски рјечник - Денис Дидерот – главни ур. Енциклопедије - Паул Холбах – Систем природе - Клауд А. Хелветус – О човјеку - Жан Жак Русо – Друштвени уговор; роман Емил - Тзв. Филозофи енциклопедисти - Осим филозофије и политике, покрет се манифестирао и у књижевности, ликовној умјетности (рококо) и другим предјелима духовне културе - Просвјетитељски захтјев за самосталном упорабом разума односи се на тумачење цјелокупне 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - Објаснити два основна проблема њемачког класичног идеализма - Схватити инсистирање на тражењу одговора на основно питање – шта је човјек - Усвојити Кантове форме априори - Разликовати априори и апостериори спознају - Спознати Кантов трансцендентални идеализам - Схватити основе и значај Кантове Етике и Естетике - Усвојити појам категоричког императива - Схватити Фихтово учење о слободи и одређењу човјека - Објаснити Фихтов субјективни идеализам - Разумијети систем објективног идеализма 	<p>стварности</p> <ul style="list-style-type: none"> - Најзначајнији правци овог утицаја су однос према ауторитету вјере; однос према политичким проблемима; однос према примјени рационалних и емпиријских метода у наука и Француски материјализам - критикује теологију и метафизику, а развија се под утицајем Декартове и Локове филозофије, те Њутнове физике <p>4.6. <u>ЊЕМАЧКИ КЛАСИЧНИ ИДЕАЛИЗАМ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Пријелаз XVIII у XIX вијек - Проблем методе и проблем односа субјекта и објекта - Имануел Кант - Критика чистог ума – шта могу знати; априори и апостериори спознаје; априорне форме (осјетила – простор и вријеме; разум – категорије; ум – идеје) трансцендентални идеализам; разлика разума и ума - Критика практичног ума – што треба чинити – етика; заснована на слободи воље; категорички императив – највиши морални закон – безусловна заповијест историја сваком умном и слободном бићу - Критика раудне моћи – чему се могу надати – естетика; први дио о естетичкој проблематици; други дио теологија у природи – која завршава у теологији; предмет је појам лијепог и узвишеног 	
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - Успоредити Шелингову и Кантову естетику - Покушати разумијети систем спекулативног ума – Феноменологија духа, Филозофија историјаи, Историја филозофије, Филозофија религије, Естетика - Схватити дијалектику као теорију и методу - Схватити одређење праксе - Схватити историја човјека, појам слободе и револуције - Уочити изворе и облике отуђења - Уочити утицај марксизма на свијет у 19. и 20. вијеку 	<ul style="list-style-type: none"> - Јохан Готлиб Фихте - Субјективни идеализам, гдје постоји субјект Ја независан од објекта не-Ја - Теза, антитеза, синтеза - Дијалектичка метода - Критика Кантова категоричког императива – буди човјек - Фридрих В. Ј. Шелинг - Објективни идеализам – спекулативна физика – филозофија природе - Естетски идеализам – филозофија идентитета природе и духа у Апсолуту - Метафизички емпиризам – позитивна филозофија - Природа је видљиви дух, а дух је невидљива природа - Џорџ В. Ф. Хегел - Апсолутни идеализам – онтологика - Логика – наук о бићу (квалитета, квантитета, мјера), бити (бит, појава, стварност) и појму (субјективни појам, објект и идеја) - Филозофија природе – механика, физика и органика - Филозофија духа – субјективни, објективни и апсолутни - Схематски приказ филозофије духа – Феноменологија духа - Субјективни дух – антропологија, феноменологија, психологија - Објективни дух – апсолутно право, моралитет (појединачан), обичајност (колективни морал) - Апсолутни дух – умјетност, религија и филозофија 	
---	---	--

	<p>4.7. <u>ФИЛОЗОФИЈА</u> <u>МАРКСИЗМА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Формирање марксизма - Појава наде у могућност остварења комунистичког идеала - Карл Маркс - Фридрих Енгелс - Дијалектички материјализам – синтеза материјализма и дијалектике у тумачењу историје – историјски материјализам - Државни облик власти радничке класе – диктатура пролетеријата - Друштвена надградња – сфера друштва која обухвата политичку и идеолошку сферу (наука, религија, морал, филозофија, умјетност...) - Друштвена основа је економска сфера од које зависи и развој друштва - Појам капитала – друштвени односи који омогућавају да нека вриједност доноси власнику вишак вриједности - Појам знанственог социјализма - Револуција - Алијенација 	
ЦЈЕЛИНА V – САВРЕМЕНА ФИЛОЗОФИЈА (оквирни број наставних часова – 17)		
Оперативни циљеви/ Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објаснити појмове позитивизма и аналитичке филозофије кроз филозофске постулате 	<p>5. САВРЕМЕНА ФИЛОЗОФИЈА</p> <p>5.1. <u>ПОЗИТИВИЗАМ И АНАЛИТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Правац према којем је поуздана – позитивна спознаја могућа 	<p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p>

<p>А. Комтеа, Б. Расела и К. Попера</p> <ul style="list-style-type: none"> - Разумијети појам ирационализма - Уочити разлике реалног и иреалног - Научити врсте ирационализама 	<ul style="list-style-type: none"> - Аугуст Комте - Класификација цјелокупне спознаје на три стадија/разине: теолошка спознаја – фиктивна; метафизичка спознаја – апстрактна; знаствена спознаја – позитивна - Бертранд Расел - Теорија одређених описа - Постао славан у подручју логике открићем парадокса - Лудвиг Витгенстен - Проблем његовог занимања – теорија истине – истина је слика чињеница - Логички атомизам - Три врсте исказа у језику: смислен – емпиријски, искази лишени смисла и дословно бесмислени искази - Бечки и Берлински круг - Р. Царнап, М. Шлик, П. Франк, Р. Вон Мисес, Ф. Ваисман и др. - Карл Попер - Сви искази су провјерљиви - Теорија вјероватноће - Хипотетичко – дедуктивна метода и оповргљивост <p>5.2. <u>ИРАЦИОНАЛИЗАМ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Супротстављање рационализму - Бит свијета и човјека је надразумна, односно ирационална 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p>
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити што је волунтаризам кроз Шопенхауерово и Ничеово учење - Успоредити човјека и надчовјека - Објаснити вољу за моћ - Објаснити појам декаденције - Објаснити интуиционизам 	<ul style="list-style-type: none"> - Врсте ирационализама: биолошки, волунтаристички, емотивистички, егзистенцијалистички, интуиционизам <p>5.2.1. Волунтаризам</p> <ul style="list-style-type: none"> - Артхур Шопенхауер - Свијет као воља и представа - Појаве у простору и времену повезане су с узрочно – посљедичним везама које су предмет научне спознаје којој је основа у разуму - Песимизам - Фридрих Ниче - Основе европске културе су метафизика и хришћанство - Нови постулати вриједности које су у хришћанском моралу, модерној политици и науци добиле свој најизразитији облик - Уступљен пасивни и активни нихилизам – став који пориче све вриједности - Одбацивање и разарање вриједности изражена идејом о смрти бога - Развој идеје воље за моћ – истинско стање свијета, вјечно враћање истом - Слаби и јаки тип човјека - Декаденција – слабљење животне снаге и пропадање европске културе - Иморализам – људско дјеловање треба изразити вољу и моћ свукупне људске цивилизације <p>5.2.2. Интуиционизам</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хенри Бергсон - Спознаја путем интуиције и интелекта - Инстинкт – заборављена интуиција 	<ul style="list-style-type: none"> Логика Етика Историја Математика Физика Географија Биологија Српски језик и књижевност Ликовна култура Музичка култура Логика Етика Историја Математика Физика Географија Биологија Српски језик и књижевност Ликовна култура Музичка култура Логика
---	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - Објаснити прагматизам - Усвојити основе учење представника прагматичне филозофије - Објаснити појам индетерминизма - Усвојити појам феноменологије - Упоредити појам с 	<p>5.3. <u>ПРАГМАТИЗАМ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Практична корист и дјеловање представљају основни критеријум да су спознајни искази смислени и истинити - Чарлс С. Пирс - Филозофија као здрав разум - Прагматичка метода - Истина – сагласност заједнице и истраживача - Вилијам Џејмс - Радиклани емпиризам - Верификација - Експеримент - Бесмислена вјеровања - Индетерминизам – толеранција - Џон Девеј - Инструментализам - Натуралистички хуманизам - Филозофија као опша наука о искуству - Ум као природни орган искуства - Спознаја – вредновање <p>5.4. <u>ФЕНОМЕНОЛОГИЈА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - φαίνόμενον – појава и λόγος – разум, ум, говор – наука о појавама у свијести - критика догматизма и релативизма 	<p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Логика</p> <p>Етика</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Физика</p> <p>Географија</p> <p>Биологија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Информатика</p>
--	---	--

<p>Хегеловом Феноменологијом духа</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Едмунд Хусерл - Феноменологија као ново утемељење науке - Феноменологија ствари – појаве - Феноменолошка редукција - Трансцендентална субјективност - Рефлексија - Ум као темељ европског начина живота 	
<ul style="list-style-type: none"> - Усвојити појам егзистенција 	<p style="text-align: center;">5.5. ФИЛОЗОФИЈА ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Проблем људске егзистенције стављен у средиште - Три начина поимања 	
<ul style="list-style-type: none"> - Схватити проблем људске егзистенције кроз филозофије Киркгарда, Јасперса и Хеидегера 	<ul style="list-style-type: none"> - Серен Киркгард - Одлике егзистенције – случајна, непоновљива, коначна, пролазна, неизвјесна - Биће болесно на смрт - Парадоксалност - Аутентичност егзистенције - Естетски, етички и религиозни ниво - Критика просјечности - Радикални индивидуализам – особни однос према богу 	
<ul style="list-style-type: none"> - Направити повезницу и уочити разлике у њиховим филозофијама 	<ul style="list-style-type: none"> - Карл Јасперс - Поглед на свијет: објективни – физички, субјективни, метафизички - Трансценденција – обухватно <ul style="list-style-type: none"> - Мартин Хеидегер - Проблем краја филозофије као метафизике - Проблем људске егзистенције - Повезује их вријеме као смисао бића - Човјек и смисао бића - Фундаментална онтологија - Биће и ту – биће 	

<ul style="list-style-type: none"> - Објаснити херменеутичку методу - Схватити филозофију Дилтха и Гадамера - Објаснити херменеутички круг - Усвојити појам постмодерне и схватати га на свим нивоима - Упознати се с основним представницима овог правца - Примјенти филозофску мисао на тренутну ситуацију у свијету (друштвену, економску...) 	<ul style="list-style-type: none"> - Основни облици људске егзистенције: егзистенцијална аналитика; егзистенцијална херменеутика; егзистенцијална феноменологија - Вријеме као смисао бића - Жан Пол Сартр - Човјек је биће које егзистира - Егзистенција претходи есенцији - Биће по себи и биће за себе - Егзистенцијализам је хуманизам <p>5.6. <u>ХЕРМЕНЕУТИКА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - ἐρμηνευτική τέχνη – умијеће тумачења – објаснити, изложити, учинити нешто разумљивим - Вилхелм Дилтхе - Херменеутика као метода духовних наука - Разумијевање и тумачење - Однос дијела и цијелине – херменеутички круг - Ханс Г. Гадамер - Говор; раз-говор; предразумијевање <p>5.7. <u>ПОСТМОДЕРНА</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Жак Дерида – деконструкција - Жан Бадрилард – немогуће је одредити што се сада догађа јер постоји празнина; симулацра и симулација; агонија моћи - Жан – Франсоис Лутард – крај великих прича и језичне игре 	
--	---	--

<ul style="list-style-type: none"> - Упознати се с основама активних филозофа данашњице 	<ul style="list-style-type: none"> - Мишел Фоцаулт – лудило је производ упитних друштвених и етичких обавеза; теорија моћи; историја сексуалности 	
--	--	--

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ФИЛОЗОФИЈЕ

- професор филозофије
- професор двопредметног студија гдје је филозофија главни или равноправан предмет
- дипломирани филозоф

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма филозофије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, с дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ СОЦИОЛОГИЈА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

Општи циљеви и задаци наставе социологије су да:

- допринесе развоју комплетне личности ученика (у образовном и васпитном смислу);
- ученици науче основне појмове социологије, упознају основне садржаје социолошких теорија и методе науке социологије;
- схвате значај и подјелу рада као економске категорије, основе настанка и значај развоја човјека и друштва и да уоче односе природе и човјека у технолошком друштву и савремене еколошке проблеме;
- упознају структуру и организацију друштва, стекну представу о основама функционисања друштвених система, схвате улогу и особине друштвених група и заједница, друштвено раслојавање и принципе популационе политике;
- схвате значај културе и цивилизације, те упознају врсте културних значења и перспективе развоја савременог друштва;
- оспособи ученика за самоиницијативно и самостално истраживање.

Тема I: Предмет социологије (Оквирно 10 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>1. Ученик треба да: објасни појам социологије и њен значај за развој науке и друштва;</p> <p>1. 1 Ученик треба да: анализира и објасни смисао и значење појма социологије, објасни повезаност социологије са другим друштвеним наукама, разумије значај и начин кориштења социолошких метода за истраживање друштвених појава, разликује појам теоријске науке од емпиријске, да објасни зашто је социологија друштвена наука.</p> <p>1. 2 Ученик треба да: објасни школско одређење социологије и разумије да оно није довољно за изучавање друштва и друштвених односа и појава, разумије на који начин социологија користи свакодневни језик за свој научни језик, може уочити и објаснити разлику међу друштвеним појавама.</p> <p>1. 3 Ученик треба да: разумије постојање властитих метода истраживања у социологији, објасни зашто је сазнајни задатак социологије научно објашњење друштвених појава, уочи да социологија као теоријска наука само нуди уопштен одговор зашто се нека врста друштвених појава дешава, разумије немогућност социологије да постигне објективност коју постижу природне науке, објасни појам детерминизма уопште и уочи његово постојање у друштву и друштвеним појавама, објасни основну функцију</p>	<p>1. Шта је социологија и чему служи</p> <p>1. 1 Научни поглед на друштво Име социологије (Огист Конт) Наука друштвене кризе: Конт се надао да ће социологија као „позитивна наука“ да ријеши друштвене кризе - отуда за социологију назив наука друштвене кризе; Глобални социолошки приступ – Рајт Милс и његово схватање и објашњење савремених облика друштвеног живота; Разоткривање суштине друштвености – Питер Бергер и Хелмут Келнер (говоре о социологији која разоткрива скривену истину о човјековој друштвености); Социологија у новом кључу". Анализа текста Питера Бергера и Хелмута Келнера;</p> <p>1. 2 Предмет социологије Предмет социологије је друштво; Социолошки појам друштва (друштвени односи, свеукупност друштвених појмова, друштво у најширем смислу); Социолошки појмови и језик; Друштвене појаведруштвено дјеловање, друштвено понашање, друштвени односи, друштвена појава, друштво, макросоциолошки и микросоциолошки;</p> <p>1. 3 Метод и задаци социологије Глобални социолошки приступ; Сазнајни задатак социологије-научно објашњење друштвених појава (теоријске науке објашњавају зашто се одређене врсте појава уопште дешавају); Шта социологија може; Шта социологија не може; Друштвени детерминизам, социолошки закони и објашњење у социологији-детерминизам, закон, објашњење и предвиђање; Методолошки поступци и истраживачке технике у</p>	<p>1.1 Филозофија, Психологија</p> <p>1.2 Српски језик и књижевност, страни језици, Филозофија</p> <p>1.3 Логика</p>

<p>социолошких закона, наброји основне методолошке поступке и истраживачке поступке у социологији.</p> <p>1. 4 Ученик треба да: наведе теоријске и методолошке присупе који се уочавају у савременој социологији 19. вијека, објасни теоријски плурализам у социологији, наведе и објасни савремене социолошке теорије</p>	<p>социологији - теорија, логика, технике, методе за прикупљање података (посматрање, разговор, анкета), методе за сређивање података (класификација, мјерење, статистичке методе, социометрија и анализа садржаја), методе за анализу и тумачење података (упоредни метод - три нивоа) и метод мултиваријантне анализе;</p> <p>1. 4 Развој социологије и социолошких теорија</p> <p>Социологију развијају средином 19 вијека значајни мислиоци, и то: Огист Конт, Херберт Спенсер, Карл Маркс, Емил Диркем и Макс Вебер;</p> <p>Теоријски плурализам у социологији: органско, конфликтно, интеракцијско, позитивизам, марксизам и историзам;</p> <p>Социолошке теорије;</p> <p>Савремене социолошке теорије: функционализам, структурализам, савремени марксизам и критички приступ у социологији у другој половини 20. вијека;</p>	
--	--	--

Тема II: Природа, човјек и друштво (Оквирно 10 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
--------------------------------	---------------------------	---

<p>2. 1 Ученик треба да: зна објаснити научно тумачење природе, човјека и друштва, зна објаснити ненаучно тумачење природе, човјека и друштва, зна да наведе примјере за научно и ненаучно тумачење природе, човјека и друштва,</p> <p>2. 2 Ученик треба да: зна навести и објаснити два социолошка схватања рада, објасни значење рада као професије, разумије социолошки приступ раду и његова два основна схватања, објасни значај и врсте подјеле рада,</p> <p>2. 3 Ученик треба да: наведе чиниоце производње и објасни зашто они чине економску базу, објасни карактер својинских односа у различитим друштвеним системима,</p> <p>2. 4 Ученик треба да: наведе главне моменте друштвене репродукције и објасни њихову тијесну повезаност, наведе основне облике друштвене репродукције,</p> <p>2. 5 Ученик треба да: зна објаснити појам робног облика производње, наведе својства робе, улогу новца као специфичне робе и његове функције,</p> <p>2. 6 Ученик треба да: објасни повезаност човјека и друштва са природом и његов однос према природи, наведе који је то природни утицај на сфере друштва, разумије утицај географског простора на друштво.</p>	<p>2. 1 Научно и ненаучно тумачење, природе, човјека и друштва Научно тумачење - утемељена сазнања на чињеницама, поузданим изворима и подложно провјери; Ненаучно тумачење - изворе и чиниоце заснива на претпоставци и вјеровању, не подлијеже провјери у пракси;</p> <p>2. 2 Рад и подјела рада као основа развоја човјека и друштва Рад и друштвено дјеловање - Потребно је разликовати појам рада од појма друштвеног дјеловања, друштвено дјеловање је шири појам од појма рада; Социолошки приступ раду обједињује два основна схватања рада: 1. антрополошко схватање рада и 2. економско схватање рада; Подјела рада- основа структуре и развоја друштва; Значај подјеле рада у друштву први је уочио Платон – свако обавља посао за који је најспособнији; Врсте подјеле рада- историјска подјела, посебна и појединачна подјела, техничка подјела, аутоматизација и политички аспект подјеле рада;</p> <p>2. 3 Друштвена производња Чиниоци производње – човјек, средства за рад и предмет рада, Производне снаге и производни односи (марксистички представили као „економску базу“); Својински односи - социјалистички, капиталистички, менаџер, лидер;</p> <p>2. 4 Облици и законитости друштвене репродукције главни momenti друштвене репродукције: производња, расподјела, размјена и потрошња; Два основна облика</p>	<p>2. 1 Биологија</p> <p>2. 3 Економија</p>
--	---	---

	<p>друштвене репродукције: натурални и робни; 2. 5 Робни облик друштвене производње Роба-својства робе (употребна вриједност и вриједност); Новац – специфична роба; Функције новца: мјера вриједности, прометно средство, платежно средство, благо и свјетски новац; 2. 6 Производња и друштвена средина Природа је најшири оквир сваког друштва - човјеков однос према природи повезан је са његовим односом према друштву и према другом човјеку; Најнепосреднији је природни утицај на сфере друштва које су природи најближе (материјална производња, становање, исхрана, облачење, саобраћај); Географски положај простора увијек утиче на друштво; Природни чиниоци, по правилу, дјелују посредно на друштво (рељеф, клима, састав тла); Социологија Балкана Јован Цвијић;</p>	<p>2. 4 Биологија, 2. 6 Биологија, Географија</p>
--	--	---

Тема III: Структура и организација друштва (Оквирно 18 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>3. 1 Ученик треба да: објасни појам друштвене структуре, наведе димензије и елементе глобалне друштвене структуре, бјасни повезаност између димензије и елемената друштвене структуре,</p> <p>3. 2 Ученик треба да: може објаснити појам и обиљежја друштвених група, зна класификацију и може да наброји врсте друштвених група.</p> <p>3. 3 Ученик треба да: објасни појам друштвене заједнице, наведе разлику између брака и породице, наведе друштвену функцију и типове породица, наброји типове породице.</p> <p>3. 4 Ученик треба да: наброји и објасни карактеристике друштвених група које су настале на основама професије, територијалне припадности и религијске одређености припадности.</p> <p>3. 5 Ученик треба да: објасни појам етничке групе, наведе етничке групе и њихове карактеристике.</p> <p>3. 6 Ученик треба да: објасни појам раслојавања, може довести у везу процес раслојавања с друштвено створеним неједнакостима.</p> <p>3. 7 Ученик треба да: објасни појам друштвених институција и доведе их у везу са друштвеним поретком, објасни појам политичке партије, наведе функције политичке партије, објасни појам друштвеног покрета, наброји врсте</p>	<p>3.1 Појам и елементи друштвене структуре Друштвена структура појам Друштвене структуре, Димензије и елементи глобалне друштвене структуре: функционална диференцијација, друштвена улога, класна стратификација, друштвени положај, друштвени простор и друштвено вријеме; 3. 2 Друштвене групе и врсте група Појам, врсте и главна обиљежја друштвених група, Класификација врста друштвених група (сродничке, функционалне, статусне, просторне и културноисторијске), 3. 3 Брак и породица Друштвене заједнице породица (примарна заједница, настаје заснивањем брака), Биолошка основа породице Друштвена функција породице Типови породице (традиционална, савремена породица); 3. 4 Професионалне, територијалне, религијске и друге друштвене групе Професионалне групе, територијалне групе, религијске групе, Друге друштвене групе (мале групе, социјални агрегати); 3. 5 Глобалне друштвене групе -Народ и нација Појам етничких група, Врсте етничких група (хорда, род, племе, народ и нација); 3. 6 Друштвено раслојавање (класе и слојеви) Појам друштвеног раслојавања, Класе, Слојеви; 3. 7 Друштвене институције и организације-темељи друштвеног поретка Друштвене установе - обрасци друштвеног дјеловања,</p>	<p>3. 2 Биологија</p> <p>3. 3 Биологија, Историја</p> <p>3. 5 Историја</p> <p>3. 6 Историја</p> <p>3. 7 Историја, Демократија и људска права</p> <p>3. 9 Филозофија</p>

<p>друштвених покрета.</p> <p>3. 8 Ученик треба да: објасни појам и настанак државе, наведе карактеристике државе наброји државне органе помоћу којих обавља своју функцију, наброји облике државних организација које су се развиле кроз историју развоја државе, наведе значај права и политике за легитимизацију владавине у држави,</p> <p>3. 9 Ученик треба да зна зашто друштвена свијест припада друштвеној надградњи.</p>	<p>Политичке партије (појам политичке партије, настанак политичких партија, функције политичких партија, организациона структура, врсте политичких партија, партијски системи), Друштвени покрети (појам друштвеног покрета, настанак и фазе развоја, врсте друштвених покрета, нови друштвени покрети);</p> <p>3. 8 Држава, право и политика</p> <p>Држава (појам и настанак државе, облици државне организације),</p> <p>Право, Политика</p> <p>3. 9 Друштвена свијест и њезини облици (структура глобалног друштва се може подијелити на три дијела: економску структуру, правно-политичку надградњу и облик друштвене свијести).</p>	
---	--	--

Тема IV: Култура и друштво (Оквирно 17 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма / Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>4. 1 Ученик треба да: објасни појам културе, објасни појам цивилизације, наведе скуп карактеристичних понашања и резултата понашања која представљају културу, дефинише суштину човјека према филозофском, социолошком и антрополошком учењу, објасни појам симбола као Људске замисли, наведе карактеристике симболичког понашања својственог за човјека и несимболичког понашања код животиња, дефинише појам организоване културне целине, наброји елементе организоване целине националне културе, разумије појам културе у ширем и ужем смислу.</p> <p>4. 2 Ученик треба да: уочи значај језика за развој Људске цивилизације,</p>	<p>4. Култура и друштво</p> <p>4. 1 Култура и цивилизација</p> <p>Човјек - стваралац културе - (појам културе, повезаност човјека са природом);</p> <p>Симболички карактер културе-(одређење човјека у филозофији, социологији и антропологији, нема сагласности о томе шта чини суштину човјека);</p> <p>Појам симбола - (симбол је Људска замисао, пројекција да у чулним стварима видимо још и нешто друго);</p> <p>Културна целина, типови и елементи културе (појам културне целине и међусобни додир култура);</p> <p>4. 2 Језик као средство комуникације (говор и језик, знак и симбол, однос између знака и симбола);</p> <p>Стандардни језик, дијалекти и жаргонски језик - принципи на</p>	<p>Филозофија, Српски језик и књижевност, страни језици</p> <p>4. 2 Српски језик и књижевност, страни језици</p> <p>4. 3 Филозофија, Историја, Етика</p>

<p>4. 9 Ученик треба да: наброји три нивоа културе и њихове карактеристике, наведе и објасни, за социологе прихватљиве, двије врсте културе, дефинише појам масовне културе и доведе је у везу са постојањем масовних портошача.</p> <p>4. 10 Ученик треба да: уочи разлику између умјетности с једне и кича и шунда с друге стране, наведе битне карактеристике кича.</p> <p>4. 11 Ученик треба да: објасни начин и услове настајања подкултуре, наведе неке од подкултурних подгрупа, наведе шта се подразумијева под појмом „контракултуре“, објасни на који начин је настала „контракултура“, наведе које институције критикује и због чега.</p> <p>4. 12 Ученик треба да: разумије на који начин теоретичари одређују човјека као „друштвено“ односно „културно“ биће или „биће своје културе“, наброји четири фазе кроз које се одвија динамичан однос између: а) личности и б) културе и друштва, објасни процес социјализације (језик, знања, обичаји, навике) зна објаснити појам конформизма и конформисте.</p>	<p>револуционарна функција;</p> <p>4. 9 Масовна култура и подкултура Три нивоа културе Високи, средњи и ниски; Социолози најчешће говоре о постојању двије врсте културе: елитној и масовној култури, Масовна култура, карактеристике, постојање масовних потрошача, Комерцијализација културних садржаја и репродуктивни карактер;</p> <p>4. 10 Кич и шунд Битне одлике кича(творевина која подсјећа на умјетност, жели да се допадне, постоји само зато што постоји кич човјек);</p> <p>4. 11 Подкултура и контракултура, облици подкултуре (подкултура средње класе, традиционалне радничке класе, рок музичара, ликовних умјетника и слично); Контракултура (Отпор и протест према родитељској и доминантној владајућој култури. Настала је као идеја и покрет критике индустријског потрошачког друштва. Критикује школу и школски систем, породицу и све што је позитивно);</p> <p>4. 12. Култура и личност Појам традиције и социјализације; Хоминација, елементарна социјализација, инкултурација и креација; Процес социјализације личности; Конформизам, стваралаштво и културна динамика.</p>	
---	--	--

Тема V: Промјене и развој друштва (Оквирно 5 наставних часова)

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>5. 1 Ученик треба да: објасни зашто је друштвена промјена разлика између два стања друштвене структуре, може извршити класификацију промјена по врстама, наброји и објасни социолошке теорије друштвених промјена,</p> <p>5. 2 Ученик треба да: наброји врсте друштвене покретљивости унутар структуре, објасни врсте друштвене покретљивости.</p>	<p>5. Промјене и развој друштва</p> <p>5. 1. Промјене су сталне, а развој и напредак нису</p> <p>Класификација промјена по врстама: квантитативно (раст и опадање), квалитативно (развој и опадање) и вриједносно (напредовање и назадовање);</p> <p>5. 2. Друштвена покретљивост</p> <p>Покретљивост унутар структуре хоризонтална, вертикална и просторна.</p>	<p>5. 1 Филозофија (дијалектика)</p> <p>5. 6 Информатика, Српски језик и књижевност, страни језици</p>
<p>5. 3 Ученик треба да: наброји облике структурне покретљивости, објасни због чега професионална покретљивост спада у ред најмасовнијих кретања друштва, наброји глобалне структурно-развојне процесе, наведе и друге облике друштвене покретљивости.</p> <p>5. 4 Ученик треба да: објасни појам друштвеног развоја, наведе два најчешће помињана фактора друштвеног развоја, дефинише појам друштвеног развоја, наброји и објасни критеријуме друштвеног развоја.</p> <p>5. 5 Ученик треба да: објасни појам глобализације, објасни зашто је глобализација „нови идеолошки мит“.</p> <p>5. 6 Ученик треба да: објасни значај знања и информација, као покретача друштвеног развоја у постиндустријском друштву, разумије стратешку важност информација за развој друштва, објасни неограничене могућности развоја квалитета људске комуникације</p>	<p>5. 3 .Структурна покретљивост</p> <p>Различити облици структурне покретљивости, и то: професионална покретљивост изазвана урбанизацијом, индустрализацијом и слично;</p> <p>Може се посматрати и као: друштвена, појединачна, унутаргрупна, међугрупна, унутаргенерацијска, склапањем брака, бављењем политиком;</p> <p>5. 4 Друштвени развој и његови чиниоци</p> <p>Појам друштвеног развоја;</p> <p>Чиниоци друштвеног развоја (најчешће се помињу научнотехнички проналасци и производне иновације);</p> <p>Критеријуми развоја: економски, политички и културни.</p> <p>5. 5 Изазови глобализације</p> <p>Глобализација је модеран (савремени) развојни процес;</p> <p>Глобализација је „нови идеолошки мит“;</p> <p>5. 6 Будућност припада информатици која глобализује свијет - Информатичка револуција;</p> <p>Треба преносити информације а не људе;</p> <p>Техничке могућности и квалитет људске комуникације.</p>	

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА СОЦИОЛОГИЈЕ

- професор социологије
- професор двопредметног студија гдје је социологија главни или равноправан предмет
- дипломирани социолог

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма социологије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, с дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у разину, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ

СПОРТСКА КУЛТУРА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 2
Годишњи број наставних часова: 60

ПРЕГЛЕД ТЕМАТСКИХ ЦЈЕЛИНА И ОКВИРНИ БРОЈ НАСТАВНИХ ЧАСОВА

Атлетика	10	наставних часова
Изборни програм	32	наставна часа
Вјежбе на справама и тлу и плесови	10	наставних часова
Процјена физичког раста и васпитање моторичких способности	8	наставних часова

Напомена: Зависно од услова рада дозвољава се наставнику да прерасподијели фонд часова у оквиру спортских игара.

Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Јачање и очување здравља, физичке кондиције и менталног здравља</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • се прилагоди разним оптерећењима, тактика, тимског и појединачног рада • овлада техником, тактиком трчања, • провјерава и самоевидентира стање функција и рада органа, срца - пулса • јача општу снагу, техника бацања кугле, камена... • схвати природу скока, начина савлађивања препрека, • овлада: техником, залетом, одразом, летом, доскоком, • усавршава моторичке способности, 	<p>1. АТЛЕТИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ниски и високи старт (на команду) • Техника трчања до 100 и истрајног трчања (1000 и 800м) • Тактика: техника истрчавања, ритам трчања дионица, финиш • Бацање кугле (О'Брајан) или бочном техником (из мјеста) • Скок удаљ (згрчно, увинуће) • Скок увис (техника: опорачна, леђна, маказице) • Усавршавање технике и усавршавање моторних способности као и побољшање резултата • Тробој: (трчање 100, 	<ul style="list-style-type: none"> • Биологија: урођене и стечене способности, функције система органа и органа • Коришћење рачунара или инорматичке технологије и Дневника рада - Картон физичког развитка ученика • Закони физике и биомеханике • Правoliniјска и криволинијска кретања, лет и пад тијела • Психологија и мотивација постигнућа опшних, спортских • Комуникација и вјештина опхођења, филозофија, стил живота и васпитна филозофија • Показати практично технику, омогућити прије свега сарадњу па и (само)надметања као
<ul style="list-style-type: none"> • примјени у свакодневном животу и побољша кондицију - издржљивост у трчању (васпитање воље) различитим темпом до 12 минута. • учествује у одјељењском, школском и јавно наступа, • зна и користи приступ здравијем стилу живота 	<p>50м, скок удаљ (увис), бацање кугле)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Могућности: крос трчање, у природи, вјежбе реакције, из разних положаја, штафете, тркачке вјежбе, с отпором, поскоци. • Цикличка кретања различитим темпом до 12 минута. 	<p>својеврсног начина мотивације</p> <ul style="list-style-type: none"> • Врсте мотивације и мотива • У школи и јавни наступ (дан спорта и школе).

<p>Усавршавање моторичких способности, усклађених кретања, умијећа и навика, позитивне социјалне интеракције, сарадње и (не)вербалне комуникације</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • примијени основне ТЕ-ТА замисли и комбинације • се надмеће у тимској игри са више сарадње, • самовреднује се тестовима за процјену усвојености технике, • у сарадњи са осталим ђацима усавршава физичке способности • различито изражавање свога играчког и културолошког бића. 	<p>2. ИЗБОРНИ ПРОГРАМ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изборни спорт (обучавање и усавршавање различитих кретних комбинација) • Рад на техничко-тактичким замислима, игре улога ученика • Развој опште и специфичне физичке припреме примјеном основа технике изабраног спорта. 	<ul style="list-style-type: none"> • Психолошке основе групног рада с мотивацијом групног рада заснована на филозофији "покретом човјека ка човјеку", а не "покретом човјека против човјека" • ТЕСТ - провјера усвојености основних техника спорта • Користи, доступну опрему, литературу, видео запис. • Развијати осјећај Љубави према изабраном спорту и анимирати ученике за разне улоге, начине рада и игре у школи и ван школе у слободно вријеме. • Организовати надметање група и екипа турниром, лидерство.
<p>Оспособљавање за самостално вјежбање, развијање ритма и љепоте покрета у простору и времену, васпитање воље</p>	<p>3. ВЈЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ И ПЛЕСОВИ Повезивање научених елемената:</p>	

<p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • састави и изведе вјежбу или састав од пет елемената самостално; • усаврши технику извођења вјежбе, љепота изведбе • овлада и усвоји више повезаних елемената; • вјежбе на справама из- водити уз појачану пажњу, самодисциплину, асистирање, чување и одговорност. • одигра народно коло и савремени плес у пару; • изведе вјежбу с реквизитом (справом) • опише и изводи технику и вјежбе дисања током вјежбања, пазити на ставове, позе, полазни, завршн положај • самостално асистира или пару, у тројкама • показује способност за посматрање, доживљавање и стварање естетских вриједности. 	<ul style="list-style-type: none"> • Гло: колут напријед, назад, варијанте: пруженим ногама, разножно до претклона, летећи колут • Премет странице ("звјезда") • Став о шакама до колута напријед (премет, склопка, салто...) • Од претходно научених елемената саставити по властитом нахођењу гимнастичку вјежбу – на тлу од најмање пет елемената, ако је могуће уз музичку пратњу • Прескок: згрчка, разношка, одбочка, склонка Ж-110 М- 120цм (акцент на заножењу) • Греда, мала: наскок, ходање, окрети, равнотежни положаји, поскок, саскок (може по линији) • Састав повезаних елемента на свим справама (гимнастички полигони на вријеме) • Гимнастичка вјежба, на греди од најмање пет елемената • Народна кола из краја у коме се живи; 	<ul style="list-style-type: none"> • Физика, кинетика, облици кретања, механика кретања, закони акције и реакције, судар, амортизација удара тијела, ротације кретање тијела у различитим равнима и естетика покрета • Облици и врсте равнотеже људског тијела, функција чула и вестибуларног апарата. • Естетика покрета, обликовање кетања, стил, комбинаторика • Хуманизација односа међу половима, • значај традиције и фолклора на нашим просторима, а и шире • Користити: музику, слике, видео и ЦД плејер, записе, игре забавног карактера. • Заинтересованим омогућити према условима додатне наставне часове уз музику: аеробика, вјежбе обликовања, плеса и сл. Ако постоји: ученик који зна, огледало, музика, повољни услови
	<p>(Каљинка или Сиртаки и сл. уз огледало).</p> <p>Друштвени плес: валцер, полка, танго, "Хип- хоп", улични плес, Шота, "Би-бап" (диско плес), Брејкденс</p>	

<p>Упознавање сопствених физичких, функционалних и психичких особина, врлина, упознавање црта личности, здравља свог и др.</p> <p>Ученик ће моћи да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мјери висину и масу тијела; • процијени и ојача поједине моторичке способности; • континуирано води лични картон физичког раста и развоја и усавршавања моторичких способности; • упозна своје слабости у развоју и способностима и ради на свом побољшању • упозна црте личности (унапређује моралновољни ниво и црте своје личности) • правилно држи тијело, • усклади покрете дијелова тијела: координација тијела и покрета: "око-рука", "око-нога", перципира радње • упозна методологију процјене свог 	<p>4. ПРОЦЈЕНА ФИЗИЧКОГ РАСТА И РАЗВОЈА И УСАВРШАВАЊЕ МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тест: држања тијела • Мјерење висине и масе тијела • Експлозивна снага ногу (скок удаљ из мјеста) • Општа снага, бацање медицинке • Трчање: (Ж) 800 (500) и (М) 1000 (800)м • Стартна и основна брзина (брзина трчања од 30-60м) • Снага руку и раменог појаса (издржај у згибу до 120с) и мјешовити згиб • Гипкост (дубоки претклон) • Општа координација одбијање лопте од зид • "Сам свој тренер" или вођење сопственог картона или дневника физичких активности и индивидуалних вјежби. 	<p>Примјена једног од метода процјене правилног држања тијела у току процјене ових способности.</p> <p>Обрада података рачунаром добијене из картона физичког развоја (Дневник рада).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биологија, развој органа и система органа, анатомија, састав људског тијела, • Култура: исхране, одјевања, становања и здравља, основне хранљиве материје, минерали, витамини, челичење • Информатика и математика мјере просјечне вриједности, одстепена, графички прикази • Психологија, тестирања типови личност, личности по: тјелесној грађи, течности и цртама. • Хемија, Биохемија - метаболизам и катаболизам • Посебно упражњавати вјежбе дисања, проходност носница и током вјежбања пазити на ставове, позе, полазне и завршне положаје. Тестирање се изводи на
---	--	---

<p>психосоматског статуса и уписивања резултата као и потребе сталног вођења дневника физичких способности и сл.</p> <ul style="list-style-type: none"> • има представу и користи, тј. упражњава сопствени програм вјежбања • упоређује, самовреднује. 		<p>крају на крају школске године.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Паралелно изводити програм тестирања и нпр. Одбојке, да се не чека на прозивање • Контролна провјера и вредновање резултата
--	--	--

Минимални образовни захтјеви:

Атлетика: трчање на 1000, (800) 100 (50)м за ученике и 800 (500), 100 (50)м за ученице; скок удаљ (увис) и бацање кугле – на резултат.

Вјежбе на справама и тлу: ученици: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок, једна справа у упору или једна справа у вису; ученице: наставни садржаји програма вјежби на тлу, прескок и греда, вратило и **плесови** (народни и модерни)

Изборни програм: Спортска игра

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА СПОРТСКЕ КУЛТУРЕ

- професор/дипломирани професор физичке и здравствене културе/васпитања/спорта
- професор двопредметног студија гдје је физичка и здравствена култура/васпитања/спорт главни или равноправан предмет

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма „физичке и здравствене културе/васпитања/спорта“ у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ПРАВОСЛАВНА ВЈЕРОНАУКА
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 30

Ред. број наставне теме	Назив наставне теме	Ред. број наставних јединица	Назив наставне јединице	Број наставних часова	Исходи учења	Смјернице за наставника
1.	Црква кроз вијекове	1.	Оснивање и ширење Цркве Христове	1	<p><i>Ученик ће бити спличностн да:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појам Цркве, - објасни како је настала Хришћанска црква и како се ширила након њеног оснивања, - појасни ко је и због чега гонио хришћане у прва три вијека, - дефинише значај и улогу Миланског едикта за слободу хришћана, - процијени улогу и важност сазивања Васељенских сабора, - појасни ширење Христове цркве међу Словенима и другим народима, - процијени улогу и значај Светог Ћирила и Методија у ширењу православља међу Словенима, - анализира 	<p>Наставне јединице се могу реализовати кроз коришћење различитих, па и савремених (иновативних) метода, како би се ученици више активирали у раду и самосталније стицали знање.</p> <p>Подстицати ученике да слободно исказују своја мишљења о наставној јединици која се реализује.</p> <p>У раду је потребно</p>
		2.	Гоњење Цркве Христове	1		
		3.	Милански едикт 313. године	1		
		4.	Васељенски сабори	1		
		5.	Црква Христова међу Словенима и другим народима	1		
		6.	Свети Ћирило и Методије	1		
		7.	Велики црквени раскол	1		

					узроке посљедице Великог црквеног раскола.	и користити различита наставна средства како би се ученицима интересантније презентовали наставни садржаји.
2.	Српска православна Црква (једна од помјесних православних цркава)	1.	Свети Сава, први архиепископ српски	1	Ученик ће бити спличностн да: - објасни значај и улогу Светог Саве у организовању самосталне Српске архиепископије, - дефинише општи значај архипастирског, политичког и књижевног рада Светог Саве, - анализира улогу и значај светородне лозе Немањића за српски народ у црквеном, културолошком, политичком и умјетничком погледу, - се упозна са најважнијим средњовјековним српским манастирима и дјелима српске средњовјековне црквене умјетности, - анализира и процијени стање и страдање СПЦ под Турцима и у НДХ-а, - разумије и појасни данашњу организацију СПЦ.	Приликом реализације наставних јединица у вези са догађајима из Историје хришћанске и Српске православне цркве, ако постоји могућност, ученицима се могу приказати и документарни филмови са наведеном тематиком.
		2.	Оснивање Српске архиепископије и Жички сабор	1		
		3.	Светородна лоза Немањића	1		
		4.	Српски средњовјековни манастири и црквена умјетност	1		
		5.	Стање и страдање СПЦ под Турцима	1		
		6.	Страдање СПЦ и српског народа у НДХ-а	1		
		7.	Данашња организација СПЦ	1		

3.	Православна Црква у додиру са другим хришћанским црквама и религијама	1.	Римокатоличка црква и друге хришћанске деноминације	1	Ученик ће бити спличностн да: - препозна и упореди разлике и сличности између Православне и Римокатоличке Цркве и других хришћанских деноминација, - објасни које су то највеће свјетске религије и дефинише основна њихова учење, - препозна и појасни однос према припадницима других религија.
		2.	Јудаизам	1	
		3.	Ислам	1	
		4.	Будизам	1	
		5.	Однос према припадницима других религија	1	
4.	Православље и савремени човјек	1.	О хришћанском животу уопште	1	Ученик ће бити спличностн да: - дефинише суштину и смисао хришћанског живота, - разумије православни однос према Божијој творевини и дефинише став Православне цркве према екологији, - препозна светост брака и рађања, као и улогу мајке у хришћанској породици, - разумије и усвоји став цркве према самоубиству, болестима овисности и евтаназији, - препозна у Христовој личности начин и циљ
		2.	Однос човјека према човјеку	1	
		3.	Однос човјека према творевини (хришћанство и екологија)	1	
		4.	Светост брака и рађања	1	
		5.	Негативни односи према животу: а) самоубиство, б) болести овисности, ц) евтаназија.	1	
		6.	Христос - Свјетлост која свијетли у тами свијета	1	
		7.	Подвиг у хришћанском животу		
		8.	Светост и обожење као циљ хришћанског живота	1	

					хришћанског живота и спасења, - разумије и објасни улогу подвига и светости у хришћанском животу.	
--	--	--	--	--	---	--

Редни број наставне теме	НАЗИВ НАСТАВНЕ ТЕМЕ	Број наставних јединица	Број наставних часова за реализацију наставних јединица	Број наставних часова за утврђивање, понављање и систематизацију реализованог градива	Укупно наставних Часова
1.	ЦРКВА КРОЗ ВИЈЕКОВЕ	7	7	1	8
2.	СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА (ЈЕДНА ОД ПОМЈЕСНИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКАВА)	7	7	1	8
3.	ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У ДОДИРУ СА ДРУГИМ ХРИШЋАНСКИМ ЦРКАМА И РЕЛИГИЈАМА	5	5	1	6
4.	ПРАВОСЛАВЉЕ И САВРЕМЕНИ ЧОВЈЕК	8	6	2	8
УКУПНО ЧАСОВА:		27	25	5	30

Профил наставника: Наставу православне вјеронауке у средњим школама може изводити лице са завршеним православним богословским факултетом, са студијским програмом у трајању од најмање четири године.

Посебан услов: Сагласност надлежног епископа зворничко-тузланског, на чијој територији се налази Брчко Дистрикт.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ КАТОЛИЧКА ВЈЕРОНАУКА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 30

I тематска цјелина: САВРЕМЕНИ ЧОВЈЕК ПРЕД ПИТАЊЕМ БОГА

Наставне теме

1. Потешкоће савременог човјека с Богом - изазов невјере

- Од секуларизације до секуларизма.
- Савремени облици атеизма.
- Атеистичка интерпретација религије.
- Релативизирање вриједности.

Кључни појмови: секуларизација, атеизам, релативизам, религиозна равнодушност.

Васпитно-образовна постигнућа: пропитати узроке потешкоћа с вјером у Бога код савременог човјека; навести и протумачити узроке религиозног индиферентизма (утилитаризам, хедонизам, конзумеризам, релативизам); разликовати и објаснити појмове секуларизација и секуларизам; препознати и разликовати савремене облике атеизма; препознати утицаје атеистичке интерпретације религије у свом окружењу.

Приједлози за методичку обраду: разговарати о значењу Бога у конкретним животима људи из властитог окружења; сценски или пантомимом приказати значења појмова *утилитаризам, хедонизам, конзумеризам, релативизам, религиозни индиферентизам*; навести примјере за сваки облик атеизма; анализирати текстове класичара критике религије (Феуербах, Маркс, Ниче, Фројд); написати властити осврт на њихову критику религије.

2. Савремена религиозност и њена питања

- Резултати емпиријских истраживања.
  - Декларативна и функционална религиозност.
  - Религиозност у окружењу субјективизма.
- Типични облици искривљених представа о Богу: функционални Бог, моралистички Бог, безазлени Бог, патријархални Бог итд.
- Слобода и проблем вјере.
- Повратак религиозног питања и трагање за религиозним искуством.
- Посебност и аутентичност хришћанског духовног искуства.

Кључни појмови: религиозни субјективизам, слике о Богу, хришћанско духовно искуство.

Васпитно-образовна постигнућа: упознати и критички пропитати резултате социолошких истраживања религиозности у Европи и на српском говорном подручју; разликовати декларативну и функционалну од истинске религиозности; препознати утицаје постмодерне културе (субјективизам, фрагментарност, тренутачност) на човјекову религиозност; рашчланити однос вјере и слободе те слободе и овисности код савременог човјека; препознати нове облике појављивања религиозних питања; објаснити посебност и аутентичност хришћанског духовног искуства; промишљати властити однос према Богу и препознати различите утицаје на њега (позитивне и негативне); навести и објаснити облике и узроке искривљених представа о Богу; појаснити властиту представу о Богу кроз сучељавање с хришћанским и нехришћанским искуствима и интерпретацијама Бога.

Приједлози за методичку обраду: анализирати резултате емпиријских истраживања о религиозности у Европи и у Хрватској; упоредити обиљежја религиозности и црквености у Хрвата у различитим срединама те истакнути предности и недостатке; пронаћи примјере данашњих начина исказивања потребе за религиозним и псеудорелигиозним; пронаћи на интернету контексте у којима се појављује појам *духовно/духовност*; сажето приказати одреднице хришћанског духовног искуства; пронаћи различите представе о Богу на примјерима из књижевности те их успоредити с библијском објавом и искуством Бога; покушати описати властиту слику о Богу.

3. Трагање за искуством светoga и "нова религиозност"

- Ново религиозно трагање као стварност и питање.
- New Age, нови религиозни покрети и секте.
- Свето у новој религиозности и амбивалентност религиозног искуства.
- Изокретање религије у идеологију, религиозни фанатизам и фундаментализам.
- Секташтво и крива свијест о изабрању.
- Религиозност као пуки осјећај (филинг).

Кључни појмови: нови религиозни покрети, секте, религиозни фанатизам, религиозни фундаментализам.

Васпитно-образовна постигнућа: навести битна обиљежја нових религиозних покрета и секти те их вредновати из хришћанске перспективе; разликовати аутентичну религиозност од религиозног фанатизма и фундаментализма; разумјети да се религија односи на читава човјека (спознајна, доживљајна и дјелатна димензија) те уочити опасност искључивости било које димензије; уочити опасност релативизирања властитог религиозног одређења под притиском плурализма религиозних пракса.

Приједлози за методичку обраду: прикупити искуства личност које су биле у некој секти и које су је напустиле; сажети главна обиљежја нових религиозних покрета и секти; табеларно приказати разлику употребе Библије и медитације у хришћанству и у неким религиозним сектама и покретима;

4. Питање Бога пред искуством патње и зла у свијету

- Бог и зло у свијету.
- Поријекло зла у свјетлу хришћанске вјере.
- Божји одговор на проблем зла и патње - спасење у Христу.

Кључни појмови: поријекло зла, теодицеја, спасење, откупљење, пасхално отајство.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати проблем зла и патње у свијету као класично питање које изазива сумњу у Божју свемоћ, доброту и праведност; суочити се с критиком религије и пропитати властите ставове; препознати повезаност човјекове слободе и Божјег допуштења зла и патње према Пост 2; објаснити Христов пут кроз муку и смрт до ускрснућа као Божји одговор на проблем патње; разумјети да је придруживање Христову пасхалном отајству хришћански начин сучељавања са злом и патњом.

Приједлози за методичку обраду: погледати исјечке документарних филмова о свједочанствима људи који су прошли тешке патње у животу (рат, глад, болест, неимаштина) и разабрати случајеве у којима је патња ослабјела и у којима је ојачала вјеру; медитативно промишљати о властитом суочавању са злом и с патњом; пронаћи слику која изражава превладавање зла и патње; пронаћи библијске текстове о Јобову прихваћању патње и о Христову прихваћању муке и смрти за спас човјечанства; начинити презентацију која изражава хришћански приступ проблему зла и патње.

5. Докази о Божјој опстојности

- Телеолошки, космолошки, антрополошки докази.
- Бог - увијек друкчији.

Кључни појмови: рационална спознатљивост Бога, докази о Божјој опстојности, космолошки доказ, антрополошки доказ.

Васпитно-образовна постигнућа: промишљати о односу вјере и разума; увидјети рационално и емоционално значење разумског утемељења вјере за властити живот; навести и објаснити доказе о Божјој опстојности; уочити да Бог надилази све људске представе.

Приједлози за методичку обраду: пронаћи сличности и разлике о односу вјере и разума у хришћанству и другим религијама на темељу одабраних текстова; изложити доказе о Божјој постојаности по групама; описати разлике између властите религиозности у дјетињству и данас; пронаћи пјесничке и библијске текстове који говоре о томе да је Бог увијек друкчији од наших очекивања.

II тематска цјелина: БИБЛИЈСКА СЛИКА БОГА И ИСКУСТВО БОГА

Наставне теме

1. Бог у свједочанству вјере Старога завјета

- Спознаја Бога у Старом завјету - кроз историјске и друштвене мијене:
  - Абрахамов племенски Бог;
  - Мојсијев Бог савеза;
  - Есхатолошко-универзалистичка слика Бога код пророка.
- Битна обиљежја старозавјетне слике о Богу.
- Поларност између Божје близине/присутности и немогућности раполагања Богом.
- Божја особност и трансцендентност - објава Божјег имена у Изл 3,13 сл.
- Божје савезништво и вјерност као дар и обавеза.

Кључни појмови: историчност објаве Бога, историчност спознаје Бога, Абрахам, Мојсије, пророци, старозавјетно поимање Бога, Савез с Богом, име Божје.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити процесуалност и историчност објаве и спознаје Бога у Библији; разумјети и објаснити процес спознаје Бога у Старом завјету кроз историјске и друштвене мијене, од Абрахамова племенског Бога до универзалног Бога којег навјешћују пророци; навести и објаснити битна обиљежја старозавјетне слике о Богу, особито на темељу објаве Божјег имена (Изл 3,13-15); разумјети Израелово искуство савезничког односа Бога и народа те Бога и појединца као трајни модел повезаности човјека с Богом.

Приједлози за методичку обраду: у напоменама сажети своја досадашња знања о Абрахаму, Мојсију и пророцима (у скупинама); схематски приказати ширење видика у процесу спознаје Бога у Старом завјету; упоредити значење имена у нашој и у семитској култури; упоредити различита читања тетраграма ЈХВХ; медитативно понирати у значење објаве Бога и Божјег имена у Старом завјету за властити живот; потражити књижевна свједочанства савременог жидовског искуства Бога.

2. Бог у свједочанству вјере Новог завјета

- Новост Исусове слике Бога у његову навијештању и дјеловању:
  - Исусово апсолутно повјерење у Оца (абба);
  - Својим дјеловањем у прилог човјеку Исус утјеловљује Бога.
- Новозавјетна вјера у Исуса као Сина Божјега:
  - Исус - средиште саме поруке и објава Бога;
  - Исусова универзалност спасења и међурелигијски дијалог.
- Објава Троједног Бога.

Кључни појмови: Исусова објава Бога, Абба, Исусово божанско синовство, Бог Исуса Христа и друге религије, плуралистичка теологија религија, Пресвето Тројство.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити и објаснити новост и јединственост слике Бога којег објављује Исус кроз своје проповиједање и дјеловање; уочити и објаснити новозавјетно свједочанство Исусова посебног синовства у односу према Богу; навести и протумачити новозавјетна свједочанства вјере у Исуса као Сина Божјега; разумјети значење појмова онтолошко и функционално синовство; отворити се Божјем универзалном очинству по Исусу и братско-сестринској повезаности међу људима; навести и објаснити различита гледања на значење Исуса Христа у односу на друге религије (ексклузивизам, инклузивизам, плуралистичка теологија религија) те разумјети средишњост Исуса Христа за хришћане; препознати кључне моменте објаве тројединог Бога у Новом завјету.

Приједлози за методичку обраду: на темељу умјетничке слике Исуса који проповиједа на гори написати најважније поруке којима он објављује Бога људима; изабрати и потписати текст под слике на којима Исус објављује Бога својим дјеловањем у корист човјека; пронаћи новозавјетне текстове који очитују Исусов посебан синовски однос према Богу; погледати исјечак из филма "Пасија" у којему Исус на арамејском језику зазива Бога с абба; направити презентацију у којој се наводе посљедице Божјег универзалног очинства за твој однос према другима; на интернету пронаћи у којим се све контекстима говори о међурелигијском дијалогу и како се притом говори о Исусу; погледати слику фреске на којој се Дух Свети приказује као женски лик и разговарати о оправданости таковога приказивања.

3. Хришћанско искуство Божје присутности у скривености

- Божја скривеност и сусретљивост
- Путеви хришћанског искуства Бога:
  - Ријеч Божја;

- Молитва;
- Сакраменти;
- Црква - заједница вјере;
- Ближњи;
- Догађаји властитога живота.

Кључни појмови: хришћански путеви сусрета с Богом, Ријеч Божја, читање Библије, молитва, сакраменти, црквено заједништво, љубав према ближњему, пропитивање живота у свјетлу вјере.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити и навести могућности и начине хришћанинова сусрета с Богом данас; разумјети Ријеч Божју као повлаштено мјесто сусрета с Богом; разумјети молитву као вријеме личног и заједничког сусрета с Богом; разумјети сакраменте као дјелотворне знакове сусрета с Богом; разумјети Цркву као незаобилазно мјесто хришћанскога сусрета с Богом; разумјети да хришћанин у ближњему препознаје и сусреће Бога; учити препознавати Бога по догађајима властитога живота.

Приједлози за методичку обраду: на темељу јеванђеоске перикопе о догађају Емауса извести закључке о Божјој скривеној присутности међу нама данас; изложити своја досадашња искуства личног и заједничког читања Библије; анализирати податке религијског истраживања о познавању и читању Библије код хришћанских вјерника; разговарати од идеји организирања Библијске вечери или Библијске ноћи (цјеловечерње или цјелоноћно читање Светога писма); прикупити молитве које за те имају посебно значење; схематски приказати значење сакрамената за хришћански живот; одговорити на питање зашто без Цркве нема пуне вјере у Христа; пронаћи новозавјетне текстове у којима се Исус поистовјеђује с ближњим; написати властиту биографију као историја Божјег дјеловања у твом животу.

4. Сакраментално искуство милосрднога Бога

- Искуство гријеха и спасења у Библији.
- Сакраментална пракса помирења кроз историју.
- Помирење данас.
- Називи и битни елементи сакрамената помирења.
- Учинци сакрамената помирења.

Кључни појмови: Божје милосрђе, искуство и посредништво Божјег милосрђа, сакрамент помирења, називи сакрамената помирења, обраћење, исповијед, опроштење, покора.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити важност Божјега милосрђа у библијској објави и схватању Бога; објаснити нарав и важност сакрамената као знакова сусрета с Богом и људима за хришћански живот; протумачити посредништво Божје милости по сакраменту помирења; доживјети Бога као онога који праштањем спашава и даје могућност новог почетка; упознати важност сакрамената помирења у Цркви кроз историја и данас; навести и протумачити значење различитих назива сакрамената помирења (обраћење, исповијед, опроштење, покора, помирење); навести битне елементе, и учинке сакрамената помирења.

Приједлози за методичку обраду: провести анкету о томе што људи данас сматрају гријехом; анализирати библијске текстове који свједоче о Божјем милосрђу и праштању; потражити умјетнички приказ неког призора Божјег праштања и анализирати га; разговарати о искуству људске потребе да се исповједи и почне изнова; у различитим молитвеницима пронаћи испите савјести и помоћу њих саставити испит савјести за младе.

5. Бог у искуству хришћанских светаца и свједока вјере

- Искуство Бога у животу св. Аугустина.
- Искуство Бога у животу св. Фрање Асишкога.
- Живот и дјело мале Исусове сестре Магдалене.
- (факултативно: бл. Едитх Стеин, бл. Иван Мерз).
- Јединственост и заједничка обиљежја у различитим искуствима Бога.

Кључни појмови: свеци, свједоци вјере, св. Аугустин, катекуменат, св. Фрањо Асишки, мала сестра Магдалена, живот с Богом.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати хришћанско искуство Бога на примјерима живота светаца и свједока вјере; упознати главне црте животописа св. Аугустина и његова пута с Богом; навести сличности Аугустинова одлажења од Бога и тражења Бога с

примјерима личност из властите средине; упознати главне одреднице живота св. Фрање Асишкога и његова животног пута с Богом; препознати актуелност Фрањине духовности данас; упознати битне црте животописа мале сестре Магдалене Хутин; препознати актуелност њена ненаметљивог свједочанства живота с Богом у исламском контексту; препознати заједничка обиљежја искуства Бога у хришћанских светаца и свједока вјере; вјежбати се одговарати на Божји позив у властитом животу.

Приједлози за методичку обраду: нацртати карту Средоземља у Аугустиново вријеме и унијети географске одреднице његова живота; разговарати о сличности Аугустинова пута вјере с примјерима личност из властите средине; написати интервју са св. Моником или са св. Амброзијем о св. Аугустину; изабрати за себе значајне реченице из Аугустинових ИсИсторијаи; погледати исјечак из филма о животу св. Фрање; посјетити фрањевачки самостан и пропитати се о животу и каризми св. Фрање; послушати Фрањину Пјесму створова и анализирати је; разговарати о актуалности свједочанства и приступа мале сестре Магдалене данас, особито у исламском окружењу; у неколико кључних појмова сажети заједничке црте искуства Бога у животу светаца и свједока вјере.

III тематска цјелина: ЉУДСКИ РАД И СТВАРАЛАШТВО

Наставне теме

1. Човјек сустваратељ

- Позив и занимање - сличности и разлике.
- Позив на живот и животно послање:
  - крсни позив;
  - посебни позиви.
- Рад као остварење људског бића и право на рад.

Кључни појмови: позив, животно послање, хришћански позив, брачни позив, духовни позив, занимање, рад, право на рад, енциклика *Радом човјек (Laborem exercens)*.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити разлику и однос између позива (звања) и занимања; препознавати повезаност властитих способности и склоности са животним позивом; освијестити задатке који произлазе из крсног позива; упознати различите позиве у Цркви; уочити човјекову сличност с Богом по способности рада и стварања; протумачити право на рад у контексту основних људских права.

Приједлози за методичку обраду: у два ступца уносити различита звања (позиве) и занимања и образложити критеријуме сврставања; разговарати о разлозима одабира школе коју ученици похађају; набројати властите способности и склоности те их повезати с властитим животним задатком; на темељу обреда крштења набројати задатке крснога позива; интервјуисати брачне супружнике и особе посвећенога живота о њиховим схватањима властитога позива; графички приказати однос позива, занимања и рада; изабрати и приказати уломке енциклике *Laborem exercens* о важности људскога рада и утемељењу човјекова права на рад.

2. Хришћански поглед на рад

- Значење рада у Библији.
- Вредновање рада у свјетлу друштвеног учења Цркве.
  - Радничко питање. Супсидијарност.
  - Право на рад и проблем незапослености.
  - Облици отуђења од правога значења рада.
  - Право на власништво и општа намјена добара Земље.

Кључни појмови: учествовање у Божјем пројекту, самоостварење, служење, обавеза, социјално учење Цркве, радничко питање, незапосленост, породична плата, супсидијарност, енциклике *Нове ствари (Rerum novarum)*, *Стома година (Centesimus annus)*.

Васпитно-образовна постигнућа: изложити библијско схватање и значење рада; навести и објаснити кључне одреднице хришћанскога социјалног учења; протумачити нужну повезаност између рада, правде и солидарности у хришћанском социјалном учењу; објаснити однос Објаве и заузимања Цркве за цјелокупно промицање човјека; упознати основне социјалне документе Цркве; упоредити и протумачити схватање и вредновање

рада у социјалном учењу Цркве и у данашњем неолибералном капитализму; сагледати проблематику незапослености (њене узроке, посљедице и однос према праву на рад); критички пропитивати негативне појаве у друштву које су посљедица отуђења од правог значења рада; објаснити значење начела супсидијарности.

Приједлози за методичку обраду: помоћу Библијске конкорданције и Рјечника библијске теологије потражити библијска мјеста на којима се говори о људскоме раду и извести из њих одреднице библијскога схватања рада; анализирати схватање рада у социјалним енцикликама црквеног учитељства; пронаћи мудре изреке о људскоме раду; саставити листу услова под којима рад служи достојанству људског бића; навести примјере у којима рад умањује човјеково достојанство; разговарати о историјском односу заповиједаних хришћанских празника и заштите достојанства тежака и радника; навести примјере остваривања начела супсидијарности.

3. Правда и солидарност

- Правда као израз поштовања људске личности.
- Општа, раздиобна, изједначујућа и социјална праведност.
- Солидарност.
- Љубав према сиромашнима. Духовна и физичка дјела милосрђа.

Кључни појмови: праведност, врсте праведности, социјална правда, изабљивање, структуре гријеха, солидарност, енциклика *Sollicitudo rei socialis*, друштвено учење Цркве, повлаштена брига за сиромашне.

Васпитно-образовна постигнућа: увидјети нужност праведних односа у друштву и тражити начине њихова промицања; схватити правду као израз поштовања људског бића; навести врсте праведности и обавезу праведности и солидарности, објаснити значење појма социјална правда; уочити да је брига за потребите (дјела милосрђа) и свијест солидарности битна одредница хришћанског идентитета.

Приједлози за методичку обраду: прикупити податке (нпр. из Бироа за запошљавање) о степену незапослености у властитој средини; разговарати с радницима социјалних служби о узроцима и посљедицама незапослености за појединца и друштво; анализирати податке социолошких истраживања о властитој перцепцији и стварном стању сиромаштва или богатства; погледати документарни филм о посљедицама неправедне расподеле добара Земље; навести различите примјере солидарности појединаца и друштва са слабијима и потребитима;

4. Етика пословања

- Етика пословања и етички кодекс понашања.
- Неетичност и неморална понашања у господарству и пословању уопштено.

Кључни појмови: етика, пословна етика, неправда, корупција, егоизам, грамзљивост, искориштавање.

Васпитно-образовна постигнућа: упознати генезу господарске етике; објаснити појам и укључнице етике пословања; препознати критеријуме етике пословања на примјеру једног етичког кодекса привредног понашања; увидјети досегае и посљедице неетичног понашања у привреди; увидјети и афирмисати нужност етике у привреди и политици.

Приједлози за методичку обраду: анализирати узроке и посљедице корупције; анализирати разлоге због којих се увидјела нужност етике у привреди (и политици); пронаћи на интернету један етички кодекс привредног понашања; распитати се о хришћанским организацијама које промичу праведну размјену робе између тзв. Трећега и Првога свијета; прикупити податке и направити презентацију о илегалним радницима из сиромашнијих крајева нашега окружења те пожељном хришћанском односу према њима; потражити програме семинара у кућама сусрета и пропитати их с обзиром на тему етике у господарству и политици; посјетити Центар за социјално учење Цркве и распитати се о подручјима његова дјеловања; распитати се о циљевима, пројектима и начину дјеловања хрватског Царитаса.

5. Брига за опште добро и хришћанско заузимање за мир

- Брига за опште добро.
- Појам и однос личног (приватног) и заједничког (општег) добра.

- Мир као опште добро.
- Библијско схватање мира.
- Мир као дар и задатак, активност и врлина.
- Хришћанско схватање мира - мир као знак Божје присутности.

Кључни појмови: опште добро, особно (приватно) добро, мир, шалом, Христов мир, изградња мира, подршка мира.

Васпитно-образовна постигнућа: објаснити појмове личног и општег добра и њихов однос; заинтересовати се за афирмацију општег добра и схватити га као властиту обавезу; протумачити значење погледа на свијет појма шалом; објаснити хришћанско схватање мира; протумачити хришћанско учење о праведном миру и нужној одбрани; препознати истину, правду и мир као путеве остваривања општег добра; учити однос између развоја и мира.

Приједлози за методичку обраду: "олуја идеја" о појмовима опште и приватно добро; представити лик и дјело личност које се особито залажу за опште добро; навести неколико животних ситуација у којима се налази конфликтни потенцијал и у групама пронаћи могућа рјешења тих ситуација; потражити на интернету папину поруку за свјетски дан мира (1. јануар); пронаћи библијске текстове о миру и извести из њих библијско схватање мира; расправити однос између мира као дара и задатка те о потпорњима мира; потражити различита тумачења хебрејске ријечи "шалом" и Христова ускрсног поздрава "мир вама"; написати "златна правила" за остварење мира у разредној заједници, породице, комшолуку; анализирати однос мира и свјетских религија.

IV тематска цјелина: ИЗАЗОВИ НАУЧНО-ТЕХНИЧКОГ НАПРЕТКА

Наставне теме

1. Будућност и моћ знања

- Знање, наука и напредак.
- Нужност напретка и добици по напретку:
  - напредак и примјена научних достигнућа.
- Амбивалентност идеје напретка:
  - наука као псеудорелигија;
    - релативизирање свих етичких норми у сврху примјене модерних технологија.
- Напредак за добро човјека и човјечанства:
  - важност етике у научним истраживањима и примјени научних достигнућа.
- Знање и мудрост.

Кључни појмови: знање, наука, научни позитивизам, идеологизација науке, цјеложивотно учење, напредак, животно знање, интегрални човјеков развој, животна мудрост.

Васпитно-образовна постигнућа: цјелокупније схватати важност знања и науке за напредак и развој човјека и човјечанства; учити амбивалентност осјећаја и ставова напрема размјерама и брзине научно-техничког развоја; заузимати став саодговорности и учествовања у тражењу рјешења за питања које намеће научно-технички развој; навести и образложити предности и ризике научних спознаја и технолошких достигнућа; освијестити релативност и дјелимичност научних спознаја; учити опасност идеологизације науке; схватити нужност цјеложивотног и животног учења; учити и објаснити разлику између знања и мудрости; гајити љубав према мудрости.

Приједлози за методичку обраду: пронаћи и анализирати различите дефиниције знања и науке; провести мало истраживање у својој средини о значењу знања у људском животу; замислити властиту живот без могућности стицања знања и цјеложивотног учења и одредити шта би ти све недостајало као особи; начинити попис благодати које свакодневно уживамо, а које захваљујемо знању, истраживачком и научном раду многи људи; навести примјере идеологизације науке; кроз разговор у групи тражити рјешења за праведан приступ образовању и знању за све људе; прикупити најдраже мудре изреке и објаснити шта их чини вриједнима; описати обилјежја мудре особе.

2. Информатизација и глобализација

- Информатизација, дигитализација и глобализација.
  - Генеза, предности и ризици глобализације.
- Хришћанство и глобализација.

- Медији и информисање:
  - медији у служби истине или идеологије?
  - став Цркве према кориштењу медија.

Кључни појмови: информатизација, дигитализација, глобални комуникацијски систем, глобализација, праведност, медији, истина, култура живота.

Васпитно-образовна постигнућа: препознати савремене друштвене процесе и уочити њихову међусобну повезаност; развијати потребу праћења друштвених појава и активног укључивања у друштво; уочити предности и опасности глобализације; усвајати хришћански став према употреби медија; учити критички пропитивати и суобликовати медијски простор; протумачити хришћанско схватање истине и обавезе хришћана према истини; навести и разликовати повреде истине.

Приједлози за методичку обраду: у разредном одјељењу провести испитивање о времену проведеном на интернету и кориштеним услугама и садржајима; табеларно приказати предности и опасности интернета; прикупити информације о предностима и манана глобализације; разговарати о искуствима стеченим кроз боравак у другим земљама и крајевима или кроз упознавање и пријатељевање с људима из других крајева; пронаћи примјере који разоткривају манипулисање информацијама; анализирати и критички пропитати дневне новине те одредити однос између информације, начина приказа и вриједности/ставова; написати критички осврт на извјештавање и понуде одређеног медијског садржаја.

3. Наука у служби побољшања живота

- Еугеника - побољшање квалитете живота и људске врсте.
- Проблем манипулације: идеолошка позадина, могући нови облици расизма.
- Светост људског живота и хришћански став према генетичком инжењерству.

Кључни појмови: квалитета живота, еугеника, индивидуализам, манипулација, генетичко инжењерство, биоетика, људска права, људско достојанство, Бог створитељ, светост људског живота.

Васпитно-образовна постигнућа: усвојити позитиван став према човјековој тежњи за побољшањем квалитете живота; уочити позитивне могућности нових медицинских технологија, али и њихову злоупотребу; навести и објаснити критеријуме аутентичности сваког напретка; заузимати се за истински напредак и етичку примјену технолошких достигнућа; заузимати се за људски живот као највећу вриједност; препознати различите начине заузимања за хуманији свијет; уочити посебности хришћанског хуманизма; заузимати се за цјелокупно добро човјека у перспективи вјечног спасења; схватити захтјеве хришћанске етике као подстицај на преузимање одговорности снагом вјере.

Приједлози за методичку обраду: "олуја идеја" и разговор на тему што је то квалитета живота и како је јамчити за све људе; потражити информације о најважнијим открићима због којих се данас говори о биолошкој револуцији; разговарати о односу науке (научног истраживања) и етике те о питању постоји ли уопште вриједносно неутрална наука; анализирати одломке црквених докумената који говоре о хришћанском ставу према генетичком инжењерству; начинити презентацију о односу Бога створитеља и човјека саствараоца, о достојанству и светости свакога људског живота; уприличити сусрет са научником/цом вјерником/цом из своје средине.

4. Брига за околину

- Потрошачка култура и проблеми загађивања/уништавања околине.
- Васпитање за еколошку одговорност.
  - Питање «одрживог развоја» и праведна расподјела природних и стечених добара.
  - Чување, потврђивање и развој на основу библијског схватања стварања и еволуције.
  - Човјек - мјерило еколошке етике.

Кључни појмови: материјализам, егоизам, стилови живота, еколошка етика, радикални биоцентризам, умјерени биоцентризам, одговорност, одрживи развој, култура солидарности, однос према Богу.

Васпитно-образовна постигнућа: пропитивати однос еколошке кризе и потрошачког менталитета; уочити повезаност богатства и сиромаштва на свим нивоима; заузимати се за

праведну расподјелу и одржавање добара Земље; пропитивати различите стилове живота; гајити љубав према свјесно изабраној и култивираној скромности; заузимати се за здрав околиш и очување природе; разликовати радикални и умјерени биоцентризам; гајити свијест одговорности пред Богом за створени свијет.

Приједлози за методичку обраду: потражити новинска извјешћа о случајевима загађења околиша у својој средини; погледати исјечак документарног филма о односу загађивања околиша и уништавања ресурса те конзумистичког и материјалистичког менталитета и стила живота; пропитати властити стил живота и разговарати о промјени конкретних навика и постепена у смјеру одговорног и разумног опхођења са залихама земље за све људе и све генерације; потражити и анализирати програме еколошких удруга; саставити властиту молитву Богу створитељу и уздржаватељу свега створенога.

5. Заједништвом до напретка

- Човјек - биће заједништва.
- Поријекло и посљедице индивидуализма.
- Индивидуализам и морални субјективизам.
- Одговорност хришћана за друштво и обликовање хуманијег свијета.

Кључни појмови: личност, заједништво, индивидуализам, морални субјективизам, опште добро, лично добро, цивилизација љубави.

Васпитно-образовна постигнућа: уочити основну потребу човјека за другим и за Другим; препознати тенденције развијања индивидуализма у друштву; уочити кобне посљедице индивидуализма; разумјети однос индивидуализма и моралног субјективизма; заузимати се за очување и развијање људског заједништва; схватити најужу повезаност Краљевства Божјега и хришћанскога заузимање за обликовање хуманијега свијета.

Приједлози за методичку обраду: анализирати карикатуру "Појединац и заједница"; на основу узрока депресивних стања познатих из психологије разговарати о важности заједништва у људском животу; разговарати о посљедицама индивидуализма; извести вјежбу групне динамике; начинити презентацију на тему "Ја и други људи" (о динамици самостојности и односа према другима); пронаћи новозавјетне текстове о хришћанском заједништву какво Христ жели и упоредити га с властитим искуством црквеног заједништва; заједнички начинити мали пројект у служби друштва у властитом окружењу.

V тематска цјелина: ХРИШЋАНСКА НАДА У БУДУЋНОСТ

Наставне теме

1. Свјетовна очекивања будућности

- Млади и очекивање будућности.
- Различита очекивања будућности и њихов однос према схватању времена и историје.
- Секуларни модели будућности.

Кључни појмови: планирање, предвиђање, пројекти, визије будућности, очекивања од будућности, нада, страх, садашњост и будућност.

Васпитно-образовна постигнућа: запазити значење планирања и предвиђања будућности у савременом друштву; освијестити опасности и страхове које доживљава савремени човјек с обзиром на будућност; повезати човјекову усмјереност ка будућности са свијешћу о историчности, временитости и пролазности; пропитати властите ставове према будућности и властита очекивања будућности; упознати различите историјске modele очекивања будућности.

Приједлози за методичку обраду: анализирати текстове који говоре о предвиђањима и планирању будућности у одређеним сегментима живота; написати састав о жељама и надама које пројектујемо у будућност те о властитим страховима према будућности; прикупити различите текстовне материјале који изражавају човјекову жељу да сазна будућност; анализирати различите дефиниције времена; израдити пано о човјеку као временском бићу.

2. Есхатолошки и апокалиптички текстови у Библији

- Апокалипса - о моћи зла и побједи добра.
- Апокалиптичка искуства наших дана у огледалу библијско-апокалиптичких слика.

- Апокалиптичке шифре спасења и смисао стварања у свјетлу библијских текстова.
- Из 2,4; 9,5-6; 11,1-10; 35,1-10; 42,10-17; Рим 8, 18-39; Отк 21,1-27.

Кључни појмови: откривење, пророштво, видјеоци, сценарији свршетка свијета, симболика, метафорички говор, коначни обрачун добра и зла, библијска апокалиптика, спасење, победа добра.

Васпитно-образовна постигнућа: разумјети значење појма апокалипса (откривење) и навести значајке апокалиптике као књижевне врсте; пропитати разлоге и навести ситуације у којима се јављају апокалиптичке визије и пророштва; учити специфичну поруку библијске апокалиптике; набројити најважније слике и поруке библијске апокалиптике; доживјети ослобађајући учинак библијске поруке о Божјем промислу и победи добра; интегрирати властите жеље и страхове гледе будућности у промишљање о хришћанској нади у будућност која се темељи на Божјем обећању.

Приједлози за методичку обраду: "олуја идеја" на тему апокалипса; погледати исјечке из друге верзије филма "Апокалипса данас" (2001.) и навести разлоге зашто је филм назван тим именом; читати одломке из књиге Откривења и друге библијске апокалиптичке текстове те навести сличности и разлике библијске и свјетовне апокалиптике; погледати/послушати и анализирати различите умјетничке приказе и сценарије свршетка свијета (ликовне, музичке, литерарне, филмске, сценске...); написати властити псалм похвале Божјој провидности и поуздања у Бога који све држи у својој руци.

3. Човјек пред питањем свршетка

- Појединачни и општи (последњи) суд и човјекова одговорност пред Богом.
- Будност и поуздање као значајке хришћанског ангажмана.
- Погрешно разумијевање есхатолошких и апокалиптичких слика (нпр. код секти).

Кључни појмови: посебни (појединачни) суд, ускрснуће мртвих, последњи суд, поновни Христов долазак, будност, одговорност, поуздање у Бога, довршење.

Васпитно-образовна постигнућа: учити различитост људских осјећаја и питања према очекивањима личног и општег свршетка; навести битне ознаке хришћанског става према свршетку човјекова живота и свијета; разликовати појединачни и општи (последњи) суд; гајити поуздање у Бога који жели човјеково добро; увидјети потребу одговорног живота и ангажмана за добро, разумјети значење појма парузија и објаснити хришћанску наду у Христов поновни долазак; усвојити критеријуме просудбе једностраног и погрешног тумачења апокалиптичких слика.

Приједлози за методичку обраду: интервјуисати људе из властитог окружења о односу према смрти; упоредити текстове из различитих религија о човјековој радикалној одговорности и суду након смрти; пронаћи метафоре за изражавање осјећаја повезаних с посебним и општим судом; анализирати новозавјетне текстове о Христову поновном доласку и сажето приказати хришћанску вјеру у Христову парузију; написати састав о односу Христових ријечи о задњем суду и испуњавању властитог послања у свијету схваћеног као служења из љубави; разговарати о односу представе о Богу и осјећаја везаних уз лични сусрет с Христом на крају овоземаљског живота.

4. Хришћанска нада у довршење: ново створење, васкрснуће и живот вјечни

- Садржај и смисао хришћанског ишчекивања свршетка свијета - темељ обликовања живота и подстицај за разумијевање себе и свијета.
- Човјекова коначна судбина: рај, пакао, чистилиште.
- Исусово васкрснуће - залог нашег васкрснућа.
- Хришћанска нада насупрот ниҳилизму, песимизму, материјализму и страховима пред будућношћу.
- Марија - пралик откупљеног човјека и новог створења.

Кључни појмови: вријеме и вјечност, човјекове коначне одлуке, рај, пакао, чистилиште, васкрснуће, нада, ново створење.

Васпитно-образовна постигнућа: познавати библијске основе и савремено поимање хришћанске есхатологије; учити важност есхатолошких тема у ликовној, књижевној, музичкој, филмској и сценској умјетности; разлучити хришћански науч о рају, паклу и чистилишту од популарних и искривљених интерпретација; препознати значење Христовога васкрснућа за наше васкрснуће; учити да је нада и поуздање у Божју љубав темељни

хришћански став у односу на човјекове посљедње ствар(ност)и; разумјети да је Марија пралик откупљенога човјека и новог створења.

Приједлози за методичку обраду: анализирати резултате емпиријских истраживања о вјери људи у живот вјечни и различитим представама о томе; анализирати умјетничке приказе хришћанског схватања посљедњих ствари (ликовне, књижевне, музичке, филмске...); медитативно читати новозавјетне текстове у којима Исус говори о свом одласку Оцу и васкрснућу, поручујући ученицима "Идем припремити вам мјесто"; написати текст (и/или мелодију) за једну васкрсну пјесму са снажном хришћанском поруком; анализирати слике Маријина узнесења; на темељу црквених докумената сажето приказати што Црква вјерује о Марији.

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА

Стручна спрема са стеченим компетенцијама за извођење предметне католичке вјеронауке у средњим школама у БиХ јест висока стручна спрема (ВСС VII/1) или завршен II циклус високога образовање (мастер студиј) с 300 ЕЦТС бодова:

- Дипломирани теолог (католички)
- Магистар теологије (католички)
- Дипломирани катехета (католички)
- Професор вјеронауке (католички)
- Магистар религијске педагогије и катехетике (католички)

Напомена: У складу са *Темељним уговором између Свете Столице и Босне и Херцеговине, Закону о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ*, те школском и црквеном законодавству, наставник католичкога вјеронаука у јавној школи мора имати канонско послање или овлашћење мјесног дијецезанског бискупа.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ИСЛАМСКА ВЈЕРОНАУКА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 30

ЦИЉ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Употпуњење просуђивања у духу ислама, с циљем досезања смисла властитог живота и живота у заједници, оспособљавања за активно дјеловање у свим сегментима живота, те повезивања са величином Божије поруке.

ЗАДАЦИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

1. Освијетлити ток постојања ислама на нашем простору, уз разумијевање његовог утицаја на културу Бошњака
2. Развити позитиван однос према Исламској заједници Босне и Херцеговине, те афирмисати активно дјеловање у оквиру исте
3. Афирмисати компатибилност вјере и науке уз развијање свијести о константности учења вјере и промјењивости научних достигнућа
4. Освијестити допринос муслимана развоју науке
5. Афирмисати потребу цјеложивотног учења у контексту Прве објаве
6. Освијестити на постојање ризика од трагања за новим религиозним покретима, те понудити исламске одговоре на појаву истих
7. Понудити исламске одговоре на изазове савремености и развити разумијевање потребе за савременим промишљањем вјере
8. Освијестити улогу и значај мира као основне одреднице ислама
9. Приближити простор ихсанског остварења човјека као простор у којем свака душа може живјети и развијати своје вјеровање
10. Разумјети исламску духовност и усмјерити на путеве који је повећавају
11. Осмислити живот на темељима ислама
12. Развити кључне компетенције на основу учења ислама
13. Изградити свијест о повезаности традиционалног и модерног, духовног и материјалног, етничког и мултикултуралног у Босни и Херцеговини и европском амбијенту.
14. Унаприједити свијест о значају основних постулата интеркултуралног васпитања и људског достојанства и слободе
15. Васпитањем у духу патриотизма и потребе за заједничким животом на историјским, културним и вјерским одредницама

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ

Наставни садржаји

1. ИСЛАМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

- 1.1. Исламска цивилизација и култура у Босни и Херцеговини
- 1.2. Улога и значај вакуфа
- 1.3. Исламска заједница у Босни и Херцеговини

2. ВЈЕРА И НАУКА

- 2.1. Истине вјере и истине науке
- 2.2. Допринос муслимана развоју науке
- 2.3. Будућност и моћ знања

3. ВЈЕРСКИ ТРЕНДОВИ

- 3.1. Тренд религиозности и квазирелигиозност
- 3.2. Секте, култови и нови религиозни покрети
- 3.3. Злоупотреба вјере за идеологију, фанатизам, фундаментализам и тероризам

4. ИСЛАМСКИ ОДГОВОРИ НА ИЗАЗОВЕ САВРЕМЕННОСТИ

- 4.1. Ислам и питања биоетике
- 4.2. Чување здравља и заводљивост порока
- 4.3. Вјера као превенција овисности
- 4.4. Гријех и полне болести

5. ИСЛАМСКА ДУХОВНОСТ

- 5.1. Настанак и развој тесавуфа
- 5.2. Зикр и срчано покајање
- 5.3. Моралност и таквалук
- 5.4. Љубав и спознаја

6. ИСЛАМСКИ ОСМИШЉЕНА МЛАДОСТ

- 6.1. Утицај друштва на младе
- 6.2. Пут успјеха: знање, вјеровање и активно дјеловање
- 6.3. Вјера и кључне компетенције младих
- 6.4. Организација живота и професионални рад
- 6.5. Потрага за срећом

Очекивани резултати/исходи учења	
1.	Анализира историјски контекст ислама у Босни и Херцеговини
2.	Анализира допринос ислама процвату материјалне и духовне културе у Босни и Херцеговини, те обликовању идентитета Бошњака
3.	Наводи и описује различите вакуфе у Босни и Херцеговини и издваја његов значај за појединца и заједницу
4.	Објашњава структуру Исламске заједнице у Босни и Херцеговини и наводи њене васпитно-образовне институције, те доприноси њеном раду
5.	Објашњава став ислама према учењу, знању, науци и учењацима
6.	Пореди константност учења вјере и промјењивост научних достигнућа
7.	Анализира одређене ајете, хадисе и допринос муслимана развоју науке
8.	Подржава цјеложивотно учење у контексту Прве објаве
9.	Наводи нове религиозне покрете, те анализира ризике потпадања под утицај истих
10.	Објашњава став ислама о клонирању, еутаназији, умјетној оплодњи, трансплатацији органа, абортусу, естетској хирургији...
11.	Образлаже превентивну улогу ислама у борби против овисности, полних болести и порока
12.	Објашњава мир као основну одредницу ислама, и интерпретира насиље, неправду, рат и тероризам као девијације
13.	Дефинише и објашњава појмове: зикр, инаба, таквалук, мехаббе и ма'риффе
14.	Класифицира тесавуф као исламску духовност и описује ступњеве духовног усавршавања
15.	Анализира потребу сталног сјећања на Бога ради Његове милости и задовољства
16.	Одабире благодати живота у складу са учењем ислама, објашњава негативне трендове потрошачког друштва
17.	Даје критички осврт о утицају друштва и културе на развој идентитета појединца
18.	Описује своје разумијевање живота у контексту материјалне, друштвене, културне и духовне сфере
19.	Образлаже важности хармоније између знања, вјеровања и дјеловања
20.	Афирмише исламске вриједности у контексту кључних компетенција
21.	Препознаје вриједности које воде ка успјеху и срећи

КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Језичко-комуникациска компетенција на српском језику	<ul style="list-style-type: none"> • чита, разумије и анализира књижевне и информативне текстове • пише разне врсте текстова за различиту намјену и публику • приповиједа и слуша ради пријеноса и разумијевања информација с уважавањем у различитим ситуацијама и у различите сврхе у конструктивном и критичком дијалогу • критички оцјењује различите облике комуникације • изражава позитивне ставове и показује вјештине за дјелотворну међукултуралну комуникацију
Математичка писменост	<ul style="list-style-type: none"> • способност и спремност кориштења математичких облика мишљења (логичко и просторно размишљање) и приказивања (формула, модела, конструкција, графика/дијаграма) који имају универзалну примјену код објашњавања и описивања стварности • поштивање истине као основе математичког размишљања
Компетенција у науци и технологији	<ul style="list-style-type: none"> • способност разумијевања и примјене (декодираније, тумачење и разликовање) разних врста приказивања математичких елемената, феномена и ситуација • одабир и замјена начина приказивања ако и када је то потребно • способност и спремност да се употребе знања и

	<p>методологија да би се објаснила природа</p> <ul style="list-style-type: none"> • компетенција у технологији се тумачи као примјена знања да би се промијенило природно окружење у складу са људским потребама • разумијевање односа између технологије и других подручја: научни напредак (нпр. у медицини), друштву (вриједности, морална питања), култури (нпр. мултимедији), или окружењу (загађеност, одрживи развој)
Информатичка писменост (информацијска, медијска, технолошка)	<ul style="list-style-type: none"> • критичко кориштење информацијско-комникацијске технологије за прикупљање, вредновање и похрањивање информација, за продукцију, представљање и размјене информација и за ушешће у виртуелним друштвеним мрежама • савјест о разликама између реалног и виртуелног свијета • употреба технологије у сврху развоја креативности, иновативности и укључивања у друштво • кориштење технологије за подршку критичког начина размишљања • поштовање приватности код кориштења друштвених мрежа, поштивање етичких начела, препознавање поузданости и ваљаности добијених информација, употреба мрежа за ширење хоризонтал
Физичко-здравствена компетенција	<ul style="list-style-type: none"> • прихватање и промовисање здравих стилова понашања, адекватних прехранбених навика и тјелесних активности које омогућавају појединцу квалитетан и здрав живот • формирање позитивне слике о себи, способност да се себи омогући здрав живот и да се у властитом окружењу промовише здрав живот
Учити како се учи	<ul style="list-style-type: none"> • развија суодговорност за властито учење, самопроцјену и дефинисање властитих циљева учења: <ul style="list-style-type: none"> • развија савјест о властитим могућностима, јаким и slabим странама, стиливима учења, интелигенцији, као и о способности идентификовања властитих потреба ради примјене властитих стратегија и процедура у процесу учења • развија способност поправљања, побољшавања (саморегулације): <ul style="list-style-type: none"> • унапријед планира, извршава, контролише, ради корекције различитих облика комуникативних активности (рецепције, интеракције, продукције, медијације) • употребљава различите методе и стратегије учења: <ul style="list-style-type: none"> • познаје и свјесно употребљава различите стратегије учења • стиче способност откривања најуспјешнијега и најбржега начина учења, одабира различите могућности и примјењује најбоље у пракси • развија критички став о томе што ученик у школи учи и о властитом процесу учења • организује властито учење, развија упорност • развија самомотивацију, самопоуздање те потребу за континуираним учењем
Социјална и грађанска компетенција	<ul style="list-style-type: none"> • Препознавање властитих емоција, занимање за и поштивање других култура

	<ul style="list-style-type: none"> • Разумијевање властитог народног идентитета и себе као припадника неке групе у интеракцији с културним идентитетом Европе и остатка свијета • Свијест о европском и свјетовном културном наслијеђу и о културној и језичкој разноликости свијета • Познавање лингвистичких и културних посебности друштва и заједница, у којима се говори одређени страни језик • Развијање свјесности и разумијевања социокултурних и међукултурних правила и норми: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Уважавање карактеристичних црта друштвених односа (поздрави, начин обраћања) ▪ Уважавање правила лијепог понашања (изразити захвалност, наклоност, подијелити бригу, радост, итд.) ▪ Уважавање разлика у језичким регистрима (нивои формализма) ▪ Конструктивно комуницирање и поштивање у друштвеним ситуацијама и међусобној комуникацији.
Самоиницијатива и подузетничка компетенција	<ul style="list-style-type: none"> • Управљање пројектима • Препознавање властитих јаких и слабих страна • Рад у тимовима на кооперативан и флексибилан начин • Конструктивно сарађивање у активностима и употреба вјештина групног рада • Управљање ризиком и развијање свијести о одговорности.
Културна свијест и културно изражавање	<ul style="list-style-type: none"> • Избјегавање стереотипа, прихватање компромиса, развијање личног интегритета и поштивање интегритета других, примјерно самопоуздање • Конструктивно изражавање властитог мишљења и фрустрација, способност емпатије • Познавање најзначајнијих културних достигнућа, цијењење умјетничког рада и културних догађаја • Уважавање и уживање у умјетничким дјелима и изведбама и развијање осјећаја за лијепо
Креативно-продуктивна компетенција	<ul style="list-style-type: none"> • Развијање комплексног мишљења: <ul style="list-style-type: none"> ▪ сажимање, генерализирање, подршка употреби виших когнитивних способности, као што су анализа, синтеза, вредновање, употреба критичког мишљења (разликовање између чињеница и мишљења, аргументирање теза) • Развијање креативности и потребе за изражавање, те осјећај за естетске вриједности • Развијање отворености различитог културног изражавања и припремљености за развијање властите креативности и способности изражавања: <ul style="list-style-type: none"> ▪ способност толерисања супротних идеја ▪ самостално доношење закључака ▪ развијање позитивног става и спремности за релативизирање властитог становишта и система вриједности ▪ развијање спремности за отклон у односу на устаљена понашања према другим културама. • Подршка радозналости, жељи за новим знањима: <ul style="list-style-type: none"> ▪ омогућавање изражавања властитих мисли, идеја, емоција ▪ развијање способности посматрања, учествовања и интегрирања нових искустава и спремности за

Наставу Исламске вјеронауке у средњим школама може изводити лице са одговарајућим стручним звањем ВСС VIII/1 или минимално 240 ЕЦТС бодова које је завршило студије на неком од исламских факултета и има важећу сагласност Исламске заједнице.

Профил:

1. професор/бакалауреат исламских наука,
2. професор/бакалауреат исламске теологије,
3. бакалауреат теологије
4. дипломирани теолог
5. професор исламских теолошких студија,
6. професор/бакалауреат исламске вјеронауке и религијског васпитања
7. професор религијске педагогије
8. професор исламске педагогије,
9. дипломирани професор исламске вјеронауке,
10. бакалауреат исламске вјеронауке,
11. мастер/магистар исламске вјеронауке,
12. мастер/магистар религијске педагогије
13. мастер/магистар религијске едукације
14. мастер/магистар теолог исламских наука,
15. остали сродни профили са исламских факултета.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ
ЕТИКА
ЧЕТВРТИ РАЗРЕД**

Седмични број наставних часова: 1
Годишњи број наставних часова: 30

ЦЈЕЛИНА I – МОРАЛ И ЕТИКА (оквирни број наставних часова – 3 + 1)		
Оперативни циљевИ/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објасни све наведене основне појмове наставне цијелине - Представи значај етике за свеукупан развој људске мисли - Схвати у којој мјери се етика простира кроз сфере људског живота - Објасни сличности и разлике између филозофије и мита/ религије/ науке/ умјетности - Објасни сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини 	<p>6. ЧОВЈЕК – СУБЈЕКАТ ЕТИКЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Морална бића - Спознаја самога себе - Морал и друштво - Нормативна етика - Етички или морални судови - Судови моралне ообвезе; Судови моралних вриједности - Судови ванморалних вриједности - Унутрашња и вањска моралност <p>7. РЕЛИГИЈА – ДРУГАЧИЈИ ПРИСТУП МОРАЛУ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Појам вјере - Вањска обилгежја вјере – религија - Унутрашња обилгежја вјере - Будизам; хришћанство; ислам; јудаизам - Екуменизам – суживот великих религија <p>8. МОРАЛ И ЕТИКА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање – појмови етике, морала, друштва, религије, екуменизма 	<ul style="list-style-type: none"> • У сваком сегменту могућа је корелација с било којим наставним предметом
ЦЈЕЛИНА II – ЉУДСКО ИСКУСТВО И ЕТИЧКО СТАНОВИШТЕ (оквирни број наставних часова – 4)		
Оперативни циљевИ/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Раздваја значајно у наставном садржају 	<p>8. НИВОИ МОРАЛНЕ СВИЈЕСТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Морално оправдање и етичко оправдање - Претконвенционални ниво - Конвенционални ниво - Постконвенционални 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Формира критички став - Објасни све наведене основне појмове наставне цијелине - Представи значај етике за свеукупан развој људске мисли - Схвати у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота - Објасни сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставним јединицама ове цијелине - Усвоји основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке назоре - Самостално анализирати изворни филозофско етички текст 	<p>ниво</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оправдања и изазови етици: аморализам; скептицизам; егоизам; релативизам - Дескриптивни релативизам; принципијелни релативизам; нормативни релативизам <p>9. УТЕМЕЉЕЊА ЕТИКЕ – АРИСТОТЕЛ И КАНТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оправдање етике - Начела за извођење моралних закона – аутономија, хетерономија; теономно начело - Аристотелово утемељење: појмови врлине, добра, политике, економије, умне врлине - Кантово утемељење: деонтолошка етика, појам добре воље, хипотетички и категорички императив <p>10. КРИТИКА ПРАКТИЧНОГ УМА – И. КАНТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – тематизовање етичких становишта кроз Кантово питање шта треба чинити, које доводи до коначног питања и покушаја објашњавања што је човјек <p>11. ЕТИЧКА СТАНОВИШТА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање – појмови идентитета, аморализма, скептицизма, егоизма, релативизма 	<p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
<p>ЦЈЕЛИНА III – ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА И ПОДРУЧЈА ЕТИЧКОГ ПРОСУЂИВАЊА (оквирни број наставних часова – 6 + 1)</p>		
<p>Оперативни циљеви/Исходи учења</p>	<p>Садржаји програма/појмови</p>	<p>Корелација са другим наставним предметима</p>
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Објасни све наведене основне појмове наставне цијелине 	<p>10. ПРЕДМЕТ ЕТИКЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Значење појма добро - Инструментално добро 	<p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Представи значај етике за свеукупан развој људске мисли - Објасни етимолошку дефиницију кориштених термина - Схвати у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота - Објасни сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини - Усвоји основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке назоре 	<ul style="list-style-type: none"> - Техничко добро - Физичко добро - Утилитаристичко добро - Хедонистичко добро - Људска добра - Етика врлина 11. 1984 – Г. ОРВЕЛ - Анализа – снимање свих људских кретања; друштвене мреже и њихов значај у свеукупности савременог свијета; напредак технологије и досег стварности 12. СТРУКТУРА ЕТИКЕ – НОРМАТИВНА, ДЕСКРИПТИВНА, МЕТАЕТИКА - Норма као пропис, узор, критеријум - Преиспитивање чињеничних начина дјеловања - Разлика метаетике и традиционалне етике - Метаетичке теорије: интуиционизам, емотивизам, прескриптивизам 13. ПОДРУЧЈА ПРОСУЂИВАЊА У ЕТИЦИ - Петер Сингер; Френсис Бекон - Приватна моралност – унутрашња - Јавна моралност – вањска - Медицинска етика - Етички пријепори: филозофско- теолошки; економско- политички; биолошко -технолошки проблеми - Хипократова начела – начело нешкодљивости и начело аутономије - Етика у технологији - Начела којима се треба водити научник 	<p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>
--	--	--

	<p>14. ПРАКТИЧНА ЕТИКА – П. СИНГЕР</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа – на основу изворног филозофско етичког текста протумачити етичко просуђивање на основу приватног и јавног морала <p>15. ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА И ПОДРУЧЈА ЕТИКЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање – појмови врлине, достојанства, дескриптивне и нормативне етике, метаетике, приватног и јавног морала 	
ЦЈЕЛИНА IV – ЕТИЧКО ОПРАВДАЊЕ МОРАЛНОГ ДЈЕЛОВАЊА (оквирни број наставних часова – 7)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - се упозна с дјеловањима најзначајнијих представника и њиховим етичким науком - Буде способан да упореди разумне и моралне врлине - Схвати ситуацију из које се развијају Аристотелова промишљања - Усвоји наведене основне појмове сваке наставне јединице у наставној цјелини - Формирати критички став 	<p>1. СМИСАО МОРАЛНОГ ДЈЕЛОВАЊА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Исправно дјеловање - Срећа као крајња сврха - Аристотелових пет разумних врлина – наука, умијеће, разборитост, мудрост, умност - Моралне врлине – практичне по природи - Одређења среће - Човјек као зоон политикон - Слободно дјеловање и вриједности (вриједност истине, лијепога, моралности и светости) - Инфрахумане, инфраморалне, моралне и религиозне вриједности <p>2. НИКОМАХОВА ЕТИКА – АРИСТОТЕЛ</p> <ul style="list-style-type: none"> - О добром дјеловању – анализа изворног текста којом ученици покушавају дохватити мисао о могућности постизања разборитости 	<p>Историја</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p>Филозофија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Разумијети мисао о појму утопије и што би она значила за људску цивилизацију - Представи значај етике за свеукупан развој људске мисли - Схвати у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота - Објасни сличности и разлике између наведених етичких наука - Објасни сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини 	<p style="text-align: center;">3. МОРАЛНА ПРАВА, ДУЖНОСТИ И КОНФЛИКТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Питање и појам савјести - Појам самосвијести - Четири врсте савјести: неисправна, површна, попустљива, скрупулозна - Одговорност и морална дужност - Морално право и казна <p style="text-align: center;">4. УТОПИЈА – Т. МОРЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа изворног текста – да ли је могуће остварити утопију на земљи, међу људима, колико новац утиче на размирице у свијету – аргументација и образлагање тврдњи <p style="text-align: center;">5. ПРАВЕДНОСТ, ПАТЕРНАЛИЗАМ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Теорија природног права - Теорија правног позитивизма - Патернализам као скрб за опће добро – облик друштвеног уређења <p style="text-align: center;">6. ТОЛЕРАНЦИЈА И МИР</p> <ul style="list-style-type: none"> - Радионица – насиље као одговор на насиље; ако желиш мир, спремај се за рат; рат свих против свију; у природном стању човјек брине за друге и тежи миру - Изјаве Махатма Гандија, Флавија Ренатуса, Томаса Хобса, Џон Лока - Праведни рат; толеранција <p style="text-align: center;">7. ЕТИЧКО ОПРАВДАЊЕ МОРАЛНОГ ДЈЕЛОВАЊА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање – појмови разборитости, утилитаризма, трансценденције, савјести, патернализма, толеранције 	<p style="text-align: center;">Филозофија</p> <p style="text-align: center;">Историја</p> <p style="text-align: center;">Друштвене и природне науке</p>
---	---	---

ЦЈЕЛИНА V – ЕТИЧКА АРГУМЕНТАЦИЈА И ЕТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ (оквирни број наставних часова – 7 + 1)		
Оперативни циљеви/Исходи учења	Садржаји програма/појмови	Корелација са другим наставним предметима
<p>Ученик треба да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Представи значај етике за свеукупан развој људске мисли - Схвати у којој мјери се етика простире кроз сфере људског живота - Објасни сличности и разлике између основних појмова који се појављују у наставној цијелини - Објасни све наведене основне појмове наставне цијелине - Објасни етимолошку дефиницију кориштених термина - Усвоји основне представнике етике значајне за наставну цијелину и њихове филозофске ставове везане за етичке погледе 	<p>1. ПОЈАМ ЗЛАТНОГ ПРАВИЛА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Конфучије, Херодот, Талес, Кант - Принцип самоодржања - Општ воља - Златно правило и социјални узор - Начело супсидијарности <p>2. МЕТАФИЗИКА ЕТИЧНОСТИ – И. КАНТ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа изворног филозофско етичког текста – Кантова етика као универзална етика - Универзалност; законодавство ума; двије врсте императива - Покушај извођења властите максиме на начин да њезино значење буде универзално <p>3. ИЗГРАДЊА И РАЗДИОБА ЕТИЧКИХ ТЕОРИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Консеквенционалистичка етика – последице - Ј. С. Мил, Г. Мур - Деонтолошка етика – дужности - Праведност по цијену пропасти свијета 	<p>Филозофија</p> <p>Историја</p> <p>Филозофија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p> <p>Филозофија</p> <p>Српски језик и књижевност</p> <p>Историја</p> <p>Математика</p> <p>Друштвене и природне науке и науке уопштено</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Разумије значај одабраних изворних текстова за објашњавање савременог свијета и могућност анализирања, те интерпретације досадашњих потеза које је људска цивилизација остварила на пољу технолошког развоја 	<p>4. ВЛАДАР – Н. МАКИЈАВЕЛИ; ВАШЕ КОМПЕТЕНТНО ДИЈЕТЕ – Ј. ЈУЛ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа изворних текстова - Макијавелизам - Важност доброг дјеловања - Могућности да појединац у сваком случају, на било којем мјесту и у било које вријеме дјелује позитивно и добро <p>5. ИНФОРМАЦИОНО – ТЕХНОЛОШКО ДРУШТВО</p> <ul style="list-style-type: none"> - Технологизација друштва - Пека Химанен - Франсис Фукуама - Исак Асимов - Закони роботике - Казнено право пред законима роботике <p>6. КРАЈ ЧОВЈЕКА – Ф. ФУКУАМА</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пека Химанен – хакерска етика и дух информацијског доба - Анализа изворних текстова – информатизација друштва, информатичка писменост; замисли електроничке валуте и њена употреба; шта означава крај човјека <p>7. ЕТИЧКА АРГУМЕНТАЦИЈА И ЕТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање – појмови златног правила, категоричког и хипотетичког императива, вео незнања, консеквенционалистичка етика, деонтолошка етика 	
--	--	--

ПРОФИЛ И СТРУЧНА СПРЕМА НАСТАВНИКА ЕТИКЕ

- професор социологије
- професор филозофије
- професор двопредметног студија гдје је социологија или филозофија главни или равноправан предмет
- дипломирани филозоф

Наведени профили високе стручне спреме (VII/1) морају произлазити из студијског програма у трајању од најмање четири године.

Наставу могу изводити и други еквивалентни профили горе наведеним профилима, стечени похађањем студијског програма социологије или филозофије у истом или дужем трајању у болоњском високообразовном процесу, са дипломом и додатком дипломе, из којих се може утврдити оспособљеност за рад у настави, а издаје се и прилаже уз диплому високошколске установе ради детаљнијег увида у ниво, природу, садржај, систем и правила студирања.

Напомена: Наставници чији профили нису набројани, који су примљени у радни однос до примјене овог наставног плана и програма у средњим школама Брчко дистрикта БиХ, могу и даље изводити наставу.